

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΟΣ

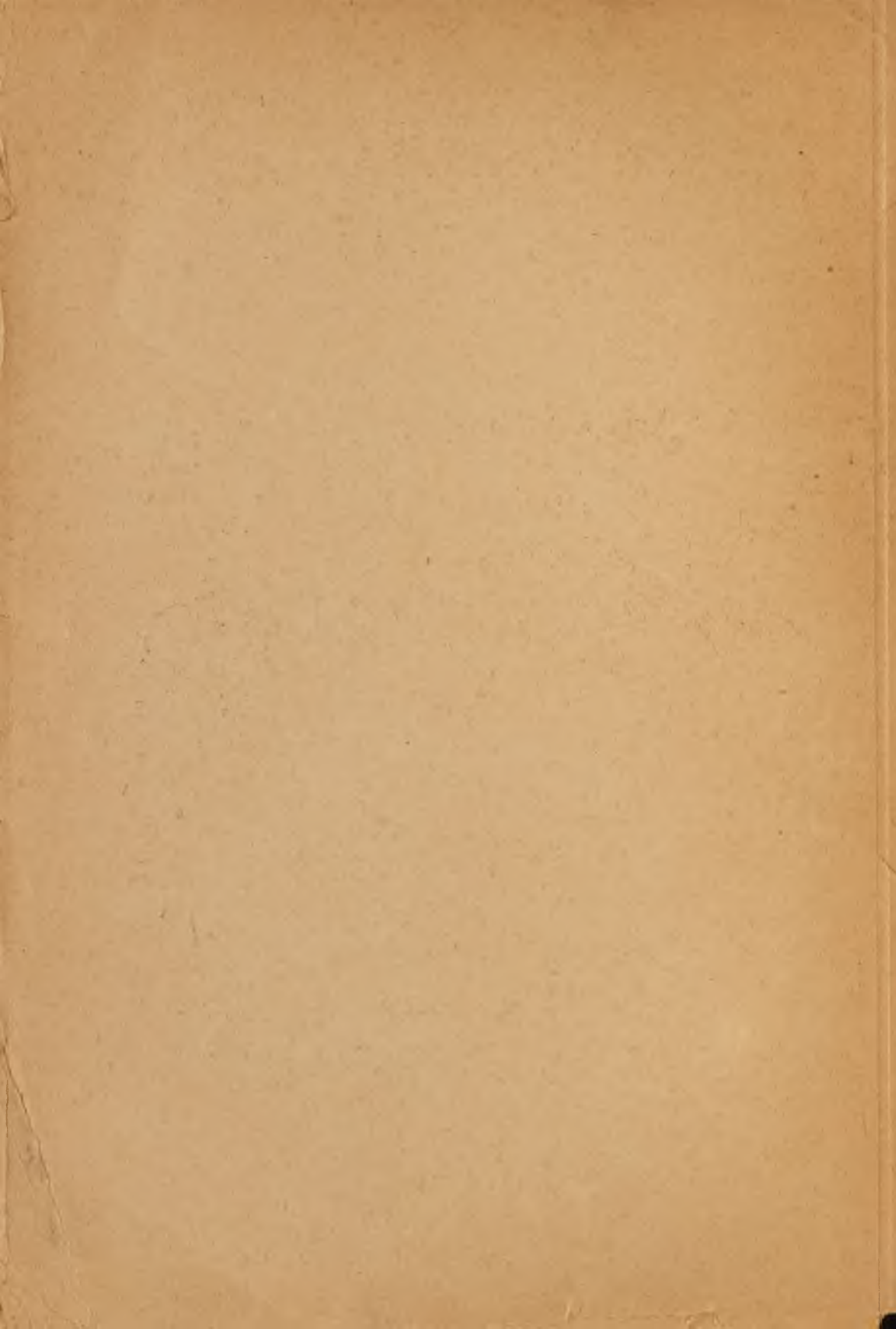
ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΤΡΙΚΟΥΠΗ

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ Ι. Ν. ΣΙΔΕΡΗΣ ΑΘΗΝΑΙ

ΤΟΜΟΣ Β'

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Καλλίστην παιδείαν ἡγήτεον πρὸς ἀληθινὸν
βίον τὴν ἐκ τῆς πραγματικῆς ἱστορίας περιγι-
γνομένην ἐμπειρίαν· μὴ γὰρ αὕτη χωρὶς βλάβ-
βης ἀπὸ παντός καιροῦ καὶ περιστάσεως κρι-
τὰς ἀληθινούς ἀποτελεῖ τοῦ βελτίονος.

Ἐκ τῶν τοῦ Πολυβίου.

ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΤΡΙΚΟΤΠΗ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΟΣ
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΗ

ΜΕΤΑ ΠΡΟΛΟΓΟΥ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ Ι. Ν. ΣΙΔΕΡΗΣ ΑΘΗΝΑΙ

1926

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ.

Πρόοδος τῶν Τούρκων ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι καὶ κυρίεις τῆς πόλεως καὶ τοῦ φρουρίου Λεβαδείας.—Συγκρούσεις κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη. — Εἰσβολὴ τοῦ Ὁμέρπασα Βουώρη εἰς Εὐβοίαν καὶ Ἀττικὴν.— Λύσεις τῆς πολιορκίας τῆς ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν.— Ἀποτυχία τῆς εἰς Κάρυστον ἐκστρατείας τῶν Ἑλλήνων..... 1

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ.

Συνάθροισις τουρκικῶν στρατευμάτων ἔξωθεν τοῦ Κουσανταίου καὶ παθήματα τῶν Χριστιανῶν κατοίκων τῆς πόλεως ταύτης καὶ τῶν πέριξ. — Πλοῦς τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἐπὶ τὴν Σάμον καὶ ἀποτυχούσα ἀποβάσεις.— Ἐμφανισμὸς τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἐν τῷ μεταξὺ Σάμου καὶ Ἀσίας πορθμῷ, καὶ ἐμπρησμὸς ἐννέα φορηγῶν πλοίων τουρκικῶν.— Ματαίωσις τῆς τουρκικῆς ἐκστρατείας.— Πόλεμος Τουρκίας καὶ Περσίας..... 11

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ.

Τὰ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας.— Ἀναχώρησις τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεως τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου..... 17

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ.

Παράδοσις Μονεμβασίας.— Μετάβασις τῶν ἐν Ἀρκαδίᾳ Τούρκων εἰς Νεόκαστρον καὶ παράδοσις αὐτοῦ..... 36

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ.

Τριπολιτσὰ καὶ πολιορκία αὐτῆς.— Μάχη Βασιλικῶν.— Ἐμφανισμὸς τουρκικοῦ στόλου κατὰ τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου.— Λύσεις τῆς πολιορκίας Κορώνης.— Συμβάντα ἐν Καλαμάτᾳ καὶ περὶ τὰς Πάτρας.— Καταστροφή Γαλαξειδίου.— Ναυμαχία ἐμπροσθεν Ζακύνθου.— Διαγωγή τοῦ μεγάλου ἄρμοστοῦ πρὸς τοὺς λαοὺς τῶν Ἰονίων νήσων.— Ἀλώσεις Τριπολιτσᾶς.— Δευτέρα εἰσβολὴ Τούρκων εἰς Σφακιὰ καὶ ἄφιξις εἰς Κρήτην τοῦ Μιχαὴλ Ἀφεντούλη ὡς ἀρχηγοῦ..... 42

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ.

Σχεδιασθεῖσα καὶ μὴ ἐνεργηθεῖσα ἐκστρατεία τοῦ Κολοκοτρώνη εἰς Πάτρας.— Ἀναχώρησις ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων.— Εἴσαδος τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν.— Δημογεροντικὸν σύστημα πρὸς τῆς ἐπανοστάσεως.— Ἀλέξανδρος

Μαυροκορδάτος, Θεόδωρος Νέγρης καὶ ἄλλοι ἔξωθεν ἐλθόντες Ἑλλή-
νες.—Σύστασις κεντρικῶν Ἀρχῶν τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πε-
λοποννήσου.—Συνάθροισις τῶν πληρεξουσίων ἐν Ἀργεῖ.—Ἑλλη-
νοαλβανικὴ συμμαχία καὶ λύσις αὐτῆς..... 68

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΣΤ.

Ναύπλιον καὶ ἀτυχὴς ἀπόπειρα ἐφόδου.—Τὰ κατὰ τὰς Πάτρας συμβάν-
τα.—Φόνος Ἀντώνη Οἰκονόμου.—Μετάβασις τῶν πληρεξουσίων εἰς
Πιάδαν παρὰ τὴν Ἐπίδαυρον.—Παράδοσις τῆς Κορίνθου..... 82

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ.

Ἐπιρροὴ τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ὀπλαρχηγῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ διε-
νέξεις αὐτῶν.—Ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ πρώτη ἐθνικὴ συνέλευσις.—Πολιτι-
κὰ συστήματα.—Ἀντιπροσωπικὴ κυβέρνησις καὶ καθίδρυσις αὐτῆς ἐν
Κορίνθῳ..... 91

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ.

Ἀτυχὴς ἐκστρατεία εἰς Καρυστίαν καὶ θάνατος Ἡλίου Μαυρομυχάλη.—
Ἐκπλοὺς τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου καὶ ἀπόβασις στρατευμάτων εἰς
Πάτρας.—Ναυμαχία ἐν τῷ κόλπῳ τῶν Πατρῶν.—Τὰ μεταξὺ τοῦ με-
γάλου ἀρμοστοῦ τῶν Ἰωρίων νήσων καὶ τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου.—Ἐκ-
στρατεία ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην εἰς πολιορκίαν τῶν Πατρῶν... 99

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ.

Καταστροφὴ τῆς Κασσάνδρας.—Ὑποταγὴ τοῦ ἁγίου Ὁρους.—Καταστρο-
φὴ τῆς Ναούσης καὶ τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος καθ' ἑλὴν τὴν Μακεδο-
νίαν..... 115

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Λ.

Καταστροφὴ τοῦ Ἀλήπασα.—Πολεμικαὶ προετοιμασίαι Τούρκων καὶ Ἑλ-
λῆνων.—Χίος καὶ καταστροφὴ αὐτῆς.—Κατορθώματα τοῦ ἐλληνικοῦ
στόλου..... 123

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΑ.

Περὶ τῶν κεντρικῶν Ἀρχῶν τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς στερεᾶς Ἑλλά-
δος καὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν.—Ἐκστρατεία Ὑψη-
λάντου εἰς Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.—Ἀτυχὴ κινήματα εἰς ἄλωσιν Ζη-
τουρίου καὶ Πατρασικίου.—Ἐκστρατεία Μαυροκορδάτου εἰς Δυτικὴν
Ἑλλάδα.—Τὰ κατὰ τὴν Κρήτην μετὰ τὴν ἐκεῖ ἄφιξιν τοῦ Ἀφεντούλη
μέχρι Μαΐου καὶ θάνατος Βαλέστου..... 142

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΒ.

Τὰ μεταξὺ Ἀργίου Πάγου καὶ Ὀδυσσέως.—Φόνος Νούτσου καὶ Παλά-
σκα.—Ἀνάκλησις Ὑψηλάντου.—Ὁργὴ τῆς Κυβερνήσεως κατὰ τοῦ
Ὀδυσσέως..... 153

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΓ.

Παράδοσις τῆς ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν. 159

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΔ.

Ἔξοδος τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐπὶ στρατο-
λογίᾳ.—Σύστασις βουλευτικῆς ἐπιτροπῆς.—Βάπτισις Μωαμεθανῶν.—
Σύμβασις περὶ παραδόσεως Ναυπλίου.—Ἰδιαιτέρα καὶ μυστικὴ αἰτη-
σις ἀγγλικῆς προστασίας ὑπὲρ τῆς Πελοποννήσου.—Λύσις πολιορ-
κίας Πατρῶν. 165

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΕ.

Ἐκστρατεία Ἀιβανῶν εἰς Σοῦλι.—Πιῶσις αὐτοῦ καὶ ἀποκλεισμός Κιά-
φας.—Ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Μαυροκορδάτον πέραν τοῦ Μακρονόρους.
—Φθορὰ τῆς ὑπὸ τὸν Πασάντον μικρᾶς ναυτικῆς δυνάμεως ἐν τῷ Ἀμ-
βραζικῷ κόλπῳ.—Μάχαι Κομποτίου, Ιλάκας, Φαναρίου, καὶ θάνα-
τος Κυριακούλη Μανθομιχάλη.—Μάχη τοῦ Πέτα 170

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΣΤ.

Ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Μαχμούδ-πασαν Δράμαλην εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλ-
λάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον καὶ ἀποτυχία αὐτῆς.—Τὰ κατὰ τὴν Εὐ-
βοίαν καὶ Κρήτην. 183

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΖ.

Τὰ μετὰ τὴν μάχην τοῦ Πέτα κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα μέχρι τῆς πο-
λιορκίας Μεσολογγίου καὶ ἡ ἐν τούτοις παράδοσις τῆς Κιάφας. . 205

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΗ.

Συγκρούσις κατὰ ξηρὰν ἔμπροσθεν Ναυπλίου. — Ναυμαχία ἐν τῷ Ἀργο-
λικῷ κόλπῳ καὶ ἀνάπλους τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Ἐμπρησμός δι-
κρότου ἐν Τενέδῳ.—Παράδοσις Ναυπλίου 212

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΘ.

Τὰ κατὰ τὸν Ὀδυσσεά.—Αὐτοκέλεντος ἐν Ἀθήναις συνέλευσις τῆς Ἀνα-
τολικῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν ἐξεῖθεν διάβασιν τοῦ Δράμαλη.—Τὰ κατὰ
τὸν Ἀρβιὸν Πάγον.—Κατηγορία τοῦ Ἰωάννου Λογοθέτου μέλους τοῦ
νομοτελεστικοῦ ἐπὶ πολιτικῷ ἐγκλήματι.—Νέα εἰσβολὴ ἐχθρῶν ὑπὸ
τὸν Κιοσὲ-Μεχμέτ-πασαν εἰς τὴν Ἀλαϊτικὴν Ἑλλάδα καὶ ἀναχώρη-
σις αὐτῶν. 226

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Μ.

Περιγραφή Μεσολογγίου καὶ πολιορκία αὐτοῦ.—Ἀποτυχία τῆς ὑπὸ τὸν
Βρονῶνην ἐκστρατείας εἰς Δυτικὴν Ἑλλάδα. 234
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ 247

ΕΙΚΟΝΕΣ

ΧΡΩΜΑΤΙΣΤΑΙ ΟΛΟΣΕΛΙΔΟΙ

Ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου (εἰκὼν Δελακροά)	Σελ.	1
Ὁ Δ. Ὑψηλάντης πρὸ τῆς Χίου (εἰκὼν Ἔσς)	»	33
Τοῦρκοι πυροβολοῦντες ἁγίαν εἰκόνα (κατὰ παλαιὸν πε- ριγηγητὴν)	»	65
Ὁ Κολοκοτρώνης ἐν μέσῳ τῶν στρατιωτῶν του (εἰκὼν Ἔσς)	»	113
Ὁ Κανάρης εἰς τὴν Χίον (εἰκὼν Ἔσς)	»	145
Ἑλληνόπαις ὑπερασπιζόμενος τὸν πατέρα του ἐκ παλαιᾶς εἰκόνης)	»	193
Ὁ Σταικόπουλος κυριεύων τὸ Παλαμήδιον (εἰκὼν Ἔσς)	»	225
Ὁ Κανάρης καὶ ὁ Πιπίνος (μαρμάρινον ἄγαλμα ἐν Πανόρ- μῳ τῆς Σικελίας)	»	273

ΕΝΤΟΣ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Ἡ Λεβαδία	Σελ.	2
Ἡ Μονὴ τοῦ Ὁσίου Λουκά	»	4
Ἀθηναία χωρική	»	7
Ἀθηναία νύμφη	»	9
Λυκοῦργος Λογοθέτης	»	12
Τομὴ πυρπολικοῦ	»	15
Τύποι πλοίων κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν	»	16
Ἡ Ἀγία Σοφία	»	19
Ἡ πύλη τοῦ Ἀγίου Ρωμανοῦ	»	23
Ἡ Μονὴ τοῦ Παμμάκαριστου	»	27
Ὁ πρίγκηψ Μέττερνιχ	»	34

Ἡ Μονεμβασία.....	Σελ.	37
Ἡ Μεθώνη.....	»	39
Ἡ Τρίπολις.....	»	43
Θωμάς Γόρδων.....	»	46
Γενναῖος Κολοκοτρώνης.....	»	50
Βασίλειος Πετμεζάς.....	»	52
Ἡ Κορώνη.....	»	53
Ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς.....	»	55
Τὰ Κύθηρα.....	»	57
Ἀναστάσιος Μαυρομιχάλης.....	»	59
Ἡ Κρήτη.....	»	64
Σφραγὶς «Ἀθηναίων Ἐλευθερία».....	»	67
Ὁ Μαραθών.....	»	69
Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος.....	»	73
Ἡ γέφυρα τῆς Ἄρτας.....	»	77
Ὁ Βρεσθένης Θεοδώρητος.....	»	80
Ὑπογραφὴ Π. Πατρῶν Γερμανοῦ.....	»	81
Τὸ Νάυπλιον.....	»	82
Ὁ Ἰταλὸς φιλέλλην Δανίας.....	»	84
Συνοικία Ναυπλίου κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν.....	»	85
Ἡ Ἐπίδαυρος.....	»	88
Ἀκροκόρινθος.....	»	90
Ἰωάννης Ὁρλάνδος.....	»	96
Κυριακούλης Μαυρομιχάλης.....	»	100
Ὁδυσσεὺς Ἀνδρουτσος.....	»	103
Ἡ ναυμαχία τῶν Πατρῶν.....	»	105
Ἡ Κέρκυρα.....	»	107
Ἀναγνώστης Δηληγιάννης.....	»	110
Ὑπογραφὴ τοῦ Πατρόμπεη.....	»	114
Ἡ Σκιάθος.....	»	116
Ὁ Ἄθως.....	»	117
Ὁ Ὀλυμπος.....	»	120
Ἡ Σκόπελος.....	»	122
Ἡ μονὴ τοῦ Ἀγ. Παντελεήμονος ὅπου ἐθανατώθη ὁ Ἀληπασάς.....	»	123

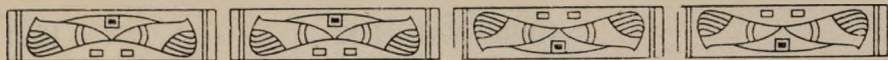
Τὸ μέγαρον τοῦ Ἀλῆ εἰς τὸ Σοῦλι	Σελ.	124
Ἡ Χίος	»	126
Ἡ Χίος (ἐκ τῆς Τουρλωτῆς).	»	129
Ἡ Χίος μετὰ τὴν καταστροφὴν.	»	134
Ἡ πυρπόλησις τῆς Τουρκικῆς Ναυαρχίδος.	»	138
Κωνσταντῖνος Κανάρης.	»	140
Ἡ καρδιά τοῦ Κανάρη.	»	141
Τὰ Χανιά	»	148
Σφραγὶς Θεβαίων 1822.	»	152
Χρῆστος Παλάσκας	»	153
Ὑπογραφὴ καὶ σφραγὶς τοῦ Ὀδυσσέως Ἀνδρούτσου	»	158
Ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν	»	160
Ὅμοιότυπον ὑποσχετικοῦ διὰ τὴν παράδοσιν τῆς Ἀκρο- πόλεως.	»	161
Ὅμοιότυπον συνθήκης διὰ τὴν παράδοσιν τῆς Ἀκροπό- λεως.	»	163
Ἡ Πύλη τοῦ Ἀδριανοῦ	»	164
Τὸ Μπουρτζι τοῦ Ναυπλίου	»	167
Ἡ Κιάφα	»	171
Μάρκος Μπότσαρης	»	176
Κόμης Νορμάννος.	»	177
Σφραγὶς «Μινιστέριον τοῦ Πολέμου»	»	182
Αἱ Θῆβαι	»	184
Τὰ Καλάβρυτα	»	186
Ὁ Μυστράς.	»	187
Ἰωάννης Μαυρομιχάλης.	»	188
Τὰ Δερβενάκια (τοπογραφικὸς χάρτης).	»	194
Ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τὰ Δερβενάκια	»	197
Θ. Κολοκοτρώνης	»	198
Θεόκλητος Φαρμακίδης	»	200
Ὁ λιμὴν τῆς Σούδας	»	201
Τὸ Μεσολόγγιον	»	208
Αἱ Σπέτσαι	»	213
Ὁ λιμὴν τῶν Σπετσῶν	»	215
Γυνὴ τῆς Μυκόνου	»	218

Μαντῶ Μαυρογένους	Σελ.	219
Ἡ πεδιάς τῶν Μεγάρων	»	220
Τὸ Παλαμῆδι	»	224
Γυνὴ ἐκ Τανάγρας	»	231
Χάρτης Μεσολογγίου	»	235
Ἀνδρέας Ζαήμης	»	243

Ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου.
Εἰκὼν Δελακροά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

Πρόδος τῶν Τούρκων ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι καὶ κυρίευσίς τῆς πόλεως καὶ τοῦ φρουρίου Λεθαδείας. Συγκρούσεις κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη.— Εἰσβολὴ τοῦ Ὁμέρπασα Βρυώνη εἰς Εὐβοίαν καὶ Ἀττικὴν.— Λύσις τῆς πολιορκίας τῆς ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν.— Ἀποτυχία τῆς εἰς Κάρυστον ἐκστρατείας τῶν Ἑλλήνων.

ΔΙΑΤΡΙΨΑΝΤΕΣ δὲ οἱ Τούρκοι ὀκτὼ ἡμέρας ἐν Γραβιᾷ μετέβησαν εἰς Βοδωνίτσαν· οἱ δὲ περὶ τὸν Ὀδυσσεά κατέλαβαν τὸ ἐπὶ τῆς εἰς Λεθαδείαν ὁδοῦ χωρίον, Καστράκι, διότι πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος ὤδευαν οἱ πασάδες. Προτιθέμενοι δὲ οἱ Ἕλληνες πάντοτε νὰ ματαιώσωσι τὴν τουρκικὴν ταύτην ἐκστρατείαν, δέον ἔκριναν ἐν ᾧ οἱ περὶ τὸν Ὀδυσσεά κατεῖχαν τὸ Καστράκι, οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ νὰ κυπηλώσωιν ἐκ δευτέρου τὸ Πατρατσίκι καὶ νὰ ἀναγκάσωσι τὸν ἐχθρὸν νὰ στραφῇ εἰς τὰ ὀπίσω. Καὶ ὁ μὲν Γκούρας, ὁ Σκαλτσᾶς καὶ ὁ Σαφάκας, ὀπλαρχηγὸς τῶν Κραβδάρων, ἔχοντες οἱ τρεῖς 1200 συνηλθάν εἰς τὸν Ἀετὸν ἄνωθεν τοῦ Πατρατσικίου ἐπὶ τῆς Οὔτης, ἵνα πέσωσιν ἐκεῖθεν εἰς τὴν πόλιν, συνεννοηθέντες καὶ μετὰ τοῦ Μήτσου Κοντογιάννη. Ἀλλ' οἱ Πατρατσικιώται Τούρκοι, μαθόντες τὴν ἐκεῖ ἄφιξίν των, ἐξεστράτευσαν ὑπερδισχίλιοι διὰ νυκτὸς ἀπροσδοκῆτως ὑπὸ τὸν Ντελιχαφέζον, καὶ ἀπέκλεισαν τοὺς περὶ τὸν Σκαλτσάν καὶ τὸν Γκούραν ἀκούσας ὁ Σαφάκας, ὅστις ἔτυχε νὰ ἦναι ἐστρατοπεδευμένος ὀλίγον ἀπώτερον τῶν ἄλλων, τὸν αἰφνίδιον τουφεκισμὸν ἔτρεξεν, ἔλυσε τὸν ἀποκλεισμὸν καὶ ἔδωκεν εὐκαιρίαν τοῖς συναδέλφοις του νὰ φύγωσιν ἀδολαβεῖς. Τοιοῦτοτρόπως ἐματαιώθη τὸ σχέδιον τοῦ ἀντιπερισπασμοῦ.

Διαμείναντες δὲ οἱ πασάδες ἡμέρας τινὰς ἐν Βοδωνίτῃ ἐστράτευσαν πρὸς τὴν Λεθαδείαν. Τέσσαρας ὥρας ἀπέχει τῆς Βοδωνίτης τὸ Καστράκι, ὅπου ἦσαν οἱ περὶ τὸν Ὀδυσσεά. Οἱ Τούρκοι, πρὶν προχωρήσωσιν, ἠθέλησαν νὰ διασκορπίσωσι τοὺς ἐκεῖ· οὗτοι δὲ βλέποντές τους ἐπερχομένους ἀπηλθάν ἄμαχητι. Ἀλλὰ προτοῦ ἦλθεν εἰς λόγους ὁ Ὀδυσσεὺς ἔξωθι τοῦ Δαδίου μετὰ τοῦ γνωστοῦ του Χατσῆ-Ἀχμέταγχα, Κρητὸς, ἄλλοτε διοικητοῦ τῆς Λεθαδείας καὶ ἀκολουθοῦντος ἤδη τὸν Κιοσὲ-Μεχμέτπασαν. Ἡ μυστικὴ αὕτη συνέντευξις ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ ὑποπτεύωσιν τινες τὴν πρὸς τὸν ἀγῶνα διάθεσιν τοῦ Ὀδυσσεως, ὅτε τὸν εἶδαν ἀπομακρυνόμενον ἄμαχητι τοῦ Καστρακίου, ὅπου ἦτο καλῶς ὠχυρωμένος· ἀλλ' ἡ λαμπρὰ ἀντίστασίς του ἐν Γραβιᾷ ἀπεδείκνυε τὰς ὑποψίας ταύτας ἀλόγους. Ἐν τούτῳ, οἱ Τούρκοι, φθά-

σαντες ἔξωθεν τῆς Λεδαθείας τὴν 25 Ἰουνίου, παρήγγειλαν τοῖς ἐν αὐτῇ νὰ προσκυνήσωσιν ὑποσχόμενοι ἀμνηστείαν, καὶ μὴ εἰσακουσθέντες ἔπεσαν τὴν ἀκόλουθον αὐγὴν εἰς τὴν πόλιν, τὴν ἐκυρίευσαν καὶ ἔκαυσαν μέρος αὐτῆς. Πολλοὶ ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται τοῦ Ὀδυσσεύς, ὄντες ἐν τῇ πόλει, ἀνέβησαν ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν Τούρκων εἰς τὸ φρούριον καὶ ἐκλείσθησαν· ἐκεῖ κατέφυγαν καὶ πολλοὶ κάτοικοι· οἱ δὲ μέιναντες ἐν τῇ πόλει ἐπροσκύνησαν καὶ δὲν ἐκακοποιήθησαν. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ Τούρκοι ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν, ὁ Ὀδυσσεὺς κατέλαβε μετὰ χιλίων τὸ ἄνωθεν τῆς Λεδαθείας χωρίον Σουρπί, ὅπου ἦλθε καὶ ὁ Γκούρας.

Ἡ δὲ πρόδοσις τῶν ἐχθρῶν ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι ἐφόδισεν εἰς ἄκρον

Ἡ Λεδαδεία

τοὺς Πελοποννησίους, διαδοθέντος λόγου ὅτι ἐσκόπευαν νὰ εἰσβάλωσιν εἰς Πελοπόννησον καὶ ν' ἀναδῶσι καὶ εἰς Τριπολιτσάν πρὸς διασκορπισμὸν τῶν περὶ αὐτήν. Εἰς ἐμπόδιον δὲ τοῦ κακοῦ τούτου ἀπεσπάρσθησαν τῶν στρατοπέδων τῆς Πελοποννήσου ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης καὶ ὁ Νικήτας· οὗτοι, φθάσαντες εἰς τὸν Ἰσθμὸν καὶ μαθόντες, ὅτι οἱ ἐχθροὶ διέτριθαν εἰσέτι ἐν Λεδαδείᾳ ἐξ αἰτίας τῆς ἀντιστάσεως τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ, παρέλαβαν ἐκ τῶν πολιορκούντων τὴν Κόρινθον τοὺς Ὑδραίους, τοὺς Ποριώτας, καὶ τινες τῶν Δερβενοχωριτῶν, καὶ ἐπορεύθησαν εἰς Γρανίτσαν, χωρίον κείμενον ἄνωθεν τῆς Λεδαθείας καὶ ἀνατολικώτερον τοῦ Σουρπίου. Φιλότιμοι καὶ φιλοκίνδουνοι οἱ δύο Πελοποννήσιοι ἀρχηγοὶ ἠθέλησαν νὰ διακριθῶσιν ἐξ αὐτῆς τῆς

ἀρχῆς διὰ τινος ἀνδραγαθήματος, καὶ χωρὶς νὰ προειδοποιήσωσι τὸν Ὀδυσσεά ἔπεσαν ἐπὶ τοὺς ἐν Λεβαδεῖα ἐχθρούς, ἀλλ' ἀντὶ νὰ βλάψωσιν, ἐβλάφθησαν μεγάλως ὑπὸ τοῦ ἐχθρικοῦ ἱππικοῦ καὶ ἐφονεύθησαν 20 τῶν περὶ αὐτούς, ἐν οἷς καὶ ὁ Κυριακὸς Δουζίνας· θὰ ἐβλάπτοντο δὲ ἔτι μᾶλλον, ἂν ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Γκούρας, ἰδόντες τὴν συμπλοκὴν, δὲν κατέβαιναν ἀπὸ τοῦ χωρίου, ὅπου ἐστρατοπέδευαν, καὶ δὲν τοὺς ὠπισθοφυλάκουν. Μετὰ τὴν ἀτυχῆ ταύτην συμπλοκὴν μετέβησαν οἱ Πελοποννήσιοι εἰς Σοῦρπι, ὅπου ἀνέβησαν καὶ οἱ περὶ τὸν Ὀδυσσεά καὶ Γκούραν. Τὴν δὲ ἐπιούσαν ἦλθεν ἄλλη πελοποννησιακὴ βοήθεια ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην καὶ τὸν Τσαλαφατῖνον· καὶ οὗτος μὲν ἐτοποθετήθη ὅπου ἦσαν οἱ λοιποὶ Πελοποννήσιοι, ὁ δὲ Κυριακούλης κατέλαβε τὴν Πέτρην δύο ὥρας ἀπέχουσαν τῆς Λεβαδεῖας ἐπὶ τῆς μεταξὺ ταύτης καὶ τῶν Θηβῶν ὁδοῦ, ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθη νὰ ἐνδοιμαίνει, ἐπελθόντων τῶν ἐχθρῶν, καὶ μετέβη εἰς τὰ χωρία τῶν Θηβῶν, Κρεκούκι καὶ Κόκλα. Τὸ σχέδιον τῶν ἔξωθεν τῆς Λεβαδεῖας Ἑλλήνων ἦτο νὰ συνεννοηθῶσι μετὰ τῶν ἐν τῇ φρουρίῳ, καὶ νὰ πέσωσιν αἰφνης οἱ μὲν ἐντεῦθεν οἱ δὲ ἐκεῖθεν ἐπὶ τοὺς ἐν τῇ πόλει ἐχθρούς. Συνεξεστράτευε μετὰ τῶν Τούρκων ὁ ὅπλαρχηγὸς Χρήστος Μπαλάσκας, εἰς ὃν καὶ οἱ ἐκτὸς τῆς πόλεως Ἕλληνες καὶ οἱ ἐν τῇ φρουρίῳ, ἔχοντες πλήρη πίστιν, ἀνεκάλυπταν τὰ σχέδιά των· ἀνταπεκρίνοντο δὲ καὶ δι' αὐτοῦ ἐν ἀγνοίᾳ τῶν Τούρκων καὶ ἐδέχοντο τὰς συμβουλὰς του πάντῃ ἀνυπόπτως. Ἀφ' οὗ δὲ ἀπεφάσιον νὰ ἐφορμήσωσιν ὅλοι ἐκ συμφώνου ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς ἐν ῥῆτῇ νυκτὶ, ἐπλησίασαν ἡσύχως οἱ ἔξωθεν πρὸς τὴν πόλιν διηρημένοι εἰς διάφορα σώματα καὶ ἐκ διαφόρων μερῶν· ἀλλ' αἰφνης ἔπεσαν τουφεκίαι, μὴδενὸς εἰδότης πόνθεν καὶ πῶς. Τὸ περιστατικὸν τοῦτο ἀνέδαλε τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου τῆς ἐπιθέσεως εἰς ἄλλην νύκτα· ἀλλ' οἱ πασάδες, μαθόντες τὴν ἐπαύριον τὰ τῆς νυκτός, ἔπεσαν εἰς Σοῦρπι πρὶν φέξῃ, κοιμωμένων ἀνυπόπτως τῶν Ἑλλήνων, ἐσκότωσαν τοὺς ἔμπροσθεν τοῦ χωρίου σκοπούς, ἐπάτησαν τὸ χωρίον, διέσκόρπισαν τοὺς ἐκεῖ καὶ τοὺς ἠνάγκασαν ν' ἀναβῶσιν εἰς τὸ ἄνωθεν αὐτοῦ ὄρος. Καθ' ἣν δὲ ὥραν οἱ Τούρκοι ὤρμησαν εἰς τὸ χωρίον, οἱ ἐν τῇ φρουρίῳ στρατιῶται πάσχοντες πρὸ ἡμερῶν σιτοδείαν, ἔδραξαν τὴν εὐκαιρίαν, καὶ ἐξῆλθαν ὁρμαῖοι· οἱ δὲ ἐναπομείναντες, ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παῖδιά, παρεδόθησαν διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ Μπαλάσκα. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Τούρκοι ἐκυρίευσαν τὸ φρούριον (α). Οἱ δὲ ἐκ Σουρπίου διωχθέντες κατέφυγαν ὅλοι εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ ὁσίου Λουκά καὶ ἐκεῖθεν διεχωρίσθησαν· καὶ ὁ μὲν Ὀδυσσεὺς ὥδευσε τὴν ὁδὸν τοῦ Ζητουνίου ἐπὶ λόγῳ νὰ ἐμποδίσῃ τὰς ἐκεῖθεν μετακκομιζομένας τροφάς, οἱ δὲ Πελοποννήσιοι μετέβησαν εἰς Κρεκούκι καὶ Κάζαν, καὶ ἐνεσκήνωσαν φοβούμενοι μὴ προχωρήσωσιν οἱ ἐχθροὶ πρὸς τὸν ἱσθμὸν μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ φρουρίου τῆς Λεβαδεῖας. Διὰ τὸν αὐτὸν φόβον συνέβρευσαν ἐπὶ τοῦ ἱσμοῦ καὶ ἄλλα πελοποννησιακὰ στρατεύματα ὑπὸ τὸν Πάνον Κολοκοτρώνην, τὸν Σολιώτην, τὸν Δικαῖον καὶ τὸν Ἀντωνάκην Μαυρομιχάλην· συνήνθη μετ' ὀλίγον καὶ ὁ Κυριακούλης ἀφίχας ἐν Κρε-

κουκίῳ ὥς προφυλακὴν τὸν ἀνεψιόν του Ἠλίαν, τὸν Ὑσλαρατίνον καὶ τοὺς πρὸ ὀλίγου ἐλθόντας Πετμεζάδας.

Μετὰ δὲ τὴν παράδοσιν τοῦ φρουρίου τῆς Λεβαδείας, οἱ Τούρκοι βουλὴν ἔδωκαν νὰ προσελκύσωσι τοὺς Ἕλληνας φερόμενοι φιλανθρωπῶς ἐπ' ἐλπίδι νὰ σθέσωσι τὴν φλόγα τῆς ἐπαναστάσεως· διὰ τοῦτο δὲν ἐπέραξαν τοὺς προσκυνήσαντας, κατέστησαν ἐν τῇ πόλει· τὰς συνήθει·ς Ἀρχάς, ἤγουν τὸν βοϊδόδαν, τὸν καθὴν καὶ τοὺς προεστώτας, καὶ διέσπειραν ἀμνησιτήρια εἰς τὰ περίε· χωρία. Τὴν αὐτὴν πολιτικὴν ἐπολιτεύθησαν καὶ πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς ἐπαρχίας τῶν Θηβῶν· ἐφρόντισαν δὲ συγχρόνως νὰ διαλύσωσι καὶ τὰ

Ἡ Μονὴ τοῦ Ὁσίου Λουκά.

ἄλλα ἐνυπάρχοντα ἑλληνικὰ στρατόπεδα καὶ νὰ ἐμποδίσωσι τὴν σύστασιν νέων. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἐνεκρίθη ὁ μὲν Μεχμέτπασας νὰ μείνῃ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Λεβαδείας καὶ Θηβῶν καὶ νὰ διατηρῇ ἐλευθέρην τὴν κοινωνίαν τῶν μερῶν ἐκείνων καὶ τῶν ἔξω εἰς ἀνεπηρέαστον εἰσβολὴν νέων δυνάμεων καὶ εἰς τροφαγωγίαν, ὁ δὲ Βρυώνης νὰ μεταβῇ εἰς Εὐβοίαν πρὸς ἀναδούλωσιν τῆς, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἀθήνας· πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς κινδυνευούσης ἀκροπόλεως. Κατὰ τὸ σχέδιον δὲ τοῦτο ἔστειλεν ὁ Μεχμέτης στρατεύματα ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὸ Κρεκοῦκι Ἕλληνας καὶ τοὺς ἀπεδίωξεν ἐπὶ τῆς πρώτης ὁρμῆς. Οἱ Ἕλληνες ἐπανῆλθαν εἰς τὸ χωρίον μετ' ὀλίγον, ἐπολέμησαν, καὶ πλήρεις θάρρους κατέβησαν πολεμοῦντες καὶ εἰς τὴν πεδιάδα, ὅπου τὸ ἔχθρικόν ἱππικὸν τοὺς ἔτρεψε πάλιν εἰς φυγὴν καὶ ἐσκότωσεν 27.

Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας οἱ αὐτοὶ Τούρκοι ἐκτύπησαν τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Ἠλίου, τὸ ἀντικρὺ τῆς πόλεως τῶν Θηβῶν, κατεχόμενον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν· ἔκαυσαν ἔπειτα τὴν Βίλιαν καὶ ἐξηκόντισαν τοὺς ἐκεῖ Ἕλληνας· ἐκίνησαν μετὰ ταῦτα κατὰ τοῦ μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Μελετίου κατεχομένου ὑπὸ Ἑλλήνων. Ἀνωθεν αὐτῷ ἐκλείσθησαν 70

Ἑλληνες ἐντὸς προμαχῶνος· καὶ ἐπειδὴ ἐκ τῆς κατοχῆς αὐτοῦ ἐκρέματο ἡ ἀσφάλεια τοῦ μοναστηρίου, ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης, ὅστις κατεῖχεν ἄλλην θέσιν καὶ ἐπολέμει εὐτυχῶς, φοβηθεὶς μὴ δειλιάσωσιν οἱ ἐντὸς αὐτοῦ πολεμοῦντες, ἔτρεξε διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν ξιφήρης, εἰσεπήδησεν εἰς τὸν προμαχῶνα, καὶ οὕτω καὶ ὁ προμαχὼν διατηρήθη, καὶ οἱ Τούρκοι, πῦρ βαλόντες εἰς τὸ μοναστήριον, ἔφυγαν· ἔφυγαν μετὰ ταῦτα καὶ οἱ Ἑλληνες. Ἐν τούτῳ βλέποντες οἱ Πελοποννήσιοι ὅτι αὐτοὶ μὲν ἀπέμειναν ὀλίγοι, οἱ δὲ ἐχθροὶ ἦσαν καὶ πολλοὶ καὶ δυνατοὶ ὥς ἔχοντες καὶ ἱππικόν, ὥπισθοδρόμησαν πρὸς τὸν ἱσθμὸν πλησίον τῶν ἐκεῖ σταθμευόντων συναδέλφων των, καὶ ἔπαυσεν ἑκτοτε πᾶσα Τούρκων καὶ Ἑλλήνων σύγκρουσις κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη. Καὶ ταῦτα μὲν ἔπραττε τὸ ὑπὸ τὸν Μεχμέτην ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Θηβῶν καὶ Λεβαδείας μείναν στρατεύμα· ὁ δὲ Βρυώνης μετέβη μετὰ δισχίλιον εἰς Εὐβοίαν.

Ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς νήσου ταύτης καὶ ἀντικρὺ τῆς νήσου Σκύρου κεῖται ἡ Κούμη (Κύμη). Ἄν καὶ μακράν τῶν ἀποστατησάντων μερῶν τῆς Εὐβοίας, ἔδραξαν τὰ ὅπλα καὶ αὕτη καὶ τὰ πέριξ χωρία μετὰ τινος ἡμέρας, ἂν οὐ ἀπεσιάτησεν ἡ Λίμνη. Κατ' ἐκεῖνας τὰς ἡμέρας περιήρχετο τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου ὁ ἐπίσκοπος Καρύστου Νεόφυτος, στραταλογῶν καὶ προετοιμάζων ναυτικὴν δύναμιν εἰς ἐπανάστασιν τῆς ἐπισκοπῆς του. Οἱ Κουμιῶται μαθόντες ὅτι ὁ Καρύστιος Ὁμέρμπεης ἡτοιμάζετο νὰ κινήθῃ κατ' αὐτῶν, ἔγραψαν τῷ ἐπισκόπῳ νὰ τοῖς στείλῃ δύναμιν. Οἱ πρόκριτοι τῆς Ἀνδρου, ὅπου εὐρέθη τότε ὁ ἐπίσκοπος, διατηροῦντες δύο πλοῖα ἐν τῷ μεταξὺ Καρυφῶς καὶ τῆς νήσου των πορθμῷ πρὸς φύλαξιν ἀπὸ ἐνδεχομένης μεταδιθάσεως τουρκικῶν δυνάμεων ἐκ Καρύστου εἰς τὴν νήσον, τὰ διέταξαν ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ τοῦ ἐπισκόπου νὰ μεταδιθάσωσιν εἰς Κούμην τινὰς στρατιώτας εὐρισκομένους ἐν Γαθρεῖφ, κώμῃ καὶ λιμένι τῆς νήσου των, τοὺς πλείστους Ἀνδρίους, ἐν οἷς καὶ τινες μοναχοί. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἔπλεαν οὗτοι ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἐπισκόπου πρὸς τὴν κινδυνεύουσαν κωμόπολιν, ὁ Ὁμέρμπεης ἐκτύπησε τοὺς Κουμιώτας κατὰ τὰ Λέπουρα, τοὺς ἐνίκησε, τοὺς διεσκόρπισεν, ἐφόνευσε τὸν γενναῖον ἀρχηγόν των Γεωργάκην Ἰωάννου Παπᾶ, ἔκαυσε καὶ ἐλεηλάτησε τὴν Κούμην, καὶ οὕτως οἱ ἐκπλεύσαντες ὑπὸ τὸν ἀτυχῇ ἐπίσκοπον ἐπανήλθαν ἀπρακτοὶ εἰς τὸν Γαύρειον.

Ὁ δὲ Βρυώνης ἐστράτευσεν τὴν ἐπαύριον τῆς εἰς Χαλκίδα εἰσόδου του, ὅ ἐστι τὴν 15 Ἰουλίου, ἐπὶ τοὺς ἐν Βρυσακίαις ὠχυρωμένους. Πολλοὶ ἦσαν οἱ ἐκεῖ Ἑλληνες· ἀλλὰ τὴν παρξιμονὴν τῆς μάχης ὁ ἀρχηγὸς Ἀγγελῆς, διαλέξας 300 τοὺς ἀνδρειοτέρους, τοὺς ἐκράτησε, τοὺς δὲ λοιποὺς ἀπέστειλεν εἰς ἄλλην ἀκινδυνότεραν θέσιν. Πρὸς ἐνδυνάμωσιν δὲ τῶν Βρυσακίων ἐλλιμένιζαν ἐκεῖ πλοῖα τῆς Λίμνης καὶ τὸ ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Ἀλέξανδρον Κριεζῆν Ὑδραϊκόν, ἐξ οὗ ἀπεδιθάσθη ἐν κανόνι. Ἡ θέσις αὕτη ἦτο καταλληλοτάτη εἰς ἀσφάλειαν τῶν Ἑλλήνων, παρόντων πλοίων διότι καὶ ἂν ὑπερίσχυεν ὁ ἐχθρὸς, κατέφευγαν εἰς αὐτά· διὰ τοῦτο, ἂν καὶ ἦσαν τόσον ὀλίγοι,

ἐνδιέμειναν ἀκλόνητοι καὶ ἄφοβοι, ἅψ' οὐ εἶδαν παμπληθεῖς ἐχθροὺς ἐπερχομένους καὶ σύροντας κανόνια εἰς κατατροπὴν τῶν ὀχυρωμάτων. Ὁ Ἀγγελῆς εἶχε δώσει ἄλλοτε δείγματα ἀνδρίας, ὥς εἰς τῶν αὐτοπροκρίεως κλεισθέντων καὶ ἀνδραγαθησάντων ἐν τῷ ξενοδοχείῳ τῆς Γραδιᾶς. Οὗτος, διαθέσας τὰ τῆς μάχης ὡς ἔπρεπε, καὶ παρῶν ὅπου ἦτο ὁ μεγαλύτερος κίνδυνος, ἐνέπνεε μέγα θάρρος καὶ ἔδιδε χρηστάς ἐλπίδας. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τῆς μάχης οἱ ἱερεῖς φοροῦντες τάς στολάς των καὶ ἰστάμενοι ἐν μέσῳ τῶν πολεμιστῶν ἐδέοντο ψάλλοντες μεγαλοφῶνως τὸ «Σὼσον Κύριε τὸν λαόν σου.»

Οἱ Τοῦρκοι ἀπηλπίσθησαν τοῦ νὰ διασκορπίσωσι τοὺς ὀλίγους Ἑλληνας· καὶ ἐπειδὴ πολλοὶ ἐφονεύοντο ὡς ἐκτεθειμένοι, καὶ οὐδένα τῶν Ἑλληνικῶν ἐφόνευαν ὡς ὑπὸ τὴν σκέπην ὀχυρωμάτων, ἐστράφησαν μετὰ δῖωρον μάχην εἰς τὰ ὀπίσω ἄπρακτοι, κατησχυμμένοι καὶ καταδιωκόμενοι, ἀφήσαντες καθ' ὁδὸν δύο κανόνια.

Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι Τοῦρκοι, ἅψ' οὐ ἀπεκλείσθησαν ἐν τῇ Ἀκροπόλει, εἶδαν, ὅτι μόνῃ ἐλπίσι πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας ἦτον ἡ ἔξωθεν βοήθεια. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ 15 τῶν ἐγκλείστων ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἐπ' ἀνδρίᾳ γνωστοῦ Μεχμετάκου ἐξήλθαν κρυφίως διὰ νυκτὸς τὴν 15 Μαΐου, διέδωκαν ἀταράχως καὶ ἀβλαβῶς διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν, κοιμωμένων καὶ μὴ ἐχόντων νυκτοφυλακάς, κατέβησαν εἰς τοὺς τρεῖς Πύργους, καὶ διεβιδάσθησαν εἰς Κάρυστον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Χαλκίδα, ὅπου παρέστησαν τὴν δεινὴν θέσιν τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἐζήτησαν τὰ πρὸς σωτηρίαν τῶν ἐν αὐτῇ. Ἡ δὲ ἐλπίς τῆς ἔξωθεν βοήθειας ἐθάρρυνε τοὺς ἐγκλείστους εἰς τὸ ν' ἀντέχωσι καὶ νὰ μὴ εἰσκακοῦσι τοὺς ἐχθροὺς προσκαλοῦντας αὐτοὺς νὰ παραδοθῶσιν.

Ἀρξαμένου δὲ τοῦ ραμαζανίου, ὃ ἐστὶ τὴν 27, ἔπραξαν οἱ ἐγκλείστοι ἔργον φιλάνθρωπον· ἀπέλυσαν 30 Ἑλληνίδας καὶ ἐζήτησαν εἰς ἀνταλλαγὴν τοὺς ἐν τοῖς προξενείοις οἰκίους των· ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθησαν, διότι οἱ Ἑλληνες ἀπέδωκαν τὴν ἀπόλυσιν εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν τῇ ἀκροπόλει σπάνιν τῶν τροφῶν μᾶλλον ἢ εἰς φιλανθρωπίαν. Τὴν 30 οἱ Τοῦρκοι ἐξήλθαν εἰς ἀρπαγὴν τροφῶν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ἐφονεύθησαν ἐξ αὐτῶν δύο.

Εἴπαμεν, ὅτι τὸ συντελεστικώτερον εἰς τὴν πτῶσιν τοῦ φρουρίου τῶν Ἀθηνῶν ἦτον ἡ ἀφαίρεσις τοῦ ἐν τῷ παρατειχίσματι νεροῦ· ἐπειδὴ ἡ χρῆσις τῶν κανονίων ἐδείχθη ἀνωφελής, οἱ Ἀθηναῖοι ἔσκαψαν ὑπὸ τὸ παρατειχίσμα ὑπόνομον, καὶ τὴν 9 Ἰουνίου, καθ' ἣν ἀπεφάσισαν νὰ τὴν ἀνάψωσιν, ἐχύθη ὅλη ἡ πόλις ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς εἰς θέαν τῆς ἐκραγῆς. Ἀλλ' οἱ Ἑλληνες, πρωτόπειροι τῶν τοιούτων ἐργασιῶν, ἀναψαν τὴν ὑπόνομον πρὶν τὴν ὑποσκάψωσιν ὅσον ἔπρεπε, καὶ ἡ ἐκραγὴ δὲν ἐπῆλθεν· ἐπὶ τῇ ἀποτυχίᾳ δὲ τῆς ἐπεχείρησαν νὰ ὑποσκάψωσιν ἄλλην· ἀνησυχάζαν δὲ μεγάλως μαθόντες τὴν εἴσοδον τῶν τουρκικῶν δυνάμεων εἰς Βοιωτίαν, διότι ἐντὸς ὀλίγου θὰ ἤρχοντο καὶ εἰς Ἀθήνας· διὰ τοῦτο κατεγίνοντο παντοίοις τρόποις νὰ κυριεύσωσιν ὅσον τάχιον τὴν ἀκρόπολιν καὶ ἀσφαλισθῶσιν ἐν αὐτῇ.

Κατ' ἐκεῖνας τὰς ἡμέρας ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας ἡ χαροποιὰ εἰδησις τῆς ἀποδόσεως τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου εἰς Πελοπόννησον.

Ἀδιαφιλονείκητος αὐθέντης τοῦ τόπου ἔθεωρεῖτο ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου ὁ Ὑψηλάντης, ὡς ἀνεφέραμεν. Ἄν δὲ καὶ ὁ ἀτυχὴς ἀδελφός του Ἀλέξανδρος μετὰ τὰ ἀλλεπάλληλα παθήματα τοῦ εἶχε φυλακισθῇ, ἐφ' ἡμίζετο πανταχόθεν καὶ ἐπιστεύετο, ὅτι παντοῦ κατετρόπωσε τοὺς ἐχθρούς, ὅτι ἐκίνησεν εἰς ἐπανάστασιν τοὺς λαοὺς Σερβίας καὶ Βουλγαρίας, ὅτι ἐπέρασε τὸν Δούναβιν, ὅτι ἐκυρίευσεν τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ὅτι ἦτο πρὸ τῶν θυρῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ μυριάδων. Ἡ ψευδὴς αὕτη ἀλλὰ σωτήριος κατ' ἐκεῖνας τὰς περιστάσεις ψήμη καὶ τὸν ἄγωνα εἰς ἄκρον ἐνίσχυε, καὶ τὸ Ὑψηλάντικὸν ὄνομα ὑπερεμεγάλυνε. Διὰ τοὺς λόγους τούτους ἔσπευσαν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ στείλωσι πρὸς τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην πρέσβεις προσφέροντες αὐτῷ τὴν ὑπόκλησίν των καὶ αἰτούμενοι ἀντιπρόσωπόν του ὡς διοικητὴν τοῦ τόπου. Ὁ διορισμὸς ἐν ἐκείνοις τοῖς καιροῖς διοικητοῦ ἦτο τόσον ἀναγκαιότερος καθ' ὅσον ἀνεψύησαν μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ Χατση-Μελέτη τοιαύτης φύσεως ἔριδος καὶ διαιρέσεις, ὥστε κίνδυνος ἦτο μὴ ἐπέφεραν ἐγχώριον σύγκρουσιν. Ἡ ἐκλογὴ τοῦ Ὑψηλάντου ἔπεσεν ἐπὶ τὸν Λιθέριον Λιθερόπουλον, ὅστις ἀναχωρήσας ἐκ Τρικώρων ὡς πληρεξούσιος τοῦ πληρεξουσίου τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου τῆς ὑπερτάτης Ἀρχῆς, ἔφθασεν τὴν 29 εἰς Πειραιᾶ, ὅπου κατέδησαν πρὸς ὑποδοχὴν του καὶ οἱ πολῖται καὶ τὰ στρατεύματα, καὶ τὸν συνώδυσαν εἰς τὴν πόλιν φοροῦντα τὴν ἱερολογητικὴν στολὴν, ἣν ἐφόρουσαν ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὅλοι οἱ ὁπαδοί του. Τοιαύτη δὲ ἦσαν ἡ τότε ὀνόματι τοῦ Ὑψηλάντου ἐνεργουμένη ἐξουσία ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου, ὥστε ὁ Χατση-Μελέτης, ὁ πρὸ μιᾶς ἡμέρας ἀπειλῶν νὰ θύσῃ καὶ ἀπο-

* Ἀθηναία χωρική.

Ἐκ λευκώματος περιγητοῦ.

ρεξουσίου τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου τῆς ὑπερτάτης Ἀρχῆς, ἔφθασεν τὴν 29 εἰς Πειραιᾶ, ὅπου κατέδησαν πρὸς ὑποδοχὴν του καὶ οἱ πολῖται καὶ τὰ στρατεύματα, καὶ τὸν συνώδυσαν εἰς τὴν πόλιν φοροῦντα τὴν ἱερολογητικὴν στολὴν, ἣν ἐφόρουσαν ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὅλοι οἱ ὁπαδοί του. Τοιαύτη δὲ ἦσαν ἡ τότε ὀνόματι τοῦ Ὑψηλάντου ἐνεργουμένη ἐξουσία ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου, ὥστε ὁ Χατση-Μελέτης, ὁ πρὸ μιᾶς ἡμέρας ἀπειλῶν νὰ θύσῃ καὶ ἀπο-

ἐνδιέμειναν ἀκλόνητοι καὶ ἄφοβοι, ἅψ' οὐ εἶδαν παμπληθεῖς ἐχθροὺς ἐπερχομένους καὶ σύροντας κανόνια εἰς καταστρωφὴν τῶν ὀχυρωμάτων. Ὁ Ἀγγέλῃς εἶχε δώσει ἄλλοτε δείγματα ἀνδρείας, ὡς εἰς τῶν αὐτοπροαιρέτως κλεισθέντων καὶ ἀνδραγαθησάντων ἐν τῷ ξενοδοχείῳ τῆς Γραβιάς. Οὗτος, διαθέσας τὰ τῆς μάχης ὡς ἔπρεπε, καὶ παρὼν ὅπου ἦτο ὁ μεγαλύτερος κίνδυνος, ἐνέπνεε μέγα θάρρος καὶ ἔδιδε χρηστὰς ἐλπίδας. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τῆς μάχης οἱ ἱερεῖς φοροῦντες τὰς στολὰς τῶν καὶ ἰστάμενοι ἐν μέσῳ τῶν πολεμιστῶν ἐδέοντο ψάλλοντες μεγαλοφώνως τὸ «Σὼσον Κύριε τὸν λαόν σου.»

Οἱ Τούρκοι ἀπληπίσθησαν τοῦ νὰ διασκορπίσωσι τοὺς ὀλίγους Ἑλλήνας· καὶ ἐπειδὴ πολλοὶ ἐφρονέοντο ὡς ἐκτεθειμένοι, καὶ οὐδένα τῶν Ἑλληνικῶν ἐφρόνευαν ὡς ὑπὸ τὴν σκέπην ὀχυρωμάτων, ἐστράφησαν μετὰ δίωρον μάχην εἰς τὰ ὀπίσω ἄπρακτοι, κατησχυμμένοι καὶ καταδιωκόμενοι, ἀφῆσαντες καθ' ὁδὸν δύο κανόνια.

Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι Τούρκοι, ἅψ' οὐ ἀπεκλείσθησαν ἐν τῇ Ἀκροπόλει, εἶδαν, ὅτι μόνῃ ἐλπίς πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας ἦτον ἡ ἔξωθεν βοήθεια. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ 15 τῶν ἐγκλείστων ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἐπ' ἀνδρείᾳ γνωστοῦ Μεχμετάκου ἐξῆλθαν κυρίως διὰ νυκτὸς τὴν 15 Μαΐου, διέδθησαν ἀταράχως καὶ ἀδολαδῶς διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν, κοιμωμένων καὶ μὴ ἐχόντων νυκτοφυλακὰς, κατέβησαν εἰς τοὺς τρεῖς Πύργους, καὶ διεβιδάσθησαν εἰς Κάρυστον καὶ ἐκείθεν εἰς Χαλκίδα, ὅπου παρέστησαν τὴν δεινὴν θέσιν τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἐζήτησαν τὰ πρὸς σωτηρίαν τῶν ἐν αὐτῇ. Ἡ δὲ ἐλπίς τῆς ἔξωθεν βοήθειας ἐθάρρυνε τοὺς ἐγκλείστους εἰς τὸ ν' ἀντέχωσι καὶ νὰ μὴ εἰσκαλοῦσι τοὺς ἐχθροὺς προσκαλοῦντας αὐτοὺς νὰ παραδοθῶσιν.

Ἀρξαμένου δὲ τοῦ ραμαζανίου, ὃ ἐστὶ τὴν 27, ἔπραξαν οἱ ἐγκλείστοι ἔργον φιλάνθρωπον· ἀπέλυσαν 30 Ἑλληνίδας καὶ ἐζήτησαν εἰς ἀνταλλαγὴν τοὺς ἐν τοῖς προξενείοις οἰκίους των· ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθησαν, διότι οἱ Ἕλληνες ἀπέδωκαν τὴν ἀπόλυσιν εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν τῇ ἀκροπόλει σπάνιν τῶν τροφῶν μᾶλλον ἢ εἰς φιλανθρωπίαν. Τὴν 30 οἱ Τούρκοι ἐξῆλθαν εἰς ἀρπαγὴν τροφῶν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ἐφρονεύθησαν ἐξ αὐτῶν δύο.

Εἶπαμεν, ὅτι τὸ συντελεστικώτερον εἰς τὴν πτῶσιν τοῦ φρουρίου τῶν Ἀθηνῶν ἦτον ἡ ἀφαίρεσις τοῦ ἐν τῷ παρατειχίσματι νεροῦ· ἐπειδὴ ἡ χρῆσις τῶν κανονίων ἐδείχθη ἀνωφελής, οἱ Ἀθηναῖοι ἔσκαψαν ὑπὸ τὸ παρατειχίσμα ὑπόνομον, καὶ τὴν 9 Ἰουνίου, καθ' ἣν ἀπεφάσισαν νὰ τὴν ἀνάψωσιν, ἐχύθη ὅλη ἡ πόλις ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς εἰς θέαν τῆς ἐκραγῆς. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες, πρωτόπειροι τῶν τοιούτων ἐργασιῶν, ἀναψάν τὴν ὑπόνομον πρὶν τὴν ὑποσκάψωσιν ὅσον ἔπρεπε, καὶ ἡ ἐκραγὴ δὲν ἐπῆλθεν· ἐπὶ τῇ ἀποτυχίᾳ δὲ ταύτης ἐπεχείρησαν νὰ ὑποσκάψωσιν ἄλλην· ἀνησύχασαν δὲ μεγάλως μαθόντες τὴν εἴσοδον τῶν τουρκικῶν δυνάμεων εἰς Βοιωτίαν, διότι ἐντὸς ὀλίγου θὰ ἤρχοντο καὶ εἰς Ἀθήνας· διὰ τοῦτο κατεγίνοντο παντοίοις τρόποις νὰ κυριεύσωσιν ὅσον τάχιον τὴν ἀκρόπολιν καὶ ἀσφαλισθῶσιν ἐν αὐτῇ.

Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας ἡ χαροποιὰ εἰδησις τῆς ἀποδόσεως τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου εἰς Πελοπόννησον.

Ἀδιαφιλονείκητος αὐθιγνότης τοῦ τόπου ἐθεωρεῖτο ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου ὁ Ὑψηλάντης, ὡς ἀνεφέραμεν. Ἄν δὲ καὶ ὁ αὐτοῦ ἀδελφός του Ἀλέξανδρος μετὰ τὰ ἀλλεπάλληλα παθήματά του εἶχε φυλακισθῇ, ἐφημίζετο πανταχόθεν καὶ ἐπιστεύετο, ὅτι παντοῦ κατετρόπωσε τοὺς ἐχθρούς, ὅτι ἐκίνησεν εἰς ἐπανάστασιν τοὺς λαοὺς Σερβίας καὶ Βουλγαρίας, ὅτι ἐπέρασε τὸν Δούναβιν, ὅτι ἐκυρίευσεν τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ὅτι ἦτο πρὸ τῶν θυρῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ μυριάδων. Ἡ ψευδὴς αὕτη ἀλλὰ σωτήριος κατ' ἐκείνας τὰς περιστάσεις ψήμη καὶ τὸν ἀγῶνα εἰς ἄκρον ἐνίσχυε, καὶ τὸ Ὑψηλάντικὸν ὄνομα ὑπερεμεγάλυνε. Διὰ τοὺς λόγους τούτους ἔσπευσαν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ στείλωσι πρὸς τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην πρέσβεις προσφέροντες αὐτῷ τὴν ὑπόκλησίν των καὶ αἰτούμενοι ἀντιπρόσωπόν του ὡς διοικητὴν τοῦ τόπου. Ὁ διορισμὸς ἐν ἐκείνοις τοῖς καιροῖς διοικητοῦ ἦτο τόσον ἀναγκαιότερος καθ' ὅσον ἀνεφύησαν μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ Χατση-Μελέτη τοιαύτης φύσεως ἔριδες καὶ διαιρέσεις, ὥστε κίνδυνος ἦτο μὴ ἐπέφεραν ἐγγώριον σύγκρουσιν. Ἡ ἐκλογὴ τοῦ Ὑψηλάντου ἔπεσεν ἐπὶ τὸν Λιδέριον Λιδερόπουλον, ὅστις ἀναχωρήσας ἐκ Τρικάρφων ὡς πληρεξούσιος τοῦ πληρεξουσίου τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου τῆς ὑπερτάτης Ἀρχῆς, ἔφθασεν τὴν 29 εἰς Πειραιᾶ, ὅπου κατέβησαν πρὸς ὑποδοχὴν του καὶ οἱ πολῖται καὶ τὰ στρατεύματα, καὶ τὸν συνώδυσαν εἰς τὴν πόλιν φοροῦντα τὴν ἱερολογητικὴν στολὴν, ἣν ἐφόρουν ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὅλοι οἱ ὁπαδοί του. Τοιαύτη δὲ ἦτον ἡ τότε ὀνόματι τοῦ Ὑψηλάντου ἐνεργουμένη ἐξουσία ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου, ὥστε ὁ Χατση-Μελέτης, ὁ πρὸ μίας ἡμέρας ἀπειλὼν νὰ θύγῃ καὶ ἀπο-

Ἀθηναία χωρική.

Ἐκ λευκώματος περιηγητοῦ.

Ἡ ἀποδοσις τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐγένετο ἡμερομηνία, ἣν οἱ Ἕλληνες ἐκείνην ἐπέμνησαν ὡς τὴν ἡμέραν τῆς ἐλευθερίας. Ὁ Ὑψηλάντης, ὡς ἔχρησεν τὴν ἐξουσίαν αὐτήν, ἐπέστειλεν ἐν τῇ πόλει τὸν ἀδελφόν του Ἀλέξανδρον, ὅπως ἐκτελέσῃ τὰς ἀναγκαίους ἀποφάσεις, καὶ ὅπως ἐκτελέσῃ τὰς ἀναγκαίους ἀποφάσεις, καὶ ὅπως ἐκτελέσῃ τὰς ἀναγκαίους ἀποφάσεις.

λέση, ἅμα ἔλαβε τὴν διατχήν τοῦ Λιδερίου, ἐξεστράτευσεν εὐπειθέστατος εἰς Θήβας πρὸς ἀντίκρουσιν τοῦ πρὸς τὴν Ἀττικὴν προχωροῦντος ἐχθροῦ.

Δίμνηνον μόλις παρήλθεν, ἅρ' οὐ ἀπεκλείσθησαν οἱ Τούρκοι ἐν τῇ Ἀκροπόλει, καὶ ἡ τροφὴ καὶ ἡ πόσις, αἱ εἰσκομισθεῖσαι ἀρξαμένου τοῦ αποκλεισμοῦ, ἐξέλειψαν. Μὴ ἔχοντες δὲ κοινωνίαν μετὰ τῶν ἔξω, καὶ ἀκούοντες τοὺς Ἑλλήνας μεγαλοῤῥημονοῦντας ἐφοδοῦντο ξένων ἐπέμειναν καὶ ἦσαν εἰς ἄκρον περίλυποι. Τόσον δὲ ὑπώπτευν ὅτι ὁ ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων ἐστηρίζετο ὑπὸ τῶν εὐρωπαίων, ὥστε, βλέποντες μεταξὺ τῶν πολιορκητῶν πολλοὺς φραγκοφροῦντας, δις ἠρώτησαν τοὺς ἐν τῇ πόλει προξένους, ἂν οἱ Φράγκοι βασιλεῖς ἐκήρυξαν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας· ἐξ αἰτίας δὲ τοῦ αποκλεισμοῦ τῶν οὕτε τὰς ἐν τῇ γειτονείᾳ προόδους τῶν ὁμοπίστων αὐτῶν ἐγίνωσκαν. Ἐσπερημένοι τροφῶν καὶ εἰδήσεων ἐξήλθαν τὴν νύκτα τῆς 2 Ἰουλίου ἐπὶ ἀρπαγῇ τροφῶν καὶ ἐπὶ αἰχμαλωσίᾳ τινὸς εἰς γνῶσιν τῶν πραγμάτων, καὶ ἔπесαν ἐν πρώτοις ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὸ ἀντικρὺ τοῦ θεάτρου τοῦ Βάγχου κανονοστάσιον Κεῖους, μετὰ ταῦτα ἐπὶ τοὺς Αἰγινήτας καὶ τελευταῖον ἐπὶ τοὺς ἄνωθεν τοῦ λόφου τοῦ Μουσείου Ὑδραῖους. Καὶ οἱ μὲν Κεῖοι διεσκορπίσθησαν, ἔχασαν τὴν σημαίαν των καὶ μετέβησαν εἰς Κερατιὰν ἀντικρὺ τῆς πατρίδος των· ἔπαθαν καὶ οἱ Αἰγινῆται, καὶ ἔχασαν καὶ αὐτοὶ τὴν σημαίαν των, ἀλλὰ τὴν ἀνέκτησαν καὶ διετήρησαν τὴν θέσιν των. Μόνοι οἱ Ὑδραῖοι ὑπερίσχυσαν καὶ ἀπώθησαν τοὺς ἐχθροὺς. Κατὰ δὲ τὴν ἐξοδὸν ταύτην ἐφονεύθη ἀνδρεῖός τις καὶ ὀρμητικὸς ἄραψ, οὗτινος τὴν κεφαλὴν ἐκοψαν οἱ Ἕλληνες κατὰ τὴν βάρβαρον τουρκικὴν συνήθειαν καὶ ἀνεστήλωσαν ἐπὶ τοῦ Μουσείου χαίροντες· ἀλλ' ἡ χαρὰ ἐτράπη εἰς λύπην· διότι οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει Τούρκοι, ἀγανακτήσαντες ἐπὶ τῷ θεάματι, ἀνεβίβασαν ἀπὸ τῆς φυλακῆς τὴν αὐτὴν ὥραν τοὺς 10 Χριστιανούς, οὓς ἄλλοτε ἀπήγαγαν εἰς τὸ φρούριον, ἐκοψαν τὰς κεφαλὰς των καὶ τὰς ἀνεστήλωσαν κατέναντι τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες ἐμάνησαν ἰδόντες τὸ γεγονός, καὶ μὴ δυνάμενοι ν' ἀποκεφαλίσωσι τοὺς ἀποκεφαλίστας τῶν συγγενῶν καὶ φίλων ὥρμησαν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ αὐστριακοῦ προξένου, Γροπίου, οὗτινος ἡ φιланθρωπία διεφύλαττεν ἀδολαβεῖς 15 Τούρκους ἄνδρας καὶ γυναῖκας παραδοθέντας αὐτῷ ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν Ἑλλήνων παρὰ τῶν προεστώτων τῶν Ἀθηνῶν. Ἀντέστη ὁ γενναῖος καὶ συνετὸς πρόξενος (β), ἔφθασεν ἐν καιρῷ καὶ ὁ Λιδέριος, καὶ τὸ πλῆθος καθυσύχασε βεβαιωθὲν ὅτι οἱ προεστώτες, οἱ ἄλλοτε εἰς τὸ φρούριον ἀναβιβασθέντες, δὲν ἦσαν μετὰ τῶν ἀποκεφαλισθέντων.

Ἡ βδελυρὰ πράξις τοῦ ἀποκεφαλισμοῦ καὶ ἡ βδελυρωτέρα τῆς θεατρικῆς ἐπιδείξεως τῆς ἀποκοπῆς κεφαλῆς ἐπροξένησαν τὸν ἄδικον καὶ ἀπρομελέτητον ἀποκεφαλισμόν 10 Ἑλλήνων παρ' ὀλίγον δὲ καὶ πολλῶν ἄλλων ἁθῶν.

Τὴν δὲ 9 ἔμαθαν οἱ Ἕλληνες, ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἐξεστράτευσαν εἰς Ἀθήνας. Ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ ἄνδρες, γυναῖκες, παιδία ἐσκέπασαν τὴν πρὸς τὸν Πειραιᾶ ὁδὸν καταφυγόντες εἰς τρία ἐν τῷ λιμένι· ἐμπορικὰ πλοῖα ὑπὸ σημαίαν

δλλαδικήν, καὶ εἰς ἐν ὑπὸ ἑλληνικήν, καὶ ἀποκομισθέντες οἱ μὲν εἰς Σαλαμίνα, οἱ δὲ εἰς Αἴγινα. Οἱ Ὑδραῖοι μετέφεραν καὶ οὗτοι ἐπὶ τοῦ πλοίου των τὸ ἐπὶ τοῦ Μουσείου κανόνι καὶ οὐδεὶς εἶχε διάθεσιν ν' ἀντισταθῇ. Οἱ δὲ ἐν τῇ Ἀκροπόλει πεινῶντες καὶ διψῶντες Τούρκοι ἐδλεπν τὴν κίνησιν ἀλλ' ἡγνόνουν τὴν μέλλουσαν εὐτυχίαν των· ἐφοβοῦντο δὲ καὶ ἂν ἤρχετο ἐξωθεν βοήθεια, μὴ δὲν τοὺς ἐπρόψθανε ζώντας· διὰ τοῦτο ἠθέλησαν νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς ἄνω κάτω κινήσεως τῶν ἐχθρῶν, καὶ τὴν 14 δύο ὥρας πρὸ τῆς μεσημβρίας ἤνοιξάν τινα πυλῖδα καὶ ἐξῆλθαν πρὸς τὸ μέρος τοῦ Ἰλισσοῦ ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδία ἐπὶ ἄρπαγῇ τροφῶν· οἱ πλείστοι δὲ ἔπεσαν εἰς τὰ ἁλῶνια πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς, ὅπου ἦσαν αἱ θημυνιαί· καὶ οἱ μὲν ἐπροχώρησαν εἰς τινα κήπον πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος, τινὲς δὲ εἰσῆλθαν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν. Οἱ Ἕλληνες, οἵτινες ἡτοιμάζοντο νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν πόλιν, ἰδόντες ὅτι οἱ Τούρκοι τοὺς κατεφρόνουν καὶ παρόντας, ἐπέπεσαν φιλοτιμηθέντες, καὶ τουφεκίζοντες τοὺς ἠνάγκασαν νὰ καταφύγωσι πάλιν διὰ τῆς αὐτῆς πυλίδος εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ὅπου πολλοὶ μετέφεραν ἐπὶ τῶν ὤμων γεννήματα καὶ ὀπώρας. Οἱ Τούρκοι ἔκαυσαν συγχρόνως τὴν ὑπὸ τὸν ναὸν τοῦ Βάκχου ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ συνέκαυσαν τοὺς ἐν αὐτῇ, ὀλίγους Ἕλληνας φρουροὺς προτιμήσαντας ν' ἀποθάνωσιν ἐν μέσῳ τῆς φλογὸς ἢ νὰ παραδοθῶσιν· ἐφρονεύθησαν δὲ τὴν ἡμέραν ἐκείνην 30 Τούρκοι, ἐξ ὧν οἱ πλείστοι γυναῖκες καὶ παιδία καὶ 7 Ἕλληνες· ἐπληρώθη εἰς τὸν πόδα καὶ ὁ Δῆμος Βασιλείου μαχόμενος γενναίως· μετακομισθεὶς δὲ εἰς Αἴγινα πρὸς θεραπείαν ἀπέθανε.

Ἀθηναία νύφη.

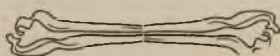
Ἐκ λευκώματος περιγηγτοῦ.

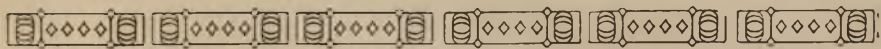
Μετὰ δὲ τὴν μάχην τῶν Βρυσακίων ὁ Βρυώνης δὲν ἠθέλησε νὰ χρονοτριβίσῃ ἐν Εὐβοίᾳ ἐξ αἰτίας τῆς δεινῆς θέσεως τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, καὶ συμπαραλαβὼν τὸν Ὀμέρμπεην ἐλθόντα εἰς Χαλκίδα, ἀφ' οὗ κατηρήμωσε τὴν Κούμην, ἐξεστράτευσεν εἰς Ἀθήνας τὴν ἐπαύριον τῆς μάχης τῶν Βρυσακίων καὶ ἐφθασε τὴν 17 εἰς Λιάτανι 8 ὥρας μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου καὶ διενευκτέρευσε· ἡ δὲ προσέγγισίς του ἀπεδίωξε τοὺς εἰς ἀντίστασιν προκαταλαβόντας τὴν θέσιν ἐκείνην Ἕλληνας. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν

ἐπῆραν οἱ Αἰγινῆται τὸ κανόνι των καὶ ἀνεχώρησαν εἰς τὰ ἴδια. Τὴν δὲ 19 ἡ πόλις ἐγκατελείφθη ἐκτὸς τινων δυστυχῶν γερόντων καὶ γραιῶν, μὴ δυνάμενων διὰ τὴν προβεδηκυῖαν ἡλικίαν των νὰ μεταποτίσωσι. Τὴν 20 οἱ Τοῦρκοι ἐστρατοπέδευον ἐν τῇ παρὰ τὴν πόλιν θέσει τῶν Πατησίων, καὶ ἐστεῖλαν ἱππεῖς πρὸς κατασκόπευσιν τῆς πόλεως, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν πρότινος καιροῦ ἐπὶ βογηδαῖς μεταδάντων ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως εἰς Εὐδοίαν Ἀθηναίων Τοῦρκων. Κατόπιν αὐτῶν εἰσῆλθαν εἰς τὴν πόλιν καὶ ὁ πασᾶς καὶ ὁ μπένης καὶ ὅλα τὰ στρατεύματα, ἅτινα διόλου ἀχαλίνωτα ἔκαιεν ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀρχηγῶν, ἐλαφυραγώγουν, ἔσφαζαν καὶ οὐδ' αὐτὰ τὰ προξενεῖα ἐσέδοντο, ἂν καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐκυμάτιζεν ἡ σημαία τῶν βασιλέων των.

Τοιοιουτρόπως ἐλύθη ἡ πρώτη πολιορκία τῶν Ἀθηνῶν διαρκέσασα ἀπὸ τῆς 25 Ἀπριλίου μέχρι τῆς 20 Ἰουλίου καὶ οἱ Ἀθηναῖοι οἱ μὲν κατέφυγαν εἰς Αἰγιναν καὶ Σαλαμῖνα, οἱ δὲ μετέδησαν εἰς τὰ ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ στρατόπεδα.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν διέτριβεν ἐν Ἀθήναις ὁ Ὁμέρμπεης, ὁ ἄοκνος ἐπίσκοπος Νεόφυτος ἀπέπλευσε τοῦ Γαβριεῖου εἰς κυρίευσιν τῆς Καρύστου μεθ' ἱκανῶν ἀκολούθων· προσορμηθεὶς δὲ εἰς Ἀλιβέρι, χωρίον ἐπὶ τοῦ πορθμοῦ μεταξὺ Καρύστου καὶ Χαλκίδος, ἠνώθη μετὰ τῶν ἐκεῖ συνηγμένων Κουμιοτῶν καὶ ἄλλων· καὶ αὐτὸς μὲν ἀνεχώρησεν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Βρυσακίων πρὸς σύσκεψιν, τὸ δὲ στράτευμα διετάχθη νὰ μεταβῇ εἰς Στούρα (Στύρα) καὶ ὀχυρωθῇ μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς του. Ἀλλ' ὁ Ὁμέρμπεης, μαθὼν τὰ κινήματα ταῦτα, μετέβη μετὰ 300 ἐπιλέκτων εἰς Χαλκίδα καὶ ἐκεῖθεν εἰς Κάρυστον. Ἡ εἶδησις τοῦ ἐρχομοῦ του διέλυσεν, αὕτη καὶ μόνη, τὸ διὰ τόσων μόχθων τοῦ ἐπισκόπου συναχθὲν κατὰ τὰ Στούρα στράτευμα· καὶ οἱ μὲν νησιῶται ἐπέδησαν εἰς τὰ πλοῖα, οἱ δὲ λοιποὶ ἀνέδησαν εἰς τὰ ὄρη· ἀλλὰ φιλοτιμηθέντες οὗτοι ἐπανήλθαν μετ' ὀλίγον εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης, καὶ οἱ εἰς ἄκρον πρὸ μικροῦ δειλοὶ ἐφάνησαν ὑπὲρ τὸ δέον τολμηροὶ ἕνεκα τῆς ἀπειρίας των· ὥστε, ἀντὶ νὰ προφυλάττωνται πολεμοῦντες ὀπισθεν πετρῶν κατὰ τὴν ἐλληνικὴν συνήθειαν, ὥρμησαν κατὰ πρόσωπον τοῦ ἐχθροῦ ἐρχομένου τουφεκίζοντες καὶ ἀλαλάζοντες. Οἱ ἐχθροὶ τοὺς ἔτρεψαν, τοὺς κατεδίωξαν, καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ῥιφθῶσιν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ διασωθῶσιν εἰς τὰ πλοῖα· 30 ἐξ αὐτῶν ἐφονεύθησαν καὶ ἐπνίγησαν, 15 δὲ μόνοι Σλαβούνοι, ὀχυρωθέντες ὥς ἔπρεπεν, ἐπέμειναν πολεμοῦντες καὶ ἀδλαθεῖς μέχρι τέλους διέμειναν, χάρις εἰς τὸν ἐμπειροπόλεμον αὐτῶν ἀρχηγόν, τὸν μονόφθαλμον Ῥάδον. Ἡ τροπὴ αὕτη τῶν Ἑλλήνων συνέδη τὴν 12 Αὐγούστου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ΄.

Συνάθροισις τουρκικῶν στρατευμάτων ἔξωθεν τοῦ Κουσσαντασίου καὶ παθήματα τῶν Χριστιανῶν κατοίκων τῆς πόλεως ταύτης καὶ τῶν πέριξ. — Πλοῦς τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἐπὶ τὴν Σάμον καὶ ἀποτυχοῦσα ἀποβάσεις. — Ἐμφανισμὸς τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἐν τῷ μεταξὺ Σάμου καὶ Ἀσίας πορθμῷ, καὶ ἐμπρησμὸς ἐννέα φορτηγῶν πλοίων τουρκικῶν — Μатаίωσις τῆς τουρκικῆς ἐκστρατείας — Πόλεμος Τουρκίας καὶ Περσίας.

ΑΙ εἰς τὰ ἀντικρυνὰ παράλια τῆς Ἀσίας τολμηραὶ ἀποβάσεις τῶν Σαμίων καὶ αἱ εἰς τὰ ἐνδότερα εὐτυχεῖς ἐπιδρομαὶ των ἠνάγκασαν τὴν Πύλην νὰ κινήσῃ κατὰ τῆς νήσου ἐκείνης δυνάμεις καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης· διότι, ἐκτὸς τῶν εἰς καθυπόταξιν τῆς ἄλλων αἰτιῶν, οἱ Ἀσιανοὶ Τοῦρκοι ἐδυσκολεύοντο νὰ ἐκστρατεύσωσιν εἰς τὰ ἐν ἐπαναστάσει ἀπώτερα μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἂν δὲν ἀπηλλάττετο πρῶτον ὁ τόπος των τοῦ πρὸ τῶν θυρῶν δεινοῦ τούτου ἐχθροῦ, δεινοτέρου ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ καθισταμένου. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κατέδαιναν ἀντικρὺ τῆς Σάμου πολλὰ στρατεύματα, καὶ ἀνεμένετο καὶ ὁ ὀθωμανικὸς στόλος.

Περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ Ἀπριλίου ὁ Γεώργιος Λογοθέτης, ὁ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως μετονομασθεὶς Λυκοῦργος, πρὸ ἑπτὰ ἐτῶν διατρίβων ἐν Σμύρνῃ, ἐπανήλθεν εἰς τὴν πατρίδα του, τὴν Σάμον. Ἀνθρωπος δραστήριος καὶ ἐπιχειρηματίας, ἔχων γνῶσιν καὶ γραμμάτων καὶ πραγμάτων, ἐτέθη διὰ μιᾶς ὑπεράνω τῶν συμπατριωτῶν του καὶ ἡσχολήθη νὰ ὀργανίσῃ τὸ πολιτικόν καὶ τὸ στρατιωτικόν, καταστήσας ἐν μὲν τοῖς χωρίοις ἐφόρους ἐπέχοντας καὶ τόπον εἰρηνοδικῶν, ἐν δὲ τῇ πρωτευούσῃ βουλὴν ἐξ ἀντιπροσώπων παντὸς χωρίου καὶ τρεῖς γενικοὺς ἐφόρους ἐκπληροῦντας καὶ τὰ καθήκοντα γενικοῦ δικαστηρίου· ὠργάνισε καὶ τέσσαρας χιλιάρχους. Ἐπὶ σκοπῷ δὲ νὰ ἐκπλήξῃ τὸν λαὸν καὶ διεγείρῃ καὶ ἀμιλλαν παρὰ τοῖς φιλοτιμοτέροις τῶν Σαμίων, διέταξεν ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ νὰ φορῶσι διακριτικὰ σημεῖα, οἱ δὲ χιλιάρχου χρυσᾶς ἐπωμίδας.

Ἐν τοσοῦτῃ συνήχθησαν κατὰ τὴν δοθεῖσαν διαταγὴν ἀντικρὺ τῆς Σάμου πάμπολλα στρατεύματα διὰ τὴν μελετωμένην ἐκστρατείαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἐλέζογλου, διοικητοῦ τῆς παραλίου πόλεως τοῦ Κουσσαντασίου καὶ τῶν περιχώρων. Θέλουσα δὲ νὰ ἐξάψῃ ἡ Πύλη ἔτι μᾶλλον τὸν φανατισμὸν τῶν πιστῶν καὶ ἐρεθίσῃ τὴν ἄπληστον πλεονεξίαν των καὶ τὴν αἰμο-

χαρῇ δίψαν των ἐξέδωκεν, ὡς ἐλέγετο, προσταγὴν νὰ φονεύσωσιν ὅλους τοὺς ὑπεροκτατεῖς ἄρρενας τῆς Σάμου, καὶ νὰ τουρκίσωσιν ὅλους τοὺς ἐντὸς τῆς ἡλικίας ταύτης, τὰς δὲ γυναῖκας ὅλας ν' ἀνδραποδίσωσιν· ἀλλ' ἐβράδυνε νὰ φανῇ ὁ εἰς μεταβίβασιν τουρκικὸς στόλος· ὁ δὲ συναχθεὶς ἀχαλίνωτος ὄχλος ἔπραττεν ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ τὰ πάνδεινα ὅπου συνηθροίσθη, ἂν καὶ τὰ ὑπεξούσια τῆς Πύλης ἐκεῖνα μέρη ἦσαν ἀτάραχα.

Μεταξὺ δὲ τῶν συναχθέντων τούτων ὀπλοφόρων περίξ τοῦ Κουσαντασίου ἦσαν καὶ οἱ μετὰ τὴν παῦσιν τῶν ἐν Σμύρνῃ δεινῶν ἐξωσθέντες ἐκεῖ-

Λυκοῦργος Λογοθέτης.

θεν κακοῦργοι. Οὗτοι, εὐρόντες ὀμόφρονας τοὺς λοιποὺς ἐκεῖ συναχθέντας, ἔπραξαν παντὸς εἶδους ἀνομήματα ἐν τοῖς ἔξω τοῦ Κουσαντασίου χωρίοις, σφάζοντες, ἀτιμάζοντες, λεηλατοῦντες καὶ βιάζοντες ὅλους νὰ θεωρῶσι τὴν φυγὴν σωτηρίαν. Τὰ αὐτὰ ἐπεθύμουν νὰ πράξωσι καὶ ἐν τῇ πόλει, ὅπου ἐμβάντες ὕβρισαν, ἔδειραν Χριστιανοὺς καὶ ἐφόνευσαν ἕνα. Ὁ Ἐλέζογλους, ἄνθρωπος φιλοδίκαιος καὶ δραστήριος, ἐπαίδευσεν ἀμέσως διὰ κεφαλικῆς ποινῆς τὸν φονέα. Τὴν δικαίαν ταύτην πράξιν ἐθεώρησαν ὡς ἄδικον οἱ μισοῦντες τὴν

δικαιοσύνην καὶ ἤγειραν γενικὸν γογγυσμὸν κατ' αὐτοῦ. Οἱ δὲ δυστυχεῖς Χριστιανοί, πάσχοντες καθ' ἡμέραν καὶ βλέποντες ἀδύνατον νὰ λάθωσι παρὰ τοῦ καλοκἀγάθου ἀλλ' ὄχι καὶ ἰσχυροῦ διοικητοῦ τὴν ἀπαιτουμένην προστασίαν, οἱ μὲν κατέφευγαν εἰς τὰς ὑπὸ ἐλληνικὴν σημαίαν νήσους, οἱ δὲ οἰκοῦρουν. Ἐν τῇ δὲ οἱ Τοῦρκοι ἦσαν τόσον ἡρεθισμένοι, καὶ οἱ Χριστιανοὶ τόσον ἔμποδοι, ἐτόλμησέ τις τῶν Χριστιανῶν πεινῶν νὰ ἐξέλθῃ τῆς οἰκίας εἰς εὕρεσιν τροφῆς· κατὰ κακὴν του τύχην ἀπήντησε τρεῖς Τούρκους, ἐξ ὧν ὁ εἰς ἀμέσως τὸν ἐπιστόλισεν, ἀλλὰ δὲν τὸν ἐβλάψεν· ἐπέπεσε τότε ὁ Χριστιανός, τοῦ ἤρπασε τὴν ἄλλην πιστόλαν καὶ τὸν ἐσχότωσεν· οἱ δύο δὲ ἄλλοι Τοῦρκοι δειλιάσαντες ἔφυγαν· ἀλλὰ φεύγοντες ἐφώναζαν «οἱ ἄπιστοι σκοτώνουν τοὺς πιστούς.» Ἀκουσθείσης τῆς φωνῆς ταύτης, φωνῆς ἱκανῆς νὰ φέρῃ τὴν καταστροφὴν ὅλης τῆς πόλεως, ἔσπασαν οἱ φιλάτακτοι τὰς θύρας οἰκίῶν καὶ ἐργαστηρίων, ἤρπασαν πράγματα, ἐφόνευ-

σαν ἀνηλεῶς ὅσους συνήντησαν, ἰνδραπέδισαν γυναῖκας, ἔβαλαν πῦρ εἰς τὴν πόλιν καὶ μόλις ἔσωσαν μέρος αὐτῆς οἱ ἐντόπιοι Τούρκοι. Ἡ δὲ Πύλη, μαθὼν ταῦτα δυστυχήματα τῆς πόλεως ἐκείνης, κατέκρινε καὶ μετέθεσε τὸν φιλοδίκαιον Ἐλέζογλου ὡς ἐρεθίσαντα τοὺς πιστοὺς διὰ τῆς καταδίκης τοῦ φρονέως.

Τὴν δὲ ἡ Ἰουλίῳ ὁ τηλεγράφος τῆς Σάμου ἐσήμανε τὸν ἐμφανισμὸν τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου πλεόντος πρὸς τὴν νῆσον ἐκ πλοίων 36, ἐν οἷς 4 δίκροτα καὶ 6 φρεγάται ὑπὸ τὸν ὑποναύαρχον Καρχά-Ἀλῆν. Πλησιάζας ὁ στόλος συνέλκυε πλοιάριον Σάμιον ἔχον τρεῖς ναύτας καὶ τὸν κυβερνήτην καὶ τοῦτον μὲν καὶ ἕνα τῶν ναυτῶν ἔστειλεν ὁ ὑποναύαρχος εἰς Σάμιον προσκαλῶν διὰ γραμμάτων τοὺς προεστῶτας νὰ ἔλθωσιν εἰς προσκύνησίν του, καὶ δεχθῶσιν ἄγαν καὶ καδῆν, ἂν ἤθελαν νὰ μὴ καταστραφῇ ὁ τόπος τῶν τοῦς δὲ λοιποὺς ἐκράτησε· τὴν ἐσπέραν δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας ὁ στόλος ἐλλίμενισεν ἔμπροσθεν τῆς Χώρας. Ὁ λαὸς τῆς Σάμου, ἰδὼν κατὰ πρώτην φอรὰν ἐχθρικὸν στόλον, ἐδειλίασε, καὶ οἱ μὲν ἀνέβησαν εἰς τὰ ὄρη, οἱ δὲ διεβιάσθησαν εἰς τὰς πλησιοχώρους νήσους πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κινδύνου. Ἀλλ' αἱ Ἀρχαὶ τοῦ τόπου καὶ ὁ Λυκούργος ἐδείξαν ἄκραν ἀφοδίαν, κατεβίβασαν τὸ προοργανισθὲν στράτευμα εἰς τὸ παράλιον ἀντικρὺ τοῦ στόλου καὶ τὸ ἡτοιμάσαν εἰς ἀντίκρουσιν τοῦ ἐχθροῦ, ἂν ἐπεχείρει ἀπόδασιν.

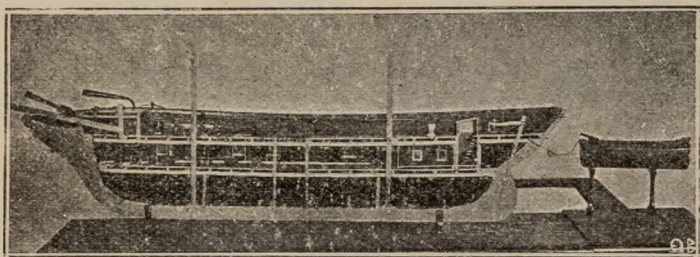
Τὴν δὲ ὑστεραίαν ὁ στόλος παρετάχθη ἔμπροσθεν τῶν μεσημβρινῶν παραλίων τῆς Σάμου καὶ ἐκανονισθόλει σφοδρῶς εἰς ἀπομάκρυνσιν τοῦ στρατεύματος τῶν Σαμίων. Τὸ πρωτόπειρον στράτευμα φοβηθὲν ἀπεμακρύνθη καὶ ἐκρύβη ὀπισθεν τῶν παρακειμένων οἰκιῶν, καὶ οἱ Τούρκοι, βλέποντες ὅτι οἱ ἐναντίοι τῶν ἔγειναν ἄφαντοι, ἐκίνησαν πρὸς τὴν ξηρὰν ἐπὶ τῶν λέμβων· ἀλλ' ὁ Λυκούργος καὶ οἱ χιλιάρχοι Σταμάτης Γεωργιάδης, Μανουὴλ Μελαχρινός καὶ τινες ἄλλοι ἀξιωματικοί, ἀπομείναντες ἐπὶ τῆς παραλίας, ἴθυσαν τόσον εὐστόχως πέντε κανόνια, ὥστε ὅλα· σχεδὸν αἱ σφαῖραι ἔπεσαν ἐντὸς τῶν λέμβων καὶ ἐπροξένησαν πολὺν φόνον. Οἱ ὀλίγοι οὗτοι ἐδυνήθησαν διὰ τούτου καὶ μόνου τοῦ τρόπου νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὴν ἀπόδασιν, διότι ὁ Καρχά-Ἀλῆς ὑπώπτευν ὅτι τὸ φοβηθὲν καὶ ἀπομακρυνθὲν ἀπὸ τῆς παραλίας ἐλληνικὸν στράτευμα παρερύλαττεν, ἵνα ἐπιπέσῃ. Ὁ παράλογος δὲ οὗτος φόβος τῶν Τούρκων ἐθάρρυνε τὸ παρκαμνηστὴν στράτευμα τῶν Σαμίων νὰ ἐπικνήλῃ ὅπου ἦσαν οἱ ἀρχηγοὶ του καὶ ἐνδοαμείνῃ ἄρδον, ἂν καὶ ἀκαταπύστως, πλὴν ἀβλαβῶς, καθ' ὅλον τὸ ἡμερονύκτιον ὑπὸ τοῦ στόλου κανονισθολύμενον. Τὴν δὲ ἐφεξῆς ἡμέραν ἀπέβησαν 300 Τούρκοι κατὰ τὴν ἁγίαν Παρασκευήν, ὅπου ἦσαν οὐκ ὀλίγοι Ἕλληνες μόνον εἰς σκοπὴν, διότι δὲν ὑπώπτευν ἀπόδασιν εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος. Ἀλλ' ὁ χιλιάρχος Γεωργιάδης, μαθὼν τὸ γεγονός, παρέλαθεν ὅσους ἤρεε προθύμους, ὥρμησε πρῶτος αὐτὸς μετὰ τῶν ὀλίγων ἀκολούθων του, ὥρμησεν κατόπιν καὶ πολλοὶ ἄλλοι· ἐπὶ τοὺς ἀποδάντας τόσον μνηστῆς, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ γενναίου ἀρχηγοῦ τῶν, ὥστε οὐδένα σχεδὸν ἐχθρὸν ἀρῆκεν ζῶντα. Ἐράμειλλοι τῶν Σαμίων

ἐφάνησαν ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ καὶ τινες παρευρεθέντες Κρήτες, ὧν ὁ ἀρχηγὸς Χατοῖ Γεωργῆς Μουριώτης ἐφημίσθη διὰ τὰς ἀνδραγαθίας του. Ἐν τῇ μεταξὺ δὲ τούτῳ ἐπλησίασαν εἰς τὸ αὐτὸ παράλιον 40 λέμβοι φέρουσι ἄλλους στρατιώτας· τόσον δὲ εὐστόχως καὶ τόσον σφοδρῶς ἐτουφέκισαν καὶ αὐτοὺς οἱ Ἕλληνες, ὥστε τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ποδίσωσι. Τότε ὁ τρισδάρβαρος καὶ ἀνάνδρος Καρᾶ Ἀλῆς, ἐκδίκησιν πνέων, ἐπίσσωσε τοὺς δύο δυστυχεῖς καὶ ἁθῶους ναύτας τοῦ συλληφθέντος Σαμίου πλοιαρίου, τοὺς ἐκρέμασεν ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος του κατακέφαλα καὶ τοὺς ἔκασσε κατέναντι τῶν συγγενῶν καὶ συμπατριωτῶν αὐτῶν εἰς αἰώνιον στίγμα τῆς βδελυρᾶς μνήμης του. Μετὰ τὴν πράξιν ταύτην ἔστειλεν ἀντικρὺ 9 φορτηγὰ πλοῖα ἐπὶ μεταφορᾷ ἄλλων στρατευμάτων· τὴν δὲ 6, 7 καὶ 8, ὁ στόλος διέμεινεν ἀπρακτος ἐμπροσθεν τῆς Σάμου ἀναμένων τὸν ἀνάπλουν τῶν φορτηγῶν.

Ἡ εἶδησις τοῦ ἔκπλου τοῦ στόλου τούτου ἔβηλεν εἰς κίνησιν τὰς τρεῖς ναυτικὰς νήσους, καὶ τὴν 4 Ἰουλίου ἐξέπλευσαν τὰ Ἰδραϊκὰ καὶ Σπετσιωτικὰ πλοῖα καὶ ἠνέωθησαν μετὰ τῶν Ψαριανῶν· συνηριθμοῦντο δὲ ὅλα 90, ἐν οἷς καὶ τινα τῆς Κάσσου. Δὲν ἤξευραν κατ' ἀρχὰς ποῦ ἔπλεεν ὁ ἐχθρικός στόλος· ἀλλ' ἔμαθαν μετ' ὀλίγον, ὅτι διέπλευσε τὸ στενὸν τῆς Χίου κατευθυνόμενος εἰς τὰ ἀντικρὺ τῆς Σάμου παράλια· τὴν δὲ 8 εἶδαν ἐν τῇ μεταξὺ Σάμου καὶ μικρᾶς Ἀσίας πορθμῷ ὑπὸ τὸ Τσιαγκλί τὰ 9 φορτηγὰ, ἐφ' ὧν ἐπεδιβάζοντο τὰ στρατεύματα, ἐπέπλευσάν τινα αὐτῶν καὶ τὰ ἔκασαν ἐνώπιον τοῦ συρρεύσαντος ἐπὶ τῆς παραλίας ἐχθρικοῦ πλήθους καὶ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, θεωροῦντος αὐτὰ κακίόμενα τόσον πλησίον καὶ μὴ τολμῶντος νὰ κινηθῇ· καὶ τὰ μὲν πλήθη διεσκορπίσθησαν ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ ἐμπρησμοῦ, ὁ δὲ στόλος ἀπεμακρύνθη καὶ αὐτός, καὶ τοιοιτοτρόπως ἐματαιώθη ἡ μεγάλη ἐκστρατεία, καθ' ἣν ἡ Πύλη, ἐν ᾗ ἐδουλήθη νὰ παιδεύσῃ τοὺς ἀποστάτας Σαμίους, κατέστρεψε τοὺς ἐν Κουσταντασίῳ καὶ ἐν τοῖς πέριξ ἡσύχους ὑπηκόους τῆς.

Οἱ δὲ Ἕλληνες αὐτόπται τοῦ θαύματος τῶν πυρπολικῶν ἐπὶ τῆς τελευταίας ναυτικῆς των ἐκστρατείας, ἡτοίμασαν 4 καὶ ἐπὶ τῆς παρούσης. Τὴν 11 Ἰουλίου ἀπηντήθησαν οἱ δύο στόλοι ἐν τῇ μεταξὺ Βουδρουμίου καὶ Κῶ πορθμῷ ἀλλὰ δὲν ἐναυμάχησαν. Ἐντὺς τοῦ πορθμοῦ εὐρέθησαν καὶ τὸ πρῶτ' τῆς ἐπαύριον ἐν ἄκρᾳ νηνεμία· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐπνευσεν ἄνεμος σφοδρός, καὶ ὁ ἑλληνικὸς εὐρεθεὶς ὑπὲρνεμος τοῦ τουρκικοῦ ἐφοδύθη διὰ τὴν κινδυνώδη θέσιν του καὶ ἔσπευσε νὰ ἐκπλεύσῃ. Ὁ δὲ τουρκικὸς ἔπλεεν οὐριόδρομῶν καὶ βλέπων αὐτὸν φεύγοντα ἔλαβε θάρρος καὶ προσέπλευσε. Τὰ εὐτελέστερα τῶν ἑλληνικῶν πλοίων καὶ τὰ βραδυπλωώτερα ἦσαν πάντοτε τὰ πυρπολικά, ὡς καταδεδικασμένα εἰς φθοράν διὰ τοῦτο τὰ 4 πυρπολικά ἀπελείφθησαν, καί, ἐπειδὴ ἐκινδύνευαν νὰ πέσωσιν εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ, ἔδωκαν εἰς αὐτὰ πῦρ οἱ ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμβάντες εἰς τὰ ἐφόλκια διεσώθησαν ὅλοι· ἀδολαβεῖς εἰς τὰ ἄλλα ἑλληνικὰ πλοῖα· καὶ τὰ μὲν τρία τῶν πυρπολικῶν τῶντων ἐκάγησαν, τὸ δὲ τέταρτον ἐκυριεύθη πρὶν ἀνάψῃ· κατεδίωξε δὲ καὶ ὁ

τουρκικὸς στόλος τὸν ἐλληνικόν. Τὴν δὲ νύκτα ἐπῆλθε τρικυμία καὶ διεσκορπίσθη ὁ ἐλληνικὸς· καὶ μέρος μὲν αὐτοῦ ἠγκυροβόλησεν ὑπὸ τὴν Κάλυμνον, μέρος δὲ ὑπὸ τὴν Λέρον καὶ Σάμιον· ἠγκυροβόλησε καὶ ὁ τουρκικὸς ὑπὸ τὴν Κῶν, ὅπου συνηνώθησαν μία φρεγάτα καὶ 13 μικρότερα πλοῖα πολεμικὰ τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ ὑπὸ τὸν Ἰσμαὴλ Γιβραλτάρην ἔχοντα 800 Ἀλβανοὺς εἰς ἀπόβασιν. Ἐκτοτε διεχωρίσθησαν οἱ στόλοι· καὶ ὁ μὲν τουρκοαιγυπτιακὸς ἔπλευσε πρὸς τὸν Ἑλλάσποντον, ὁ δὲ ἐλληνικὸς συνήχθη ὅλος εἰς Σάμιον, καὶ τὴν 22 ἠγκυροβόλησεν ὑπὸ τὸ Γιαλί, ὅπου ἦλθαν ἐξ Ἰδρας καὶ Σπετσῶν τινὲς τῶν προκρίτων, ἵνα θεωρήσωσιν ὑποθέσεις τοῦ στόλου καὶ πείσωσι τοὺς θέλοντας νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς νήσους των ναύτας εἰς τὸ νὰ παρατείνωσι τὴν ἐκστρατείαν. Ἐν ᾧ δὲ διέμενεν ἐκεῖ ὁ στόλος, ἐπέστη ἀπροσ-

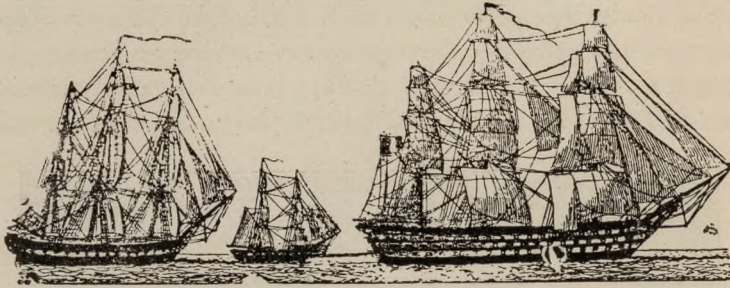

Τομὴ πυρπολικοῦ.

δοκίμως ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, ἀποδημήσας ἐκεῖθεν ἐξ αἰτίας τῶν ταραχῶν ἐπὶ σκοπῇ νὰ ἴσυχάσῃ ἐν Πάτμῳ, τῇ πατρίδι του. Ὁ ἐμφανισμὸς ἐν μέσῳ τοῦ χριστιανικοῦ στόλου ἑνὸς τῶν κορυφαίων τοῦ κλήρου τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἐπροξένησε πολλὴν χαρὰν, καὶ οἱ εὐλαβεῖς ναῦται ἔτρεξαν ὅλοι νὰ φιλήσωσι τὴν δεξιάν του καὶ νὰ λάβωσι τὴν εὐλογίαν του. Ὁ ἱερὸς οὗτος ἀνὴρ διέμενεν ἡμέρας τινὰς ἀγιάζων, νοουθετῶν καὶ θαρρύνων τοὺς στρατιώτας τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος εἰς τὸν ἀγῶνα· καὶ ἐπειδὴ ἦσαν αἱ παραιμοναὶ τῆς νηστείας τοῦ δεκαπενταυγούστου, ἐσυγχώρησε νὰ καταλύσωσιν οἱ ἀγωνιζόμενοι Χριστιανοὶ καὶ ταύτην καὶ ὅλας τὰς ἄλλας τεσσαρακοστὰς διαρκοῦντος τοῦ ἐθνικοῦ πολέμου. Τὴν δὲ 9 Αὐγούστου ὁ ἐλληνικὸς στόλος ἐπανέπλευσεν εἰς τὰ ἴδια.

Τὰ δὲ κακά, ὅσα ἀδίκως καὶ παραλόγως ὑπέφεραν οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι Χριστιανοὶ τοῦ Κουστανταίου καὶ τῶν περιχώρων, ἠνάγκασαν μετὰ ταῦτα τοὺς κατοικοῦντας τὰ χωρία Δωμάτια, Τσικλή, Ἀνίκιοι, Κελεμπέση καὶ Γέροντα, τοὺς δεινὰ πάσχοντας καὶ ταῦτά φοβουμένους, νὰ ζητήσωσι καταφύγιον ἄλλο· τούτου χάριν συνεννοήθησαν μετὰ τῶν γειτόνων των Σαμιῶν, οἵτινες ἀπέβησαν εἰς τὴν ἀντικρὺ παραλίαν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ἐπὶ τῆς νήσου των μετοικήσεως αὐτῶν· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπῆγαν εἰς Δωμάτια, δύο ὥρας μακρὰν τῆς θαλάσσης· διασκορπίσαντες δὲ τὴν ἐνδιαμένουσιν τουρ-

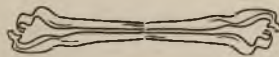
κικὴν φρουρὰν μετέδωκαν εἰς τὰ λοιπὰ χωρία ἀπέχοντα τὸ ἐν τοῦ ἄλλου 5 ἕως 8 ὥρας, καὶ οὕτω μετεκομίσθησαν εἰς Σάμον ἀδελφεῖς 800 οἰκογένειαι. πολλοὶ τῶν μετοικησάντων, ὄντες γεωργοί, κατετάχθησαν ἐν τῷ στρατῷ τῶν Σαμίων, ὅστις ἀύξηθεις ἐξ αἰτίας τῆς εἰς 4000 διεχέετο εἰς τὰ ἀντικρὺ παράλια, ἐπάτει χωρία κατοικούμενα ὑπὸ Τούρκων, τὰ ἐλαφυραγῶγει καὶ μετέφερεν εἰς τὴν νῆσον τὰ θρέμματά των. Διὰ τὰς συχνὰς δὲ ταύτας καὶ καταστρεπτικὰς ἐπιδρομὰς οἱ Τούρκοι ἀφῆκαν τὰ παράλια χωρία των ἔρημα,

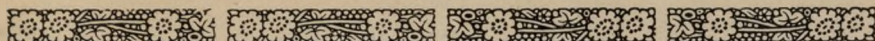

Τύποι πλοίων κατὰ τὴν ἐπανάστασιν.

καὶ ἀπεμακρύνθησαν χάριν ἀσφαλείας εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας, ὥστε δὲν ἔμειναν ἐπὶ τῶν παραλίων ἐκεῖνων Τούρκοι εἰμὴ ἐντὸς τοῦ Κουσαντασίου ὡς ἔχοντος δυνατόν φρούριον.

Κατ' ἐκεῖνον δὲ τὸν καιρὸν συνέζησαν νέαι ταραχαὶ ἐν τῇ ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ, κινήσεων τῶν Βεχάβητῶν κατὰ τῶν πόλεων Μεδίνης καὶ Μέκκας, καὶ λαδόντων ὅπλα τῶν Δρούζων καὶ τῶν Μαρωνιτῶν. Αἱ ταραχαὶ αὗται μετ' ὀλίγον καθυσχύαζαν. Εἶχε δ' ἐκραγῇ καὶ πόλεμος μεταξὺ Τουρκίας καὶ Περσίας τὸ θέρος τοῦ ἔτους τούτου, καὶ περσικὰ στρατεύματα ἐπάτησαν τὰ τουρκικὰ χῶματα· ἀλλ' ἐπειδὴ μικρὰ ἦτον ἡ δύναμις αὕτη, μικρὰν ἐκίνησε καὶ ἡ Πύλη πρὸς τὰ καταπατηθέντα ὅριά της, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἠῦρεν ἡ Ἑλλὰς ὀλίγην ἀνακούφισιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'.

Τὰ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας. — Ἀναχώρησις τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεως τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου.

Η πολιτικὴ τῆς Ῥωσσίας ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἐφαίνετο ἀντιφατικὴ. Ὁ Ἀλέξανδρος, ὡς μέλος τῆς ἱερᾶς συμμαχίας, κατέκρινε παρρησίᾳ τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα, διότι, καθ' οὔς συνέδεσε πολιτικοὺς δεσμούς, ὥφειλε νὰ κατατρέχῃ πᾶν κίνημα λαοῦ τείνον ἐς ἀνατροπὴν τῶν καθεστώτων. Ἀλλ' ὁ ἀγὼν οὗτος, ἂν καὶ ἀπεδοκιμάζετο, ὥφειλε τὰ μέγιστα τῇ πολιτικῇ τῆς Ῥωσσίας ἀνέκαθεν προθεμένῃ, παρὰ τὴν πολιτικὴν τῶν ἄλλων αὐλῶν, τὴν διὰ παντὸς τρόπον ἐξασθενῶσιν τοῦ τουρκικοῦ κράτους. Εἶχε δὲ ὁ αὐτοκράτωρ καὶ συνθήκας μετὰ τῆς Πύλης, ἃς αὕτη παρέβη, καὶ ἐκεῖνος ἐδύνατο δικαίως ὡς παραδάτιδα νὰ τὴν τιμωρήσῃ· δὲν ἐμποδίζετο δὲ οὐδ' ἀπὸ τῶν κατὰ τὰ 1814 καὶ 1815 μεταξὺ τῶν εὐρωπαϊκῶν αὐλῶν συνομολογηθέντων, διότι ἡ Τουρκία οὔτε ἐμπεριελαμβάνετο οὔτε καὶ ἐμνημονεύετο· ἀλλ' ἡ τοιαύτη τιμωρία ἀντέδαινε πρὸς τὴν ἐν Λαυδάχῃ κηρυχθεῖσαν πολιτικὴν ἀρχήν, καὶ ἐντεῦθεν προήρχετο ἡ κατ' ἐπιφάνειαν ἀντίφασις τῆς Ῥωσσικῆς πολιτικῆς. Ἡ παρατήρησις αὕτη εἶναι προσοχῆς ἀξία, διότι αὕτη καὶ μόνη ἐξηγεῖ τὴν ροπὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου σήμερον εἰς τὴν εἰρήνην καὶ αὖριον εἰς τὸν πόλεμον, ὃν ὑπερεπεθύμει· ὅλος ὁ λαὸς του. «Μεταξὺ ὅλων τῶν Ῥώσων,» ἔλεγεν ὁ Ἀλέξανδρος, «εἶμαι ὁ μόνος ὁ μὴ ἀσπαζόμενος τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα.» Δὲν ᾔθελε τὸν θρίαμβον αὐτοῦ, διότι τὸν ἐθεώρει θρίαμβον ἐπαναστατικῶν κινήματων, ἅτινα κατεδίωκεν· ἀλλὰ δὲν ᾔθελε καὶ τὴν καταστροφὴν του, διότι τὴν ἐθεώρει καταστροφὴν λαοῦ, μεθ' οὗ οὐράνιαι δεσμοὶ τὸν συνέδεαν. Συνέτρεξε δὲ ὅχι ὀλίγον εἰς τὸ νὰ περιπλέξῃ ἔτι μάλλον τὴν πολιτικὴν τῆς Ῥωσσίας καὶ ἡ σφοδρὰ καὶ ὅχι ἄλογος ὡς ἐκ τῶν φαινομένων ὑποψία τῆς Πύλης περὶ τῆς ἐνοχῆς τῆς Ῥωσσικῆς αὐλῆς εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Ἡ Πύλη ἤξευρεν, ὅτι οἱ Ἕλληγες ἀπέβλεπαν πάντοτε εἰς τὴν Ῥωσσίαν πρὸς ἀπόσεισιν τοῦ ζυγοῦ· ὅτι ἔλαβαν ὅπλα ἐπὶ τῶν Ῥωσσικῶν πολέμων κατ' αὐτῆς· ὅτι ἡ Ῥωσσία ἐπροσπάθει πάντοτε νὰ προστατεύῃ ὅσον καὶ ὅπως ἐδύνατο τοὺς Ἕλληγας· ὅτι ἡ ἐπαναστατικὴ Ἐταιρία ἔλαβε τὸ εἶναι ἐν τῇ Ῥωσσίᾳ· ὅτι ὁ πρῶτος ἐπαναστάτης Ὑψηλάντης, ὑπηρέτης τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου, ἐκήρυξεν ὅτι ἐκινήθη ὑπὸ τὴν Ῥωσσικὴν προστασίαν καὶ ἐπὶ τῇ λόγῳ τούτῳ ἐκάλει εἰς ἀποστασίαν ὅλην τὴν Ἑλλάδα· ὅτι ὁ Μίχαήλ Σοῦτσος καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἠύραν ἄσυλον ἐπὶ τῆς φυγῆς των

καὶ περιποίησιν ἐν τῇ ρωσικῇ γῇ, καὶ ὅτι ἐπὶ μόνῃ τῇ συμπράξει τῆς Ρωσσίας στηριζόμενοι οἱ Ἕλληνες καὶ ἤρχισαν καὶ διετήρουν τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα. Ὅλα ταῦτα ἦσαν βεβαίως ἱκανὰ νὰ κλείσωσι τὰ ὦτα τῆς Πύλης πρὸς τὰς εἰλικρινεῖς καὶ εἰρηνικὰς διαθεβαιώσεις τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ρωσικῆς πρεσβείας καὶ νὰ φέρωσι καὶ τὰς ἄλλας Δυνάμεις εἰς δισταγμὸν.

Διττὸν χαρακτῆρα, πολιτικὸν καὶ θρησκευτικόν, εἶχεν ὁ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων πόλεμος· καὶ ὡς πρὸς μὲν τὸν πολιτικὸν ἡ Πύλη ἐδύνάτο βεβαίως νὰ ἐνεργῇ κατὰ τὴν πλήρη κυριαρχίαν τῆς καὶ τόσον ἀνεξαρτήτως τῆς Ρωσσίας, ὅσον καὶ πάσης ἄλλης Δυνάμεως· ἀλλ' ὅχι καὶ ὡς πρὸς τὸν θρησκευτικόν, διότι κατὰ τὴν ἐν Καϊναρτσέη συνθήκῃ τῆς 10 Ἰουλίου 1774, ὑπεχρεοῦτο νὰ προστατεύῃ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ τὰς ἐκκλησίας τῆς· ὅθεν αἱ μέχρι θανάτου, καὶ θανάτου ἀνόμου καὶ ἐπονειδίστου, καταδιώσεις τοῦ κλήρου, αἱ βεδηλώσεις, αἱ γυμνώσεις, οἱ κατεδαφισμοὶ τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ οἱ ἐν ταῖς τριόδοις αὐτῆς τῆς βασιλευούσης ἐμπαιγμοὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων καὶ οἱ θεατρισμοὶ τῶν ἱερῶν ἀμφίων ἦσαν φανεραὶ παραβάσεις τῆς συνθήκης, δι' ἧς ἡ Πύλη ἦτον ὑπόλογος πρὸς τὴν Ρωσσίαν (α).

Ἀλλά, ἂν ἡ Πύλη δὲν εἶχε πρὸς τὴν Ρωσσίαν ὑποχρεώσεις πολιτικὰς ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα, εἶχε τοιαύτας διὰ συνθηκῶν ὡς πρὸς τὰς δύο ἡγεμονείας, καὶ κατ' αὐτὰς ὤφειλεν ἀκούῃ τὴν ὑπὲρ αὐτῶν φωνὴν τῆς Ρωσσίας (β).

Ὅτε ἐξερρήξαγῃ ἐν ταῖς ἡγεμονείαις ἡ ἐπανάστασις, ὁ Ἀλέξανδρος συνένειμε μεγάλως εἰς τὸ νὰ ἐπανέλθωσιν αὐταὶ εἰς τὴν ὑποταγὴν τῆς Πύλης· διότι καὶ τὸν Ὑψηλάντην ἐπαίδευσεν, καὶ τὰς προκηρύξεις του ὡς ψευδεῖς ἐστηλίτευσεν, καὶ τὴν Πύλην ἐλευθέραν ἀφῆκε νὰ στείλῃ εἰς αὐτὰς στρατεύματα. Ἀλλ' ἀφ' οὗ ὁ πόλεμος ἔπαυσεν ὁλοτελῶς, ἡ Ρωσσία ἀπῆλθε τὴν πολιτικὴν ἀποκατάστασιν αὐτῶν ὡς καὶ πρότερον καὶ τὴν ἀνάκλησιν τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων, ὧν ἡ εἰσβολή, καθὼς ἄλλοτε διηγῆθημεν, ἐπέφερε μὴδὲν δεινὰ (γ)· ἀλλ' οὐδεμίαν ἀκρόασιν ἔδιδεν ὁ Σουλτάνος. Ἐκτὸς τῶν μεγάλων τούτων αἰτιῶν ἡ Πύλη ἔδωκε καὶ ἄλλας αἰτίαις διενέξωσιν.

Κατὰ διαταγὴν τῆς ἀπηγορεύετο, ὡς προεῖρηται, ὅποιοςδήποτε σημαίας πλοῖον νὰ δέχεται τοὺς πειρωμένους ἀνευ ἀδείας τῆς νὰ διαφύγῃσι τὰς μαιφόνους καὶ ἀτιμωτικὰς χειράς τῆς, καὶ ἐπεδλήθη ποινὴ ἡ δήμευσις παντὸς πλοίου, ἂν ὁ κυβερνήτης τοῦ ἀπεδεικνύετο παρήκοος τῆς διαταγῆς τῆς· ἀπῆλθεν ἡ Πύλη καὶ τὸ δικαίωμα τῆς νηοψίας εἰς σύλληψιν τῶν κρυπτομένων ὑπηκόων τῆς, ἐγκλημα θανάτου θεωροῦσα τὴν ἀπλὴν φυγὴν τῶν καὶ ἐγκληματίας καὶ αὐτὰς τὰς γυναῖκας. Εἴπαμεν, ὅτι οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις ὄλων τῶν Δυνάμεων ὅχι μόνον συγκατετέθησαν, ἀλλὰ καὶ δι' ὧν ἐξέδωκαν ἐγκυκλίων πρὸς τοὺς καθ' ὅλην τὴν ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν προξένους συνέντρεξαν εἰς τὰς ὁρέξεις τῆς Πύλης, καὶ ὅτι μόνος ὁ πρέσβυς τῆς Ρωσσίας Στρογονόφης δὲν ἤσχυεν διὰ τῆς συγκαταθέσεώς του τὴν ἀπλήν του. Ἀλλ' ἡ Πύλη εἰς οὐδὲν ἐλογίσθη τὴν ἀντίρρῃσιν καὶ τὰς διαμαρτυρήσεις αὐτοῦ καὶ ἐπάτησεν ὅλας ἀνεξαίρετως καὶ ἀνεξετάτως τὰς ση-

μαίας. Συνέβη δὲ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας καὶ ὁ ἐν Βουκουρεστίῳ τραπεζίτης Σακελλάριος νὰ διατάξῃ τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐμμανουὴλ Δανέζην νὰ πληρώσῃ τῷ νεοδιορισθέντι ἡγεμόνι τῆς Βλαχίας καὶ εἰσέτι διατρίβοντι ἐν Κωνσταντινουπόλει, Σκαρλάτῳ Καλλιμάχῳ, χρήματά τινα· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐγραψεν, ἐξ αἰτίας ἰσως τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῆς ἡγεμονείας, νὰ μὴ τὰ πληρώσῃ, καὶ ἐπὶ τῇ δευτέρᾳ τούτῃ παραγγελίᾳ ὁ Δανέζης

Ἡ Ἁγία Σοφία.

ἀπεποιήθη τὴν πληρωμὴν· ἐπρόκειτο δὲ νὰ μεταβιβασθῶσι τὰ χρήματα ταῦτα εἰς τὸ ταμεῖον τῆς Πύλης. Ἄν καὶ πάντοτε ὁ ἐκδίδων συναλλαγματικὴν εἶναι ὑπόλογος καὶ ὅχι ποτὲ ὁ μὴ ἀποδεχόμενος, ἡ Πύλη ἀπῆλθε τὴν ἐξαργύρωσιν τῆς παρὰ τοῦ Δανέζην. Ὁ Δανέζης ἦτο τραπεζίτης τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ρωσικῆς πρεσβείας, καὶ ὡς τοιοῦτος ἐλογίζετο ὑπὸ ρωσικὴν προστασίαν· ἀλλ' ἦτο γέννημα τῆς Κρήτης, καὶ ὡς τοιοῦτος ἦτο ραγιά. Οἱ ἐν ὑπηρεσίᾳ πρεσβείας ραγιάδες ἦσαν ἄλλοτε ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς αὐτῆς πρεσβείας, ἀλλὰ τὰ προνόμια ταῦτα εἶχαν πρό τινος καιροῦ καταργηθῇ· ὥστε ὁ πρέσβυς τῆς Ρωσσίας δὲν ἐδύνατο νὰ προστατεύσῃ δικαιοματικῶς τὸν τραπεζίτην του, καὶ ὁ συνετὸς Δανέζης φοβηθεὶς ἐκρύβη. Ἄλλ' ἡ Πύλη συνέλαβε καὶ πολιτικὰς ὑποψίας κατ' αὐτοῦ· τὸν ἐθεώρει ὡς συνωμότην καὶ ὡς διαβιδάζοντα χρήματα εἰς τοὺς ἀποστάτας· καὶ ἐπειδὴ ἐγνώ-

ριζε τὰς πρὸς τὴν ρωσικὴν πρεσβείαν, ἣν πάντοτε ὑπώπτευε, τραπεζικάς του σχέσεις, ἐφαντάζετο ὅτι δι' αὐτοῦ ὑπεστήριζεν ἡ Ρωσσία τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα χρηματικῶς. Διὰ τὰς πολιτικὰς καὶ σφαλερὰς ταύτας ὑποψίας μάλ-
λον ἢ διὰ τὴν ἐξαργύρωσιν τῆς συναλλαγματικῆς ἐξήτει ἡ Πύλη νὰ πιάσῃ τὸν Δανέζην, ὃν ὁ πρέσβυς τῆς Ρωσσίας, πεποιθὼς ἐπὶ τὴν ἰσχύν του, ἔπει-
σε νὰ φανερωθῇ ἀφόδως, ὑποσχόμενος αὐτῇ τὴν θερμὴν ὑπεράσπισίν του. Τὴν 20 Ἀπριλίου ὁ Δανέζης ὑπῆγεν αὐτόκλητος εἰς τὴν Πύλην συνωδευμέ-
νος ὑπὸ τοῦ διερμηνέως τῆς πρεσβείας· ἀλλὰ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν τοῦ πρέσβους ἐκρατήθη καὶ ἐφυλακίσθη. Ἀπήτησε τὴν ἐπιούσαν ὁ πρέσβυς τὴν ἀπόλυσίν του ὡς ὑπηκόου ρώσσου καὶ ὡς τραπεζίτου του· ἀλλ' ὁ ρεῖζ-ἐφέν-
της ἀπέρριψε τὴν ἀπαίτησιν ἀποτόμως, εἰπὼν, ὅτι ὁ Δανέζης ἦτο ραγιάς. Ἐστάλη τότε πρὸς τὸν ρεῖζ-ἐφέντην ὁ σύμβουλος τῆς πρεσβείας Δασκώφης συνωδευμένος ὑπὸ δύο διερμηνέων. Ὁ ρεῖζ-ἐφέντης τὸν ἀφῆκεν εἰς τὰ ἀντί-
θυρα πολλὴν ὥραν, καὶ ἀφοῦ τὸν ἐδέχθη, τῷ εἶπεν ὅτι ὁ Δανέζης ἦτο ρα-
γιάς καὶ δὲν ἀπελύετο. Ὁ Δασκώφης εἶχε παραγγεῖλαι νὰ μὴ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πρεσβείαν ἄνευ τοῦ Δανέζῃ· διὰ τοῦτο ἔμεινε παρὰ τῷ ρεῖζ-ἐφέντῃ καὶ ἀπέστειλεν ἓνα τῶν σὺν αὐτῷ εἰδοποιῶν τὸν πρέσβυν περὶ τῆς ἀποτυχίας τῆς ἀποστολῆς του. Ὁργισθεὶς ὁ πρέσβυς ὑπῆγε πρὸς τὸν ρεῖζ-ἐφέντην αὐ-
θημερόν, καὶ μὴ δυνηθεὶς νὰ κατορθώσῃ τὸ ποθοῦμενον ἐπεσεκέσθη τὸν ἀρχι-
βεξίρην· ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτῷ ἀπέτυχε καὶ ἤκουσεν, ὅτι ἡ Πύλη ἐθεώρει τὸν Δανέζην ὄχι μόνον ραγιάν ἀλλὰ καὶ ἔνοχον ἐσχάτης προδοσίας, καὶ ὅτι εἶχε καὶ ἀποδείξει τῆς ἐνοχῆς του· οὐδεμίαν ἔμωζ ἔδειξεν. Ὁ πρέσβυς, βλέπων ὅτι ὁ Δανέζης, πεποιθὼς ἐπὶ τοὺς ἐνθαλῆντι-κοὺς λόγους του, ἐκινδύνευε, κα-
τήντησε νὰ ζητήσῃ τὴν ἀπόλυσίν του ὡς χάριν, ἀλλὰ καὶ οὕτω δὲν εἰσηκού-
σθη· παρεκάλεσε τότε τὸν ἀρχιβεξίρην νὰ διαδιδάτῃ ἀναφορὰν του πρὸς αὐ-
τὸν τὸν Σουλτάνον, ἀλλὰ καὶ ἡ παράκλησίς του αὕτη ἀπερρίφθη, καὶ ὁ πρέ-
σβυς ἐπανῆλθεν εἰς τὴν κατοικίαν του ἄπρακτος καὶ βαρύνημις. Τὴν ἐπαύ-
ριον, ἐπανελάθε τὰ αὐτὰ διὰ τοῦ διερμηνέως τοῦ Φοντώνη πρὸς τὸν ρεῖζ-
ἐφέντην ἐπ' ἐλπίδι νὰ δεχθῇ οὗτος τὴν πρὸς τὸν Σουλτάνον ἀναφορὰν του·
ἀλλ' ἐκώφευσε καὶ ὁ ρεῖζ-ἐφέντης. Τότε ὁ Φοντώνης ἐστάθη εἰς τὴν διήρ-
χετο ὁδὸν ὁ Σουλτάνος ἐπανερχόμενος ἀπὸ τοῦ δζαμίου ὅπου προσήρχετο,
ὑψωσε τὴν ἀναφορὰν ὡς ποταπὸς ραγιάς, καὶ παρὰ τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς
αὐλῆς του ἐφώνησε τουρκιστί, «Ἀναφορὰ τοῦ ἐκτάκτου πρέσβους
«καὶ πληρεξουσίου ὑπουργοῦ τοῦ μεγαλειότητος αὐτοκρά-
«τορος πασῶν τῶν Ρωσσιῶν πρὸς τὸν μεγαλειότατον Σουλ-
«τάνον Μαχμούτην». Δις ἐπανελάθε τοὺς λόγους τούτους μὴδ' ὧς κι-
νήσας τὴν προσοχὴν τοῦ Σουλτάνου· τὴν δὲ τρίτην φορὰν ἐπέρριψεν ὁ Σουλ-
τάνος βλοσυρὸν βλέμμα, ἐπρόσταξε νὰ λάβωσι τὴν ἀναφορὰν του καὶ ἀπε-
δοκίμασεν ἐγγράφως τὴν αὐτὴν ἡμέραν τὴν αἵτησίν του, ὥστε εἰς μάτην ἐξώ-
κειλεν ἡ πρεσβεῖα εἰς τὴν πράξιν ταύτην (δ).

Ἐδόθη κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας καὶ ἄλλη αἰτία διενέξεων σιθαρυτέρᾳ

τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος, ὡς ἀφωρώσα τὰ κατὰ τὴν Μαύρην θάλασσαν ἐμπορικὰ συμφέροντα. Ἡ Πύλη, ἐπὶ λόγῳ σιτοδείας ἐν τῇ βασιλευούσῃ ἐξ αἰτίας τῶν ἐπικρατουσῶν ταραχῶν ἐν Βλαχομολδαυΐα, ὅθεν ἐστέλλετο τακτικῶς μεγάλη ποσότης σίτου, ἐκράτησεν ὅλα τὰ ὑπὸ ῥωσικὴν σημαίαν διαπλέοντα ἀπὸ τῆς Μαύρης εἰς τὴν Ἀσπρὴν θάλασσαν σιτοφόρα πλοῖα, καὶ πολλὰ αὐτῶν ἐξεφόρτωσε παρὰ γνώμην τῶν πλοιάρχων καὶ ὥρισεν αὐθαιρέτως καὶ τὴν τιμὴν τῶν φορτίων. Ἡ αὐθαιρεσία αὕτη ἦτο φανερά παρὰ τὰς τῆς ἐμπορικῆς συνθήκης 10 Ἰουνίου 1783, καθ' ἣν (ε) ὤφειλεν ἡ Πύλη νὰ δίδῃ τὰ ἀναγκαῖα φερμένα εἰς ἐλεύθερον ἔκπλουν καὶ εἰς ἐλευθέραν σιταγωγίαν· ἀπηγορεύετο δὲ ῥητῶς ἡ διὰ βίας ἐπὶ τοῦ διάπλου ἀποβίβασις εἰς Κωνσταντινούπολιν ἢ ἄλλου τῶν φορτίων. Ἐπὶ τῷ λόγῳ τούτῳ ὁ πρέσβυς κατέκρινε τὴν πράξιν ὡς αἰθαίρετον καὶ παρὰ σπονδον, διεμαρτυρήθη καὶ ἐκήρυξε τὴν Πύλην ὑπεύθυνον πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ ὑπόλογον πρὸς τοὺς ζημιουμένους ἐμπόρους. Ἀλλ' αὕτη τόσον κατεπρόννησε τὰς ἀπειλάς του, ὥστε οὔτε ἀπαντήσεως τὸν ἠξίωσεν. Ἄν τῷ ὄντι ἡ Πύλη ἐφοδεῖτο σιτοδείαν, ἐδύνατο βεβαίως νὰ κρατῇ εἰς χρῆσίν της, καὶ ἄκοντος τοῦ πρέσβευς, τὰς μετακομιζομένας ὑπὸ ξένας σημαίας τροφάς· ἀλλ' ὤφειλε τότε ν' ἀποζημιοῖ ἐντελῶς καὶ τοὺς ἐμπόρους καὶ τοὺς πλοιάρχους, καὶ ὅχι νὰ ὀρίξῃ αὕτη αὐθαιρέτως τὰς τιμὰς· ἀλλ' ἡ Πύλη δὲν εἶχε, καθὼς ἐφάνη, τόσην χρεῖαν τροφῶν, ὅσην εἶχεν ἐπιθυμίαν, καθὼς ἐπροδόθη ἡ ἰδίᾳ, νὰ ἐμποδίσῃ τὴν μετακομίσιν των εἰς τοὺς ἀποστατήσαντας τόπους (στ).

Ἐν τοσούτῳ ὁ πρέσβυς Στρογονόφης προεῖδεν ὅτι ὅχι μόνον αἱ πρὸς τὴν Πύλην σχέσεις του θὰ διεκόπτοντο, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὸς θὰ ἐδιόζετο ν' ἀναχωρήσῃ, διότι παρεβαίνοντο αἱ συνθήκαι, ὑβρίζετο ἡ σημαία τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἐκινδύνευε καὶ αὐτὴ ἡ ζωὴ του· τόσον δὲ ἐμαίνετο ὁ φανατικὸς ὄχλος, ὥστε ἠναγκάσθη ἡ Πύλη κατ' αἵτησιν τοῦ πρέσβευς νὰ στείλῃ καὶ ἄλλον λόχον γενιτσάρων πρὸς φρούρησιν τοῦ πρεσβείου. Διὰ τὰ περιστατικὰ ταῦτα μετέφερεν ὁ Στρογονόφης ἐκ τῆς Μαύρης θαλάσσης εἰς Μπουγιουκντερέν, ὅπου διέτριβε, μικρὸν πλοῖον πολεμικὸν ὑπὸ τὴν ἐμπορικὴν σημαίαν τῆς Ῥωσσίας. Ἡ νεοφανὴς καὶ ἀσυνήθης παρουσία πολεμικοῦ ξένου πλοίου, ἂν καὶ μικροῦ, ἔμπροσθεν τῆς βασιλευούσης ἐν ἀγνοίᾳ τῆς Πύλης, ἦτο βεβαίως παρὰ τὰς συνθήκας καὶ ἱκανὴ καὶ ὑποψίας τὴν ὥραν ἐκείνην νὰ διεγείρῃ, καὶ τὴν Πύλην καὶ τὸν ὄχλον νὰ παροργίσῃ· καὶ τῷ ὄντι ἔφερε κοινὴν ταραχὴν καὶ νέας λογοτριβὰς αὐτῆς καὶ τοῦ πρέσβευς, ὅστις, ὠργισμένος καὶ ἐκ τῶν προτέρων αἰτιῶν καὶ ἐκ τῆς τελευταίας ταύτης, τῇ ἀνήγγειλεν, ὅτι ἀνέφερε τὰ πάντα εἰς τὸν αὐτοκράτορα, καὶ ὅτι μέχρι τῆς ἀπαντήσεώς του διέκοπτε πᾶσαν μετ' αὐτῆς ἀνταπόκρισιν.

Ἡ Πύλη ἐφοδῆθη ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ ταύτῃ, καθ' ὅσον μάλιστα ἐμάνθανεν ὅτι ῥωσικὰ στρατεύματα συνηθροίζοντο καθ' ἡμέραν πρὸς τὸν Προῦθον, καὶ ἔσπευσε νὰ πέμψῃ τὴν 27 Ἰουνίου ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ πρέσβευς πρὸς τὸν ἀρχιγραμματεῖα τοῦ αὐτοκράτορος Νεσελρόδον ἔγγραφον φέρον τὴν ὑπογραφήν

τοῦ ἀρχιερέως. Τὸ ἔγγραπτον τοῦτο ἐκδίδομεν ἐνταῦθα παραλείποντες τὰ μὴ οὐσιώδη (ζ) καὶ ἀποσιωπῶντες ὁλοτελῶς εἰς ἀποφυγὴν ἐπαναλήψεως ἄλλα τινὰ προγενέστερα τῆς αὐτῆς ἐννοίας μεταξὺ τοῦ ρεῖζ-ἐφέντη καὶ τοῦ πρέσβως κατ' ἐκείνον τον καιρὸν τῆς κρίσεως καὶ τῶν πειρασμῶν.

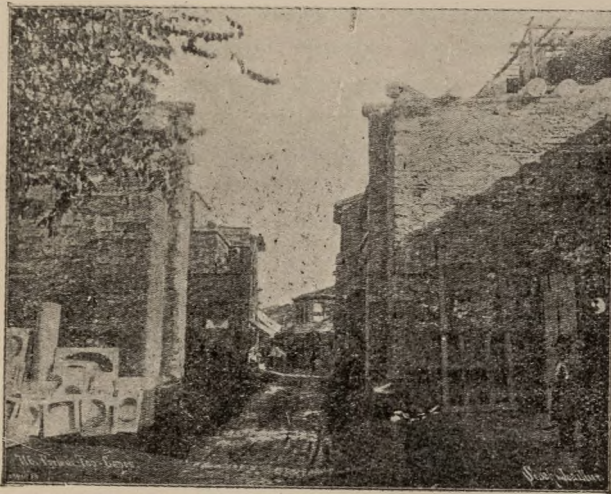
«Ὁλος ὁ κόσμος γινώσκει, ὅτι ἡ Πύλη ἐφάνη πάντοτε πιστὴ εἰς τὰς «μετὰ τῶν ἄλλων αὐλῶν συνθήκας τῆς καὶ ἰδίως εἰς τὰς μετὰ τῆς αὐλῆς τῆς «Ῥωσσίας· καὶ ὅτι τόσον περὶ πολλοῦ ποιεῖται τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις τῆς, «ὥστε πολλάκις εἶναι εὐνοϊκώτερα παρ' ὅσον ἀπαιτοῦν αἱ συνθήκαι. Ἡ δια- «γωγὴ τῆς πρὸς τὸν πρέσβυν τῆς Ῥωσικῆς αὐλῆς εἶναι μία τῶν πολλῶν «ἀποδείξεων τοῦ εὐνοϊκοῦ τῆς τούτου συστήματος, διότι ὅχι μόνον τὸν ἐτί- «μησε πάντοτε καθ' ὅσον ὠφείλεν, ἀλλὰ πολλάκις ἐπέβλεψεν ἱλαρῶς ὅμιαι. «καὶ εἰς πολλὰς του πράξεις, εἰς ἃς τὸν ἔρριψεν ἡ ὁρμὴ καὶ ἡ σκαϊότης τοῦ «χαρακτῆρός του παρὰ τὰ εἰρηνικὰ καθήκοντα ὑπουργοῦ φιλικῆς Δυνάμεως.

«Τὸ σκοπούμενον τῆς τόσῃ φιλικῆς διαγωγῆς τῆς Πύλης πρὸς τὸν πρέ- «σβυν ἦτον ἡ ἡσυχία τῶν ὑπηκόων ἀμφοτέρων τῶν αὐτοκρατοριῶν. Οὐδέ- «ποτε ἔπαυσεν ἡ Πύλη παιδεύουσα τοὺς ἀτάκτους, καὶ οὐδέποτε παύει θεω- «ροῦσα ὡς ἱερὰν παρακαταθήκην τοὺς ὑπ' αὐτὴν διαφόρους λαοὺς ὑπερα- «σπίζουσα καὶ εὐεργετοῦσά αὐτοὺς ἐπέκεινα τοῦ καθήκοντος καὶ χαρίζουσα «αὐτοῖς ὡς πρὸς τὰ θρησκευτικὰ ὅσιν ἐλευθερίαν συγχωρεῖ ὁ ἱερὸς νόμος. «Ἄλλ' ἐν ᾧ ἤλπιζεν ἡ Πύλη ὅχι μόνον νὰ μὴ μεμφθῶσιν αἱ ξέναι Δυνάμεις «ὅσα ἔπραξεν ἐξ ἀνάγκης εἰς κατάπαυσιν τῆς γενικῆς καὶ ἀπροσδοκίτου «ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων, ἣν ἐκίνησεν ἡ κακοβουλία, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπαι- «νέσωσι, καὶ μάλιστα ὅσκι ἐξ αὐτῶν συνεδέθησαν ἐν Λαυδάχῃ ὑπὲρ τῆς κοι- «νῆς εἰρήνης, ἡ πόρησε μαθοῦσα ὅτι συμβαίνει τὸ ἐναντίον· καὶ ἐπειδὴ εἶναι «φανερόν ὅτι τὸ αἴτιον τῆς διαστροφῆς εἶναι αἱ ἀναφοραὶ τοῦ πρέσβως Στρο- «γονόφου πρὸς τὴν αὐλὴν του εἰς δικαιολογίαν τῆς μεμπτῆς διαγωγῆς του, ἡ «Πύλη ἐθεώρησε πρέπον νὰ γνωστοποιήσῃ κατ' εὐθείαν τῇ αὐτοκρατορικῇ «αὐλῇ τὰ συμβάντα εἰς τρανὴν ἀπόδειξιν τοῦ ζήλου τῆς ὑπὲρ τῆς διατηρή- «σεως τῆς εἰρήνης τῶν δύο Δυνάμεων.

«Τὸ ἀχάριστον ἔθνος τῶν Ἑλλήνων συνέλαβε πρὸ καιροῦ σχέδιον ἀπο- «στασίας ἀνώτερον τῆς δυνάμεώς του καὶ ἐπὶ ματαιῶν ἐλπίδων. Μετὰ τὸν «θάνατον τοῦ πρώην ἡγεμῶνος τῆς Βλαχίας, Ἀλεξάνδρου Σούτσου, ὁ Θεό- «δωρος Βλαδιμιρέσκος, ὑπὸ κρυφῶς ῥωσσοῦ, ἐτόλμησε πρῶτος ὑπὸ ἄλλο πρό- «σχημα νὰ ὑψώσῃ σημαίαν ἐπαναστάσεως, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ ἐπίβουλος υἱὸς «τοῦ Ὑψηλάντου, στρατηγὸς τῆς Ῥωσσίας, ἐξελθὼν ἐκεῖθεν, ἐπάτησε τὴν «Μολδαυίαν, καὶ ἐθανάτωσεν ἀδίκως ὅλους τοὺς ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς ἡγε- «μονείας ἐκείνης Μουσουλμάνους. Καὶ ὁ ἄλλος προδότης, Μιχαὴλ Σούτσος, «ὁ τότε ἡγεμὼν τῆς Μολδαυίας, ἐθανάτωσεν ἐπίσης πολλοὺς Μουσουλμάνους «ἐν Γαλατσίῳ.

«Οἱ ῥηθέντες κακοῦργοι ἐτόλμησαν νὰ κηρύξωσι παντοῦ, ὅτι οἱ Ἕλλη- «νες ἔτοιμοι νὰ βάλωσιν εἰς πρᾶξιν τὸ πρὸ πολλοῦ σχέδιον τῆς ἀποστασίας

«των, σκοπὸν εἶχαν νὰ κινηθῶσιν ὅλοι διὰ μιᾶς καθ' ὅλας τὰς ἐπαρχίας τῆς
«ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, καὶ ὅτι ἡ αὐλὴ τῆς Ῥωσσίας ἐνέκρινε καὶ
«ἐπροστάτευσεν τὸ σχέδιον. Αἱ ῥαδιοургίαι αὐται ἐγείναν γνωσταὶ τῇ Πύλῃ
«καὶ ἄλλοθεν καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ πρέσβεως τῆς Ῥωσσίας, ὁμολογήσαντος
«πολλάκις ὑπὸ πρόσχημα εἰλικρινείας ὅτι ἡ αὐλὴ τοῦ ἀπεδοκίμαζε τὰ τοι-
«αῦτα, ὅτι ἐθεώρει καὶ τὸν Θεόδωρον καὶ τὸν Ὑψηλάντην πταίστας καὶ διὰ
«τοῦτο ἐκάθαρσε τὸν Ὑψηλάντην, ὅτι ἔπρεπε νὰ κινηθῇ ἀμέσως καὶ μεθ' ἑκα-

Ἡ πύλη τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ

«νῶν δυνάμεων ἡ Πύλη εἰς τιμωρίαν τῶν δύο τούτων ἀποστατῶν καὶ τῶν
«ὀπαδῶν των, καὶ ὅτι ἐτοίμη ἦτον ἡ Ῥωσσία νὰ τῇ χορηγήσῃ πᾶσαν ἰθι-
«κὴν ἀντίληψιν, ἀφοῦ ἡ Πύλη δὲν ἠθέλησε νὰ δεχθῇ τὴν πραγματικὴν.
«Ἄλλ' ἐν ᾧ ἡτοιμάσθησαν δυνάμεις ἱκαναὶ εἰς ἀφανισμόν τῶν ἀποστατῶν,
«ὁ μητροπολίτης καὶ οἱ ἄρχοντες τῆς Βλαχίας ποτὲ μὲν ἐπρόβαλαν νὰ κι-
«νῇσιν αὐτοὶ κατὰ τοῦ Θεοδώρου μετὰ τῶν ἐγχωρίων δυνάμεων, ποτὲ δὲ
«συνίστων τὰς αἰτήσεις τοῦ Θεοδώρου ὡς ὠφελίμους. Ὁ δὲ ἐκεῖ πρόξενος
«τῆς Ῥωσσίας ἐμπόδισε καὶ αὐτὸς μέχρι πολλοῦ τὴν εἰσβολὴν τῶν στρατευ-
«μάτων ὑπὸ διαφόρους αἰτίας καὶ ἔδωκε καιρὸν νὰ ἐνδυναμωθῶσιν οἱ ἀπο-
«στάται. Ἐν ᾧ δὲ τὰ στρατεύματα τῆς Πύλης ἐφιλοπολέμουν, ὁ πρέσβυς τῆς
«Ῥωσσίας ἐζήτησε τὴν ἄφεισιν τοῦ πταίσματος τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ἐπρόβαλεν
«εἰς κατάπαυσιν τῶν ταραχῶν νὰ ἐπιτραπῇ ἡ ἀπέλευσις τῶν δύο ἀρχηγῶν
«τῆς ἀποστασίας καὶ τῶν ὀπαδῶν των ἀπὸ τῶν ἡγεμονειῶν ἔλεγε δέ, ὅτι ἡ
«ἀπόρριψις τῆς προτάσεως ταύτης καὶ ἡ εἰσβολὴ τῶν στρατευμάτων ἦσαν
«ἐπιζήμια. Ἡ Πύλη ἐφρόντισε ν' ἀποκριθῇ τὰ δέοντα περὶ τούτων καὶ νὰ

«παραστήσῃ, ὅτι ἂν ἀπῆρχοντο ὁ Ἰ'ψηλάντης· καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἀτιμώρητοι, «δὲν θὰ ἐπανήρχετο ἡ ἡσυχία εἰς τὰς ταραχθείσας ἐπαρχίας· ἀνήγγειλε δὲ «καὶ ὁ πρέσβυς τῆς Αὐστρίας, ὅτι ποτὲ ἡ Δύναμις ἐκείνη δὲν θὰ ἐπέτρεπε «νὰ πατήσωσιν οἱ ἀποστάται τὰ χώματά της, καὶ ὅτι, ἂν ἐπιπταν εἰς χεῖράς «της, θὰ τοὺς ἐκρέμα. Ἡ Πύλη φρονεῖ ὅτι πρὸ πάντων ἀναγκαῖον εἶναι ὁ «Μιχαήλ Σουτςος καὶ ὅσοι κατὰ τὰς ἀρχάς της ἐπαναστάσεως κατέφυγαν «ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ὀδησσὸν νὰ παραδοθῶσι (ἡ) κατὰ τὰς συνθή- «κας, διότι ἡ ἐξοδος τῶν κακούργων ἐκ τῆς Ρωσσίας καὶ ἡ ἐκεῖ καταφυγή «τῶν ἐτάραξαν καὶ ταράττουν τὰ πνεύματα τῶν Μουσουλμάνων· ὥστε, καὶ «ἂν ἡ Πύλη δὲν ἐδυσπίστει ὡς πρὸς τὴν εἰλικρίνειαν τῆς Ρωσσίας, ἀδύνατον «ἦτον, ὅσον ὑπάρχουν αἱ περιστάσεις αὗται, νὰ καθησυχάσῃ τὸ ἔθνος τῶν «Μουσουλμάνων· διὰ τοῦτο ἡ Πύλη ἐπιμένει εἰς τὴν παράδοσιν τῶν φυγά- «δων· καὶ ἐπειδὴ ὁ πρέσβυς ἐκήρυξεν, ὅτι ἡ αὐλή του προθύμος ἦτο νὰ δώσῃ «πᾶσαν βοήθειαν, ἡ Πύλη θεωρεῖ ὡς συντελεστικωτέραν πάσης ἄλλης τὴν «παρὰ τῆς ρωσικῆς αὐλῆς πλήρωσιν τῶν συνθηκῶν καὶ τὴν κατ' αὐτάς πα- «ράδοσιν τῶν φυγάδων.

«Διὰ τὸ κατεπεῖγον τῶν περιστάσεων ἡ Πύλη εἰσεδίδασεν ἱκανὰ στρα- «τεύματα εἰς τὰς ἡγεμονείας ὑπὸ ἀξίους ἀρχηγούς καὶ δὲν ἔλειψε νὰ εἰδο- «ποιήσῃ φιλικῶς τὸν πρέσβυν περὶ ὧν ἐπραξε, διατηροῦσα πάντοτε ἀπαρά- «δοξα τὰ προνόμια τῶν μερῶν ἐκείνων. Ἀλλ' ὁ ρηθείς πρέσβυς, πάντοτε «δυστροπῶν, δὲν ἔπκυσε διαστρέφων τὰ πάντα καὶ δίδων ἀφορμὴν διὰ τοῦ «πολιτεύματός του νὰ θεωρητῇ καὶ αὐτὸς κοινωνὸς τῆς ἀποστασίας τῶν ὑπη- «κῶν τῆς Πύλης.

«Δὲν κινεῖται εἰς γενικὴν ἐπανάστασιν ἔθνος εἰμὴ διὰ τῆς μυστικῆς ἢ «τῆς φανεράς προτροπῆς τῶν προκρίτων αὐτοῦ, ἢ τουλάχιστον διὰ τῆς συγ- «καταθέσεως αὐτῶν. Ἡ Πύλη καὶ ὅλα τὰ δίκαια καὶ ὅλους τοὺς τρόπους «εἶχε νὰ ἐξολοθρεύσῃ ὅλον τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων· ἀλλ' εὐσπλαγχνος καὶ «τότε, καθὼς ἐφάνη πάντοτε, πρὸς τὸ ὑπήκοόν της ἐξέδωκε διαταγὴν ἐλκύ- «ουσα τὴν προσοχὴν τοῦ πατριάρχου εἰς τὴν κινδυνώδη θέσιν ὅλου τοῦ ἐλ- «ληνικοῦ γένους καὶ εἰδοποιούσα, ὅτι, ἂν οἱ Ἕλληνες ἔμεναν πιστοί, δὲν εἰ- «χάν τι νὰ φοβηθῶσι δι' ὅσα ἐσχεδίασαν κατ' αὐτῆς καὶ δὲν ἐπραγματοποιή- «σαν. Γνωστὸν εἶναι, ὅτι τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων παραδέχεται προθύμως ὅσα «πραγγέλλει ὁ πατριάρχης· διὰ τοῦτο διετάχθη ν' ἀναθεματίσῃ ὅλους τοὺς «ἐν τῇ ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ ἀποστατήσαντας καὶ νὰ τοὺς συμβουλεύσῃ «νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν προτέραν ὑποταγὴν. Ὁ πατριάρχης ἀπήντησεν ὅτι «ἐνήργησε πάντα ταῦτα, καὶ ὅμως οἱ ῥαγιάδες τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἐπαρ- «χίας τῶν Καλαδρύτων, πατρίδος τοῦ ῥηθέντος πατριάρχου, ἀπεστάτησαν «μετ' ὀλίγον (θ) καὶ ἔσφαξαν τοὺς Μουσουλμάνους, ἀπεστάτησαν καὶ ὅλαι αἱ «ἄλλαι ἐπαρχίαι τῆς Πελοποννήσου, ἀπεστάτησαν καὶ αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου, «ἐξέπλευσαν καὶ τὰ θεόργιστα πλοῖα των καὶ ἐφόνευσαν οἱ μὲν ἐπὶ τῆς θα- «λάσσης οἱ δὲ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς μέγαν ἀριθμὸν Μουσουλμάνων πεσόντων εἰς χεῖ-

«ράς των, καθὼς ἦτο προωρισμένον, καὶ ἐμίαναν καὶ τοὺς ἱεροὺς τόπους. Διὰ
 «τοῦτο ἡ Πύλη ἐκινήθη καὶ αὕτη εἰς ἐξολόθρευσιν τῶν κακουργῶν καὶ κατὰ
 «ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἄν δὲ οἱ ἐσχάτως τιμωρηθέντες δὲν ἦσαν ἔνο-
 «χοι, καθὼς ἀπεδείχθησαν, οὔτε οἱ ἄλλοι. Ἑλληνες θὰ ἐτόλμων νὰ πράξω-
 «σιν ὅσα κακὰ ἔπραξαν, οὔτε ἡ Πύλη θὰ εὕρισκετο εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ τοὺς
 «πικιδεύσῃ. Ἡ Πύλη δὲν ἔλειψεν ἐξ ἀρχῆς νὰ συμβουλευσῇ τὸν πατριάρχην
 «καὶ δι' αὐτοῦ τοὺς μητροπολίτας καὶ τοὺς ἄλλους ἀρχηγοὺς τοῦ ἔθνους σω-
 «τηριώδεις συμβουλίας. Ὁ πατριάρχης, καὶ ἂν δὲν ἦτο συνωμότης, δὲν ἐδύ-
 «νατο ν' ἀγνοῇ τὴν βδελυρὰν συνωμοσίαν, καὶ εἰς ἀμοιβὴν τῶν μεγάλων πρὸς
 «αὐτὸν εὐεργεσιῶν τῆς Πύλης ὥφειλε διὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν νοθεσιῶν του
 «νὰ ἐπαναγάγῃ τὸ ἔθνος του εἰς τὴν ὑποταγὴν καὶ διασκεδάσῃ τὴν συνωμο-
 «σίαν πρὶν ἐκραγῇ· ἀλλ' ὅχι μόνον δὲν ἐνουθέτησεν ὡς ἔπρεπε τὸ ἔθνος του,
 «ἀλλ' ἦτον αὐτὸς ὁ πρῶτος συνωμότης. Διὰ τοῦτο ἡ Πύλη ἐξετάσασα (ι) καὶ
 «ἀποδείξασα τὸ ἐγκλημά του δι' ὅσων ἔλαβε πληροφοριῶν καὶ ἐντὸς τῆς
 «Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἔξωθεν, τὸν ἐπαίδευσεν ἀξίως τοῦ ἐγκλήματός του,
 «καὶ ὅχι διὰ θρησκευτικὴν τινα αἰτίαν. Ἦτο δὲ τὸ ἐγκλημά του τὸ βαρύτε-
 «ρον ὅλων, ὡς ἐγκλημα ἐπαναστατικῆς συνωμοσίας· καὶ ὅσοι εἰναι ἔνοχοι
 «τοιούτου ἐγκλήματος, εἴτε μεγάλοι εἴτε μικροί, εἶναι ἐπίσης ἀξιόποινοι· διὰ
 «τοῦτο καὶ οἱ διεγείραντες ἀποστασίας ἐπαιδεύθησαν πάντοτε ἀνηλεῶς, καὶ
 «ὅσοι ἀνέγνωσαν τὴν ἱστορίαν τῆς Ρωσίας, ἔμαθον, ὅτι τὸ 1715 ἔτος ἀπὸ
 «Μεσίου ὁ αὐτοκράτωρ Πέτρος ἐκάθηρε καὶ ἐθιανάτωσε τὸν κληρικόν, ὅστις
 «ἔτυχε τότε πατριάρχης τῆς Ρωσίας, ὡς ἔνοχον καὶ αὐτὸν τῆς συνωμοσίας
 «τοῦ υἱοῦ του, καὶ κατήγγισεν ἕκτοτε τὴν πατριαρχίαν. Ἡ δὲ διὰ τῆς ἀγ-
 «χόνης ποινὴ τοῦ πατριάρχου καὶ τᾶλλα περιστατικὰ τῆς ἡμέρας ἐκείνης
 «δὲν ἐλογίσθησαν εἰς ὕβριν τῆς θρησκείας. Ὡσαύτως ἐτιμωρήθησαν δικαίως
 «καὶ οἱ μητροπολίται καὶ οἱ ἄλλοι προὔχοντες τοῦ ἔθνους διὰ τὰ συλληφθέντα
 «στασιαστικά ἔγγραφα των (κ). Ὅλοι δὲ αἱ Δυνάμεις ὁμολογοῦν, ὅτι ἀπόκειται
 «εἰς πᾶσαν ἀνεξάρτητον κυβέρνησιν νὰ πράττῃ ὅ,τι στοχάζεται καλὸν ἐντὸς
 «τῆς ἐπικρατείας τῆς, καὶ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ προστατεύῃ ξένη κυβέρνησις
 «ἀποστάτας ὑπηκόους ἄλλου κράτους ὑπὸ μόνην πρόφασιν ὁμοδογματίας. Ὁ
 «πρέσβυς δὲν παύει λέγων, ὅτι ἡ ποινὴ τοῦ πατριάρχου ἦτον ὕβρις πρὸς τὴν
 «θρησκείαν ἱκανὴ νὰ κινήσῃ τὴν ἀγανάκτησιν ὅλων τῶν Χριστιανῶν βασι-
 «λέων· ἀλλ' ἡ Πύλη τὸν ἐβεβαίωσεν, ὅτι οἱ πρέσβεις τῶν ἄλλων αὐλῶν ὡμο-
 «λόγησαν, ὅτι εἶχε δίκαιον νὰ πράξῃ ὅσα ἔπραξε· μόνος δὲ αὐτὸς δὲν θέλει
 «ἐκ συστήματος νὰ πεισθῇ, κωφεύων εἰς τὰς φιλικὰς ἐξηγήσεις τῆς καὶ δι-
 «δων διὰ τῆς διαγωγῆς του ἀφορμὴν νὰ πιστεύσῃ πᾶς τις, ὅτι ἔγραψε περὶ
 «τούτου πρὸς τὴν κυβέρνησίν του ὅσα δὲν ἔπρεπεν.

«Μετὰ τὴν ἀναχάλυψιν τῆς συνωμοσίας οἱ Μουσουλμάνοι ἐξωπλίσθησαν
 «ἐξ ἀνάγκης· ἀλλ' οὔτε τὴν ῥωσικὴν πρεσβείαν οὔτε τοὺς ὑπὸ ῥωσικὴν
 «προστασίαν ἐμπόρους ἐπεύραξαν· ἐξ ἐναντίας ἐφρόντισαν καὶ νὰ τοὺς προσ-
 «τατεύσωσι κατὰ τὰς συνθήκας. Ἀλλ' ὁ πρέσβυς, μεγαλύνων τὰ μικρά, ἠνό-

«χλει τὴν Πύλιν καὶ ἐθάῤῥυνε τὴν φυγὴν τῶν ὑπὸ τὴν ῥωσικὴν προστασίαν
 «ἐμπόρων καὶ τῶν ῥαγιάδων, οὓς ἐπροστάτευε, προξενῶν ἐνταύτῃ δυσκολίας
 «δσάκεις ἡ Πύλη ἐπεχείριζε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν φυγὴν των. Ὁ πρέσβυς εἶπεν,
 «ὅτι διέταξε τοὺς προξένους τῆς αὐλῆς του νὰ φέρωνται καθὼς ἀπῆγαι· ἡ
 «τῶν Δύο Δυνάμεων φιλία, καὶ ὅτι ἔστειλεν εἰς περιδίαν ἓνα του ὑπάλλη-
 «λον φέροντα τοιαύτας ὁδηγίας μετὰ τὴν ἀποστασίαν τῆς Μολδοβλαχίας.
 «Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀποστολὴ καὶ ἡ περιδία τοῦ ὑπαλλήλου καὶ αἱ ὁδηγαί δὲν
 «φαίνεται ὅτι ἔφεραν ἄλλο ἀποτέλεσμα εἰμὴ τὴν διάδοσιν τῆς ἐπαναστάσεως
 «ὑπὸ τὴν διασπαρείσαν φήμην ῥωσικῆς συμπράξεως, καὶ τὴν φυγὴν τῶν
 «προξενῶν μετὰ τῶν ἀποστατῶν· ἡ διαγωγὴ τοῦ ἐν Πάτραις προξένου ἀντί-
 «κειται βεβαίως πρὸς τὴν ἐνυπάρχουσαν τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν φιλίαν·
 «διότι καθ' ὃν καιρὸν εἰσηλθον εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην τὰ στρατεύματα πρὸς
 «τιμωρίαν τῶν ἀποστατῶν οὐδεὶς τῶν ἄλλων προξενῶν μετετόπησε· μόνος ὁ
 «τῆς Ῥωσσίας τοὺς συνώδευσε καταφεύγοντας εἰς τὰ πλοιάρια καὶ ὕψωσε τὴν
 «ῥωσικὴν σημαίαν. Ὅλοι δὲ οἱ κατὰ τὴν ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν πρό-
 «ξενοι κρέμονται ἐκ τῶν διαταγῶν τῶν πρέσβων τῶν αὐλῶν των διὰ τοῦτο
 «ἡ τοιαύτη διαγωγὴ τοῦ ἐν Πάτραις προξένου καὶ ἡ φυγὴ τινων ἄλλων, ὡς
 «ἂν εἶχε κηρυχθῇ πόλεμος, ἀποδίδονται βεβαίως εἰς τὰς ὁδηγίας τοῦ πρέ-
 «σβως. Αἱ περιστάσεις αὗται διήγειραν τὰς δικαίας τῶν Μουσουλμάνων καὶ
 «τῶν Δυνάμεων ὑποψίας ὡς πρὸς τοὺς σκοποὺς τῆς Ῥωσσίας. Ὁ δὲ πρέσβυς
 «ἔχει μόνον δὲν ἔδωκε τῇ Πύλῃ ἣν ὑπεσχέθη ἡθικὴν συνδρομήν, καθὼς ἀπῆ-
 «γαι ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ τῶν δύο Δυνάμεων φιλία, καὶ δι' ἧς ἐδύνάτο νὰ κα-
 «θησυχάσῃ τὰς ἀναφύεισας ὑποψίας, ὅχι μόνον δὲν μετεχειρίσθη φιλικὸν καὶ
 «εἰρηνικὸν ὕφος, ἀλλ' ἐπραξε τὸ ἐναντίον· διότι τὴν φυγὴν τῶν ὑπηκόων τῶν
 «δύο Δυνάμεων, ὡς ἀνωτέρω ἐρῥέθη, ἐθάῤῥυνε, καὶ ὅτι οὐδ' αὐτὸς ἦτον
 «ἀσφαλὴς ὑπεκρίθη· ἀλλ' ἡ Πύλη ἔσπευσεν ἐπανειλημμένως νὰ τὸν καθη-
 «συχάσῃ στείλασα εἰς φρούρησιν τοῦ πρεσβείου καὶ ἄλλον λόχον. Ὁ πρέ-
 «σβυς μετέφερε πρὸς τοῦτοισ ἐξ Ὀδησοῦ πλοῖον τοῦ ῥωσικοῦ στόλου, περὶ
 «οὗ ἐρωτηθεὶς ἀπεκρίθη, ὅτι τὸ ἔστειλαν οἱ ἐν Ὀδησῶ φίλοι του μαθόντες
 «τὰς ταραχάς, ἀλλ' ὅτι εἶχε σκοπὸν νὰ τὸ ἀποπέμψῃ· ἐπρόσθεσε δέ, ὅτι ἡ
 «αὐλὴ του ἐπεθύμει νὰ συστήσῃ μετὰ τὸν Κωνσταντινουπόλεως καὶ Μαύρης
 «θαλάσσης ταχύπλοα, καὶ ὅτι ἐν ἐξ αὐτῶν, ἐρχόμενον εἰς Βουγιουκντερέν,
 «ἦτο πλησίον τοῦ πορθμοῦ. Ἡ Πύλη ἀπεκρίθη ἐπισήμως, ὅτι ἀπηγορεύετο
 «ὁ διάπλους παντὸς ξένου πλοίου μὴ ἐμπορικοῦ, ὅτι ἐδύνάτο ὁ πρέσβυς ἄλ-
 «λως πῶς νὰ ἀνταποκρίνεται μετὰ τῆς αὐλῆς του, ὅτι ἡ Πύλη ἐφοβεῖτο μή-
 «πως ἡ ἐμφάνισις τοιούτων πλοίων ἐρέθιζε τὸν λαόν, καὶ διὰ τοῦτο ἠναγκά-
 «ζετο νὰ μὴ συγκατατεθῇ· ἀλλ' ὁ πρέσβυς ἠῤῥε τὸν τρόπον καὶ ἔφερεν ἐν
 «τῶν τοιούτων ἐμπροσθεν τοῦ παλατίου του. Ἡ Πύλη ἐδικαιοῦτο νὰ τὸ ἀπο-
 «πέμψῃ διὰ τῆς βίας, ἀλλ' ἔκρινε πρὸς χάριν τοῦ πρέσβως καταλληλότε-
 «ρον νὰ τὸ ἀποπέμψῃ ἀταράχως αὐτὰς· ὁ πρέσβυς ὅμως ἀψηφῶν τοὺς λό-
 «γους τῆς, εἰσεδίδασε πράγματά του, καὶ τὸ ἐπεσκέφθη πολλάκις, φαινόμε-

«νος ὅτι ἀνέμενε δεξιὸν ἄνεμον εἰς ἀπόπλουν. Ἡ Πύλη ἐπανελάθε τὴν αἰ-
«τησίν της· συνέπεσαν καὶ ἄλλα περιστατικά. καθ' ἃ ὁ πρέσβυς ἐφάνη δυ-
«σαρεστηθεὶς καὶ εἰδοποίησε τὴν Πύλην, ὅτι ἀνέφερε τὰ πάντα εἰς τὴν αὐλήν
«του καὶ ὅτι μέχρι τῆς ἀπαντήσεως της διέκοπτε πᾶσαν σχέσιν.

«Τοιαύτη εἶναι ἡ διαγωγὴ τοῦ πρέσβεως, πρὸς ὃν οὐδέποτε ἔπαυσεν ἡ
«Πύλη προσφέρουσα τὰς ὀφειλομένας τιμὰς· ἀλλ' ὅποιοι καὶ ἂν ἦναι αἱ κοι-
«νοποιήσεις του, ἡ Πύλη, ἐρειδομένη ἐπὶ τῇ συνέσει τῆς ῥωσικῆς αὐλῆς
«καὶ τῇ κοινῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς διατηρήσεως τῶν φιλικῶν σχέσεων, ἔχει πεποι-
«θῆσιν, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ δὲν θὰ τὰς ἀκούσῃ καὶ θὰ πιστεύσῃ μᾶλλον αὐτὰ

Ἡ Μονὴ τῆς Παμμακαρίστου.

«τὰ πράγματα καὶ τὴν ἀμερόληπτον μαρτυρίαν φιλαληθῶν φίλων. Ἡθέλησε
«δὲ καὶ αὐτὴ νὰ γνωστοποιήσῃ διὰ τῆς παρούσης ἐκθέσεως τὴν ἀλήθειαν·
«ὥστε, ἂν ἡ αὐλὴ τῆς Ρωσσίας τὴν πιστεύσῃ, καὶ δι' ἀναλόγων ὁδηγιῶν ἐπα-
«ναφέρῃ τὸν πρέσβυν της, τὸν αἷτιον ὄλων τῶν πολιτικῶν καὶ μὴ ἀναγκαίων
«διενέξεων, εἰς τὰ καθήκοντα ὑπουργοῦ φιλικῆς Δυνάμεως, ὁ αὐτοκράτωρ θὰ
«κερδίσῃ ἔτι μᾶλλον τὴν ὑπόληψιν τῆς Πύλης. Ἄν δ' ἐξ ἐναντίας ἐγκρίνῃ
«τὴν διαγωγὴν του, τότε ἡ Πύλη, ἡ μηδέποτε ἀπομακρυνθεῖσα τῆς εὐθύτη-
«τος καὶ εἰλικρινείας, εἶναι ἀπηλλαγμένη πάσης εὐθύνης παρασπονδύσεως,
«καὶ ἐπειδὴ πάντοτε πέποιθεν ἐπὶ τὴν θεῖαν βοήθειαν, τὴν πηγὴν τῆς ду-
«νάμεως της, ἡ τοιαύτη περίστασις δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ τὴν ταράξῃ.

«Ἡ Πύλη ἐπαναλαχμδάνει καὶ ἤδη ὅτι, ἂν καὶ δὲν προσυπέγραψε τὴν
«παρ' ὄλων τῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων συνυπογραφείσαν ὑπὲρ τῆς γενικῆς
«εἰρήνης συνθήκην, ἔχει πάντοτε πραγματικῶς τὴν αὐτὴν ἐπιθυμίαν· καὶ κα-
«θὼς ἕως σήμερον ἐφρόντισεν, οὕτω φροντίζει νὰ διατηρήσῃ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς

«τοὺς δεσμοὺς τῆς εἰρήνης μεθ' ὅλων τῶν φίλων Δυνάμεων καὶ κατ' ἐξοχήν
 «μετὰ τῆς φίλης καὶ γείτονος Ῥωσσίας, τιμῶσα αὐτὰς προσηκόντως καὶ πο-
 «λιτευομένη κατὰ τὰς συνθήκας. Αἱ δὲ ἐξ ἀνάγκης ἐτοιμασίαι καὶ κυρίως ἡ
 «ὁμόφυχος κίνησις καὶ ἐξόπλισις ὅλων τῶν Μουσουλμάνων, οἵτινες ἀντὶ κα-
 «τοίκων πόλεων κατήντησαν κάτοικοι στρατοπέδων, ἐγένιντο καὶ γίνονται,
 «διότι δὲν εἶναι ὅλοι συνηνωμένοι ὡς οἱ ὑπῆκοοι τῶν ἄλλων Δυνάμεων, ἀλλὰ
 «διεσπαρμένοι καθ' ὅλας τὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους, ζῶντες ἀνάμικτοι μετὰ
 «τῶν μὴ Μουσουλμάνων, καὶ μάλιστα τῶν Ἑλλήνων, οὓς γενικῶς δὲν ἐμпи-
 «στεύονται. "Όλα δὲ ταῦτα τὰ κινήματα ἀποβλέπουν μόνον τὸ ἐσωτερικόν
 «καὶ ὄχι τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις, μόνους τοὺς Ἑλληνας καὶ ὄχι ἄλλα ἄθῳα
 «γέννη ὑπῆκοα καὶ αὐτὰ τῆς Πύλης, οὐδενὸς δὲ τὴν θρησκείαν. Ἐπομένως
 «οὔτε ἡ αὐλὴ τῆς Ῥωσσίας, οὔτε αἱ ἄλλαι Δυνάμεις θὰ πιστεύσουν ὅσα εἰς
 «βλάβην τῶν πρὸς τὴν Πύλιν σχέσεών των διαδίδει ἡ κακοβουλία, οὔτε ὅσα
 «τυχὸν γράφονται ὑπὸ τινων ὁμοίων τοῦ πρέσβους τῆς Ῥωσσίας τὰ δίκαια
 «τῶν Δυνάμεων παραγνωρίζοντας καὶ τὰ καθήκοντα εἰρηνικοῦ πρέσβους
 «ὀλιγωροῦντος.»

Καὶ ταῦτα μὲν ὅσα διελάμβανεν, ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ πρέσβους Στρογονόφου, τὸ πολυθρύλλητον καὶ διεξοδικώτατον ἔγγραφον τῆς Πύλης πρὸς τὴν αὐλὴν τῆς Ῥωσσίας. Τὴν 6 Ἰουλίου ὁ πρέσβυς οὗτος ἔλυσε τὴν μετὰ τὴν διακοπὴν τῶν σχέσεών του σιωπὴν.

Γνωστοποιήσαντες τὸ ἀνωτέρω πρὸς τὴν αὐλὴν τῆς Ῥωσσίας ἔγγραφον συνοπτικῶς ἀλλ' ἀποχρώντως εἰς πλήρη κατάληψιν τῶν διαφορῶν τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν κατὰ τὴν παράστασιν τῆς Πύλης, κρίνομεν ἀναγκαῖον νὰ γνωστοποιήσωμεν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὸ τοῦ πρέσβους πρὸς τὴν Πύλιν εἰς πλήρη κατάληψιν τῶν ἰδίων διαφορῶν κατὰ τὴν παράστασιν τῆς αὐλῆς τῆς Ῥωσσίας.

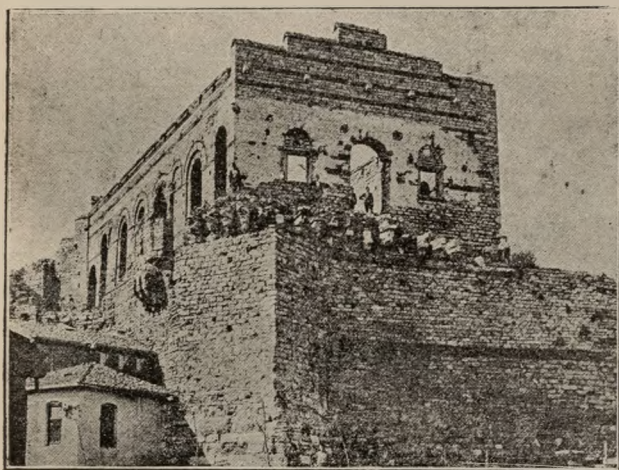
«Μόλις ἀνεφάνησαν τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς ἀποστασίας κατὰ τὴν
 «Μολδοβλαχίαν, καὶ ἡ Ῥωσσία ἔσπευσε νὰ κηρύξῃ παρρησίᾳ πόσον κατέ-
 «κρινε τοὺς πρωταιτίους, καὶ νὰ προτρέψῃ τὴν Πύλιν εἰς κατάπαυσιν τοῦ
 «κακοῦ ἐπὶ τῷ ἐμφανισμῷ του. «Ἡ ἀρχὴ καὶ αἱ πρόοδοί του ἐφαίνοντο ἐπί-
 «σης ἐπιφόβοι. Ἡ Πύλη δὲν ἐδύνατο νὰ παραγνωρίσῃ τὰ αἷτια τοιαύτης πο-
 «λιτικῆς. Τὴν ὑπαρξιν τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ἡ Ῥωσσία ἐθεώρει ὡς
 «ἐν τῶν εἰς διατήρησιν καὶ παγίωσιν τῆς εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης στοιχείων διὰ
 «τοῦτο ὤφειλε νὰ καταδικάσῃ πᾶν ἐπιχειρήμα τείνον εἰς βλάβην αὐτῆς.
 «Ὦφειλε δὲ νὰ πράξῃ τοῦτο ἔτι μᾶλλον ὡς Δύναμις πάντοτε εἰλικρινὴς καὶ
 «ἀφιλοκερδὴς πρὸς ἐπικράτειαν, ἣν παρεκίνει πρὸ πέντε ἐτῶν νὰ περιστοι-
 «χισθῇ ὑπὸ τῶν ἐγγυήσεων, ἃς παρέχει ἡ ἀκριβὴς τήρησις τῶν συνθηκῶν
 «καὶ ἡ ἔλλειψις πάσης ἀφορμῆς διενέξεων. Ἡ Ῥωσσία ἔσπευσε νὰ τῇ προσ-
 «φέρῃ καὶ τὴν φιλικὴν σύμπραξιν της (λ), ἥς καὶ ἡ ὠφέλεια δὲν ἦτον ἀμ-
 «φίβολος, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοιοῦτον ὥστε νὰ περιστείλῃ πάραυτα τὸ μί-
 «σμα τῆς ἐπαναστάσεως καὶ νὰ προλάβῃ τὰ μεγάλα δυστυχήματα ὅσα ἔπα-

«θεν ὁ λαὸς τῆς Μολδοβλαχίας, ὅστις δὲν ἔπαυσε δίδων ἀποδείξεις ἀθωότη-
 «τος καὶ πίστεως. Κατὰ τὴν γνώμην τῆς Ῥωσσίας ἡ δύναμις τῶν ὀπλῶν ἦτον
 «ἡ μόνη ἱκανὴ ν' ἀπαλλάξῃ τὰς δύο ἡγεμονείας ἀπὸ τῶν παραξάντων τὴν
 «ἐσωτερικὴν τῶν ἡσυχίαν· ἀλλ' ἡ δύναμις αὕτη ἔπρεπε νὰ ἔχῃ σωτήριον
 «σκοπὸν· ἔπρεπε νὰ χρησιμεύσῃ εἰς ἐνίσχυσιν τῶν νόμων καὶ νὰ τεθῇ ὑπὸ
 «ὁδηγίαν συντελοῦσαν εἰς ἐπανόρθωσιν τοῦ τόπου καὶ ὑπὸ τὸ κράτος τῶν
 «συνθηκῶν, ἐφ' ὧν σκαλεύει τὸ δημόσιον δίκαιον τῆς Μολδοβλαχίας, καὶ ὅχι
 «ποτὲ ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ φανατισμοῦ· οὐδ' ἔπρεπε νὰ συντελέσῃ εἰς θερα-
 «πείαν τῶν ἐκ φανατισμοῦ παθῶν. Ἐλυπήθη εἰς ἄκρον ἡ Ῥωσσία, διότι
 «ὠλιγόωρσε τὰς περὶ τούτου προτάσεις τῆς ἡ Πύλης δείξασα, ὅτι δὲν ἤσθαι·
 «νετο πόσον τῇ ἐχρησίμει νὰ καταπαύσῃ τὰς ταραχὰς ἀνεπιστρεπτί, καὶ
 «μὴ προϊδούσα ὅτι δι' οὗ παρεδέχθη συστήματος θὰ ἐκίνοι ὑπὲρ τῶν προσ-
 «βαλόντων τὴν ἐξουσίαν τῆς τὰ αἰσθήματα, δι' ὧν τιμῶνται ὅλοι οἱ λαοί,
 «αἰσθήματα θρησκείας, πατρίδος καὶ συμπαθείας, ἅτινα ἐμπνέει ἔθνος πεσόν
 «εἰς ἐσχάτην ἀπόγνωσιν. Ὅ,τι πρὸ παντὸς ἄλλου ἐφοδεῖτο ὁ αὐτοκράτωρ ἦτο
 «μήπως ἡ Πύλη, ἐνίσχουσα διὰ τῆς διαγωγῆς τῆς τὸ ἐπιχείρημα τῶν πρω-
 «τατίων τῆς ἐπαναστάσεως, ἐνομιμοποιεῖ τὴν ἐξ ἀνάγκης ἐνοπλον ἀντίστα-
 «σιν εἰς ἀποτροπὴν τοῦ παντελοῦς ἀφανισμοῦ τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ καὶ τῆς
 «θρησκείας, ἣν πρεσβεύει. Οἱ φόβοι τοῦ αὐτοκράτορος ἐπραγματοποιήθησαν.
 «Αἱ ἐπαρχίαι, ὅπου ἀνεφάνησαν ἐσχάτως τὰ πρῶτα πολεμικὰ κινήματα κατὰ
 «τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας, ἔγειναν καὶ ἄλλοτε θέατρον τοιούτων κινήματων·
 «ἀλλ' οὐδέποτε ἡ κυδέρνησις ἐξώπλισε κατὰ τῶν κατοίκων τῶν τόπων ἐκεί-
 «νων ὅλους τοὺς ὑπηκόους τῆς Μουσουλμάνους ἐν ὀνόματι τῆς κινδυνευού-
 «σης θρησκείας των. Κίνδυνοι ὅχι ὀλιγώτερον δεινοὶ ἡπεύλησαν ἄλλοτε τὴν
 «Πύλην καθ' οὓς μάλιστα καιροὺς ἐξωτερικοὶ πόλεμοι ἀπεκαθίστων δεινοτέ-
 «ραν τὴν θέσιν τῆς· καὶ ὅμως οὐδέποτε ἐν τῇ ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ γε-
 «νικὴ προγραφὴ ἔπρεσεν ἐπὶ ὀλόκληρον ἔθνος, οὔτε τόσον ἀναισχύντως ἐξυ-
 «δρίσθη ἡ χριστιανικὴ θρησκεία. Δὲν ὑπῆρχε κατ' εὐτυχίαν (μ) παράδειγμα,
 «ὅτι πατριάρχης τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ὑπέφερε φρικτὸν θάνατον ἐπὶ
 «τοῦ τόπου ὅπου ἱερουργεῖ, καὶ ἐν ἡμέρᾳ, ἣν ὅλος ὁ χριστιανικὸς κόσμος
 «τιμᾷ, καὶ μάλιστα ἐν ᾧ ὁ ἱερός ποιμὴν ἐπλήρωσε τὸ μέτρον τῆς πίστεως
 «καὶ τῆς ὑποταγῆς πρὸς τὴν τουρκικὴν ἐξουσίαν· δὲν εἶδεν ἄλλοτε ἡ Εὐ-
 «ρώπη τεθλιμμένη ὅλους τοὺς πνευματικούς καὶ κοσμικούς προϊσταμένους
 «χριστιανικοῦ ἔθνους, μάλιστα τοὺς μεγάλας ὑπηρεσίας προσενεγκόντας τῇ
 «ὀθωμανικῇ Πύλῃ, ἀποθνήσκοντας ὑπὸ τὴν χεῖρα τοῦ δημίου. τὰ λείψανά
 «των ἐξυδριζόμενα, τὰς οἰκογενείας των ἀναγκάζομένας νὰ φεύγωσιν ἐκ τῆς
 «γῆς τῶν συμφορῶν, καὶ τὰς ἰδιοκτησίας ἀφανίζομένας. Δὲν εἶδε πρὸ τες-
 «σάρων αἰώνων τὸν πόλεμον κηρυχθέντα κατὰ τῆς θρησκείας τοῦ Χριστοῦ
 «διὰ τοῦ θανάτου τῶν ὑπηρετῶν τῆς, διὰ τοῦ κατεδαφισμοῦ τῶν ναῶν τῆς
 «καὶ διὰ πολλῶν ὕβρεων πρὸς τὰ σύμβολα τῆς θείας του πίστεως. Εὐχόλως
 «δύνανται ἡ Πύλη νὰ αἰσθάνθῃ τὰς συνεπείας τοιούτου συστήματος, ἂν τὸ

«ἐξακολουθήσῃ καὶ δὲν ἐπανορθώσῃ τὰ δυστυχῇ ἀποτολέσματά του· θὰ εὐ-
 «ρεθῇ δὲ ἐξ ἀνάγκης καὶ παρὰ τὰς πρὸς αὐτὴν εὐνοϊκὰς διαθέσεις ὅλων τῶν
 «εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων εἰς θέσιν πολέμιον πρὸς τὸν χριστιανικὸν κόσμον.
 «Ἡ ἀλήθεια αὕτη, ἣν ὁ αὐτοκράτωρ σπεύδει νὰ διατρανώσῃ, εἶναι τόσῃ
 «μᾶλλον ἀναντίρρητος, καθ' ὅσον τὴν ἡσθάνθησαν οἱ προκάτοχοι τοῦ σημε-
 «ρινοῦ Σουλτάνου. Κυριεύσαντες οὗτοι τόπους ἐν Εὐρώπῃ καὶ προθέμενοι νὰ
 «ἐγκατασταθῶσιν ἐφάνησαν πεποιθότες δι' ὧν συνυπέγραψαν συνθηκῶν μετὰ
 «χριστιανικῶν Δυνάμεων ὅτι ἡ ἐγκατάστασις των δὲν ἔπρεπε νὰ ἦναι ση-
 «μεῖον πολέμου καὶ ἀτιμίας τῆς θρησκείας αὐτῶν τῶν Δυνάμεων, οὔτε ὡς
 «νὸς ἐξολοθρεύσεως λαοῦ συνηνωμένου δι' ὅλων τῶν δεσμῶν τῆς θρησκείας,
 «τῶν ἡθῶν καὶ τῶν ἀναμνήσεων. Σήμερον ἀπαιτεῖται καὶ τι πλέον· νὰ συν-
 «τρέξῃ ἡ Πύλη εἰς τὴν παγίωσιν τῶν ὑπαρχουσῶν σχέσεων μεταξὺ ὅλων
 «τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐπικρατειῶν καὶ νὰ προσπαθῇ διὰ τῆς ὁμοφροσύνης
 «ν' ἀποκαταστήσῃ τὰς σχέσεις ταύτας ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ στενοτέρως καὶ διαρ-
 «χεστέρας. Ἀλλ' ἂν πρόκειται νὰ ἐξακολουθήσωσιν αἱ ἀταραξίαι, ἣ εἶναι
 «ἀνεπίδεκτοι διορθώσεως, ἡ Ῥωσσία ὅχι μόνον δὲν θὰ θεωρήσῃ ὡς ἐχέγ-
 «γυον εἰρήνης τὴν διάρκειαν τοῦ ὀθωμανικοῦ βασιλείου, ἀλλὰ θὰ εὐρεθῇ καὶ
 «ἡναγκασμένη νὰ προστατεύσῃ τὴν θρησκείαν τῆς ὑβριζομένην, τὰς συνθή-
 «κας τῆς παραδαινομένης καὶ τοὺς ὁμοθρήσκους τῆς καταδιωκομένους.
 «Ἐγνώρισεν ἡ Πύλη ἀναμφιβόλως, δι' ὧν ἔλαθεν ὁμοφώνων διπλωματικῶν
 «κοινοποιήσεων, ὅτι ἡ ὑπόθεσις, ὑπὲρ ἧς συνηγορεῖ ἡ Ῥωσσία, εἶναι ὑπόθε-
 «σις ὅλης τῆς Εὐρώπης. Οἱ χριστιανοὶ μονάρχαι δὲν δύνανται νὰ παραβλέ-
 «ψωσι τὰς ὑβρεῖς, αἷς ὑπέστη ἡ πίστις των, ἂν δὲν δοθῇ πάνδημος ἱκανο-
 «ποίησις. Ἐπίσημα ἔγγραφα καταδικάζουν εἰς ποινὰς καὶ εἰς θάνατον λαὸν
 «προστατευθέντα μέχρι τῆς σήμερον ὑπὸ βῆτων συνθηκῶν καὶ ὑπὸ τοῦ σι-
 «πηλοῦ μὲν ἀλλ' ἀναποφεύκτου σεδασμοῦ πρὸς τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Εὐ-
 «ρώπης. Περιττὸν εἶναι ν' ἀναφέρωμεν τὰ σουλτανικά διατάγματα τὰ ἐπικυ-
 «ροῦντα τὰ λεγόμενα· βέβαιον κατὰ δυστυχίαν εἶναι, ὅτι ἡ Πύλη δὲν κατα-
 «διώκει μόνον τοὺς ταραχοποιούς καὶ τοὺς ὁπαδοὺς των, ἀλλὰ ὅλον τὸ ἐλλη-
 «νικὸν ἔθνος, ὡς καὶ αὐτὰς τὰς πηγὰς τῆς ὑπάρξεώς του καὶ τῆς ἐκ νέου
 «παρὰγωγῆς του καὶ ἀναγκάζει τὴν χριστιανωσύνην νὰ ἐκλέξῃ ἐν ἐκ τῶν
 «δύο· ἢ νὰ μὴ μένῃ ἀκίνητος θεατὴς τῆς ἐξολοθρεύσεως χριστιανικοῦ λαοῦ,
 «ἢ νὰ ἀνέχεται κατὰστασιν πραγμάτων τείνουσαν εἰς διατάραξιν τῆς εἰρήνης,
 «ἣν ἡγόρασε διὰ τόσων θυσιῶν. Πεισμένη ἡ Ῥωσσία ὅτι αἱ ἀξιώσεις τῆς
 «εἶναι δίκαιαι καὶ βεβαίαι ὅτι ἔπεισεν ὅλους τοὺς συμμάχους τῆς περὶ τῆς
 «εἰλικρινείας τῶν σκοπῶν τῆς δὲν ἡθέλησε μέχρι τοῦδε, προθεμένη τὴν ὑπε-
 «ράσπισιν τοῦ γενικοῦ συμφέροντος, ν' ἀναφέρῃ τὰς πρὸς αὐτὴν ἰδιαιτέρας
 «ὑποχρεώσεις τῆς Πύλης, ἐφ' ὧν ἐδύνάτο νὰ στηρίξῃ τὰ κατ' αὐτῆς κινή-
 «ματα. Εἰς αὐτὴν ὅμως ἀπέκειτο νὰ ἐπικαλεσθῇ τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης
 «τοῦ Καϊναρτσίου, καὶ τὸ ἐντεῦθεν κεκτημένον δικαίωμα τῆς προστασίας τῆς
 «ἐλληνικῆς θρησκείας καθ' ὅλην τὴν τουρκικὴν ἐπικράτειαν. Ἀλλ' ἡ Ῥωσ-

«σία θέλει τὴν σήμερον νὰ ἐλκύσῃ ὅλην τὴν προσοχὴν τῆς Πύλης εἰς παρα-
«τηρήσεις ἐπὶ τῶν ἀμοιβαίων ὑποχρεώσεων ὄλων τῶν χριστιανικῶν Δυνά-
«μεων πρὸς διατήρησιν τῆς πρὸς ἀλλήλας ἐνώσεως καὶ εἰλικρινείας.

«Ὅσα ἐπράχθησαν μέχρι τῆς σήμερον δὲν ἵμποροῦν νὰ θεωρηθῶσιν
«εἰμὴ ὡς ἀποτελέσματα ἢ τῆς ἐλευθέρως θελήσεως τῆς Πύλης καὶ προμελε-
«τημένου σχεδίου, ἢ συστήματος, εἰς ὃ αἱ περιστάσεις καὶ ὁ φανατισμός τι-
«νων κακοδοσίων ὥθουν τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν παρὰ γνώμην τῆς. Ὁ
«αὐτοκράτωρ ἐλπίζει ὅτι ἡ τελευταία ὑπόθεσις εἶναι ἡ μόνη ὀρθή, ἀλλὰ ζητεῖ
«νὰ βεβαιωθῇ. Ἄν τὰ κακά, δι' ἃ στενάζουσιν ἡ θρησκεία καὶ ἡ ἀνθρωπότης,
«πράττωνται παρὰ γνώμην τῆς Πύλης, ἐπιθυμεῖ ὁ αὐτοκράτωρ νὰ δείξῃ αὐτῇ,
«ὅτι ἔχει τὴν δύναμιν ν' ἀλλάξῃ σύστημα μὴ ἐπιτρέπον νὰ διαπραγματεύων-

Τὸ Τεκὺρ - Σαράϊ.

«ται ἢ συνθηκολογῶσιν αἱ χριστιανικαὶ κυβερνήσεις μετ' αὐτῆς. Ἄν οὕτως
«ἔχῃ, ἃς ἀποκατασταθῶσιν αἱ κατεδαφισθεῖσαι ἢ γυμνωθεῖσαι ἐκκλησίαι χρή-
«σιμοὶ εἰς τὴν ἱεράν αὐτῶν ὑπηρεσίαν ἃς ἀποδώσῃ ἡ Πύλη τὰ ὀφειλόμενα
«εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν προστατεύουσα καὶ συντηροῦσα αὐτὴν ἀνε-
«πηρέαστον, ὥς καὶ πρότερον, καὶ παρηγοροῦσα τοιοῦτοτρόπως τὴν Εὐρώ-
«πην διὰ τὸν θάνατον τοῦ πατριάρχου καὶ διὰ τὰς ἐπισυμβάσας βεδηλώσεις
«ἃς γίνῃ συνετὴ καὶ δικαία διάκρισις τῶν πρωταίτιων τῶν ταραχῶν, τῶν ὀπα-
«δῶν των καὶ τῶν ὅσοι διὰ τὴν ἀθωότητά των δὲν εἶναι ἀξιόποιοι, καὶ ἃς
«ἄνοιχθῇ τοιοῦτοτρόπως μέλλον εἰρήνης καὶ ἡσυχίας χάριν τῶν θελόντων ἐν
«ῤῆτῃ προθεσίᾳ νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν ὑποταγὴν τῆς Πύλης Ἑλλήνων.
«ὅπως καὶ ἂν ᾔναι, ἃς διακρίνεται ὁ ἄθῳος τοῦ πταίστου καὶ εἰς ἀπόδειξιν
«τῆς μεταβολῆς τῆς διχαγωγῆς τῆς ἃς δεχθῇ ἡ Πύλη τὰς ἄλλοτε γενομένας
«αὐτῇ προτάσεις, νὰ συντρέξῃ δηλαδὴ καὶ ἡ Ῥωσσία κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν

«συνθηκῶν εἰς τὴν εἰρηνοποίησιν τῶν ἡγεμονιῶν τῆς Βλαχομολδαυίας. Ἄς
 «γίνῃ μόνον φροντίς νὰ τεθῶσιν ἐπὶ σταθερῶν βάσεων ἡ κοινὴ εὐταξία καὶ
 «ἡ ἡσυχία τῶν μερῶν ἐκείνων· ἐν ἐνὶ λόγῳ, τὸ παράδειγμα τῶν ἡγεμονειῶν
 «ἄς ᾔῃαι τοιοῦτον ὥστε νὰ ἐπαναγάγῃ εἰς τὴν ὑποταγὴν ὅλους τοὺς ἀγαπῶν-
 «τας εἰλικρινῶς τὴν πατρίδα των Ἑλλήνας. Ὁ αὐτοκράτωρ δὲν παραδέχε-
 «ται τὴν πρώτην ὑπόθεσιν· ἀλλ' ἂν παρὰ τὴν προσδοκίαν του ἡ τουρκικὴ
 «κυβέρνησις δείξῃ ὅτι πράττει αὕτη ἀνεπηρεάστως τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος κακὰ,
 «δὲν μένει τότε παρὰ νὰ εἰδοποιηθῇ ἀπὸ τοῦ νῦν ὅτι καθίσταται φανερὰ πο-
 «λέμιος πρὸς ὅλον τὸν χριστιανικὸν κόσμον, ὅτι νομιμοποιεῖ τὴν ἰδίαν ὑπε-
 «ράσπισιν τῶν Ἑλλήνων πολεμούντων εἰς ἀποφυγὴν τῆς ἀφεύκτου φθορᾶς
 «των, καὶ ὅτι ἡ Ῥωσσία ἐξ αἰτίας τοῦ χαρακτήρος τοῦ ἀγῶνος ἀναγκάζεται
 «νὰ τοῖς προσφέρῃ ἄσυλον διότι καταδιώκονται, καὶ προστασίαν διότι ὀφεί-
 «λει αὐτοῖς ἀντίληψιν μεθ' ὅλης τῆς χριστιανωσύνης, ὥς μὴ δυναμένη νὰ
 «ἐγκαταλείψῃ τοὺς ἐν Χριστῷ ἀδελφούς της εἰς τὴν διάκρισιν τυφλοῦ φανα-
 «τισμοῦ. Μετὰ τὴν καθαρὰν ταύτην ἐξήγησιν ὁ αὐτοκράτωρ νομίζει ὅτι ἐξε-
 «πλήρωσε πρὸς τὴν Πύλῃν ἀκριθέστατα ὅ,τι ὤφειλεν. Ἐδύνατο νὰ ὠφελῇ
 «ἴσως ἡ Ῥωσσία ἀπὸ τοῦ ἐπιχειρήματος τῶν ἐπαναστατῶν, ἂν ἡ πολιτικὴ
 «τῆς ἦτο ὀλιγώτερον εἰλικρινής. Ὁ αὐτοκράτωρ κατεδίκασε παρῆρσιν τὸ
 «ἐπιχειρήμα των· ἂν δὲν ἦσαν οἱ σκοποὶ του εὐθείς, θὰ περιωρίζετο μόνον
 «εἰς τὴν καταδίκην· ἀλλ' ἔδειξε συγχρόνως καὶ τὸν τρόπον, καὶ ὃν ἐδύνατο
 «νὰ προλάβῃ ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις τὰς προόδους καὶ τὰς συνεπειὰς τῶν
 «ταραχῶν· ἀπέδειξε δὲ ὅτι ἦτο πιστὸς πρὸς τὰς συνθήκας καὶ ὅτι ἐπεθύμει
 «εἰλικρινῶς τὴν συντήρησιν τοῦ τουρκικοῦ κράτους, διότι καὶ τὸν τρόπον
 «πῶς νὰ σωθῇ εἶπε καὶ τὴν ἐπιθυμίαν του νὰ συντρέξῃ εἰς τὴν σωτηρίαν
 «αὐτοῦ ἔδειξε. Νέαν ἀπόδειξιν δίδει σήμερον, διότι γνωστοποιεῖ τῇ Πύλῃ τοὺς
 «τρόπους δι' ὧν καὶ μόνων δύναται ν' ἀποφύγῃ τὴν παντελῆ φθοράν της,
 «καὶ τὴν προειδοποιεῖ ὅτι, ἂν ἐπιμένῃ ἐνεργοῦσα τὸ καταστρεπτικὸν σχέδιόν
 «της, ἀναγκάζεται τὴν Ῥωσσίαν ἢ νὰ διατηρήσῃ ἢ νὰ παραβλέψῃ τὰ καθή-
 «κοντά της, ἀναμφίβολον δὲ τί θὰ προτιμήσῃ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει. Ζητεῖ-
 «ται δὲ ἀπόκρισις ἐντὸς ὀκτῶ ἡμερῶν. Ἄν ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις εἰσακούσῃ
 «ὅλας τὰς εὐχὰς καὶ πραγματοποιήσῃ ὅλας τὰς ἐλπίδας τοῦ αὐτοκράτορος
 «παρὰδεχομένη τὰς προτάσεις του δίδεται αὐτῇ νέα προθεσμία ἵνα δείξῃ διὰ
 «τῶν πράξεών της, ὅτι ὄχι μόνον δέχεται τοὺς ἀνωτέρω ὅρους, δι' ὧν μαρτυ-
 «ρεῖται ἡ ἐπ' ἀνδρός της εἰς ἀρχὰς συναιτωτέρως, ἀλλ' ὅτι καὶ σπεύδει νὰ τοὺς
 «ἐκπληρώσῃ. καὶ ὅτι ὄχι μόνον δὲν θέλει τὸ κακόν, ἀλλ' ὅτι καὶ δύναται
 «καὶ ἡξεύρει νὰ τὸ ἐμποδίσῃ. Τούτου μὴ γενομένου εἰδοποιεῖται, ὅτι διετά-
 «χθη ὁ πρέσβυς ν' ἀνχωρήσῃ μεθ' ὅλης τῆς αὐτοκρατορικῆς πρεσβείας.»

Καὶ ταῦτα μὲν ἀνήγγειλε κατὰ διαταγὴν ὁ πρέσβυς· ἐξέλαβε δὲ ὅλη ἡ
 Εὐρώπη τὴν ἀγγελίαν, καὶ δικαίως, ὥς προαγγελίαν τοῦ πολέμου· τῷ ὄντι
 ἡ Ῥωσσία ἔλεγε τῇ Πύλῃ, ἡ ἐκουσίως κατὰδιώκει τὴν Ἑκκλησίαν τοῦ
 Χριστοῦ καὶ παρασπινθεῖ καὶ πράττει τὰς ἀνοσιουργήματα, ἡ ἀκουσίως·

Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης πρὸ τοῦ Ἄργους.

Εἰκὼν Ἑστ.

ἂν ἔκουσίως, ἐγὼ κινῶ τὰς δυνάμεις μου κατὰ σοῦ, διότι δὲν σὲ ἀφίνω νὰ ἐξολοθρεύῃς τοὺς ὁμοπίστους μου Ἕλληνας, μηδὲ νὰ ὑδρίξῃς τὴν θρησκείαν των· ἂν ἀκουσίως, ἀπόδειξέ το καὶ δι' ἄλλων πράξεών σου καὶ διὰ τῆς ἀνορθώσεως τῶν κατεδαφισθέντων χριστιανικῶν ναῶν, διατί ἄλλως ἐγὼ κινῶ πάλιν τὰς δυνάμεις μου κατὰ σοῦ.

Αὐτόχειρ γίνεται ἡ ὁμολογοῦσα κυβέρνησις ὅτι, παρὰσυρομένη ὑπὸ τοῦ ἀτάκτου ὄχλου τῆς, ἐνεργεῖ παρὰ τὴν θέλησίν τῆς καὶ ἂν τῷ ὄντι οὕτως ἔχῃ. Ἄλλ' ἐν τῇ περὶ ἧς ὁ λόγος περιστάσει ἀπήτει ἡ Ῥωσσία νὰ πράξῃ ἡ φανατικὴ Πύλη ὅτι, ἀντέδωκε φανερά πρὸς τὴν θρησκείαν τῆς, ὃ ἔστι ν' ἀνορθώσῃ τοὺς κατεδαφισθέντας ναοὺς. Ἦξευρεν ἀναμφιδόλως ἡ Ῥωσσία, ὅτι ἐξήτει τὰ ἀδύνατα ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς δικαιοσύνης, καὶ διὰ τοῦτο ὅλοι ἐπίστευαν ὅτι ἀπεφάσισε νὰ κηρύξῃ πόλεμον, καὶ ἡ Εὐρώπη κατεταράχθη. Οἱ δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις τῶν ἄλλων αὐλῶν, πρὸς οὓς ὁ τῆς Ῥωσσίας ἐκοινοποίησε τὰς διαταγὰς τῆς αὐλῆς του, ἐπροσπάθησαν παντοίως τρόποις καὶ ὑπεράλλοτε, εἰς ἀποφυγὴν τῆς ἐπαπειλουμένης καταγίδος, νὰ μεταβάλωσι τὴν διαγωγὴν τῆς Πύλης ἐπὶ τὸ μετριώτερον· ἐφοδοῦντο δὲ μὴ ἐξ αἰτίας τοῦ φανατισμοῦ κακοπάθῃ καὶ αὐτὸς ὁ πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας, καὶ δοθῇ νέα καὶ βαρεῖα ἀφορμὴ ἀλληλομαχίας, ἀλλ' ἡ Πύλη οὔτε τρόπον οὔτε γλῶσσαν ἤλλαξεν. Παρελθούσης δὲ τῆς ὀκταήμερου προθεσμίας, ἐπειδὴ ἀπόκρισις δὲν ἐδόθη, ἐπέδῃ ὁ Στρογονόφης εἰς τὸ ἔμπροσθεν τοῦ παλατίου τοῦ Ῥωστικῶν πλοῖον, ἀλλὰ δὲν ἀπέπλευσεν εὐθὺς διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀντίπνοιαν. Ἐν τοσούτῳ οἱ πρέσβεις τῶν ἄλλων αὐλῶν κατέπεισαν τὴν Πύλην ν' ἀποκριθῇ· ἀπεκρίθη· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκπρόθεσμος ἐδόθη ἡ ἀπόκρισις, ὁ πρέσβυς δὲν τὴν ἐδέχθη καὶ ἀπέπλευσε, πνεύσαντος ἐπιτηδεῖου ἀνέμου, τὴν 29 Ἰουλίου ἀνεμπόδιστος καὶ ἀνενόχλητος, καὶ τὴν 1 Αὐγούστου κατεσοδώθη εἰς Ὁδησσὸν καὶ ἐπῆλθεν εἰς ἔντευξιν τοῦ αὐτοκράτορος· συναπέπλευσε δὲ καὶ ὅλη ἡ πρεσβεία· ἀνεχώρησαν καὶ οἱ πρόξενοι τῆς Ῥωσσίας ἀπὸ τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας ὡς ἀπὸ ἐχθρικοῦ τόπου. Ἡ δὲ Πύλη, ἀφ' οὗ ὁ πρέσβυς δὲν ἐδέχθη τὴν ἀπάντησίν τῆς, τὴν ἔστειλε πρὸς τὸν Νεσελρόδον, πρὸς ὃν ἔγραψε κατ' εὐθεΐαν καὶ ὁ ἀρχιδεΐρης· ἐπανελάμβανε δὲ ἐν τῇ πρὸς τὸν πρέσβυν γραφῇ τῆς καὶ ὅσα καὶ προτοῦ· δηλαδὴ, ὅτι οὐδέποτε ἐπηρέασε τὰ θρησκευτικὰ τῶν Χριστιανῶν, ὅτι οὐδὲν ἔπραξε πρὸς ἐξουθενισμὸν τῆς πίστεώς των, ὅτι οὐδεμίαν κατηδάφισεν ἐκκλησίαν, καὶ ὅτι αἱ πρὸς αὐτὰς ὕδρεις ἦσαν κίνηματα ἀτάκτων· ἐξύμνει δὲ τὴν καθ' ὅλους τοὺς καιροὺς καὶ καθ' ὅλας τὰς ὑποθέσεις πολιτικὴν πρὸς τὰς αὐλὰς εὐθύτητά τῆς καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἀχαρίστους ὑπηκόους τῆς Χριστιανοῦς μεγαλοψυχίαν καὶ εὐσπλαγχνίην τῆς, καὶ διυσχυρίζετο ὅτι καὶ ὁ πατριάρχης καὶ ὅλοι οἱ θανατωθέντες ἦσαν ἄξιοι τῆς ποινῆς των· ἀνέφερε δὲ θανάτους καὶ ἄλλων πατριαρχῶν καὶ ἐπανέλαβε καὶ τὸν τοῦ τῆς Ῥωσσίας ἐπὶ τοῦ μεγάλου Πέτρου ὡς συνωμότην· ἔλεγε καὶ περὶ τῶν ἡγεμονειῶν, ὅτι διετῆρει ἐν αὐταῖς τὰ στρατεύματά τῆς, διότι δὲν ἀπηλλάγησαν εἰσέτι· τῶν κακούργων· ἀλλ'

ὅτι μήτε τὰ καθεστῶτα ἐμελέτα νὰ μεταβάλῃ, μήτε τὰ προνόμιά των νὰ καταπατήσῃ, καὶ ὅτι σκοπὸν εἶχε νὰ στείλῃ τοὺς αὐθέντας, ἀφ' οὗ ἀπηλλάκτοντο οἱ τόποι ἐκεῖνοι τῶν κακούργων, καὶ ἀφ' οὗ παρεδίδοντο ἢ ἐτιμωροῦντο πρὸς παραδειγματισμὸν ἐνώπιον τῶν ἀντιπροσώπων τῆς οἱ εἰς Ῥωσσίαν καταφυγόντες· τὴν δὲ κίνησιν καὶ ἐφόπλισιν τῶν Μουσουλμάνων ἐδικαιολόγει διὰ τῆς εἰς αὐτὴν προσφυγῆς καὶ μὴ ἀποδόσεώς των, καὶ διὰ τοῦ

Ὁ πρίγκηψ Μέντερνιχ.

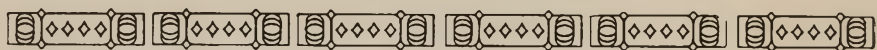
ἐσωτερικοῦ κινδύνου τοῦ κράτους· μεμρμένη δὲ πικρῶς τὴν διαγωγὴν τοῦ πρέσβους Στρογονόφου. καὶ ὡς ψευδεῖς παριστῶσα τὰς πρὸς τὴν Ῥωσσίαν αὐλὴν ἀναφορὰς του ἔφερεν εἰς μαρτυρίαν τοὺς λοιποὺς πρέσβεις ὡς ὁμολογοῦντας, ὅτι ἡ Πύλη εἶχε δίκαιον νὰ πράττῃ ὅσα ἐπραττε καὶ νὰ πολιτεύεται ὅπως ἐπολιτεύετο· ἠρνεῖτο δὲ ὅτι παρέδωκε τὴν συνθήκην τοῦ Καϊναρτίου, ἐπὶ λόγῳ ὅτι ἡ συνθήκη ἐπροστάτευε τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, ἣν οὐδεὶς κατεδίωκε, ἀλλ' ὅχι τοὺς ἐγκληματίας.

Ἡ δὲ πρὸς τὸν Νεσελρόδον γραφὴ ἐδικαιολόγει τὴν ἀναβολὴν τῆς πρὸς τὸν πρέσβυν ἀπαντήσεώς της, μεμφομένη τοὺς διερμηνεῖς τῆς πρεσβεΐας μὴ ἐλθόντας τὴν ἐπαύριον τῆς ὀκταήμερίας νὰ τὴν λάθωσιν, ἂν καὶ ἐκλήθηνσαν. ἐνοχοποίει δὲ καὶ τοὺς παρ' ἐαυτῇ πρέσβεις τῶν ἄλλων αὐλῶν λέγουσα, ὅτι κατὰ τὴν γνώμην αὐτῶν ἡ διαγωγὴ της δὲν ἐδύνατο νὰ βλάψῃ τὰς πρὸς τὴν αὐλὴν τῆς Ῥωσσίας φιλικὰς σχέσεις της, καὶ ὅτι, ἂν ὁ πρέσβυς αὐτῆς ἀνεχώρησεν, ἄλλος θὰ τὸν διεδέχετο.

Ἄν οἱ τῆς Ῥωσσίας πρὸς τὴν Πύλῃν λόγοι ἦσαν φιλοπόλεμοι, οὐδὲ οἱ πρὸς τὴν Ῥωσσίαν τῆς Πύλης ἦσαν διαλλακτικοί· διότι, ἐν ᾧ ἡ Ῥωσσία ἀπῆναι· ἀπειλητικῶς τὴν παραδοχὴν ὅλων τῶν προτάσεων τῆς, ὅχι μόνον οὐδεμίαν αὐτῶν παρεδέχετο ἡ Πύλη, ἀλλὰ καὶ ἀπῆναι· ἄλλ' ἂντ' ἄλλων· μόλις δέ, ἐπὶ τῇ προτροπῇ τῶν παρ' αὐτῇ πρέσβειων ἀπαύστως συμβουλευόντων ἐξ ὀνόματος τῶν αὐτῶν νὰ φέρεται μετριώτερον, ἡξίωσε νὰ ἐκδώσῃ φερμάνια εἰς προστασίαν εἰρηῶν τῶν ἀθῶων, ὡς ἂν δύναται· ποτε ὁ φανατικός, ὁ βάρβαρος καὶ ὁ αἰμόδιψος νὰ διακρίνῃ τὸν ἀθῶον τοῦ πταίστου, καὶ ὡς ἂν δὲν ἐκρέμα καὶ δὲν ἀπεκφαλίζεν αὐτὴ ἐντὸς τῆς βασιλευούσης τοὺς ἀθῶους ὡς πταίστας. Ἐξέδωκε κατὰ διαταγὴν τῆς Πύλης καὶ ὁ νέος πατριάρχης ἐγκύκλια ἔγγραφα, προσκαλὼν τοὺς Ἕλληνας εἰς μετάνοιαν καὶ ὑποταγὴν καὶ ἐκθειάζων, ἐνώπιον τῆς ἀγχόνης τοῦ προκατόχου του, τὴν ἄπειρον μακροθυμίαν καὶ τὴν ἀπαρδειγμάτιστον μεγαλοψυχίαν τῆς ὑψηλῆς Πύλης.

Κοινοποιήσας δὲ ὁ Ἀλέξανδρος τοῖς συμμάχοις τοῦ ὅσα διὰ τοῦ πρέσβεως του ἀνήγγειλε τῇ Πύλῃ, καὶ ἀναφερόμενος εἰς τὴν πρὸς αὐτοὺς εἰλικρινῇ πολιτικὴν του ἀπῆναι ὡς ἀμοιβὴν τρία τινά· τὴν ὑποστήριξιν τῶν πρὸς τὴν Πύλῃν προτάσεων του, τὴν εἰς πᾶν ὅ,τι θὰ ἡναγκάζετο νὰ πράξῃ ἐπὶ τῇ παρακoῇ τῆς Πύλης συνδρομὴν των, καὶ τὴν εἰς εἰρηνοποίησιν τῆς Ἑλλάδος συνδιασκέψιν των. Προθύμως ἐδέχθη καὶ τὰ τρία ἡ Πρωσσία, τὰ ἐδέχθη καὶ ἡ Γαλλία· ἄλλ' ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Αὐστρία δὲν ἐδέχθησαν εἰμὴ τὸ πρῶτον, οὐδ' ὑποστήριξαν παρὰ τῇ Πύλῃ εἰμὴ τινὰς προτάσεις τῆς Ῥωσσίας. Δόγμα πολιτικῆς πίστεως ἐθεώρουν αἱ δύο αὗται αὐταὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν ἀκεραιότητα τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους, καὶ εἰς συντήρησιν αὐτῶν συνήλθαν εἰς Χανόβρην ὁ Μεττερνίχος καὶ ὁ Καστλερῆχος, καὶ συσκεψάμενοι περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ἀπεφάσισαν νὰ παρεμποδίσωσι πᾶσαν ῥωσικὴν ἐπέμβασιν. Δυσηρεστήθη ὁ Ἀλέξανδρος διὰ τὴν μὴ παραδοχὴν ὅλων τῶν προτάσεων του παρ' ὅλων τῶν συμμάχων του, καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν διενόηθη νὰ κατὰσχῃ τὴν Μολδοβλαχίαν εἰς πειθανάγκασιν τῆς πρηνήκου Πύλης, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐπέστη νὰ δεχθῇ τὴν παρέμβασιν τῶν συμμάχων ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ μὴ λάβῃ ἡ παρέμβασίς των χαρακτῆρα μεσιτείας· ἀπῆντησε δὲ ἐπὶ τῇ προτροπῇ αὐτῶν εἰς τὰ ἔγγραφα τῆς Πύλης ἀπαρνούμενος τὴν ἀπόδοσιν τῶν προσφύγων καὶ λέγων, ὅτι, ἂν ἐλάμβανε τὰ πιστὰ ὡς πρὸς τὴν ἀκριβῆ τήρησιν τῶν συνθηκῶν, ὡς πρὸς τὸ ὀφειλόμενον εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν τέδας καὶ ὡς πρὸς τὴν μὴ καταδιώξιν τῶν ὁμοθρήσκων του, δὲν θὰ ἐνέργει ὅσα ἡ μέχρι τοῦδε διαγωγὴ τῆς τὸν ἡνάγκαζε νὰ ἐνεργήσῃ. Ἀλλ' οὔτε ἡ ἐντονος τοῦ αὐτοκράτορος φωνή, οὔτε αἱ φιλικαὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν συμβουλαὶ εἰσπηκούοντο.

Ἐν τοσούτῳ ἡ Ἑλλὰς ὠφελεῖτο τὰ μέγιστα, διότι μόνος ὁ φόβος τοῦ ἐπικειμένου ρωσικοῦ πολέμου ἀπησχόλει ἱκανὰ τουρκικὰ στρατεύματα ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Δουνάβεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'

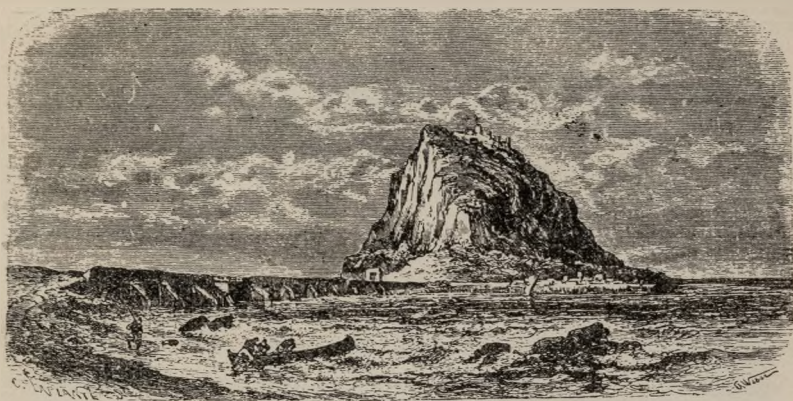
Παράδοσις Μονεμβασίας. — Μετάβασις τῶν ἐν Ἀρκαδίᾳ Τούρκων εἰς Νεόκαστρον καὶ παράδοσις αὐτοῦ.

Οἱ δὲ Τούρκοι τῆς Πελοποννήσου ἀφ' οὗ ἐκλείσθησαν καὶ ἀπεκλείσθησαν ἐν τοῖς ἀπρομηθεύτοις τροφῶν φρουρίοις, ἐπόμενον ἦτο νὰ πεινάσωσιν. Οἱ ἐν τῇ τῆς Μονεμβασίας ἡσθάνθησαν πρῶτοι τὰ ἐντεῦθεν κακὰ, διότι ἐξ αὐτῆς σχεδὸν τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς ἐπικρατείας ἀδιακόπως ἐπολιορκοῦντο διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης.

Τὸ φρούριον τοῦτο, πόλις καὶ ἀκρόπολις, κεῖται ἐπὶ νησιδίου προσγείου συνδεομένου μετὰ τῆς ἀντικρὺ λακωνικῆς γῆς διὰ γεφύρας κατὰ τὴν δυτικὴν αὐτοῦ ἄκραν, ὅθεν καὶ καλεῖται Μονεμβασία, ὡς μίαν καὶ μόνην διὰ ξηρᾶς ἔμβασιν ἔχον. Ἀπόρθητον ἐξ αἰτίας τῆς φυσικῆς θέσεώς του εἶναι τὸ φρούριον τοῦτο, εἶναι δὲ καὶ δυσλόμενον. Ἡ πόλις εἶναι περιτεταγισμένη ὑπέρκειται δὲ ἐπὶ ἀκροτόμου πέτρας ἢ ἀκρόπολιν τῆς, ἔχουσα μίαν καὶ μόνην καὶ αὐτὴν ἀνάβασιν, καὶ ταύτην κρημνώδη καὶ ὑπὸ τὸ πῦρ τῆς φρουρᾶς.

Ἰδόντες οἱ ἐγκλειστοὶ Τούρκοι ἔξωθεν ἐπελθόντα πλήθη Μανιατῶν καὶ Πρασιωτῶν τόσον ἐφοβήθησαν, ὥστε μετὰ τινὰς ἀκροβολισμοὺς ὀλιγοδλαβεῖς ἔκοψαν τὴν γέφυραν καὶ ἀπεμονώθησαν κανονιοβολοῦντες μόνον. Καὶ οὗτοι καὶ οἱ ἐν τοῖς λοιποῖς φρουρίοις Τούρκοι τῆς Πελοποννήσου ἀνέμεναν ἔξωθεν βοήθειαν εἰς λύσιν τῶν πολιορκιῶν· αἱ δὲ ἐλπίδες τῶν ἐν Μονεμβασίᾳ τόσον ἀνεπετρώθησαν μαθόντων τὴν εἰς Τριπολιτσάν εὐτυχὴ εἴσοδον τοῦ Κεχαγιάμπεη, ὥστε 150, οἱ τολμηρότεροι αὐτῶν, μετεδιδάσθησαν κρυφίως διὰ νυκτὸς εἰς τὴν παλαιὰν Μονεμβασίαν ἐπὶ σκοπῇ νὰ πέσωσιν αἴφνης ὅπισθεν τῶν Ἑλλήνων, καὶ βοηθούμενοι συγχρόνως καὶ ὑπὸ τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει συναδέλφων των νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν. Ἀλλὰ τὸ σχέδιον τοῦτο ἀνεκαλύφθη ἐν καιρῷ, καὶ οἱ πολιορκηταί, προκαταλαβόντες τὴν παλαιὰν Μονεμβασίαν, ἐκύκλωσαν τοὺς ἐκεῖ ἀνυπόπτως ἐλθόντας, τοὺς συνέλαβαν καὶ πολλοὺς αὐτῶν ἐθανάτωσαν. Ἀνοηταίνοντες οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει Τούρκοι ἐκράτησαν ἐπὶ τοῦ ἀποκλεισμοῦ των τοὺς συγκατοίκους των Χριστιανούς, ὥστε καὶ τὰ σχέδια καὶ ἡ κατάστασις των ἀνεκαλύπτοντο δι' αὐτῶν τοῖς ἐχθροῖς των, καὶ αἱ τροφαὶ τυχύτερον κατηναλίσκοντο. Μέχρι τινὸς ἡ κοινωνία τῶν ἐν τῇ πόλει καὶ τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει ἦτον ἐλευθέρᾳ· ἀλλ', ἐξ αἰτίας τοῦ αὐξάνοντος καθ' ἡμέραν κινδύνου καὶ τῆς ἀβεβαιότητος τῆς ἔξωθεν βοηθείας, οἱ σημαντικώτεροι Τούρκοι πρκαλαβόντες τὰς πλείστας τῶν τροφῶν ὡς ἰσχυρότεροι ἀνέδησαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν ὅπου ἔδρευε καὶ ὁ φρούραρχος καὶ ἐκλείσθησαν, ἀφῆσαντες τοὺς ἄλλους κάτω. Κάτω ἀφῆκαν καὶ τοὺς συγκα-

τοίκους των Χριστιανούς, οἵτινες ἐκ ταύτης τῆς περιστάσεως ἐσχετίσθησαν στενότερον ὡς ὁμοιοπαθεῖς πρὸς τοὺς ἐκεῖ Τούρκους, φιλοφρονούμενοι παρ' αὐτῶν φοβουμένων τὴν μετ' ὀλίγον παράδοσίν των καὶ ἐλπιζόντων διὰ τῆς μεσολαδήσεως τούτων ὠφέλιμον συμβιβασμόν. Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας, ἅφ' οὗ οἱ Τούρκοι διεχωρίσθησαν, ἐδιάσθησαν οἱ κάτω δι' ἑλλειψιν τροφῶν νὰ ἔλθωσιν εἰς λόγους συμβιβασμοῦ μετὰ τῶν πολιορκητῶν· ἀλλ' ἰδόντες τὴν πολυαρχίαν καὶ μὴ ἐμπιστευόμενοι τοῖς εἶπαν, ὅτι ἂν ἤρχετό τις τῶν ἐπισή-

Ἡ Μονεμβασία.

μων Ἑλλήνων εἰς παραλαβὴν τοῦ φρουρίου, παρεδίδοντο. Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ ταύτῃ ἀπεστάλη κοινῇ γνώμῃ ὁ καταβάς εἰς Ἑλλάδα μετὰ τοῦ Δημητρίου Ἰψηλάντου Ἀλεξάνδρος Καντακουζηνός, ἀδελφὸς τοῦ ἐπὶ τῇ μεταβάσει τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἰψηλάντου εἰς Βλαχομολδαυτὴν συμμαχεύοντος Γεωργίου. Ὁ Ἰψηλάντης, ὅστις ἤθελε νὰ ἐνεργῇ ὡς ὑπέρτατος ἀρχὼν τοῦ τόπου, ἐπρόβαλε νὰ παραδοθῇ τὸ φρούριον ἐπὶ τῇ ὀνόματί του, «Ὅχι· Ὅχι·» ἐφώναζαν οἱ Ἕλληνες, «ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους.» Ὁ δὲ Καντακουζηνός, οὕτινος ἡ παρουσία ἐμπροσθεν τῆς Μονεμβασίας ἐχρησίμευσε διὰ τὴν συνετὴν καὶ τιμίαν διαγωγὴν του, ἤρρε τοὺς κάτω Τούρκους ἀντιφερομένους πρὸς τοὺς ἄνω, καὶ τούτους μὲν μὴ θέλοντας, ἐκείνους δὲ θέλοντας νὰ παραδοθῶσι, διότι οἱ μὲν εἶχαν τροφάς, οἱ δὲ ἀπέθνησκον τῆς πείνης· διὰ τοῦτο ὁ Καντακουζηνός τοῖς εἶπεν, ὅτι δὲν ἐσυμβιβάζετο, ἂν ὅλοι οἱ πολιορκούμενοι δὲν συνευδόκουν· ἐν τούτῳ ἐπεχείρησε συγχρόνως νὰ τοὺς φοβίσῃ δι' ἐνόπλων τινῶν πλὴν ματιῶν δοκιμῶν. Ἡ ἀνάγκη ἐφευρίσκει τρόπους· οἱ κάτω Τούρκοι, μὴ δυνάμενοι νὰ πείσωσι τοὺς ἄνω εἰς τὸ νὰ παραδοθῶσι, τοὺς ἠπάτησαν διὰ τοῦ ἐξῆς τεχνάσματος. Τοῖς ἐκοινοποίησαν, ὅτι ὁ Καντακουζηνός ἐπέστη νὰ συμβιβασθῇ μετὰ τῶν κάτω, καὶ ὅτι ἐγγράφη καὶ ἡ συνθήκη· ἀλλ' εἰς ἀνεπηρέαστον ἐκτέλεσιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν ἄνω, ἀπῆλθε νὰ τὴν ἐγκρίνωσι καὶ ἐκείνοι ἐγγράφως. Οἱ ἄνω ἔστερξαν καὶ ἤνοιξαν τὴν πύλιν εἰς ἀνάβα-

σιν τῶν φερόντων τὴν συνθήκην ἐπὶ προσυπογραφῇ· Ἐπεὶ ἦσαν οἱ ἀναδάν-
τες· ἀλλ' ἅμα ἀνέβησαν καὶ ἐκράτησαν τὴν πόλιν ἀνοικτὴν διὰ τῆς βίας,
καὶ ἀνεδίδασκαν κάτωθεν καὶ ἄλλους παραυλάττοντα. Τοῦτο ἰδόντες οἱ ἄνω,
καὶ μήτε τροφὰς ἔχοντες ἱκανὰς εἰς τροφὴν ὄλων, μήτε θέλοντες νὰ καταν-
τήσωσιν εἰς ἐμφύλιον πόλεμον, συνυπέγραψαν ὅλοι· τὴν 21 Ἰουλίου τὴν συν-
θήκην ἐπὶ ἀσφαλείᾳ ζωῆς καὶ τιμῆς, ἐπὶ πρὸς πᾶσι παντὸς εἶδους ὀπλων,
ἐπὶ διατηρήσει τῆς κινήτης των περιουσίας καὶ παντὸς ἐπὶ τῶν ἰδιοκτητῶν
ὀπλων ἀργυρώματος καὶ ἐπὶ ἀνάυλῳ μεταδιόσσει αὐτῶν εἰς Κύθηρα, ἢ εἰς
Ἀσιατικὰ παράλια. Κατὰ τὴν συνθήκην δὲ ταύτην παρέδωκαν οἱ Τούρκοι
τὴν 23 τὴν πόλιν, τὴν ἀκρόπολιν καὶ ὅλα τὰ ὅπλα των καὶ ἐπέδωκαν ἐπὶ
τῶν πολιορκούντων πλοίων ὅλοι σχεδὸν ἀδελφεῖς, ἀλλὰ στερηθέντες τῶν πο-
λυτιμωτέρων πραγμάτων διαρπαγέντων παρὰ τοὺς ὄρους τῆς συνθήκης· ἀπε-
διδάσθησαν δὲ ἀσφαλῶς εἰς τινα νῆσον πλησίον τῆς Ἀσιανῆς παραλίας, ὅθεν
μετέβησαν εἰς τὸ Κουσάντασι.

Πολλοὶ Ἀρχάδιοι, ὥς ἤδη εἴπαμεν, εἶχαν καταφύγει σὺν γυναιξὶ καὶ
τέκνοις εἰς Νεόκαστρον καθ' ἣν ὥραν πανικὸς φόβος κατέλαβε ὅλους τοὺς ἐν
Πελοποννήσῳ Τούρκους· σκοπὸν δὲ εἶχαν, ἀσφαλίσαντες τὰς οικογενεῖας των,
νὰ ἐπανέλθωσι τὴν ἐπαύριον εἰς Ἀρχαδίαν. Τούτου χάριν ἀφῆκαν καὶ φρου-
ρὰν προσωρινήν 100 ὀπλοφόρων ἐπὶ τοῦ παλαιοφρουρίου εἰς προφύλαξιν τῆς
πόλεως μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς των καὶ πολλὰ τῆς κινήτης των περιουσίας
ἐν ταῖς οἰκίαις των. Ἀλλ' οἱ ἐν τῇ πόλει ἐπὶ τῆς φυγῆς τῶν Τούρκων ἀπο-
μεινάντες πρόκριτοι χριστιανοί, διασπεύραντες ἐπιτηδείως φήμας ὅτι ῥωσικὰ
στρατεύματα ἀπέδωκαν εἰς Καλαμάταν, ἔτρεψαν μετ' ὀλίγας ὥρας διὰ μόνον
τοῦ φόβου τὴν φρουρὰν εἰς φυγὴν.

Ἀποῦ προηγουμένως ἐκενώθη ἀπροσδοκῆτως ὅλη ἡ πόλις τῆς Ἀρχα-
δίας, εἰσῆλθον σωρηδὸν οἱ χωρικοὶ καὶ ἔπεσαν εἰς διαρπαγὴν τῶν οἰκιῶν·
ἔτρεχε δὲ ἕκαστος εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀγᾶ του, θεωρῶν αὐτὴν ὡς ἰδιοκτησίαν
ἐπὶ λόγῳ ὅτι διὰ τῶν ἰδρώτων του ἐκτίσθη καὶ ἐστρώθη.

Τὴν δὲ ἐπαύριον (27 Μαρτίου) ἦλθεν εἰς Ἀρχαδίαν ὑπὸ ἔνοπλον συνο-
δίαν, μετὰ τοῦ Ἀναγνώσταρα καὶ Κεφάλαι, ὁ Δικαῖος οὗτος, ἀφ' οὗ, ὡς πλη-
ρεξούσιος τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου τῆς Ἀρχῆς, εἰς μάλιστα ἀπήτησε τὴν ἀπό-
δοσιν εἰς χρῆσιν τοῦ κοινοῦ τῶν διαρπαγέντων, ἐγκατέστησεν ἀρχηγούς πο-
λεμικοὺς καὶ πολιτικοὺς καὶ ἀνεχώρησε μετὰ τῆς συνοδίας του εἰς τὸ Φα-
νάρει καὶ ἐκείθεν εἰς Καρύταιναν.

Τὴν δὲ 29 ἐστράτευσαν οἱ Χριστιανοὶ πρὸς τὸ Νεόκαστρον. Ἰδόντες οἱ
Τούρκοι τὴν προφυλακὴν ἐρχομένην ἐξῆλθον καὶ ἡχροβολίσθησαν πρὸς τὸ
Σωλινάρι, ἐσπέρας δὲ γενομένης ἐπέστρεψαν· ἐξῆλθον καὶ τὴν ἐπιούσαν, ἐπο-
λέμησαν, ἔτρεψαν κατ' ἀρχὰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τῶν Ἑλλήνων καὶ ὀλί-
γον ἔλειψε νὰ καταλάβωσι καὶ τὰ νῶτά των καὶ νὰ τοὺς ἀφανίσωσιν· ἀλλ'
οἱ τοῦ κέντρου ἀντέστησαν γενναίως καὶ τοὺς ἀπώθησαν φονεύσαντες καὶ
πληγώσαντές τινας αὐτῶν.

Μετά δὲ τὴν μάχην ταύτην οἱ Ἕλληνες κατέλαβαν τὸ Μεσοχώρι, μίαν ὥραν μακρὰν τῆς Μοθώνης, εἰς περιορισμὸν τῶν ἐν αὐτῇ. Τὴν δὲ ἐπαύριον ἦλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον ὁ περιφερόμενος εἰς τὰ περίχωρα τῆς Μοθώνης ἐπίσκοπος τῆς ἐπαρχίας Γρηγόριος, στρατολογήσας καθ' ὁδὸν μίαν ἑκατοστὴν χωρικῶν, καὶ ἀνεδείχθη γενικὸς ἀρχηγός. Μετά τινας ἡμέρας ἦλθε νὰ συναγωνισθῇ, ἔχων μίαν ἑκατοστὴν Μανιατῶν, καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Πιεράκος Μαυρομιχάλης.

Ἐν τούτῳ, οἱ ἐν τῷ Νεοκάστρῳ Τούρκοι δὲν ἔπαυον ἐξερχόμενοι

Ἡ Μεθώνη.

συνεχῶς καὶ πολεμοῦντες. Ἐξ αἰτίας δὲ τῆς ἐγγιζούσης ἑορτῆς τοῦ πάσχα, οἱ ἐπὶ τῆς πολιουρίας χωρικοὶ ἀφύσαντες τὰς θέσεις των διὰ νυκτὸς διεσπάρησαν εἰς τὰ χωρία· ἐναπέμειναν δὲ οἱ ἀρχηγοὶ καὶ ολίγοι ἄλλοι. Τοῦτο μαθόντες οἱ Τούρκοι ἐξώρμησαν πανστρατιᾷ τὴν δευτέραν τῆς διακαινησίμου (11 Ἀπριλίου) ἐπὶ τοὺς ολίγους τούτους, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἔτρεψαν ἐνισχυθέντας μεγάλως παρὰ τῆς κατεχοῦσης τὸ Μεσοχώρι φρουρᾶς. Μετὰ δὲ τὰς τρεῖς ἡμέρας τῆς Ἀμπραῆς ἐπανῆλθαν οἱ χωρικοὶ εἰς τὰς θέσεις των, καὶ ἐδυνάμωσαν πάλιν τὸ στρατόπεδον. Ἀλλ', ἐν ὅσῳ ἡ θάλασσα ἦτον ἀνοικτὴ καὶ ἡ διὰ θαλάσσης κοινωνία Νεοκάστρου καὶ Μοθώνης ἐλευθέρα, ἡ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς δύναμις τῶν Ἑλλήνων ἐχρησίμευε μᾶλλον εἰς προφυλάξιν τῶν χωρίων ἀπὸ τινος ἐχθρικῆς ἐπιδρομῆς ἢ εἰς βλάβην τοῦ ἐχθροῦ.

Συστηθέντος δὲ περὶ τὰ μέγα Μαῖου θαλασσίου ἀποκλεισμοῦ, ἤρχισαν αἱ δυνάμεις τῶν Τούρκων, διότι τὴν στήρην τῶν γλυκῶν νερῶν, κοπέντος τοῦ ὕδραγωγείου, καὶ τὴν χρῆσιν τῶν γλυκῶν τῶν ἐν τῇ φρουρίᾳ πηγῶν παρηκολούθησε σιτοδεία· ἔπκυσαν ἔκτοτε καὶ αἱ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἑξοδοὶ των, καὶ αἱ πρὸς τοὺς ἐν Μοθώνῃ, ὅθεν ἄλλοτε ἐλάμβαναν τροφὰς διὰ θαλάσσης, σχέσεις των διεκόπησαν· ἐκ δὲ τοῦ σφοδροῦ καύσωνος τοῦ θέρου ἐστέρεισαν σχεδὸν καὶ τὰ πηγὰδια των· κατήντησαν δὲ εἰς τοιαύτην σιτο-

δείαν μετ' ὀλίγον ὥστε περὶ πολλοῦ εἶχαν τὰς σάρκας καὶ αὐτῶν τῶν ἀκαθάρτων ζώων. Ἐνεκα τούτου ὁ γογγυσμὸς τῶν πεινόντων καὶ διψόντων καὶ ὁ κλαυθμὸς τῶν γυναικῶν καὶ παιδίων ἠϋξانون ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρῃ καὶ ἡνάγκασαν τοὺς ἀρχηγοὺς ν' ἀνοίξωσι δις τὸν Ἰούλιον τὴν πύλην τοῦ φρουρίου, ἵνα ἐξέλθωσι καὶ παραδοθῶσιν εἰς τοὺς ἐχθροὺς οἱ θέλοντες ν' ἀπαλλαγῶσι τῶν δεινῶν τῆς πολιορκίας· ἐξῆλθαν 180, οἱ πλεῖστοι γέροντες, γυναῖκες καὶ παιδίᾱ· καὶ ἄλλοι μὲν διεσπάρησαν εἰς τὰ χωρία, ἄλλοι δὲ ἀπεβιδάσθησαν εἰς Χελωνάκι, ἐρημόννησον ἐντὸς τοῦ λιμένος, ἐπὶ ὑποσχέσει καθημερινῆς τροφοδοσίας μέχρι τῆς παραδόσεως τοῦ φρουρίου· μετεκομίσθησαν δὲ καὶ 16 ἄνδρες ἐξ αὐτῶν ἐν τῷ παλαιοφρουρίῳ τῆς Ἀρκαδίας, ἀλλ' ἐρρίφθησαν ὅλοι διὰ νυκτὸς κατὰ γῆς ἄνωθεν καὶ ἐσυντρίφθησαν. Μεταξὺ δὲ τῶν ἐξεληθόντων ἦσαν καὶ οἱ περὶ τὸν Μεχμέταγαν Καστρινὸν καὶ τὸν μουλᾶ-Χαλίην, στενοὺς φίλους πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ ἐπισκόπου Μοθώνης, οἵτινες ἡῶραν παρ' αὐτῷ φιλάνθρωπον ὑποδοχὴν. Τὴν δὲ 8 Ἰουλίου κατεβίβασαν διὰ νυκτὸς οἱ πολιορκούμενοι δύο τῶν τολμηροτέρων ὀπισθεν τοῦ φρουρίου καὶ τοὺς ἀπέστειλαν διὰ θαλάσσης εἰς Μοθώνην αἰτούμενοι τροφάς καὶ εἰδήσεις περὶ τοῦ ἀναμενομένου τουρκικοῦ στόλου. Ἐγέμισαν τροφῶν οἱ Μοθωναῖοι ἐν μονοκάτартον εὐρισκόμενον ἐν τῷ λιμένι των, ἐπεβίβασαν 150 ὠπλισμένους καὶ τὸ ἐξεκίνησαν τὴν νύκτα τῆς 22. Καὶ ἐπιτηδειότητα καὶ ἀνδρίαν πολλὴν ἔδειξαν οἱ ἐν αὐτῷ, παραπλέοντες τὴν ξηράν· ἀλλ' ἡ ἐπιτηδειότης καὶ ἡ ἀνδρία τῶν Ἑλλήνων ναυτῶν ἐμβάντων πρὸς ἀντίκρουσιν εἰς τινα ἀλιάδα καὶ εἰς τὰς λέμβους, ὅχι πλειόνων τῶν 80, ὑπερίσχυσαν. Πολλὴν βλάβην ὑπέφεραν οἱ Τούρκοι, καὶ ἔδραψαν καὶ αὐτοὶ τοὺς Ἑλληνας φονεύσαντες καὶ πληγῶσαντες 15, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ἐπανεπλευσαν εἰς Μοθώνην ἄπρακτοι. Πέντε πλοῖα ἐχθρικά ἀπέπλευσαν ἐκ Μοθώνης καὶ τὴν 31 συνοδεύοντα τὸ αὐτὸ μονοκάτартον φέρον τροφάς· ἀλλ' ἐπιπλευσάντων τῶν ἐν Χελωνάκῳ ἐλληνικῶν πλοίων, ἐπανεπλευσαν καὶ αὐτὰ εἰς Μοθώνην ἄπρακτα.

Ἀποτυχόντες οἱ Μοθωναῖοι διὰ θαλάσσης, ἐξεστράτευσαν πανστρατιᾶ εἰς βοήθειαν τῶν συναδέλφων των. Ἀντέστησαν οἱ Ἑλληνες καὶ τοὺς ἀπώθησαν· ἀλλ' ἔχασαν δύο μαχίμους ἄνδρας λαμπρῶς ἀθλήσαντας, τὸν Κωνσταντῖνον Πιεράκον Μαυρομυχάλην καὶ τὸν Μῆτρον Χαλαζονίτην (β)· κατεβίβωσαν δὲ τοὺς ἐχθροὺς μέχρι τῶν πυλῶν τῆς Μοθώνης καὶ ἐπάτησαν καὶ τινὰς οἰκίας τοῦ προαστείου, ὅπου ἐφονεύθη εἰς ἐξ αὐτῶν τουφεκισθεὶς ἄνωθεν τοῦ φρουρίου. Μονογενὴς υἱὸς ἐκ τοῦ χωρίου τῶν Μουριατάδων ἦτον ὁ φονευθεὶς· ὁ δὲ ὀγδοηκοντούτης πατήρ του, ἐλθὼν εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ παραμυθούμενος ἀπεκρίθη· « ἄς πάγῃ τὸ παιδί μου στήν εὐχὴν μου, δότε μου τ' ἄρματα του, θὰ πιάσω ἐγὼ τὸν τόπον του ».

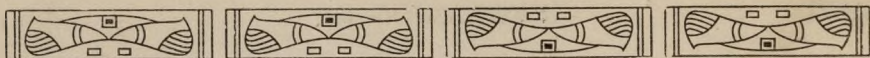
Ἐν τούτοις ἐπηύξαναν τὰ κακὰ τῆς πολιορκίας καὶ βοήθεια οὐτ' ἐφαίνετο οὐτ' ἠκούετο. Διὰ τὰ αἷτια ταῦτα, ἡναγκάσθησαν οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ νὰ ζητήσωσι, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Μονεμβασίων, τινὰ τῶν ἐν Τρικώρφοις

σημαντικῶν εἰς συμβιβασμόν. Εἶχαν ἤδη καταβῆ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἐκεῖθεν ὁ Γεώργιος Κοζάκης Τυπάλδος ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἰψηλάντου, καὶ ὁ Νικόλαος Πονηρόπουλος ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς πελοποννησιακῆς γερουσίας· ἀλλ' ἡ διαπραγματεύσις κατ' ἀρχὰς δὲν εὐδοκίμησε καὶ διὰ τὸ δυσσυμβιβαστον τῶν ὅρων καὶ διὰ τινὰ προϋπάρχουσιν σύμβασιν μεταξὺ τῶν διὰ θαλάσσης καὶ τῶν διὰ ξηρᾶς πολιορκούντων, καθ' ἣν ὤφειλε νὰ γίνῃ ἡ τουρκικὴ ἰδιοκτησία ἐπὶ τῆς πτώσεως τοῦ φρουρίου τριμοίρια εἰς ὠφέλειαν τῶν ναυτῶν, τῶν στρατιωτῶν καὶ τοῦ κοινοῦ. Ἐνεκα τούτου οἱ Ἕλληνες ἵτοιμάσθησαν εἰς ἔφοδον· ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἔγεινε προφορικὸς συμβιβασμός, οἱ μὲν πολιορκούμενοι νὰ παραδώσωσι τὸ φρούριον καὶ τὰ ὅπλα των, οἱ δὲ πολιορκηταὶ νὰ τοὺς μετακομίσωσιν ὅλους σώους καὶ ἀνύλους μετὰ τῆς περιουσίας των, τοὺς μὲν εἰς Αἴγυπτον, τοὺς δὲ εἰς Τούνεξ· τρέφοντές τους μέχρι τῆς ἀποδόσεως· μετέβη δὲ καὶ ὁ Τυπάλδος εἰς Καλαμάτῃν πρὸς ναύλωσιν δύο ἐπταννησίων πλοίων ἐκεῖ ἐλλειμενιζόντων· ἀλλ' ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτοῦ, δευτέρως συνδιαλέξεως γενομένης, ὑπεγράφη τὴν 7 αὐγούστου συνθήκη ἐπὶ τῶν αὐτῶν ὅρων (β). Ἰπογραφείσης δὲ τῆς συνθήκης, εἰσέπλευσαν τὰ ἔξω τοῦ λιμένος φυλάττοντα δύο ὑπὸ ἐλληνικὴν σημαίαν πλοῖα καὶ τὸ ζακύνθιον τοῦ Δενδρολιθάνου εἰς παραλαβὴν τῶν παραδοθέντων, ὅλων ψυχῶν 734 (γ). Οἱ Τούρκοι ἤνοιξαν τὴν πρὸς τὴν θάλασσαν πυλίδαν, ἐπεβίβασαν τὰ πράγματά των καὶ ἐξῆλθαν τοῦ φρουρίου ἀναμένοντες τὰς λέμβους εἰς ἐπιβίβασιν.

Δισχίλιοι περίπου καὶ διακόσιοι, ἐν οἷς καὶ 180 Ζακύνθιοι ὑπὸ τὸν Μερκάτην, ἦσαν οἱ συνήθως πολιορκούντες τὰ φρούρια τοῦ Νεοκάστρου καὶ τῆς Μοθώνης, ἀλλ' ὑπερηυξήθη ὁ ἀριθμὸς των ἐπ' ἐλπίδι λαφυραγωγίας ἐγγιζούσης τῆς παραδόσεως τοῦ Νεοκάστρου. Ἐν ᾧ δὲ ἀνέμεναν οἱ Τούρκοι τὰς λέμβους εἰς ἐπιβίβασιν, ἐπεχείρησάν τινες τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὰ συνολογηθέντα νὰ ψηλαφήσωσι δύο τρεῖς αὐτῶν φέροντας πολύτιμα εἶδη· τοῦτο ἰδόντες οἱ πολλοὶ τοὺς ἐμύθησαν καὶ τοὺς ὑπερέβησαν· καὶ πρῶτον μὲν ἐδόθησαν εἰς τὴν ἀρπαγὴν ὣν ἔφεραν οἱ παραδοθέντες, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ εἰς γενικὴν σφαγὴν ἀρρένων καὶ θηλέων πάσης ἡλικίας, τοὺς δὲ ἀποφυγόντας τὴν ἀνηλεῆ μάχαιραν ἀψήρπασαν ὡς λάφυρα, ἐκτὸς ὀλίγων, οὓς διέσωσε τοῦ θανάτου καὶ τῆς δουλείας ἡ φιλάνθρωπος παρέμβασίς τινων τῶν σημαντικῶν Ἑλλήνων. Ἡ πείνα καὶ ἡ δίψα ἐξωλόθρευσαν καὶ τοὺς ἐπὶ τοῦ Χελωνακίου πρὸ τῆς παραδόσεως τοῦ φρουρίου ἀποθάντας Τούρκους ὑπὲρ τοὺς 60, ἀπανθρώπως ἐγκαταλειφθέντας.

Μετὰ δὲ τὰς βδελυρὰς ταύτας καὶ παρασπόνδους ἀθεμιτοουργίας συμπαρέλαβαν οἱ ἐπὶ τῆς πολιορκίας πλοίαρχοι τὸν ἐπίσκοπον Μοθώνης καὶ τὸν πρωτοσύγγελον Φραντσῆν εἰς διανομὴν τῶν τουρκικῶν πραγμάτων καὶ ἀπέπλευσαν ἐν βίᾳ φοβηθέντες μὴ προφθάσῃ ὁ ἀναμενόμενος ἐχθρικός στόλος καὶ ἀποκλείσῃ τὰ πλοῖα ἐντὸς τοῦ λιμένος.

Παραδοθέντος τοῦ Νεοκάστρου ἐλύθη καὶ ἡ πολιορκία τῆς Μοθώνης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'

Τριπολιτσά καὶ πολιορκία αὐτῆς. — Μάχη Βασιλικῶν. — Ἐμφανισμὸς τουρκικοῦ στόλου κατὰ τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου. — Λύσις τῆς πολιορκίας Κορώνης. — Συμβάντα ἐν Καλαμάτᾳ καὶ περὶ τὰς Πάτρας. — Καταστροφὴ Γαλαξειδίου. — Ναυμαχία ἐμπροσθεν Ζακύνθου. — Διαγωγὴ τοῦ μεγάλου ἄρμοστοῦ πρὸς τοὺς λαοὺς τῶν Ἰονίων νήσων. — Ἀλωσις Τριπολιτσᾶς. — Δευτέρα εἰσβολὴ Τούρκων εἰς Σφουκιὰ καὶ ἄφιξις εἰς Κρήτην τοῦ Μιχαήλ Ἀφεντούλη ὡς ἀρχηγοῦ.

ΠΡΟΣ τὸ μέρος τῆς ἐν τῇ κέντρῳ τῆς Πελοποννήσου παλαιᾶς Ἀρκαδίας τὸ πρὸς τὴν Ἀργολίδα, τὸ ἄλλοτε κατεχόμενον ὑπὸ Τεγεατῶν καὶ Μαντινέων, ὅπου συνήλθεν ἔνοπλος ὅλη σχεδὸν ἡ Ἑλλάς καθ' ὃν καιρὸν διεμάχοντο περὶ πρωτείων Βοιωτοὶ καὶ Σπαρτιᾶται, κεῖται σήμερον ἡ Τριπολιτσά, ἡ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως πρωτεύουσα τῆς Πελοποννήσου, πρὸς τὴν ἄκραν πλατείας καὶ γυμνῆς πεδιάδος, 2152 πόδας ὑπεράνω τῆς θαλάσσης καὶ περικλειομένης ὑπὸ τῶν κορυφῶν τοῦ Μαινάλου τοῦ Παρθενίου καὶ τοῦ Ἀρτεμισίου. Ἡ πόλις αὕτη εἶναι ὅλη νέα· ἐκλήθη δὲ Τρίπολις, καὶ κοινότερον Τριπολιτσά, ὡς διαδεχθεῖσα τὰς τρεῖς πόλεις τῆς Τεγέας, τῆς Μαντινείας καὶ τῶν Ἀμυκλῶν (Μουχλιοῦ) ἢ τοῦ Παλλαντίου· ἦτο δὲ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ὅλη περιτετειχισμένη καὶ ἐπτάπυλος. Τὸ τεῖχος τῆς εἶχε δεκατεσσάρων ποδῶν ὕψος, πάχος δὲ ἕξ πρὸς τὰ κάτω καὶ τριῶν πρὸς τὰ ἄνω, περιφέρειαν δὲ δύο μιλίων· πρὸς δὲ τὴν δυτικὴν ἄκραν ἐπὶ θέσεως ὑψηλοτέρας ἔσωθεν τοῦ τεύχους ἔκειτο ἡ μεγάλη λεγομένη Τάπια, φαινομένη ὡς Ἀκρόπολις. Πυργωτὸν ἦτο γύρωθεν τὸ τεῖχος, εἶχε διπλὰς πολεμίστρας ἐπιτηδείας εἰς τουφεκοπόλεμον καὶ 30 κανόνια ἕξ ὧν ὀλίγα εὐχρηστα. Ἡ πόλις, μετὰ τὴν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως εἰς αὐτὴν καταφυγὴν τῶν κατοικούντων διάφορα μέρη τῆς Πελοποννήσου Τούρκων καὶ τὴν εἴσοδον τῶν ὑπὸ τῶν Κεχαγιάμπεην ἐλθόντων, περιεῖχε ψυχὰς 30,000 συναριθμουμένων καὶ ὀλίγων Χριστιανῶν, καὶ ὀλιγωτέρων Ἑβραίων. Δεκακισχίλιοι ἦσαν οἱ ἐν αὐτῇ ὀπλοφόροι, Ἀλβανοί, Ἀσιανοὶ καὶ Πελοποννήσιοι. Ἐξ αἰτίας δὲ τῆς εἰς γενικὴν συνέλευσιν συγκαλέσεως κατὰ τὸν Μάρτιον τῶν προκρίτων Χριστιανῶν καὶ Τούρκων εὐρίσκοντο ἐν τῇ πόλει οἱ σημαντικώτεροι ὅλης τῆς Πελοποννήσου Τούρκοι, ἐν οἷς διέπρεπαν ὁ Μουσταφά-

μπεης κάτοικος τῶν Πατρῶν ὁ καὶ Ἀναπλιώτης, ὡς ἔχων πατρίδα τὸ Ναύ-
πλιον, ὁ Δεφτερδάρης, ὁ Κορίνθιος Κιαμίλμπεης καὶ ὁ Σέιχ-Νετσίπ-ἐφέν-
της. Ἡ πόλις, ἀρξάμενου τοῦ ἀγῶνος, ἐτέλει ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς τοῦ
Καϊμακάμη καὶ τοῦ κεχαγιάλπεη καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιβρόχην τῆς γυναικὸς τοῦ
Χουρσίδη. Ἦς ἡ ἀτυχία δὲν ἐταπείνωσε τὸ φρόνημα· εἶχε δὲ ὀλίγας τρο-
φὰς ἐξ αἰτίας τῆς ὥρας τοῦ ἔτους καὶ τῆς ἀπροσδοκίτου συρροῆς τόσοῦ πλή-
θους· ἂν δὲ καὶ πολλὰ ἐψιθυρίζοντο περὶ τῆς μελετωμένης ἀποστασίας, οὐ-

Ἡ Τρίπολις.

δεμία ἐγένετο φροντίς ἐν καιρῷ περὶ σιταγωγίας. Οἱ Ἕλληνες ἔκοψαν τὰ
ὕδραγωγεία, ἀλλ' ἡ πόλις εἶχε πηγὰς νερὰ καὶ ἄφθονα καὶ πόσιμα.
Τοιαύτη ἦτον ἡ κατάστασις τῆς Τριπολιτσᾶς.

Μέγα θάρρος ἔλαβαν οἱ λαοὶ τῆς Πελοποννήσου, ἀφ' οὗ κατήσχυναν
τοὺς ἐχθροὺς των ἐν ταῖς μάχαις τοῦ Βαλτετσίου καὶ τῶν Δολιανῶν, καὶ ἐλ-
θόντες ἐγγύτερον τῆς Τριπολιτσᾶς κατέλαβαν ὀρεινὰς θέσεις.

Οἱ Τοῦρκοι ἔδοσχον συνήθως τοὺς ἵππους των ἔξωθεν τῆς Τριπολιτσᾶς.
Τινὲς τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν Καλλιακούδαν τὸν ἐξ Ἀλωνισταίνης ἐνεδρεύ-
σαντες τὴν 24 Μαρτίου συνέλαβάν τινας αὐτῶν. Οἱ Τοῦρκοι ἐξήλθον εἰς κατα-
δίωξίν των καὶ ἐπλήρωσαν τὸν Καλλιακούδαν· κατέβησαν τότε πολλοὶ Ἕλ-
ληνες καὶ ἤρchiσε κατὰ τὸν ἄριον Βλάσιν, ἡμιώριον μακρὰν τῆς πόλεως, γε-
νικὸς τουφεκισμός, ὃν ἔπαυσεν ἡ ἐσπέρα. Οἱ Ἕλληνες εὐδοκίμησαν ἐν τῇ
μάχῃ ταύτῃ πολεμήσαντες ἐκτὸς τῶν προμαχόνων. Τὴν δὲ 26 ἐξεστράτευ-

σαν οἱ Τοῦρκοι πανστρατιά ἐπ' ἐλπίδι, ὅτι μόνη ἡ παρουσία τῶσων ἐνόπλων ἐφίππων καὶ πεζῶν θά ἐτρεπεν ὡς ἄλλοτε τοὺς Ἑλληνας εἰς φυγὴν· ἀλλ' ἡ ἐλπίς των ἐπανηλθὴ καὶ ἐπανήλθαν μὴ συγκρουσθέντες. Ἐξεστράτευσαν καὶ τὴν 5 Ἰουνίου, καθ' ἣν ἐφονεύθησάν τινες ἐκατέρωθεν, ἐν οἷς καὶ ὁ Κώστας Μπούρας. Ἐκτοτε συνεστρατοπέδευσεν οἱ ἐν τοῖς περιχώροις τῆς Τριπολιτσᾶς Ἑλληνες ἐπὶ τῆς κατωφερείας τῶν Τρικώρων (α).

Πολλὰ καὶ ὑπὸ πολλοὺς ἀρχηγοὺς ἦσαν τὰ συνελθόντα στρατεύματα, ἀλλ' ὅλα συνήρτων τέσσαρα μεγάλα σώματα σχηματίζοντα ἡμικύκλιον. Κατεῖχαν δὲ τὸ μὲν ἀριστερὸν κέρας 2500 ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην, τὸ δὲ δεξιὸν 1500 ὑπὸ τὸν Γιατράκον, τὸ δὲ κέντρον 1000 ὑπὸ τὸν Ἀναγνωσταρᾶν, τὰ δὲ ὀπισθεν τοῦ κέντρου καὶ τοῦ δεξιοῦ κέρατος 1500 ὑπὸ τὸν Πετρόμπεην. Ὁ δὲ Ὑψηλάντης εἶχε τὴν σκηνὴν του ἄνωθεν τῶν ὑπὸ τὸν Ἀναγνωσταρᾶν. Ἐφυλάττοντο δὲ καὶ αἱ εἰς Ἄργος καὶ Λεοντάρι ἄγουσαι ὁδοί, αὕτη μὲν ὑπὸ 150, ἐκείνη δὲ ὑπὸ 300.

Συνεχεῖς συγκρούσεις συνέβαιναν προκαλούμεναι κυρίως ἐκ τῶν ἐπανειλημμένων ἐκδρομῶν τῶν πολιορκουμένων κατὰ τῶν πολιορκούντων, καὶ ἐντεῦθεν προήρχοντο φόνοι. Οἱ Ἑλληνες, ὁσάκις ἤρχετο κατ' αὐτῶν τὸ πεζικὸν τῶν ἐχθρῶν, κατέβαιναν θαρραλέως καὶ ἐπολέμουν πολλάκις ἀπερικάλυπτοι ἐπὶ τῆς πεδιάδος· ὁσάκις δὲ ἤρχετο τὸ ἵππικόν, ἀπεσύροντο πρὸς τὰς ρίζας τῶν βουνῶν καὶ ἡσυχάζοντο ὀπισθεν τῶν πετρῶν ἀπὸ τῆς ὀρμῆς τῶν ἱππέων, μὴ δυναμένων ν' ἀναδῶσι τὰς πετρώδεις θέσεις· τοιοῦτοτρόπως ἐβλαπταν μᾶλλον ἢ ἐδλάπτοντο· ἡ δὲ τελευταία ἐκδρομὴ τῶν πολιορκουμένων συνέβη τὸν Αὐγούστον, καὶ εἶναι ἀξιολογίητος διὰ τὰ περιστατικὰ καὶ ἀποτελέσματά της.

Διεδόθη φωνὴ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας, ὅτι ὁ ἐν Τριπολιτσᾷ Κιαμήλμπεης, ἐμελέτα νὰ μεταβῇ εἰς Κόρινθον πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς κινδυνευούσης ἐκείνης φρουρᾶς. Ὁ ἄγρυπνος καὶ ἐπιδέξιος Κολοκοτρώνης διέταξε καὶ ἤνοιξαν τάφρον κατὰ τὸν Μύτικαν μίαν ὥραν μακρὰν τῆς Τριπολιτσᾶς πρὸς ἐνεδραν. Ἡ διαδοθεῖσα φωνὴ ἐψεύσθη, ἀλλ' ἡ τάφρος ἐχρησίμευσε, καὶ ἰδοὺ πῶς. Τὴν 10 Αὐγούστου ἐξηλθαν ὑπερτετρακισχίλιοι πεζοὶ καὶ ἱππεῖς Τοῦρκοι, διεσπάρησαν εἰς τὰ πέριξ χωρία ἐπὶ καρπολογίᾳ, καὶ, συναντήσαντες ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Λουκᾶ τοὺς περὶ τὸν Νταχρέν, τοὺς διεσκόρπισαν φονεύσαντές τινὰς αὐτῶν· ὀλίγον δ' ἔλειψε νὰ συλλάβωσι καὶ τὸν ἀρχηγὸν ἐν τινι σπηλαίῳ μετὰ τεσσάρων κλεισθέντα καὶ διὰ τῆς ἐπικουρίας ἄλλων ἄλλοθεν ἐλθόντων Ἑλλήνων λυτρωθέντα. Ἐπὶ δὲ τῇ εἰς Τριπολιτσάν ἐπιστροφῇ των οἱ πλεῖστοι, συνοδεύοντες μέγα πλῆθος ζώων τροφοφόρων, ἐπλησίασαν τὴν τάφρον, ἐκλαβόντες αὐτὴν ὅχι ὡς εἰς πολεμικὴν χρῆσιν προπαρασκευασθεῖσαν, ἀλλ' ὡς ὄριον ἰδιωτικοῦ τινος χωραφίου. Φθάσαντες δὲ ἀνύποπτοι πρὸς τὸ χεῖλος ἐτουφεκίσθησαν αἰφνης ὑπὸ τῶν ἐν αὐτῇ ἀφανῶς παραφυλαττόντων Ἑλλήνων, καὶ πολλοὶ ἐχάθησαν ὡς ἀπρόσεκτοι καὶ ἀπροφύλακτοι, οἱ δὲ λοιποὶ διεσώθησαν, οἱ μὲν πεζοὶ διαδόντες διὰ τοῦ πλησίον τῆς ρίζης τοῦ

βουνοῦ ἀσκάπτου μέρους, οἱ δὲ ἱππεῖς ὑπερπηδῶντες τὴν τάφρον μὴ ἱκανῶς πλατεῖαν· ὅλα δὲ τὰ κομίζοντα τὰς τῶσαν ἀναγκαίας ταῖς ἡμέραις ἐκείναις εἰς χρῆσιν τῶν πεινόντων Τούρκων τροφᾶς ζῶα ἔπεσαν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Τὸ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν συμβάν ἔφερεν εἰς ἀπόγνωσιν τοὺς πολιορκουμένους διὰ τὴν ἀρξίρεσιν τῶν τροφῶν καὶ ἐθάβρυνε τοὺς Ἑλληνας νὰ στῇσιν· τοὺς συνήθεις προμαχῶνας 900 ὀργυῖας ἀπὸ τῆς πολιορκουμένης πόλεως.

Ἐξ ἀρχῆς τῆς πολιορκίας εἶχαν οἱ πολιορκηταί τινα κανόνια, ἀλλὰ μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς Μονεμβασίας μετέφεραν ἐκεῖθεν καὶ τρεῖς βομβοδόλους, ἡγνῶουν ὅμως τὴν χρῆσιν αὐτῶν. Περιεφέρετο ἐν τῷ στρατοπέδῳ Ἰταλός τις, Τάσης, τερατολόγος μᾶλλον ἢ ἀρχιπυροβολιστής, ὡς ἐπηγγέλλετο· οὗτος ἀνεδέχθη τὴν χρῆσιν αὐτῶν, καὶ τὰς ἔστησε πρὸς τοὺς πρόποδας τοῦ βουνοῦ 700 ὀργυῖας ἀπὸ τῆς πόλεως. Παρασκευασθείσης μιᾶς αὐτῶν, συνήχθη ἐπὶ τῶν πλησίον ὑψωμάτων μέγα πλήθος πολιορκητῶν χάριν τοῦ νεοφανοῦς θεάματος· ἀλλ' ἢ βομβοδόλος, ἀντὶ νὰ ἐνεργήσῃ τὰ προσδοκώμενα τεράστια, ἔσπασε καταισχύναντα τὸν ἀρχιπυροβολιστὴν.

Τὸ ἔργον τοῦ ἀμαθοῦς Τάση, ὅστις φοβηθεὶς ἔγεινεν ἄφαντος, ἀνέλαθεν ὁ γνώσεις περὶ τὰ τοιαῦτα ἔχων Γάλλος Πευδῶς. 200 ὀργυῖας μακρὰν τῆς πόλεως πρὸς τὸ μέρος τῆς μεγάλης Τάπιας κεῖνται παραβρίζωμάτα τινα τῶν βουνῶν. Ὁ Πευδῶς ἔστησεν ἐπὶ τοῦ κέντρου αὐτῶν τὰς δύο βομβοδόλους, ἀλλ' ἀνωφελῶς καὶ αὐτὸς, ἂν καὶ τὰς ἀνέδειξε διὰ τῆς ἐπιτηδειότητός του εὐχρήστους. Δεξιόθεν δὲ καὶ ἀριστερόθεν αὐτῶν κατεσκευάσθησαν δύο κανονοστάσια, εὐχρηστα μὲν καὶ αὐτά, ἀλλ' ἐπίσης ἀνωφελῆ· ὀπισθεν δὲ τῶν παραβρίζωμάτων ἐτοποθετήθησαν 800 ὀπλοφόροι ὑπὸ τὸν Γιατράκον, τουφεκίζοντες ἐπιδεξίως διὰ τῶν κανονοστών καὶ ἐνοχλοῦντες τοὺς ἐχθρούς. Ἔστησαν οἱ Ἕλληνες καὶ ἄλλο κανονοστάσιον πρὸς τὴν πύλιν τοῦ Ἀργούς μικρᾶς καὶ αὐτὸ ὠφελείας. Οἱ δὲ Τούρκοι ἔπεσαν εἰς πολλὴν ἀδράνειαν, καὶ τὴν 24 Αὐγούστου 500 Ἕλληνες τῶσαν ἐπλησίασαν πρὸς τὸ μέρος τῆς μεγάλης Τάπιας, ὥστε κατέλαβάν τινας κεκαυμένους οἰκίας ἔμπροσθεν μιᾶς τῶν πυλῶν τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ διετήρησαν αὐτάς εὐτυχῶς δύο ὥρας πολεμοῦ· μενοῖ· ἔσωθεν· ἀλλ' ἀπόσπασμα ἱππικοῦ ἐξῆλθε τῆς πόλεως ἄλλοθεν, ἔπεσεν ὀπισθεν, τοὺς ἐκκακοποίησε καὶ τοὺς ἠνάγκασε ν' ἀπομακρυνθῶσιν.

Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας ἦλθεν εἰς Τρίκορπον ὁ Σκῶτος, Θωμᾶς Γόρδων, μεταβιβάσας ἐπὶ τοῦ πλοίου του ἐκ Μασσαλίας Ἑλληνας καὶ φιλέλληνας καὶ φέρων ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς Ἑλλάδος, ὑπὲρ ἧς καὶ αὐτὸς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἦλθαν ν' ἀγωνισθῶσι, τρεῖς βομβοδόλους καὶ ἐξακόσια τουφέκια. Οἱ Ἕλληνες ἐδέχθησαν φιλοφρόνως καὶ εὐγνωμόνως τὸν γενναῖον τοῦτον φιλέλληνα, ἀναδεχθέντα προθύμως νὰ ὀργανίσῃ ἐξ ἰδίων σῶμα τακτικὸν ἐξ Ἑλλήνων καὶ φιλελλήνων.

Ἐν τούτῳ ἡ κατάστασις τῶν Τούρκων ἐχειροτέρευεν ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ· ὅχι μόνον διὰ σπᾶνιν τροφῶν, ἀλλὰ καὶ δι' ἑλλειψιν ἱπποδυσκῆς, διότι, μὴ

τολμῶντες νὰ βροσκήσωσιν ὡς ἄλλοτε ἐκτὸς τῆς πόλεως τοὺς ἱπποὺς, δὲν ἐδύναντο νὰ τοὺς μεταχειρισθῶσιν ὡς καὶ πρότερον, ἐξασθενήσαντας ἐκ τῆς ἀτροφίας.

Αἱ μακροχρόνιοι πολιορκίαι διὰ τὴν ἐξ ἀνάγκης ἀκαθαρσίαν τῶν πολιορκουμένων, διὰ τὴν κακὴν ποιότητα τῶν τροφίμων, διὰ τὴν κακουχίαν καὶ συσφύρουσιν πολλῶν ἀνθρώπων καὶ ζώων ἐντὸς στενῆς περιφερείας φέρουν συνήθως ἐπιδημίας. Τὸ κακὸν τοῦτο δὲν ἐβράδυνε νὰ προστεθῇ εἰς τὰ ἄλλα κακὰ τῶν πολιορκουμένων· αὐτὰ δὲ τὰ θύματα τῆς ἐπιδημίας ἔτρεφαν τὴν ἐπιδημίαν. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἀρμοδίαν ἐθεώρησεν ὁ Ὑψηλάντης τὴν περίστασιν νὰ προβάλλῃ τοῖς πολιορκουμένοις συμβεβασμὸν εἰς παράδοσιν τῆς πόλεως ὑπ' ὠφελίμους ὅρους· ἀλλ' ἀπερρίφθη ὑπεροπτικῶς ἢ πρότασίς του.

Θωμᾶς Γόργων.

Φοβούμενοι δὲ οἱ Ἕλληνες μὴ φέρῃ ἢ ἀναβολὴ ἐπιδοθῆιεν πρὸς τοὺς πολιορκουμένους, ἠθέλησαν νὰ ἐπιχειρήσωσιν ἔφοδον, καὶ διετάχθη ὁ ἀρχιπυροβολιστὴς νὰ διαρρήξῃ τὸ τεῖχος· ἀλλ' ὅλοι τοι οἱ ἀγῶνες ἀπέβησαν μάταιοι διὰ τὴν μηδαιμότητα τοῦ πυροβολικοῦ. Ἐν ᾧ δὲ ἀνεμίνετο ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἢ πτώσις τῆς πόλεως, ἤλθεν εἰδήσις ὅτι ὁ ὀθωμανικὸς στό-

λος ἐφάνη ἐξῶθεν τῶν μεσημβρινῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου τὴν 26.

Εἶδαμεν, ὅτι οἱ στόλοι διεχωρίσθησαν μετὰ τὰ κατὰ τὴν Σάμον συμβάντα καὶ ὅτι ὁ μὲν ἑλληνικὸς κατέπλευσεν εἰς τὰ ἴδια, ὁ δὲ τουρκοαιγύπτιος εἰσέπλευσε τὸν Ἑλλήσποντον. Ὁ στόλος οὗτος ἀνέπλευσε μετὰ τινὰς ἡμέρας κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Πρὸ τινων δὲ ἡμερῶν εἶχε συναχθῇ τουρκικὸν στράτευμα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Ζητουνίου, σκοπεῖον νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, νὰ ἐνωθῇ μετὰ τῶν ἐνδιατριβόντων τουρκικῶν στρατευμάτων καὶ νὰ εἰσβάλῃ εἰς Πελοπόννησον πρὸς λύτρωσιν τῆς Τριπολιτσᾶς βοηθούμενον καὶ παρὰ τοῦ στόλου, μελετώντος, ἀφ' οὗ ἐπεσίτιζε τὰ μεσσηνιακὰ φρούρια, νὰ εἰσπλεύσῃ τὸν κορινθιακὸν κόλπον.

Μαθόντες οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος τὰ περὶ τῆς νέας ταύτης ἐκστρατείας ὑπὸ τέσσαρας πασάδας, τὸν Μπαϊράμπασαν, τὸν καὶ ἀρχιστράτηγον, τὸν Χατοση-Μπεκήρπασαν, τὸν Μεμήρπασαν. καὶ τὸν Σιαχή-Ἀλήπασαν, συνήλθαν εἰς Ἐργίνην, χωρίον τῆς Βοδωνίτιδος, ὅπου ἐνέκριναν τὴν θέσιν τῆς Φοντάνας ὡς τὴν καταλληλοτέραν πρὸς ἀντίκρουσιν τοῦ ἐχθροῦ. Μόνος ὁ Δουβουνιώτης ἀντέτεινε καὶ ἐπρόβαλε νὰ καταλάβωσιν ἄνευ ἀναβολῆς τὰ ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν Λεβαδείαν λεωφόρου Βασιλικὰ, ὀρθῶς συλ-

λογισθείς, ὅτι τόσοι πασάδες δὲν θὰ κατεδέχοντο ν' ἀφήσωσι τὴν πλατυτέραν θέσιν τῶν Βασιλικῶν καὶ νὰ διέλθωσι τὴν στενοτέραν τῆς Φοντάνας. Ἡ γνώμη τοῦ Δουδουνιώτου, ἀπολαμβάνοντος ὑπόληψιν ἐμπειροπολέμου ἀνδρός, ὑπερίσχυσε, καὶ μετέδωκαν οἱ Ἕλληνες εἰς Βασιλικά· καὶ ὁ μὲν παπᾶ-Ἀνδρέας Κοκοβιστιανὸς μετὰ 300 ἐτοποθετήθη ἀφανῆς ἐντὸς τοῦ παρὰ τῇ εἰσόδῳ τῆς κοιλάδος πυκνοῦ δάσους· ὁ δὲ Ἀντώνης Κοντοσόπουλος καὶ ὁ Κωσταντῆς Καλύδας μετὰ 600 κατέλαβαν τὰ ἐνδότερα τῆς κοιλάδος· ὁ δὲ Δουδουνιώτης, ὁ υἱὸς του, ὁ Νάκος Πανουργιάς καὶ ὁ Γκούρας μετὰ 1100 τὰ πρὸ τῆς ἐξόδου τῆς κοιλάδος.

Τὴν 24 Αὐγούστου οἱ πασάδες, ἐκτὸς τοῦ Χατοῦ-Μπεκήρη ἀποθανόντος αἰφνης ἐν Ζητούνῳ, ἦλθαν μετὰ ἐπτακισχιλίων ἱππέων καὶ πεζῶν εἰς Πλατανιάν, ὅπου καὶ διενυκτέρευσαν τὴν δὲ ἐπαύριον ἔστειλαν δισχιλίους ἱππεὶς εἰς σκόπευσιν, οἵτινες ἐπροχώρησαν ὅπου ἐφύλατταν ὁ Κοντοσόπουλος καὶ ὁ Καλύδας. Ἀνέστησαν οὗτοι κατ' ἀρχὰς μόνοι καὶ διετήρησαν τὴν θέσιν των, ἕως οὗ ἦλθαν καὶ οἱ κατὰ τὴν ἐξοδὸν τῆς κοιλάδος εἰς ἐπικουρίαν των, καὶ τότε ἀπώθησαν ὅλοι ὅμοι τοὺς ἐχθροὺς φονεύσαντες καὶ πληγώσαντες 50 καὶ ζωγρήσαντες 15 ἵππους. Τὴν δὲ ἐπιούσαν, ὅ ἐστι τὴν 26, ἀφίσης ὁ Μπαυράμπασας φρουρὰν ἐν Πλατανιά εἰς φύλαξιν τῶν ἀποσκευῶν, ἐκίνησε πανστρατιᾷ, καί, προχωρήσας εἰς τὴν πεδιάδα παρὰ τὴν εἰσόδον τοῦ στενοῦ διέταξε ν' ἀναγνώσῃ τὴν συνήθη προστάλεμον εὐχὴν καὶ νὰ κανονισθῇ σωσι καὶ τουφεκίσωσι. Τοῦτου γενομένου, ὥρμησεν ὁ στρατὸς ἀλαλάζων ἐπὶ τοὺς περὶ τὸν Κοντοσόπουλον καὶ Καλύδαν ἔτρεξαν εἰς βοήθειαν αὐτῶν οἱ Δουδουνιώται, ὁ Πανουργιάς καὶ ὁ Γκούρας, κατέφθασε καὶ ὁ Μπούσγος μετὰ 300, καὶ ἐξήψθη διακαλῆς μάχῃ. Ἐπειδὴ ἡ θέσις ἦτο στενή, δασώδης καὶ ἀπόκρημνος, οὔτε ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν πεζῶν, οὔτε τὸ πολὺ ἱππικὸν τῶν ἐχθρῶν ἐχρησίμευε· ὥστε μὴ δυνάμενοι ν' ἀπωθήσωσι τοὺς Ἕλληνας, ἂν καὶ τόσοι πολλοί, καὶ ἀνοίξωσι τὴν δίοδον ἔστρεψαν τὰ νῶτα. Τότε ἐξώρμησαν οἱ ὑποδενδριάζοντες περὶ τὸν Παπᾶ-Ἀνδρέαν καὶ κατέλαβαν τὴν εἰσόδον, ὥστε ὁ ἐχθρὸς ἐκτυπᾶτο ἐμπροσθεν καὶ ὀπισθεν. Ὅλοι οἱ ὀπλαρχηροὶ Ἕλληνες διέπρεψαν τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὁ δὲ Παπᾶ-Ἀνδρέας κατεδίωξε τοὺς ἐχθροὺς ἕως οὗ ἐδασίλευσεν ὁ ἥλιος. Ἐκτὸς τῶν πληγωθέντων, ὧν ἄγνωστος ὁ ἀριθμὸς, ὑπερχίλιοι ἐχθροὶ ἔπεσαν, καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ ὁ Μεμύσπασας φονευθεὶς, ὡς ἐλέγετο, αὐτοχειρὶ ὑπὸ τοῦ Γκούρα, ἐζωγρήθησαν δὲ καὶ 100· ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐσκοτώθησαν 10 καὶ ἐπληγώθησαν 30, ἐν οἷς καὶ ὁ Κοντοσόπουλος. Πάμπολλα καὶ πλουσιώτατα ἦσαν τὰ εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων πεσόντα λάφυρα, ἐν οἷς καὶ 800 ἵπποι, 2 κανόνια καὶ 18 σημαῖαι. Μετὰ τὴν μάχην, οἱ μὲν ἐχθροὶ συνηνώθησαν πάλιν εἰς Πλατανιάν, ἐνδιενυκτέρευσαν, καὶ τὴν ἐπιούσαν ἐπανέκαμψαν εἰς Ζητούν· τόσοι ἐμφοδοί, ὥστε ἔκοψαν ἐπὶ τῆς φυγῆς τὴν γέφυραν τοῦ Σπερχειοῦ. Οἱ δὲ Ἕλληνες ἐκίνησαν κατ' αὐτῶν τὴν ἐπαύριον, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἐπρόφθασαν καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐν Δαμάστῃ. Εἰς τόσῃν δὲ ἀταξίαν ἔπεσαν οἱ ἐχθροὶ φεύγοντες, ὥστε οἱ

λαφυραγωγοῦντες Ἕλληνες εὗρισκαν καὶ τὰς ἀκολούθους ἡμέρας τῆς μάχης περιπλανωμένους ἀνθρώπους καὶ ζῶα. Τοιουτοτρόπως ἐματαιώθη ἡ κατὰ τῆς Πελοποννήσου αὕτη ἐκστρατεία.

Ὁ δὲ ἐχθρικός στόλος, ἄφ' οὗ ἐτροφοδότησε τὴν Μεθώνην, ἔπλευσε πρὸς τὴν Κορώνην.

Ἡ Κορώνη ἐπολιορχεῖτο διὰ ξηρᾶς ἄφ' ὅτου οἱ διαχυθέντες εἰς Καλαμάταν Μανιάται διεσπάρησαν ἐκείθεν εἰς διάφορα μέρη τῆς Πελοποννήσου· μετέβη καὶ ὁ Ἀντώνης Μαυρομιχάλης μετὰ τινων ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Κορώνης ὡς ἀρχηγὸς τῆς πολιορκίας· μετέβη κατόπιν αὐτοῦ καὶ ὁ ἀδελφός του Γιάννης, ὁ καὶ Κατσῆς· συνηγνῶθησαν καὶ οἱ ἐντόπιοι καὶ ἄλλοι γείτονές των ὑπὸ τοὺς ἀδελφούς Καραπαύλους καὶ τὸν Γεώργην Δαρειώτην, καὶ κατέλαβαν ὅλοι ὁμοῦ τὴν 25 Μαρτίου τὰ Βουνάρια, θέσιν μίαν ὥραν ἀπέχουσαν τοῦ φρουρίου, καὶ ἡκροβολίσθησαν αὐθημερὸν κατὰ τὸ Χαρκοκοπιὸν μετὰ τῶν ἐπεξεληθόντων Τούρκων. Μετὰ δὲ τὸν ἡκροβολισμόν ἦλθαν οἱ Ἕλληνες πλησιέστερον τοῦ φρουρίου· καὶ πρῶτον μὲν κατέλαβαν τὰ χωρία, Ἁγίον Δημήτριον καὶ Τσεφέρογλι· ἔπειτα δὲ ἔπесαν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν τῆς Κορώνης· ἐνδιαμείναντες δὲ δέκα ἡμέρας ἀνεχώρησαν τὴν μεγάλην Παρασκευὴν εἰς τὰ ἴδια χάριν τῶν ἑορτῶν, ἀλλ' ἐπανῆλθαν τὴν δευτέραν τῆς διακαινησίμου καὶ κατέλαβαν τὴν θέσιν Μακρὺν Ἀμμον, ὅπου ἐξώγρησαν δι' ἐνέδρας 10 Τούρκους καὶ τοὺς ἐφόνευσαν· εἰσῆλθαν δὲ καὶ δευτέραν φορὰν εἰς τὴν πόλιν καὶ τὴν διετήρουν, ἡκροβολιζόμενοι συχνάκις μετὰ τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει· ἀλλὰ φανέντος τοῦ στόλου ἔφυγαν, ἐλύθη ἡ πολιορκία, καὶ οἱ Τούρκοι ἔκαυσαν τὴν πόλιν ἵνα μὴ ἐπανελθόντες οἱ Ἕλληνες τὴν καταλάβωσιν· ἔθρασύνθησαν δὲ τόσον ἰδόντες τὸν στόλον, ὥστε ἀπεκεφάλισαν τὸν ἐπίσκοπον Κορώνης Γρηγόριον, καὶ ἐκ τῶν προκρίτων τὸν Κωσταντῆν Λαχανᾶν καὶ τὸν Γεώργην Τσαπόπουλον, οὓς κατοικοῦντας τὴν πόλιν εἶχαν μεταφέρει ἐπὶ τῆς πρώτης εἰσβολῆς τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ἀκρόπολιν· ῥῆξιψαν δὲ ἔξω τῶν τειχῶν τὰ πτώματά των.

Ὁ δὲ ἐχθρικός στόλος, ἄφ' οὗ ἐτροφοδότησε τὴν Κορώνην, ἔπλευσε τὴν αὐτὴν ἡμέραν εἰς Καλαμάταν. Φόβος μέγας κατέλαβε τοὺς ἐκεῖ, καὶ ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ φόβου οἱ ἐπὶ τῆς κυριεύσεως τῆς Καλαμάτας παραδοθέντες Τούρκοι ὡς ἑκατόν, στελλόμενοι δῆθεν χάριν ἀσφαλείας εἰς Μάνην, ἐμικιρονήθησαν καθ' ὁδὸν ἐπὶ προφάσει μὴ λάβωσιν ὅπλα ἐπὶ τῆς ἀφίξεως τῶν συναδέλφων των.

Πρὸ τινων ἡμερῶν ὠργανίζετο ἐκεῖ τακτικὸν σῶμα συστηθὲν κατὰ πρῶτον ἐν Βερβένοις ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ὑψηλάντου δι' ὧν ἔφερεν ἀπὸ Τεργέστης ὀπλισμῶν καὶ δι' ὧν ἐχορήγησεν ὀλίγων χρημάτων· τὸ πλεῖστον δὲ μέρος τοῦ τακτικοῦ τούτου συνίστατο ἐκ προσφύγων Κυδωνιέων, ἐγυμνάζετο παρὰ τοῦ Γουβερνάτου Ἰταλοῦ, εἶχεν ἀξιωματικούς Ἕλληνας καὶ φιλέλληνας καὶ διετέλει ὑπὸ τὸν Βαλέστον διορισθέντα παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου συνταγματάρχην.

Ὁ συνταγματάρχης οὗτος, Γάλλος τὸ γένος, ὑπηρέτησε τὴν πατρίδα του στρατιωτικῶς μέχρι τῆς εἰρήνης τοῦ 1814· ἔκτοτε μετέβη εἰς Κρήτην, ὅπου διέμεινεν ἕξ ἔτη πλησίον τοῦ μετερχομένου τὸ ἐμπόριον πατρός του καὶ ἐντεῦθεν ἔλαθεν ἀφορμὴν νὰ διδασχθῇ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ νὰ γνωρίσῃ τὰ ἑλληνικὰ ἔθνη· διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, καὶ ἔτι μάλλον διὰ τὰς στρατιωτικὰς καὶ κοινωνικὰς ἀρετὰς του, εὐδοκίμησεν ἀγαπώμενος παρὰ πάντων καὶ τιμώμενος. Εὗρίσκετο κατὰ περίστασιν ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐν Τεργέστῃ ἐπὶ τῆς ἐκεῖθεν εἰς Ἑλλάδα καταβάσεως τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τὸν ἠκολούθησεν ὡς συναγωνιστῆς του. Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν ἔπλευσεν ὁ ἐχθρικός στόλος εἰς Καλαμάταν, εἶχε μόλις 250 στρατιῶται καὶ αὐτοὺς ἀρχαίους· ἀλλὰ καὶ μετὰ τόσον ὀλίγων καὶ τόσον ἀγυμνάστων δὲν ἐδίστασε νὰ παραταχθῇ ἀφρόδως ἐπὶ τῆς παραλίας κατέμπροσθεν τοῦ ἐχθροῦ μελετώντος ἀπόδασιν· εἶχε καὶ δύο κανόνια καὶ συμφορητοὺς· μίαν ἑκατοστὴν Μανιατῶν καὶ ἐντοπίων. Τὴν ἀκόλουθον αὐγὴν ἐπλησίασεν πρὸς τὴν ξηρὰν πλοῖα τοῦ στόλου διὰ τὴν μελετωμένην ἀπόδασιν. Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι ἰδόντες τὴν ἀξίαν τοῦ σώματος τούτου, ἀκούσαντες καὶ τὸν ἦχον τῶν σαλπύγγων, ἀγνοοῦντες ἴσως καὶ τὸν μικρὸν ἀριθμὸν τοῦ ἀνεχώρησαν ἄπρακτοι.

Ἐκεῖναις δὲ ταῖς ἡμέραις εὗρέθησαν τὰ πρὸ ὀλίγου πολιορκοῦντα τὸ Νεόκαστρον δύο σπετσιωτικὰ πλοῖα ἐν τῷ λιμένι τῶν Κυτρίων ἐντὸς τοῦ κόλπου τῆς Καλαμάτας. Εἰσπλεύσας ὁ στόλος τὰ ἀπέκλεισε καὶ τὰ ἐκατονόβησεν ἐπ' ἐλπίδι νὰ τὰ συλλάβῃ ἢ νὰ τὰ κλύσῃ· ἀλλ' οἱ ναῦται αὐτῶν ἀπεβίβασαν κανόνια, ἀντέστησαν γενναίως, διεφύλαξαν τὰ πλοῖα καὶ καιροφυλακτήσαντες τὰ μετέφεραν εἰς τὴν νησὶν των ἀδελφῇ.

Ὁ δὲ ἐχθρικός στόλος, ἀπὸ διέτριψε μίαν ἐδομαῖα κατὰ τὰ παράλια τῆς Μεσσηνίας, ἀπέπλευσε πρὸς τὰς Πάτρας.

Διαδοθείσης τῆς εἰδήσεως ταύτης, διεδόθη συγχρόνως, ὅτι ὁ στόλος ἔφερε δεκακισχιλίους εἰς ἀπόδασιν, ἐν ᾧ εἶχε μόλις χιλίους Ἀλβανούς. Ὁ λόγος οὗτος κατετάραξε τοὺς πολιορκητάς τῆς Τριπολιτσᾶς φοβηθέντας μὴ ἀποδῶσι τὰ στρατεύματα ταῦτα εἴς τι πρᾶξιον τῆς Πελοποννήσου καὶ στρατεύσασιν πρὸς λύτρωσιν τῆς κινδυνευούσης πόλεως· ἐκρίθη δὲ ἀναγκαστὸν νὰ ἐκστρατεύσῃ μέρος τοῦ πολιορκούντος στρατοῦ κατὰ τὰς Πάτρας. Αὐθόρμητος ἐξεστράτευσεν ὁ Ὑψηλάντης παρχαλδῶν τοὺς ὑπὸ τὸν Βαλέστον τακτικούς ἐλθόντας ἐκ Καλαμάτας εἰς Τριπολιτσάν καὶ 500 ἀκολούθους τοῦ Κολοκοτρώνη ὑπὸ τὸν ἀναψιὸν αὐτοῦ Ἀποστόλῃν καὶ τοὺς δύο υἱοὺς του, τὸν Πάνον ἀναβάντα εἰς Τριπολιτσάν πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἀπὸ τοῦ Ἰσθμοῦ, καὶ τὸν Γενναῖον (α).

Ἐν τούτοις ὁ ἐχθρικός στόλος ἠγχυροβόλησεν ἔμπροσθεν τῆς Ζακύνθου, ὑπεδέχθησαν αὐτὸν φιλικώτατα αἱ οὐδέτεραι τοῦ τόπου ἐκείνου Ἀρχαί, ἐπρομηθεύθη τροφῶν, καὶ τὴν 7 Σεπτεμβρίου κατέπλευσεν εἰς Πάτρας ὅπου ἦλθαν καὶ συνηνώθησαν καὶ τινα τῶν ἐν τοῖς ἡπειρωτικοῖς παραλίοις πλοίων, περὶ ὧν ἄλλοτε ἀνεφέραμεν, καὶ τινα Ἀλγερινὰ συνηριθμοῦντο δὲ ὅλα 60,

ἐν οἷς τρία δίκροτα καὶ ἑπτὰ φρεγάται.

Οἱ δὲ ἀτυχεῖς ἀρχηγοὶ τῆς Ἀχαΐας μετὰ τὰ ἐν Πάτραις πρῶτα παθήματα τῶν ἔσπευσαν νὰ στρατολογήσωσι καὶ καταλάβωσι διαφόρους θέσεις, ἂν ὅχι εἰς βλάβην, τοῦλάχιστον εἰς συστολὴν τῶν ἐχθρῶν ἐνδυναμωθέντων διὰ τῶν ἐκεῖ μεταβάντων Λαλιωτῶν, καὶ διὰ 1500 Ἀλβανῶν ἀποσταλέντων παρὰ τοῦ Χουρσέδη ὑπὸ τὸν ἀρχιπυροβολιστὴν Ἀσλανάκην· ἦσαν δὲ οἱ ἐν Πάτραις Τούρκοι πάντοτε κύριοι τῶν πέριξ τῆς πόλεως καὶ ἐξήρχοντο ἐλευθέρως ἀπάγοντες ζῶα καὶ ξυλεύόμενοι· πολλάκις δὲ ἐπροχώρουν καὶ

Γενναῖος Κολοκοιτρώνης.

ὅπου ἐφύλατταν οἱ Ἕλληνες καὶ ἡκροβολίζοντο, πάντοτε ὑπερέχοντες· κατὰ τοὺς ἀκροβολισμοὺς δὲ τούτους διεκρίνετο ὁ Παναγιώτης Καρατσᾶς, ὁ τολμηρότερος τῶν Ἑλλήνων ἀρχηγῶν ἐκείνου τοῦ μέρους, ὅστις ὅχι μόνον ἐπολέμει τοὺς Τούρκους ἐπὶ τῶν πεδινῶν τόπων, ἀλλὰ ἐπέπιπτε τὴν νύκτα καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν. Αἱ Πάτραι δὲν ἦτο δυνατόν τὰ πέσωσι εἰμὴ διὰ τῆς πείνας, καθὼς διὰ τῆς πείνας ἔπεσαν καὶ τὰ ἄλλα φρούρια· ἀλλ' ὁ ἀποκλεισμός τῶν, πάντοτε ἀνεπαρκῆς διὰ ξηρᾶς, ἐγένειεν ἀνεπαρκέστερος, ἀφοῦ τόσον ἐδυναμώθη ἡ

πρευρά τῶν διὰ θαλάσσης δὲ ἐκ διαλειμμάτων μόνον καὶ σπανίως ἀπεκλείοντο, ὥστε ὅχι μόνον τῶν πρὸς τὴν τροφὴν ἐπρομηθεύοντο ἀφθόνως ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸς τρυφὴν.

Δὲν εἶναι πολλοῦ λόγου ἄξι· οἱ μετὰ τὰ πρῶτα κατὰ τὰς Πάτρας συμβάντα συχνοὶ ἐκεῖ ἀκροβολισμοί, διότι οὔτε ἀποτέλεσμα ἔφεραν, οὔτε διὰ τινος περιέργου συμβάντος, ἐκτὸς ὀλίγων φόνων, διεκρίθησαν. Τόσον ἀνενόχλητοι συνήθως ἔμεναν οἱ Τούρκοι, ὥστε τὴν 28 ἰουνίου ὑπῆγαν καὶ ἔκασαν τὸ μοναστήριον τοῦ Ὁμπλοῦ, τρεῖς ὥρας μακρὰν τῶν Πατρῶν. Τὴν δὲ 3 ἰουλίου ἐπροχώρησαν καὶ εἰς τὰ Μαῦρα Βουνὰ καὶ ἐκτύπησαν τὸ καλῶς ὠχυρωμένον Σπηλαιωτικὸν μετόχι. Ἀλλ' ὀλιγώτατοι στρατιῶται ἐγκλεισθέντες καὶ καλόγηροι οὔτε τὰς ἐπιβρίπτομένας κανονοσφαίρας καὶ βόμβας, οὔτε δι-σχιλίων καὶ πεντακοσίων ὀπλοφόρων ἀκατάπυστον καὶ πολύωρον τουφεκισμὸν ἐφοβήθησαν. Μεσούντος δὲ τοῦ Ἰουλίου οἱ Ἕλληνες ἐτοποθετήθησαν πλησιέστερον τῶν Πατρῶν καὶ ἤρχισαν ἔκτοτε νὰ ἐμπνέωσι φόβον ἐρχόμενοι εἰς μάχην μετὰ τῶν ἐχθρῶν· ἡ φονικωτέρα συνέδη τὴν νύκτα τῆς 2 Αὐγούστου καὶ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν, παρευρεθέντων ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Γρίβα καὶ τοῦ Καρατσᾶ. Οἱ δύο οὗτοι φιλοπόλεμοι νέοι, ἐν ᾧ ἦσαν οἱ Ἕλληνες ἐστρατοπεδευμένοι ἐν τῷ χωρίῳ τῆς Γλυκάδας, ἔπεσαν αἰφνης τὴν ῥηθείσαν νύκτα ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὸ μοναστήριον τοῦ Γηροκομεῖου ἐχθροὺς πολλὰ πλησίον τῆς πόλεως καίμενον. Ἀκούσαντες τὸν τουφεκισμὸν οἱ ἐν αὐτῇ

Τούρκοι ἐξεστράτευσαν ὅλοι εἰς βοήθειαν τῶν πασχόντων ἀδελφῶν των· ἐξώρμησε καὶ ὅλον τὸ ἐν τῇ Γλυκάδᾳ ἐλληνικὸν στράτευμα, καὶ οὕτως ἡ μάχη ἐγένετο γενικὴ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας, καὶ οἱ Ἕλληνες κατεδίωξαν τοὺς ἐπελθόντας ἕως εἰς τὰ ἄκρα τῆς πόλεως. Ἐλέγετο δὲ ὅτι κατὰ τὴν μάχην ἐκείτην ἐσκοτώθησαν 100 Τούρκοι· ἐσκοτώθησαν καὶ 20 Ἕλληνες, ἐν οἷς καὶ ὁ ἄξιος μαχητὴς Καλαδρυτινὸς Μπενιζέλος.

Οἱ δὲ Τούρκοι, προθέμενοι ν' ἀπομακρύνωσι τῆς πόλεως ὡς καὶ πρότερον τοὺς Ἕλληνας, ἐξεστράτευσαν τὴν 5 πανστρατιᾶ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἰσούρπασα σύροντες τέσσαρα κανόνια καὶ μίαν βοθμοδόλον, καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐκτὸς τοῦ Γηροκομείου. Οἱ Ἕλληνες κατεῖχαν τότε τὸ χωρίον Ῥωμανοῦ, τὸν λιμὲν τοῦ Χουσεῖναγα καὶ τὰ πέριξ. Τρία ἡμερονύκτια ἐπολέμησαν οἱ Τούρκοι τοὺς ἐν τῷ λιμῷ τοῦ Χουσεῖναγα ἐπὶ σκοπῷ νὰ τοὺς διασκορπίσωσιν, ἀλλὰ, χάρις εἰς τοὺς ἐκεῖ εὐρεθέντας, Γρίβαν, Φωκᾶν, Γκεντιλίνην καὶ Καρατσᾶν, ἀπεκρούσθησαν, ἐγκατέλειψαν καὶ αὐτὴν τὴν θέσιν τοῦ Γηροκομείου καὶ εἰσῆλθον κατησχυμένοι εἰς τὸ φρούριον Ἡ θάλασσα ἐν τοσούτῳ ἦτον ἀναικτὴ, καὶ τροφαὶ ἐκομίζοντο. εἰς τὰς Πάτρας ἐλευθέρως· καὶ ἐπειδὴ οἱ ἀποκλεισμοὶ τῶν Ἑλλήνων δὲν ἀνεγνωρίζοντο εἰσέτι, πολεμικὰ εὐρωπαϊκὰ πλοῖα ἐπροστάτευαν ἀναφανδὸν τὰ εἰσπλέοντα ὑπὸ τὰς σημαίας τῶν βασιλείων αὐτῶν τροφοφόρα. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ὁπωσοῦν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς καλὴ κατάστασις τῶν Ἑλλήνων πολλὰ ὀλίγον διήρκεσεν. ἐξ αἰτίας τῶν ἀναφυσίων διχονοίων καὶ διακρίσεων μεταξὺ τῶν προκρίτων καὶ τῶν ὀπλαρχηγῶν. Ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἐδόλοφονήθη καὶ ὁ ἄριστος Καρατσᾶς. Τὸ πρῶτον τοῦτο ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς δολοφονίας ἀνοσιούργημα, πραχθὲν ἐν τῇ μοναστηρίῳ τοῦ Ὀμπλοῦ τὴν 4 Σεπτεμβρίου ὑπὸ τῶν Κουμανιώτων δι' ἀντιζηλίαν, ἀφύγρεσε τὴν ἀμοιβαίαν πίστιν, διήγειρε φόβους καὶ συνέτρεξεν εἰς τὴν ἐν μέρει διάλυσιν τῶν ἐκεῖ ἐλληνικῶν στρατευμάτων. Ταυτὴ ἦτον ἡ κατάστασις τῶν περὶ τὰς Πάτρας συστρατοπεδευόντων ὅτε ὁ ἐχθρικός στόλος ἐφάνη ἔμπροσθεν τῆς πόλεως ἐκείνης.

Ὁ, τι ἤρχισε νὰ ἐνεργῇ ὡς πρὸς τὴν διάλυσιν τῶν ἐλληνικῶν στρατευμάτων ἡ διχόνοια καὶ ἡ δολοφονία, τὸ ἀπετελείωσε ἡ ἄφιξις τοῦ στόλου.

Τὴν 9 Σεπτεμβρίου οἱ ἐν Πάτραις Τούρκοι συμπαραλαβόντες καὶ τινὰς τῶν ἐπὶ τοῦ στόλου εἰς ἀπόβασιν Ἀλβανῶν ἐστράτευσαν, ὡς χίλιοι, ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὰς τρεῖς μακρυὰς θέσεις, τὴν τοῦ Σαραβαλίου ὑπὸ τοὺς Πετμεζάδας καὶ Κουμανιώτας, τὴν τοῦ Πουρναροκάστρου ὑπὸ τὸν Ζαήμεν, καὶ τὴν τοῦ Μετοχίου τοῦ Ὀμπλοῦ ὑπὸ τὸν Σισίνην. Οἱ ἐν Σαραβαλίῳ ὅλοι ἔφυγον τὴν προτεραίαν νύκτα ἰδόντες τὸν στόλον· ἀνεχώρησαν ἀμαχητὶ καὶ εἰ ἐν Πουρναροκάστρῳ δὲν ἀντέστησαν οὐδ' οἱ ἐν Μετοχίῳ καὶ ἐγκατελείψαντες τὰς ἀποσκευὰς καὶ τὰ δύο κανόνια ἀνέβησαν εἰς τὰ ὀρεινότερα μέρη καταδιωκόμενοι καὶ ἐκεῖ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐγγὺς ὄντων νὰ ζωγράφωσι καὶ τὸν Σισίνην φεύγοντα.

Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ στόλου ὑπὸ τὸν Γιβραλ-

τάρην, φέρον εἰς ἀπόδασιν τὸν Ἰσοῦπασαν καὶ 700 Ἀλθανούς, μετέβη εἰς Βοστίτσαν, ἣν ἡῦρε παντέρημον καὶ τὴν κατέκαυσε, καυθεῖσαν, ὥς εἶδαμεν ἤδη, καὶ ἐπὶ τῆς ἐκείθεν διχάσεως τῶν περὶ τὸν Κεχαγιάμπεην διεσπάρησαν δὲ οἱ ἐχθροὶ εἰς ὅλην τὴν ἐπαρχίαν τῆς Βοστίτσης λαφυραγωγούντες καὶ ἀπάγοντες ζῶα. Τὴν δὲ 19 ἔπλευσεν ὁ στόλος εἰς τὴν ἀντίπορθμον ξηράν, ἐκανονοδόλησεν ἀδελαθῶς τὴν Βετρινίτσαν καὶ παρέστη ἔμπροσθεν τοῦ Γαλαξειδίου.

Βασίλειος Πετμεζᾶς.

Ἡ κωμόπολις αὕτη κεῖται ἐπὶ τῆς δυτικῆς ἄκρας τοῦ Κρισσαίου κόλπου ἢ κόλπου τῶν Σαλῶνων, οὕτως ὀνομαζομένου, διότι ὀλίγον ἐνδότερον τοῦ μυχοῦ αὐτοῦ κεῖνται ἡ Κρίσσα πόλις τῶν ἀρχαίων, καὶ τὰ Σάλωνα πόλις τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Εἶχε δὲ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως 700 οἰκίας, καὶ 40 πλοῖα (καράδια), ἐκτὸς πολλῶν μικρῶν, πλέοντα ὅλην τὴν Μεσόγειον· ἔχει καὶ λιμένα ἀξιόλογον.

Οἱ κάτοικοι, ὑποπεύοντες διὰ θαλάσσης προσβολήν, εἶχαν ὀχυρώσει διὰ κανονίων τὸ ἔξωθεν τοῦ στόματος τοῦ λιμένος νησιδίον εἰς προφύλαξιν τῶν πλοίων καὶ τῆς κωμοπόλεως, καὶ ἀνέστησαν τὴν πρώτην ἡμέραν ἐπιτυχῶς πρὸς τὸν ἀδιακόπως κανονοβολοῦντα στόλον. Ἦσαν δὲ καὶ 200 στρατιῶται ἐπὶ τῆς ξηρᾶς εἰς ἐμπόδιον τῆς μελετωμένης ἀποδόσεως· ἀλλὰ τὴν ἐπελθοῦσαν νύκτα ἔγειναν ἄφαντοι. Τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν ἀπεδιδάσθησαν 1000 Τούρκοι εἰς τὴν ξηράν, ἐκυρίευσαν τὰ πλοῖα, ἐξ ὧν 13 ἦσαν ἑνοπλᾶ, ἐκυρίευσαν καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ ἔξωθεν τοῦ στόματος τοῦ λιμένος νησιδίου κανονοστάσιον καὶ αὐτὴν τὴν κωμόπολιν, ἔσφαξαν πεντῆξ ἑναπομείναντας γέροντας καὶ γράϊας, κατ'αφυγόντων τῶν κατοίκων τῆς εἰς τὰ ἐνδότερα, ἔκαυσαν τὴν κωμόπολιν, καὶ παραλαβόντες 34 πλοῖα, τὰ ὀγκωδέστερα καὶ εὐχρηστώτερα, ἐν οἷς καὶ τὰ μετακομίσαντα εἰς Πελοπόννησον τοὺς περὶ τὸν Μετᾶξην καὶ Μερκάτην δύο ἰόνια, κούσαντες ὅλα τᾶλλα, μικρὰ μεγάλα, ἐπανάπλευσαν εἰς Πάτρας.

Εὐδοκίμησεν ὁ στόλος ἐν τῇ περίπλῳ τούτῃ, διότι καὶ τὰ φρούρια Μοθώνης καὶ Κορώνης ἐπεσίτισε, καὶ τὰ ἐκτὸς τῆς Κορώνης καὶ τῶν Πατρῶν ἑλληνικὰ στρατόπεδα φανεῖς διέλυσε, καὶ ὅλην τὴν ἐν τῇ Κορινθιακῷ κόλπῳ ἑλληνικὴν ναυτικὴν δύναμιν, τὴν ἐνοχλοῦσαν τὰ ἐκεῖ φρούρια, κατέστρεψεν. Ὁ κύριος σκοπὸς τοῦ ἦτο νὰ διευκολύνῃ τὴν μετᾶσιν τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων ἀπὸ τῆς ἀντικρῦ στερεᾶς εἰς Πελοπόννησον· ἀλλ' ἡ ἐκστρατεία ἐματαιώθη ἐν τῇ μάχῃ τῶν Βασιλικῶν διὰ τὴν αἰτίαν τεύτην καὶ διὰ τὴν προσεγγίζουσιν ὥραν τοῦ χειμῶνος, καθ' ἣν οἱ ἀπειροθάλασσοι Τούρκοι ἀγαποῦν νὰ διαχειμάζωσιν ἐντὸς ἀσφαλῶν λιμένων, ὁ στόλος, σύρων καὶ τὰ ἐν τῇ Γαλαξειδίῳ ἀλωθέντα πλοῖα, ἀπέπλευσε τῶν Πατρῶν καὶ τὴν 24. 25 καὶ 26 κατέπλευσεν ὅλος πάλιν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ζακύνθου, ὅπου αἱ

οὐδέτεροι· Ἀρχαὶ τὸν ἐδέχθησαν ὡς καὶ τὴν πρώτην φοράν εὐμενέστατα.

Ὁ δὲ Ὑψηλάντης, διαδὼς διὰ τῶν Καλαδρύτων, συμπαρέλαβε χιλίους ὑπὸ τὸν Χαραλάμπην, τοὺς Πετμεζάδας καὶ τὸν Σολιώτην· ἀλλὰ δὲν ἔφθασεν εἰς Βοστίτσαν εἰμὴ ἄφ' οὗ ἀπέπλευσεν ὁ ἐχθρικός στόλος· ὁδεύων δὲ παρὰ τὴν παραλίαν πρὸς τὸν Ἰσθμὸν καὶ φθάσας εἰς τὴν μονὴν τῆς ἁγίας Εἰρήνης, ὀλίγας ὥρας ἀπέχουσιν τῆς Βοστίτσης, εἶδεν ἀντίπεραν καίόμενον τὸ Γαλαξειδί· τὴν δὲ 22 Σεπτεμβρίου ἔφθασεν εἰς τὰ Βασιλικὰ (Σικυῶνα)·

Ἐν ᾧ δὲ ὁ ἐχθρικός στόλος διέπλεε τὴν ἐλληνικὴν θάλασσαν καὶ κα-

Ἡ Κορώνη.

τέστρεφεν, ὁ ἐλληνικὸς διέμενεν ἄπλους. Τὰ πλοῖα, ὡς ἰδιόστολα, ἦσαν δικαίῳ τῷ λόγῳ καὶ δυσκίνητα· ἀλλ' ὁ μέγας κίνδυνος τῆς πατρίδος ἔπεισε καὶ ταύτην τὴν φοράν τοὺς γενναίους νησιώτας εἰς νέας χρηματικὰς καταβολάς, δι' ὧν ἐφοδιασθέντα 35 ἐξέπλευσαν πρὸς τὰ δυτικὰ τῆς Πελοποννήσου εἰς συνάντησιν τῶν ἐχθρικῶν· συνεξέπλευσε κατὰ πρώτην φοράν καὶ ὁ Ἀνδρέας Βῶκος, ὁ καὶ Μιχαύλης, ὡς ἄπλους πλοίαρχος. Ὀλίγον διέμενεν ὁ ἐχθρικός στόλος ἐν Ζακύνθῳ, καὶ ἀπέπλευσε διευθυνόμενος εἰς Κωνσταντινούπολιν καθ' ὃν καιρὸν ἔπλεε πρὸς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον ὁ ἐλληνικός. Ἀφ' ἧθέντος δὲ τούτου ἐκτὸς τῆς Ζακύνθου, ἔστειλαν οἱ ἀρχηγοὶ ἀξιωματικὸν εἰς τὸ ὑγειονομεῖον ἵνα μάθῃ τι περὶ τοῦ ἐχθρικοῦ· ἀλλ' αἱ Ἀρχαὶ ἀπέπεμψαν τὸν ἀποσταλέντα ἐχθρωδῶς ἀπαγορεύσασθαι αὐτῷ πᾶσαν συνέντευξιν μετὰ τῶν ἐπὶ ξηρᾷ καὶ πᾶσαν ἀγοράν. Ἡ διαγωγή αὕτη τῆς ἀγγλοῦνικῆς κυβερνήσεως ἦτο φανερά παράδοσις τῆς οὐδετερότητος, ἣν ἐπηγγέλλετο. Ἀφοῦ ἐδέχθη δις ὀλόκληρον ὀθωμανικὸν στόλον, πῶς ἀπέπεμπε μίαν ἐλληνικὴν λέμβον; Πλέων δὲ ὁ ἐλληνικός μεταξὺ Ζακύνθου καὶ Κεφαλληνίας ἔμαθεν ὅτι ἐπεθύμει πρὸς τινων θαλασσοπορούντων καὶ ἐστράφη πρὸς τὰς Σπέτσας καὶ τὴν Ὑδραν ὑποπτεύσας μὴ ὁ ἐχθρικός τὰς προσβάλῃ ἐπὶ τοῦ διάπλου. Ἀλλ' οὗτος γῆρε τόσῃ σφοδρᾷ ἀντίπνοιαν ἔξωθεν τῶν μεσσηνια-

κῶν φρουρίων, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ ποδίσῃ πρὸς τὴν Ζακύνθον. Ἐξ αἰτίας δὲ τῆς ἀνεμοζάλης ἀπεμακρύνθη ἐν δικάταρτον Ἀλγερινὸν 20 κανονίων, καὶ ἐμπεσόν εἰς τὸν ἐλληνικὸν στόλον, καὶ πολεμοῦμενον πανταχόθεν, ἀντέστη κατ' ἀρχὰς γενναίως, ἀλλὰ μὴ βλέπον τρόπον σωτηρίας καὶ κατωδιωκόμενον ὑπὸ τῶν πλοίων τοῦ Σαχίνῃ καὶ τοῦ Ῥαφαλιᾶ ἐρρίφθη πρὸς τὰ νότια τῆς Ζακύνθου εἰς τόπον λεγόμενον Ὑψόλιθρον, σχεδὸν ἡμίκαυστον καὶ ἐσυντρίβη· 20 τῶν ναυτῶν τοῦ ἐφρονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν, καὶ 40 ἀδλαβεῖς διεσώθησαν.

Ἀνεφέραμεν ἤδη πόσον ἀνεφλέχθη τὸ πνεῦμα τῶν Ἑπταννησίων ἀρξαμένου τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος· δὲν ἴσχυσαν δὲ νὰ σθέσωσι τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ ἐνθουσιασμόν των οὔτε ὁ ἀνυπόκριτος φιλοτουρκισμὸς οὔτε ἡ σιδηρὰ χεὶρ τοῦ τότε μεγάλου ἀρμοστοῦ Θωμᾶ Μαιτλάνδου, ἀξίου ἀνδρός, ἀλλὰ τόσον δεσποτικοῦ, ὥστε αὐτοὶ οἱ συμπατριῶταί του τὸν παρωνόμαζαν Σουλτάν-Θωμᾶν (King Tom). Εἰς μάτην ὁ ἀρμοστής οὗτος ἐκήρυττεν οὐδετερότητα καὶ ἐπηγρύπνει εἰς τὴν μὴ παράδοσίν της ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων· εἰς μάτην ἐδήμειεν ὑπάρχοντα καὶ κατεδίκαζεν εἰς αἰεφυγίαν· οἱ Κεφαλλῆνες καὶ οἱ Ζακύνθιοι καὶ τὰς προκηρύξεις του ἐποδοπάτουν, καὶ τὰς ποινὰς του ὠλιγώρουν, καὶ τὰς ἀπειλάς του ἐχλεύαζαν, καὶ τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα ὑπεστήριζαν διὰ παντὸς τρόπου καὶ δι' αὐτῶν τῶν ἐπ' ἐκκλησίας πανδήμων δεήσεων ὑπὸ τὸν βροντώδη ἵλχον τῶν κωδῶνων εἰς ἐπήκοον τῆς δυσμενοῦς Ἀρχῆς.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, εὐκόλον εἶναι νὰ συμπεράνῃ τις πόσον ἐξήφθη ὁ φύσει ἐνθουσιώδης λαὸς τῆς Ζακύνθου, ὅτε εἶδεν ὅχι μόνον τὴν ἐθνικὴν του σημαίαν κυματίζουσαν, ἀλλὰ καὶ τὸν τυραννούμενον ἀδελφόν του μαστίζοντα κατὰ τὸν Ὑψόλιθρον τὸν ἀλλογενὴ καὶ ἀλλόπιστον τύραννόν του. Χωρὶα δλόκληρα ἐκενώθησαν, καὶ οἱ κάτοικοί των ἔτρεξαν ἐνοπλοὶ ὅπου ἔπεσε τὸ τουρκικὸν πλοῖον· ἔτρεξαν συγχρόνως εἰς τὸν αὐτὸν τόπον καὶ 20 στρατιῶται Ἀγγλοὶ πρὸς διατήρησιν τῶν ὑγειονομικῶν διατάξεων. Μεγάλῃ λογομαχίᾳ ἐπῆλθε κατ' ἀρχὰς μεταξὺ τοῦ Ἀγγλοῦ ἀξιωματικοῦ καὶ τινων ἐκ τῶν χωρικῶν. Ἐπροσπάθει ὁ ἀξιωματικὸς νὰ τοὺς ἐπαναγάγῃ εἰς τὰ χωρὶα των· ἀλλὰ μὴ εἰσακουόμενος ἐκτύπησεν ἓνα δι' ἧς ἐδόσταζεν ἱππομάστιγος. Ἐντεῦθεν ἔλαβαν ἀφορμὴν οἱ εὐερέθιστοι χωρικοὶ νὰ τουφεκίσωσι τὴν φρουράν, ἐσκότωσαν ἓνα στρατιώτην, καὶ ἐπλήγωσαν δύο καὶ τὸν ἀξιωματικόν· τοὺς ἀντετουφέκισε καὶ ἡ φρουρά· ἀλλὰ ὁ μικρὸς ἀριθμὸς τῆς ἡτον ἀνίκανος ν' ἀντισταθῇ ἐπὶ πολὺ πρὸς τὸν μέγαν ἀριθμὸν τῶν χωρικῶν· διὰ τοῦτο ὑπεχώρησεν εἰς τοὺς πλησίον πύργους· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ τὴν ἐκτύπησαν τὴν νύκτα οἱ χωρικοί.

Ἐν ᾧ δὲ τοιαῦτα συνέβαιναν ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῆς Ζακύνθου, πλοῖα τοῦ πρὸς τὴν Ὑδραν καὶ Σπέτσας πλέοντος ἐλληνικοῦ στόλου ἔπεσαν ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς εἰς τὸ μέσον τοῦ ἐχθρικοῦ μεταξὺ Ζακύνθου καὶ Γλαρέντσας καὶ ἐκινδύνευσαν. Ἀλλὰ παρευρεθεῖς ὁ Μιαούλης ἐφάνη αὐτοφυῆς

ναύαρχος· ἔφερε τὰ πλοῖα ὅσον ἐδύνατο πλησιέστερον τῆς πελοποννησιακῆς ξηρᾶς, διέταξε νὰ παρὰπλέωσι, καὶ τοιοῦτοτρόπως τὰ μεγάλωσιμα ἐχθρικά, μὴ δυνάμενα νὰ πλεύσωσιν εἰς ὀλιγοδαθῆ νερὰ, ἐκανονοδόλουν μακρόθεν ὅλον τὸ νυχθήμερον ἐπὶ ματαίῳ. Τὴν δὲ ἐπελθοῦσαν νύκτα διεξέπλευσαν τὰ ἑλληνικὰ σῶα· μόνον τὸ τοῦ Θεοδώρη Γ. Μέξη καθῆσαν, ἐκυρίευσαν οἱ ἐχ-

Καρᾶ-'Αλῆς.

θροὶ καὶ ἔσβεσαν ἤν ἀναψῆν φλόγα οἱ ναῦταί του ἀποθάντες ὅλοι ἀδελφεῖς εἰς τὴν ξηράν.

Μετὰ τὴν ναυτικὴν ταύτην ἀψιμαχίαν, ὁ ὀθωμανικὸς στόλος εἰσέπλευσεν αὐθις τὸν λιμένα τῆς Ζακύνθου, παρέλαβε τοὺς διασωθέντας ναύτας τοῦ Ἀλγερινοῦ πλοίου, καὶ ἀπέπλευσε τὴν 3 Ὀκτωβρίου· βλάψας δὲ κατὰ τὸν πλοῦν τοῦ τὴν μηδεμίαν κίτιαν παρασχούσαν Σαμοθράκην, εἰσῆλθεν εἰς

Κωνσταντινούπολιν τὴν 12 Νοεμβρίου, ἐπιδεικνύων τὰ συλληφθέντα τοῦ Γαλαξειδίου πλοῖα, καὶ κρεμάσας ἐπὶ τῶν καταρτίων αὐτῶν 30 ἀθλίους ναύτας αἰχμαλωτισθέντας, ὡς ἔλεγαν οἱ τοῦ στόλου ἐν Γαλαξειδίῳ· ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν εὐρέθη ψυχὴ ζῶσα ἐπὶ τῆς εἰς τὴν κωμόπολιν ἐκείνην ἀποθάσεώς των, ἐπιστεύετο, ὅτι οἱ κρεμασθέντες ἦσαν ἐκ τῶν δυστυχῶν Χριστιανῶν τῶν πληρωμάτων αὐτοῦ τοῦ στόλου. Ὁ δὲ Καρᾶ-Ἀλῆς προήχθη διὰ τὸν ἐπισιτισμὸν τῶν φρουρίων καὶ τὴν καταστροφὴν τοῦ Γαλαξειδίου εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Καπητάμπασα.

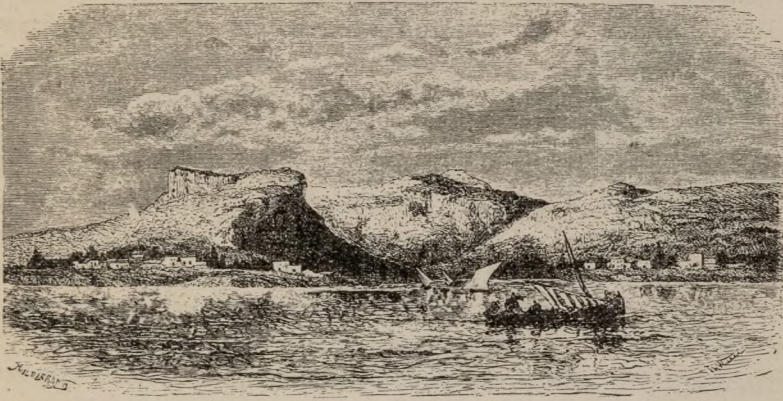
Τὸ δὲ κατὰ τὸν Ὑψόλιθρον συμβὰν ἠνάγκασε τὸν ὑπαρχον Ζακύνθου νὰ βάλλῃ χωρία τινὰ ὑπὸ τὸν στρατιωτικὸν νόμον. Ὁ δὲ ἀνθαρμοστής Ἀδάμ ὄχι μόνον ἐνέκρινε τὸ πραχθέν, ἀλλ' ἐφήρμοσε τὸν νόμον καθ' ὅλην τὴν νῆσον. Πρὸς ἐκτέλεσιν δὲ αὐτοῦ μετέβη εἰς Ζάκυνθον καὶ διέχυσε μέγαν τρόμον. Πέντε χωρικοὶ ἐκρεμάσθησαν ὡς πρωταίτιοι τῶν κατὰ τὸν Ὑψόλιθρον συμβάντων, ὁ Θεόδωρος Πέτας Γλάρος, ὁ Διονύσιος Κοντονίνης, ὁ Παναγιώτης Ρουμελιώτης, ὁ Ἀντώνης Ζούκας καὶ ὁ Γιάννης Κλαδιάνης· τὰ σώματα δὲ αὐτῶν ἐτέθησαν ἐντὸς κλωδίων ὑψωθέντων ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν πέριξ τῆς πόλεως καὶ τοῦ λιμένος βουνῶν εἰς φρίκην τῶν θεατῶν· ὅλοι δὲ οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ἀφωπλίσθησαν, καὶ 100 πάσης κλάσεως, ἐν οἷς καὶ ἱερεῖς, ἀπήχθησαν εἰς τὸ φρούριον ὡς ἑνοχοί, ὡς ὑποπτοὶ ἢ ὡς ἀπειθεῖς.

Τὸν νόμον τοῦτον ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ κηρύξῃ ἰσχύοντα καὶ ὁ ὑπαρχος Κυθήρων ἐν τῷ χωρίῳ τῶν Καθάνων· ἐκηρύχθη δὲ ἰσχύων μετ' ὀλίγον καὶ καθ' ὅλην τὴν νῆσον· ἐκηρύχθη δὲ ἐν τῷ χωρίῳ τῶν Καθάνων, διότι οἱ κάτοικοί του, παρασυρόμενοι ὑπὸ τοῦ πρὸς τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα ἐνθουσιασμοῦ, συνέλαβαν 50 Τούρκους, ἀνδρας γυναικας καὶ παιδιὰ, πλέοντας εἰς Κρήτην καὶ ὀρμισθέντας ἐκ περιστάσεως πρὸς τὴν νῆσον, καὶ τοὺς ἐξωλόθρευσαν ἀνηλεῶς καὶ ἀναιτίως, τοὺς μὲν φονεύσαντες, τοὺς δὲ ῥίψαντες εἰς τὴν θάλασσαν· ἀντέστησαν δὲ καὶ πρὸς τοὺς ὑπηρέτας τῆς ἐξουσίας σταλέντας πρὸς σύλληψιν τῶν ἐνόχων· διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν πολλοὶ χωρικοὶ συνελήφθησαν, καὶ δύο ἐξ αὐτῶν ἐθανατώθησαν· οἱ δὲ πρωταίτιοι κατέφυγαν εἰς Πελοπόννησον. Συγχρόνως ἐκηρύχθη ἰσχύων ὁ στρατιωτικὸς νόμος καὶ ἐν Κεφαλληνίᾳ καὶ ἐν ἀγίᾳ Μαύρᾳ, καὶ ἐν τῇ πρωτευούσῃ νήσῳ τῶν Κορυφῶν· καὶ ἐν μὲν τῇ Κεφαλληνίᾳ κατὰ τὸ λέγειν αὐτοῦ τοῦ ἀνθαρμοστοῦ (β), ἐκηρύχθη ὄχι διότι ἔπραξαν οἱ κάτοικοί της ὅσα οἱ Ζακύνθιοι, ἀλλὰ διότι ἐνδεχόμενον ἦτο νὰ πράξωσι τοιαῦτα ἐν ὁμοίᾳ περιστάσει· ἐν δὲ τῇ ἀγίᾳ Μαύρᾳ, διότι ἡ νῆσος ἐκείνη, χωριζομένη τῆς ξηρᾶς διὰ στενοῦ καὶ διαβατοῦ πορθμοῦ, ὑπέκειτο εἰς ληστρικὰς ἐκείθεν ἐπιδρομάς· ἐν δὲ τῇ νήσῳ τῶν Κορυφῶν, διότι, ἂν καὶ ὁ τόπος ἐκεῖνος διέμεινεν ἥσυχος καὶ εὐπειθής, δὲν ἦτον εὐκολον νὰ ἐξαίρεθῇ τοῦ γενικοῦ κανόνος. Διὰ τοιοῦτους λόγους ἀφωπλίσθησαν τὰς ἡμέρας ἐκείνας συγχρόνως ὅλοι οἱ Ἑπτανήσιοι, πταῖσται, ἀθῶοι, φιλοτάραχοι καὶ φιλήσυχοι. Ὀλίγας δὲ ἡμέρας μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα, ἦτοι τὴν 17 Ὀκτωβρίου, ἐξεδόθη ἄλλο κήρυγμα λέγον, ὅτι ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης οὔτε ὀθωμανικὰ

οὔτε ἑλληνικά πλοῖα πολεμικά ἦσαν δεκτά, εἰμὴ ἐν περιστάσει τρικυμίας, εἰς τοὺς λιμένας τοῦ ἰονίου κράτους, ὅτι μόνον ἀδεία τῶν ἀρμοδίων Ἀρχῶν ἐπετρέπετο ἢ μετὰ τῶν ῥηθέντων πλοίων κοινωνία, καὶ ὅτι ὅστις κατοικῶν ἐν τῷ ἰονίῳ κράτει ἀπεπειράτο νὰ κοινωνήσῃ μετὰ τῶν ἐπὶ τῶν ῥηθέντων πλοίων ἀνευ ἀδείας, ἐθεωρεῖτο καὶ ἐπαιδεύετο ὡς ἔνοχος φανεράς παρακοῆς. Τοιαύτη ἦτον ἡ πρὸς τοὺς Ἑπταννησίους διαγωγὴ τῆς ἀρμοστίας, καὶ τοιαύτη ἡ διαθέσις τῆς πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα ὑπὸ τὸ ψευδὲς πάντοτε ὄνομα αὐστηράς καὶ ἀμερολήπτου οὐδετερότητος.

Ἐρχόμεθα τώρα νὰ παρασταθῶμεν εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπολιτσᾶς.

Μέγας καὶ πολὺς ἦτον ἐν Τριπολιτσᾷ ὁ Κεχαγιάμπεης ἐν ὅσῳ ἐνίκαι

Τὰ Κύθηρα.

ἀλλ' οὐδεὶς τὸν ἐσέβετο οὐδ' ὑπήκουεν ἄφ' οὗ ἔπκυσε νικῶν. Ἀνηγέρθησαν τότε, καθὼς συμβαίνει συνήθως ἐπὶ τῶν ἀποτυχιῶν, πολλὰ κεφαλαί· διηρέθησαν δὲ ὅλοι εἰς τρία μεγάλα κόμματα· εἰς τὸ τῶν ἐντοπίων Τούρκων οὓς ἐκίνουν ὁ Κιαμίλμπεης, ὁ Μουσταφάμπεης, ὁ Δεφτερδάρης καὶ ὁ Σείχ-Νετσήπ-ἐφέντης· εἰς τὸ τοῦ Κεχαγιάμπεη καὶ Καϊμακάμη, ἦτοι τῶν Ἀσιανῶν, καὶ εἰς τὸ τῶν συναναβάντων μετὰ τοῦ Κεχαγιάμπεη Ἀλβανῶν τῶν ὑπὸ τὸν Ἑλμάσμπεην. Τὸ πρῶτον κόμμα ἐζήτει ἀσφάλειαν, τὸ δεύτερον τιμὴν, τὸ τρίτον χρήματα. Καὶ τὰ τρία ἐδλεπαν πᾶσαν ἀντίστασιν ματαίαν, ἄφ' οὗ μάλιστα ἐπείσθησαν, ὅτι οἱ ἔξωθεν ἐρχόμενοι εἰς βοήθειαν ὁμόπιστοί των ἤττηθησαν κατὰ τὰ Βασιλικά. Ἀλλ' οἱ περὶ τὸν Κεχαγιάμπεην ἦσαν τῆς γνώμης νὰ μὴ ἐμπιστευθῶσιν εἰς ἐπισφαλῆ συμβιβασμόν, ἀλλὰ νὰ ἐξέλθωσιν ὅλοι πανέστιοι διὰ νυκτός, καὶ διελθόντες τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον νὰ καταφύγῳσιν ὅσοι ἐπιζήσωσιν εἰς Νάυπλιον. Ἄν τολμηρὰ ἦτον ἡ γνώμη αὕτη, ἦτον ἡ μόνη παρέχουσα ἐλπίδα σωτηρίας. Ἀλλ' οἱ Ἀλβανοὶ ἤξευραν ὅτι, ἀποχωριζόμενοι τῶν συναδέλφων των, ἐσυμβιβάζοντο μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ εὐχόλως καὶ ἐπικερδῶς· ὅθεν, ὡς ἄνθρωποι τοῦ συμφέροντος, δὲν ἐπέ-

θοντο νὰ ριφκοινδυνεύσωσιν ἐπ' ὠφελείᾳ ἄλλων. Εἰς τὴν δὲ ἀναισχυντίαν περιέπεσαν, ὥστε ἐμονοπώλουν τὰς ἐναπολειφθείσας τροφάς, καὶ ἐπώλουν πολλάκις καὶ αὐτὸ τὸ ἐν τῇ πόλει νερόν· ἀπαιτοῦντες δὲ ἀπειλητικῶς τοὺς ὑστεροῦντας μισθοὺς των, ἀπέκλεισαν καὶ αὐτὸν τὸν Κεχαγιάμπην ἐν τῷ παλατίῳ του καὶ τοὺς ἔλαβαν διὰ τῆς βίας. Οἱ δὲ ἐντόπιοι· Τοῦρκοι εἶχαν ἄλλας αἰτίαις νὰ μὴ ἐγκρίνωσι τὸ περὶ τῆς ἐξόδου σχέδιον τοῦ Κεχαγιάμπη· δὲν ἤθελαν νὰ θέσωσιν εἰς κίνδυνον τὰς οἰκογενεῖας των· ἔχοντες δὲ σχέσεις πρὸς τοὺς προκρίτους τῆς Πελοποννήσου ὡς συμπατριῶτας των, ἤλπιζαν πάντοτε νὰ συμβιβασθῶσι καὶ λυτρωθῶσι. Τοιαύτη διαφωνία ἐπεκράτει ἐν Τριπολιτσᾷ καθιστῶσα τὴν δεινὴν θέσιν τῆς πολὺ δεινοτέραν. Ἡ ἐγγίζουσα δὲ ἐκπολιόρκησις ἔφερεν ἔξωθεν τῶν τειχῶν τόσον πληθὺς ὅπλοφόρων ἐπ' ἐλπίδι λαφυραγωγίας, ὥστε συνηριθμοῦντο τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦλάχιστον 15000· ἐπεκράτει δὲ καὶ τὴν ἀταξίαν καὶ ἀπροσεξίαν ἐν τῷ στρατοπέδῳ, ὥστ' ἐλαθροπώλουν τινὲς αἰσχροκερδεῖς πρὸς τοὺς πολιορκουμένους ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς τροφάς. Εἰδοποιηθεὶς ὁ Κυριακούλης ὅτι προσήλθαν τινες ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ὑπὸ τὸ τεῖχος κρυφίως, παρέλαβέ τινας τῶν περὶ αὐτὸν καὶ ἔτρεξε νὰ τοὺς διασκορπίσῃ καὶ τιμωρήσῃ· ἀλλὰ τοὺς ὑπεράσπισαν οἱ ἔσωθεν τουφεκίζοντες, καὶ ἐξώρμησαν πολλοὶ αὐτῶν εἰς τιμωρίαν τῶν προθυμηθέντων νὰ παύσωσι τὴν ἀθέμιτον τούτην τουφεμπορίαν· ἔτρεξαν τότε καὶ πολλοὶ Ἕλληνες ἀκούσαντες τὸν τουφεκισμόν, ἔτρεξε καὶ αὐτὸς ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ μετὰ δῖωρον μάχην ἠναγκάσθησαν οἱ ἐξορμήσαντες, πολλὰ παθόντες, νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν πόλιν.

Ἐντοσούτῳ, τὸ σχέδιον τοῦ συμβιβασμοῦ ὑπερίσχυεν, ἀλλ' οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ τὸ προβάλλῃ ἀναφανδόν. Ἐν τοῖς τοιούτοις καιροῖς ἰσχύει πρὸς τοὺς Ὀθωμανοῖς πολλάκις τὸ γυναικεῖον φύλον. Ἐν Κωνσταντινουπόλει συχνάκις κινεῖται ὁ ὄχλος τῶν γυναικῶν αὐθαδῶς καὶ ἀτιμωρήτως κατὰ τῶν Ἀρχῶν ἐν καιρῷ σιτοδείας· ἐντεῦθεν ὀρμώμενοι καὶ οἱ ἐν Τριπολιτσᾷ, οἱ θέλοντες ὑπὲρ τοὺς ἄλλους τὸν συμβιβασμόν, ὑπεκίνησαν τὰς Ὀθωμανίδας. Τὴν 6 Σεπτεμβρίου συνήχθησαν κάτωθεν τοῦ παλατίου πάμπολλαι καὶ ὀδυρόμεναι ἐκράυαζαν, ὅτι ἀπέθνησκον τῆς πείνης καὶ τῆς δίψης καὶ ἐπεκαλοῦντο ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ βασιλέως των τὸν ταχὺν συμβιβασμόν μετὰ τῶν πολιορκητῶν, ὡς τὴν μόνην ἀποτροπὴν τοῦ παντελοῦς ὀλέθρου. Συνήλθαν τότε εἰς τὸ παλάτιον οἱ πρόκριτοι, καὶ ἐνώπιον τοῦ Κεχαγιάμπη, μὴ δυνάμενου πλέον μὴδ' αὐτοῦ ν' ἀντιτείνῃ, ἐνεκρίθη νὰ γείνωσι πρὸς τοὺς Ἕλληνας προτάσεις συμβιβασμοῦ διὰ τῶν ἀρχιερέων καὶ προεστώτων.

Τῶν ἀνδρῶν τούτων ὁ ἐν Τριπολιτσᾷ βίος ἦτο μαρτύριον. Κατ' ἀρχὰς ἔζων ὑπὸ ἀπλὴν φύλαξιν, ἃν καὶ πάντοτε ἐν μέσῳ ἀπειλῶν καὶ κινδύνων· ἀλλὰ μόλις ἕνα μῆνα διήρκεσεν ἡ τοιαύτη κατάστασις των.

Ἀρχομένου τοῦ Ἀπριλίου ἀφώπλισεν ἡ ἐξουσία καὶ ἐδέσμευσεν 18 ἐνόπλους συναναδάντας εἰς Τριπολιτσάν ὡς σωματοφύλακας αὐτῶν· τὴν δὲ 16 ἔφερεν ὁ ὄχλος ἐνώπιον τῆς ἐξουσίας Χριστιανόν τινα Τριπολιτσιώτην ἐπ'

λόγῳ ὅτι τὸν συνέλαβεν ἔξω τῆς πόλεως στελλόμενον πρὸς τοὺς πολιορκητάς εἰς ἀνακάλυψιν πολεμικοῦ τινος τουρκικοῦ σχεδίου. Ἐπὶ τῇ μαρτυρίᾳ αὐτοῦ ἀπεκεφαλίσθησαν ὁ ἀνεψιὸς ἑνὸς τῶν προεστώτων καὶ εἰς τῶν ὑπηρετῶν αὐτῶν ὡς ἀποστείλαντες τὸν συλληφθέντα πρὸς τοὺς Ἑλλήνας. Τοῦτου γενομένου, ἠκούσθη φωνὴ λέγουσα «διατί σκοτόνομεν τοὺς ὑπηρέτας καὶ φυλάττομεν τοὺς κυρίους;» καὶ ἐπὶ τῇ φωνῇ ταύτῃ ὥρμησεν ὁ ὄχλος εἰς σφαγὴν τῶν κυρίων, ἀλλ' ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῆς φρουράς. Αὐθεςπερὶ δὲ ἀπεφασίσθη νὰ φυλακισθῶσιν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ προεστώτες εἰς καθησύχασιν τοῦ ὄχλου, καὶ ἡ ἀπόφασις ἐξετελέσθη τὴν ἐπαύριον. Μόνοι δὲ ἐφυλακίσθησαν ὁ Κορίνθου Κύριλλος, ὁ Σωτήρης Νοταρᾶς, ὁ Μητρος Ῥοδόπουλος (γ), ὁ Ἀνδρέας Καλαμογδάρτης καὶ ὁ Ἀναστάσης Μαυρομιχάλης, ὡς προστατευόμενοι ὁ πρῶτος καὶ ὁ δεύτερος ὑπὸ τοῦ Κιαμὶλμπεη, ὁ τρίτος καὶ ὁ τέταρτος ὑπὸ τοῦ Μουσταφάμπεη, καὶ ὁ Μαυρομιχάλης ὑπὸ τοῦ Καϊμακάκη. Γενομένης δὲ τὴν ἐπισύσας νέας ὀχλαγωγίας, ἐφρονέυθησαν οἱ προδωσμευθέντες 18 σωματοφύλακες. Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς, οἱ προεστώτες καὶ οἱ ὑπηρέται αὐτῶν, ὅλοι 38, σύνεσωρεύθησαν ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ φυλακῇ, τῇ τῶν κακούργων, ἣτις εἶχεν ἐμβάδὸν μόλις 150 πήχεων καὶ ἐν μικρὸν παράθυρον ἦσαν δὲ ὅλοι ἐκτὸς δύο ὑπηρετῶν, ἀλυσσοσύνδετοι ἀπὸ τοῦ τραχήλου οἱ μὲν κύριοι διὰ μιᾶς οἱ δὲ ὑπηρέται δι' ἄλλης ἀλύσεως, ὥστε, ἑνὸς ἀνισταμένου, ὅλοι ἐξ ἀνάγκης συνανίσταντο· ἐτρέφεοντο δὲ ὅσον ἀποζῆν καὶ ἐδίωσαν τὸν πολυώδυνον τοῦτον βίον πέντε μῆνας δις μόνον ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ ἐξήχθησαν τῆς φυλακῆς, ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐπανήχθησαν.

Ἀναστ. Μαυρομιχάλης.

Ἀφ' οὗ δὲ ἐνεκρίθη νὰ μεταχειρισθῶσιν οἱ πολιορκούμενοι τοὺς ἄνδρας τούτους ὡς ὄργανα τῶν σκοπῶν των, τοὺς ἐξήγαγον τοῦ δεσμωτηρίου, ὅπου εἶχαν ἤδη ἀποθάναι ὁ Μονεμβασιάς Χρύσανθος καὶ τις διάκονος, ὅλους ῥακενδύτας, ὄζοντας, φθειριῶντας, ἡμιθανεῖς ἐκ τῆς ἀσιτίας καὶ κακουχίας, σικίας ἀνθρώπων μᾶλλον ἢ ἀνθρώπου. Ἐξ ἀπέθαναν ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ ἡμέρᾳ ἐν Τριπολιτσᾷ μετὰ τὴν ἀποφυλάκισιν, ἐν οἷς τρεῖς ἀρχιερεῖς, ὁ Ναυπλίου Γρηγόριος, ὁ Χριστιανουπόλεως Γερμανὸς καὶ ὁ Δημητσάνης Φιλόθεος· δύο δὲ προεστώτες ἐξεψύχθησαν καθ' ὁδὸν μετακομιζόμενοι εἰς τὰ ἴδια, ὁ Θεόδωρος Δηληγιάννης καὶ ὁ Ἰωάννης Πεῖρούκας. Ἀφ' οὗ δὲ ἐπεριποιήθησαν οἱ Τούρκοι οὕς ἕως χθὲς ἐδασάνιζαν καὶ ἐδικαιολογήθησαν, ὅτι τοὺς ἐφυλάκισαν εἰς διάσωσίν των ἀπὸ τῆς ὁρμῆς τοῦ ὄχλου, τοὺς διέταξαν νὰ γράψωσι τοῖς πολιορκηταῖς γράμματα ὅπως αὐτοὶ τὰ ὑπηγόρευαν. Ἦσαν δὲ ἀπειλητικὰ μᾶλλον ἢ συμβιβαστικά, διότι τοὺς ἐμέμφοντο οἱ γράψαντες διὰ τὴν πρὸς τὸν εὐμενῆ ἐξουσίαν μεγάλῃν ἀχαριστίαν των, τοῖς ἔλεγον νὰ ἔλθωσιν εἰς

ἑαυτούς, νὰ γνωρίσωσι τὸ σφάλμα των, νὰ καταθέσωσι τὰ ὄπλα καὶ νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὸ ἔλεος τοῦ πολυευσπλάγχχνου Σουλτάνου τοῦ ἐξουσιάζοντος τὰ δύο τρίτα τοῦ κόσμου καὶ τοῦ διὰ μόνης τῆς κατάρας δυναμένου νὰ τοὺς ἀφάνισῃ· εἰ δὲ καὶ παρήκουαν, τοὺς εἰδοποιοῦν, ὅτι ἐκινδύνευαν νὰ πωληθῶσι· καὶ αὐτοί, καθὼς ἄλλοτε ἐπωλήθησαν οἱ ὅμοιοι των Σέρβοι, πρὸς τρία γρόσια ὁ ἄνθρωπος· ἐπὶ τέλους δὲ τοὺς ἡρώτων τί ἐζήτουν· ἐρρίφθησαν δὲ τὰ γράμματα ἔξω τοῦ τείχους. Οἱ πολιορκηταὶ ἀπεκρίθησαν, ὅτι ἐχαρίζετο τοῖς πολιορκουμένοις ἡ ζωὴ, ἡσφαλίζετο ἡ τιμὴ των, καὶ ἐπετρέπετο καὶ ἡ ἀλλοῦ μετὰδασίς των· ἐπιπλήττοντες δὲ τοὺς γράψαντας ἐπὶ τουρκοφροσύνῃ, ὡς ἂν ἦσαν κύριοι νὰ γράψωσιν ὅ,τι ἐνέκριναν, τοὺς ἐσυμβούλευαν νὰ ἀκολουθήσωσι τοὺς φίλους των. Οἱ Τοῦρκοι ἐπρόβαλαν συνέντευξιν πληρεξουσίων ἐκατέρωθεν καὶ εἰσηκούσθησαν· ἔγεινεν ἀνακωχή, καὶ ἐχύθη ἔξω τῆς πεινώσης καὶ διψώσης πόλεως πλῆθος γυναικῶν καὶ παιδίων ἐπὶ φανερῷ κινδύνῳ. Ἀλλ', ἐν ᾧ ἐξήρχοντο, οἱ ἀσπλαγχνοὶ καὶ ἀίσχυροκερδεῖς Ἀλβανοί, ἰστάμενοι πρὸ τῶν πυλῶνων, τοῖς ἀφῆρουν ὅ,τι εἶχαν. Παμπληθὴ στρατεύματα, ὡς εἴπαμεν, συνέρρευσαν τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἐκτὸς τῆς πόλεως, καὶ αὐτὸ τὸ στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων σχεδὸν ἐπέينا. Διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην, καὶ εἰς πλειοτέραν στενοχωρίαν τῶν ἐντὸς τῆς πόλεως ἐχθρῶν, δεχθέντες οἱ Ἕλληνες τοὺς κατὰ πρῶτον ἐξελθόντας, δὲν ἤθελαν νὰ δεχθῶσι καὶ τοὺς ἐκ δευτέρου καὶ τοῖς ἐτουφέκισαν ἐξερχομένους· ἀλλὰ τοὺς ἀπώθουν καὶ οἱ Τοῦρκοι τουφεκίζοντες τοὺς ἄνωθεν τοῦ τείχους. Τότε οἱ Ἕλληνες τοὺς περὶέλαβαν ἐξ ἀνάγκης, τοὺς ἐτοποθέτησαν ὅπισθεν τοῦ στρατοπέδου πρὸς τὴν ὁδὸν τῶν Καλαδρύτων, καὶ τοὺς ἀφῆκαν νὰ τρέφωνται ὅπως καὶ ὅθεν ἐδύναντο.

Τὴν δὲ 15 ἐστήθη σκηνὴ ἐπὶ τῆς πεδιάδος ἐξ ἴσου μακρὰν τῆς πόλεως καὶ τοῦ στρατοπέδου, κατὰ τὸν ἄγιον Ἀθανάσιον, καὶ δύο ὥρας πρὸ τῆς μεσημβρίας ἐξήλθαν τῆς πόλεως ἑφίπποι οἱ πληρεξούσιοι τῶν τριῶν κομμῶτων, καὶ ἐκάθησαν ὑπὸ τὴν σκηνήν. Ἦλθαν μετ' ὀλίγον καὶ οἱ τῶν Ἑλλήνων. Ἐπροσκηκώθησαν οἱ Τοῦρκοι ἰδόντες τοὺς Ἕλληνας ἐρχομένους, ἀντεχαιρετήθησαν ὡς ἰσότιμοι, καὶ ἤρχισεν ἡ συνδιάλεξις. Οἱ Ἕλληνες, ἐρωτηθέντες τί ἐζήτουν, ἐπανέλαβαν ὅσα ἔγραψαν καὶ ἐπέμεναν. Οἱ Τοῦρκοι ὑπεσχέθησαν νὰ δώσωσι ταχεῖαν ἀπάντησιν ἀφ' οὗ ἐσυμβουλευόντο καὶ τοὺς ἐν τῇ πόλει, καὶ οὕτω διελύθη ἡ πρώτη συνέντευξις· ἐγένετο καὶ δευτέρα, καθ' ἣν ἐπρόβαλαν οἱ Τοῦρκοι νὰ τοῖς δοθῶσι 1800 ζῶα εἰς μετακόμισιν αὐτῶν καὶ τῆς περιουσίας των εἰς τοὺς ἀντικρὺ τοῦ Ναυπλίου Μύλους, καὶ 40 εὐρωπαϊκὰ πλοῖα, ὅπως διαβιθασθῶσιν εἰς Σμύρνην ἢ εἰς ἄλλον τουρκικὸν τόπον, νὰ φέρωσι δὲ καὶ τὰ ὄπλα των καὶ νὰ τρέφωνται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀφ' ἧς ἡμέρας ὑπογραφῇ ἡ συνθήκη μέχρι τῆς εἰς τὰ πλοῖα ἐπιβιβάσεως των. Οἱ δ' Ἕλληνες ἀντεπρόβαλαν νὰ τοὺς ἐπιβιβάσωσιν ἀσφαλῶς εἰς τὰ πλοῖα, ἀλλ' ἀφωπλισμένους· ἀφίνοντές τοις δὲ σῶν τὴν περιουσίαν των ἀπήλθον, ὡς ἀποζημίωσιν δι' ὅσην φθορὰν ἐπροξένησαν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καὶ ὡς ἔξοδα τοῦ πολέμου, ἐπέκεινα τῶν 50000000 γροσίων. Δεινὰς καὶ ἀτελεσφό-

ρους ἐθεώρησαν οἱ Τούρκοι τὰς προτάσεις ταύτας καὶ ἀνέδωκαν τὴν ἀπάντησιν εἰς ἄλλην συνέντευξιν· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τρίτῃ συνεντεύξει δὲν ἐσυμβεβασθησαν, ἢ ἀναχωρῆναι ἐλύθη, καὶ αἱ ἐχθροπραξίαι ἐπανελήφθησαν.

Ἐν τούτοις, ὑπέθαλπαν οἱ Ἕλληνες τὸ ἐνυπάρχον σχίσμα τῶν ἐχθρῶν, συγκαταβατικώτεροι φαινόμενοι πρὸς τοὺς Ἀλβανούς διὰ τὰς ἐξῆς αἰτίαις. Οἱ Σουλῳται, ἅφ' οὗ ἀνέκτησαν τὴν πατρίδα των, ἐκηρύχθησαν, ὡς εἶδαμεν, ὑπέρμαχοι τοῦ Ἀλῆ καὶ σύμμαχοι τῶν ἀληπακίζόντων Ἀλβανῶν· διαδοθείσης δὲ τῆς εἰδήσεως, ὅτι ἔπνεεν ἡ Τριπολιτὶς τὰ λοίσθια, ἀπεστάλησάν τινες παρὰ τῆς συμμαχίας ταύτης πρὸς τοὺς πολιορκούντας τὴν πόλιν ἐκείνην εἰς σωτηρίαν τῶν κινδυνευσόντων ἐν αὐτῇ Ἀλβανῶν ὡς ὁμοφρόνων. Ἐδέχθησαν εὐμενῶς οἱ πολιορκηταὶ τὴν ἀποστολὴν ταύτην, καὶ ἐπροθυμύθησαν εἰ μᾶλλον ν' ἀποσπᾶσιν τῶν ἄλλων τοὺς Ἀλβανούς, διότι ἀπέσπων τὴν κυριωτέραν δύναμιν τῆς πόλεως. Εὐδαίετοι ἐφάνησαν καὶ οἱ Ἀλβανοί, διότι ἀποσπώμενοι ἠσφάλιζαν τὰ ὕλικά συμφέροντά των, ἂν καὶ ἐθυσίαζαν τὴν τιμὴν των. Διὰ τοὺς λόγους τούτους ὁ Ἐλμάσμπειος διεπραγματεύετο κατ' ἰδίαν μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπιτυχῶς, καὶ ἐλθὼν πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην ἐδήλωσεν, ὅτι ἔτοιμοι ἦσαν οἱ Ἀλβανοὶ ν' ἀναχωρήσωσιν ἐπὶ συμφωνίᾳ νὰ φέρωσι τὰ ὅπλα καὶ ὅλα τὰ πράγματα των, νὰ συμπαραλάβωσι τὰς γυναῖκας τῶν πασάδων, τὸν Κεχαγιάμπειν, τὸν Καϊμακάμην, τὸν Μπινᾶ-ἐμίνην, τὸν Καδὴν καὶ ἄλλους τινὰς μὴ Πελοποννησίους Τούρκους, καὶ νὰ ἐξασφαλισθῶσι κατὰ τὴν εἰς Ἡπείρου μετὰδασίν των· ὑπέσχοντο δὲ νὰ συμπολεμήσωσι κατὰ τῆς Πύλης ἐπὶ τῆς εἰς τὰ ἴδια ἐπανόδου των. Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες ἐδέχθησαν τὰς προτάσεις ταύτας· οἱ δὲ ἐντόπιοι Τούρκοι ἐβλεπαν, ὅτι ἐχάνοντο, ἂν ἀπεχωρίζοντο αὐτῶν οἱ Ἀλβανοί, διὰ τοῦτο κατέβαλαν πᾶσαν φροντίδα εἰς διατήρησιν τῆς συνενώσεως. Ἀλλὰ βλέποντες ὅτι οἱ μὲν Ἀλβανοὶ ἐκώφευαν, οἱ δὲ Ἕλληνες ἀπέρριπταν τὰς προτάσεις των, διηρέθησαν καὶ αὐτοὶ καὶ ἐφρόντιζαν διὰ τὴν ἰδίαν σωτηρίαν διαπραγματευόμενοι εἴτε ἄτομα πρὸς ἄτομα, εἴτε κοινότητες πρὸς κοινότητας. Ἐν τούτοις οἱ Ἀλβανοί, ἅφ' οὗ κατὰ τὴν ἐγγράφως γενομένην ἰδιαιτέραν σύμβασιν αὐτῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων ἐστεύλιν εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Κολοκοτρώνη τὰ πράγματά των, ἡτοιμάσθησαν νὰ ἐξέλθωσι τὴν 23 Σεπτεμβρίου. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐπρόβαλαν καὶ οἱ λοιποὶ Τούρκοι νὰ ἐλθῶσιν ἐκ νέου εἰς λόγους μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἐντοσούτῳ ἢ ἐξοδῷ τῶν Ἀλβανῶν ἐβλαβεν εἰς κίνησιν ὅλους τοὺς ἐν Τριπολιτὶς ἀπὸ πρῶτας. Τινὲς τῶν Ἑλλήνων πηρετήρησαν ὅτι τὸ πρὸς τὴν πύλιν τοῦ Ναυπλίου κανονοστάσιον ἔμεινεν ἐξ αἰτίας ταύτης ἀφροσύνητον, καὶ τρεῖς ὥρας πρὸς τῆς μεσημβρίας ἄνευ οὐδεμιᾶς προμελέτης ἢ προετοιμασίας ἢ εἰδήσεως τῶν ἀρχηγῶν ἀνέβησαν ἀλλεπαλλήλως 50 ἐπὶ τῶν ὤμων ὁ εἰς τοῦ ἄλλου ἐν τάχει, ἐν οἷς καὶ ὁ Παναγιώτης Κεφάλας, εἰσεπήδησαν τὸ τεῖχος, ἤνοιξαν τὴν ἀφροσύνητον καὶ ἀτείχιστον ἐκείνην πύλιν, εἰσήγαγον τοὺς πλησιεστέρους συναγωνιστάς των καὶ ἀνύψωσαν τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν. Ἰδόντες οἱ Τούρκοι τὸ γεγονός· ἔτρεξαν πληθηθῶν ἐπὶ τοὺς εἰσέλθοντας του-

φεκίζοντες καὶ τουφεκίζόμενοι. Εἶδαν οἱ ἔξω παρὰ πᾶσιν προσδοκίαν τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν ἐπὶ τοῦ τείχους, ἤκουσαν καὶ τὸν τουφεκισμὸν καὶ ἐφώρμησαν ὅλοι πολλοί· ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ ἄλλας πύλας ὑπὸ τὸν σφοδρὸν τουφεκισμὸν καὶ κανονοβολισμὸν τῶν ἐχθρῶν. Οἱ δὲ Ἀλβανοί, ἔμφοδοι μὴ ἐμπλεχθῶσι, συνῆλθαν ὅλοι εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ παλατίου ὡς ὑπὸ συνθήκην, καὶ ἐπεκαλοῦντο τὴν ἐκπλήρωσίν τῆς, ἂν ὅχι ὡς πρὸς ὅλους, τοῦλάχιστον ὡς πρὸς ἑαυτούς· ἀλλὰ διὰ τὴν κατὰ τὸν ἀνωτέρω τρόπον ἄλυσιν τῆς πόλεως οἱ Ἕλληνας ἤθελαν νὰ θεωρηθῇ ἡ συνθήκη ὡς διαλελυμένη· ὁ Κολοκοτρώνης ὁμοῦ καὶ οἱ λοιποὶ ἀρχηγοὶ ὑπεσχέθησαν ν' ἀσφαλίσωσι μόνους τοὺς Ἀλβανούς, καί, ἐν ᾧ Ἕλληνας καὶ Τούρκους ἐμάχοντο ἐντὸς τῆς πόλεως, τοὺς ἀπέπεμψαν ὅλους 1800 ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Πλαπούτα, ὅστις μετὰ τινων ἄλλων ὁμήρευε παρ' αὐτοῖς ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐγένετο ὁ συμβιβασμός. Ἐξελθόντες δὲ ἀδελφεῖς καὶ ἀνενόχλητοι οἱ Ἀλβανοί, πηρέαζαν σὺν τὰ διαπιστευθέντα τῷ Κολοκοτρώνῃ πράγματά των, διενυκτέρευον ὑπὸ τὰς σκηνάς του, ἀπέλυσαν ἐπὶ τῇ ἀπαιτήσῃ αὐτοῦ ἕσους ἐντοπίους συμπαρέλαδον ἐπὶ τῆς ἐξόδου των, ἀνεχώρησαν τὴν ἐπιούσαν, καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν συνοδευτάντων αὐτοὺς μέχρι τῆς Βουσίτιδος Ἕλληνων διεβιβάσθησαν ἀσφαλῶς εἰς Τριζόνια καὶ ὠδοπόρησαν εἰς Ἡπειρον.

Λαὸς ἀποτινάσσων πολυχρόνιον καὶ βαρὺν ζυγόν, κινεῖται πάντοτε θηριωδῶς κατὰ τῶν δεσποτῶν του· ὁ δὲ ἐπλοφόρος τῆς Ἑλλάδος λαὸς ἦτον ἔτι μᾶλλον ἀκράτητος κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας, διότι οὔτε κυδέρνησις ὑπῆρχεν, οὔτε μισθὸς ἐδίδοτο, οὔτε τροφαὶ τακτικῶς διενέμεντο, οὔτα μέλλον ἀσφαλὲς ἐφαίνετο, οὔτε ὁ ἄτακτος ἐπαίδευετο, οὔτε ὁ σωφρονὼν ἀντημείβετο. Διὰ ταῦτα ἡ ἡμέρα τῆς ἀλώσεως τῆς πρωτευούσης τῆς Πελοποννήσου ἦτον ἡμέρα καταστροφῆς, πυρκαϊᾶς, λεηλασίας καὶ αἵματος. Ἄνδρες, γυναῖκες, παῖδες, ὅλοι ἀπέθνησκον (δ), ἄλλοι φονευόμενοι, ἄλλοι εἰς τὰς ἀναφανείσας ἐν τῇ πόλει φλόγας ῥιπτόμενοι, καὶ ἄλλοι ὑπὸ τὰ καταπίπτοντα στεγάσματα καὶ πατώματα τῶν καιομένων οἰκιῶν καταθλιβόμενοι· ἡ δὲ δίψα τῆς ἐκδικήσεως κατεσίγαζε τὴν φωνὴν τῆς φύσεως. Ἐν ταῖς ὁδοῖς, ἐν ταῖς πλατείαις, παντοῦ δὲν ἤκούοντο εἰμὴ μαχαίροκτυπήματα, πυροβολισμοί, πᾶταγοι κατεδαφίζομένων οἰκιῶν ἐν μέσῳ φλογῶν, φρυάγματα ὀργῆς καὶ γόοι θανάτου· ἐστρώθη τὸ ἔδαφος πτωμάτων καὶ οἱ περιφερόμενοι πεζοὶ καὶ ἵππεῖς δὲν ἐπάτουν εἰμὴ ἀποθνήσκοντες ἢ ἀποθανόντας· ἐφαίνοντο δὲ οἱ Ἕλληνες ὡς θέλοντες νὰ ἐκδινήθωσιν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἀδικήματα τεσσάρων αἰώνων. Οἱ δὲ ἐν Τριπολιτσᾷ Ἑβραῖοι, ἐπὶ λόγῳ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἄλλοῦ κακῆς πρὸς τοὺς Χριστιανούς διαγωγῆς τῶν ὁμοθηρήκων των, ὅλοι κατεστράφησαν, οἱ μὲν διὰ σιδήρου, οἱ δὲ διὰ πυρός, ἐκτὸς τῶν περὶ τὸν Χανὲ γνωστὸν διὰ τὴν ἀγαθότητά του. Ὀλίγοι Τούρκοι ἀπεφάσισαν νὰ ἐξαγοράσωσι δι' αἷματος τὸ αἷμά των, καὶ κατέλαδον οἱ μὲν τὴν μεγάλην τάπιαν οἱ δὲ οἰκίας τινὰς καὶ ἐπυλόμενον. Διεκρίθησαν μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τινες Δερβίσαι, κλεισθέντες ἐν τῇ Τουρκικῇ σχολείᾳ καὶ πολειμήσαντες μέχρι τε-

λευταίας πνοῆς. Οἱ Ἕλληνες ἐκυριευσαν αὐθημερόν τὰς ῥιχίας ὅσας οἱ ἐχθροὶ τῶν κατέλαβαν ἐκτὸς δύο. Περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον ἀνεφάνησαν αἰφνης φλόγες ἐν τῇ παλατίῳ, ὅπου διέτριβαν αἱ γυναῖκες τῶν πασάδων, αἱ ἐπὶ τῆς ἐκπορθήσεως τῆς πόλεως παρελάβεν ὁ Πετρόμπεης. Αἱ γυναῖκες αὗται ἐξ αἰτίας τῆς ἀναφάνεσθαι φλογὸς μετεκομίσθησαν τὴν νύκτα εἰς τὴν πρὸ ὀλίγου κτισθεῖσαν λαμπρὰν οἰκίαν τοῦ Μουσταφάμπεη ὑπὸ τὴν φύλαξιν πάντοτε τοῦ Πετρόμπεη. Τὴν δ' ἐπαύριον ἐκυριεύθη ἡ μία τῶν μὴ κυριευθεισῶν τὴν προτεραίαν δύο οἰκιῶν, καὶ ἐκάη ἡ ἄλλη καὶ συνεκάησαν καὶ ὅλοι οἱ ἐν αὐτῇ. Οἱ δὲ καταλαβόντες τὴν τάπιαν μῆτε τροφὴν μῆτε πόσιν ἔχοντες παρεδόθησαν ἐπὶ ἀσφαλεῖς ζώῃς τὴν 26. Τρεῖς ἡμέρας διήρκεσαν τὰ περὶ τῶν ὁ λόγος ἐν τῇ πόλει δεινὰ. Τὴν δὲ τρίτην ἐθανατώθησαν ἐκτὸς τῆς πόλεως καὶ ὅσοι πεινῶντες καὶ διψῶντες ἐξῆλθαν πρὸ τῆς ἀλώσεως. Δικαστοὶ ἦσαν οἱ ἐν μέσῳ τῆς ἀλληλομαχίας πεσόντες Ἕλληνες, δεσποχιστὶλοι δὲ πάσης ἡλικίας οἱ ἀπολεσθέντες Ὀθωμανοί, Ὀθωμανίδες καὶ Ἑβραῖοι· οἱ δὲ λοιποὶ ἡχμαλωτίσθησαν· 40 μόνον ἔνοπλοι διέφυγαν τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων καταφυγόντες εἰς Ναύπλιον καὶ μὴ καταδιωχθέντες ἐπὶ τῆς φυγῆς. Οἱ ἐπιστημότεροι δὲ τῶν αἰχμαλωτισθέντων ἦσαν ὁ Κεχαγιάμπεης, ὁ Καϊμακάμης, ὁ Κιαμύλμπεης, ὁ Μουσταφάμπεης (ε), ὁ Σεῖχ-Νετολίπ-ἐφέντης, ὁ Δερδάρης, ὁ Μπινᾶ-ἐμίνης, καὶ αἱ παρὰ τῇ Μαυρομιχάλη γυναῖκες τῶν πασάδων. Ἀπειρα καὶ πολύτιμα ἦσαν τὰ λάφυρα, ἀλλ' ἔλα διηρπάγησαν ἄνευ παραμικρᾶς ὠφελείας τοῦ κοινοῦ, ἂν καὶ ἡλπίζετο νὰ θεραπευθῶσιν ὅπως οὐκ ἐκείθεν αἱ καταπεύγουσαι ἀνάγκαι τῆς πατρίδος. Τόση δὲ ἦτον ἡ ἐπισυμβᾶσα λεηλασία, ὥστε αἱ πλείστα τῶν οἰκιῶν ἐγρυνώθησαν καὶ αὐτῆς τῆς ξυλώσεως τῶν.

Οὐδαμῶς προτιθέμεθα νὰ δικαιολογήσωμεν τὰς ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς ἀπανθρωπίας τῶν Ἑλλήνων, ὡς ἀπανθρωπίας ὁμογενῶν ὑπενθυμιζομεν μόνον, ὅτι παντὸς λαοῦ ἡ ἱστορία, καὶ αὐτῶν τῶν μᾶλλον ἐξευγενισμένων, ἔχει σελίδας ἀπανθρωπίας. Καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἡ Ἰόππη, ἀλωθεῖσα ὑπὸ τῶν Γάλλων, ἀφέθη εἰς τὴν διαρπαγὴν καὶ εἰς τὴν σφαγὴν 30 ὥρας, καὶ οἱ αἰχμαλωτισθέντες ἀπέθαναν ὅλοι ἐν στόματι μαχαίρας. Δὲν ἐπράχθησαν δὲ τὰ ἐν Ἰόππῃ ὑπὸ τυραννουμένων κατὰ τυραννούντων, ὡς ἐν Ἑλλάδι, οὐδὲ παρὰ γνῶμην τῶν ἀρχηγῶν ὡς ἐν Τριπολιτσᾷ, ἀλλὰ κατὰ ῥητὴν διαταγὴν αὐτοῦ τοῦ Ναπολέοντος παραδεχθέντος, κατὰ τὸν εὐφραδῆ Τιέρον, «βάρβαρα ἦθη ἐν βαρβάρους τόποις.»

Ὁ δὲ Ὑψηλάντης, ἐν τοῖς Βασιλικαῖς διατρίβων, ἔμαθε τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπολιτσᾶς· καὶ αἱ μὲν σὺν αὐτῷ μὴ τακτικοὶ ἔσπευσαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν ἀλωθεῖσαν καὶ λαφυραγωγομένην πόλιν, αὐτὸς δὲ μετὰ τῶν τακτικῶν ἐπροχώρησεν εἰς Κόρινθον, καὶ προτείνας τοῖς ἐν τῇ ἀκροπόλει παρὰ τοῦ Κωνσταντίνου Πετμεζᾶ πολιορκουμένοις νὰ παραδοθῶσι, καὶ μηδὲν εἰσάκουσθεις ἀνέβη μέχρι τοῦ Γερανείου, ἐκεῖθεν δὲ ἐπανῆλθε τὴν 10 Ὀκτω-

ρίου εἰς Τριπολιτσάν, ὅπου τὸν ὑπεδέχθησαν οἱ πορθηταὶ ἀγαλλόμενοι καὶ κανονοβολοῦντες.

Ἐρχόμεθα ἤδη νὰ διηγηθῶμεν καὶ τὰ τῆς Κρήτης μέχρι τοῦ τέλους τοῦ πρώτου ἔτους τοῦ ἀγῶνος.

Οἱ Τοῦρκοι καὶ διὰ τὴν στενοχωρίαν, ἣν ἐδοκίμαζαν, καὶ διὰ τὴν καταισχύνην ἐπὶ ταῖς ἐπανειλημμέναις ἀποτυχίαις των, καὶ διὰ φόβον ἄλλων

Ἡ Κρήτη.

ἐνδεχομένων κκκῶν, ἀπεφάσιζαν, συνενώσαντες μεγάλης δυνάμεις πολλαχόθεν, νὰ πατήσωσιν ἐκ νέου τὰ Σφακιά. Τὴν 29 Ἰουλίου γηύλισθη ὁ πασὰς τοῦ μεγάλου Κάστρου κατὰ τὴν Ἐπισκοπὴν, ὅπου συνηγίσθη καὶ ὁ τῆς Ῥεθύμνης· συνεκστρατεύσαντες δὲ ἀμφότεροι εἰς Ἀρμυρὸν ἔτρεψαν τὴν ὁ Αὐγούστου τοὺς ἐκεῖ ὀπλοφόρους Χριστιανοὺς κανονοβολοῦντες καὶ βομβοβολοῦντες καὶ ἐφόνευσαν τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν Παπαγιάννην Μουριώτην ἀνδρείως μαχόμενον καὶ τινας τῶν περὶ αὐτόν· συνενωθέντων δὲ καὶ τῶν Χανιωτῶν ἐπάτησαν τὴν ὁ τὸν Ἀποκόρωνα, παραδῶσαντες τὸ πᾶν εἰς σίδηρον καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν· συνηριθμοῦντο δὲ ὅλοι ὑπερδεκακισχίλιοι. Ἐντὸς τῶν Χανιωτῶν, ἀληθοῦς ληστηρίου, ἦσαν δύο εὐσυνείδητοι Τοῦρκοι, ὁ Τσουρούναγας καὶ ὁ Κασήμαγας, ἰσχυροὶ καὶ οἱ δύο, ἐξ ὧν ὁ μὲν πρῶτος ἐπροστάτευε πρὸ τῆς ῤήξεως τοὺς Σφακιανούς, ὁ δὲ δεύτερος ἀντέστη εἰς τὴν ἐξολόθρευσιν τῶν Χριστιανῶν· οἱ δύο οὗτοι ἐθεωρήθησαν ἔνοχοι θανάτου διὰ τὴν πολιτικὴν των φρόνησιν καὶ φιλανθρωπίαν, καὶ παρηγγέλθησαν νὰ συνεκστρατεύσωσιν· ὑπήκουσαν· ἀλλὰ καθ' ὁδὸν ὑποπεύσας ὁ Κασήμαγας ἔγεινεν ἄραντος, ὁ δὲ Τσουρούναγας ἐκρεμάσθη ἐνώπιον τοῦ στρατοῦ. Τούτου δὲ γενομένου ἐξελέχθησαν τρισχίλιοι Καστρινοὶ καὶ προχωρήσαντες ἀνενόχλητοι ἐπάτησαν

Τούρκοι πυροβολοῦντες ἁγίαν εἰκόνα.

Κατὰ παλαιὸν περιηγητὴν.

B — 65

το Θέρισον, τὸ ἔκαυσαν, ἔκαυσαν καὶ τοὺς Λάκκους, καὶ ἐστρατοπέδευσαν τὴν 13 Αὐγούστου ἐπὶ τῆς πεδιάδος τοῦ Ὀμαλοῦ λεηλατοῦντες καὶ καταστρέφοντες τὰ περίξ χωρία ἐγκαταλειφθέντα παρὰ τῶν ἐνοικούντων, καὶ ἀναμένοντες νὰ ἔλθωσιν οἱ Χριστιανοὶ καὶ προσκυνήσωσιν. Ἀλλ' οἱ τῇδε κἀκεῖσε διεσπαρμένοι ἑνὸς πλοῖ Σφακιανοὶ καὶ Ῥιζίται συνήλθον πανταχόθεν τὴν αὐτὴν νύκτα ὡς πεντακόσιοι εἰς τὸν Ξηρόκαμπον, οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Δασκαλάκη, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Ἀναγνώστην Παναγιώτου, καὶ ἔπασαν, πρῶτας γενομένης, πολλαχόθεν ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς μηδὲν τοιοῦτον ὑποπτεύοντας, καὶ τουφεκίζοντές τους, ἐπὶ τῆς πεδιάδος ἐστρατοπεδευμένους, ἔδραπαν καὶ δὲν ἔδραπαντο. Θορυβηθέντες οἱ πολυάριθμοι Τούρκοι ἐπὶ τῇ αἰφνιδίῳ προσβολῇ ἠγωνίζοντο, ἔχοντες καὶ τρία κανόνια, νὰ διασκορπίσωσι διὰ σφοδροῦ πυρὸς τοὺς ὀλίγους ἐχθροὺς των· ἀλλ' οὗτοι διετήρησαν ἄφοβοι τὰς θέσεις των, ἐνισχύθησαν καὶ παρ' ἄλλων ἄλλοθεν ἐλθόντων εἰς βοήθειαν διαρκούσης τῆς μάχης, καὶ τόσον ἔδραπαν καὶ ἐφόδισαν τοὺς ἐχθροὺς, ὥστε τοὺς ἔτρεψαν εἰς αἰσχροὴν φυγὴν. Καὶ οἱ μὲν τῶν Χριστιανῶν τοὺς κατεδίωκαν ὅπισθεν, οἱ δὲ ἄλλην συντομωτέραν καὶ ὀρεινοτέραν ὁδὸν διελθόντες ἐπρόλαβαν καὶ τοὺς ἀπέκλεισαν ἔμπροσθεν ἐντός τινος στενοστοπίας. Ἐλπίζοντες οἱ Τούρκοι ἐπὶ τὸν ἀριθμὸν των ἐδοκίμασαν νὰ διαβῶσιν, ἀλλ' ἐπεσωρεύοντο πίπτοντες ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν Σφακιανῶν καὶ Ῥιζιτῶν τουφεκίζόντων θανατηφόρως ὅπισθεν τῶν πετρῶν· βλέποντες δὲ οἱ ἐχθροὶ ἐξ ὧτων ἔπασχαν τὴν παντελὴ σχεδὸν ἐξολόθρευσίν των, καὶ εἰς τὰ ἔμπροσθεν ἂν ἐπροχώρουν, καὶ εἰς τὰ ὅπισθεν ἂν ἐπανήρχοντο, ἐπεχείρησαν πολλοὶ νὰ λυτρωθῶσι φεύγοντες κακὴν κακῶς εἰς τὰ τραχέα ὄρη τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς διόδου, ἐγκαταλείψαντες εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν ἐπιπλα, πολυμεφύδια καὶ αὐτοὺς τοὺς ἔπλους μὴ δυναμένους νὰ ἀνδῶσι τὰ ὄρθια ἐκεῖνα ὄρη. Ὑπερδυσκόσιοι ἐχάθησαν κατὰ τὴν ἐκστρατείαν αὐτήν· τινὲς δὲ πεινῶντες καὶ διψῶντες καὶ ἄλλοι περιπλανώμενοι κατέφυγον εἰς οἰκίας χριστιανικὰς ἐπὶ τῶν ὁρέων ἐπ' ἐλπίδι ἐλέους, ἀλλ' ἔλεος οἱ ἀνηλεεῖς οὐδαμοῦ ἦν. Ἐκδίκησιν ἐδόα καὶ ἐν ταῖς φύσει τρυφερωτέραις τῶν γυναικῶν καρδίαις καὶ ἐκδίκησιν ἡῦρε τὸ πρὸ ὀλίγου χυθὲν ἀνηλεῶς αἱμάτων καὶ ἱερὸν αἷμα τῶν ὁμοπίστων ἀδελφῶν των· ὡς καὶ αὐτοὶ οἱ ἱερεῖς, οἱ ὑπηρέται τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐλέους, ἐφάνησαν ὑπηρέται τοῦ Θεοῦ τῶν ἐκδικήσεων· ὅλοι ὅσοι ἔπασαν διὰ μίαν ἢ ἄλλην περίστασιν εἰς χεῖρας τῶν Χριστιανῶν, ἀνδρῶν ἢ γυναικῶν, κοσμικῶν ἢ κληρικῶν, ὅλοι ἐν στόματι μαχαίρας ἀπέθανον· ἐχάθησαν δὲ ἐν τῇ μάχῃ καὶ εἴκοσιν Ἑλληγες, ἐν οἷς καὶ ὁ Στέφανος Χάλης.

Παράφρονες γενόμενοι οἱ Τούρκοι διὰ τὰ δεινὰ παθήματά των ἐστράτευσαν τὴν 29 πανστρατιᾷ εἰς Σφακιά. Δισχίλιοι Χριστιανοὶ συνήλθον εἰς Ἀσκύρον πρὸς ἀντίκρουσιν· ἀλλὰ τὴν 31, καθ' ἣν ἐσκόπευαν νὰ ἐπιπέσωσιν, εἶδον ὅπισθεν ἐπερχομένους ἐχθροὺς, καὶ, φοβηθέντες μὴ εὐρεθῶσιν ἐν μέσῳ διττοῦ πυρὸς, ἀνέβησαν τὰ ὄρη. Οἱ Τούρκοι εἰσῆλθον ἀμαχητὶ εἰς Ἀσκύρον, τὸν ἔκαυσαν, ἔκαυσαν καὶ ἄλλα χωρία, καὶ, μηδενὸς κωλύοντος, ἐπάτησαν

καὶ αὐτὴν τὴν Ἀνάπολιν. Φόβος καὶ τρόμος κατέλαβε τότε τοὺς Χριστιανούς, καὶ οἱ μὲν κατέφυγον εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὄρεων, οἱ πλείστοι δὲ ἔτρεχαν εἰς τὸν λιμένα, καὶ ἐπιβιβαζόμενοι εἰς πλοῖα κατέφευγον εἰς Γαῦδον, παρακείμενον ἑρημονήσιον, τινὲς δὲ καὶ εἰς τὰ Κύθηρα. Συνέβρυσαν εἰς Λουτρὸν καὶ πολλοὶ λειποτάκται ἀτακτοῦντες καὶ φορολογούντες ἀσυνειδήτως καὶ ἀναισχύντως τοὺς ἀδυνάτους πρόσφυγας. Οἱ Τούρκοι περιῆλθαν ὅλα τὰ Σφακιά μηδὲνα τῶν κατοίκων ἐντυγχάνοντες· μίαν μόνον γραίαν ἐνέτυχαν, ἣτις, ἐρωτηθεῖσα τί ἔγειναν οἱ κάτοικοι, ἀπὴν ἤσεν ὅτι ἤκουσεν αὐτοὺς λέγοντας, ὅτι κατέβαιναν εἰς τὸν αἰγιαλόν, ἵνα μετακομίσωσι τὰ ἀδύνατα μέλη εἰς Γαῦδον καὶ πλεύσαντες ἐκεῖθεν εἰς Μασαράν ἐπιβιβάσωσιν εἰς τὰ πλοῖα τῶν τὰ ἐκεῖ σιτηρὰ ἐν ἀπουσίᾳ τῶν Τούρκων καὶ καύσωσι τὰ χωρία. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ Τούρκοι καὶ θεωροῦντες ὅτι ἔσβησεν τὴν ἐπανάστασιν διὰ τῆς καταστροφῆς τῶν Σφακιῶν, πάσχοντες δὲ καὶ ἔλλειψιν τροφῶν ἐπανῆλθαν εἰς τὰ ἴδια. Ἐπανῆλθαν καὶ οἱ εἰς τὴν κλειστὴν διασπαρέντες Χριστιανοὶ εἰς τὰς ἐστίας τῶν καὶ ἐμψυχωθέντες ὑπὸ τινων συντοπιτῶν καὶ ἄλλων ὁμογενῶν, ἔξωθεν κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἀρχιθέντων εἰς συμμεθέξιν τοῦ ἀγῶνος, κατέλαβαν μετ' ὀλίγον διαφόρους θεσεις καὶ πολλοὶ ἐτοποθετήθησαν πλησίον τῶν Χανιῶν, ἔκοψαν τὸ ὕδραγωγεῖον καὶ ἠνάγκασαν τοὺς ἐντὸς τοῦ φρουρίου ν' ἀνοίξωσι πηγὰς· ἀλλὰ τὸ ἐντεῦθεν ἀναδύζον νερόν ἦτο κκῆς ποιότητος καὶ ἀπέθνησκαν ὡς 15 τὴν ἡμέραν· τίσον δὲ ἐπλησίασαν οἱ περὶ τὸν Δασκαλάκην ὥστε ἔκαυσαν καὶ τινὰ παρακείμενα ἐργαστήρια καὶ ἤρπασαν καὶ τὰ ἐντὸς τουφεκοβολῆς βροσκήματα τοῦ Πασᾶ. Ἐν τούτοις ἡ πολιτικὴ κατάστασις ἐχειροτέρευεν ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ σύγχυσις, ἀταξία καὶ ἀναρχία ἐπεκράτει, καὶ ἡ παρουσία ἀρχηγοῦ πολιτικοῦ καὶ πολεμικοῦ ἐρχίμετο ἀναγκαῖστα. Εἶχαν πρὸ καιροῦ αἰσθανθῇ τὴν ἀνάγκην ταύτην οἱ Κρήτες καὶ μόλις ἔμαθαν τὴν εἰς Πελοπόννησον κατάβασιν τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ἔστειλαν ζητοῦντες ἀρχηγὸν καὶ πολεμεφόδιν τοὺς συμπατριώτας τῶν Νικολάου Οἰκονόμου, Ἀναγνώστην Παναγιώτου, καὶ Χατοῦ Νικολὸν Μπενιζέλον. Ὁ Ὑψηλάντης ἔστειλεν ὅ,τι εἶχε, τουτέστιν ὀλίγα πολεμεφόδια καὶ ἀρχηγὸν τὸν Μιχαὴλ Ἀφεντούλην ἢ Ἀφεντούλιερ τὸν καὶ Κομνηνόν (στ), γεννηθέντα ἐν Ῥωσσίᾳ ἐξ Ἑλλήνων. Ὁ ἀρχηγὸς οὗτος κατέπλευσεν εἰς Λουτρὸν, λιμένα τῶν Σφακιῶν, τὴν 25 Ὀκτωβρίου, καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐξέδωκε προκήρυξιν πρὸς τοὺς Κρήτας, δι' ἧς ἐδικαιολόγει τὴν ἔως τότε ἀναβολὴν ἀποστολῆς ἀρχηγοῦ, τοῖς ἔλεγεν ὅτι ἔχαιρε πατήσας γῆν ἀκμάσαντα ἄλλοτε ὑπὸ τοῦς συνετοῦς νόμους τοῦ Μίνως καὶ ὅτι εἶχεν ἐντολὴν νὰ συνεργήσῃ εἰς τὴν πολιτικὴν ἀναγέννησιν τῶν τοῖς ἀνέφερε δὲ εἰς ἐμψύχωσιν τῶν τὴν παράδοσιν Μονεμβασίας καὶ Νεοκάστρου, τὴν ἄλωπιν τῆς Ἱριπολιτσᾶς, καὶ τὰς ἐπὶ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης νίκας τῶν Ἑλλήνων, συνίστα τὴν ὁμόνοιαν, τὴν εὐπειθεϊαν καὶ τὴν καλὴν διαγωγὴν, καὶ τοὺς ἐθάρρυνεν, ἀναδεχθέντες τὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἀγῶνα νὰ ἐγκαρτερήσωσι γενναίως ἐν τοῖς δαινοῖς εἰς ἀπόλαυσιν τῶν οὐρανίων καὶ ἐπιγείων ἀγαθῶν· ἐξέδωκε δὲ καὶ στρατιωτι-

κὸν ὀργανισμόν, κατάλληλον εἰς μόνους τοὺς τακτικῶς τρεφομένους καὶ μισθοδοτούμενους. Οἱ Κρηῖτες ἐχάρησαν καὶ ἐνθουσιάσθησαν ἐπὶ τῇ ἀφίξει τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ Ὑψηλάντου, καὶ τὸν ἐκάλεσαν εἰς τὰ ὄρη ἐν μέσῳ αὐτῶν, προθέμενοι νὰ ἐκστρατεύσῃσι ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν του· ἀλλ' οὗτος ἀνέβαλλε ἐπὶ μιᾷ ἡ ἄλλῃ αἰτίᾳ τὴν ἀνάγκαν του.

Μετὰ δὲ τὴν εἰς Κρήτην ἀφίξιν του, θαρβύνασαν τὸ ἐμπόριον, κατέπλευσαν εἰς τὸ Λουτρὸν πλοῖα ἐκ διαφόρων μέρων τῆς Εὐρώπης φέροντα τροφὰς καὶ πολεμεφόδια, ὧν ἡ ἑλλησις ἐμπόδιζεν εὐκόλως ἕως τότε πᾶν πολεμικὸν κίνημα.

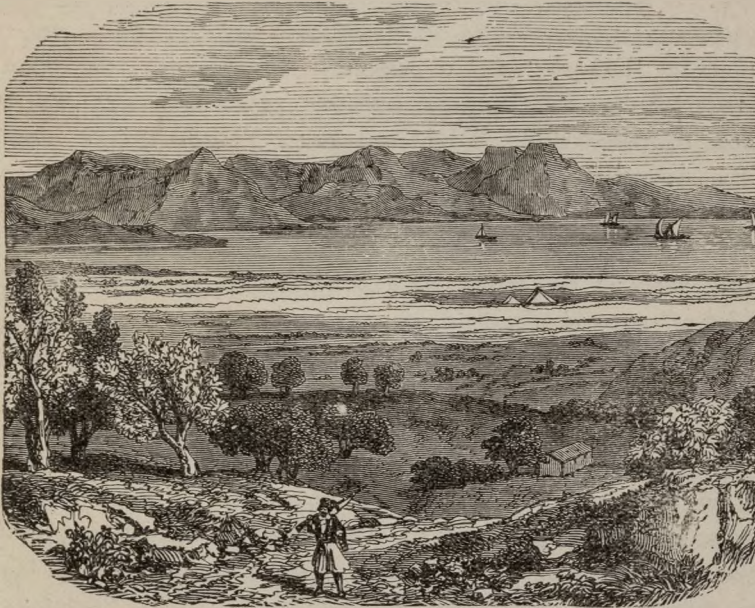

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ΄.

Σχεδιασθεῖσα καὶ μὴ ἐνεργηθεῖσα ἐκστρατεία τοῦ Κολοκοτρώνη εἰς Πάτρας.—Ἀναχώρησις ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων.—Εἴσοδος τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν.—Δημογεροντικὸν σύστημα πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως.—Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, Θεόδωρος Νέγρης καὶ ἄλλοι ἐξώθεν ἐλθόντες Ἕλληνες. — Σύστασις κεντρικῶν Ἀρχῶν τῆς σιερεῦς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου.—Συνάθροισις τῶν πληρεξουσίων ἐν Ἀργεῖ.—Ἑλληνοαλβανικὴ συμμαχία καὶ λύσις αὐτῆς.

Η ΔΕ ἄλωσις τῆς Τριπολιτσᾶς ἐπέφερε τόσον φόβον τοῖς ἐν Πάτραις Τούρκοις, ὥστε ἑκατοστύες ἔτρεξαν ἐπὶ τῷ ἀκούσμῳ εἰς τὸ παραθαλάσσιον, ὅπως διασωθῶσιν εἰς τὰ πλοῖα, μηδενὸς αὐτοὺς καταδιώκοντος. Οἱ ἐκεῖ Ἀλβανοὶ ὅλοι ἐλειποτάκτησαν καὶ διεδιδάσθησαν εἰς τὴν ἀντικρὺ ξηράν· οἱ δὲ Λαλιῶται κατέσχον τὴν ἀκρόπολιν καὶ κατήντησαν εἰς τόσῃν ἀναισχυντίαν, ὥστε ἠνάγκασαν τὸν μὲν Ἰσούφπασαν, ἀπαρεσκόμενον ἐπὶ τῇ διαγωγῇ των, νὰ καταβῇ εἰς τὸ Ῥιον, τοὺς δὲ ἐγχωρίους Τούρκους, αἰκίους μείναντας, νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸ Ἀντίρριον, ὥστε μόνοι σχεδὸν οἰκήτορες ἦσαν 2500 Λαλιῶται, ἐξ ὧν 800 ἔνοπλοι. Γνωστοποιηθέντων δὲ τῶν συμβάντων τούτων τοῖς ἐν Τριπολιτσᾷ, ἐκινήθη ὁ Κολοκοτρώνης κοινῇ γνώμῃ πρὸς τὰς Πάτρας, καὶ ἔχων παλαιὰς τυχῆσαι πρὸς τοὺς ἐκεῖ Λαλιώτας εἶχε πεποιθήσιν ὅτι εἰς αὐτὸν μᾶλλον ἢ εἰς ἄλλους θὰ πρερδίδοντο, καὶ μάλιστα ἀφ' οὗ ἐγνώσθη ὅτι διὰ τῶν φροντίδων αὐτοῦ διατηρήθησαν ἀδλαβεῖς οἱ Ἀλβανοὶ ἐν μέσῳ τῆς δεινῆς ἀλληλομαχίης, καθ' ἣν ἐξήλθαν τῆς Τριπολιτσᾶς. Εἵκοσι μόνον σωματοφύλακας εἶχε καθ' ἣν ἡμέραν ἐξεστράτευσεν, διότι ὁ ὅπλοφόρος ὄχλος ἀνεχώρησεν εἰς τὰς ἐπαρχίας πρὸς ἐξαστράλιν τῶν λαφύρων καὶ τῶν αἰχμαλώτων· πρὶν δὲ φθάσῃ εἰς Μαγούλιαν, ἑπτὰ ὥρας μακρὰν τῆς Τριπολιτσᾶς, συνέρχοντο ὑπὸ τὰς ἐδηγίας του 1200, ἀφ' οὗ δὲ ἐφθασεν εἰς Γαστούνην, ἠριθμοῦντο οἱ ὁπαδοὶ του εἰς τετρακισχιλίους, διότι ἡ προλαβοῦσα νίκη ἐν Τριπολιτσᾷ ἐθάῤῥυνε, καὶ ἡ μέλλουσα λαφυρὰ ἐλκυε πολλοὺς. Ἀλλ' οἱ πολιορκοῦντες τὰς Πάτρας ἀρχηγοὶ τῶν Ἀχαιῶν δυσηρεστήθησαν διὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην καὶ τὴν ἐμπόδισαν δι' ὧν ἔγραψαν τοῖς ἐν Τριπολιτσᾷ κατὰ πρόσκλησιν δὲ αὐτῶν ὁ Κολοκοτρώνης ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην ἄπρακτος.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ οἱ ἐμφωλεύοντες ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι Πασάδες, Μεχμέτης καὶ Βρυώνης, ἰδόντες ὅτι ἡ ἐκστρατεία, μεθ' ἧς θὰ συνέπρατταν, ἐματαιώθη ἐν τῇ μάχῃ τῶν Βασιλικῶν, καὶ ὅτι ἠλώθη ἡ Τριπολιτσά, ἧς ἡ λύτρωσις ἦτον ὁ πρῶτος τῆς ἐκστρατείας σκοπός, ἀπεφάσισαν ν' ἀναχωρήσωσιν εἰς τὰ Ἰδιαι. Συνέτρεξε δὲ εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην καὶ ἡ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας μετὰπεμψις τοῦ Βρυώνη εἰς Ἰωάννινα, θέλοντος τοῦ Χουρσίδη νὰ μεταχειρισθῇ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ ἀνδρὸς τούτου εἰς προσέλευσιν τῶν Ἀληπασιζόντων Ἀλβανῶν. Διὰ τοὺς λόγους τούτους (α) ὁ μὲν

Ὁ Μαραθῶν.

Βρυώνης ἀνεχώρησεν ἐξ Ἀθηνῶν τὴν 28 Σεπτεμβρίου μετὰ τοῦ πλείστου μέρους τοῦ στρατεύματός του, ὁ δὲ δελημπασῆς του μετὰ τῶν λοιπῶν κατόπιν. Ἠνώθησαν δὲ ἐν Θήβαις οἱ δύο Πασάδες, ἡκροβολίσθησαν μετὰ τῆς κατὰ τὰ Μέγαρα ἐλληνικῆς προφυλακῆς, καί, παραλαβόντες τὴν ὀθωμανικὴν φρουρὰν τῆς Λεβαδείας, μετέβησαν διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ Ταλαντίου, τῆς μόνης ἀνοικτῆς, ὡς κατεχομένων τῶν ἄλλων ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, εἰς Θεσσαλίαν καὶ ἐκείθεν εἰς Ἰωάννινα.

Διαρκούσης δὲ τῆς ἐν Ἀθήναις διατριβῆς τοῦ Βρυώνη, οἱ Τοῦρκοι διέτελεσαν ἀνεπηρέαστοι κύριοι ὅλης τῆς Ἀττικῆς. Δις μόνον ἀπήντησαν ἐν τῇ περιφορᾷ τῶν Χριστιανῶν εἰσδύσαντας εἰς Δραγομάνον, καὶ κτυπήσαντές τους ἀντεκρούσθησαν· ἐν τῇ τελευταίᾳ δὲ συγκρούσει παρῆν καὶ ὁ Πασᾶς, ὃν Ἀθηνᾶϊός τις Δῆμος Ῥομπέσης ἐπιστόλισε καὶ ὀλίγον ἔλειψε νὰ φονεύσῃ· ἄλλ' ἐφονεύθη αὐτός· συνεφονεύθησαν καὶ δύο ἄλλοι καὶ ἡχμαλωτίσθησαν

τρεῖς ἐφρονεύθησαν δὲ καὶ Τοῦρκοι, καὶ εὐρέθη κατὰ γῆς πολῦτιμος σπάθῃ, ἣτις ἐλέγετο ὅτι ἦτον ἡ τοῦ Πασᾶ.

Ἀναχωρήσαντος δὲ τοῦ Βρυώνη ἐξ Ἀθηνῶν, ἡ πόλις καὶ ἡ ἀκρόπολις ἔμειναν ὑπὸ τὴν φύλαξιν τῶν ἐγχωρίων Τούρκων καὶ τῶν ἐκεῖ προὔπαρχόντων ὀλίγων Ἀλβανῶν, πλῆθους τροφῶν. Οἱ Χριστιανοί, διεσπαρμένοι εἰς τὰς πλησιοχώρους νήσους, συνήλθαν πρὸς ἀπολύτρωσιν τῆς πατρίδος τῶν καὶ εἰσέβαλαν παμπληθεὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν. Τὴν 3 Νοεμβρίου ἐξεληθόντες οἱ Τοῦρκοι ἔπεσαν ἐπὶ τινὰς Ἑλλήνας, ἀπροφυλάκτως περιφερομένους ἐν τῇ πρὸς τὸν Μαρθῶνα ἐλαιῶνι, καὶ συνέλαβαν γυναῖκας καὶ τρεῖς ἄνδρας, καὶ τὰς μὲν ἐκράτησαν, τοὺς δὲ ἀπεκεφάλισαν· ἐξήλθον πάλιν καὶ τὴν 4, καὶ συνήντησαν Ἑλλήνας κατὰ τὸ Χαλάνδρι, ὅπου, συγκρούσεως γενομένης, οἱ Ἑλληνες ἔτρεψαν τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς κατεδίωξαν μέχρι τῶν τειχῶν τῆς πόλεως σκοτώσαντες 22. Ἐσκότωσαν καὶ οἱ Τοῦρκοι ἓνα καὶ συνέλαβαν ζῶντα τὸν Ἀναστάσιν Λέκαν, ὃν ἀνηλεῶς βασάνισαντες ἐθανάτωσαν. Οἱ Ἑλληνες ἠξεύροντες ὅτι οἱ ἐχθροὶ τὴν μὲν νύκτα ἀνέβαιναν ὅλοι εἰς τὴν ἀκρόπολιν, τὴν δὲ ἡμέραν κατέβαιναν εἰς τὴν πόλιν καὶ ὅτι εἶχαν δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἀνοικτὴν τὴν πύλιν τῆς ἀκροπόλεως διὰ τὴν ἀναγκαίαν συγκοινωνίαν, διενοήθησαν νὰ εἰσέλθωσι τὴν νύκτα εἰς τὴν πόλιν, ἔρημον οὖσαν, καὶ νὰ παραφυλάξωσιν ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν μέχρι τῆς αὐγῆς, ἐπὶ σκοπῇ νὰ ὀρμήσωσι τότε αἰφνης καὶ κυριεύσωσι τὴν πύλιν, ἀνοιγομένην κατὰ τὸ σὺνθηδες τὴν ὥραν ἐκείνην. Τολμηρὸν ἦτο τὸ μελετηθὲν, ἀλλ' ὅχι καὶ ἀκατόρθωτον διὰ τὴν γνωστὴν νωθρότητα καὶ ἀπροσεξίαν τῶν Τούρκων. Εἰς ἐκτέλεσιν δὲ αὐτοῦ ἐπλησίασαν ἡσύχως πρὸς τὴν πόλιν τὴν νύκτα τῆς 4, ἐπήδησάν τινες ἔσω τοῦ τείχους ἀφανεῖς, καὶ ἀνοίξαντες τὴν πύλιν τῆς πόλεως εἰσήγαγαν τοὺς ἄλλους. Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι ἤκουσαν γαυγίσματα ἐν τῇ πόλει παρὰ τὸ σὺνθηδες, καί, ὑποπτεύσαντες, δὲν ἦνοιξαν, ἡμέρας γενομένης, τὴν πύλιν τῆς ἀκροπόλεως, καὶ τοιουτοτρόπως ἐματαιώθη τὸ σκοπούμενον. Οἱ δὲ Ἑλληνες ἔμειναν ἐν τῇ πόλει, ἀπέκλεισαν τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἤρχισαν δευτέραν πολιορκίαν τῆς ἀκροπόλεως.

Κατὰ τὴν ἐπὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Ἰψηλάντου γενομένην ἀπόφασιν τῶν Ἑλλήνων ἡ γερουσία τῆς Πελοποννήσου ἐπρόκειτο νὰ διατηρηθῇ μέχρι τῆς ἐκπολιορκήσεως τῆς Τριπολιτσᾶς, καὶ μετὰ ταῦτα νὰ συνέλθωσιν οἱ Ἑλληνες εἰς σύστασιν τακτικωτέρας καὶ ἐθνικωτέρας κυβερνήσεως. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ὅρος οὗτος ἐπληρώθη ἤδη, καὶ ἡ περὶ τούτου ἀνάγκη ἦτον ἐπαισθητὴ, καὶ ἡ κατάστασις τῆς Πελοποννήσου ἀρμοδία, ἐνεκρίθη νὰ συγκροτηθῇ ὅσον τάχιον ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις. Ἡ κατάστασις τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς ἐντὸς τῶν σημερινῶν ὁρίων στερεᾶς Ἑλλάδος ἦτον ἔτι μᾶλλον ἀρμοδία. Αἱ νῆσοι διέμειναν ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως παντάπασιν ἀνενόχλητοι ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐκτὸς τῆς Σάμου, ἀλλὰ καὶ αὕτη πολεμηθεῖσα ὑπερίσχυσε. Τὸ δυτικὸν μέρος τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος διέμενε διόλου ἀνεπηρέαστον ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ μετὰ τὴν μάχην τοῦ Μακρυνόρους, τὸ δὲ ἀνατολικὸν ἀπηλλάγη ἐσχάτως καὶ

αὐτό, ὥστε ἐπὶ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος ἀπὸ Μακρυνόρους μέχρι Θερμοπυλῶν δὲν ὑπῆρχε μεσοῦντος τοῦ Ὀκτωβρίου ἐχθρός, εἰμὴ ἐν Βονίτση, Ναυπάκτῳ, Ἀντιρρόφι καὶ Ἀθήναις· ἀλλ' αἱ φρουραὶ αὗται μόλις ἦσαν ἱκαναὶ ν' ἀνθέξωσιν εἰς τὰς προσβολὰς τῶν Ἑλλήνων. Προκειμένης δὲ τῆς συγκαλέσεως τῶν πληρεξουσίων, ὁ Ὑψηλάντης ἀπέστειλεν εἰς τὰς ἐπαρχίας προσαγγελεῖς καὶ ἐξέδωκεν ἐγκυκλίους, ἐν αἷς ἐθεώρει ἑαυτὸν μὲν ἐθνάρχην καὶ πρόμαχον τῆς εὐνομίας, τοὺς δὲ προεστῶτας ὁμοίους τῶν Τούρκων καὶ ἀξίους τοῦ μίσους τοῦ πάσχοντος λαοῦ. Τόσον βαρεῖα προσβολὴ ἐξηγγρίωσε τοὺς προεστῶτας καὶ ὑπερῆυξε τὴν κατ' αὐτοῦ ἀντιπολίτευσίν των.

Προτοῦ δὲ ἐκλεχθῶσιν ὁπωςοῦν τακτικῶς οἱ πληρεξούσιοι, ἐχρειάζετο νὰ ὀργανισθῇ ὁ τόπος.

Τὸ Αἰγαῖον ἔμενε μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως ὀργανισμένον ὅπως ἦτο καὶ προτοῦ, καὶ χρεῖαν ἰέου ὀργανισμοῦ σχεδὸν δὲν εἶχεν. Ἀλλ' ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καὶ ἐν τῇ στερεᾷ Ἑλλάδι, ἀφ' οὗ κατεστράφησαν αἱ τουρκικαὶ Ἀρχαί, ἐπέζων μόνον αἱ ἐγχώριοι ἐπιρροαὶ τινων Ἑλλήνων, κυδερνώντων τὰ τῶν ἐπαρχιῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα προεστῶτων καὶ καπητάνων· διότι συνειθισμένοι οἱ λαοὶ νὰ βλέπωσι τούτους ἀνωτέρους των, τοῖς ἐπρόσφεραν αὐτοπροαιρέτως σέβας καὶ ὑπακοήν. Πολλοὶ πολλὰ ἔγραψαν καὶ εἶπαν κατὰ τῶν δύο τάξεων. Ἀναμφιδόλως ἡ τῶν προεστῶτων εἶχε συνήθως τὰ ἐλαττώματα, ἅτινα μεταδίδει διεφθαρμένη ἐξουσία τοῖς ὑπαλλήλοις της, καὶ ἡ τῶν ὀπλαρχηγῶν εἶχε τὰς ἑξεις τῆς μαχαίρας καὶ τῆς ἀνατροφῆς των· ἀλλ' ὁ ἀγὼν τῆς Ἑλλάδος ὡς πρὸς τὸν κατὰ ξηρὰν πόλεμον εἶναι κυρίως ἔργον τῶν δύο τούτων κλάσεων, διότι αὗται, ἄγουσαι καὶ φέρουσαι τὸν λαὸν ὅπως ἤθελαν, μετεχειρίσθησαν, καλῇ τύχῃ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν δύναμίν των ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πατρίδος· εἶναι δὲ σήμερον ἀποδεδειγμένον, ὅτι ὅχι μόνον οὐδεὶς ἐπλούτησεν, ἀλλ' ὀλιγώτατοι καὶ τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀπέκτησαν, καὶ πολλοὶ εὐποροῦντες ἀπέμειναν σχεδὸν ἄποροι· αἱ δὲ καταχρήσεις τῆς δυνάμεώς των, δι' ἧς κατηγοροῦνται, καὶ πολλάκις δικαίως, ἦσαν ἐφήμεροι καὶ οὔτε ὅσον θεωροῦνται κοινῶς βαρεῖαι, ἐν ᾧ ἡ διὰ τῆς θερμῆς συνεργείας αὐτῶν ἀποκτηθεῖσα ἐθνικὴ ἐλευθερία εἶναι ἀνεκτίμητος καὶ διαμένουσα.

Προτοῦ δὲ προχωρήσωμεν εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ νέου ὀργανισμοῦ, συμφέρει νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ὑπὸ τὴν τουρκικὴν ἐξουσίαν διοικητικὰ καθήμενα τῶν Ἑλλήνων, καὶ ποῖαι αἱ πρακτικαὶ καὶ θεωρητικαὶ γνώσεις αὐτῶν, ἀρχομένου τοῦ ἀγῶνος.

Ἡ Πελοπόννησος ἦτον ὀργανισμένη εἰς κοινὰ, ἢ δήμους· κατ' ἐκλογὴν δὲ αὐτῶν διωρίζοντο οἱ δημογέροντες κατὰ πόλεις, κώμας καὶ χωρία. Οὗτε διὰ τὸν ἐκλογέα οὔτε διὰ τὸν ἐκλέξιμον ὑπῆρχε τίμημα· ὥστε ὅλοι οἱ κάτοικοι ἦσαν ἐκλογεῖς καὶ ἐκλέξιμοι, ἀλλ' ἐπροτιμῶντο πάντοτε ὡς ἐκλέξιμοι οἱ εὐπορώτεροι, καὶ οὕτως ἐπληροῦτο ἡ διάταξις τοῦ Σόλωνος ἢ λέγουσα: οἱ μὲν πτωχοὶ νὰ ἐκλέγωσιν, οἱ δὲ πλούσιοι νὰ ἐκλέγωνται. Καὶ οἱ μὲν γενικοὶ δημογέροντες ἐκάστης ἐπαρχίας, οἱ λεγόμενοι κοτσαμπασίδες ἢ προεστῶτες,

ἐλαμβάνοντο ἐκ τῶν κατοίκων τῆς πρωτεύουσας τῆς ἐπαρχίας, οἱ δὲ δημογέροντες τῶν λοιπῶν αὐτῆς μερῶν συνήρχοντο εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ συνέπρατταν μετὰ τῶν κατοίκων τῆς ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ τῶν γενικῶν δημογερόνων. Αἱ δημαϊρεσίαι ἦσαν ὀριστικαί. Ἡ δὲ τουρκικὴ ἐξουσία τοῦ τόπου εἰδοποιεῖτο ἀπλῶς περὶ αὐτῶν καὶ παρεδέχετο τὴν ψῆφον τοῦ κοινοῦ. Ἐνιαύσιοι ἦσαν αἱ ἀρχαιρεσίαι· δικαιοματικῶς, ἀνεβάλλοντο δὲ καταχρηστικῶς· καὶ οἱ αὐτοὶ ἄνθρωποι προέστευαν πολυετῶς ἢ καὶ διὰ βίου· ἀλλ' ὁ ταμίας ἔδιδε κατ' ἔτος εὐθύνας.

Ἐν ῥητῇ δὲ ὥρα τοῦ ἔτους οἱ γενικοὶ δημογέροντες, ἤτοι οἱ προεστώτες ὅλης τῆς Πελοποννήσου, ἀνέβαιναν εἰς Τριπολιτσάν καὶ συνεκρότουσαν γενικὴν συνέλευσιν, καθ' ἣν συμπράξει καὶ τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας ὠρίζοντο τὰ ἐνιαύσια ἔξοδα τῆς σατραπείας· ἀλλὰ μόνοι οἱ προεστώτες διένεμαν τὸ ὀρισθὲν τῶν ἐξόδων ποσὸν μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν, τηροῦντές τινας κανόνας ὡς πρὸς τὴν διανομήν, οὓς αὐτοὶ ἔθεσαν ἐκ συμφώνου ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἐπαρχίας καὶ τῶν εἰσοδημάτων αὐτῆς. Ἐπανερχόμενοι δὲ εἰς τὰς ἐπαρχίας τῶν ἐκάλουν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐκάστης τοὺς δημογέροντας τῶν ἄλλων αὐτῆς μερῶν, καὶ ἀφ' οὗ ἔβαλλαν ὑπ' ὄψιν τῶν τὸ ἐπιβάλλον τῇ ἐπαρχίᾳ μέρος τῶν γενικῶν ἐξόδων τοῦ ἔτους, συμπράξει καὶ συναινέσει αὐτῶν ἐπρόσθεταν καὶ τὰ ἐπαρχιακά τῶν καὶ διένεμαν τὸ σύνολον μεταξὺ τῶν δήμων τῆς ἐπαρχίας, τηρουμένων πρὸς τοῦτο, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς γενικῆς διανομῆς, τινῶν κανόνων· ἐπανερχόμενοι δὲ οἱ δημογέροντες εἰς τοὺς δήμους τῶν συμπαραλαμβάναν συμπράκτοράς τῶν τοὺς ἐγκριτωτέρους τῶν συνδημοτῶν, καὶ προσθέτοντες καὶ τὰ ἰδιαιτέρα τοῦ δήμου τῶν ἔξοδα διένεμαν τὰ τῆς ὀλικῆς ἐτησίου δαπάνης μεταξὺ τῶν οἰκογενειῶν τοῦ δήμου τῶν ἀναλόγως τῆς καταστάσεως ἐκάστης, ἣν ἐγνωρίζαν διὰ τὴν μικρότητα τῶν δήμων· οὐδεὶς δὲ τῶν πολιτῶν ὅποιασδήποτε τάξεως καὶ ὅποιουδήποτε βαθμοῦ ἔμενεν ἀφορολόγητος· οἱ αὐτοὶ δὲ δημογέροντες ἐσύναζαν τοὺς φόρους. Τοιοῦτοτρόπως ὁ μὲν γενικὸς φόρος ὠρίζετο ἀπὸ κοινοῦ παρὰ τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας καὶ τῶν ἐν τοῖς πράγμασιν Ἑλλήνων, ὁ δὲ ἐκάστης ἐπαρχίας καὶ ἐκάστου δήμου παρὰ μόνων τῶν Ἑλλήνων. Μόνων τῶν Ἑλλήνων ἦσαν ἔργα καὶ ἡ ἐπιβολή, ἡ διανομή καὶ ἡ εἰσπραξις ὅλων τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος φόρων, καὶ πηγαὶ ἐπομένως τοπικῶν γνώσεων.

Τὸ σύστημα τοῦτο τῆς Πελοποννήσου ἐπεκράτει καὶ κατὰ τὴν Στερεάν Ἑλλάδα, ἀλλὰ κατ' ἐπαρχίας μόνον ἐν ἐλλείψει γενικοῦ κέντρου. Πᾶσα δὲ ἐπαρχία καὶ τῆς Πελοποννήσου, πλὴν τῆς Μάνης, καὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος εἶχε διοικητὴν Ὀθωμανόν· ἀλλ' ἡ κοινότης ὠρίζετο τὸ ποσὸν τῆς ἐκτελεστικῆς δυνάμεως καὶ διώριζε καὶ τὸν ἀρχηγόν αὐτῆς· ὁ δὲ διοικητὴς ὤφειλε νὰ μεταχειρίζεται τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος δύναμιν εἰς διατήρησιν τῆς εὐταξίας, εἰς ἀσφάλειαν τῶν πολιτῶν, εἰς σύναξιν τῶν φόρων καὶ εἰς ἐκτέλεσιν τῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων· δὲν εἶχε δὲ ἐξουσίαν νὰ τὴν μεταχειρισθῇ πρὸς ἄλλο τι ἄνευ ἀδείας τῆς κοινότητος· ὥστε ὁσάκις ὁ διοικητὴς ὑπε-

ρέβαινε τὰ ὅρια τῆς νομίμου ἐξουσίας του, ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκτελεστικῆς δυνάμεως δὲν ἐχρεώσται ὑπακοήν. Πᾶσα ἐπαρχία εἶχε καθὼν· ἀλλὰ πολλάκις οἱ ἀντιφερόμενοι ἐξισάζοντο διὰ τοῦ ἀρχιερέως, τῶν δημοτικῶν Ἀρχῶν, ἢ καὶ δικατητῶν. Εἶναι ἀληθές ὅτι τὸ τόσον ἀξιοζήλωτον καὶ τόσον φιλελεύθερον τοπικὸν τοῦτο σύστημα δὲν ἐφυλάττετο ἀμόλυντον ἀπὸ τῆς αὐθαιρέτου παρεμβάσεως καὶ παρεισπράξεως τῆς ὀθωμανικῆς ἐξουσίας, ἢ καὶ ἀπὸ τῆς ἐπιβλαβοῦς πολλάκις παρὰ τοῖς κρατοῦσιν ἐπιβρόχης τινων τῶν προεστώτων· ἀλλ' οὐδὲν ἦπτον οἱ Ἑλληγνες, συνδιοικοῦντες τοιοῦτοτρόπως, ἐξησκούντο καθ' ἡμέραν εἰς τὰ τοπικά των καὶ ἐνισχύοντο ἐνώπιον τῆς τουρκικῆς Ἀρχῆς.

Αἱ δὲ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου εἶχαν σύστημα ἐτι διδακτικώτερον καὶ πλείονος ἰσχύος πάροχον, διότι ἦσαν αὐτονομώτερον (β).

Ὅσοι δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐπαίδευόντο, ἐδιδάσκοντο κυρίως γραμματικά ἢ ἱατρικά, ὀλίγοι δὲ φιλοσοφικά καὶ οὐδεὶς νομικά, διότι ὅπου ἐδοκίμασε το κοράνιον καὶ ἐδίδαξε καθῶς, ἢ ἐπιστήμη τοῦ δικαίου δὲν ἐχρησίμευεν. Οἱ δὲ Ἑλληγνες, οἱ λεγόμενοι Φαναριῶται, ἐξ αἰτίας τῆς πολιτικῆς θέσεώς των πρὸς τὴν Πύλιν καὶ πρὸς τὰς Βλαχομολδαυϊκὰς ἡγεμονείας, ἃς κατεῖχαν καὶ ἐνέμοντο, κατεγίνοντο εἰς κτῆσιν γενικωτέρων πολιτικῶν γνώσεων· ἀλλὰ καὶ αἱ γνώσεις αὐτῶν ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅχι πολλὰ βαθεῖαι, διότι τοιαῦται δὲν ἐχρησίμευαν ἐν κράτει ὅπου τὰ κινουῦντα τὴν πολιτικὴν ἦσαν ἡ ῥαδιουργία, ἡ αἰσχροκέρδεια καὶ ἡ ἐπιβροή ἐνὸς καποκεραστοῦ, ἢ ἐνὸς κουρέως, καὶ ὅπου οἱ διαπρέποντες εἶχαν πάντοτε ὑπ' ὄψιν τὸν βρόχον, τὴν μάχαιραν, τὸ κώνειον, τὴν ἐξορίαν καὶ τὴν δήμευσιν.

Δύο τῶν Φαναριωτῶν, ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Θεόδωρος Νέγρης, ἐχρησίμευσαν εἰς τὸν προκείμενον τοῦ τόπου ὀργανισμόν.

Διέτριβεν ἐν Πίσῃ τῆς Τοσκάνης ὁ Μαυροκορδάτος ὅτ' ἐξερράγη ἡ ἐλληνικὴ ἐπανάστασις, καὶ ἀκούσας τὸ γεγονός ἐπεδίδασεν εἰς τι πλοῖον ἐν τῷ ἐλευθέρῳ λιμένι τῆς Λιδοῦρνου ὅπλα καὶ πολεμεφόδια ἀγορασθέντα δι' ἰδίῳν του χρημάτων καὶ διὰ συνεισφορὰς ἄλλων ὁμογενῶν, ἐπλευσεν εἰς Μασσαλίαν, προσεπεδίδασεν ἄλλα, παρέλαβε συμπλωτῆρας Ἑλληνὰς τινὰς καὶ φιλέλληνας, καὶ κατέπλευσεν ἀσφαλῶς τὴν 20 Ἰουλίου εἰς Μεσολόγγι, ὅπου

Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος.

ἔγεινε δεκτὸς φιλοφρενέστατα διὰ τὸ γνωστὸν τῆς οἰκογενείας του ὄνομα, δι' ὅσα ἔφερε βοηθήματα, καὶ διότι οἱ λαοὶ τῆς Ἑλλάδος, πιστεύοντες ὅσα διέσπειραν οἱ ἀπόστολοι τῆς Ἐταιρίας, ἐπροσδόκουν τὴν σωτηρίαν των ἐκ τῶν ἐρχομένων ἔξωθεν· ἐκλήθη δὲ καὶ εἰς τὴν ἀρχηγίαν τοῦ μέρους ἐκείνου παντελῶς ἀνοργανίστου καὶ ἐν πλήρει ἀναρχίᾳ, ἂν καὶ ὁ Ὑψηλάντης εἶχε στείλει πρὸ ὀλίγου ὡς ὀργανιστὴν τὸν Ἰβὸν Ῥήγαν, ἀγαθῆς ψυχῆς ἀλλ' ὀλίγης ἱκανότητος ἄνθρωπον, ὃν οἱ Αἰτωλοακαρνανεὺς οὔτε ἐτίμων οὔτε ἤκουαν. Ὁ Μαυροκορδάτος οὗτ' ἀπαπολήθη οὗτ' ἐδέχθη τὴν ἀρχηγίαν· ἤθελε νὰ γνωρίσῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὰ γενικὰ πράγματα καὶ τοὺς ἐπισημοτέρους ἄνδρας τῆς Ἑλλάδος, ἰδίως δὲ τὸν Ὑψηλάντην· διὰ τοῦτο ἀνεχώρησε μετὰ τινὰς ἡμέρας εἰς Τρίκορφα, ὑποσχεθεὶς νὰ ἐπιστρέψῃ μετ' ὀλίγον· ἀπεδιθάσθη δὲ εἰς Μονοδένδρι ἐπὶ τῆς παρχίας τῶν Πατρῶν.

Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας τῆς ἀρίξεως τοῦ Μαυροκορδάτου εἰς Μεσολόγγι κατέπλευσεν εἰς Νεόκαστρον ὁ ἐν Πίσῃ διατρίβων υἱὸς τοῦ πρώην αὐθέντου τῆς Βλαχίας, Ἰωάννου Καρατσᾶ, Κωστάκης, καὶ μετ' ὀλίγον κατέβη εἰς τὰ παράλια ἐκεῖνα ἐρχόμενος ἐκ Τρικώρφων καὶ ὁ πρὸ τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Καρατσᾶ φθάσας εἰς Ἑλλάδα Θεόδωρος Νέγρης, ὁ ὡς ἀντιπρόεδρος τῆς Πύλης παρὰ τῇ γαλλικῇ κυβερνήσει ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀποδημήσας, καὶ καθ' ὁδὸν προτιμήσας τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα· ἦτο δὲ εἰς ἄκρον δυσηρεστημένος διὰ τὴν ἀκαταστασίαν τῶν πραγμάτων, διὰ τὰς ἔριδας Ὑψηλάντου καὶ Πελοποννησίων, διὰ τὴν διαίρεσιν ὀπλαρχηγῶν καὶ προεστώτων, καὶ διὰ τὴν ἐπιμονὴν τοῦ Ὑψηλάντου νὰ διοικήσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐν ὀνόματι ἀνυπάρχτου Ἀρχῆς. Οὗτος καὶ ὁ Καρατσᾶς, μαθόντες τὸν εἰς Μεσολόγγι κατὰπλουν τοῦ Μαυροκορδάτου, διεδιθάσθησαν ἐκεῖ εἰς ἔντευξίν του καὶ ἐκεῖθεν εἰς Μονοδένδρι ἐπ' ἐλπίδι νὰ τὸν προφθάσωσιν. Ὁ Μαυροκορδάτος, ὅστις ἀνέβαινεν ἤδη εἰς Τριπολιτσάν, ἐπέστρεψεν ἐπὶ τῇ προσκλήσει αὐτῶν εἰς Μονοδένδρι, καί, ἂψ' οὐ συνδιελέχθησαν, ὥδευσαν καὶ οἱ τρεῖς τὴν εἰς Τριπολιτσάν ὁδὸν καὶ ἀπήντησαν ἐν Καλαβρύτοις τὸν ἐπίσκοπον Ταλαντίου Νεόφυτον καὶ τὸν Κωνσταντῖνον Σακελλίονα ἀναβαίνοντας εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν ἐπὶ σκοπῇ νὰ ζητήσωσιν ἐξ ὀνόματος ἐπαρχιῶν τινων τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου στρατεύματα, πολεμεφρόδια καὶ διοικητήν. Καὶ ὁ μὲν Νέγρης καὶ ὁ Καρατσᾶς ἔμειναν καθ' ὁδὸν ἐν Βυτίνῃ, ὁ δὲ Μαυροκορδάτος ἐφθάσε τὴν 14 Αὐγούστου εἰς Τρίκορφα, ὅπου συνδιελεχθεὶς μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ἰδὼν ὅτι δὲν ἤθελεν οὐδὲ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἀδελφοῦ του νὰ παραιτηθῇ τῶν ἐπὶ τῆς ὑπερτάτης Ἀρχῆς τῆς Ἑλλάδος ἀξιώσεων του, εὐρὼν δὲ καὶ τὸν Καντακουζηνὸν ἀντιφερόμενον πρὸς τὸν Ὑψηλάντην καὶ ἀγανακτοῦντα, ἀκούσας καὶ τὰς τῶν Πελοποννησίων προεστώτων καὶ ὀπλαρχηγῶν ἔριδας, καὶ ἐπισχεφθεὶς ἐν τῇ ἀγίῳ Ἰωάννῃ τοὺς ἐκεῖ μεταδάντας τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας προκρίτους τῆς Ἰδρύσεως ἐπ' ἐλπίδι συστάσεως ἐθνικῆς κυβερνήσεως, ἀλλὰ μηδὲν δυναμένους νὰ κατορθώσωσι διὰ τὰς περιστάσεις, ἐπέστη ὅτι πάντῃ ἀνωφελὴς ἦτον ἢ ἐν Τρικώρφοις διαμονή του.

Ἄλλα ἡλπίζαν καὶ ἄλλα ἡύραν παρὰ τῷ Ὑψηλάντῃ καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ταλαντίου καὶ ὁ Σακελλίων, ὅτε παρεστήθησαν ἐνώπιόν του συμπαραλαβόντες καὶ ἄλλους ἄλλων ἐπαρχιῶν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ψευσθέντες τῶν ἐλπίδων τῶν ἀπεφάσισαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν στερεάν Ἑλλάδα ἐν τῇ συνοδίᾳ τοῦ Μαυροκορδάτου, τοῦ Καντακουζηνοῦ, τοῦ Νέγρη καὶ τοῦ Καρατσᾶ πρὸς ὁργανισμόν αὐτῆς, ὡς ἐσχεδιάσθη κατὰ τὴν ἐν Καλαθρότοις συνέντευξίν των· ἀλλὰ διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν παρὰ τῷ λαῷ ὑπόληψιν τοῦ Ὑψηλάντου ἐχρειάζετο, τοῦλάχιστον κατ' ἐπιφάνειαν, καὶ ἡ συγκατάθεσις αὐτοῦ· ἀλλ' αὐτὸς ἀπεστρέφετο καὶ τοὺς τέσσαρας τούτους ἄνδρας ὡς δυσμενῶς πρὸς αὐτὸν διακειμένους καὶ ὡς ἐπιβουλεύοντας ἦν ἀντεποιεῖτο ἐξουσίαν· διὰ τοῦτο, ὅτε οἱ ῥηθέντες πληρεξούσιοι εἶπαν αὐτῷ, «δὸς μας ἀρχηγὸν τὸν Μαυροκορδάτον,» ἀπεκρίθη, «δὲν συμφέρει· δὸς μας τὸν Καντακουζηνόν· οὐτ' αὐτὸς εἶναι καλός· ἀμὴ ὁ Καρατσᾶς; καὶ αὐτὸς ὁμοιὸς των. Ἄς ἔλθῃ ὁ Νέγρης· αὐτὸς εἶναι ὁ χειρότερος ὅλων.» Τοιοῦτοτρόπως οἱ Στερεοελλαδίται, μὴδὲν ἐλπίζοντες παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου, ἐπανῆλθαν ἀγανακτοῦντες εἰς Βυτίνην, ὅπου διέμεναν ὁ Καρατσᾶς καὶ ὁ Νέγρης, καὶ ὅπου ἦλθαν μετ' ὀλίγον καὶ ὁ Καντακουζηνός καὶ ὁ Μαυροκορδάτος. Συσκέψεως δὲ γενομένης, ἀπεφάσισαν ὅλοι νὰ φροντίσωσι περὶ τοῦ ὁργανισμοῦ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ὀλιγωροῦντες εἰς τὸ ἐξῆς ἦν ἀντεποιεῖτο ἐξουσίαν ὁ Ὑψηλάντης. Ἐπ' αὐτῷ τούτῳ ἐξέδωκαν ἐκεῖθεν ἐγκυκλίους συγκαλοῦντες εἰς Σάλωνα τοὺς πληρεξουσίου τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος κατὰ τὴν 14 Σεπτεμβρίου πρὸς σύστασιν τοπικῆς Ἀρχῆς· καὶ ταῦτα πράξαντες ἀνεχώρησαν εἰς Σάλωνα. Αὕτη ἦτον ἡ πρώτη καὶ καιρίᾳ πληγὴ τῆς ἐξουσίας τοῦ Ὑψηλάντου ἐπὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ὅπου αὐτοῦ καὶ μόνου ἔσχυον αἱ διαταγαὶ μέχρι τοῦδε.

Φθάσαντες δὲ εἰς Καλάβρυτα ἀπήντησεν τὸν Γεώργιον Πραΐδην καὶ τὸν Χρήστον Κωλέττην στελλομένους πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον παρὰ τῶν Αἰτωλοακαρνανίων παρακαλούντων αὐτὸν νὰ μεταβῇ ἐκεῖ ἀνυπερθέτως ὡς ὁργανιστῆς καὶ ἀρχηγός. Διηρημένη ἡ Αἰτωλοακαρνανία εἰς ἀνεξάρτητα καπητανάτα, καὶ ὑποκειμένη ἐξ αἰτίας τούτου εἰς πολυαρχίαν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀναρχίαν, ἡσθάνετο ὑπεράλλοτε τὴν ἀνάγκην ἑνὸς καὶ μόνου ἀρχηγοῦ, ἀσκέτου μὲν πρὸς αὐτοὺς διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀντιζηλίαν, ἔχοντος ὅμως ἰκανότητα καὶ ὄνομα. Ὁ Μαυροκορδάτος δὲν ἀπεχωρίσθη τῶν συνοδιτῶν του, καὶ ὅλοι ὁμοῦ καταβάντες εἰς Βοστίτσιν διέπλευσαν εἰς Γαλαξειδί καὶ μετέβησαν ἐκεῖθεν εἰς Σάλωνα, ὅπου ἡύραν τινὰς τῶν πληρεξουσίων συνελθόντας κατὰ τὰς ἐγκυκλίους Ἀλλ' ἔλειπεν ὁ Ὀδυσσεὺς ὡς μὴ δυνάμενος ν' ἀφήσῃ τὸ στρατοπέδόν του· διὰ τοῦτο ἀπεφασίσθη ὁ μὲν Νέγρης καὶ ὁ Καρατσᾶς νὰ ὑπάγωσι πρὸς αὐτὸν καὶ λαλήσωσι καὶ μετ' ἄλλων ὀπλαρχηγῶν περὶ τοῦ προκειμένου, ὁ δὲ Μαυροκορδάτος νὰ μεταβῇ εἰς Μεσολόγγι κατ' ἐπαναληφθεῖσαν αἴτησιν τῶν κατοίκων. Ἡκολούθησε δὲ τὸν Μαυροκορδάτον καὶ ὁ Καντακουζηνός· ἀλλὰ φθάσας εἰς Μεσολόγγι ἀπῆλθε μακρὰν τῆς Ἑλλάδος·

ἦσαν δὲ αἱ ἡμέραι, καθ' ἃς ἐφάνη ὁ ἐχθρικός στόλος ἐν τῇ κόλπῳ τῶν Πατρῶν καὶ κατέστρεψε τὸ Γαλαξειδί.

Κατόπιν τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ ἦλθαν εἰς Μεσολόγγι ὁ Νέγρης καὶ ὁ Καρατσᾶς τεταραγμένοι διὰ τὰ παθήματα τοῦ Γαλαξειδίου, δι' ἃ οἱ εἰς Σάλωνα συνελθόντες διεσκορπίσθησαν. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ ἐχθρικός στόλος ἀπέπλευσε τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου, ὁ μὲν Καρατσᾶς μετέβη εἰς Πάτρας, ὅπου μετέφερε καὶ δύο μικρὰ κανόνια εἰς χρῆσιν τοῦ ἐκεῖ στρατοπέδου, ὁ δὲ Μαυροκορδάτος ἀπέμεινεν ἐν Αἰτωλοακαρνανίᾳ, ἐπανήλθε καὶ ὁ Νέγρης εἰς Σάλωνα. Κύριος δὲ σκοπὸς τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Νέγρη ἦτο νὰ φροντίσωσιν ἀμφοτέροι· περὶ συστάσεως δύο κεντρικῶν Ἀρχῶν καθ' ὅλην τὴν Στερεάν Ἑλλάδα, καὶ περὶ ἐκλογῆς πληρεξουσίων διὰ τὴν ἐν Πελοποννήσῳ συγκροτηθησομένην ὅσον οὕτω ἐθνικὴν συνέλευσιν.

Προθέμενος ὁ Μαυροκορδάτος νὰ συστησῇ τὴν κεντρικὴν Ἀρχὴν τῆς Αἰτωλοακαρνανίας, προέθετο ἐν ταύτῃ νὰ συσφίγῃ ἔτι μάλλον καὶ τὸν ἐνυπάρχοντα συμμαχικὸν δεσμόν τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἀληπασιζόντων Ἀλβανῶν. Πρὸς ἀνακούφισιν τῆς Ἑλλάδος ἐπάναγκες ἦτο νὰ περαταθῇ ὅσον δυνατὸν μακρότερον ἢ τῆς Πύλης καὶ τοῦ Ἀλῆ ἀλληλομαχία. Εἰς ἐπίτευξιν δὲ τούτου ὤφειλεν ἡ Ἑλλάς νὰ ὑποστηρίξῃ τὸν ἀδυνατώτερον, καὶ ἀδυνατώτερος ἦτον ὁ Ἀλῆς· ὥστε ἡ τῶν Ἀληπασιζόντων Ἀλβανῶν καὶ Ἑλλήνων συμμαχία εἰς παράτασιν τῆς ἀλληλομαχίας ἦτον ὑγιὲς πολιτικῇ. Δύο δὲ αἷτια ἦσαν ἱκανὰ νὰ ἐνώσωσι τοὺς ἀλληλομαχοῦντας Τούρκους κατὰ τῶν Ἑλλήνων, τὸ μὲν θρησκευτικόν, τὸ δὲ πολιτικόν. Ἀριστα ὑπέκρυψαν οἱ Ἕλληνες κατ' ἀρχὰς ὃν ἔτρεφαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἔθνους σκοπόν, καὶ οἱ Ἀλβανοὶ τυφλώττοντες ἠγνόουν τὰ ἐν Ἑλλάδι· ἐπεκράτει δὲ καὶ ἰδεῖα ἔτι ὁ Ἀλῆς ὑπεκίνει τὰς ταρχάς. Ἀλλ' ἀφ' οὗ ἤκουσαν ὅσα οἱ μετὰ τὴν ἐκπόλιόρρησιν τῆς Τριπολιτσᾶς ὁμόφυλοι των, ἐπανελθόντες εἰς τὰ ἴδια, τοῖς διγγήθησαν, δὲν ἀμφέβαλλαν περὶ τοῦ ἀληθοῦς σκοποῦ τῶν Ἑλλήνων· δὲν ἐθεώρησαν ὅμως συμφέρον νὰ λύσωσι τὸν συμμαχικὸν δεσμόν, σκοποῦντες πάντοτε τὴν λύτρωσιν τοῦ κινδυνεύοντος Ἀλῆ καὶ μὴ προσδοκῶντες αὐτὴν εἰμὴ διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν Χριστιανῶν, ἐκλήθησαν δὲ ὡς συμπράκτορες πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ οἱ Αἰτωλοακαρνανᾶνες ὅπλαρχηγοὶ καὶ ἐπροθυμήθησαν. Ἀλλὰ θέλοντες τὴν λύτρωσιν τοῦ Ἀλῆ οἱ Ἀλβανοὶ δὲν ἤθελαν τὴν ἐπίτευξιν τοῦ ἐθνικοῦ τῶν Ἑλλήνων σκοποῦ. Οἱ δὲ προσκληθέντες Αἰτωλοακαρνανᾶνες ἤθελαν μὲν τὴν παράτασιν τῆς τουρκοαλβανικῆς ἀλληλομαχίας ὡς συμφέρουσαν πρὸς τὸν ἐθνικὸν σκοπόν, ἀλλὰ δὲν ἤθελαν καὶ τὴν λύτρωσιν τοῦ Ἀλῆ καλῶς γινώσκοντες τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν πολιτικὴν του· ὥστε ἡ συμμαχία αὕτη, εἰλικρινὴς κατ' ἀρχάς, κατήντησεν ἐπὶ τέλους ἀλληλαπάτῃ, καὶ ὡς τοιαύτη δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διαρκέσῃ. Ὑπὸ τοιαύτην συμμαχίαν ἐσχεδιάσθη κοινὴ ἐκστρατεία κατὰ τῆς Ἀρτῆς εἰς ἀντιπερισπασμὸν τῶν πολιορκούντων τὸν Ἀλῆν βασιλικῶν στρατευμάτων.

Ὁ δὲ Μαυροκορδάτος, ἀφ' οὗ ἐξέδωκεν ἐγκυκλίους συγκαλῶν εἰς Με-

σολόγγι τοὺς πληρεξουσίους τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Αἰτωλοακαρνανίας πρὸς σύστασιν κεντρικῆς Ἀρχῆς, ἀπέστειλε τὸν Πραΐδην πρὸς τὸν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Ἄρτης διατρίβοντα Μάρκον Μπότσαρην παραγγεῖλας αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ τοῖς λοιποῖς Σουλιώταις νὰ θεωρῶσι πάντοτε τὴν παράτασιν τοῦ ἁλδανοτουρκικοῦ ἀγῶνος ὡς λίαν ὠφέλιμον, ἀλλὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἄλῃ ὡς ὀλεθρίαν. Ὁ Πραΐδης ἀπήντησε τὸν Μάρκον ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Πέτα, ὅπου ὑπῆγε νὰ συνδιαλλαγῇ μετὰ τοῦ θανασίμου ἐχθροῦ του, Γῶγου, τοῦ ἄλλοτε φονεύσαντος τὸν πατέρα του· διότι, προκειμένης συνεκστρατείας, ἡ

Ἡ γέφυρα τῆς Ἄρτης.

συνδιαλλαγὴ ἐθεωρήθη ἀναγκασία. Ἐγένετο δὲ ἡ συνέντευξις αὕτη ἐπὶ παρουσίᾳ πολλῶν. Ὁ Μάρκος ἐκάλεσε τὸν Γῶγον πατέρα, ὁ δὲ Γῶγος τὸν Μάρκον υἱὸν καὶ τὸν ἐδέχθη περὶ τὰς ἀγκάλας του· ἐφίλησεν ὁ πατὴρ τὸ πρόσωπον τοῦ υἱοῦ καὶ ὁ υἱὸς τὴν χεῖρα τοῦ πατρὸς λησιμονήσας διὰ τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος ἐν ποίῳ αἵματι ἡ χεὶρ ἐκείνη ἐδάφη.

Μετ' ὀλίγα· δὲ ἡμέρας ἐγένετο ἡ κατὰ τῆς Ἄρτης ἐκστρατεία, καὶ οἱ συνεκστρατεύσαντες· Ἄλδανοί, Σουλιῶται καὶ Ἀκαρνανεὶς ἐπάτησαν πολεμοῦντες τὴν πόλιν, τὴν ἐκυρίευσαν, τὴν ἐλεηλάτησαν καὶ ἠνάγκασαν τοὺς ἐν αὐτῇ ἐχθροὺς νὰ συσσωρευθῶσιν ἐντὸς τινων δυνατῶν κτιρίων καὶ ὀλίγων ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν οἰκιῶν.

Ἐν τούτοις, συνῆλθαν εἰς Μεσολόγγι οἱ πληρεξούσιοι τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν τῆς Αἰτωλοακαρνανίας, καὶ ὑπὸ τὴν προεδρίαν καὶ ὁδηγίαν τοῦ Μαυροκορδάτου συνεκρότησαν συνέλευσιν καλέσαντες αὐτὴν «Συνέλευσιν τῆς

δυτικῆς Χέρσου 'Ελλάδος», διότι ἡ Στερεὰ 'Ελλάς, ἡ κυρίως ἀρκτική 'Ελλάς, διηρέθη εἰς δύο κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Νέγρη καὶ τὸ μὲν σύνολον τῶν ἐπαρχιῶν πρὸς δυσμὰς τῆς ἐπαρχίας τῶν Σαλῶνων ἐκλήθη δυτικὴ 'Ελλάς, τὸ δὲ τῶν πρὸς ἀνατολὰς ἐμπεριεχομένης καὶ τῆς ἐπαρχίας τῶν Σαλῶνων, ἀνατολικὴ 'Ελλάς. Ἡ συνέλευσις ἤρχισε τὰς τακτικὰς ἐργασίας τῆς τὴν 4 καὶ τὰς ἐτελείωσε τὴν 9 Νοεμβρίου· ἐπραξε δὲ ὅ,τι ἐπέτρεπεν ἡ περίστασις καὶ ἀπῆλθε τὸ ἐθνικὸν συμφέρον· δὲν ἐσύστησεν εἰμὴ τοπικὴν καὶ προσωρινήν 'Αρχὴν εἰς διατήρησιν τῆς κοινῆς ἀσφαλείας καὶ ἡσυχίας, εἰς τακτοποίησιν καὶ ἐνίσχυσιν τοῦ πολέμου, εἰς κοινωφελῆ χρῆσιν τῶν δημοσίων εἰσοδημάτων καὶ εἰς προπαρασκευὴν ἐθνικῆς κυβερνήσεως. Ἐκλήθη δὲ ἡ τοπικὴ αὕτη 'Αρχὴ Γερουσία, συγκειμένη ἐκ τόσων μελῶν, ἐνισχυῶν ἐκλεγομένων, ὅσαι ἦσαν καὶ αἱ ἀντιπροσωπεύμεναι παρὰ τῇ συνελεύσει ἐπαρχίαι, ὧν αἱ 'Αρχαὶ ἐτέθησαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς· ὥφειλε δὲ αὕτη λόγον τῶν πράξεών της τῇ ἐθνικῇ συνελεύσει. Πρόεδρος τῆς Γερουσίας ταύτης ἀνεδείχθη ὁ Μαυροκορδάτος.

Ἡ δὲ συνέλευσις τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τῆς στερεᾶς 'Ελλάδος ἀπεπεράτωσε καὶ ἐκείνη τὰς ἐργασίας της τὴν 20 ὑπὸ τὴν προεδρίαν καὶ ὀδηγίαν τοῦ Νέγρη καὶ ἐγκατέστησε τοπικὴν 'Αρχὴν (γ). Ἄλλ' ὅσον ἡ ἀδελφὴ της τοῦ δυτικοῦ μέρους προσηλώθη εἰς τὸν κύριον σκοπὸν, τόσον αὕτη ἀπεμακρύνθη. Ὁ ὀργανισμὸς τῆς τοπικῆς 'Αρχῆς, κληθεὶς «νομικὴ διάταξις,» εἶναι πολιτικὸς πανδέκτης, ἂν ὅχι καὶ πολιτικὸς κυκεὼν. Ἡ συνέλευσις, μὴ ἀρκεσθεῖσα εἰς τὴν ἀκαίρον συσώρευσιν παντὸς εἶδους ὀρισμῶν καὶ διατάξεων, νομοθετήσασα καὶ τὴν ἀνοχὴν ὅλων τῶν γλωσσῶν ἐντὸς τῆς περιφέρειας της, ὡς ἂν κατετρέχοντο αἱ γλώσσαι, καθὼς ἄλλοτε ἄλλοι αἱ θρησκείαι, καὶ ἀναγνωρίσασα ὡς ἐπικρατοῦσαν γλῶσσαν τὴν ἑλληνικὴν, ὡς ἂν ἦτο καὶ τοῦτο ἀμφισδητήσιμον, ἐξέτεινε τὰ ὅρια τῆς ἐξουσίας της τόσον, ὥστε, ἂψ' οὐ ὥρισε τὰς δυνάμεις καὶ αὐτῆς τῆς μελλούσης ἐθνικῆς κυβερνήσεως, δὲν ἐδίστασεν ἄλλας αὐτῶν αὐτεξουσίως νὰ οἰκαιοποιηθῇ, καὶ ἄλλας κατὰ τὸ δοκοῦν νὰ περιορίσῃ· ἔδωκε δὲ τῇ τοπικῇ 'Αρχῇ, ἣν ἐσύστησε, καὶ δύναμιν νὰ φέρῃ ἐντὸς τῆς 'Ελλάδος ξένα στρατεύματα ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῆς ἐθνικῆς κυβερνήσεως· ἀλλ' ἂψ' οὐ ἀπεπεράτωσε τὰς ἐργασίας της, παρήτησεν ἐν μέρει διὰ τινος παραρτήματος τοὺς πολιτικοὺς σφετερισμοὺς της. Ἐπειδὴ οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἦγαν καὶ ἔφεραν τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς στερεᾶς 'Ελλάδος, ὁποῖα παραχώρησις καὶ ἂν ἐγένετο πρὸς ἐκείνους ὑπὲρ τὸ δέον ἦτο συγχωρητὴ διὰ τὰς περιστάσεις· ἀλλ' αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος πολιτικαὶ παρεκτροπαὶ δὲν ἐπήγαζαν ἐκεῖθεν, οὐδ' ἔτειναν πρὸς τὸν σκοπὸν ἐκείνον· διὰ τοῦτο δὲν δύναται τις νὰ τὰς δικαιολογήσῃ οὐδὲ κἂν ὡς ἔργα ἀνάγκης. Τόσῃν δὲ πεποίθησιν εἶχεν ὁ Νέγρης ὅτι τὸ ἔργον του ἦτον ἄριστον, ὥστε, ἵνα μὴ τυχὸν ἄλλος ἀντιποιηθῇ τὴν ἐντεῦθεν δόξαν, ἐφρόντισε νὰ παρενερίρῃ ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς συνελεύσεως, ὅτι ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος νομικὴ διάταξις εἰσῆχθη παρ' αὐτοῦ. Δεκατετραμελὴς ὤρίσθη ἡ τοπικὴ 'Αρχὴ διαι-

ρεθείσα εἰς δύο τμήματα, πολιτικὸν καὶ δικαστικόν· καὶ τῶν μὲν μελῶν ἡ διάρκεια ὠρίσθη δωδεκάμηνος, ἡ δὲ τῶν προέδρων πεντηκονταδιήμερος· ἐξελέχθησαν δὲ πρόεδροι τοῦ μὲν πολιτικοῦ ὁ Νέγρης, τοῦ δὲ δικαστικοῦ ὁ ἐπίσκοπος Ταλαντίου· ἐκλήθη δὲ ἡ Ἀρχὴ αὕτη Ἀρειος Πάγος, ἃν καὶ αἱ πρώτισται αὐτοῦ ἐργασίαι ἦσαν πολιτικαί (δ). Ἀλλ' ἔπρεπεν ἀκατάλληλος ὁργανισμὸς νὰ λάβῃ καὶ ἀκατάλληλον κλήσιν.

Ἐν ᾧ δὲ ὀργανίζετο ἡ στερεὰ Ἑλλάς, ἐκινεῖτο πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν καὶ ἡ Πελοπόννησος. Ἡ Τριπολιτσά, ἃν καὶ ἐκενώθη στρατευμάτων, δὲν ἦτον ἐπιτηδεῖα εἰς συνεδριάσιν τῶν πληρεξουσίων τοῦ ἔθνους κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην διὰ τὰ ἐπακόλουθα τῆς πολιορκίας καὶ ἀλώσεώς της. Μετέβησαν δὲ κατ' αὐτάς εἰς Τριπολιτσάν καὶ ἀπεσταλμένοι τῶν ναυτικῶν νήσων προβάλλοντες νὰ συγκαλεσθῇ ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις εἰς παραθαλάσσιόν τι μέρος πλησίον Ὑδρας καὶ Σπετσῶν, καὶ ἀπεφασίσθη ὁμογνημόνως τὸ Ἀργος· ἐξεδόθησαν καὶ συγκλητήρια· ἀλλ' ἐπρόκειτο νὰ συστηθῇ πρὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς γενικῆς ἐθνικῆς κυβερνήσεως τοπικὴ γερουσία καὶ ἐν Πελοποννήσῳ, καθὼς καὶ ἐν στερεᾷ Ἑλλάδι. Διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐξέλεξαν αἱ ἐπαρχίαι της ἀνὰ ἑξ γενικοὺς ἐφόρους, καὶ ἓνα τῶν ἑξ ὡς μέλος τῆς γερουσίας. Ἀλλὰ τὰ μέλη τῆς μὴ εἰσέτι συγκεκροτημένης γερουσίας ἐκλήθησαν νὰ γράψωσι καὶ τὸν ὁργανισμὸν αὐτῆς, ὃ ἐστὶ νὰ ὀρίσωσι τὰς ἰδίαις αὐτῶν δυνάμεις. Ἐντεῦθεν ἐνδεχόμενον ἦτο νὰ πηγάζῃ μεγάλη κατάχρησις· ἀλλὰ καλῇ τύχῃ παρεδέχθησαν τὸν συνετὸν ὁργανισμὸν τῆς γερουσίας τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος μετὰ τινων ἄλλων διατάξεων. Συστήσαντες δὲ οἱ Πελοποννήσιοι τὴν γερουσίαν των ἐπρόσφεραν τὴν προεδρίαν τῷ Ὑψηλάντῃ θέλοντες ὅχι τόσον νὰ τὸν τιμήσωσιν, ὅσον νὰ τὸν ἀπομακρύνωσιν εὐσχήμως τῶν γενικῶν πραγμάτων τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως· ἀλλ' ὁ Ὑψηλάντης ἀπεποιήθη τὴν προσφορὰν καὶ ἀνεδέχθη πρόεδρος ὁ ἐπίσκοπος Βρεσθῆνης Θεοδώρητος. Τὰ τοῦ ὁργανισμοῦ δὲ τῆς γερουσίας αὐτῆς ἤρχισαν ἐν Ἀργεὶ τὴν 1 Δεκεμβρίου καὶ ἀπεπερατώθησαν καὶ ὑπεγράφησαν ἐν Ἐπιδαύρῳ τὴν 27.

Μετὰ δὲ τὰ κατὰ τὴν Ἀρταν συμβάντα ἀναγκαῖον ἐθεώρησαν οἱ εἰσδελόντες σύμμαχοι Ἑλληνοαῤῥανοὶ νὰ σταίλωσι τὸν Ταχίρ Ἀμπάζην, ἓνα τῶν ἀρχηγῶν τῶν Ἀλβανῶν, πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον εἰς συνδιάλεξιν καὶ συμμέθεξιν ὧν ἔφερεν οὗτος βοήθημάτων πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἀγῶνος. Τῷ ἐδόθη δὲ καὶ πληρεξούσιον ἀνοικτὸν φέρον τὰ σφραγίσματα τῶν συναδέλφων τοῦ Ἀλβανῶν, ἵνα ἀπέλθῃ εἰς Πελοπόννησον ὡς ἀντιπρόσωπος αὐτῶν παρὰ τῇ προκειμένῃ ἐθνικῇ συνελεύσει, ἢ ἀντικαταστήσῃ ἄλλον.

Ἄν καὶ ἐγνώριζεν ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐξ ὧν ἔμαθε παρὰ τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπολιτσᾶς ἐπανελθόντων ὁμοφύλων του τίς ὁ ἀληθὴς σκοπὸς τῶν ἐνόπλων κινήματων τῶν Ἑλλήνων, κατεταράχθη οὐδὲν ἦττον καὶ ἡγανάκτησεν ἀκούσας, ἐν ᾧ διήρχετο τὸ μακρὸν διάστημα ἀπὸ τῶν κορυφῶν τοῦ Μακρυνόρους μέχρι τῆς ἐσχατίας τοῦ Μεσολογγίου, ὕμνους εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐλευθερίαν καὶ ὕμνους εἰς τὴν τουρκοκρατίαν καὶ ἰδὼν πολλαχοῦ τὰ

σύμβολα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνισμοῦ ἐστημένα, τὰ ὑψιπύργια τῶν ὁμοπίστων του (μιναρέδας) κατηδαρισμένα, καὶ τοὺς εὐκτηρίους οἴκους μεμιασμένους· παρετήρησε καὶ τὴν ἀκαταστασίαν τῶν πραγμάτων, καὶ τὴν ἀπορίαν τῶν ἀγωνιζομένων, πρὸς οὓς ἐφημίζετο ὅτι ἐστάλησαν ἐσχάτως πλούσιαι δωρεαί. ἀλλ' ὑπεκρίθη καὶ ἐπολιτεύθη ἐπιτηδείως, ἀπέφυγε ν' ἀπέλθῃ εἰς τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν, ὥς ἐμελέτα, ἀντικατέστησε διὰ τὸ ἀνύποπτον τὸν Μάρκον Δεσπότη τοῦ γράψας ἐπὶ τοῦ ἀνοικτοῦ πληρεξουσίου τὸ νομὰ του, ἔλαβε πολεμefόδια, καὶ ἐπανελθὼν εἰς τὰ ἴδια ἀσφαλῆς καὶ ἀνενόχλητος διηγήθη πρὸς

Ὁ Βερεθίνης Θεοδώρητος.

τοὺς Ἀληπασιζοντας συναδέλφους του ὅσα εἶδεν, ἤκουσεν, ἐψηλάφησε καὶ ἠσθάνθη (ε). Ἀκούσαντες οὗτοι τοὺς λόγους αὐτοῦ καὶ βλέποντες τοὺς μὲν βασιλικούς καθ' ἡμέραν κρατυνομένους, τὴν δὲ καταστροφὴν τοῦ Ἀλῆ ἄφρευκτον καὶ ἐγγύς, καλούμενοι δὲ ὑπὸ τὴν βασιλικὴν σημαίαν ἐπὶ πλουσίαις ἀμοιβαῖς παρὰ τοῦ ὁμοφύλου των Βρυώνη, τοῦ κατ' ἀρχὰς καὶ αὐτοῦ Ἀληπασιζοντας καὶ μετὰ ταῦτα βασιλίσαντες, συνήλθαν εἰς συμβούλιον ἐν ἀγνοίᾳ τῶν συμμάχων των Χριστιανῶν περὶ τοῦ πρακτέου· καί, αποφασίσαντες νὰ προσκυνήσωσιν, ἀπέστειλαν μυστικὴν πρεσβείαν πρὸς τὸν Χουρ-

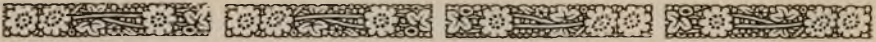
σήδην, ὑποσχόμενοι νὰ δικαιοῶσιν τὴν πολιτικὴν μετάνοιάν των διὰ θερμῆς συμπράξεως καὶ κατὰ τοῦ ἀποστάτου Ἀλῆ καὶ κατὰ τῶν ἀποστατῶν Ἑλλήνων· ἐπρόβλεψαν δὲ συγχρόνως νὰ σταλῶσι στρατεύματα κατὰ μὲν τὸ κρυπτόμενον εἰς ἀνάγκησιν τῆς Ἄρτης, κατὰ δὲ τὸ φαινόμενον εἰς ἀναχούλωσιν τῆς Αἰτωλοκακαρνανίας· διεννοοῦντο δὲ διὰ τῆς ψευδοῦς ταύτης φήμης ν' ἀναγκάσωσι, καθὼς καὶ ἠνάγκασαν, τοὺς εἰς Ἄρταν συνεκστρατεύσαντας Αἰτωλοκακαρνανίας ν' ἀνακάμψωσιν εἰς τὰς ἐστίας των πρὸς ὑπεράσπισίν των. Προθύμως ἐδέχθη ὁ Χουρσήδης τὴν ὑπόκλησιν τῶν Ἀληπασιζόντων Ἀλβανῶν, τοῖς ἐπεδαψίλευσε τὴν εὐνοίαν του καὶ ἔστειλε καὶ στρατεύματα κατὰ τὴν πρότασίν των.

Οἱ δὲ Σουλῳται, αἱ καὶ ἐψιθυρίζετο ἡ πρὸς αὐτοὺς ἀπιστία τῶν συμμάχων των Ἀλβανῶν, δὲν τὴν ἐπίστευαν. Ἀφ' οὗ δὲ εἶδαν ὅτι τὰ ἐχθρικὰ στρατεύματα ἐπληρώσαν τὴν Ἄρταν, ἐξῆλθαν τῆς πόλεως διὰ νυκτός, προ-

δηθέντες μὴ ἀποκλεισθῶσι, καὶ ἐτοποθετήθησαν ἐπὶ τὸ παρὰκείμενον ὄρος πεποιθότες, ὅτι θὰ παρηκολούθουν καὶ οἱ σύμμαχοί των Ἀλβανοὶ κατὰ τὰ πρὸ τῆς ἐξόδου των συνομολογηθέντα· ἀλλ' οὗτοι δὲν παρηκολούθησαν καὶ τοῖς ἀνήγγειλαν τὴν ἐπαύριον, ὅτι ἦσαν ἕως τότε ὑπηρέται τοῦ Ἀλῆ καὶ σύμμαχοι αὐτῶν ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἐλευθερώσωσι μὲν ἐκεῖνον, ἀλλὰ νὰ διαμείνωσιν ὅλοι πάντοτε ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ Σουλτάνου· βεβαιωθέντες ὅμως ὅτι καὶ οἱ Σουλιῶται καὶ οἱ λοιποὶ ὁμόπιστοί των ἐμάχοντο ὑπὲρ πίστεως καὶ ἐλευθερίας ἔχοντες συμβοηθὸν καὶ τὸν Ἀλῆν δι' ἰδιαίτερα τέλη, ἔκριναν ἀναγκαῖον νὰ τοὺς εἰδοποιήσωσιν ὅτι ἦσαν Μωαμεθανοὶ καὶ πιστοὶ ὑπὲρ τοῦ κραταιοτάτου βασιλέως των, καὶ ὅτι ἐθεώρουν τὴν συμμαχίαν των τοῦ λοιποῦ λελυμένην· τοὺς ἐσυμβούλευσαν δὲ φιλικῶς ν' ἀναχωρήσωσιν ὅσον τάχιον.

Ταῦτα ἀκούσαντες παρ' ἐλπίδα οἱ Σουλιῶται ἀνεχώρησαν αὐθωρε εἰς τὰ ἴδια· καὶ οὕτως ἡ συμμαχία ἐλύθη διαρκέσασα ἓν ἔτος.

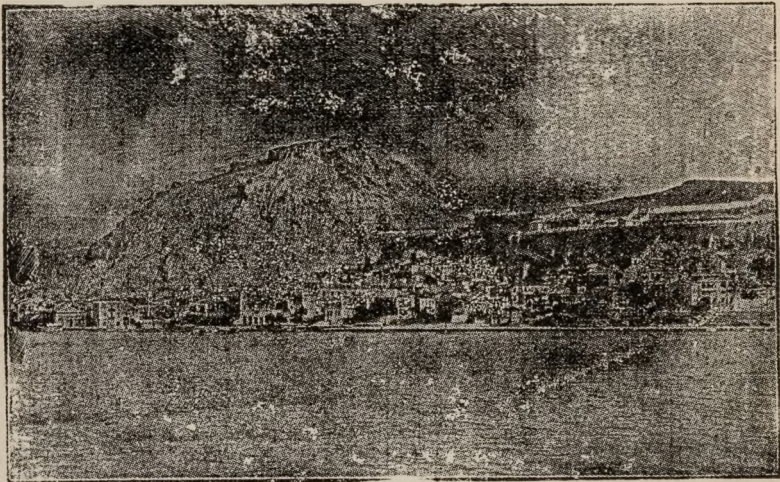
Ὑπογραφή τοῦ Π. Πατρῶν Γερμανοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΣΤ'

*Ναύπλιον καὶ ἀτυχῆς ἀπόπειρα ἐφόδου. — Τὰ κατὰ τὰς Πάτρεις
συμβάντα — Φόνος Ἀντώνη Οἰκονόμου. — Μετάδοσις τῶν πλη-
ρεξουσίων εἰς Πιάδα παρὰ τὴν Ἐπίδαυρον. — Παράδοσις τῆς
Κορίνθου.*

ΠΡΟΣ τὸν μυχὸν τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου, δεξιᾷ τοῦ εἰσπλέοντος προέχει
εἰς τὴν θάλασσαν ὀγκώδης καὶ στενὴ γλῶσσα σχηματίζουσα πρὸς ἄρκτον
ἐντὸς τοῦ μεγάλου καὶ πολυχυμάντου Ἀργολικοῦ κόλπου μικρὸν καὶ ἀχύμαν-

Τὸ Ναύπλιον.

τον ὑπόκολπον· ἐν τῇ στόματι δὲ τούτου κεῖται νησιδίων ὅλον πετρώδες, ὀλί-
γων ὀργυιῶν περιφέρειαν ἔχον, σχεδὸν ἰσοθάλασσον, ἐπ' αὐτοῦ δὲ πύργος,
κοινῶς λεγόμενος Μποῦρτσι, εἰς φρούρησιν τῆς εἰσόδου· ἡ δὲ γλῶσσα κό-
πτεται ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ διὰ πλατείας καὶ ξηρᾶς τάφρου, καὶ ζευγνύεται μετὰ
τῆς ἔξω γῆς διὰ κρεμαστῆς γεφύρας· εἶναι δὲ κρημνώδης καὶ ἀπρόσβατος
πρὸς τὴν μεσημβρινὴν πλευράν της, τὴν πρὸς τὴν εἴσοδον τοῦ Ἀργολικοῦ
κόλπου· πρὸς δὲ τὴν ἀρκτικὴν ἐκτείνεται ὀλίγη ἐπίπεδος γῆ, ἐπὶ ταύτης δὲ
καὶ ἐπὶ τῆς κατωφερείας τῆς αὐτῆς πλευρᾶς κεῖται ἡ πόλις τοῦ Ναυπλίου·

ἐπὶ δὲ τοῦ ὑπεράνω τῆς πλευρᾶς ταύτης ὀροπεδίου ἢ ἀκρόπολιν τῆς, ἦτοι ἢ Ἀκροναυπλία, κοινῶς λεγομένη Ἰτσί-Καλές.

Ἡ πόλις καὶ ἡ ἀκρόπολις περικλείονται ἐντὸς ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ τείχους· ἀλλ' ἡ πόλις ἐκτείνεται καὶ ἔξω τῶν τειχῶν πρὸς τὴν θάλασσαν ἀρκτικῶς. Τὸ δὲ μεταξὺ τῆς πόλεως καὶ τοῦ θαλασσοπύργου διάστημα εἶναι στενότερον κανονοβολῆς, καὶ τὰ νερὰ θαθεὰ καὶ πλωῖμα, τὰ δὲ ἐκείθεν τοῦ θαλασσοπύργου ῥηχὰ καὶ ἀπλευστα· πρὸς τὸ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς δὲ χεῖλος τῆς τάφρου ἀνυψοῦται κωνοειδῶς, τῷ πόδας ὑπεράνω τῆς θαλάσσης, πετρῶδες, ὁλόγυμνον καὶ ἀπότομον βουνόν, μόνον κατ' ἀνατολὰς πατητόν· ἐπὶ δὲ τοῦ ἀκροδουνίου κεῖται τὸ Παλαμίδι, ὀχυρώτατον φρούριον, ἔχον· ἐκτὸς τῆς πρὸς ἀνατολὰς κοινῆς καὶ φυσικῆς ἀνόδου, δύο ἄλλας πρὸς τὴν πόλιν, τὴν μὲν λαξευτὴν καὶ θολοσκέπαστον, ἀλλὰ στενὴν καὶ δύσβατον, πρὸς συγκοινωνίαν ἐν καιρῷ πολέμου, τὴν δὲ παράπλευρον ἐκείνης, ἀλλ' ἀσκεπὴ εἰς χρῆσιν ἐν καιρῷ εἰρήνης. Τὸ μέγα δὲ τοῦτο φρούριον διὰ τὴν ὑψηλὴν θέσιν του ἐξουσιάζει καὶ τὴν πόλιν καὶ τὴν ἀκρόπολιν. Ὑπερτριακόσια ἐλογίζοντο, ἀρχομένης τῆς ἐπαναστάσεως, τὰ ἐπὶ τοῦ Παλαμιδίου, τῆς ἀκροναυπλίας, τοῦ θαλασσοπύργου καὶ τὰ περὶ τὴν πόλιν κανόνια παντὸς μεγέθους εὐχρηστα καὶ ἄχρηστα. Οἱ κάτοικοι, πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως, ἦσαν ὅλοι σχεδὸν Τοῦρκοι· ἐπὶ δὲ τῆς ἐπαναστάσεως κατέφυγαν αὐτόθι, ὡς εἵπομεν, καὶ οἱ Ἀργεῖοι, ὥστε 6000 ἐλογίζοντο τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ὅλοι οἱ ἐγκλειστοὶ Τοῦρκοι, ἐντόπιοι καὶ πρόσφυγες, ἐξ ὧν 1200 ὁπλοφόροι.

Εἶδαμεν ὅτι ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος ἐπολιορκήθη τὸ Ναύπλιον, καὶ ὅτι ἡ πολιορκία ἐλύθη ἐπὶ τῆς εὐτυχοῦς εἰσβολῆς εἰς Ἀργολίδα τοῦ Κεχαγιάμπεη ἀναβαίνοντος εἰς Τριπολιτσάν. Ἐκτοτε οἱ Τοῦρκοι περιεφέροντο εἰς τὰς πέριξ πεδιάδας, μηδεὶς ἐναντιούμενος· ἀλλ' ἐπὶ τῆς συγκομιδῆς τῶν καρπῶν συνήλθαν ἐκ νέου Κρανιδιώται, Ἀργεῖοι, καὶ ἄλλοι πρὸς ἐπανάληψιν τῆς πολιορκίας καὶ κατέλαβαν διαφόρους θέσεις· ἐπεξήλθαν οἱ Τοῦρκοι σύροντες κανόνια καὶ ἔπесαν ἐπὶ τινα πύργον κατεχόμενον ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Τσόκρην· οὗτοι, ἂν καὶ ὀλίγοι, ἀνέστησαν, καὶ διὰ τῆς συνδρομῆς καὶ ἄλλων ἐπιπεσόντων ὀπισθεν τοὺς ἀπέκρουσαν φονεύσαντες καὶ πληγώσαντές τινας αὐτῶν καὶ ἀπελευθερώσαντες ὀλίγους Χριστιανούς, κρατούμενους ἐντὸς τοῦ Ναυπλίου καὶ συμπαραληφθέντας ὑπὸ τῶν ἐξεληθόντων Τοῦρκων ὡς ἀχθοφόρα ζῶα εἰς μετακόμισιν τῶν καρπῶν. Ἐκτοτε οἱ ἐγκλειστοὶ ἐξήρχοντο μόνον πλησίον τοῦ φρουρίου εἰς συγκομιδὴν ὅσων εὑρίσκαν ἐκεῖ ἀναγκαίων καὶ ἱκροβολίζοντο. Οἱ δὲ Ἕλληνες, μὴ ἔχοντες τὰ εἰς τειχομαχίαν, ἀνέμεναν ἢ πείνα γὰρ τοῖς παραδώσῃ τὸ φρούριον διὰ τοῦτο περιωρίζοντο εἰς στενὴν διὰ θαλάσσης καὶ ξηρᾶς πολιορκίαν. Ἀλλ', ἐν ᾧ ἐφαίνετο ἡ ὥρα τῆς πτώσεως ἐγγύς, διέφυγε τὴν προσοχὴν τῶν διὰ θαλάσσης ἀποκλειστών, ἐν πλοῖον μαλτεζικὸν καὶ ἔφερε πρὸς τοὺς πολιορκουμένους ἰκανὰς τροφάς. Τὸ συμβάν τοῦτο ἐματαίωσε τὰς προσδοκίας τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ δὲ ἐκ Γενούης Ἰλαρχος Δανίας, εὐτολμότατος φιλέλλην, ἐπρότεινε

τότε τὴν ἐξ ἐφόδου ἄλωσιν τοῦ Ναυπλίου. Ἄν καὶ ἀκατόρθωτον ἐθεωρήθη κατ' ἀρχὰς τὸ προτεινόμενον, ἐνεκρίθη ἐπὶ τέλους, καὶ ὁ Ὑψηλάντης, πα-
ραλαβὼν τὸν Κολοκοτρώνην καὶ ἄλλους διατρίβοντας ἐν Ἀργεῖ, μετέβη εἰς
τὸ στρατόπεδον τοῦ Ναυπλίου, ὅπου, συμβουλίου δευτέρου γενομένου, ἀπε-
φασίσθη ὀριστικῶς ἡ ἐφοδος. Ἐφοδώτερα μέρη ἐκρίθησαν τὰ πρὸς τὸ πα-

Ὁ Ἰταλὸς φιλέλλην Δανίας.

ραθαλάσσιον καὶ τὴν γέφυραν πρὸς ἔλκυσιν δὲ τῆς πολλῆς δυνάμεως τῶν
ἐχθρῶν εἰς ἄλλα μέρη, ὥστε νὰ εὕρωσιν οἱ μέλλοντες νὰ εἰσπηδήσωσιν ὀλι-
γωτέραν ἀντίστασιν, ἐθεωρήθη ἀναγκαῖον ἐλληνικὰ πλοῖα νὰ κανονοβολήσω-
σιν ἐπὶ ῥητῇ ὥρᾳ τὸν θαλασσόπυργον καὶ τὸ ἀντικρὺ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ τείχους
τῆς πόλεως κανονοστάσιον τῶν πέντε ἀδελφῶν, στρατιωτικὰ δὲ σώματα ὑπὸ
τὸν Κολοκοτρώνην νὰ ἐπιχειρήσωσι συγχρόνως πλαστὴν ἐφοδὸν ἐπὶ τὸ Πα-
λαμίδι τουφεκίζοντα, νὰ ἔλθωσι δὲ καὶ ἄλλα Ὑδραϊκὰ καὶ Σπετσιωτικὰ πλοῖα
καὶ πολλὰ Κρανιδιωτικὰ καὶ Καστριωτικὰ τρεχαντήρια καὶ ἱκανοὶ πολεμισταὶ

ἐξ ἐκείνων τῶν μέρων διὰ τὴν ἐπὶ τὸ παραθαλάσσιον τεῖχος ἔφοδον· διὰ δὲ τὴν ἐπὶ τὸ Παλαμίδι ἡτοιμάσθησαν 1700, ἐν οἷς καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν τυχτικῶν καὶ οἱ ὀλίγοι φιλέλληνες.

Ἐν ᾧ δὲ ἡτοιμάζετο ἡ ἔφοδος κατὰ τὸν ῥηθέντα τρόπον, ὁ Βουτιέρος· ἀξιωματικὸς Γάλλος ἐν τῇ ἐλληνικῇ ὑπηρεσίᾳ, παρετήρησεν ὅτι οἱ κατέχον-

Συννοικία τοῦ Ναυπλίου κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν.

Ἐξ εἰκόνης περιηγητοῦ.

τες τὸν θαλασσοπυργὸν ἦσαν πάντοτε ὀλίγοι, ὅτι οἱ πλεῖστοι ἀπῆρχοντο τὸ πρῶτ' εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐπανήρχοντο τὸ ἑσπέρας, ὅτι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἐλ-
λιμένιζε τὸ εἰσκομίσαν τὰς τροφὰς μαλτεζικὸν πλοῖον, ἔχον ὀλίγους μόνον
ναύτας· ταῦτα παρατηρήσας ἐσχεδίασε νὰ παραλάβῃ, μεσοῦσης τῆς νυκτός,
70 ναύτας, στρατιώτας καὶ φιλέλληνας, ν' ἀποπλεύσῃ ἐπὶ δύο πλοιαρίων
ἀπὸ τῶν ἀντικρῶ τοῦ Ναυπλίου Μύλων, καὶ νὰ μεταβιβάσθῃ ἀπροσδοκῆτως
εἰς τὸ ἔμπροσθεν τοῦ μικροῦ τούτου φρουρίου πλοῖον· ἀφ' οὗ δὲ πειθαναγ-
κάσῃ τὸν πλοίαρχον καὶ τὸ πλήρωμα εἰς σιωπὴν, νὰ διανυκτερεύσωσιν αὐτὸς
καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἐπὶ τοῦ πλοίου ἀφανεῖς καὶ ἀτάραχοι· πρῶτας δὲ γενομένης,
καθ' ἣν ὥραν οἱ φρουροὶ ἀπέβαιναν εἰς τὴν πόλιν κατὰ τὸ σῶνθηες, τινὲς τῶν
περὶ αὐτὸν νὰ φορέσωσι τὰ ἐνδύματα τῶν ναυτῶν τοῦ πλοίου, ν' ἀποβῶσιν

εἰς τὴν ξηρὰν ὡς οἱ ναῦται αὐτοῦ, νὰ κυριεύσῃ τὸν θαλασσόπυργον ἀνυπόπτως καὶ ἀκινδύνως καὶ νὰ ἐμβάσῃ καὶ τοὺς ἐπὶ τοῦ πλοίου λοιποὺς συναδέλφους των. Τὸ σχέδιον τοῦ Βουτιέρου ἐνεκρίθη, καὶ ἦτο τῷ ὄντι ἐπιδέξιον καὶ κατορθωτὸν διὰ τὴν περὶ τὰ τοιαῦτα συνήθη ἀπροσεξίαν τῶν Τούρκων· ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχε καθ' ἣν ὥραν ἐνηργήθη· διότι, ἐν ᾧ τὰ ὑπὸ τὸν Βουτιέρον πλοίαρῖα ἤλθαν ἐγγὺς τοῦ πλοίου, δὲν ἐφυλάχθη ἡ πρέπουσα σιωπὴ καὶ ἀταραξία παρὰ τῶν πλεόντων, οἵτινες ἰδόντες φῶς ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τοῦ πλοίου καὶ νομίσαντες ὅτι τοὺς ἐνόησαν προσερχομένους ἐπανήλθαν εἰς τοὺς Μύλους ἀπρακτοί.

Ἐν τσοῦτῳ πάμπολλοι ὀπλοφόροι συνέρρυσαν ἔξωθεν τοῦ Ναυπλίου, κατέπλευσαν καὶ 15 Ὑδραῖκά καὶ Σπετσιωτικὰ πλοῖα καὶ πολλὰ Κρανιδιωτικὰ καὶ Καστριωτικὰ τρεχαντήρια φέροντα 600 πολεμιστάς διὰ τὴν ἐπὶ τὸ παραθαλάσσιον τεῖχος μελετωμένην ἔφοδον· συνηνώθησαν διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν καὶ τινες τῶν ἔξωθεν τοῦ Ναυπλίου. Ἀπεφασίσθη δὲ νὰ κινήθωσιν ὅλοι πανταχόθεν ἐκ συστήματος τὴν νύκτα τῆς 3 Δεκεμβρίου β' ὥραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον. Ἐλθούσης τῆς ὥρας, οἱ εἰς ἔφοδον προετοιμασθέντες ἐκινήθησαν· ἀλλ' οἱ προπορευόμενοι ἔρριψαν κατὰ γῆς τὰς κλίμακας καὶ ἔγιναν ἄφαντοι· ἀπέμεινε δὲ μετ' ὀλίγων ὁ ἀρχηγὸς τῶν προπορευομένων Νικήτας. Ἀνέβη κατὰ τὸ σχέδιον καὶ ὁ Κολοκοτρώνης μετὰ πολλῶν πρὸς τὸ Παλαμίδι, ἐν οἷς καὶ τινες τακτικοί. Δοθέντος δὲ τοῦ σημείου, ἤρχισεν ἡ μάχη· ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἀντιπνοίας ὀλίγα πλοῖα ἐπλησίασαν καὶ ἐκανονοδόλησαν τὸν θαλασσόπυργον, τὰ δὲ φέροντα τοὺς εἰς ἀπόδασιν μαχητὰς τρεχαντήρια δὲν ἠμπόρουν νὰ πλησιάσωσιν, ὥστε οὔτε κἂν ἀπόπειρα ἔγεινε τῆς ἐπὶ τοῦ παραθαλάσσιου προσχεδισθείσης ἀποδόσεως. Τρεῖς ὥρας ἐπέμειναν γενναίως μαχόμενοι καὶ πυροβολούμενοι οἱ φιλέλληνες, οἱ τακτικοὶ καὶ τινες τῶν ἄλλων ἐπ' ἐλπίδι νὰ εἰσπλεύσῃ μετ' ὀλίγον ὁ στολίσκος ὑπὸ τὴν συνήθη ἀπόγειον αὔραν καὶ ἀποδιβάσῃ τοὺς Κρανιδιώτας καὶ λοιποὺς εἰς τὸ παραθαλάσσιον. Ἀλλ', ὅτ' οὐ πᾶσα περὶ ἀποδόσεως ἐλπίς διὰ τὴν πάντοτε ἐπικρατοῦσαν ἀντίπνοιαν ἐψεύσθη, ἐσήμανεν ἡ ἀνάκλησις, καὶ οἱ μαχόμενοι καταλιπόντες τὰς κλίμακας ἀπεχώρησαν. 20 ἐσκοτώθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ σημαιοφόρος φιλέλλην Δοράτος καὶ ὁ λοχαγὸς Λίχιγκ, ἀποκοπέντων τῶν δύο ποδῶν του, καὶ 40 ἐπληγώθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Γουβερνάτης, ὁ Περσάτης καὶ τὶς Πελοποννήσιος ὑποπληρχηγὸς Γκελιμπερῆς, ὅστις, κοπέντος τοῦ ποδὸς του, ἀπεχομίσθη εἰς τὸ φρούριον, καὶ παραδοθεὶς εἰς τινὰς Ἑδραίους ἀπέθανε βασανιζόμενος· οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν φονευθέντων καὶ πληγωθέντων ἦσαν τακτικοὶ καὶ φιλέλληνες. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ἐπανήλθαν οἱ περὶ τὸν Ὑψηλάντην εἰς Ἄργος, τὸ δὲ Ναύπλιον ἐπολιορκεῖτο ὡς καὶ πρότερον.

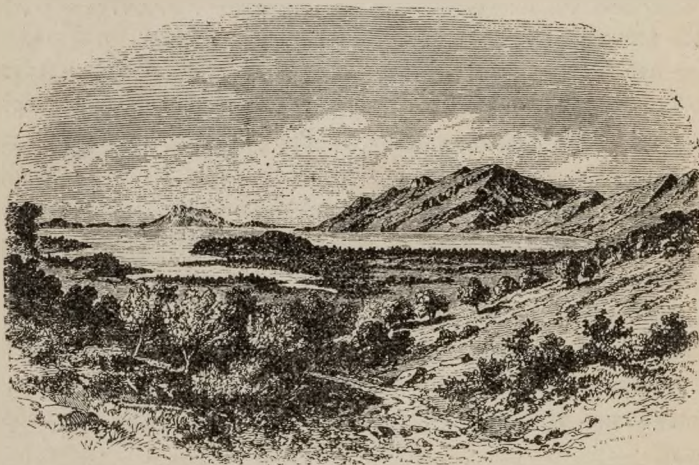
Οἱ δὲ ἀρχηγοὶ τῶν Ἀχαιῶν, ἀφοῦ ἐμπόδισαν τὴν εἰς Πάτρας κατάδασιν τοῦ Κολοκοτρώνη, ἐπεχείρησαν αὐτοὶ τὴν ἄλυσιν τῆς πόλεως θεωρήσαντες τὸν καιρὸν ἀρμόδιον διὰ τὰ ἐν αὐτῇ μετὰ τὴν ἐκπολιόρκησιν τῆς Τριπολιτσᾶς συμβάντα· στρατολογήσαντες δὲ ὑπερτριχιλίους κατέλαβαν ἐν

πρώτοις τὸ Γηροκομείον· τὴν δὲ 21 Ὀκτωβρίου περὶ τὰ χαράγματα ἔπεσαν πολλαχόθεν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐδίασαν τοὺς κατέχοντας αὐτὴν νὰ καταρῦ-
γωσιν εἰς τὴν ἀκρόπολιν μετὰ μακρὰν ἀντίστασιν καὶ ὀλίγην αἱματοχυσίαν.
Οἱ Ἕλληνες διέμειναν ἐν τῇ πόλει ὅλην τὴν ἡμέραν πολεμοῦντες τοὺς ἐν
τῇ ἀκροπόλει καὶ τοὺς κατέχοντας ὀλίγας ὑπ' αὐτὴν οἰκίας. Τόσον δὲ ἐπρ-
οβήθησαν οἱ Λαλιῶται, ὥστε ἦλθαν καὶ εἰς λόγους συμδιδασμοῦ. Ἀλλ' οἱ
στρατιῶται, ἐν ἀγνοίᾳ τῶν ἀρχηγῶν τῶν διανυκτερευόντων ἐν τῷ Γηροκομείῳ,
ἐγκατέλειψαν τὴν νύκτα τὴν πόλιν καὶ διεσπάρησαν εἰς τὰ χωρία πρὸς με-
τακομιδὴν τῶν λαφύρων· ἐπειδὴ ὁμῶς ἀφῆκαν φῶτα ἐν ταῖς κατοικίαις των,
οἱ Λαλιῶται δὲν ἐνόησαν τὴν νυκτερινὴν ἀναχώρησίν των καὶ δὲν κατέδη-
σαν νὰ κυριεύσωσι τὴν πόλιν. Οἱ δὲ ἐν τῷ Γηροκομείῳ ἀρχηγοὶ των, μαθόντες
τὸ γεγονός, ἐσύναξαν ὄσους ἐκ τοῦ προχείρου ἐδυνήθησαν, καὶ παραλαβόν-
τες καὶ τὸ πρὸ ὀλίγων ὥρων φθάσαν ἐκεῖ σῶμα τοῦ Ἀνδρέου Λόντου ἐκ
300 εἰσῆλθαν τὴν αὐτὴν νύκτα εἰς τὴν πόλιν καὶ κατέλαβαν τὴν ἐνορίαν τοῦ
ἀγίου Γεωργίου· ἀλλ' ὁ κατήμενος ἐν τῷ Ρίῳ Ἰσούφης ἔστειλεν ἐν πρώτοις
ἐν σῶμα καὶ ἐδίωξε τοὺς κατέχοντας τὴν θέσιν τοῦ τελωνείου ἐχθροῦς του·
ἔστειλε καὶ ἄλλο καὶ κατέλαβε τὰ ὑψηλὰ Ἀλώνια· αὐτὸς δὲ μετὰ 400 ἱπ-
πέων καὶ πεζῶν εἰσέδαλεν εἰς τὴν πόλιν τὴν 22 Νοεμβρίου, μεσουύσης τῆς
ἡμέρας· ἐξῆλθαν συγχρόνως καὶ οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ καὶ ἔπεσαν οἱ μὲν ἐντεῦ-
θεν οἱ δὲ ἐκεῖθεν ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὴν πόλιν Ἕλληνας, οἵτινες, μὴ προσ-
δοκῶντες τὴν αἰφνίδιον ταύτην ἐπίθεσιν καὶ θορυβηθέντες, ἐτράπησαν μετὰ
μικρὰν ἀντίστασιν καὶ πολλοὶ αὐτῶν ἀπώλεσαν καὶ τὰ πράγματά των. Οἱ δὲ
ἐχθροὶ ἀπέκασαν τὴν πόλιν, ἵνα μὴ εἰσερχόμενοι οἱ Ἕλληνες εὐρίσκωσι
προμαχῶνας.

Ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἐγνώσθη, ὅτι ὁ Ἀντώνης Οἰκονόμου, ὁ πρό τινων
μηγῶν φυλακισθεὶς ἐν τῇ μονῇ τοῦ Φονιά, ἐδραπέτευσεν καὶ μετέβαινεν εἰς
τὸν Ἰδραν διὰ τοῦ Ἀργους. Ἀστατον εἶναι τὸ μῖσος τοῦ λαοῦ, καθὼς καὶ ἡ
ἀγάπη πρὸς τοὺς προστάτας του, καὶ πολλάκις ἀγαπᾷ ἀπόντα, ὃν ἀποστρέ-
φεται παρόντα. Μετεμελήθη καὶ ὁ λαὸς τῆς Ἰδρας ὅτι ἐγκατέλειπε τὸν
προστάτην του ἐπὶ τῆς καταδρομῆς του· ἐπεθύμει δὲ νὰ τὸν ἴδῃ πάλιν εἰς
τὸ μέσον του. Ὁ Οἰκονόμου, ἐξ ὅσων ἔπαθεν, ἔπνεε καὶ αὐτὸς ἐκδίκησιν.
Διὰ τοὺς λόγους τούτους οἱ πρόκριτοι τῆς Ἰδρας ἦσαν ὅλοι ἄνω κάτω καὶ
ἐδλεπαν κινδυνεύουσιν καὶ αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν των. Μεταξὺ τῶν εἰς Ἀργος
συνελθόντων πληρεξουσίων ἦσαν καὶ οἱ τῆς νήσου ταύτης, οἵτινες ἐταρά-
χθησαν ἐπὶ τῷ ἀκούσματι προβλέποντες καὶ αὐτοὶ μεγάλα δυστυχήματα ἐπὶ
τῆς καθόδου τοῦ Οἰκονόμου εἰς τὴν πατρίδα των· κατ' αἴτησιν δὲ αὐτῶν
ἐστάλη ἐξ Ἀργους στρατιωτικὴ δύναμις ὑπὸ τὸν Εὐδην, ὑποπλαρχηγὸν τοῦ
Λόντου, εἰς σύλληψιν τοῦ Οἰκονόμου καὶ εἰς φυλάκισίν του ἐν τῷ μεγάλῳ
Σπηλαίῳ· παρηγγέλθη δὲ ὁ Εὐδης νὰ μεταχειρισθῇ κατ' αὐτοῦ καὶ ὅπλα,
ἃν παρήκουε καὶ ἀνθίστατο. Φθάσασα ἡ σταλείσα δύναμις εἰς Κουτσόποδι,
συνήντησε τὸν Οἰκονόμου ἐφιππον καὶ συνοδευόμενον ὑπὸ τινων συμπατριω-

τῶν του· προσκληθέντα δὲ νὰ παραδοθῇ, καὶ μὴ παραδοθέντα, τὸν ἐπυροβόλησε καὶ τὸν ἐφόνευσεν· οἱ δὲ συνοδοιπόροι τοῦ ἦλθαν ἀδολαβεῖς καὶ ἀνενόχλητοι εἰς Ἄργος καὶ ἐκεῖθεν διέβησαν εἰς τὴν πατρίδα των, ὅπου οὐδεμία συνέβη ταραχὴ, διότι τὴν ἐπρόλαβεν ὁ φόνος τοῦ ἀρχηγοῦ των. Τοιοῦτον ἔλαβε τέλος ὁ Ἀντώνης Οἰκονόμου, ὁ διὰ τῆς μεγαλοτολμίας τοῦ ἀνυψωθείς ὑπεράνω τῆς παντοδυνάμου ἀριστοκρατίας τῆς πατρίδος του, καὶ πρῶτος μεγαλοφρόνως καὶ φιλοκινδύνως ὁδηγῆσας εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δόξης λαόν, ὅστις διὰ τῶν κατορθωμάτων του ἀνεκαίνισε τὰ προπατορικὰ τρόπαια τῆς Σαλαμίνης καὶ τῆς Μυκάλης.

Ἐν τούτοις συνήλθαν εἰς Ἄργος ὅλοι οἱ πληρεξούσιοι καὶ ἤρχισαν τὰς

Ἡ Ἐπίδαυρος.

προκαταρκτικὰς συνεδριάσεις των· ἀλλ' ἡ συρροὴ τῶν στρατευμάτων εἰς Ἀργολίδα αἱ συμβαίνουσαι καθ' ἡμέραν ἀταξίαι ἐν τῇ πόλει, αἱ παρὰ τινων ὑποκινήσεις τοῦ στρατιωτικοῦ κατὰ τῶν ἀρχόντων καὶ διασπαρεῖς λόγος συνωμοσίας κατ' αὐτῶν ἠνάγκασαν τοὺς πληρεξουσίου νὰ ζητήσωσιν ἄλλον τόπον ἡσυχώτερον καὶ ἀσφαλέστερον διὰ τὰς συνεδριάσεις των, καὶ τοιοῦτος ἐκρίθη τὸ παράλιον χωρίον Πιάδας, ὅπου καὶ μετέβησαν μετονομάσαντές το Ἐπίδαυρον, ὡς παραπλήσιον τῆς ἀρχαίας Ἐπιδαύρου. Συνέτρεξε δὲ εἰς τὴν ἐκεῖ μετὰβασίν των καὶ τὸ ἐξῆς.

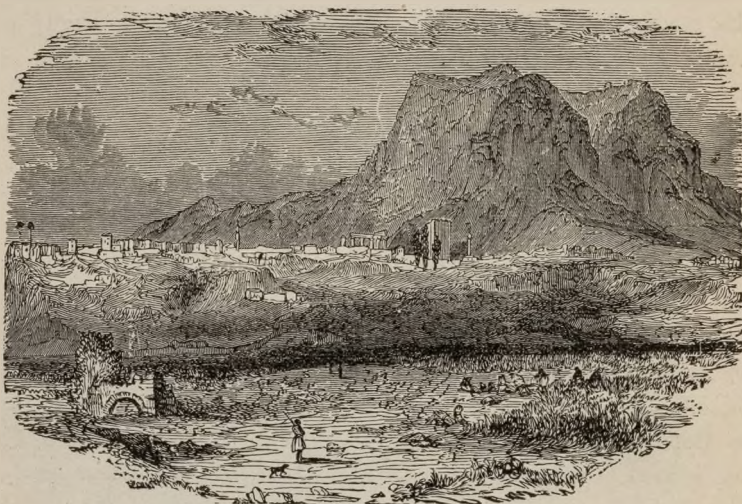
Οἱ πλείστοι τῶν ἐν Ἀργεῖ στρατιωτικῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἰψηλάντης καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, μετέβησαν ἐκεῖναις ταῖς ἡμέραις εἰς Κόρινθον ἐπ' ἐλπίδι κυριεύσεως τοῦ φρουρίου ἐκεῖνου. Μαθόντες οἱ ἐν Ναυπλίῳ Τούρκοι τὴν ἀπὸ τοῦ Ἀργους ἀπομάκρυνσιν τῶν ἐλληνικῶν στρατευμάτων διὰ τινος αἰχμαλώτου ἀποδράντος, καὶ βεβαιωθέντες ὅτι ὀλίγοι ἦσαν οἱ ἐναπομείναντες ὀπλοφόροι βουλὴν ἔβαλαν νὰ πατήσωσιν ἐξ ἀπροόπτου τὴν πόλιν, καὶ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἐξήλθαν τὴν 14 Δεκεμβρίου 600 σύροντες δύο κανόνια,

ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς παρὰ τῇ ὁδῷ καθημένους ὀλίγους ὁπλοφόρους Ἑλληνας καὶ κατεφρόδισαν τοὺς ἐν τῇ πόλει τοῦ Ἀργους· ἀλλὰ, χάρις εἰς τὴν τόλμην τοῦ Νικίτα καὶ τινων Ἑλλήνων καὶ φιλελλήνων παρευρεθέντων, ἠναγκάσθησαν νὰ ἀπισθοδρομήσωσι, χωρὶς νὰ πατήσωσι τὴν πόλιν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κίνημα τοῦτο ἀπεδόθη εἰς τὴν προδοσίαν τοῦ ἀποδράντος αἰχμαλώτου, ἐθεωρήθησαν ὡς συνένοχοι ὑπὸ τοῦ ὄχλου οἱ ἐν Ἀργεὶ εὐρισκόμενοι αἰχμάλωτοι καὶ ἐθανατώθησαν· ἦσαν δὲ οὗτοι ἐκ τῶν ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Τριπολιτσᾶς ἐπιζησάντων.

Ἐκ τῶν ἐπιζησάντων ἦτον, ὡς εἶδαμεν, καὶ ὁ Κορίνθιος Κιαμήλμπεης. Δι' αὐτοῦ, μετενεχθέντος εἰς Κόρινθον, ἐπροσπάθησαν οἱ Ἕλληνες νὰ πείσωσι τοὺς ἐχθροὺς εἰς παράδοσιν τῆς Ἀκροκορίνθου. Ἀλλ' οἱ πρὸς τὴν μῆτέρα του, τὴν γυναικὰ του καὶ λοιποὺς πολιορκουμένους λόγοι τοῦ ἀνδρὸς τούτου κατ' εἰσήγησιν τῶν Ἑλλήνων δὲν εἰσηκούοντο, διότι οἱ πολιορκούμενοι, ἂν καὶ ἐτίμων τὰς διαταγὰς του, ἤξευραν ὅτι παρήγγελλεν ὅσα τῷ ὑπαγόρευαν οἱ κατέχοντες αὐτόν. Οἱ Ἕλληνες ἐπέμεναν ἔτι μᾶλλον εἰς τὴν κυρίευσιν τῆς Ἀκροκορίνθου, διότι ἐπίστευαν ὅτι ἦσαν ἐναποτεταμιευμένοι· οἱ θησαυροὶ τοῦ Κιαμήλ-μπέη, ὃν ὅλη ἡ Ἑλλάς ἐθεώρει πολυτάλαντον. Οἱ δὲ φρουροὶ ἦσαν ἐντόπιοι, Ἀλβανοί, καὶ τινες Λαλιῶται, ὅλοι 600, πλήρεις ἐλπίδων ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θὰ εἰσέβαλλε καὶ θὰ ἔλυε τὴν πολιορκίαν των ἡ εἰσέτι, ὡς ἐνόμιζαν, διατρίβουσα ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι· ὀθωμανικὴ δύναμις ὑπὸ τὸν Βρυώνην καὶ τὸν Μεχμέτην. Ἐν τοσοῦτῃ πολιορκοῦντες καὶ πολιορκούμενοι ἐκανονοβολοῦντο συνεχῶς· καὶ οἱ μὲν πολιορκηταί, μετακομίσαντες ἐξ Ἰδρας δύο κανόνια καὶ ἀναδιβάσαντες αὐτὰ εἰς Πεντεσκοῦφι (α), ἐμπόδιζαν δι' αὐτῶν πᾶσαν ἐξοδὸν τῶν πολιορκουμένων καὶ τοὺς ἰνόχλους καὶ ἐντὸς τῶν οἰκιῶν κανονοβολοῦντες· οὗτοι δὲ, ἂν καὶ ἀνεπιτήδειοι κατ' ἀρχὰς περὶ τὴν χρῆσιν τῶν κανονίων, ἐφάνησαν, καθ' ὅς ἡμέρας κατέδωκαν ἐκεῖ ὁ Ὑψηλάντης καὶ οἱ λοιποί, ἐπιτηδεότεροι καὶ βλαπτικώτεροι· καὶ ἐντεῦθεν ἔλαβαν ἀφορμὴν οἱ Ἕλληνες νὰ ὑποπτεύσωσιν ὅτι ὁ Κιαμήλ-μπέης ἔστειλεν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἐπιτήδειον κανονοβολιστὴν ὑπὸ πρόσχημα ἀπλοῦ γραμματοφόρου. Ἀλλὰ τὸ κακὸν τῆς πείνας ἡρῶε καὶ ἐταλαιπώρει τοὺς ἐγκλειστοὺς, ὧν τινες ἠυτομόλουν πρὸς τοὺς Ἕλληνας· ἠυτομόλησαν πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην ἐπὶ τῇ προτάσει του καὶ οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ ὀλίγοι Λαλιῶται καὶ δὲν ἐκκκοποιήθησαν· ἠυτομόλησε μετὰ ταῦτα καὶ τις δερδίσης, ὅστις ἐκληφθεὶς ὡς κατάσκοπος ἐτιμωρήθη.

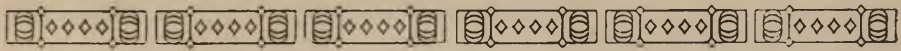
Ἀφ' οὗ δ' ἐβεβαιώθησαν οἱ ἐγκλειστοι, ὅτι πᾶσα ἐλπίς ἐπικουρίας ἔξωθεν ἐματαιώθη, οἱ Ἀλβανοὶ πρόθυμοι, ὡς τοὺς εἶδαμεν καὶ ἄλλοτε ν' ἀποχωρίζονται τῶν ὁμοπίστων ἐπ' ἰδιοτελείᾳ, ἀπεχωρίσθησαν καὶ ἐν τῇ παρούσῃ περιστάσει, καὶ τῇ συνεργείᾳ τοῦ Πλαπούτα καὶ τῇ μεσιτείᾳ τοῦ γνωστοῦ αὐτοῖς Πανουργιᾶ, εὐρεθέντος ἐν Κορίνθῳ ἐσυμβιβάσθησαν μόνοι, καὶ ἐξηλήθαν 150 τὴν 10 Ἰανουαρίου, φέροντες τὰ ὅπλα, τὰς ἀποσκευὰς των καὶ ἀνὰ χίλια γρόσια προσδιωρίσθη δὲ ἡ ποσότης αὐτῇ ὥχι· διότι ἐμελέτων οἱ Ἕλλη-

νες νὰ χρητήσωσι τὰ περισσεύοντα τῆς περιουσίας των, ἀλλ' ἵνα μὴ ἰδιοποιηθῶσιν οὗτοι τὰ τῶν ἄλλων ἐγκαλείστων· ἐπέβησαν δὲ εἰς τέσσαρα ἑλληνικά πλοιάρια πρὸς διαπόρθμευσιν· ἀλλὰ τὸ ἥμισυ μόλις διεσώθη, καταποντισθέντων ἢ φονευθέντων τῶν ἄλλων παρ' αὐτῶν. Ἀπελπισθέντες δὲ οἱ ἑναπομείναντες Τούρκοι ἐσυμβιδάσθησαν καὶ οὗτοι μετὰ τῶν ἐπὶ τῇ σκοπῇ τούτῳ σταλέντων παρὰ τῶν ἐν Ἐπιδαύρῳ ὑπὸ τοὺς ὅρους νὰ παραδώσωσι τὴν ἀκρόπολιν, ὅλα τὰ ὅπλα, ὅλην τὴν κινητὴν περιουσίαν ἐκτὸς δύο : τῶν πενιχρο-

Ἀκροκόρινθος.

τέρων ἐνδυμασιῶν, καὶ μικρὰς τινας χρηματικῆς ποσότητος εἰς χρῆσιν ἑκάστου, καὶ νὰ μετακομισθῶσιν ὑπ' οὐδετέρων σημαίαν εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν. Μετὰ τὸν συμβιβασμὸν τοῦτον εἰσῆλθε τὸ ὑπὸ τὸν Βαλέστον τακτικὸν εἰς τὴν ἀκρόπολιν τὴν 14 ὑπὸ τὴν εὐλογίαν τοῦ παρευρεθέντος ἐπισκόπου Δαμαλῶν. Προπορευόμενος δὲ ὁ Κολοκοτρώνης καὶ βαστῶν ἑλληνικὴν σημαίαν ἐσταύρωσε δι' αὐτῆς τὴν πύλην καὶ τὴν ἔστησεν ἐπὶ τῶν ἐπάλλξεων· ἀφωπλίσθησαν μετὰ ταῦτα οἱ ἐν τῇ φρουρίᾳ παρέδωκαν καὶ τὰ χρήματα καὶ τὰ πετράδιά των χρησιμεύσαντα εἰς μίσθωσιν τοῦ ναυτικοῦ, καὶ κατέβησαν εἰς τὴν πόλιν ἀναμένοντες τὸ πλοῖον εἰς διαβίβασίν των, ἀλλ' οἱ πλείστοι κατεστράφησαν μετὰ τινας ἡμέρας παρὰ τὰ συνομολογηθέντα καὶ οἱ λοιποὶ τῇδε κακείσε διεσπάρησαν ἢ ἐδουλώθησαν· ὁ δὲ Κιαμήλ-μπέης, ἐπὶ λόγῳ ὅτι δὲν ἤθελε ν' ἀναγκάσῃ τὰ κατὰ τὴν πάγκοινον γνώμην κρυπτόμενα πλούτη του, ἔπαθε πολλὰ κακὰ, ἀλλὰ δὲν ἐθελοντώθη ἐπ' ἐλπίδι ὅτι θὰ τάνεαλύπτε βραδύτερον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ΄

Ἐπιῤῥοή τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ὀπλαρχηγῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ διενέξεις αὐτῶν. — Ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ πρώτη ἐθνικὴ συνέλευσις. — Πολιτικὰ συστήματα. — Ἀντιπροσωπικὴ κυδέρνησις καὶ καθίδρυσις αὐτῆς ἐν Κορίνθῳ.

ΠΡΟ τῆς ἐπαναστάσεως μία τάξις ἰσχυρὰ ὑπῆρχεν ἐν Πελοποννήσῳ, ἡ τῶν πολιτικῶν τάξις δὲ πολεμικῶν δὲν ὑπῆρχεν· ἡ τάξις αὕτη προήχθη καὶ ἐμεγαλύνθη ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων. Ἐν δὲ τῇ στερεᾷ Ἑλλάδι ἡ τάξις τῶν πολεμικῶν, οὕσα ἡ μόνη ἰσχυρὰ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως, ἔγεινεν ἰσχυροτέρα, ἀφ' οὗ ἡ ἐπανάστασις ἐξεῤῥάγη· ἡ δὲ ἀνίσχυρος πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως πολιτικὴ ἔγεινεν ἀνίσχυροτέρα ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως, διότι ἐν τοῖς τοιοῦτοις καιροῖς τὸ ὄπλον ὑπερισχύει. Ὅπου δύο τάξεις ἀντίζηλοι, ἐκεῖ καὶ διενέξεις· αἱ δὲ διενέξεις τῶν τάξεων εἶναι εἰς ἄκρον βαρεῖαι, ὥς τείνουσαι ὅχι μόνον εἰς ἀλλαγὴν προσώπων, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀνατροπὴν συστημάτων. Κατ' ἀρχάς τῆς ἐπαναστάσεως ἐγένετο ἐν Πελοποννήσῳ ὅ,τι ᾔθελαν οἱ ἄρχοντες· ἀλλ' ἡ εὐτυχὴς ἔκβασις τῶν πολεμικῶν κινήματων ἔδωκε φυσικῇ τῇ λόγῳ μετ' ὀλίγον ἰσχύον καὶ τοῖς ὀπλαρχηγοῖς· ἡ δὲ διαίρεσις τῶν πολιτικῶν τῆς Πελοποννήσου καὶ τοῦ Ἰψηλάντου, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἔφθασεν εἰς τὸ μέσον αὐτῶν, τοῦ μὲν οἰκαιοποιουμένου τῶν δὲ μὴ παραχωρούντων ὅλην τὴν ἐξουσίαν, συνέτεινεν ἔτι μᾶλλον εἰς ἐνίσχυσιν τῶν ὀπλαρχηγῶν. Πάντες οὗτοι ἐπεριποιούντο αὐτὸν ὥς ἀντιφερόμενον πρὸς τοὺς φυσικοὺς ἀντιζήλους των, ἀλλ' ὀλίγοι ἦσαν οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ὑπεροχὴν του· καὶ αὐτὸς ὁ Κολοκοτρώνης ἐσχετίσθη μὲν ἐξ ἀρχῆς πρὸς αὐτόν, διότι τὸν ὠφέλει ἡ σχέσις ἀνδρὸς ἔχοντος ὄνομα, ἀλλὰ δὲν ἔγεινέ ποτε ὀπαδὸς του· μάλιστα ἐπὶ τῶν διενέξεων τῶν ἀρχόντων καὶ αὐτοῦ πρὸ τῆς πτώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς ὡς πρὸς τὸν γενικὸν ὀργανισμόν τῆς Πελοποννήσου, ὃ ἐστὶ τῶν περὶ ἐξουσίας, συνυπέγραψε μετὰ τῶν ἀρχόντων κατὰ τοῦ σχεδίου αὐτοῦ· ἐν ἐνὶ λόγῳ ἐνίσχυνεν ὁ Κολοκοτρώνης τὸν Ἰψηλάντην ἐπιθυμῶν νὰ ταπεινώσῃ τὴν ὀφρὺν τῶν πολιτικῶν, ἀλλὰ δὲν τὸν ᾔθελεν αὐθελὲν τὴν τοῦ τόπου.

Οἱ δὲ πολιτικοί, ἀντιφερόμενοι πρὸς τὸν Ἰψηλάντην, ἐπροθυμῆθησαν νὰ ἐγκολπωθῶσιν ἐξ ἀρχῆς τὸν Μαυροκορδάτον, θεωροῦντες αὐτόν ὡς ἀντίζηλον ἐκείνου καὶ ὡς μὴ ἔχοντα τὰς περὶ ὑπεροχῆς ἀξιώσεις του, δι' αὗς ἀνησύχαζαν· ἐπεθύμουν δὲ καὶ νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῶν πολιτικῶν γνώσεων

αὐτοῦ τόσον τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἀναγκαίων ὕσων καὶ σπανίων. Οἱ δύο οὗτοι ἄνδρες ἐδιχονόησαν κατ' αὐτὴν τὴν ἐν Τρικόρφοις πρώτην, ὡς εἶδαμεν, συνέντευξιν. Ὁ Μαυροκορδάτος ἔλεγε τῷ Ἰψηλάντῃ, ὅτι ἡ δοθεῖσα αὐτῷ παρὰ τοῦ γενικοῦ πληρεξουσίου τῆς Ἀρχῆς, πετόντος ἤδη, πληρεξουσιότης δὲν ἡμπόρει νὰ τῷ χρησιμεύσῃ εἰς στήριξιν ἥς ἀντεποιεῖτο ἐν Ἑλλάδι ἐξουσίαν, καὶ ὅτι μόνῃ ἡ ἐθνικὴ θέλησις ἐδύνατο νὰ δώσῃ νόμιμον ἐξουσίαν· ἀλλ' οὗτος διετεινέτο ὅτι πᾶσα ἐξουσία ἔπρεπε νὰ πηγάζῃ ἐκ τῆς Ἀρχῆς, ἥτις ἐκίνησε τὴν ἐπανάστασιν, καὶ ὅτι δὲν ἐδύνατο αὐτὸς νὰ καταστρέψῃ τὰ δίκαια τοῦ ἀδελφοῦ του. Διχονόησαντες δὲ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς καὶ κλίνοντες ὁ μὲν πρὸς τοὺς πολιτικούς, ὁ δὲ πρὸς τοὺς στρατιωτικούς, διέμειναν διχονοοῦντες καὶ ἀντιπολιτευόμενοι μέχρι τέλους.

Ἐπὶ δὲ τῆς ἀρχομένης ἐθνικῆς συνελεύσεως τὸ πολιτικὸν κόμμα ἦτον ἀσυγκρίτῳ λόγῳ τὸ ἰσχυρότερον, διότι καὶ τὸ ἰσχυρὸν σῶμα τῶν ἀρχιερέων καὶ ἡ ἰσχυροτάτη μερίς τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων ἦσαν ὑπὲρ αὐτοῦ. Ὅ,τι δὲ ἤθελαν αἱ ναυτικαὶ νῆσοι ἤθελαν εἶτε ἐκ προαιρέσεως εἶτε ἐξ ἀνάγκης καὶ ὅλον τὸ Αἰγαῖον ἐνίσχυε καὶ ὅλη ἡ Δυτικὴ Ἑλλάς τὸ κόμμα τοῦτο, διατελοῦσα ὑπὸ τὴν ἐπιβρόχην τοῦ ὀργανιστοῦ τῆς καὶ προέδρου τῆς γερουσίας τῆς Μαυροκορδάτου· τὸ προσενίσχυε καὶ μέγα μέρος τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Οἱ δὲ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἂν καὶ ἰσχυροί, οὔτε μετ' ἀλλήλων οὔτε μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Πελοποννήσου συνενοοῦντο, καὶ διὰ τοῦτο τὸ στρατιωτικὸν τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶχε σχεδὸν σύστημα. Διὰ τοὺς λόγους τούτους τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως ἦτο πασιγνώστον ἐκ προσιμίων, ὃ ἐστὶν ὅποιον τὸ ἤθελε τὸ κόμμα τῶν πολιτικῶν ἀντεφέροντο δὲ οἱ πολιτικοὶ καὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Πελοποννήσου, διότι ἐκεῖνοι μὲν ἤθελαν νὰ κινῶσι τὰ ὅπλα τῶν ἐπαρχιῶν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν, οὗτοι δὲ ἀντεποιοῦντο τὴν κίνησιν τῶν ὅπλων ὡς ἔργον μόνων αὐτῶν· ἔργον δὲ ἐκείνων ἐθεώρουν τὴν εἰς τὰς ἐκστρατείας προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων.

Διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν δὲ καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἀταξίαν, διὰ τὸ νεοφανὲς τοῦ πράγματος καὶ διὰ τὴν ἐξ ἀνάγκης ἔλλειψιν ὁποιοῦδήποτε περὶ ἐκλογῆς νόμου, αἱ ἐκλογαὶ τῶν ἀντιπροσώπων, λεγομένων τότε παραστατῶν, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γένωσι τακτικά. Ἐκτὸς τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων καὶ τῆς Κῆσου καὶ Σκοπέλου, οὐδεμία τῶν τοῦ Αἰγαίου ἔστειλεν, εἰς τὴν συνέλευσιν πληρεξουσίου. Μεταξὺ δὲ τῶν ἐκ τῶν ἄλλων μερῶν συνελθόντων οὐδεμία ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν ἀναλογία ἐφυλάχθη. Ἐν ᾧ ὅλη ἡ Πελοπόννησος ἔστειλεν 20 ἀντιπροσώπους, ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλάς ἔστειλεν αὕτη μόνῃ, 26, καὶ μόνον τὸ τρίτον σχεδὸν αὐτῶν ἡ Δυτικὴ. Ὅ,τι δὲ ἐπλήθυνε τὸν ἀριθμὸν τῶν μελῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ διέκρινε τὴν ἀντιπροσωπίαν ἐκείνου τοῦ μέρους ἦτον ἡ ἀλλόκοτος εἰσαχθὲς εἰς τὴν συνέλευσιν ἄλλων ἐκτὸς τῶν παραστατῶν τῶν ἐπαρχιῶν τῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα συνηγῶρων, ἰσοδυνάμων μὲν καὶ ἰσοψήφων τῶν ἐπαρχιακῶν παραστατῶν, στελλομένων

ὅμως ὄχι παρὰ τῶν ἐπαρχιῶν ἀλλὰ κατ' εὐθείαν παρὰ τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ὅπως καὶ ἂν ἔχη, ἡ συνέλευσις ἐθεωρήθη νόμιμος καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, καθ' ὅλους τοὺς καιροὺς καὶ παρ' ὅλων τῶν τάξεων τῶν πολιτῶν· ἤρχισε δὲ τὰς ἐργασίας τῆς ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Μαυροκορδάτου τὴν 20 Δεκεμβρίου, γράψασα ἐν πρώτοις τὸν κανονισμόν τῆς, δι' οὗ διέταξε νὰ μὴ γίνωνται αἱ συνεδριάσεις τῆς εἰς ἐπήκοον τοῦ κοινοῦ, μηδὲ νὰ δημοσιεύωνται ὅσα λέγονται, εἰμὴ κατ' ἔγκρισιν αὐτῆς· ἂν δὲ καὶ οἱ πληρεξούσιοι ἦσαν σύμφωνοι καὶ ἀντεπροσώπευαν ὅλοι τὸν λαόν, διηρέθησαν εἰς τέσσαρας κλάσεις κατὰ τὰ τέσσαρα τμήματα τῆς Ἑλλάδος, ἦγουν τὴν Πελοπόννησον, τὰς Νήσους, τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Δυτικὴν, καὶ διηρημένοι τοιουτοτρόπως ἐκάθηντο, ἐψηφοφόρου καὶ ὑπέγραφαν καθ' ἣν ἔλαχαν αἱ κλάσεις διὰ κλήρου τάξιν· συνεδρίαζε δέ, συνεψηφοφόρει καὶ συνυπέγραφε καὶ ὁ ἀντιπρόσωπος τῶν Ἀλβανῶν, ἂν καὶ ἡ ἀλβανοελληνικὴ συμμαχία ἦτον ἤδη λελυμένη. Ἡ συνέλευσις διώρισε δωδεκαμελῆ ἐπιτροπὴν, ἥτοι τρία μέλη ἀφ' ἐκάστης τῶν τεσσάρων κλάσεων, εἰς σύνταξιν ὀργανικοῦ νόμου ἐπὶ τῇ βάσει συστήματος δημοκρατικοῦ καὶ ἐξέδωκε τὴν 1 Ἰανουαρίου τὸ ἀκόλουθον σύντομον καὶ ἐμφαντικὸν κήρυγμα.

«Ἐν ὀνόματι τῆς ἁγίας καὶ ἀδικιρέτου Τριάδος.

«Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, τὸ ὑπὸ τὴν φρικτῶδη ὀθωμανικὴν δυναστείαν, μὴ «δυνάμενον νὰ φέρῃ τὸν βαρύτατον καὶ ἀπαρδαιγμάτιστον ζυγὸν τῆς τυραννίας, καὶ ἀποσεῖσαν αὐτὸν μὲ μεγάλῃς θυσίας κυρύττει σήμερον διὰ τῶν «νομίμων παραστατῶν του εἰς ἔθνικὴν συνηγμένων συνέλευσιν ἐνώπιον Θεοῦ «καὶ ἀνθρώπων τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ὑπαρξιν καὶ ἀνεξαρτησίαν».

Ἡ συνέλευσις, θεωρήσασα τὸ σχέδιον τοῦ ὀργανικοῦ νόμου τῆς ἐπιτροπῆς τῆς, εἰς οὗτος τὴν σύνταξιν καθῶς καὶ εἰς τὸν μετὰ ταῦτα ὀργανισμόν τῶν γραμματειῶν ἐχρησίμεισε τὰ μέγιστα ὁ εἰδήμων Ἰταλὸς Γαλλίνας, παρεδέχθη τελείαν ἀνεξιθρησκείαν καὶ ἰσοτέλειαν προηγουμένου νόμου περὶ εἰσπράξεως τῶν τελῶν· ἐκήρυξεν ὅλους τοὺς Ἑλληνας ἴσους ἐνώπιον τῶν νόμων καὶ δεκτοὺς ἐν πάσῃ ὑπηρεσίᾳ τοῦ κράτους· ἐξησφάλισε τὴν ζωὴν, τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἰδιοκτησίαν ἐκάστου ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν νόμων, κατήργησε τὴν δουλείαν, τὰ βασιανιστήρια καὶ τὴν δήμευσιν· διέταξε πᾶς φυλακίζόμενος νὰ εἰδοποιῇται ἐντὸς 24 ὥρῶν περὶ τῆς αἰτίας τῆς φυλακίσεώς του, καὶ νὰ δικάζεται ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν· ἐψήφισε στρατιωτικὸν ὀργανισμόν· ἐχάρισε πρὸ νόμιμα τοῖς Ἐπιδευαυρίοις, ἐγκατέστησε κυβέρνησιν ἐκ δύο σωμάτων, βουλευτικοῦ ἢ ἀντιπροσωπικοῦ καὶ νομοτελεστικοῦ· διέταξεν ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τοῦ βουλευτικοῦ καὶ ὁ τρόπος τοῦ ἐκλέγειν καὶ ἐκλέγεσθαι νὰ ὁρισθῶσι μετὰ ταῦτα· ἐπέτρεψε νὰ προσδάλῃ πᾶς βουλευτῆς διὰ τοῦ προέδρου νομοσχέδια· παρήγγειλε δημοσίας τὰς τακτικὰς καὶ ἐκτάκτους συνεδριάσεις τοῦ βουλευτικοῦ, μυστικὰς δὲ μόνον ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ πέντε βουλευτῶν· προσδιώρισεν εἰς πέντε τὸν ἀριθμὸν τῶν μελῶν τοῦ νομοτελεστικοῦ ἐκλεγμένων ὑπὸ τοῦ βουλευτικοῦ· ἐκτὸς τῶν μελῶν αὐτοῦ, ἔδωκε τῷ νομοτελεστικῷ ἐξουσίαν νὰ κινή

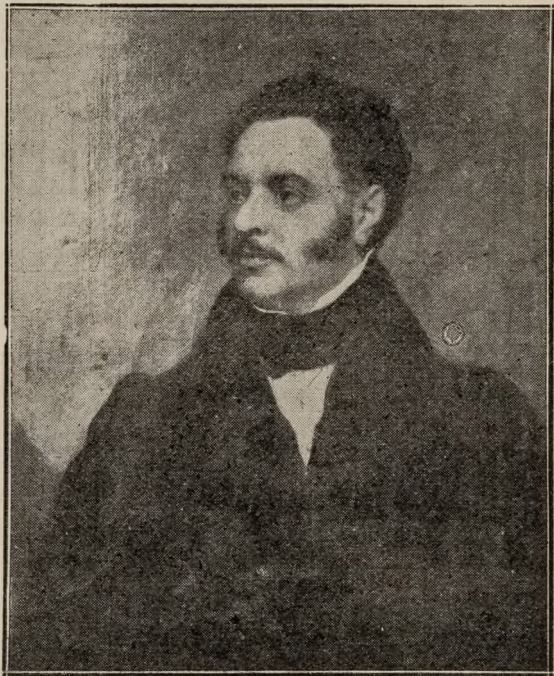
τάς κατὰ ξηράν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεις· νὰ εἰσάγῃ εἰς τὸ βουλευτικὸν νομοσχέδια· νὰ τὸ συγκαλῇ εἰς ἔκτακτον συνεδρίασιν· νὰ ἐκτελῇ τοὺς νόμους· νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς γενικῆς ἀσφαλείας· νὰ ἐνεργῇ ἐκτάκτως τὰ δέοντα εἰς ἀνακάλυψιν προδοσίας, ἀλλὰ καὶ νὰ δικαιολογῇ τὴν πράξιν του παρὰ τῇ βουλευτικῇ ἐντὸς δύο ἡμερῶν· νὰ φέρῃ ἐνώπιον αὐτοῦ νομοσχέδιον περὶ συστάσεως παρασῆμων, καὶ περὶ στολῆς καὶ μισθοδοσίας τῶν πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν ὑπαλλήλων· νὰ διορίσῃ ὁκτώ γραμματεῖς ἀφείλοντας νὰ ἐνεργῶσι τὰ καθήκοντά των ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν εὐθύνῃ, ἥγουν τὸν ἀρχιγραμματέα τῆς ἐπικρατείας, τὸν ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν, τὸν ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν, τὸν ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν, τὸν ἐπὶ τοῦ δικαίου, τὸν ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν, τὸν ἐπὶ τῶν ναυτικῶν, τὸ ἐπὶ τῆς θρησκείας καὶ τὸν ἐπὶ τῆς ἀστυνομίας· ὥρισε τὴν διάρκειαν τῶν δύο σωμάτων ἐν αὐτοῖς ἐκινόντες τὰ καθήκοντά των, τὰς πρὸς ἄλληλα σχέσεις των καὶ τὴν εἰς τὴν νομοθεσίαν συνδρομὴν των· ἐνέδυσεν ἀμφοτέρω δύναμιν τοῦ κηρύττειν πόλεμον καὶ συνάπτειν εἰρήνην, μόνον δὲ τὸ νομοτελεστικὸν τὴν τοῦ συνδέειν ὀλιγοήμερους ἀνταρχάς· ἀνέθεσεν εἰς μὲν τὸ νομοτελεστικὸν τὰ περὶ στρατιωτικῶν προβιθεσμῶν καὶ ἀμοιβῶν διὰ τὰς πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίας ὑπὸ τὴν ἔγκρισιν τοῦ βουλευτικοῦ, εἰς δὲ τὸ βουλευτικὸν τὴν καθ' ἐκάστην ἀρχιεπίαν ψήφισιν τοῦ ποσὺπολογισμοῦ τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων, εἰσαγομένου παρὰ τοῦ νομοτελεστικοῦ, καὶ τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ ἀπολογισμοῦ καθ' ἐκάστην ληξιετίαν, ἐξαίρεσασα μόνον τὸ πρῶτον ἔτος, καθ' ὃ ὤφειλαν τὸ μὲν βουλευτικὸν νὰ χορηγῇ τὰ δέοντα ἄνευ ποσὺπολογισμοῦ καὶ μηδεμιᾶς ἀναβολῆς, τὸ δὲ νομοτελεστικὸν νὰ δώσῃ λόγον τῆς διαχειρίσεως τὸ τέλος τοῦ ἔτους· ἐπέτρεψε τῇ νομοτελεστικῇ νὰ κόπῃ νόμισμα, ἅψ' οὐ διατάξῃ τὸ βουλευτικόν, νὰ δανείζεται καὶ νὰ ἐκποιῇ ἐθνικὰ κτήματα συναινέσει τοῦ βουλευτικοῦ, καὶ ἀπηγόρευεν εἰς ἀμφοτέρω τὰ σώματα ἵποιανδὴποτε πράξιν σκοπὸν ἔχουσαν τὴν κατάργησιν τῆς πολιτικῆς ὑπάρξεως τοῦ ἔθνους. Ἄν δέ ποτε κατηγορεῖτο βουλευτὴς ἐπὶ πολιτικῇ ἐγκλήματι, διέταξε νὰ διορίζεται ἐπταμελής ἐπιτροπὴ τοῦ βουλευτικοῦ εἰς ἐξέτασιν ἂν ἦτο δεκτὴ ἡ κατηγορία καὶ εἰς ἔγγραφον κοινοποιήσιν τῆς γνώμης αὐτῆς εἰς τὸ βουλευτικόν· καί, ἂν διὰ τῶν δύο τρίτων τῶν ψήφων αὐτοῦ κατεγινώσκειτο ὁ κατηγορούμενος, ἐκηρύττετο ἐκπτώτος καὶ παρεπέμπετο ὡς ἄπλοῦς πολίτης εἰς τὸ ἀνώτατον δικαστήριον τῆς Ἑλλάδος πρὸς δίκην καὶ τιμωρίαν κατὰ τοὺς νόμους. μὴ φυλακίζόμενος ὅμως πρὸ τῆς ἐκπτώσεώς του. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἡλέγχοντο καὶ ἐκρίνοντο καὶ οἱ γραμματεῖς, ἂν ἐπιπταν εἰς τὸ αὐτὸ ἐγκλήμα· τὰ δὲ μέλη τοῦ νομοτελεστικοῦ κατηγοροῦντο καὶ αὐτὰ ἐνώπιον τοῦ βουλευτικοῦ ἐπὶ τοιαύτῃ ἐνοχῇ, ἀλλ' ἐλεγχόμενα ὑπὸ ἐννεαμελοῦς ἐπιτροπῆς· καὶ ἂν μετὰ τὸν ἔλεγχον κατεγινώσκοντο διὰ τῶν τεσσάρων πέμπτων τῶν ψήφων τοῦ βουλευτικοῦ, ἐγίνοντο ἐκπτώτα καὶ παρεπέμποντο, ὡς καὶ οἱ βουλευταὶ καὶ οἱ γραμματεῖς, εἰς τὸ ἀνώτατον δικαστήριον τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ μὴδ' αὐτὰ ἐφυλακίζοντο πρὸ τῆς ἐκπτώσεώς των. Ἄν δὲ ὅλον τὸ νομοτελεστικὸν ἐσυνηγοποίει εἰς κατάργησιν τῆς πολιτικῆς ὑπάρξεως τοῦ ἔθνους, ἢ ἐπιπτεν

εἰς ἄλλο ἐγκλημα παρανομίας, τότε, ἅψ' οὐ ἀπεδεικνύετο τὸ ἐγκλημα, ἐγίνετο ἐν πρώτοις ὁ πρόεδρος ἐκπτωτος, καὶ μετὰ τὴν ἀντικατάστασιν αὐτοῦ κατηγοροῦντο τὰ μέλη ἐν πρὸς ἓν καθ' ὃν τρόπον ἐβρέθη, καὶ ἐλεγχόμενα ἐπαιδεύοντο. Ἡ δὲ κυβέρνησις ὤφειλε, καθ' ἃ διέταξεν ἡ συνέλευσις, νὰ περιθάλπῃ τὰς χήρας καὶ τὰ ὀρφανὰ τῶν φονευομένων καὶ τοὺς ὑπὲρ πατρίδος δυστυχοῦντας, νὰ βραβεύῃ τοὺς ἀνδραγαθοῦντας καὶ τοὺς καλῶς ὑπηρετοῦντας, καὶ ν' ἀνταμείβῃ τοὺς εἰς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἔθνους συνεισφέροντας.

Ἡ συνέλευσις, ἅψ' οὐ διέγραψε τὰ τοῦ βουλευτικοῦ καὶ νομοτελεστικοῦ, ἐφρόντισε καὶ περὶ τοῦ δικαστικοῦ κλάδου καὶ ὥρισε νὰ ἐγκατασταθῶσι δικαστήρια, ἀνώτατον μὲν ὅπου ἔδρευεν ἡ κυβέρνησις, ἐφετεία δὲ ἐν ταῖς ἑδραῖς τῶν κεντρικῶν διοικήσεων, ἐν ἐκάστῃ δὲ ἐπαρχίᾳ πρωτοδικεῖον μὴ ἔχον ἐγκληματικὴν δικαιοδοσίαν· ἀνατεθεῖσαν εἰς μόνον τὰ ἐφετεία καὶ τὸ ἀνώτατον διέταξε δὲ ἐν πάσῃ κοινότητι ἢ ἐν παντὶ χωρίῳ εἰρηνοδικεῖον, καὶ τὴν ἐφαρμογὴν διὰ μὲν τὰ πολιτικὰ καὶ ἐγκληματικὰ τῶν βυζαντινῶν νόμων, διὰ δὲ τὰ ἐμπορικὰ τῶν γαλλικῶν μέχρις οὗ συνταχθῶσιν ἐθνικοὶ κώδικες. Ἀψ' οὐ δὲ τοιοῦτοτρόπως ὠργάνισε τὰ τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως, ἔβαλεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς τὰς δύο Γερουσίας καὶ τὸν Ἀρειὸν Πάγον, καὶ κατήργησε τὰ σύμβολα καὶ τὰς σημαίας τῆς φιλικῆς Ἑταιρίας· καὶ ὡς χαρακτηριστικὸν μὲν τῆς ἐθνικῆς σφραγίδος παρεδέχθη τὴν Ἀθηνᾶν, ὡς σημαίαν δὲ ἐθνικὴν τὴν ἐξ ἐννέα ὀριζοντίων καὶ ἐναλλὰξ καίμενων κυανῶν καὶ λευκῶν ταινιῶν. Ἀναγκαῖα ἦτον ἡ κατάργησις τῶν συμβόλων τῆς Ἑταιρίας. Οἱ Ἕλληνες ἐπροσπάθουν νὰ ἐλκύσωσι τὴν συμπάθειαν τῶν αὐλῶν· ἀλλ' αἱ αὐλαί, ὡς εἶδαμεν, ἀπεστρέφοντο τὰς μυστικὰς Ἑταιρίας, ὡς συνωμοσίας κατ' αὐτῶν. Ἄν δὲ καὶ ἡ Φιλικὴ Ἑταιρία δὲν εἶχε σχέσιν πρὸς ἄλλας μυστικὰς ἑταιρίας, ἡ ἐν Λαυδάρχῃ διακήρυξις τῆς ἱερᾶς συμμαχίας τὴν περιέπλεξεν εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην· διὰ τοῦτο τὸ συμφέρον τῆς Ἑλλάδος ἀπῆτει νὰ ἐξαλείψῃ ὅ,τι καὶ κατ' ἐπιφάνειαν τὴν ἐνοχοποιεῖ. Ἀλλ' ὁ Ὑψηλάντης κατεταράχθη καὶ ὠργίσθη ἰδίως κατὰ τοῦ Μαυροκορδάτου, ὃν ἐθεώρει δικαίως ὡς ὑποβολέα τῆς πράξεως ταύτης. Ἐντεῦθεν ἐνισχύθη ἡ διχόνοια τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν.

Τούτων οὕτω διατεθέντων, ἡσχολήθη ἡ συνέλευσις εἰς συγκρότησιν τῆς νέας κυβερνήσεως, καὶ ἐξελέξατο μέλη τοῦ νομοτελεστικοῦ τὸν Μαυροκορδάτον καὶ πρόεδρον, τὸν δημοκρατικώτερον τῶν προϋχόντων Κανακάρην τὸν καὶ μετὰ ταῦτα ἀντιπρόεδρον, τὸν Ἀναγνώστην Παπαγιαννόπουλον (Δηληγιάννην), τὸν Ἰωάννην Ὁρλάνδον καὶ τὸν Ἰωάννην Λογοθέτην· καὶ οἱ μὲν πληρεξούσιοι τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἔχοντες ὅχι μόνον ἐντολὴν νὰ συγκροτήσωσι τὴν συνέλευσιν, ἀλλὰ καὶ δύναμιν ν' ἀποτελέσωσι μέρος τῆς κυβερνήσεως, διέμειναν, ὅσοι δὲν συμπεριελήφθησαν εἰς τὸ νομοτελεστικόν, ὡς μέλη τοῦ βουλευτικοῦ· οἱ δὲ τῶν νήσων, εἰς οὓς δὲν ἐδόθη ἡ αὐτὴ δύναμις, δὲν μετεσχηματίσθησαν εἰς βουλευτάς· ἀλλὰ καὶ αἱ νῆσοι αὐταὶ καὶ ἄλλαι· ἔστειλαν μετ' ὀλίγον τοὺς βουλευτάς των διωρί-

σθη δὲ καὶ προσωρινῇ ἔδρᾳ τῆς νέας κυβερνήσεως ἡ Κόρινθος, καὶ οὕτω διελύθη ἡ συνέλευσις τὴν 15 Ἰανουαρίου, ἐργασθεῖσα ἡσύχως καὶ εὐτάκτως καθ' ὅλην τὴν διάρκειάν της, καὶ κηρύξασα ἐπὶ τέλους (α) ὅτι ὁ πόλεμος τῆς Ἑλλάδος κατὰ τῶν Τούρκων δὲν ἐστηρίζετο ἐπὶ δημογαγικῶν, στασιωδῶν ἢ ἰδιοτελῶν ἀρχῶν, ἀλλ' ὅτι σκοπὸν εἶχε τὴν ἀπόσεισιν τοῦ σκληροῦ καὶ ξένου ζυγοῦ καὶ τὴν πολιτικὴν ἐξομοίωσιν τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς λοι-

Ἰωάννης Ὀρλάνδος.

ποὺς χριστιανικοὺς λαοὺς, ἢ ἐν ἀποτυχίᾳ τὴν τελείαν ἐξόντωσιν των ὡς προτιμότεραν τῆς ζωῆς ὑπὸ τοιαύτην αἰσχροὺς δουλείαν. Τὸ κήρυγμα τοῦτο ἀνέφερε καὶ τὰς αἰτίας, δι' ἃς ἀνεβλήθη μέχρι τοῦδε ὁ ἐθνικὸς ὀργανισμός· καί, ἀφ' οὗ ἀνήγγειλεν ἐν συντόμῳ τὰ γενόμενα, ἐκάλει τοὺς λαοὺς εἰς ὁμόνοιαν, εἰς διατήρησιν τῶν νόμων καὶ εἰς ὑποταγὴν πρὸς τὴν κυβέρνησιν, ὡς τὰ μόνον συντελεστικά πρὸς στερέωσιν τῆς ἀνεξαρτησίας των.

Ἡ ἐπανάστασις τῆς Ἑλλάδος δὲν ἐξεῤῥάχη περὶ πολιτικῶν συστημάτων, ἀλλὰ πρὸς ἀπόσεισιν τοῦ ὀθωμανικοῦ ζυγοῦ καὶ πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἐθνισμοῦ· διὰ τοῦτο, ὅτε συνήλθαν οἱ Ἕλληνες εἰς Ἐπίδαυρον, δὲν ἔπασαν εἰς σπουδαίας συζητήσεις περὶ ἀρχῶν.

Μεταξὺ δὲ τῶν τριῶν συστημάτων, τοῦ νοναρχικοῦ, τοῦ ὀλιγαρχικοῦ καὶ τοῦ δημοκρατικοῦ, τὸ μοναρχικὸν ἦτον ἀναντιῤῥήτως τὸ δημοφιλέστερον

ἐν Ἑλλάδι. "Πότε θὰ μᾶς ἔλθῃ ὁ ἀφέντης;" ἡρώτων οἱ Ἕλληνες ἀπὸ ἄκρου ἕως ἄκρου τῆς Ἑλλάδος· αἱ δὲ ναυτικά· νῆσοι· ἐν τοῖς ἐγγράφοις των καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλάς ἐν τῇ συνελεύσει τῆς ἐθεώρησαν ἐπισήμως καὶ ὁμογνωμόνως τὴν βασιλείαν ὡς τὸ πλήρωμα τῶν εὐχῶν των. Ἐδύνατό τις τῶν Ἑλλήνων, ὠφελούμενος ὑπὸ τῆς τοιαύτης διαθέσεως ἔλων τῶν κλάσεων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, νὰ καθήσῃ τότε μονοκράτωρ. Τοιοῦτος ὑπεδεικνύετο ὁ Ἰψηλάντης· ἀλλ' ἡ ὑπερσχύουσα μερίς τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως ἦτον ὅλη ἐναντία του· διὰ τοῦτο κατεδικάσθη μᾶλλον ἢ ἀνεδιβάσθη.

Ἐδύναντο ἴσως καὶ οἱ προὔχοντες, ὄντες ἰσχυρότατοι ἐν τῇ συνελεύσει, νὰ ἐνθρονίσωσι τὸ ὀλιγαρχικὸν σύστημα· ἀλλ' οὔτε καὶ τὸ ἐπεχείρησαν. Ὁ κυριώτερος τούτων σκοπὸς ἦτον ἡ μὴ ἀνύψωσις τοῦ Ἰψηλάντου καὶ ἡ μὴ ἐνίσχυσις τοῦ στρατιωτικοῦ ἀνελογίζοντο δὲ ὅτι ἡ οἰκαιοποίησις τῆς ἐθνικῆς ἐξουσίας ἀντέβαινε πρὸς τὸν σκοπὸν τούτον. Τῷ ὄντι τοιοῦτον σύστημα, ἀπαρέσχον ἐν γένει, ἦτον ἱκανὸν ν' ἀποσπάσῃ πολλοὺς πολιτικοὺς φίλους των καὶ νὰ τοὺς οἰκειώσῃ πρὸς τοὺς ἐναντίους των, νὰ συνενώσῃ δὲ κατ' αὐτῶν καὶ τὸ μὴ ἕως τότε συνηνωμένον στρατιωτικὸν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου. Συνέτρεξαν δὲ καὶ οἱ ἐξῆς λόγοι κατὰ τῆς συστάσεως τῆς ὀλιγαρχίας.

Ἡ Ἑλλάς, ἀναδεχθεῖσα τὸν δεινὸν ἀγῶνα, καὶ ἐρειδομένη ἐπὶ τῇ δικαιοσύνῃ καὶ τῇ ἀγιότητί του, διότι πᾶς ἀγὼν ἐθνικὸς κατὰ ξένης ἐξουσίας εἶναι δίκαιος καὶ ἅγιος, ἤλπιζεν ἐξῴθεν βοήθειαν. Ἐξῴθεν δὲ δύο συστήματα εἶχαν ὑπερασπιστάς, τὸ μοναρχικὸν καὶ τὸ δημοκρατικόν· τὸ πρῶτον εἶχε τὰς αὐλὰς, τὸ δεύτερον τοὺς λαοὺς· ὥστε τὸ ὀλιγαρχικὸν θὰ ἔβλαπτε μᾶλλον ἢ θὰ ὠφέλει ἐξωτερικῶς τὴν Ἑλλάδα ὡς ἀπροσπάτευτον ὑπὸ τῶν αὐλῶν, καὶ ὡς μισούμενον ὑπὸ τῶν λαῶν· ἀλλ' ἡμεῖς, γνωρίζοντες τοὺς προὔχοντας τῆς Πελοποννήσου ἐκ τοῦ πλησίον καὶ συνυπηρετήσαντες ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως, ὀφείλομεν ν' ἀποδώσωμεν αὐτοῖς ἐν πλήρει γνώσει τὴν πρέπουσαν δικαιοσύνην ὁμολογοῦντας ὅτι, ἂν δὲν ἔδειξάν ποτε διάθεσιν νὰ ἐνθρονισθῶσι δεσπότης τῆς πατρίδος σφετεριζόμενοι τὴν ἐθνικὴν Ἀρχήν, δὲν ἐπηρεάσθησαν ἐκ μόνης πολιτικῆς προνοίας, ἀλλὰ καὶ ἐκ πατριωτικῆς καὶ φιλελευθέρως προαιρέσεως. Ὅλα ταῦτα τὰ αἵτια συνέτρεξαν εἰς τὸ νὰ συστηθῇ ἐν Ἐπιδαύρῳ δημοκρατικὴ κυβέρνησις, ἐν ᾗ τὸ δημοκρατικὸν στοιχεῖον ἦτο πάντῃ ἀνίσχυρον, διότι ὀλιγώτατοι μόνον νέοι, σπουδάζαντες ἐν Εὐρώπῃ, ἦσαν οἱ ὑπερασπισταὶ τοῦ Ἰννα δὲ μὴ καταθορυβηθῇ ἡ τότε παντοδύναμος ἱερὰ συμμαχία ἐπὶ τῇ συστάσει δημοκρατικῆς κυβερνήσεως ἐκλήθη ἡ κυβέρνησις προσωρινὴ καὶ ἀφέθη ἡ θύρα ἀνοικτὴ εἰς θεμελιώδεις πολιτικὰς μεταβολάς.

Ἐξ ὧν δέ, διερχόμενοι τὰ τῆς συνελεύσεως, εἶπαμεν ἀπεδείχθη, ὅτι τὸ στρατιωτικὸν τῆς Πελοποννήσου ἀπέτυχε, διότι ὅλη ἡ Ἀρχὴ ἐδόθη τοῖς ἀντιπάλοις του, καὶ ὅτι ὁ Ἰψηλάντης ὠλιγορήθη, ἀλλ' οὐδεὶς ἀντεῖπεν οὐδ' ἀντέστη εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς συνελεύσεως. Καὶ αὐτὸς ὁ Ἰψηλάντης, ὅς τις δυσκρετοῦμενος διέτρεβε, διακρούσης τῆς συνελεύσεως, ἐν Κορίνθῳ, ἀρ'

οὐ εἶδεν ὅτι ἐτάφη ἡ Ἀρχὴ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας ἐν Ἐπιδαύρῳ ὑπὸ τὸ νέον σύμβολον, τὴν Ἀθηναῖαν, καὶ τὴν δίχρουν σημαίαν, καὶ συνετάφη καὶ πᾶσα ἐκείθεν ἐξουσία, ἐδέχθη τὴν προεδρίαν τῆς βουλῆς δοθεῖσαν αὐτῇ ὡς δειγμα τιμῆς διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν σωζομένην ὑπόληψιν τοῦ κοινοῦ· ἀλλ' οὐδὲ καὶ τότε μετέβη εἰς Ἐπίδauρον, ὅπου ἐνήργει· τὰ τῆς προεδρίας ὁ Πετρόμπεης, ὡς ἀντιπρόεδρος.

Τὸ δὲ νομοτελεστικὸν τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καθ' ἣν συνεκροτήθη, διώρισε τοὺς ὑπουργούς, οὓς ἐκάλεσε Μινίστρος, τὸν Νέγγριν ἐπὶ τῆς ἀρχιγραμματείας τῆς ἐπικρατείας, ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων καὶ πρόεδρον τοῦ συμβουλίου τῶν ὑπουργῶν, τὸν Ἰωάννην Κωλέττην ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν, τὸν Πανοῦτσον Νοταρᾶν ἐπὶ τῆς οἰκονομίας, τὸν Νότιν Μπότσαρην ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν, τριμελὴ ἐπιτροπὴν ἐπὶ τῶν ναυτικῶν, τὸν Θεόδωρον Βλάχην ἐπὶ τοῦ δικαίου, τὸν ἐπίσκοπον Ἀνδρούσης Ἰωσήφ ἐπὶ τῶν θρησκευτικῶν, καὶ τὸν Λάμπρον Νάκον ἐπὶ τῆς ἀστυνομίας, τὴν δὲ ἐπιούσαν ἐκήρυξε τὴν ἑναρξιν τῶν ἐργασιῶν του.

Πρώτῃ δὲ φροντίς τῆς νέας κυβερνήσεως ἦτον ἡ εὕρεσις πόρου εἰς σύστασιν καὶ διατήρησιν τῶν στρατοπέδων καὶ τὴν κίνησιν τοῦ στόλου. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἐψηφίσθησαν δάνεια καὶ γενικαὶ συνεισφοραί· ἀλλὰ μικρὰ ἢ ὠφέλεια ἐξ αἰτίας τῶν περιστάσεων. Λόγος πολὺς ἔγεινεν ἐπὶ συνελεύσεως καὶ περὶ πρεσβειῶν πρὸς τὰς εὐρωπαϊκὰς αὐλὰς· ἀλλ' ἡ κυβερνήσις, εἰς ἣν ἀνετέθη ἡ φροντίς, δὲν ἔκρινεν εὐλογον νὰ ἐνεργήσῃ τι κατ' ἐκείνας τὰς περιστάσεις, διότι ἡ καθ' ἡμῶν ἐπικρατοῦσα διάθεσις τῶν αὐλῶν ἦτο φανερά, καὶ ὡς ἐκ τῆς διαθέσεως ταύτης ἡ ἀποβολὴ τῶν πρέσβων θεδαία. Τὰ δύο κυβερνητικὰ σώματα διέμειναν ἐργαζόμενα ἐν Ἐπιδαύρῳ τὸ μὲν βουλευτικὸν μέχρι τῆς 23, τὸ δὲ νομοτελεστικὸν μέχρι τῆς 28· μετέβησαν δὲ μετὰ ταῦτα εἰς Κόρινθον, ὅπου ἐπανελάβαν τὰς διακοπείσας συνεδριάσεις των τὴν 31, τὸ μὲν βουλευτικὸν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ὑψηλάντου, τὸ δὲ νομοτελεστικὸν ὑπὸ τὴν ἀντιπροεδρίαν τοῦ Κανακάρη, διότι ὁ πρόεδρος Μυροκορδάτος μετέβη εἰς Ἐπιδαύρου εἰς Ὑδραν πρὸς ἐκπλουν τοῦ στόλου, καὶ πρὸς ἐξέτασιν ψιθυρίσματος τινος περὶ σκευωρουμένης ἐν τῇ νήσῳ ἐπιβουλῆς εἰς ὑποδούλωσιν τῆς· ἀλλ' ἡ σκευωρία αὕτη, ἂν τῷ ὄντι ὑπῆρξε, διεσκεδάσθη ἀδελφῶς καὶ ἀθορύβως. Ἡ δὲ κυβερνήσις, καθ' ἧς ἡμέρας εὗρίσκετο ἐν Ἐπιδαύρῳ, ἔσπευσε νὰ ψηφίσῃ καὶ ἐκυψεν ἐν Κορίνθῳ μετάλλια φέροντα ἐφ' ἑνὸς μὲν τὴν εἰκόνα τῆς Ἀθηναῖας καὶ γύρωθεν αὐτῆς. «Ἡ Ἐλλάς εὐγνωμονοῦσα.» ἐφ' ἑτέρου δὲ «ἐθνικὴ συνέλευσις. α ω κ β» ἐκόπησαν δὲ τὰ μετάλλια ταῦτα χάριν τῶν ἡσυχως, ἀκινδύνως καὶ ἐν ὁμονοίᾳ τὸν ἐν Ἐπιδαύρῳ πολιτικὸν ὀργανισμὸν ὑπογραψάντων καὶ τῶν εἰς τὴν σύνταξιν αὐτοῦ συνεργισάντων· ἀλλὰ τῆς τιμῆς ταύτης δὲν ἠξιώθησαν οἱ κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν προκινδυνεύοντες. Τὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως ἦσαν καὶ μέλη τῆς συνελεύσεως, ὥστε ἀπέδωκαν αὐτοὶ ἑαυτοῖς ὡς λυτρωταῖς τῆς πατρίδος τὰς τιμὰς ταύτας, παρорῶντες τοὺς ἐν πολέμῳ ἀληθεῖς λυτρωτάς τῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ'

Ἀτυχῆς ἐκστρατεία εἰς Καρυστίαν καὶ θάνατος Ἑλλίου Μαυρομιχάλη. — Ἐκπλους τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου καὶ ἀπόδασις στρατευμάτων εἰς Πάτρας. — Ναυμαχία ἐν τῷ κόλπῳ τῶν Πατρῶν. — Τὰ μεταξὺ τοῦ μεγάλου ἀρμυροστοῦ τῶν Ἰονίων νήσων καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου. — Ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην εἰς πολιορκίαν τῶν Πατρῶν

ΚΑΘ' ὃν καιρὸν συνέταττεν ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ συνέλευσις τὸν θεμελιώδη νόμον, ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης μετέβη εἰς Ἀθήνας ὡς ἀρχηγὸς τῆς πολιορκίας τῆς ἀκροπόλεως ἐπὶ τῇ προτάσει τῶν ἐντοπίων, συναινέσει δὲ καὶ τῶν ἐν Ἐπιδαύρῳ.

Ἡ ἀτυχὴς πρώτη εἰς Κάρυστον ἐκστρατεία, περὶ ἧς ἄλλοτε ἀνεφέραμεν, δὲν ἀπῆλπισε τοὺς εἰς κυρίευσιν αὐτῆς ἀγωνιζομένους. Ἀπεδόθη ἡ ἀποτυχία εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν τότε ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἀναρχίαν, εἰς τὴν ἀπειρίαν τῶν στρατιωτικῶν καὶ κυρίως εἰς τὴν ἑλλειψιν ἀξίου καὶ σέβας ἐμπνέοντος ἀρχηγοῦ. Ὁ ἄσκνος ἐπίσκοπος Καρύστου, ὁ τὴν πρώτην ἐκστρατείαν συγκροτήσας, ἐπεχείρησε καὶ δευτέραν μετέβη εἰς Ὑδραν, ἐκεῖθεν εἰς Τρίκορφα, ἐπανῆλθεν εἰς Ὑδραν, ἐπεσκέφθη τὴν Κέα, παντοῦ στρατολογῶν, χρηματολογῶν καὶ ποριζόμενος πολεμεφόδια καὶ τροφάς, καὶ τὴν 16 Νοεμβρίου κατήντησεν εἰς Ἐρέτριαν, ὅπου διέμεινε μέχρι τινός, διότι ὁ Ὁμέρμπεης περιεφέρετο εἰς τὰ περὶ τὴν Κούμην χωρία συνάζων καὶ ἀποταμιεύων τροφίμα ἐν Στούροις. Ἀπομακρυνθέντος δὲ τούτου, ἐκίνησεν ὁ ἐπίσκοπος πρὸς τὰ Βρυσάκια μετὰ 50 στρατιωτῶν εἰς ἔντευξιν τοῦ Ἀγγελεῖ· ἀλλὰ, ἅμα ἔφθασεν εἰς τὸ στρατόπεδον, ἐφάνησαν ἐπερχόμενοι ἐκ Χαλκίδος ἐχθροὶ μαθόντες τὴν διάδοσιν τοῦ ἀκροβολισμοῦ δὲ γενομένου ἐπὶ τῆς πεδιάδος τῆς Καστέλλας ἀπέναντι τοῦ στρατοπέδου, ἔχασαν οἱ Τοῦρκοι δύο πολεμιστάς καὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὸ φρούριον. Μετὰ τρεῖς δὲ ἡμέρας ἐπέστρεψεν ὁ ἐπίσκοπος εἰς Ἐρέτριαν συμπαραλαβὼν, συναινέσει τοῦ Ἀγγελεῖ, τὸν Κριεζώτην καὶ τοὺς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν αὐτοῦ ὡς συναγωνιστάς εἰς ἀπελευθέρωσιν τῆς Καρύστου. Ἀρξαμένου δὲ τοῦ ῥαμαζανίου, ἡσύχασαν ὁ μὲν Ὁμέρμπεης ἐν Καρύστῳ, οἱ δὲ λοιποὶ Τοῦρκοι ἐν Στούροις. Τότε οἱ πρόκριτοι τῶν χωρίων, μείναντες ἀνενόχλητοι, συνῆλθαν εἰς Ἀλιθέρι καὶ συνευδόκησαν, πρὶν ἐπιχειρήσωσιν τι κατὰ τῆς Καρύστου, νὰ φέρωσιν ἔξωθεν σημαντικόν τινα καὶ ἄξιον ἀρχηγὸν ἔχοντα καὶ ἱκανοὺς στρατιώτας ἐμπειροπολέμους· ἡ σταλεῖσα

δὲ εἰς εὐρεσιν τοῦ ἀρχηγοῦ τούτου ἐπιτροπή, ἣς μέλος ἦτο καὶ ὁ ἐπίσκοπος, ἤυρε καὶ τὸν Ἡλίαν Μαυρομιχάλην ἐν Ἀθήναις φθάσαντα ἐκεῖ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας, τὸν ἔπεισε νὰ μὴ ἀναδεχθῇ τὴν πολιορκίαν τῆς ἀκροπόλεως, τὸν ἐχειροτόνησεν ἀρχηγὸν ὅλων τῶν κατὰ τῆς Καρύστου στρατευμάτων, καὶ τῷ ἔδωκε τὴν ἄδειαν νὰ στρατολογήσῃ ἐπὶ μισθῷ. Ἀλλ', ἐνῷ ἡ ἐπιτροπὴ

Κυριακ. Μαυρομιχάλης

ἔπραττε ταῦτα, οἱ ὀπλαρχηγίσκοι τοῦ ἐν Εὐβοίᾳ στρατοπέδου, συμπληρουμένου ἐξ ἐντοπίων καὶ ξένων εἰς 700, ἀποδοκιμάζοντες τὴν ἀποστολὴν τῆς ἐπιτροπῆς, διώρισαν ἀρχηγὸν τὸν Βάσσαν Μαυροδουνιώτην ἐλθόντα κατὰ τὸν παρελθόντα Αὐγουστον ἐκ Σμύρνης εἰς Κούμην καὶ διαδεχθέντα κοινῇ γνώμῃ τῶν Κουμιωτῶν τὸν φονευθέντα ἀρχηγόν των Παπᾶν ὥστε ἀντὶ ἐνὸς τοῦ στρατόπεδον ἀπέκτεσε δύο ἀρχηγούς.

Τὴν δὲ 3 Ἰανουαρίου ἔφθασεν ὁ Ἡλίας εἰς τὸ ἀπέναντι τῆς Εὐβοίας χωρίον τῆς Ἀττικῆς, Κάλαμον, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Θείου τοῦ Κυριακούλη καὶ ἀκολουθούμενος ὑπὸ 600, καὶ τὴν 5 διεβδόσθη πανστρατιᾷ ὅπου τὸ ἄλλο στρατόπεδον. Ἦλθε συγχρόνως καὶ γράμμα τοῦ Ὀδυσσεύς πρὸς τὸν ἐπίσκοπον λέγον, ὅτι παρηκολούθει καὶ αὐτὸς μετὰ δισχιλίων.

Ἀφ' οὗτο ἔφθασεν ὁ Ἡλίας, ἐστέλλοντο γράμματα συχνάκις εἰς τὸ ἐλληνικὸν στρατόπεδον παρὰ τῶν Στουρέων παρὰ κλητικὰ ὅπως τοὺς ἐλευθερώσωσιν ἀπὸ τῶν ἐμφωλευόντων καὶ τυραννούντων αὐτοὺς Τούρκων. Αἱ ἀλλεπάλληλοι παρὰ κλήσεις ἠνάγκασαν τὸν φιλότιμον Ἡλίαν καὶ τοὺς λοιποὺς νὰ ἐκστρατεύσωσι πρὸς τὰ Στοῦρα χωρὶς ν' ἀναμείνωσι τὴν προσδοκωμένην ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεά δύναμιν· καὶ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ μετέβησαν ὅλοι εἰς Μεσοχώρια δύο ὥρας μακρὰν τῶν Στούρων καὶ ἔμειναν ἐκεῖ συσκεπτόμενοι περὶ τοῦ μελετωμένου κινήματος. Ἐσυμβεβάσθησαν δὲ ὁ Ἡλίας καὶ ὁ Βάσας, ἵνα θεωρῶνται καὶ οἱ δύο ὡς ἀρχηγοί, ἐνηγγαλίσθησαν ὡς ἀδελφοί, καὶ ὠρκίσθησαν ἐνώπιον τοῦ ἐπισκόπου ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου νὰ συμβοηθῶνται ἐν καιρῷ ἀνάγκης, καὶ νὰ φυλάττεται εὐταξία παρὰ τοῖς ὑπὸ τὴν ὁδὴ γίαν των.

Τριακόσιοι ἐπίλεκτοι Τούρκοι ἠυλίζοντο ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐν Στούροις, ὅπου ἦσαν καὶ αἱ σιτοθήκαι. Πρὶν ἐπιπέσωσιν οἱ Ἕλληνες, ἐσχεδίασαν οἱ δύο ἀρχηγοί των νὰ στείλωσιν ἀνά 150 εἰς κατάληψιν τοῦ Διακοφτίου, στενοῦ μεταξὺ Στούρων καὶ Καρύστου, ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἐμποδισθῇ πᾶσιν ἐκ Καρύστου βοήθεια, καὶ τὴν 11 ἐξεστράτευσαν καὶ αὐτοὶ ἐκ Μεσοχωρίων καὶ κατέλαβαν δύο μικρὰ χωρία, ἡμιώριον μακρὰν τῶν Στούρων τὸ ἓν, καὶ τὴν

ταρτον ὥρας τὸ ἄλλο· καὶ ἐν μὲν τῷ πλησιεστέρῳ ἐτοποθετήθη ὁ Βάσσος, ἐν δὲ τῷ ἀπωτέρῳ ὁ Ἡλίας. Τὴν δὲ 12, πρῶτας γενομένης, ἐφάνησαν ἔξωθεν τῶν Στούρων οἱ Τοῦρκοι προκαλοῦντες κατὰ τὸν ὁμηρικὸν τρόπον τοὺς Ἑλληνας εἰς μάχην. Ἄν καὶ δὲν ἀπεστάλησαν οἱ 300, ὥς ἐσχεδιάσθη, εἰς κατάληψιν τοῦ στενοῦ, ἐφώρμησαν οἱ περὶ τὸν Βάσσον μὴδὲ τοὺς περὶ τὸν Ἡλίαν ἀναμείναντες· ἀλλ' ἀρξαμένης τῆς μάχης ἐπεβοήθησαν οὗτοι, καὶ συμπολεμήσαντες γενναίως ἀπώθησαν τοὺς ἐχθροὺς εἰς τὸ χωρίον καὶ πατήσαντες το τοὺς ἀπέκλεισαν περὶ τὴν μεσημέριαν ἐντὸς ὀλίγων ὀχυρῶν οἰκιῶν. Τούτου δὲ γενομένου, παραλαβόντες ὁ Βάσσος καὶ ὁ Κυριακούλης τινὰς ὑπὴγαν νὰ καταλάβωσιν αὐτοὶ τὸ στενὸν τοῦ Διακοφτίου· ἀλλ' ἐν ᾧ ἀνέβαιναν, κατέβαιναν ἐκεῖθεν ὁ Ὁμέρμπεης εἰδοποιηθεὶς ἅψ' ἐσπέρας περὶ τῶν ἐχθρῶν κινήματων. Ἀδυνατώτεροι οἱ περὶ τὸν Βάσσον καὶ τὸν Κυριακούλην ὠπισθοδρόμησαν καὶ ἀπεχωρίσθησαν τῶν ἀποκλειόντων τοὺς ἐχθροὺς ἐν Στούροις, οἵτινες μὴδὲν ὑποπεύοντες ἔξωθεν, διότι ὑπέθεταν τὸ στενὸν προκατειλημμένον, ἐξεφάντον· ἀλλὰ μαθόντες αἶψης ὅτι ἤρχετο ὁ Ὁμέρμπεης, ἀκούσαντες καὶ τὸν τουφεκισμόν, ἐτράπησαν οἱ μὲν πρὸς τὰ πλοῖα οἱ δὲ πρὸς τὰ μακρυνὰ χωρία. Ἐξήλθε τότε τοῦ χωρίου καὶ ὁ Ἡλίας ἔχων 7 μόνον συντρόφους ὑπεραγαπῶντας αὐτὸν καὶ πάντοτε παρακολουθοῦντας, καὶ καταλαβὼν ἀνεμόμυλόν τινα ἀσκεπῇ ἐπὶ λόφου, κοινῶς λεγόμενον Κοκκινόμυλον, παρκείνει· ἐκεῖθεν τοὺς λοιποὺς νὰ ἐγκαρτερήσωσιν· ἀλλ' εἰς μάτην αἱ πατριωτικαὶ προτροπαί· του. Ἀψ' οὗ δὲ ἐπλησίασεν ὁ Ὁμέρμπεης εἰς Στούρα, ἐξήλθαν οἱ ἐντὸς τῶν ὀχυρῶν οἰκιῶν Τοῦρκοι, καὶ καταδιώκοντες οἱ μὲν ἐντεύθεν οἱ δὲ ἐκεῖθεν τοὺς Ἑλληνας φεύγοντας κατήντησαν εἰς τὸν Κοκκινόμυλον, ὅπου συνεσωρεύθησαν ὅλοι πολεμοῦντες. Τότε ὁ Ἡλίας καὶ οἱ περὶ αὐτόν, βλέποντες ὅτι ἀπελείφθησαν μόνον πολεμοῦντες, ἐπεχείρησαν νὰ ἐξορμήσωσι ξιφῆρεις διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν· ἀλλ', ἐκτὸς δύο διασωθέντων, ὅλοι ἀπέθαναν ἐν οἷς καὶ ὁ χαριέστατος καὶ φιλότιμος Ἡλίας εὐκλεῶς βιώσας καὶ εὐκλεέστερον ἀποδιώσας. Ὁ δὲ Ὁμέρμπεης, μαθὼν ὅτι εἷς τῶν φονευθέντων ἦτον ὁ ἐπίσημος οὗτος νέος, ἔκοψε τὴν κεφαλὴν του καὶ τὴν ἔστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Μετὰ τὸ δυστύχημα τοῦτο συνήχθησαν οἱ πρόκριτοι πολιτικοὶ καὶ πολεμικοὶ εἰς Ἀλιθέρι προσπαθοῦντες νὰ διατηρηθῇ τὸ στρατόπεδον· ἐν ᾧ δὲ ἐσκέπτοντο περὶ δευτέρου κινήματος, ἔφθασεν ὁ Ὀδυσσεὺς ἔχων 300 καὶ τοὺς ἐθαῖρουν· ἐκίνησαν δὲ περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἰανουαρίου ὅλοι πρὸς Κάρυστον, ὅπου συνεσωρεύθησαν καὶ ὅλοι οἱ Τοῦρκοι ἐν οἷς καὶ οἱ κατέχοντες ἐπὶ τῆς προτέρας μάχης τὰ Στούρα· καὶ ὁ μὲν Ὀδυσσεὺς μετὰ τῶν 300 κατέλαβε τὴν θέσιν Πλακωτὰ καὶ ἔκοψε τὸ εἰς τὸ φρούριον ῥέον νερόν· ὁ δὲ Κυριακούλης, ὁ Κριεζιώτης καὶ ὁ Βάσσος κατέλαβαν τοὺς κήπους περιορίσαντες τοὺς Τοῦρκους ἐντὸς τοῦ φρουρίου, καὶ ἀκροβολιζόμενοι καθ' ἡμέραν. Ἐξ αἰτίας δὲ τοῦ κανονοβολισμοῦ ἔπεσε πεπαλαιωμένον τι μέρος τοῦ φρουρίου, καὶ οἱ Τοῦρκοι ὑποπεύοντες μὴ δι' αὐτοῦ τοὺς πατήσωσιν οἱ Ἑλλη-

νες αἴφνης, σπανίως ἔκτοτε ἐξήρχοντο. Ἐν ᾧ δὲ ἡ πολιορκία ἐφαίνετο προκόπτουσα, ὁ Ὀδυσσεὺς ἔφυγεν αἴφνης μετὰ τῶν ὁπαδῶν του ἐν πολλῇ βίᾳ εἰς Μελισσῶνα, δύο ὥρας μακρὰν τῆς Καρύστου. Φυγόντος αὐτοῦ, οἱ ἐχθροὶ ἔπεσαν ἀμέσως ἐπὶ τοὺς ἀπομείναντας καὶ τοὺς κατεδίωξαν μίαν ἡμισυ ὥραν μακρὰν μέχρι τοῦ Κατσερονίου, ὅπου καὶ πρότερον ἦσαν οἱ Ἕλληνες, καὶ ὅπου καὶ ἤδη διενυκτέρευσαν. Τὸ δὲ πρῶτ' οἱ ἀρχηγοί, ἀποροῦντες δικαίως ἐπὶ τῇ αἰφνιδίᾳ φυγῇ τοῦ Ὀδυσσεως, ἔστειλαν ἔφιππον φέροντα γράμματα πρὸς αὐτόν, δι' ὧν ἡρώτων τὴν αἰτίαν τῆς ἀπροσδοκῆτου φυγῆς του καὶ ἐζήτησαν γνώμην περὶ τοῦ πρακτέου. Ὁ γραμματοφόρος, ἀπαντήσας τὸν Ὀδυσσεῆα φεύγοντα κατὰ τὰ Στούρα καὶ ἀπολιπόντα ἐν Μελισσῶνι καὶ τοὺς ἀρρῶστους καὶ τὰς τροφάς, τῷ ἔδωκε τὰ γράμματα, ἀλλ' ἀπάντησιν δὲν ἔλαβε. Φθάσας ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς τὰ Στούρα τὸ ἑσπέρας ἤυρεν ἐκεῖ τὸν ἐπίσκοπον καὶ τοὺς προκρίτους τῶν χωρίων, καὶ ἐρωτηθεὶς περὶ τῆς φυγῆς του ἀνέβαλε τὴν ἀπάντησιν εἰς τὴν αὔριον· ἐν τούτοις διέταξε τὸ στράτευμά του νὰ ὑπάγῃ εἰς Βρυσάκια καὶ νὰ περάσῃ εἰς τὴν ἀντικρὺ ξηρὰν ὅπου καὶ ἐπέρασεν· αὐτὸς δὲ μηδὲν αἰτιολογήσας τὴν φυγὴν του διεπορθμεύθη ἐκ τοῦ λιμένος τῶν Στούρων μετὰ 50 ἀντικρὺ καὶ ἐκείθεν μετέβη εἰς Λεθαδεῖαν. Ἡ διαγωγὴ αὕτη τοῦ Ὀδυσσεως ὑπελήφθη ὡς ἐπιβουλὴ. Ἐνίσχυσαν δὲ τὴν ὑπόνοιαν ταύτην καὶ δῶρα καπνοῦ καὶ ταμβάκου σταλέντα πρὸς αὐτόν παρὰ τοῦ Ὁμέρμπεη ὀλίγον πρὸ τῆς φυγῆς του. Ἡ ἰδέα τῆς ἐπιβουλῆς δὲν ἐξηλείφθη εἰσέτι, στηριζομένη μάλιστα ἐπὶ τῇ μετὰ ταῦτα διαγωγῇ του. Ἄλλοι δὲ συγκαταδακτικώτεροι ἀπέδωκαν τὴν φυγὴν του εἰς τὴν κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας μετὰ τὸν τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τοῦ Νικίτη εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, πρὸς οὓς ἔχων στενὰς σχέσεις ἤθελε νὰ εὑρεθῇ ἐν τῇ Λεθαδεῖᾳ ἐπὶ τῆς ἀφίξεώς των. Ἀλλ' ὅσον μὲν περὶ τῆς μετὰ ταῦτα διαγωγῆς τοῦ Ὀδυσσεως εἰς ἐξήγησιν τῆς προτέρας, σφάλλει ὅστις θέλει νὰ εὑρῇ πάντοτε ἐκ προθέσεως μίαν καὶ τὴν αὐτὴν σειρὰν πολιτεύματος τῶν σημαντικῶν ἀνθρώπων καθ' ὅλον τὸ στάδιόν των ἐπὶ ἐπαναστάσεως. Αἱ ἐπαναστάσεις διὰ τῆς σφοδρᾶς ῥοπῆς των ἀλλοιοῦν τὰ ὑπάρχοντα, παρεκτρέπονται πολλάκις τοῦ σκοποῦ, ὃν προέθετο ἐξ ἀρχῆς, καὶ ὑπὸ τῶν πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν περιπετειῶν παρασυρόμεναι συμπαρασύρουσιν συνήθως καὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τροποποιοῦν τὰ φρονήματά των παριστάμεναι ὑπὸ διαφόρους φάσεις. Ὁ Ὀδυσσεὺς, μέγας καὶ πολλὸς μετὰ τὴν ἐν Γραβᾷ μάχην, καὶ ὁ σημαντικώτερος καὶ ἰσχυρότερος τῶν ὁπλαρχηγῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς φυγῆς του οὐδεμίαν εἶχεν ἀφορμὴν τότε εἰς ἐπιβουλήν. Ἀλλ' ἡμεῖς, διερχόμενοι σωζόμενά τινα ἔγγραφα τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἠύραμεν ἐπιστολὴν τοῦ Ὀδυσσεως, δι' ἧς ἀποδεικνύεται ὅτι διετάχθη παρὰ τῆς Ἀρχῆς ἐκείνης νὰ ἐπανακάμψῃ. Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, ἂν καὶ μὴ δικαιολογοῦσαν τὸν τρόπον τῆς φυγῆς του ἐν ἀγνοίᾳ τῶν συμπολεμιστῶν του, ἐκδίδομεν ἐνταῦθα.

« Ἀρεοπαγίται· προσκυνῶ.

« Κατὰ τὴν προσταγὴν σας δὲν ἔλειψα ἀμέσως, ἀφ' οὗ ἔλαβα τὸ ἔσοχον

« γράμμα σας καὶ ἐρίχθηκα εἰς τὸ ἐδῶθε μέρος. Ἐμποδίσθηκα ὅμως ἐδῶ ἐξ
 « αἰτίας τοῦ καιροῦ ὅπου δὲν ἐπέρασαν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι καὶ τοὺς προσμένω
 « κατ' αὐτάς· ἂν ὅμως καὶ εἶναι καμμία ἀνάγκη, γράψετε μου διὰ νὰ προ-
 « φθάσω ἀμέσως χωρὶς ἄργοπορίαν, καὶ εἶμαι ἕτοιμος εἰς τὴν προσταγὴν σας.
 « Μένω. 1822, Φεβρουαρίου 15. Ὁρδὶ Καπανδρίτι. »

Μετὰ δὲ τὴν ἀπὸ Καρυστίας φυγὴν τοῦ Ὀδυσσεύς ἐθεώρησαν οἱ λοιποὶ

Ὀδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος.

Ἐξ ἱχνογραφήματος Ἀγγλοῦ φιλέλληνος.

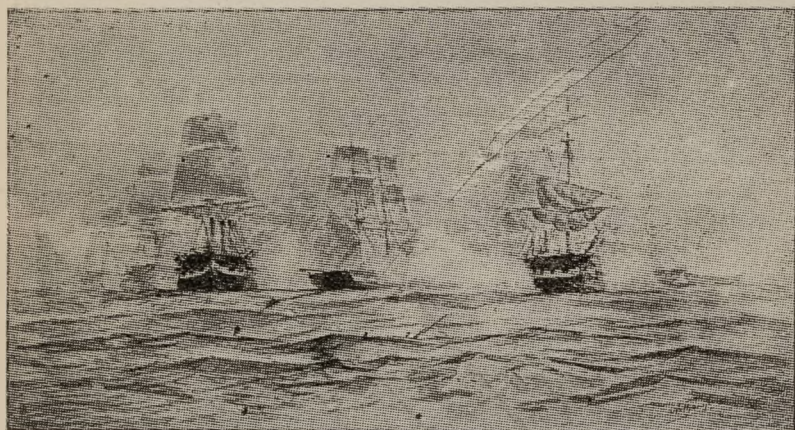
ὀπλαρχηγοὶ τὴν περαιτέρω ἐκεῖ διατριβὴν των πάντη ἄχρηστον· ὅθεν, ἐκτὸς τοῦ ἱθαγενοῦς Κριεζώτου ἐναπομείναντος καὶ περιφερομένου εἰς τὰ βουνὰ Ἐρετρίας καὶ Κούμης, ὅλοι, ἐν οἷς καὶ ὁ ἐπίσκοπος, ἀνεχώρησαν, καὶ ἐτελείωσεν ἢ εἰς ἀπελευθέρωσιν τῆς Καρύστου δευτέρα ἐκστρατεία χείρων τῆς πρώτης. Διέμεινε δὲ ὡς καὶ πρότερον τὸ ἄλλο Εὐδοϊκὸν στρατόπεδον ἐν Βρυσακίοις, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ἔπαθε μετ' ὀλίγον δεινὸν πάθημα, φονευθέντων ἐν τινι συμπλοκῇ κατὰ τὴν Καστέλλαν τὸν Μάρτιον μῆνα τοῦ ἀρίστου ἀρχηγοῦ τοῦ Ἀγγελῆ, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἀναγνώστη, καὶ τοῦ Κότση. Μετὰ τὸ δυστύχημα τοῦτο ἀνεδείχθη ἀρχηγὸς τοῦ στρατοπέδου ὁ Τομαρᾶς·

Κατὰ τὸν αὐτὸν καιρόν, ἀκμάζοντος τοῦ χειμῶνος, ἡ Πύλη ἠτοίμασε παρὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν συνήθειάν της, ναυτικὴν καὶ στρατιωτικὴν δύναμιν κατὰ

τῆς Πελοποννήσου. Ἡ ναυτικὴ δύναμις ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Καπητάν-μπεη, ἔχοντος ὑπὸ τὰς διαταγὰς του καὶ τὸν ὑποναύαρχον τῆς Αἰγύπτου Γιβραλτάρην καὶ τινὰ πλοῖα Ἀλγερινά, Τουνεζινά καὶ Τριπολινά, συνίστατο ἐκ 3 φρεγατῶν, 4 κορβεττῶν καὶ 8 δικαιάρτων· συνέπλεαν δὲ καὶ πολλὰ φορταγωγὰ φέροντα εἰς ἀπόδασιν ἕως 4000 στρατιώτας Ἀσιανούς ὑπὸ τὸν Καρὰ-Μεχμέτπασαν (α) τὸν ἄλλοτε ἀρχιπυροβολιστὴν, καὶ παντὸς εἶδους πολεμικὰς ἀποσκευάς. Ἡ θαλάσσιος δὲ αὕτη δύναμις ἐφάνη ἔξωθεν τῆς Ὑδρας τὴν 27 Ἰανουαρίου, ὅπου ἐστάθη καὶ ὕψωσε τινὰ σημεῖα. Ἡ ἐμφάνι-σις τῶν σημείων τούτων ἔδωκε νέαν ἀφορμὴν νὰ θεωρηθῇ πραγματικὴ ἡ περὶ ἧς ἀνεφέραμεν πρὸ ὀλίγου ἐπιβουλὴ, ἀλλ' ἀπάντησις δὲν ἐφάνη δοθεῖ-σα, καὶ ὁ στόλος ἐπλευσεν εἰς Μοθώνην, τὴν ἐπεσίτισε, καὶ μαθὼν ὅτι τὸ Νεόκαστρον ἦτο σχεδὸν ἀφροῦρητον ἡτοιμάσθη νὰ προσδάλῃ ἐξ ἀπροόπτου, καὶ μία φρεγάτα φέρουσα τὴν σημαίαν τοῦ Γιβραλτάρη, μία κορβέττα καὶ ἐν δικαίταρτον τῷ ἐπλησίασαν τὴν 30 Ἰανουαρίου· ἤλθαν δὲ καὶ διὰ ξηρᾶς Τοῦρκοι ἐκ Μοθώνης. Ἐτυχαν ἐν αὐτῷ ὥς 40 φιλελλήνες ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ στρατηγοῦ Νορμάννου καταπλεύσαντες πρὸ ὀλίγου ἐκ Μασσαλίας. Οἱ φιλοπόλεμοι οὗτοι καὶ ἔμπειροι κανονοβολισταί, συνεργοὺς ἔχοντες καὶ τοὺς ἐναπομείναντας Ἑλληνας, διότι ἐπὶ τῷ ἐμφανισμῷ τῆς ἐχθρικῆς δυνάμεως οἱ πλεῖστοι τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ ἔφυγαν, ἀντεκανονοβόλησαν εὐτυχῶς τὰ κα-νονοβολοῦντα ἐχθρικὰ πλοῖα καὶ τὰ ἠνάγκασαν ν' ἀπομακρυνθῶσιν ἄπρακ-τα· ἐπληγώθησαν δὲ τρεῖς ἐκ τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ, καὶ ἐσκοτώθησαν καὶ ἐπλη-γώθησαν καὶ τινες Ὁθωμανοί. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ὁ στόλος ἀπέ-πλευσεν ὅλος καὶ ἐλλιμένισε τὴν 2 Φεβρουαρίου ἐμπροσθεν τῆς Ζακύνθου, ὅπου ἡ οὐδετέρα κυβέρνησις τὸν ὑπεδέχθη εὐμενῶς, ἐν ᾧ ἀπέπεμψεν, ὡς εἶδαμεν, δυσμενῶς τὸ ἐμβᾶν εἰς τὸν λιμένα ἐκεῖνον πρὸ τινος καιροῦ ἐλλήνι-κὸν πλοῖον, χωρὶς νὰ τὸ ἀφήσῃ μήτε κἂν ν' ἀράξῃ. Ἐξ αἰτίας δὲ τῶν ἐναν-τίων ἀνέμων ὁ στόλος οὗτος ἐνδιέμεινε μέχρι τῆς 13, καθ' ἣν ἀνήχθη καί, μηδὲν καθ' ὅλον τὸν πλοῦν τοῦ ἐμπόδιον ἀπαντήσας, κατέπλευσεν εἰς Πάτρας, ὅπου ἀπεβιδάσθησαν αἱ πολεμικαὶ ἀποσκευαί, ἐν αἷς καὶ 20 πεδινὰ κανόνια, οἱ τετρακισχίλιοι στρατιῶται καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Μεχμέτπασας.

Ἐν ᾧ δὲ ὁ ἐχθρικὸς στόλος ἐπλεε τὴν ἐλληνικὴν θάλασσαν, αἱ τρεῖς ναυτικαὶ νῆσοι ἡτοιμάζαν τὰ πλοῖά των. Εἰκοσιεπτὰ Ὑδραϊκὰ ὑπὸ τὸν Μι-αοῦλην διαδεχθέντα τὸν ναύαρχον Γακουμάκην Τομπάζην παραιτηθέντα, εἰ-κοσι Σπετσιωτικὰ ὑπὸ τὸν Γκίκην Τσούπην, δεκαεὶ Ψαριανὰ ὑπὸ τὸν Νικο-λὴν Ἀποστόλῃ καὶ δύο πυρπολικά συνηνώθησαν ἔξωθεν τῆς Ὑδρας, ἀνή-χθησαν τὴν 8 Φεβρουαρίου, καὶ ἠγκυροβόλησαν τὴν 16 ἔξωθεν τοῦ Μεσολογ-γίου· τὴν δὲ 17 καὶ 18 ἐπλευσαν πρὸς τὰς Πάτρας, ἀλλ' ἐπόδισαν ἐξ αἰτίας σφοδρᾶς ἀντιπνοίας· ἀνήχθησαν τὴν 20 ἐκ νέου, τρίτην ὥραν πρὶν ἐξημε-ρώσῃ, ὑπὸ ἐναντίον πάντοτε ἄνεμον· ἀνήχθησαν καὶ τὰ ἐν τῷ λιμένι τῶν Πατρῶν ἐχθρικά. Ἡγωνίζοντο δὲ οἱ δύο στόλοι ὁ μὲν τουρκικὸς νὰ ἐκπλεύσῃ ἀμαχητί, ὁ δὲ ἐλληνικὸς νὰ βλάβῃ τὸν τουρκικὸν ἐκπλέοντα. Μέχρι τοῦδε ὁ

ἐλληνικός, ὁσάκις ἀπήντα τὸν ἐχθρικόν, παρεφύλλατε μᾶλλον τὰ κινήματά του ἢ ἐφώρμα, προσπαθὼν νὰ τὸν θλάψῃ διὰ μόνων τῶν πυρπολικῶν· ἀλλ' ὁ νέος ναύαρχος, ὁ μεγαλόταλμος Μικούλης, ἤλλαξε τὸν τρόπον τοῦ πολεμεῖν, ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς ἐκ συστάδην μάχης, καὶ πρῶτος, ἂν καὶ ὁ ἐπικρατῶν ἀντίπλους ἀνεμὸς ἔγεινε σφοδρότερος, ὥρμησεν εἰς τὸ μέσον δύο φρεγατῶν ἐκπλήξας καὶ αὐτὸν τὸν ἐχθρὸν διὰ τόσης τόλμης. Κατόπιν ἦλθαν εἰς τὸ μέσον ὁ Μανώλης Τομπάζης, ὁ Σαχτούρης, ὁ Ἀντώνης Κριεζῆς, ὁ Γκίκας Τσούπης, ὁ ναύαρχος τῶν Ψαρῶν, ὁ Κωνσταντῖνος Κοτσιᾶς, ὁ Κοσμάς καὶ ὁ Λάμπρος, καὶ ἔφεραν ἄνω κάτω ὅλον τὸν ἐχθρικὸν στόλον·

Ἡ ναυμαχία τῶν Πατρῶν

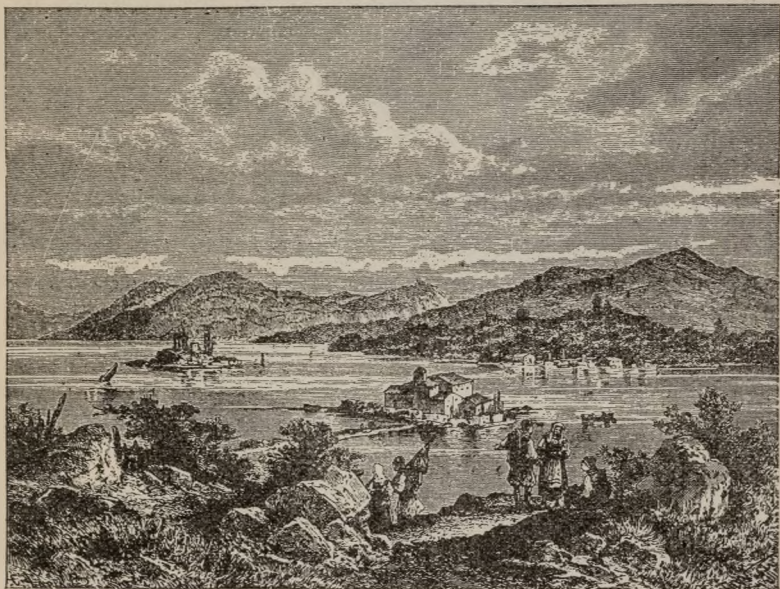
Ἐκ σχεδιογραφήματος Α. Προσαλέντη.

Πέντε περίπου ὥρας διήρκεσεν ἡ ναυμαχία ἐπικρατούσης σχεδὸν τρικυμίας. Τρεῖς Ἑλλήνες ἐσκοτώθησαν, δέκα ἐπληρώθησαν, τὰ ἐλληνικὰ πλοῖα μεγάλως ἐδλάφθησαν. Ἀδελφὸς ἡ ζημία τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ἀλλ' ὁ τρόμος τοῦ κατὰδηλος· διότι, ἀφ' οὗ διεχωρίσθησαν οἱ στόλοι περὶ τὴν ἐσπέραν, κατέφυγεν οὗτος ὡς εἰς ἄσυλον εἰς τὸν φιλικόν του λιμένα τῆς Ζακύνθου τόσον ἀτάκτως, ὥστε δύο πλοῖά του ἔπεσαν τὴν νύκτα εἰς τὰ ῥήγα πρὸς τὸ λοιμοκαθαρτήριον· ἐκινδύνευσαν δὲ νὰ πάθωσι καὶ τὰ λοιπὰ ὑπὸ τῶν φίλων χειρότερα παρ' ὅσα ἔπαθον ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, διότι τὰ εὑρεθέντα ἐν τῷ λιμένι τῆς Ζακύνθου πολεμικὰ ἀγγλικά καὶ αὐστριακὰ τόσον ἐφοβήθησαν μήπως τὰ ἀτάκτως εἰσπλέοντα ὑπὸ τὸ σκότος πέσωσιν ἐπ' αὐτά, ὥστε τὰ ἐκανονοδόλησαν τὴν νύκτα ὡς ἐχθρικά. Τόσον δὲ τὰ τουρκικὰ ἐφοβοῦντο τὰ παραφυλάττοντα ἔξωθεν τοῦ λιμένος ἐλληνικά, ὥστε ἔτοιμα ἦσαν νὰ κανονοβολήσωσιν ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ τῶν τὴν πόλιν ἂν ἐξηλαύνοντο. Ἀφ' οὗ ὁ ἐλληνικός στόλος περιέπλευσε δύο ἡμέρας ἔξωθεν τῆς Ζακύνθου κατέπλευσεν εἰς τὸ Κιτάκιον πρὸς Ὑδρευσιν.

Τὴν δὲ 23 ἦλθε πρὸς αὐτὸν ἀγγλικὸν πλοῖον δικαιολογοῦν ἐπὶ τῇ τρικυμῖα τὴν μὴ ἀποβολὴν τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἀπὸ τοῦ λιμένος τῆς Ζακύνθου, καὶ ἀπαγορεῦον αὐστηρῶς πᾶσαν σύγκρουσιν αὐτοῦ καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐντὸς τῆς ἰονίου θαλάσσης. Ἐπὶ τῇ κοινοποιήσει ταύτῃ ἐπανεπλευσε τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὁ ἑλληνικὸς εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μεσολογγίου, ἐξέπλευσε καὶ ὁ ἐν Ζακύνθῳ τουρκικὸς πρὸς τὸ ἐσπέρας· ἀλλὰ τὴν ἀκόλουθον αὐγὴν ἔγεινεν ἄφαντος, διότι, ἐν ᾧ ὑπεκρίθη ἀπ' ἐσπέρας ὅτι ἐπλεε πρὸς τὰς Πάτρας, θέλων ν' ἀποκρύψῃ, ὡς ἀπεδείχθη μετὰ ταῦτα, τὸν ἀληθῆ σκοπὸν τοῦ, καὶ ν' ἀποφύγῃ τοιοῦτότρόπως τὰς νέας προσβολὰς τῶν Ἑλλήνων, παρήλλαξε τὸν πλοῦν τοῦ ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς καὶ διεσώθη εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου, ἐπισυμβάσης τρικυμίας, ἐναυάγησε μία τῶν φρεγατῶν του. Ὁ δὲ ἑλληνικὸς ἐπλευε πρὸς τὰς Πάτρας εἰς σύλληψιν τῶν ἐκεῖ μεινάντων φορτωγῶν, ἀλλὰ τὰ πλοῖα ταῦτα, ἅμα φανείσης τῆς ἑλληνικῆς σημαίας, ἔκοψαν τὰς ἀγκύρας καὶ κατέφυγαν ἐνδότερον τῶν φρουρίων τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, ὅπου ἡσφαλίσθησαν. Τὴν δὲ 27 Φεβρουαρίου ἀνεχώρησεν ὁ ἑλληνικὸς στόλος εἰς τὰ ἴδια· ἀπέμειναν δὲ ἐν τῷ λιμένι τοῦ Μεσολογγίου ὀκτὼ μόνον πλοῖα ὑπὸ τὸν Μισοῦλην.

Διέμειναν ἐν Μοῦρτῳ ἐκ τῆς ἄλλοτε αὐτόθι καταπλευσάσης τουρκικῆς μοίρας μία φρεγάτα, μία κορβέττα καὶ τέσσαρα δικάταρτα. Ὁ Μισοῦλης, θέλων νὰ κυριεύσῃ ἢ καύσῃ τὰ πλοῖα ταῦτα, ἀπέστειλεν ἐν πρώτοις τὰ ἑπτὰ εἰς Ρινιάσιν ἀντικρὺ τῆς Ἀντιπάξου φρουρουμένην ὑπὸ Σουλιωτῶν, ἵνα παραλάβωσιν ἐκεῖθεν 200 Σουλιώτας ὡς συναγωνιστάς ἐπὶ τῆς ξηρᾶς πρὸς εὐόδωσιν τοῦ σκοποῦ· παρηκολούθησε δὲ καὶ αὐτὸς φέρων ἐκ Μεσολογγίου πολεμοφόδια εἰς χρῆσιν τῶν στρατιωτῶν. Τὴν 6 Μαρτίου ἀνήχθη ὁ ἐν Ῥινιάσῃ στολίσκος· ἐν ᾧ δὲ ἀπείχε τοῦ Μοῦρτου δέκα μίλια, ἦλθεν ἀγγλικὸν πλοῖον ἀναγγέλλον, ὅτι δὲν ἐδίδετο ἄδεια νὰ πλεύσῃ εἰς τὸ παρὰ τὴν ἡπειρωτικὴν παραλίαν νησιδίον τοῦ Μοῦρτου ὡς κείμενον ἐν τῷ μεταξὺ Κορφῶν καὶ Ἡπείρου πορθμῷ. Ὁ ναύαρχος Μισοῦλης ἔστειλεν εὐθὺς τὴν Τερψιχόρην, πλοῖον τοῦ στολίσκου τοῦ, εἰς Κορφοῦς πρὸς τὸν μέγαν ἄρμωστὴν παραπονούμενος διὰ τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην ἀπαγόρευσιν, καὶ ἐπανεπλευσε μετὰ τῶν λοιπῶν τοῦ πλοίων εἰς Μεσολόγγι ἀναμένων ἐκεῖ τὴν ἀπάντησιν. Τὴν 9 ἔφθασεν ἡ Τερψιχόρη ἔμπροσθεν τῶν Κορφῶν, ὁ δὲ πλοίαρχος, φέρων τὰ γράμματα, εἰσῆλθεν ἐπὶ τῆς λέμβου τοῦ εἰς τὸν λιμένα ἀφήσας ἐκτὸς αὐτοῦ τὸ πλοῖον μετέωρον, ὡς σκοπεύων νὰ ἐπανέλθῃ πρὸς τὸν ναύαρχον, ἅμα ἐλάμβανε τὰς ἀπαντήσεις. Ἀλλ' ἀπόντος τοῦ πλοιάρχου, ἡ κυβέρνησις ἔφερεν ἐν ἀγνοίᾳ αὐτοῦ τὴν Τερψιχόρην εἰς τὸν λιμένα καὶ κατεβίβασε τὴν σημαίαν της. Τούτου δὲ γενομένου, εἰδοποίησε τὸν πλοίαρχον περὶ ὧν ἔπραξεν εἰποῦσα ὅτι δὲν ἐκράτει τὸ πλοῖον ὡς ἐχθρικόν, ἀλλὰ διότι τὰ πληρώματα ἄλλων ἑλληνικῶν πλοίων ἐπάτησαν τὴν γῆν τῆς ἀγίας Μαύρας καὶ ἤρπασαν πρόβατα, καὶ διὰ τοῦτο τὸ πλοῖον ἔπρεπε νὰ μείνῃ ἐν τῷ λιμένι τῶν Κορφῶν, ἕως οὗ ἐδίδετο ἡ πρέπουσα ἱκανοποίησις διὰ τὴν καταπάτησιν τῆς ὑπὸ

οὐδετέραν σημαίαν γῆς, καὶ ἡ ὀφειλομένη ἀποζημίωσις διὰ τὴν ἀρπαγὴν τῶν ζώων διέταξε δὲ νὰ λύσῃσι καὶ τὰ πανία τοῦ πλοίου. Ὁ πλοίαρχος, ὅστις ἄλλα ἐπροσδόκα καὶ ἄλλα γύρεν, ἀντέτεινεν εἰς τὴν λύσιν τῶν πανίων καὶ ἠπείλησεν ὅτι, ἂν τὸν ἐδίωζον, θὰ ἐξῆριπτε πῦρ εἰς τὴν πυριτοθήκην τοῦ πλοίου καὶ θὰ ἔκαie καὶ αὐτὸ αὐτανδρον καὶ τὰ ἐν τῷ λιμένι λοιπὰ πλοῖα, ἀλλὰ τὴν ἐπιούσαν ἐπέισθη καὶ τὰ ἔλυσιν. Ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος καταπάτησις τῆς οὐδε-

Ἡ Κέρκυρα (Κορφοί).

τέρας γῆς καὶ ἡ ἀρπαγὴ τῶν ζώων ἦσαν ἀληθεῖς, καὶ ὁ μέγας ἀρμοστής εἶχε δίκαιον ν' ἀπαιτήσῃ ἱκανοποίησιν καὶ ἀποζημίωσιν· ἀλλὰ πῶς ἐδύνατο νὰ κρατήσῃ ἄθωον πλοῖον σταλὲν πρὸς αὐτὸν δι' ἄλλην ὑπόθεσιν καλῇ πίστει; Ἡ ἀντικακοποίησις τότε εἶναι συγχωρητὴ, ὅταν ὁ κακοποιήσας ἀρνήται τὴν ὀφειλομένην ἱκανοποίησιν, ἀλλὰ μήπως ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις τὴν ἡρνεῖτο ἢ ἐδύνατό ποτε νὰ τὴν ἀρνηθῇ; ἢ μήπως οἱ Τοῦρκοι δὲν ἔπραξαν τὰ αὐτὰ καὶ χειρότερα κατὰ τῆς ἀγγλικῆς σημαίας; Πρὸ τινος καιροῦ δὲν εἶχαν ἀρπάσει ἔσωθεν πλοίου ὑπὸ ἀγγλοϊονικὴν σημαίαν ὄχι πρόβατα, ἀλλὰ ἀνθρώπους καὶ παρθένους, τὴν οἰκογένειαν τοῦ ἐκ Πατρῶν Ἀποστόλη Περούκα; καὶ ὅμως οἱ Ἀγγλοι οὔτε πλοῖον τουρκικὸν ἐκράτησαν, οὔτε τὴν τουρκικὴν σημαίαν ὕδρισαν, ἀλλ' ἠρκέσθησαν νὰ ἐλευθερώσωσι τοὺς συλληφθέντας, καὶ τούτους σχεδὸν γυμνοὺς. Καὶ ταῦτα πάντα ἔπραττεν ὁ μέγας ἀρμοστής εἰς ὕβριν τῆς ἑλληνικῆς σημαίας κατέμπροσθεν πλοίου τῆς τουρκικῆς σημαίας εὐρεθέντος ταῖς ἡμέραις ἐκεῖναις ἐν τῷ λιμένι τῶν Κορφῶν.

Ἀφ' οὗ δὲ τοιοιουτοτρόπως ἐκρατήθη ἡ Τερψιχόρη μέχρι τῆς 21, ἀπε-

λύθη ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ ναυάρχου Ἀγγλου ἐλθόντος κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας εἰς Κορφούς καὶ ἀποδοκιμάσαντος τὴν διαγωγὴν τοῦ Μεϊτλάνδου· κατῆρε δὲ εἰς Μεσολόγγι τὴν νύκτα τῆς 22 ὅπου τὴν ἀνέμενεν ὁ Μιαούλης, ὅστις ἰδὼν ὅτι δὲν ἐπετρέπετο ἡ μελετωμένη κατὰ τῶν ἐν Μούρτῳ ἐχθρικῶν πλοίων προσβολή, ἀνεχώρησε τὴν 24 μεθ' ὧλων τῶν πλοίων εἰς τὰ ἴδια.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ, ὁ μέγας ἄρμωστής ἀπέστειλεν εἰς Ἵδραν τὴν φρεγάταν Καμβρίαν ὑπὸ τὸν Χαμιλτῶνα, καὶ ἐν αὐτῇ τὸν διερμηνέα τῆς κυβερνήσεως Πετρίδην, καὶ τῇ ἐγνωστοποίησεν, ὅτι ἀπῆται τετρακόσια δίστηλα ὡς ἀποζημιώσεις τῆς ἐν Ἀγίᾳ Μαύρᾳ ἀρπαγῆς τῶν προβάτων, καὶ ἱκανοποιήσιν διὰ τὴν καταπάτησιν τῆς οὐδετέρας γῆς τῆς· ὅτι ἐπὶ λόγῳ ὕγειονομικῶν προφυλάξεων ἀπηγορεύετο νὰ πλησιάζωσι τὰ ὑπὸ ἐλληνικὴν σημαίαν πλοῖα τὰς ἰονίους ἀκτὰς ἐντὸς 4 μιλίων καὶ νὰ εἰσπλέωσι τὸν πορθμὸν τῶν Κορφῶν· ὅτι τὸ νησίδιον τοῦ Μούρτου ἀνῆκεν εἰς τὴν Ἑπτανήσον, καὶ ὡς τοιοῦτον ἦτον ἀπρόσιτον, καὶ ὅτι ὤφειλε νὰ προειδοποιῇ ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις τὸν μέγαν ἄρμωστήν, ὁσάκις ὁ ἐλληνικὸς στόλος ἐμελέτα νὰ διαπλεύσῃ τὴν μεταξὺ τῶν ἰονίων Νήσων καὶ τῆς ἐλληνικῆς παρχίας θάλασσαν.

Μαθοῦσα ταῦτα ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις ἔσπευσε νὰ στείλῃ πρὸς τὸν μέγαν ἄρμωστήν τὸν Σπανιωλάκην καὶ τὸν διέταξεν, ἐγχειρίζων τὰ περὶ τῆς ἀποστολῆς του γράμματα, νὰ τῷ ἀναγγείλῃ ὅτι ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις ἐτοίμη ἦτο νὰ πληρώσῃ τὰ ἀπαιτούμενα τετρακόσια δίστηλα, ὅτι κατεγίνετο νὰ εὕρῃ τοὺς ἐνόχους καὶ νὰ τοὺς παιδεύσῃ, ὅτι ἀπόστασις τῶν ἐλληνικῶν πλοίων ἀπὸ τῆς ἰονίου ἀκτῆς ἐνδὸς μιλίου ἐφαίνετο ὡς πρὸς τὸν ὕγειονομικὸν σκοπὸν ἰσχυρῶς ἀποστάσεως τεσσάρων, ὅτι ἂν ὁ μέγας ἄρμωστής ἐθεώρῃ τὸ νησίδιον τοῦ Μούρτου ὡς ἐξάρτημα τῆς Ἑπτανήσου καὶ διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην ἀπέκλειε τοῦ λιμένος αὐτοῦ τὰ ἐλληνικὰ πλοῖα, ὤφειλε κατὰ τὴν ἐπαγγελιομένην οὐδετερότητα ν' ἀπομακρύνῃ καὶ τὰ ὀθωμανικά, καὶ ὅτι ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις, ἂν καὶ ἐδλάπτοντο τὰ συμφέροντά της διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν σκοπῶν τῆς, συγκατετίθετο νὰ προειδοποιῇ τὸν μέγαν ἄρμωστήν περὶ τοῦ προκειμένου διαπλου, ἅρ' οὗ τὰ μέλλοντα νὰ διαπλεύσωσι τὴν ἰόνιον θάλασσαν πλοῖα τῆς ἐφθάναν εἰς Γλαρέντσαν.

Διὰ τοιούτων λογικῶν καὶ συνδιαλλακτικῶν ὁδηγιῶν ἐφωδιασμένος ὁ Σπανιωλάκης ἀνεχώρησεν ἐκ Κορίνθου. Ἀλλά, μόλις τὸ φέρον αὐτὸν πλοῖον ἐφθασεν εἰς τὸν λιμένα τῶν Κορφῶν, ὁ μέγας ἄρμωστής διέταξε ν' ἀράξῃ ἐν μεμονωμένῳ τινὶ μέρει, καὶ τὸ περιεκύκλωσε διὰ φυλάκων καὶ στρατιωτῶν ἐπαγρυπνούντων αὐστηρῶς μὴ τυχὸν οἱ ἐν αὐτῷ καὶ οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως συγκοινωνήσωσι· τὸν δὲ ἀπεσταλμένον τῆς Ἑλλάδος περιώρισεν ἐν τῷ πλοίῳ, καὶ τὴν 16 Ἀπριλίου τῷ ἔστειλε τὴν ἀκόλουθον ἀπάντησιν ὑπογεγραμμένην, ἐν ὀνόματι καὶ κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ, παρὰ τοῦ ἐξ ἀπορρήτων του, Φρεδερίκου Χάνκη.

«Κύριε,

«Ὁ λόρδος μέγας ἄρμωστής τῶν ἰονίων νήσων ἔλαβε τὰς ἐπιστολάς λε-

«γούσας ὅτι τὰς ἔστειλλαν πρὸς αὐτὸν τινὲς αὐτονομ αζόμενοι «κυδέρ-
«νησις τῆς Ἑλλάδος» διὰ τινος ἀπεσταλμένου αὐτῆς εὐρισκομένου κατὰ
«τὸ παρὸν ἐν τούτῳ τῷ λιμένι καὶ διατεταγμένου ὑπὸ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος
«αὐτονομάστου κυβερνήσεως νὰ ἔλθῃ εἰς λόγους μετὰ τοῦ λόρδου μεγάλου
«ἄρμостоῦ.

«Ἡ αὐτοῦ ἐξοχότης ἀγνοεῖ παντάπασιν, ὅτι ὑπάρχει προσωρινὴ κυδέρ-
«νησις τῆς Ἑλλάδος, διὰ τοῦτο δὲν ἵμπορεῖ ν' ἀναγνωρίσῃ τοιοῦτον ἀπε-
«σταλμένον· μόνῃ ἢ ἀνάγκῃ νὰ διατηρήσῃ, καθὼς πάντοτε διετήρησε, τὰς
«ἀρχὰς αὐστηροτάτης οὐδετερότητος τὴν παρακινεῖ νὰ συγκατανεύσῃ ὅπως
«λάβῃ ὑπ' ὅψιν τινὰ τῶν ἐν ταῖς ἀνωτέρω ἐπιστολαῖς· εὐδοκεῖ λοιπὸν νὰ
«ᾤσθῃ λώσῃ, ἔτι οὐδεμίαν θέλει νὰ ἔχῃ ἀνταπόκρισιν μετὰ κατ' ὄνομα Δυ-
«νάμεως, ἣν δὲν γνωρίζει, καὶ ὅτι ἡ ἀπόφασίς τῆς εἶναι ἐν συνόψει ἢ ἀκό-
«λουθῶς.

«Πλοῖον λεγόμενον ἑλληνικὸν ὑπὸ σημαίαν μὴ ἀναγνωρίζομένην καὶ
«οὐδαμοῦ δεκτὴν ἀποκλείεται τῶν ἰονίων λιμένων. Δὲν ὀφείλει ἡ αὐτοῦ ἐξο-
«χότης νὰ συζητήσῃ μετὰ Δυνάμεως μὴ ἀναγνωρίζομένης ὅ,τι κρίνει εὐλο-
«γον νὰ πράξῃ· λέγει ὅμως ὅτι τὸ νησίδιον τοῦ Μούρτου ἐξαρτάται ἀπὸ τοῦ
«ἰονίου κράτους, καὶ ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας εἶναι ὁ μόνος προστάτης
«του. Ἡ αὐτοῦ ἐξοχότης θεωρεῖ πρὸς τούτοις ὅλον τὸν μεταξὺ Μούρτου καὶ
«Κασσιωπίας πορθμὸν τῶν Κορφῶν ὡς πραγματικῶς λιμένα τῶν Κορφῶν. Ἡ
«ἰδὼτος κυδέρνησις, ὁρμωμένη ἐκ τῶν ἀρχῶν τῆς αὐτῆς οὐδετερότητος, ἦν
«πάντοτε διετήρησεν ὡς πρὸς τοὺς ἀλληλομαχοῦντας, ἐλεεινολογεῖ τὴν μω-
«ρὰν ἀλαζονείαν τῶν ὠθησάντων τὰ πράγματα εἰς τὴν τωρινὴν κατάστασιν.
«Ἡ αὐτοῦ ἐξοχότης ἀξιολογεῖ ὅ ἐν τῷ λιμένι τούτῳ ἀνθρωπος ν' ἀναχωρήσῃ ἐν
«ἀκαρεῖ.»

Διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ὁ μέγας ἄρμостὴς ἀπηγόρευεν εἰς τὰ ἑλλη-
νικὰ πλοῖα τὸν μεταξὺ Κορφῶν καὶ ἡπειρωτικῆς παραλίας διάπλουν καὶ τὴν
ἐφόρμησιν αὐτῶν ἐπὶ τὰ ἐν τῷ λιμένι τοῦ Μούρτου τουρκικά, διότι τὸν μὲν
πορθμὸν ἐθεώρει ὡς πραγματικῶς λιμένα τῶν Κορφῶν. τὸ δὲ νησίδιον τοῦ
Μούρτου ὡς ὑπὸ τὴν μοναδικὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας. Παλαιαὶ συνθη-
και μεταξὺ Βενετίας καὶ Τουρκίας ἀπηγόρευαν τῷ ὄντι τὸν εἰς τὸν πορθμὸν
πλοῦν τουρκικῶν πολεμικῶν πλοίων καθὼς καὶ τὴν ἀνέγειρσιν ὀχυρωμάτων
ἐπὶ τῆς τουρκικῆς τοῦ πορθμοῦ παραλίας. Ἄλλ' ὁ σκοπός, δι' ὃν ὠρίσθη
ἄλλοτε τοῦτο, ἀπέβλεπεν, ὡς εἶναι πασιφανές, εἰς τὴν ἀσφάλειαν τῆς νήσου
τῶν Κορφῶν ἀπὸ ἐνδεχομένης τουρκικῆς ἀποδόσεως· ἀρ' οὐ δὲ μετέπεσεν
ἡ Ἀρχὴ τῶν νήσων ἀπὸ τῶν Βενετῶν εἰς ἄλλους, ἐθεωρεῖτο ὁ ὅρος ὡς μὴ
ὑπάρχων. Ἀλλά, ἂν ἤθελεν ὁ μέγας ἄρμостὴς νὰ τὸν ἐφαρμόσῃ, διατί κατὰ
παράδοξον αὐτοῦ ἄφησε τὰ τουρκικά πλοῖα νὰ εἰσπλεύσωσι τὸν ἀπηγορευ-
μένον πορθμὸν καὶ ν' ἀσφαλίσθωσιν ἐντὸς αὐτοῦ; ἂν δ' ἐπροφασίζετο ὅτι τὰ
ἐδέχθη ἐπὶ τῆς ἀποστασίας τοῦ Ἀλῆ, διατί τὰ διετῆρει καὶ μετὰ τὴν κατα-
στροφὴν αὐτοῦ παρὰ τὴν προκήρυξίν του; δὲν ἔλεγε δι' αὐτῆς ὅτι πλοῖα

εἴτε τουρκικά εἴτε ἑλληνικά δὲν ἦσαν δεκτὰ ἐντὸς τῶν ἰονίων λιμένων; δὲν ἐχρεώσται νὰ ἀποδιώξῃ καὶ τὰ τουρκικά ἀφ' οὗ δὲν ἐδέχετο τὰ ἑλληνικά; ἢ μεροληψία τοῦ μεγάλου ἀρμοστοῦ ἐπὶ βλάβῃ τῆς Ἑλλάδος ἦτο τόσοι μᾶλλον ἀξιόμιμπος καθ' ὅσον ἤθελε νὰ τὴν κρύπτῃ πάντοτε ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐστηράς οὐδετερότητος. Τὸ δὲ ὕψος τῆς ἐπιστολῆς ἀνάξιον ἀνδρὸς κατέχοντος τόσοι ὑψηλὴν θέσιν ἀρκεῖ αὐτὸ καὶ μόνον νὰ δείξῃ τὸ πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα πάθος αὐτοῦ.

Ὁ δὲ Κολοκοτρῶνης, ἂν καὶ ἐμποδίσθῃ τοῦ νὰ ἐκστρατεύσῃ μετὰ τὴν

Ἀναγνώστης Δηληγιάννης.

πτῶσιν τῆς Τριπολιτσᾶς εἰς Πάτρας, ἀνεδείχθη μετὰ τὴν ἐν Ἐπιδαύρῳ συνέλευσιν κοινῇ γνώμῃ ἀρχηγὸς τῆς πολιορκίας καὶ ἔδειξεν ἐπὶ τῶν ἐτοιμασιῶν τῆς ἐκστρατείας τοῦ ἄκραν δραστηριότητα. Ἀνέβη ἐν πρώτοις εἰς Τριπολιτσάν, ὅθεν ἀπέστειλεν ἐν ὀνόματι τῆς κυβερνήσεως τὰς περὶ στρατολογίας διαταγὰς τοῦ εἰς πολλὰς ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου, καί, ἀφήσας τὸν υἱὸν τοῦ Πάνου ὡς πολιτάρχην, μετέβη εἰς Καρύταιναν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Γαστούνην, ὅπου διέτριψεν ἡμέρας τινὰς προπαρασκευάζων τὰ τοῦ πολέμου.

Τὸ σχίσμα μεταξὺ τῶν προεστώτων τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν ὀπληρχηγῶν οὐδαμοῦ ἦτο τόσοι ἐπαισθητὸν ἢ τόσοι βλαπτικὸν ὅσον ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Καρυταίνης, διότι ἄλλοι μὲν ὑπερίσχυε τὸ ἐν ἢ τὸ ἄλλο κόμμα, ἐν δὲ τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ οἱ Δηληγιάνναι καὶ Κολοκοτρῶναι, οἱ ἀντιφερόμενοι, ἦσαν ἰσοδύναμοι. Εἰς μάτην ἐπροσπάθησαν οἱ ἐν Ἐπιδαύρῳ νὰ τοὺς συμβιδάσωσι· φιλοτιμίαι, ἀντιζηλῖαι καὶ συμφέροντα ἀπέκρουαν πάντα συμβιδασμόν. Οἱ μὲν Δηληγιάνναι ἤθελαν νὰ διατηρήσωσιν ἣν εἶχαν ὑπεροχὴν πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ των, ὁ δὲ Κολοκοτρῶνης ἤθελε νὰ κινή αὐτὸς ὅλα τὰ ὅπλα τῆς. Ἀλλ' ἐν τῇ παρούσῃ περιστάσει, ἐπειδὴ καὶ τὰ δύο μέρη εἶχαν περὶ πολλοῦ τὴν ἐκστρατείαν, ἐσυμβιδάσθησαν ὥστε νὰ στρατολογήσῃ ἕκαστον κόμμα τοὺς ἰδίους, καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Δηληγιάννην νὰ μὴ στρατοπεδεύσωσιν ὅπου οἱ ὑπὸ τὸν Κολοκοτρῶνην. Ἀφ' οὗ δὲ τὰ διάφορα σώματα ἐξεστράτευσαν ἐκ τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν πρὸς τὰς Πάτρας, 1500 Καρυτινοὶ ὑπὸ τὸν Πλαπούταν, 800 Γαστουναῖοι ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Πετμεζᾶν καὶ ἄλλοι τόσοι Τριπολιτσιῶται, Φαναρίται καὶ Πύργιοι ὑπὸ

τὸν Γενναῖον καὶ ἄλλους ὀπλαρχηγούς, ἐτοποθετήθησαν κατ' ἀρχὰς ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Ἀλῆ-τσελεπῆ 8 ὥρας μακρὰν τῶν Πατρῶν· μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας μετετόπισαν εἰς τὸ πλησιέστερον χωρίον Ἀχαϊάν, 4 ὥρας μακρὰν τῶν Πατρῶν. Οἱ δὲ Καλαβρυτινοὶ ὥς 1000 ὑπὸ τὸν Ζαήμην καὶ ἄλλους, καὶ οἱ Πατρεῖς ὥς 500 ὑπὸ τοὺς Κουμανιώτας ἐτοποθετήθησαν ἐν πρώτοις κατὰ τὰ Νεξερὰ, καὶ μετ' ὀλίγον κατέλαβαν καὶ τὴν Χαλανδρίτσαν. Συνηνώθησαν καὶ οἱ μετὰ ταῦτα φθάσαντες Καρυτινοὶ ὥς 800 ὑπὸ τὸν Κανέλλον Δηληγιάννην, καὶ 600 Τριπολιτσιῶται ὑπὸ τὸν Σέκερην, τὸν Λεβιδιώτην καὶ ἄλλους. Κατεῖχαν δὲ καὶ τὰ Σελὰ ὥς 300 ὑπὸ τὸν Λόντον. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης ἐστρατοπέδευεν ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Ἀλῆ-τσελεπῆ· ὅλοι δὲ οἱ ἐκστρατεύσαντες συνηριθμοῦντο, ἀρχομένου τοῦ Μαρτίου, εἰς 6300.

Οἱ δὲ ἐν Πάτραις Τοῦρκοι ἐνισχυθέντες ὑπὸ τῶν ἐσχάτως ἐκεῖ ἀποδάντων ἦσαν ἱκανοὶ ὅχι μόνον εἰς ἄμυναν ἀλλὰ καὶ εἰς ἐπίθεσιν. Τὴν 25 Φεβρουαρίου ἐξεστράτευσαν πανστρατιᾷ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ νεοελθόντος Μεχμέτπασα, καὶ διενυκτέρευσαν ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Τσουκαλᾶ. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν δισχίλιοι ἐκίνησαν κατὰ τὴν Ἀχαϊάν, καὶ ὀλιγαριθμότεροι κατὰ τὴν Χαλανδρίτσαν. Ἀπέχουν δὲ τὰ δύο ταῦτα χωρία ἀπ' ἀλλήλων τέσσαρας ἡμισυ ὥρας· καὶ οἱ μὲν κατέχοντες τὴν Χαλανδρίτσαν Πατρεῖς ὀλίγοι ὄντες ἔφυγαν, καὶ οἱ ἐχθροὶ ἔκαυσαν τὸ χωρίον· οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Πλαπούταν, τὸν Γενναῖον καὶ τὸν Πετμεζᾶν, ἰδόντες τὴν Χαλανδρίτσαν καιομένην καὶ μαθόντες παρὰ τῆς προφυλακῆς των ὅτι ἐπύρχοντο οἱ Τοῦρκοι, ἐκίνησαν ἄφοβοι εἰς ἀπάντησίν των. Ἦτον αὕτη ἡ πρώτη φορά, καθ' ἣν οἱ Πελοποννήσιοι ἤρχοντο εἰς μάχην μετὰ τῶν Ἀνατολιτῶν, οὓς ἐμπαίζοντες διὰ τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὸν τρόπον τοῦ πολεμεῖν ὠνόμαζαν Κακλαμάνους, καὶ τὸν Μεχμέτπασαν Κακλαμάρμπασαν· ἀλλ' οἱ Κακλαμάνοι, ἂν καὶ δὲν ἦσαν ἐπιδέξιοι εἰς τουφεκοπόλεμον, δὲν ἦσαν ἀνανδροὶ· ἦσαν δὲ καὶ ἐπιτήδειοι διαξίφισταί. Ἐν τῇ συμπλοκῇ δὲ ταύτῃ τοὺς ἔτρεψαν οἱ Ἕλληνες, τοὺς κατεδίωξαν καὶ τοὺς περιώρισαν ἐπὶ τοῦ λοφίσκου τοῦ Τσουκαλᾶ. Ἡ μάχη αὕτη διήρκεσε σχεδὸν μέχρι τῆς ἐσπέρας· τὴν δὲ νύκτα ἐπανήλθαν οἱ μὲν Τοῦρκοι εἰς Πάτρας, οἱ δὲ Ἕλληνες εἰς Ἀχαϊάν· Ἐφονεύθησαν δὲ ἐν τῇ μάχῃ 4 Ἕλληνες καὶ 30 Τοῦρκοι, ἐν οἷς καὶ εἰς χιλιάρχος, ὅστις κυκλωθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλη Κολοκοτρώνη καὶ τριῶν ἄλλων Ἑλλήνων καὶ δις πληγωθεὶς, ἔκοψε πρῶτον τὴν κεφαλὴν ἐνὸς τῶν κυκλούντων αὐτὸν καὶ ἔπειτα ἔπεσε νεκρὸς ὑπὸ τὰ τραύματα τῶν ἄλλων.

Μετὰ δὲ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος συμπλοκὴν ἔφερεν ὁ Κολοκοτρώνης πλησιέστερον τοῦ ἐχθροῦ τὰ στρατεύματα, καὶ αὐτὸς μὲν καὶ τὰ ὑπὸ τὸν Πλαπούταν κατέλαβαν τὸ Σαραθάλι, τὰ δὲ ὑπὸ τὸν Γενναῖον καὶ τὸν Τσαννέτον Χρηστόπουλον τὸν Πιλαϊόπυργον, τὰ δὲ ὑπὸ τὸν Πετμεζᾶν, τὸν Γιαννάκην Κολοκοτρώνην καὶ τὸν Πικασταθόπουλον τὴν Ὀδριά· 700 δὲ Καλαβρυτινοὶ διετάχθησαν νὰ καταλάβωσι τὸ Γηροκομεῖον. Πρὶν δὲ κινήσῃ ὅλον τὸ σῶμα τῶν Καλαβρυτινῶν εἰς κατοχὴν τῆς θέσεως ταύτης ἐπροπορεύθησαν

ὡς 60 ἐξ αὐτῶν. Ἐξήλθαν συγχρόνως τῶν Πατρῶν καὶ τινες Τοῦρκοι εἰς κατάληψιν τῆς αὐτῆς θέσεως, ἀλλ' ἡῦρα αὐτὴν προκαταληφθεῖσαν ὑπὸ τῶν 60 Ἑλλήνων. Εἰσῆλθον εἰς τὸ Γηροκομεῖον καὶ οἱ ἄλλοι Καλαβρυτινοί, καί, τούτου γενομένου, ἐξεστράτευσαν διςχίλιοι Τοῦρκοι πρὸς τὴν θέσιν ἐκείνην. Τότε ὁ Κολοκοτρώνης ἀπέστειλεν εἰς βοήθειαν τῶν ἐν Γηροκομείῳ τὸν μὲν Γενναῖον δεξιόθεν ἄνωθεν τοῦ Κυνηγοῦ, τὸν δὲ Πλαπούταν διὰ τῆς πεδιάδος. Τὸ σχέδιον τοῦτο εὐδοκίμησε, καὶ οἱ Ἕλληνες ἔτρεψαν τοὺς Τούρκους καὶ εἰσῆλθον καταδιώκοντές τους καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν φονεύσαντες 30. Ἡρίστευσε δὲ ὑπὲρ πάντα ἄλλον ὁ σημαιοφόρος Καραχάλιος, ὅστις, πληγωθεὶς εἰς τὴν κερὰν ἐπὶ τῆς πρώτης κατὰ τῶν ἐχθρῶν ὁρμῆς τῶν ὑπὸ τὸν Πλαπούταν, ἐσκοτίσθη καὶ ἔπεσεν, ἀλλ' ἀναστὰς μετ' ὀλίγον ἔδραξε τὴν σημαίαν καὶ ἐπροπορεύετο ὅλου τοῦ στρατεύματος. Μετὰ τὴν μάχην ταύτην, συμβῆσαν τὴν 2 Μαρτίου, οἱ Ἕλληνες ἐπανῆλθον εἰς τὰς θέσεις των, καθὰ διέταξεν ὁ Κολοκοτρώνης μὴ ἐγκρίνας νὰ μείνωσιν ἐν τῇ πόλει. Τὴν δὲ ἐπαύριον κατέδωκαν ἐκ Νεζερωῶν καὶ οἱ λοιποὶ Ἕλληνες, καὶ κατέλαβον οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Σέκερην Τριπολιτσιῶται τὸν λινὸν τοῦ Σαήταγα, οἱ δὲ Πατρεῖς ὑπὸ τοὺς Κουμανιώτας τὴν θέσιν τοῦ Κυνηγοῦ παρὰ τὸ Γηροκομεῖον· ἐτοποθετήθησαν δὲ καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Δηληγιάννην κατὰ τὸ Πουρναρόκαστρον, ὁ δὲ Ζαήμης μετὰ τινων Καλαβρυτινῶν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Ὀμπλοῦ.

Ὁ δὲ Μεχμέτπασας, ἄφ' οὗ ἀπέτυχε καὶ ἐν τῇ πρώτῃ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκδρομῇ καὶ εἶδεν εἰσελθόντας τοὺς ἐχθροὺς καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν, ἐταπείνωσε τὴν ὀφρὺν του, συνενόηθη μετὰ τοῦ ἐν Ῥίφῃ καθημένου Ἰσούφη, ὃν ὠλιγώρει ἔως τότε, καὶ ἐζήτησε τὴν σύμπραξιν τῶν ἐκεῖ καὶ τῶν ἐν τῷ Ἀντιρρίφῃ. Ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ ταύτῃ συνήχθησαν εἰς Πάτρας ὡς 8000, καὶ τὴν 9 Μαρτίου ἐξεστράτευσαν ὅλοι ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν δύο πασάδων, καὶ πεσόντες ἐν πρώτοις εἰς τοῦ Κυνηγοῦ ἔτρεψαν τοὺς ὑπὸ τοὺς Κουμανιώτας κατέχοντας τὴν θέσιν ἐκείνην Πατρεῖς, ἐσκότωσαν τὸν σημαιοφόρον καὶ ἐπῆρσαν τὴν σημαίαν των. Πολλοὶ Ἕλληνες τῶν ἐν τῷ Γηροκομείῳ καὶ τῷ λινῷ τοῦ Σαήταγα ἐξήλθον εἰς βοήθειαν τῶν καταδιωκομένων, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἐτράπησαν, καὶ μὴδὲ νὰ ἐπκνέλωσιν εἰς τὰς θέσεις των ἐδυνήθησαν. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης ἔδωκεν εἰς κίνησιν τὰ ὑπὸ τὸν Πλαπούταν, τὸν Γενναῖον, τὸν Δηληγιάννην, τὸν Τσαννέτον Χρηστόπουλον καὶ τὸν Πετμεζᾶν σώματα· ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι ἔτρεψαν καὶ ταῦτα καὶ ἐπολιόρκησαν καὶ τὸ Γηροκομεῖον. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ ὁ Γενναῖος εἰσῆλθε μετ' ὀλίγων εἰς τὸν λινὸν τοῦ Σαήταγα ὅπου ἡῦρε πολλὰ ὀλίγους Τριπολιτσιώτας καὶ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν Σέκερην, διότι οἱ πλεῖστοι τῶν ἐναπομεινάντων ἔφυγον ἰδόντες τὰ γινόμενα. Ἐν ἐνὶ λόγῳ οἱ Τοῦρκοι ἔτρεψαν ὅλους τοὺς Ἕλληνας, καὶ ἠνάγκασαν καταδιώκοντές τους νὰ κατὰφύγωσιν εἰς τὰ ὄρη, ἐκτὸς τῶν ἐν Γηροκομείῳ καὶ τῷ λινῷ, οὓς ἀπέκλεισαν καὶ ἐπολέμουν, καὶ τῶν ὑπὸ τὸν Πλαπούταν ἐν τῇ πεδιάδι ὀχυρωθέντων. Ἐπὶ τῆς φυγῆς δὲ ταύτης ἐκινδύνευσε νὰ συλληφθῇ καὶ ὁ Ζαήμης. Εὐρεθεὶς οὗτος ἐπὶ τῆς ἐξόδου τῶν ἐχθρῶν ἐν Ὀμπλῷ ἐκί-

Ὁ Κολοκοτρώνης ἐν μέσῳ τῶν στρατιωτῶν του.

Εἰκὼν Ἑας.

νησε μετά τινων στρατιωτῶν πρὸς τὸ Γηροκομεῖον, ὅπου ἦσαν οἱ πλείστοι τῶν Καλαβρυτινῶν, καὶ πεσὼν καθ' ὁδόν, ἐπὶ τῆς τροπῆς τῶν Ἑλλήνων, εἰς τὸ μέσον τῶν ἐχθρῶν καὶ καταδιωχθεὶς, ἔφθασεν ἔφιππος εἰς τὸ χεῖλος ῥύακός τινος, ὅπου ἀφηνιασάντος τοῦ ἵππου, ἐπέξευσε καὶ διαπεραιωθείς πεζὸς ἀπέφυγε τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν μεινάντων ἐντεῦθεν τοῦ ῥύακος.

Ἐπὶ τῆς τροπῆς δὲ ταύτης ὁ Κολοκοτρώνης, ὅστις διέμενε κατὰ τὸ Σαραδάλι, ἐκινήθη μόνος κατὰ τὸν Παλαιόπυργον μὴδ' αὐτὸς ἠξεύρων πρὸς τί ἐκινεῖτο. Καθ' ὁδὸν ἀπήντησε τὸν Λεχωρίτην στελλόμενον πρὸς αὐτὸν παρὰ τοῦ Ζαήμη ἀγγελιαφόρον, καὶ τὸν συμπαρέλαθε· πλησιάσας δὲ πρὸς τὸν Παλαιόπυργον εἶδεν ἐπ' ἀνῶθέν του μικρὰν ἑλληνικὴν σημαίαν καὶ 15 Ἑλλήνας καθημένους καὶ θεωροῦντας τὰ γενόμενα. « Ποῖον ἔχετε ἀρχηγόν; » τοὺς ἠρώτησε. « Τὸν Βαγγέλη Κουμανιώτη » ἀπεκρίθησαν. « Ἐμένα μὲ γνωρίζετε; » τοὺς ἠρώτησε πάλιν ὁ Κολοκοτρώνης. « Ὀχι, » ἀπεκρίθη ὁ Κουμανιώτης. « Ἐγὼ, » ἐπανέλαθεν, « εἶμαι ὁ Κολοκοτρώνης, ἀκολουθεῖτέ με καὶ ἔχει ὁ Θεός. » Κατέβησαν οἱ 15, τὸν ἠκολούθησαν καὶ ἔγειναν 17· προχωροῦντες ἔγειναν 50 καὶ συμπαρέλαθον καθ' ὁδὸν καὶ τὸν Παρασκευᾶν Πλαπούταν. « Στήσε ἐδῶ Βαγγέλη, » εἶπε τότε ὁ Κολοκοτρώνης, « τὴν σημαίαν σου· καὶ Σύ, Παρασκευᾶ, σῦρε καὶ πιάσε τὸ ἐμπρὸς τῆς σημαίας τοῦ Βαγγέλη ἀσθεστοκάμινον. » « Εἶναι ἀνοιχτός ὁ τόπος καὶ χανόμεθα, » ἀπεκρίθησαν οἱ περὶ τὸν Παρασκευᾶν « μὴ φοβᾶσθε, » ἐπανέλαθεν ὁ Κολοκοτρώνης, « ἐγὼ δὲν σᾶς ἀφίνω νὰ χαθῇτε· σᾶς στέλνω βοήθειαν. » Τὸ ὄνομα τοῦ Κολοκοτρώνη ἦτο πύργος δυνάμεως· ἔγεινεν, ὡς εἶπε, καὶ κατελήφθη ἡ κάμινος. Ἐμπροσθεν αὐτῆς ἦσαν 60 Τούρκοι ἔφιπποι καὶ ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς Ἑλλήνας· ἀλλ' οἱ Ἑλληνες ἀντέστησαν καὶ διετήρησαν τὴν θέσιν των. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης παρετήρησεν ὅτι τὸ κέντρον τοῦ ἐχθροῦ ἦτο δυνατόν καὶ ἀδύνατοι αἱ πτέρυγές του· διὰ τοῦτο, ἀφ' οὗ ἐθάρρυνε τὸ κατὰ τὴν κάμινον μικρὸν σῶμα, μετέβη μετὰ τοῦ σημαιοφοροῦ του Καραχάλιου καὶ τοῦ ὑπασπιστοῦ του Φωτάκου πρὸς τὸ ἄλλο μέρος, τὸ κρατούμενον ὑπὸ τῶν Τούρκων μέχρι τῆς μάνας τοῦ νεροῦ, καὶ ἐκραύγασεν ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς ἐπὶ τῶν βουνῶν Ἑλλήνας· « κάτω, Ἑλληνες, κάτω, ἐδῶ εἶναι ὁ Κολοκοτρώνης. » Ἀκούσαντες οἱ ἐκεῖ τὴν βροντώδη φωνὴν τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τὸ ὄνομά του ἤρχισαν νὰ καταβαίνωσι πρὸς τὸ μέρος ὅπου ἦτον ὁ Κολοκοτρώνης καὶ νὰ μάχωνται· πολλοὶ δὲ ὑπῆγαν καὶ ὅπου ἦσαν ὁ Βαγγέλης καὶ ὁ Παρασκευᾶς ἰδόντες ὅτι ἦσαν καὶ ἐκεῖ Ἑλληνες, καὶ οὕτως ἐξήφθη ἡ μάχη. Ἐντοσοῦτῳ ἐπολέμουν ἀδιακόπως καὶ οἱ ἐν τῇ Γηροκομέῳ καὶ οἱ ἐν τῇ Λινῷ καὶ ἀντειχάν γενναίως, ἂν καὶ ἐκανονοβολοῦντο καὶ ἐβορβοβολοῦντο ὑπὸ τῶν ἔξω· ἐπίσης διεκρίνοντο καὶ οἱ ἐν τῇ πεδιάδι μαχόμενοι ὑπὸ τὸν Πλαπούταν· Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης μετεχειρίσθη εὐτυχῶς τὸ ἀκόλουθον στρατήγημα. Ἀνέβη εἰς τινα ὑψηλὴν θέσιν, καί, ἀφ' οὗ ἐκύτταζε διὰ τοῦ τηλεσκοπίου του τοὺς πολεμοῦντας ἐκατέρωθεν·

ἐκρότησε τὰς χεῖρας καὶ ἐκραύγασεν· «Ἐτσάκισαν οἱ Τοῦρκοι, ἐτσά-
«κισαν· πάρτε τους, Ἑλληνες, πάρτε τους.» Οἱ Τοῦρκοι δὲν
ἐτσάκισαν, ἀλλ' οἱ πολεμοῦντες πρὸς τὸ ἐν μέρος δὲν ἔδλεπαν τί ἐγίνετο
πρὸς τὸ ἄλλο· διὰ τοῦτο ἐπίστευσαν καὶ Τοῦρκοι καὶ Ἑλληνες τὴν φωνὴν
τὴν λέγουσαν «οἱ Τοῦρκοι ἐτσάκισαν,» νομίζοντες οἱ τοῦ ἐνὸς μέρους
ὅτι τῷ ὄντι ἐτσάκισαν οἱ τοῦ ἄλλου· ὥστε ἐπαλήθευσαν μετ' ὀλίγον ὅσα μὴ
ἀληθῶς εἶπεν ὁ Κολοκοτρώνης κατ' ἀρχάς. Καὶ πανταχόθεν δὲ ἐτράπησαν
οἱ Τοῦρκοι καταδιωκόμενοι μέχρι τῆς πόλεως. Δεκαοκτὼ ἔξ αὐτῶν. ἐν οἷς
καὶ ὁ κεχαγιάς τοῦ Μεχμέτπασα, μὴ δυνηθέντες νὰ καταφύγῃσι καὶ αὐτοὶ
εἰς τὴν πόλιν, ἐκλείσθησαν ἐν τινι περιτειχίσματι, ὅπου εἰσπηδήσαντες ὁ
Πλαπούτας καὶ τινες τῶν περὶ αὐτὸν τοὺς ἐφόνευσαν. Διακόσιοι ὑπελογίσθη-
σαν ὅλοι οἱ ἐπὶ τῆς μάχης ταύτης φονευθέντες Τοῦρκοι· ἐφονεύθησαν καὶ
ἐπληγώθησαν καὶ εἴκοσιν Ἑλληνες. Τοιοῦτοτρόπως μετέβαλεν ὁ Κολοκοτρῶ-
νης τὴν κατὰ τὴν 9 Μαρτίου ἡτταν τῶν Ἑλλήνων εἰς νίκην. Τούτου δὲ γε-
νομένου ἀνεχώρησεν εἰς Κόρινθον ἀφήσας τοποτηρητὴν τὸν Πλαπούταν, εἰς
ὃν ἀνέθετε πάντοτε τὰ τῆς στρατοπεδαρχίας ἐν τῇ ἀπουσίᾳ του.

Λήγοντος δὲ τοῦ Ἀπριλίου ἐξεστράτευσαν οἱ Τοῦρκοι, οἱ μὲν πρὸς τὸ
Γηροκομεῖον, οἱ δὲ πρὸς τὸ Σαραβάλι, ἀλλὰ πολλὰ παθόντες ὠπισθοδρόμη-
σαν. Ἐπέβησαν συγχρόνως καὶ τινες αὐτῶν εἰς πλοιάριον καὶ ἐπλευσαν πρὸς
τὸν ποταμὸν τῆς Ἀχαΐας, ἵνα ἐπιπέσωσιν ὀπισθεν τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ
οὗτοι γενναίως ἀντικρουσθέντες, χάρις εἰς τὸν Νικολὸν Μπούκουρη, οὐδὲ
ν' ἀποδῶσιν ἐδυνήθησαν. Ἐξεστράτευσαν καὶ αὖθις, ἀλλ' οὐδὲ καὶ τότε εὖ
δοκιμήσαντες ἔπαυσαν ἐπιτιθέμενοι.

Π. Μπουρμπουζακί

Υπογραφή τοῦ Πετρόμπεη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ.

Καταστροφή τῆς Κασσάνδρας. — Ὑποταγή τοῦ ἁγίου Ὁρους. — Καταστροφή τῆς Ναούσης καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος καθ' ὅλην τὴν Μακεδονίαν.

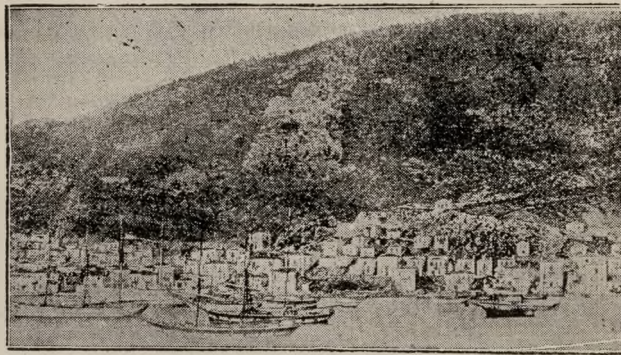
Ο ΠΟΛΕΜΟΣ πρὸς τὰ μέρη τῆς Μακεδονίας δὲν εὐτύχει ἀλλὰ διετηρεῖτο· οὔτε ὁ Ἰσούφμπέης εἶχε δυνάμεις ἱκανὰς νὰ ὑποτάξῃ τοὺς Κασσανδρεῖς, οὔτε οἱ Κασσανδρεῖς ἦσαν ἱκανοὶ νὰ περιορίσωσι τὸν Ἰσούφμπεην. Ἡ Πύλη εἰς ἐνίσχυσιν τῶν πολεμικῶν τῆς κινήματων ἀπέστειλεν ἡγεμόνα εἰς Θεσσαλονίκην φέροντα τίτλον γενικοῦ ἀρχηγοῦ Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας τὸν Ἀδδουλαβούδπασαν δραστήριον, εὐτολμον καὶ πολλῆς ἱκανότητος ἄνδρα, δεικνύοντα κατὰ τὰς περιστάσεις ποτὲ μὲν ὑπὸ τὴν λεοντὴν τὴν ὠμότητα τῆς ψυχῆς του ποτὲ δὲ ὑπὸ τὴν ἀλωπεκὴν τὴν ὑπουλότητα τοῦ χαρακτῆρός του Ὁ νέος οὗτος στρατάρχης φθάσας εἰς Θεσσαλονίκην τὸν Σεπτέμβριον ἐξέδωκε προκήρυξιν, δι' ἣς ἐξύμνει τὴν πρὸς τοὺς βασιλέας γενναιοφροσύνην τοῦ Σουλτάνου, ἐμέμφετο τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγνωμοσύνην τῶν ὀνειροπολούντων τὴν ἀνόρθωσιν τῆς προγονικῆς τῶν αὐτοκρατορίας καὶ διέταττε νὰ ὀπλοφορήσωσιν ὅλοι οἱ ἐπέκεινα τοῦ 16 μέχρι τοῦ 50 ἔτους Μουσουλμάνοι· καὶ οἱ μὲν ἐντὸς τοῦ 50 νὰ τρέξωσιν εἰς τὰ πεδία τῆς μάχης ὀδηγούμενοι ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ προφήτου, οἱ δὲ λοιποὶ νὰ διατηρῶσι τὴν ἐσωτερικὴν εὐταξίαν. Μετὰ τὴν προκήρυξιν ταύτην ὁ Ἀδδουλαβούδης ἐξεστράτευσεν αὐτοπροσώπως εἰς Κασσάνδραν.

Εἶπαμεν ἤδη, ὅτι 2700 ἦσαν οἱ συνενωθέντες ἐν τῇ χερσονήσῳ ἐκείνῃ περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος Ἰουνίου ἔνοπλοι· καὶ ὅτι 400 Ὀλύμπιοι ἦλθαν μετὰ ταῦτα ἐπιβοηθοί· ἀλλὰ καθ' ὃν καιρὸν ἐξεστράτευσεν ὁ πασᾶς, μόλις ἦσαν ὅλοι 600, διότι οἱ λοιποὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαίων, τὰς ἐπισυμβάσας ἀσθενείας καὶ τὰς διχονοίας τῶν ἐγκριτωτέρων ἀνεχώρησαν. Ὁ πασᾶς ἐπροσπάθησε κατ' ἀρχὰς διὰ μεγάλων καὶ ἐπανειλημμένων ὑποσχέσεων νὰ πείσῃ τοὺς ἐν Κασσάνδρᾳ νὰ προσκυνήσωσιν· ἀλλ' οὗτοι, ἂν καὶ τόσοι ὀλίγοι, ἀπέρριψαν τὰς προτάσεις του. Γενομένης δὲ γνωστῆς αὐτῇ τῆς διαθέσεως καὶ τῆς ἀδυναμίας των, ἀπεφασίσθη ἡ ἐφοδος. Τὴν 30 Ὀκτωβρίου πρὶν ἐξημερώσῃ ἐφώρμησαν ἵππεῖς καὶ πεζοὶ ἐφ' ὅλην τὴν γραμμὴν τῆς τάφρου, καὶ εὐρόντες μέρος αὐτῆς ὀλοτελῶς ἐγκαταλειφθέν, τὸ παρεγέμισαν ἐνρίψαντες ξύλα καὶ ἄλλην ὕλην, καὶ πρῶτοι οἱ ἵππεῖς εἰσῆλθαν δι' αὐτοῦ εἰς τὴν χερσονήσον, μετ' αὐτοὺς δὲ καὶ οἱ πεζοί, ἔτρεψαν ὅλους τοὺς κατέ-

χοντας τὰ ἄλλα μέρη τῆς τάφρου, πολλοὺς αὐτῶν ἐφόνευσαν, ἐπροχώρησαν εἰς τὰ ἐνδότερα, μηδενὸς ἐναντιουμένου, ἔσφαξαν καὶ ἠνδραπόδισαν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἡσυχούς κατοίκους, ἐξ ὧν μόνοι διεσώθησαν ὅσοι εὐτύχησαν νὰ ἐπιβῶσιν εἰς τινὰ παρευρεθέντα πλοῖα τῆς Σκιαθοῦ καὶ τῆς Σκοπέλου, καὶ κατέκυσαν ὅλα σχεδὸν τὰ χωρία. Δεκακισχίλιοι ὑπελογίσθησαν οἱ φονευθέντες καὶ ἀνδραποδισθέντες ἄνδρες καὶ γυναῖκες πάσης ἡλικίας.

Μετὰ τὴν τελειαν καταστροφὴν τῆς Κασσάνδρας ὁ πασᾶς ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τὸν Ἄθωνα.

Διηγῆθημεν ἄλλοτε, ὅτι πολλοὶ μοναχοὶ τοῦ ἁγίου Ὁρους ἐξεστράτευ-

Ἡ Σκίαθος.

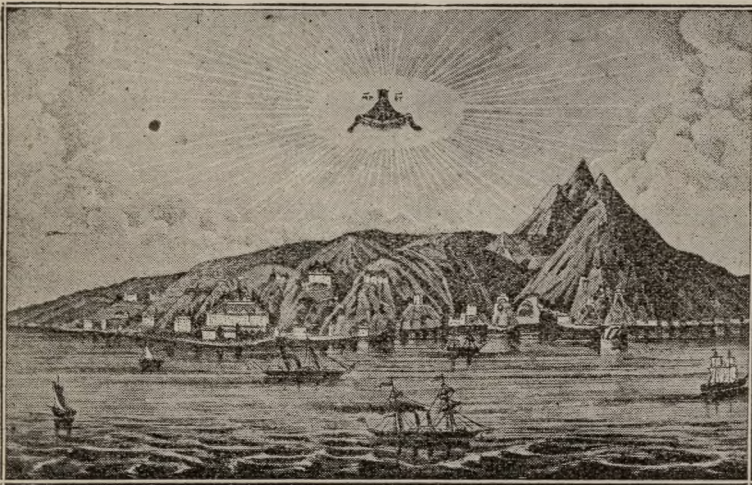
σαν ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ καὶ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἐμμανουὴλ Παπαῶ, καὶ ἀποκρουσθέντες καὶ παθόντες ἐπανῆλθαν εἰς τὸ Ὄρος.

Ἡ χερσονήσος αὕτη, ἥ τὸ πάλαι Ἀκτὴ, εἶναι ἡ ἀνατολικωτέρα τῶν κατὰ τὴν Χαλκιδικὴν τριῶν παραλλήλων χερσονήσων, 35 μιλίων μῆκος ἔχουσα ἀπὸ τῆς ἐπὶ τοῦ δύο μιλίων πλάτους ἔχοντος ἰσθμοῦ διώρυχος τοῦ Ξέρξου μέχρι τῆς μεσημερινῆς τῆς ἄκρας· περιέχει μοναστήρια ὄχυρά, καὶ δὲν ἔστειρετο ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως πυροβολικοῦ, ψιλῶν ἔπλων, ἢ πολεμοφοδίων.

Ἐπειδὴ ὁ χαρακτὴρ τοῦ πολέμου ἦτον ὄχι μόνον πολιτικὸς ἀλλὰ καὶ θρησκευτικὸς, μέγας ἐνθουσιασμὸς κατέλαβε τοὺς μοναχοὺς, καὶ ὑπερδισχίλιοι τῶν νεωτέρων ὦπλοφόρησαν· ἦλθαν σύμμαχοί των ἔξωθεν καὶ πολλοὶ λαῖκοί, ὥστε τὰ πάντα ἐφαίνοντο πρόσφορα εἰς μακρὰν καὶ εὐτυχὴ ἀντίστασιν· ἀλλ' οἱ ἡγούμενοι καὶ προηγούμενοι διεφώνουν, καὶ οἱ πλείστοι ἐζήτουν ἀσφάλειαν ὅπου δὲν ἐδύναντο νὰ εὕρωσιν εἰμὴ ἀφανισμόν, ἐν τῇ ὑποταγῇ. Τοὺς ἐφόδισε δὲ καὶ ἡ καταστροφὴ τῆς Κασσάνδρας, καὶ, ἀντὶ νὰ τοὺς ἐνοπλίση τοὺς ἀφώπλισε· τοὺς ἠπάτησε καὶ ἡ ὑπουλότης τοῦ πασᾶ, ἃν καὶ εἶχαν ὑπ' ὄψιν τὰ ἔργα τῆς θηριωδίας του. Ἀρ' οὐ δὲ ὑπερίσχυσε ἡ περὶ ὑποταγῆς γνώμη, πολλοὶ τῶν πατέρων, ἀποδοκιμάζοντες πάντα συμβιβασμόν, ἀπέπλευ-

σαν, συνεπιφέροντες τὰ ἱερὰ σκεύη τινων μοναστηρίων καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἅγια λείψανα. Ἀπέπλευσε καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ Παπᾶς, καὶ ἀσθενήσας κατὰ τὸν πλοῦν ἀπεβίωσεν ἐπὶ τοῦ πλοίου καὶ ἐτάφη ἐν Ὑδρᾷ. Μετὰ δὲ τὴν ἀποδημίαν τούτων ἐπροσκύνησαν οἱ ἐν τῷ ἁγίῳ Ὄρει, ἀφοπλισθέντες, ἀμνηστευθέντες, δόσαντες ὁμήρους καὶ γρόσια 2, 500, 000 καὶ δεχθέντες τουρκικὴν φρουρὰν ἐπὶ ὑποσχέσει νὰ τὴν τρέφωσιν. Ἡ φρουρὰ αὕτη ἐκ τρισχιλίων κατέλαβε τὸ Ὄρος τὴν 15 Δεκεμβρίου καὶ ἔφερε δι' ὧν ἔπραξε εἰς πικρὰν μετάνοιαν τοὺς προτιμήσαντας τῆς ἀντιστάσεως τὴν ὑποταγὴν Ἀγιορείτας, διαμείναςα παρ' αὐτοῖς ἐννέα ἔτη.

Ὁ δὲ Ἀδουλαδούδης, ἀρ' οὐ ἔσδεσε τὰς δύο ἐπαναστατικὰς ἐστίας

Ὁ Ἄθως.

τῆς Κασάνδρας καὶ τοῦ Ἀθωνος, ἐζήτησεν ὁμήρους εἰς ἀσφάλειάν του παρὰ τινων ἄλλων πόλεων καὶ παρὰ τῆς Νχούσης ἐξ αἰτίας τῶν πολλῶν κατοίκων τῆς Χριστιανῶν· ἐσχόπευε δὲ νὰ στείλῃ καὶ 500 εἰς φρουρήσιν τῆς. Προέσπευε τῆς πόλεως ἐκείνης ὁ Ζαφειράκης Θεοδοσίου, ὁ καὶ Λογοθέτης, οὗτινος τὸν υἱὸν ἐζήτησε πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁμηρον ὁ πασᾶς. Μεγάλῃ ἀφοσιώσιν ἔδειξεν ὁ προεστὼς οὗτος, πρὶν ἐκραγῇ ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, εἰς τὰ συμφέροντα τῆς Πύλης, διότι διὰ τῆς συνεργείας αὐτοῦ ἐφρονεύθη, ἀρχομένου τοῦ 1821, ὁ διὰ Ναούσης διαβὰς ἀπόστολος τῆς Ἑταιρίας Ὑπατρος, περὶ οὗ προανεφέραμεν, καὶ ἐστάλησαν εἰς τὴν Πύλιν τὰ ἀνακαλύπτοντα τοὺς σκοποὺς τῆς Ἑταιρίας γράμματα πεσόντα εἰς χεῖράς του· δὲν συνήργησε δὲ ὁ Ζαφειράκης εἰς τὸν φόνον ὡς ἐπιβουλευόμενος τὰ τῆς φιλικῆς Ἑταιρίας, διότι καὶ αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν τῆς ἡγνόει, ἀλλὰ διότι ὁ Ὑπατρος, μὴ ἐγκρίνας νὰ τῷ ἀνακαλύψῃ τὸν ἀληθῆ σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς του, τῷ εἶπε μόνον ὅτι ἀπεστέλλετο εἰς προτροπὴν τῶν Ἑλλήνων πρὸς ὑποστήριξιν

τοῦ Ἀλήπασα, ὃν ὁ Ζαφειράκης καὶ ὑπερηχθρεύετο καὶ ὑπερεφοβεῖτο· ἡ δὲ Πύλη τόσον εὐηρεστήθη ἐπὶ τῇ διαγωγῇ του, ὥστε τὸν εὐχαρίστησε διὰ φερμανίου· ἀλλ' ἐν τῇ παρούσῃ περιστάσει ἐλησμόνησε τὴν σημαντικὴν πρὸς αὐτὴν ὑπηρεσίαν του καὶ τὸν ἠνάγκασε ν' ἀντισταθῇ ἐνόπλως, ἢ νὰ στερηθῇ τοῦ υἱοῦ του καὶ δεχθῇ φρουρὰν τουρκικὴν ἐν τῇ πατρίδι του, ὃ ἐστὶ νὰ παραδώσῃ ἑαυτὸν καὶ τοὺς συμπατριώτας του εἰς τὴν διάκρισιν τῶν φανέντων θηρίων μᾶλλον ἢ ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Κασσάνδρας· διὰ τοῦτο ὁ Ζαφειράκης ἐθεώρησεν ἥττον ἐπιβλαβῆ τὴν ἀντίστασιν ἢ τὴν ὑποταγὴν. Τῆς αὐτῆς γνώμης ἐφάνησαν καὶ ὁ Γάτσος ὀπλαρχηγὸς τῶν Βοδινῶν καὶ ὁ Καρατάσος ὀπλαρχηγὸς τῆς Βερρόιας.

Ἡ πόλις τῆς Ναούσης διὰ τὸ πλῆθος τῶν κατοίκων τῆς Χριστιανῶν, Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων, διὰ τοὺς πόρους τῆς καὶ διὰ τὸ περιτείχιμά της ἐφάνη προσφυὲς ὀρμητήριον τῶν κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη ἐπαναστατικῶν κινημάτων· διὰ τοῦτο πολλὰ καὶ σημαντικὰ οἰκογένειαι, ἐν αἷς καὶ αἱ τοῦ Καρατάσου καὶ Γάτσου, κατέφυγαν χάριν ἀσφαλείας εἰς αὐτήν, καὶ εἰσῆλθαν καὶ τὰ ὑπὸ τὸν Καρατάσον καὶ τὸν Γάτσον στρατεύματα ὑπὸ τὴν σημίαν τῆς ἐπαναστάσεως. Καὶ πρῶτον μὲν ἐφόνευσαν τὸν διοικητὴν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ὀλίγους Τούρκους, τοὺς μόνους εὕρισκομένους ἐν τῇ πόλει· διεχύθησαν ἔπειτα εἰς τὰ χωρία τῶν Βοδινῶν πρὸς διέγερσιν τῶν μὴ προθύμων χωρικῶν καὶ ἔκυσαν καὶ τρία χριστιανικὰ χωρία, τὴν Ἐπισκοπὴν, τὴν Ὀσλανην καὶ τὸ Δρεσίλοδον· μετέβησαν ἔπειτα εἰς Κατρινίτσαν καὶ Γραμματικόδον, ὅπου ἦσαν Τούρκοι, καὶ τοὺς ἐσκότωσαν, καὶ κινηθέντες ἐκεῖθεν πρὸς τὴν πόλιν τῆς Βορρόιας ἔδωκαν πῦρ εἰς τὰ ἄκρα τῆς. Τούτων δὲ γενομένων, ὁ μὲν Καρατάσος μετὰ 200 κατέλαβε τὸ μοναστήριον τῆς Παναγίας Δωδρᾶ, ὁ δὲ Γάτσος καὶ ὁ Ζαφειράκης περιεφέροντο ἐνοπλῶι εἰς ἄλλα μέρη. Ἐτυχενὰ διατρίβῃ τότε ἐντὸς τῆς Βερρόιας ὁ Ἀδδουλαδούδης, ὅστις ἔστειλεν ἀμέσως δυνάμεις κατὰ τοῦ Καρατάσου καὶ τὸν ἀπέκλεισεν ἐν τῷ μοναστηρίῳ. Ἀλλ' ἐλθόντες ἔξωθεν ὁ Γάτσος καὶ ὁ Ζαφειράκης τὸν ἀπῆλλαξαν. Μετὰ δύο ἡμέρας ἐξεστράτευσεν ὁ πασᾶς εἰς Νάουσαν μετὰ 15,000. Γενναίαν ἀντίστασιν ἤγρε κατ' ἀρχὰς ἐκτὸς τῆς πόλεως, ὅπου ἦσαν ἱκανοὶ Ἕλληνες ἐστρατοπεδευμένοι ὑπὸ τὸν υἱὸν τοῦ Καρατάσου Τσάμην, ἀλλ' ὑπερίσχυσεν ἐπὶ τέλους καὶ διεσκόρπισε τὸ στρατόπεδον ἐκεῖνο· καλέσας δὲ τοὺς ἐν τῇ πόλει εἰς ὑποταγὴν καὶ μὴ εἰσκαουσθεῖς ἐφώρμησε τὴν 6 Ἀπριλίου καὶ μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν τὴν ἐκυρίευσεν, τὴν κατέκαυσεν, καὶ τοὺς μὲν τῶν ἐγκυρῶν ἐσκότωσε, τοὺς δὲ ἠνδραπέδισε.

Μετὰ δὲ τὴν εἰσβολὴν τῶν ἐχθρῶν εἰς τὴν πόλιν, ὁ μὲν Καρατάσος κατέλαβε τὸ Παλαιοεκκλησίον τοῦ Θεολόγου, ὁ δὲ Γάτσος τὸ μοναστήριον τοῦ Προδρόμου, ἀμφοτέρω παρὰ τὴν Νάουσαν, ὁ δὲ Ζαφειράκης τὸν Παλαιό-πυργον (Κούλιαν) πρὸς τὴν ἄκραν τῆς πόλεως. Ἐξωθεν δὲ τοῦ Παλαιοπύργου συνέρρυσεν μέγα πλῆθος ὥς εἰς ἀσφαλέστερον μέρος. Οἱ τούρκοι σύροντες καὶ κανόνια ἐκτύπησαν ἐν πρώτοις τὸν Παλαιοπύργον, καὶ τὸν μὲν Ζα-

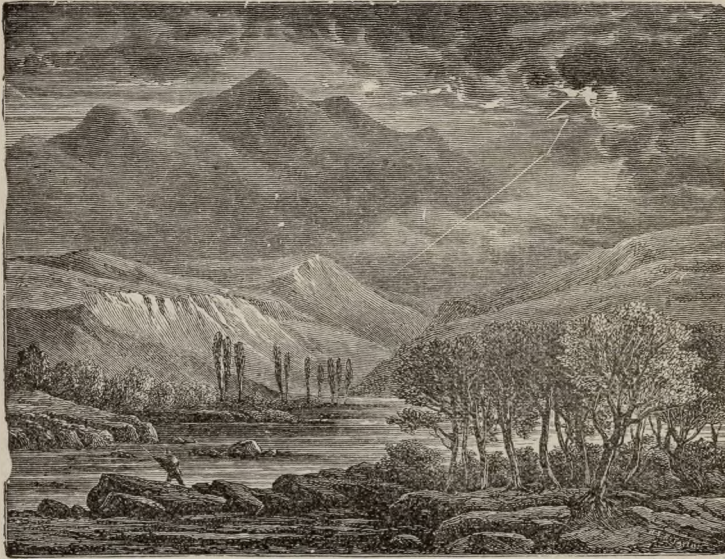
φειράκην ἠνάγκασαν νὰ φύγη, τοὺς δὲ ἐκεῖ καταφυγόντας ὅλους σχεδὸν συνέλαβαν. Ὁ Γάτσος καὶ ὁ Καρατάσος, βλέποντες ὅτι δὲν ἐδύνκοντο ν' ἀντισταθῶσιν ἀνέβησαν εἰς τὸ πλησίον τῆς πόλεως χωρίον, Σέλι, ἀλλ' ἀπελπισθέντες μετ' ὀλίγον ἔφυγαν ὀλοτελῶς ἐκ Μακεδονίας, διέβησαν εἰς Ἀσπροπόταμον καὶ κατήντησαν εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα συμβιδασθέντες κατὰ τὴν διάβασίν των μετὰ τῶν κατὰ τόπους Τούρκων μήτε νὰ βλέπτωσι μήτε νὰ βλέπνυνται. Ὁ δὲ Ζαφειράκης εἰσέδυσεν εἰς τὸν πλησίον τῆς Βεῤῥοίας βάλλον ἔχων δέκα μόνον ὀπαδοὺς καὶ ἓνα τῶν υἱῶν τοῦ Καρατάσου. Τοῦτο μαθόντες οἱ ἐν Βεῤῥοίᾳ Τούρκοι ἐκινήθησαν κατ' αὐτῶν καὶ τοὺς ἐφόνευσαν ὅλους ἀνδρείως πολεμήσαντας καὶ μὴ θελήσαντες ἐπὶ ἀσφαλεῖς ζωῆς νὰ παραδοθῶσιν.

Μεγάλα τὰ παθήματα τῶν κατοίκων καὶ μεγάλη ἡ καταστροφὴ τῶν μερῶν ἐκείνων. Πεντακισχίλιοι ἐφονεύθησαν καὶ ἡχμαλωτίσθησαν ἐν τῇ Ναούσῃ, καὶ ἄλλοι τόσοι ἔπεσαν εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν περὶ τὸν Παλαιόπυργον· πολλοὶ τῶν συλληφθέντων ἀνηλεῶς ἐδασανίσθησαν, πολλὰὶ γυναῖκες εἰς τὰς φλόγας ἐῤῥύφθησαν, ἔγκυοι ἐξεκοιλιάσθησαν, τέκνα ἔμπροσθεν τῶν γονέων ἐσφάγησαν βρέφη ἀπὸ τῶν τραχήλων τῶν μητέρων ἐκρεμάσθησαν, παρθένοι καὶ μητέρες ἀγκαλοφοροῦσαι τὰ τέκνα των ἔπεσαν αὐθόρμητοι εἰς τὴν πλησίον τοῦ Παλαιοπύργου λίμνην, τὸ Μαῦρον νερόν, καὶ ἐπνίγησαν εἰς ἀποφυγὴν ἀτιμίας καὶ θασάνων· τόσον θηριώδεις ἐφάνησαν οἱ νικηταί. Πάμπολλοι δὲ Ἑβραῖοι ἔνοπλοι καὶ πολύδιψοι χριστιανικοῦ αἵματος παρηκολούθουν τὸν τουρκικὸν στρατὸν ὥς ἐκούσιοι δῆμιοι. Οὗτοι ἔλκοντες ἔξω τῆς πόλεως τοὺς Χριστιανοὺς τοὺς ἐῤῥοπάλιζαν κατακεφαλα, καὶ πίπτοντας κατὰ γῆς τοὺς ἐσφαζαν ὡς βόας. Αἱ δὲ ἐν Ναούσῃ συλληφθεῖσαι γυναῖκες τοῦ Καρατάσου, τοῦ Γάτσου καὶ τοῦ Ζαφειράκη μετεκομίσθησαν εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου ἡ μὲν τοῦ Γάτσου ἐτούρκευσεν ἀποδειλιάσασα ἐνώπιον τῶν βασάνων, αἱ δὲ δύο ἄλλαι μὴ ἀλλαξοπιστήσασαι προσηλώθησαν ἀπέναντι ἀλλήλων ὀρθαὶ ἐπὶ τοῦ τοίχου μιᾶς τῶν αἰθουσῶν τοῦ παλατίου τοῦ θηριώδους βεζίρη, καὶ ἀπέθαναν πολυειδῶς βασανιζόμεναι· οἱ δὲ διασωθέντες τρισάθλιοι Χριστιανεὶ δὲν εἶχαν ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνει, διότι ἑκατὸν εἴκοσι κωμπολείς, χωρία καὶ ζευγαλατεῖα τῶν μερῶν ἐκείνων ἀπετεφρώθησαν.

Πρὸ τιῶν δὲ μηνῶν οἱ Ὀλύμπιοι εἶχαν στείλει πρεσβεῖαν πρὸς τὸν ἐν Τριπολιτσᾷ διατρίβοντα τότε Ὑψηλάντην ζητοῦντες πολεμεφόνδια καὶ ἀρχηγόν, ἵνα κινήθῃ καὶ οὗτοι κατὰ τῶν ἐχθρῶν, καταλάβωσι καταλλήλους τινὰς θέσεις καὶ στήσωσι φραγμὸν μετὰ τῶν Τούρκων Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας. Ὁ Ὑψηλάντης διώρισε τοιοῦτον τὸν ὑπαξιπιστὴν τοῦ Γρηγόριον Σάλλαν, γεννηθέντα ἐν Βεσπραβίᾳ ἐξ Ἑλλήνων καὶ πρὸ ὀλίγου παραιτηθέντα τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας τῆς Ῥωσσίας, καὶ διέταξε καὶ τινὰς ἀξιωματικούς Ἑλληνας καὶ φιλέλληνας νὰ συνακολουθήσωσι. Τὴν 25 Νοεμβρίου ὁ ἀρχηγὸς οὗτος ἀπέπλευσε τῶν ἀντρικρῶ τοῦ Ναυπλίου Μύλων, ἀλλ' ἐφάνη τόσον ἀνάξιός τῆς ἀποστολῆς του περιπλανώμενος τέσσαρας ὀλοκλήρους

μήνας εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ ἐντρυφῶν, ὥστε οἱ πλείστοι τῆς συνοδίας του τὸν ἐγκατέλειψαν ἐν Μυκόνῳ, καὶ μόλις αὐτός, ὁ Πολωνὸς Λεξίνσκης, ὁ διδάσκαλος Θεόφιλος Καῖρης καὶ ὀλίγοι ἄλλοι κατέπλευσαν εἰς Ἐλευθεροχωρί τὴν 22 Μαρτίου φέροντες τέσσαρα κανόνια καὶ ὀλίγα πολεμικὰ φόδια.

Μάχιμοι ἐδείχθησαν πάντοτε καὶ φήμην πολλὴν ὥς τοιοῦτοι εἶχαν οἱ ἄνδρες τῶν μερῶν ἐκείνων· καὶ τὰ βουνὰ τοῦ Ὀλύμπου, ἡ ἄλλοτε ἔδρα τῶν Θεῶν, μετεποιήθησαν ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας εἰς λημέρια τοῦ παπᾶ-Θύμιου

Ὁ Ὀλυμπος

τοῦ Λιάκου καὶ τῶν τοιούτων τουρκομάχων ἀνδρῶν, οἵτινες, καλούμενοι εἰς ὑποταγὴν παρὰ τῶν πασάδων καὶ βεζιρῶν, ἀπεκρίνοντο :

« Ἐγὼ βεζίρη δὲν ψιφῶ, πασᾶ δὲν προσκυνῶ·
πασᾶ ἔχω τὸ τουφέκι μου, βεζίρη τὸ σπαθί μου. »

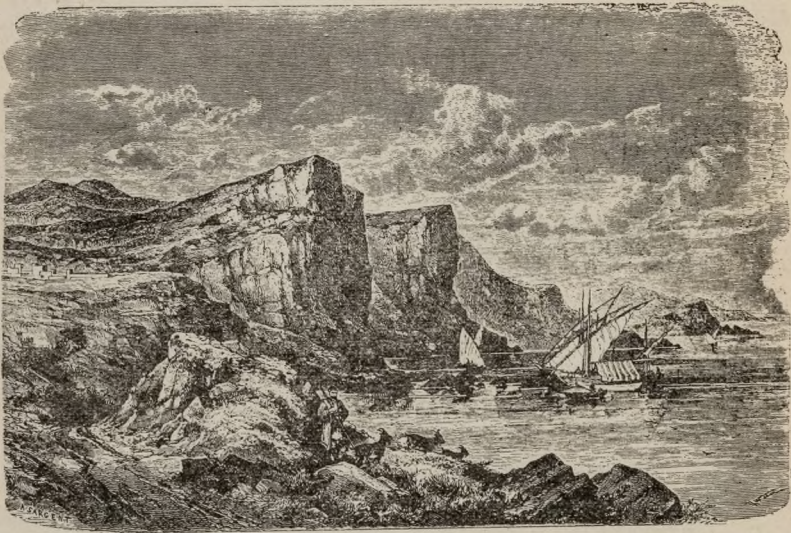
Ἄλλ' ἡ βραδύτης τῆς πρὸ πολλοῦ προσδοκωμένης βοηθείας, ἡ ὀλιγοτης αὐτῆς καὶ ἰδίως τὰ ἐπισυμδάντα μεγάλα δυστυχήματα κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα ἔσθεςαν τὸν ζῆλον τῶν πολλῶν καὶ ἐματρίωσαν τὸ σχέδιον· καὶ ἐν ᾧ ἤλπιζετο νὰ συστρατολογηθῶσιν ὑπερεξακισχίλιοι, μόλις διακόσιοι συνηριθμήθησαν οἱ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Σάλλα τεθέντες ἐπὶ τῆς ἀποβάσεώς του, ἀλλὰ καὶ τῶν ὀλίγων τούτων οἱ ὀπλαρχηγοὶ διεφώνουν, διότι ἡ ἀποτυχία ἐπιφέρουσα ἀθυμίαν συνεπιφέρει καὶ διαφωνίαν.

Ὅχι μακρὰν τοῦ Ἐλευθεροχωρίου κεῖται τὸ χωρίον Κολινδρόν, ὅπου ἐστάθμευαν χίλιοι Τούρκοι εἰς προφύλαξιν τῶν μερῶν ἐκείνων. Μαθόντες

οὔτοι τὴν ἀπόβασιν τῶν Ἑλλήνων κατέβησαν εἰς Ἐλευθεροχωρί αὐθημερόν καὶ τοὺς ἐπολέμησαν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ἐπανήλθαν εἰς τὴν προτέραν θέσιν των. Ὁ Σάλλας, ἄσωτος ἀλλὰ γενναῖος, θέλων νὰ ἐμψυχώσῃ τὸν φοβηθέντα λαὸν ἐπροχώρησε μετὰ τὴν μάχην πρὸς τὰ ἐνδότερα καὶ ἐστρατοπέδευσεν ἐν Καστανιᾷ πλησίον τοῦ Κολινδροῦ, ὥστε τὰ δύο στρατόπεδα ἦσαν ἀπέναντι ἀλλήλων καὶ συχνάκις ἠκροβολίζοντο· ἐπειδὴ δὲ φόβος ἦτο μὴ ἐπύρχοντο καὶ ἄλλαι δυνάμεις ἀπὸ Θεσσαλονίκης, τινὲς τῶν ὀπλαρχηγῶν Ὀλυμπίῳ διετάχθησαν νὰ προκαταλάβωσι τὰς διόδους, ἀλλὰ δὲν τὰς προκατέλαβαν, καὶ χίλιοι σταλέντες παρὰ τοῦ Ἀβδουλαβούδη εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ στρατοπέδου τοῦ Κολινδροῦ, εὐρόντες αὐτὰς πάντῃ ἀπροφυλάκτους, κατευοδώθησαν ἀτουφέκιστοι καὶ τὴν 29 Μαρτίου ἔπεσαν ὅλοι ἐπὶ τοὺς ἐν Καστανιᾷ Ἕλληνας, τοὺς ἐκτόπησαν καὶ τοὺς ἠνέγκασαν ἐγκαταλιπόντας τὸ χωρίον τοὺς μὲν νὰ μεταδῶσιν εἰς Μηλιάν, τὸν δὲ Διαμαντὴν Νικολάου νὰ καταβῇ εἰς Ἐλευθεροχωρί πρὸς ἀντιπερισπασμόν· ἀλλὰ καὶ οὗτος, μὴ δυνάμενος νὰ διατηρήσῃ τὴν θέσιν ἐκείνην, ἀνέβη μετ' ὀλίγον εἰς Μηλιάν. Οἱ Τούρκοι μετὰ τὴν ἐν Καστανιᾷ μάχην κατεδίωξαν τοὺς Ἕλληνας, ἔκαυσαν τὰ καθ' ὁδὸν χωρία, καὶ τὴν 2 Ἀπριλίου ἔφθασαν καίοντες καὶ εἰς Μηλιάν. Οἱ Ἕλληνες, ἂν καὶ δεκαπλάσιοι ἦσαν οἱ ἐχθροὶ των, ἠτοιμάσθησαν εἰς μάχην, καὶ οἱ μὲν ἐκλείσθησαν ἐν τῷ πύργῳ τοῦ χωρίου ὑπὸ τὸν Σάλλαν καὶ τὸν Γούλαν, οἱ δὲ ἔμειναν ἔξωθεν τοῦ χωρίου ὑπὸ τὸν Διαμαντὴν καὶ τὸν Τόλιον εἰς ἀντίκρουσιν τῶν ἐρχομένων ἐχθρῶν, ἀλλὰ διεσκορπίσθησαν ἅμα τοὺς εἶδαν· ὥστε μόνον οἱ ἐν τῷ πύργῳ, ὅχι πλεῖστοι τῶν 60, ἔμειναν πολεμοῦντες ἀπὸ τῆς α' ὥρας ἕως τοῦ μεσονυκτίου, καθ' ἣν ὥραν βαλόντες πῦρ ἔκαυσαν τὸν πύργον, ἐξῆλθαν ξιφήρεις καὶ ἐξημερώθησαν εἰς τινα κοιλάδα ἐπὶ τῆς Πιερίας· ἐπειδὴ δὲ τοὺς κατεδίωκαν οἱ ἐχθροὶ, ἔφυγαν καὶ ἐκείθεν, καὶ ζητοῦντες καταφυγὴν ὥδευσαν ἐν μέσῳ κρημνῶν καὶ χιόνων πρὸς τὰ ἄνω τοῦ ὄρους, καὶ οὕτως ὑπεξέφυγαν ὡς ἐκ θαύματος τὸν προφανῆ κίνδυνον. Ἀνίκανοι δὲ νὰ παρατείνωσι τὸν ἀγῶνα διὰ τὸν ὀλίγον ἀριθμὸν των, τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαίων, καὶ τὸν παντοῦ διασπαρέντᾳ τρόμον, διηρέθησαν τὴν 14, καὶ οἱ μὲν ἐντόπιοι ἔμειναν προσωρινῶς κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα περιπλανώμενοι εἰς εὔρεσιν τῶν τῇδε κάκεισε κρυδέντων συγγενῶν των, ὁ δὲ Σάλλας, ὁ Λεξίνσκης, ὁ Καῖρης καὶ τινες ἄλλοι, ὁδοιποροῦντες ὑπὸ πιστοὺς ὁδηγοὺς τὴν νύκτα καὶ κρυπτόμενοι τὴν ἡμέραν, πεινῶντες, γυμνητεῦντες, κακοπαθοῦντες καὶ ἔχοντες πάντοτε τὸν θάνατον πρὸ ὀφθαλμῶν, διεσώθησαν ἀνελπίστως εἰς Κόρινθον, ἀρχομένου τοῦ Μαΐου. Ὁ δὲ ὀπλαρχηγὸς Διαμαντῆς καὶ τινες τῶν συγγενῶν καὶ πιστῶν του, φεύγοντες καὶ αὐτοὶ κακὴν κακῶς καὶ συνοδεύοντες οἱ πλεῖστοι τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των, ἔπεσαν τὴν νύκτα εἰς τὸ ὑπὸ τὴν Μηλιάν πυκνὸν δάσος, «τὸ Ρουμάνι τοῦ παλατιοῦ». Οἱ Τούρκοι καταδιώκοντές τους ἔπεσαν εἰς τὸ αὐτὸ δάσος τὴν αὐτὴν νύκτα καὶ ἰχνηλάτουν· τόσον δὲ ἐπλησίασαν τοὺς περὶ τὸν Διαμαντὴν, ὥστε ἠκούοντο αἱ λαλιαὶ καὶ τὰ πατήματά των. Τινὲς τῶν γυ-

ναϊκῶν, ἐν αἷς καὶ ἡ τοῦ Διαμαντῆ, ἐθάσταζαν ἐν ταῖς ἀγκάλαις τὰ θηλάζοντα βρέφη των· καὶ ἐπειδὴ φόβος ἦτο μὴ ἀκουσθῇ ὁ κλαυθμυρισμὸς των, καὶ ὡς ἐκ τούτου προδοθῶσι καὶ ἀπολεσθῶσι πάντες, τὰ ἐπνίξαν ὅλα.

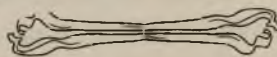
Τοιοῦτος ἀπέβη ὁ τόσων αἱματοχυσιῶν καὶ καταστροφῶν πρόξενος Μακεδονικὸς ἀγὼν, καὶ πεσὼν δὲν ἀνέστη πλέον. Οἱ δὲ πιστοὶ πρὸς τὸν ἀγῶνα.

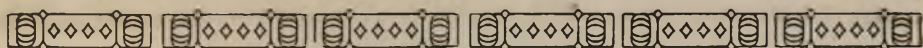

Ἡ Σκόπελος.

ὀπλαρχηγοὶ καὶ ὀπλοφόροι συνήχθησαν μετὰ τὴν καταστροφὴν εἰς Σκίαθον καὶ Σκόπελον ἐκτὸς τοῦ Καρατάσου, τοῦ Γάτσου καὶ τῶν περὶ αὐτοὺς, μεταδάντων, ὡς προείπαμεν, εἰς τὸ Ἀσπροπόταμον.

Θανασίμως ἐδλάψε τὰ μέρη ἐκεῖνα ἡ μὴ ἐκ συμφώνου καὶ ταυτοχρόνως, οὐδ' ἐξ ἐνὸς σχεδίου, ἐνοπλος κίνησις. Ἀφ' οὗ κατεστράφη ἡ Κασσάνδρα καὶ ἐπροσχύνησε τὸ Ὅρος, τότε ἐκινήθη ἡ Νάουσα, οὐδ' αὐτὴ ἐκ προμελέτης ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης· τότε ἐκινήθησαν καὶ τινα χωρία τοῦ Ὀλύμπου, οὐδὲ καὶ αὐτὰ συνάμα ἐξ αἰτίας τῆς διαιρέσεως καὶ ἀντιζηλίας τῶν ὀπλαρχηγῶν. Τοιοῦτοτρόπως οἱ τόποι ἐκεῖνοι κατεστράφησαν ὁ εἷς κατόπιν τοῦ ἄλλου.

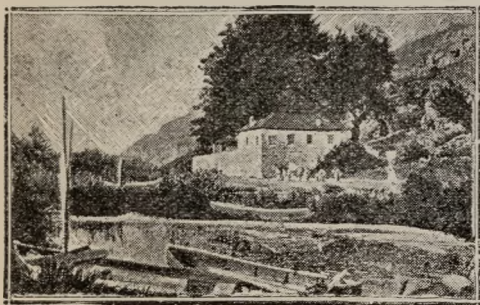

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Λ'

Καταστροφή τοῦ Ἀλήπασα. — Πολεμικαὶ προετοιμασίαι Τούρκων καὶ Ἑλλήνων. — Χίος καὶ καταστροφή αὐτῆς. — Κατορθώματα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου.

ΜΕΤΑ δὲ τὴν λύσιν τῆς ἑλληνοαλβανικῆς συμμαχίας ὁ Ἀλῆς ἐγκαταλείφθεις ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν τοῦ καὶ τῶν ἄλλων ὄλων, καθὼς πάντοτε ἐγκαταλείπονται ἐπὶ τῆς ἀδυναμίας των οἱ θεοποιούμενοι ἐπὶ τῆς δυνάμεώς των τύραννοι, παρεδόθη εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν τοῦ ἐπ' ἐλπίδι καὶ ὑποσχέσει ἀφέσεως τῶν ἀνομιῶν του, ἀλλ' ἐθανατώθη τὸν Ἰανουάριον· ὥστε τὸ αἷτιον τὸ

Ἡ μονὴ τοῦ Ἀγ. Παντελεήμονος ὅπου ἐθανανώθη ὁ Ἀληπασᾶς

διαίρουσιν τὰς ἐπὶ τῆς Ἠπείρου τουρκικὰς δυνάμεις καὶ ἀπασχολοῦν αὐτὰς μακρὰν τῶν Ἑλλήνων ἔλειψεν. Οἱ Ἑλληνες, καὶ κατ' ἐξοχὴν οἱ πρὸ τῶν θυρῶν τῆς Ἠπείρου Στερεοελλαδῖται, ἡσθάνθησαν ὅλον τὸ μέγεθος τοῦ μέλλοντος ἀγῶνος. Ὅσον τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλῆ ἦτο μέγα καὶ φοβερόν. τόσον ἡ πτώσίς του ἐδόξασε τὸν νικητὴν του Χουρσέδην, καὶ ἡ ἕως τότε μεταξὺ αὐτοῦ καὶ

τοῦ Ἀλῆ διηρημένη Ἀλβανία ὑπετάχθη ὅλη εἰς τὰς διαταγὰς του, καὶ ὅλη ἡ Ἠπειρος, ἡ ἐπὶ πολλὰ ἔτη μὴ σεβομένη τόσον τὸ πρόσταγμα τοῦ Σουλτάνου, ὅσον τὸ ἀπλοῦν νεῦμα τοῦ Ἀλῆ, ἔπεσε καὶ ἐπροσκύνησε τὸν Χουρσέδην· τὸ Σοῦλι μόνον ἀντεῖχεν ἐξ αἰτίας τῆς σφαλερᾶς καὶ δολίου πολιτικῆς τοῦ προκατόχου του Πασόμπεη, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ἐκλονίζετο. Μετὰ δὲ τὴν ἐξόντωσιν τοῦ Ἀλῆ, ὁ Χουρσέδης ἔρριψεν ὅλην τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Πελοπόννησος ἐκίνει πρὸ παντὸς ἄλλου μέρους τὴν ἀγανάκτησίν του. Ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ τὰ πλούτη του διηρπάγησαν καὶ αἱ γυναῖκές του ἡχμαλωτίσθησαν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο δυστύχημα, ἐξάπτων τὴν περὶ τὰ τοιαῦτα συνήθη ὀθωμανικὴν ζηλοτυπίαν, ἀνησύχαζε τὸν νοῦν του, παρώργιζε καὶ τὴν καρδίαν του. Ἐν ᾧ δὲ τοιαῦτα ἡσθάνετο κατὰ τῶν Ἑλλήνων ὁ Χουρσέδης, ὡς ἰδιώτης, ὁ Σουλ-

τάνος, ὁ μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ἀλῆ θεωρῶν αὐτὸν ὡς ὑποστήριγμα τοῦ κλονιζομένου κράτους του, τῷ ἔδωκε πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ τῷ ἐπεδαψίλευσε πᾶν ὅ,τι ἐφαίνετο συντείνειν εἰς καταστροφὴν τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος.

Βαρεῖς καὶ πολυειδεῖς πολεμικοὺς περισπασμοὺς εἶχεν ὁ Σουλτάνος τὸ παρελθὸν ἔτος, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐδυνήθη νὰ ῥίψῃ μεγάλας δυνάμεις εἰς Ἑλλάδα. Εἶχε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἀλῆ, τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν, τὸν πόλεμον ἐν Μολδοβλαχίᾳ καὶ τὸν φόβον τοῦ ἐπικειμένου ῥωσικοῦ πολέ-

Τὸ μέγαρον τοῦ Ἀλῆ εἰς τὸ Σοῦλι.

μου. Ἀλλὰ τὸ ἀρχόμενον δεύτερον τοῦτο ἔτος εὐρέθη ἀπηλλαγμένος τῶν ἀνωτέρω δεινῶν. Εἶχεν ὅλως διόλου σθεσθῇ ἡ ἐπανάστασις τῆς Μολδοβλαχίας καὶ ἐκλείπει ὁ φόβος τοῦ ἐπικειμένου ῥωσικοῦ πολέμου, διότι ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος, μὴ παύων νὰ δίδῃ δείγματα τρανὰ τῆς εἰλικρινοῦς διαθέσεώς του ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τοῦ εἰρηνικοῦ συστήματος, ἀπέθεσε τὴν λύσιν τῶν πρὸς τὴν Πύλην πολιτικῶν διαφορῶν του εἰς τὴν παρέμβασιν τῶν ἄλλων Δυνάμεων, αἵτινες μὴ θέλουσι τὸν πόλεμον κατεγίνοντο σπουδαίως καὶ εὐτυχῶς διὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεων εἰς ἐξισασμόν. Διήρκει μόνον ὁ περσικὸς πόλεμος, ἀλλ' ἦτο πόλεμος μικρὸς καὶ ἀπέκειτο εἰς τὴν Πύλην νὰ τὸν παύσῃ καθ' ἣν ὥραν ἤθελεν· ἐπὶ λόγῳ δὲ ἀνακωχῆς καὶ ἐπ' ἐλπίδι συμβιβασμοῦ διεκόπησαν καὶ αἱ μικραὶ αὗται τουρκοπερσικαὶ ἐχθροπραξίαι. Διὰ τοὺς λόγους τούτους τὸ ἀρχόμενον ἔτος παρίστατο ὡς ἔτος παντελοῦς καταστροφῆς τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος, καὶ ἡ Ἑλλάς ἐφαίνετο ἐνώπιον ὅλου τοῦ κόσμου ἐπὶ τοῦ χείλους τοῦ τάφου. Τῷ ὄντι αἱ μὲν τουρκίζουσαι ἐφημερίδες τῆς Εὐρώπης ἐπανηγύριζαν ἔκτοτε τὰ ἐπικηδεῖά της, αἱ δὲ ἐλληνίζουσαι ἐθρήνουν τὴν συμφορὰν της.

Μεγάλοι δὲ καὶ φοβεραὶ ἦσαν αἱ γενόμεναι κατὰ τῆς Ἑλλάδος πολεμικαὶ προπαρασκευαὶ διὰ ξηράς καὶ θαλάσσης. Ἡ ἐμπειροπόλεμος Ἀλβανία, ἦν κινεῖ ὁ μισθός, ἐκινεῖτο ἔλη. Οἱ ἡγεμόνες ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐπαρχιῶν τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας διετάχθησαν νὰ στρατολογήσωσιν, ἐν δὲ τοῖς ναυστάθμοις ἡτοιμάζετο εἰς ἐκπλουν μέγας στόλος. Τὸ σχέδιον δὲ ἦτο νὰ εἰσβάλωσι πολυπληθεῖ στρατεύματα τὰ μὲν εἰς Αἰτωλοακαρνανίαν τὰ δὲ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, καὶ διὰ τῆς συμπράξεως τοῦ μεγάλου στόλου, μέλλοντος νὰ καταπλεύσῃ εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, νὰ μεταβῶσι τὰ πλεῖστα εἰς Πελοπόννησον καὶ νὰ σθέσωσι τοιοῦτοτρόπως τὴν ἐστίαν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Καλῇ τύχῃ εἶχεν ἤδη συστηθῇ ἐν Ἑλλάδι κυδέρνησις, ἥτις καὶ τὸ ὄνομα μόνον ἔχουσα κυδερνήσεως ὠφέλει τὰ μέγιστα, διότι ἐχρησίμευεν ὥς κέντρον ὅλων τῶν διηρημένων καὶ αὐτοκεφάλων μερῶν τῆς Ἑλλάδος. Συνέδῃ δὲ καὶ ὁ θάνατος τοῦ Ἀλῆ τὸν χειμῶνα, ὥστε αἱ πάντοτε βραδεῖαι τῶν Τούρκων ἐτοιμασίαι ἐβράδυναν ἔτι μᾶλλον, καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐνεργηθῶσι τὰ μελετώμενα καταστρεπτικὰ σχέδιά των πρὸ τοῦ καλοκαιρίου. Ἡ Ἑλλάς, ἂν καὶ εἶχε μεγάλην ἀπόφασιν, εἶχε μηδαμινούς πόρους. Εὐτυχῆς πόλεμος ἐνὸς ἔτους χρηστὰς ἐνέπνευσε τοῦ μέλλοντος ἐλπίδας· ἀλλ' ὁ πόλεμος «δεῖται χρημάτων καὶ ἄνευ τούτων οὐδὲν ἐστὶ γενέσθαι τῶν δεόντων»· τὸ δὲ ταμεῖον τῆς Ἑλλάδος ἦτο πάντῃ κενόν· ἀλλὰ συνέπεσε νὰ λάβωσιν οἱ Ἕλληνες χρηματικὰ βοηθήματα παρ' αὐτοῦ τοῦ Χουρσέδη, ἄτινα, ἂν καὶ μικρά, ἦσαν μεγάλα διὰ τοὺς μηδὲν ἔχοντας καὶ τοὺς διὰ μικρῶν μεγάλα πράττοντας. Ἰδοὺ δὲ πῶς τὰ ἔλαβαν. Εἶδαμεν, ὅτι ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς ἡχημαλωτίσθησαν αἱ γυναῖκες τοῦ Χουρσέδη καὶ Μεχμέτη, ὁ Καϊμκκάμης, ὁ Κεχαγιάμπεης καὶ ἄλλοι. Πρώτινος καιροῦ διαπραγματεύετο μεταξὺ τοῦ Χουρσέδη καὶ τῶν Ἑλλήνων ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν αἰχμαλώτων τούτων καὶ τῶν παρὰ τῷ Ἀλῆ ὀμηρεούντων Σουλωτῶν πεσόντων μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ εἰς χεῖρας τοῦ νικητοῦ Χουρσέδη, ἡγουν τῆς γυναικὸς καὶ τῶν τέκνων τοῦ Μάρκου Μπότσαρη, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Κώστα, τοῦ Νχστούλη Νταγκλή, τοῦ Κώστα Τζαβέλλα, τοῦ Κίτσου Κωλιοδημήτρη καὶ τοῦ προεστῶτος τῆς Λεβαδίας Νικολάου Νάκου. Πέντε μῆνας διήρκησεν ἡ διαπραγματεύσις αὕτη καὶ ἀπεπερατώθη διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ μεγάλου ἀρμοστοῦ τῶν ἰονίων νήσων τὸν Ἀπρίλιον, καθ' ὃν ἔγεινεν ἡ ἀνταλλαγὴ, καὶ ἔλαβε τὸ ἑλληνικὸν ταμεῖον ἐπὶ λόγῳ λύτρων δίστηλα 80,000. Ἡ Ἑλληνικὴ κυδέρνησις ἐξέδωκε διαφόρους νόμους περὶ ἐξωτερικοῦ δανείου, περὶ συνεισφορῶν, περὶ φορολογικῶν καὶ περὶ συνάξεως τῶν ἀργυρῶν καὶ χρυσῶν σκευῶν μοναστηρίων καὶ ἐκκλησιῶν. ἐξήρесе δὲ μόνον τὰ εἰς τελετὴν τῶν ἱερῶν μυστηρίων καὶ τὰ χρυσὰ καὶ ἀργυρὰ κοσμήματα τῶν εἰκόνων· ἀλλ' ὀλίγον ὠφελήθη ἐξ αἰτίας τῶν περιστάσεων ὥστε, ἐν τῇ αἰχρείᾳ τῆς ἦσαν μεγάλοι, οἱ χρηματικοὶ τῆς πόροι ἦσαν πάντοτε μηδαμινοί. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ περὶ τούτων.

Ἐρχόμεθα δὲ τῶρα νὰ ἱστορήσωμεν τὰ τῆς Χίου κατὰ τὸ ἐνεστῶς ἔτος·

καὶ ἐπειδὴ ἐφημίζετο δικαίως ἡ νήσος αὕτη διὰ τὰ φυσικὰ τῆς κάλλη, διὰ τὸ διοικητικὸν σύστημά τῆς καὶ διὰ τὴν εὐτυχὴ κατάστασίν τῆς προσομιᾶζομεν ἐντεῦθεν.

Ἀπέναντι τῆς Ἰωνίας, πέντε ἡμισυ μίλια ἀπέχουσα τοῦ πρὸς νότον ἀκρωτηρίου, τοῦ παρὰ τοῖς παλαιοῖς Ἀργέννου καὶ παρὰ τοῖς νεωτέροις Καδομπιάνκο, ἔχουσα 37 μιλίων μῆκος καὶ μέγιστον πλάτος 24, περίπλουν δὲ 120, παρταίνεται ἡ Χίος· ὁ βραχύστομος δὲ πορθμὸς ὑπερτετραπλ-

Ἡ Χίος.

σιάζεται κοιλαινόμενος πρὸς τὰ ἔσω, καὶ ἀπολήγει πρὸς βορρᾶν παρὰ τινα νησί· εἰς δύο εὐπλευστα στόμια πλάτος ἔχοντα τὸ μὲν πρὸς τὴν Ἰωνίαν πέντε ἡμισυ μιλίων τὸ δὲ πρὸς τὴν Χίον ἑνὸς καὶ ἡμισυ. Τραχεῖα καὶ βουνώδης εἶνε ἐν γένει ἡ νήσος, ἀλλ' ἔχει καὶ γῆν εὐκαρπον, εὐανθὴ καὶ καλλίδενδρον· τὸ δὲ κλίμα τῆς εἶναι εὐκραές, γλυκὺ καὶ ὑγιεινόν. Πολυάριθμοι καὶ πυργαστόλιστοι λεμονῶνες, πορτοκαλλῶνες, κιτρώνες, καὶ πολυειδῆ ἀγλάμορφα ἄλλα φυτὰ καὶ δένδρα καθωραῖζουσιν τὴν νήσον καὶ αὐτοὺς τοὺς διαπλεόντας γοητεύουσιν διὰ τῆς εὐθαλείας καὶ εὐωδίας. Ἡ πόλις κεῖται κατωφερῶς ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀνατολικῆς καὶ παραθαλασσίας πλευρᾶς τῆς νήσου ἀντικρὺ τῶν Ἐρυθρῶν, μιᾶς τῶν δώδεκα Ἰονίων πόλεων, καὶ ἀρκτικώτερον τοῦ καθ' ἡμᾶς Τσεσμέ καὶ διαίρεται εἰς τρία· τὴν Ἀπλωταριάν, τὸν Ἐγκρεμὸν καὶ τὸ Παλαιόκαστρον· παράκειται καὶ ἐπιθαλάσσιον φρούριον, καὶ δεξιᾷ μὲν τῆς εἰσόδου τοῦ λιμένος τῆς πόλεως καὶ τοῦ φρουρίου ὑψοῦται πύργος ἑνοπλος (μπούρτσι), ἀριστερᾷ δὲ φανὸς εἰς ὁδηγίαν τῶν εἰσπλεόντων. Ἡ πό-

λις περιελάμβανε κατοίκους 30,000, νοσοκομείον, λωδοκομείον, βιβλιοθήκην, τυπογραφείον καὶ μεγαλοπρεπὲς γυμνάσιον, ἔπου ἐφοίτων πολλαχόθεν τῆς Ἑλλάδος νέοι ὑπὸ τοὺς κατὰ καιρὸν σοφοὺς διδασκάλους Ἀδαμάντιον Ῥώσιον, Ἀθανάσιον Πάριον, Δωρόθεον Πρώϊον, Κωνσταντίνον Βαρδαλάχον, Ἰωάννην Τσελεπήν καὶ Νεόφυτον Βάμβαν. Εἶχε δὲ ἡ νῆσος ὅλη 66 χωρία, ἐν οἷς καὶ τὰ πρὸς νότον 24, τὰ παράγοντα τὴν περιφέρημον μαστίχην, ὑπερτέραν, κατὰ τὸν Πλίνιον, καὶ αὐτῆς τῆς ἀραβικῆς καὶ Ἰνδικῆς· εἶχε δὲ καὶ ἑπτὰ μοναστήρια καλογήρων, δύο καλογραιῶν, καὶ ὑπέρμεγαν ἀριθμὸν ἐκκλησιῶν καὶ ἐκκλησιδίων· συνηριθμοῦντο δὲ οἱ κάτοικοι ὅλης τῆς νήσου 120,000, ἐν οἷς 2000 Τοῦρκοι κατοικοῦντες τὴν πόλιν ἐν καιρῷ εἰρήνης, 70 Ἑβραῖοι κατοικοῦντες πάντοτε τὸ φρούριον, καὶ 2000 τοῦ δυτικοῦ δόγματος κατοικοῦντες οἱ μὲν τὴν ἐξοχὴν οἱ δὲ τὴν πόλιν. Ἡ ὑπὲρ πᾶσαν δὲ ἄλλην ἀκμάζουσα νῆσος αὕτη ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος ἤκμαζε καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν ὁμηρικῶν χρόνων καλουμένη ἔκτοτε λιπαρωτάτη, ἦτοι πλουσιωτάτη. Πλουσιωτάτη καὶ εὐνομωτέρα πάσης ἄλλης ἑλληνικῆς πολιτείας μετὰ τὴν ἀριστοκρατουμένην Λακεδαιμόνα θεωρεῖται καὶ παρὰ τοῦ Θουκυδίδου. Ἀριστοκρατικὸν ἦτο τὸ καθ' ἡμᾶς ὡς καὶ τὸ ἀρχαῖον πολίτευμά της· ἀρχαία καὶ πατροπαράδοτος καὶ ἡ φιλεμπορία τῶν κατοίκων της ἐνισχυομένη ἔτι μᾶλλον ὑπὸ τῆς ὀλιγοκρατίας τῆς γῆς.

Ἐδρευναν ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς νήσου μετεσελήμης καὶ καθῆς, ἀλλ' ἐστέλλοντο οὗτοι ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μόνον σχεδὸν διὰ τὸν τύπον· οἱ ἀλγεῖς κυβερνῆται καὶ δικαστοὶ ἦσαν οἱ πέντε δημογέροντες αὐτῆς ἐκλεγόμενοι κατ' ἔτος καὶ διοικούντες τὴν κοινότητα κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον.

Τὴν 3 Φεβρουαρίου συνήρχοντο εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Φωτίου 40 περίπου τῶν ἐγκριτωτέρων, καὶ ἀφ' οὗ οἱ παύοντες δημογέροντες ἀνήγγελλαν ὅτι ἐπέστη ὁ καιρὸς τῶν νέων ἀρχαιρεσιῶν καὶ ἐζήτησαν δημοσίᾳ συγγνώμην ἂν τινα ἐλύπησαν, ἐναπέμεναν αὐτοὶ καὶ 20 ἐκ τῶν ἄλλοτε χρηματισάντων δημογερόντων, ἦτοι 8 ἐκ τῆς Ἀπλωταριάς, 8 ἐκ τοῦ Ἐγκρεμοῦ, 2 ἐκ τοῦ Παλαιοκάστρου καὶ 2 δυτικοί. Δεκχὲς δελτία, ὅλα ἐσφραγισμένα, ἐξ ὧν τέσσαρα μόνον ἦσαν ἔγγραφα φέροντα τὴν λέξιν «μεῖνε,» διενέμοντο τότε παρὰ τῶν παυόντων δημογερόντων τὰ μὲν ὀκτώ, ἐν οἷς καὶ δύο ἔγγραφα, εἰς τοὺς Ἀπλωταριώτας, ἀνὰ ἓν ἀδιακρίτως, τὰ δὲ λοιπά, ἐπίσης ἀδιακρίτως, εἰς τοὺς Ἐγκρεμιώτας· καὶ ὅσοι μὲν ἐλάβδαναν τὰ ἔγγραφα, ἦτοι 2 Ἀπλωταριῶται, καὶ 2 Ἐγκρεμιῶται μετὰ τῶν 2 Παλαιοκαστρινῶν, τῶν 2 δυτικῶν καὶ τῶν παυόντων δημογερόντων, ὅλοι 13, ἔμεναν ὡς ἐκλογεῖς· τῶν θυρῶν δὲ κεκλεισμένων, ἀνεγινώσκοντο παρὰ τῶν παυόντων δημογερόντων εἰς ἐπήκοον πάντων κατὰλογοι ὑποψηφίων ἐξ ὧν ἐνεκρίνοντο ὡς δημογέροντες πέντε, ὧν τὰ ὀνόματα ἐγνωστοποιοῦντο αὐθωρεὶ τῷ καθῇ, κατεγράφοντο ἐν τῇ κώδικί του καὶ ἐξεδίδετο τὸ ἐπικυρωτήριον (χοτσέτι)· ἠνοίγοντο ἔπειτα αἱ θύραι τοῦ ναοῦ καὶ ἀνηγορεύοντο οἱ νέοι δημογέροντες· τὴν δὲ ἐπαύριον ἐκάλουν οἱ παύοντες τοὺς νεοψηφίστους εἰς τὸ δημαρχεῖον, λεγόμενον Μεζάν,

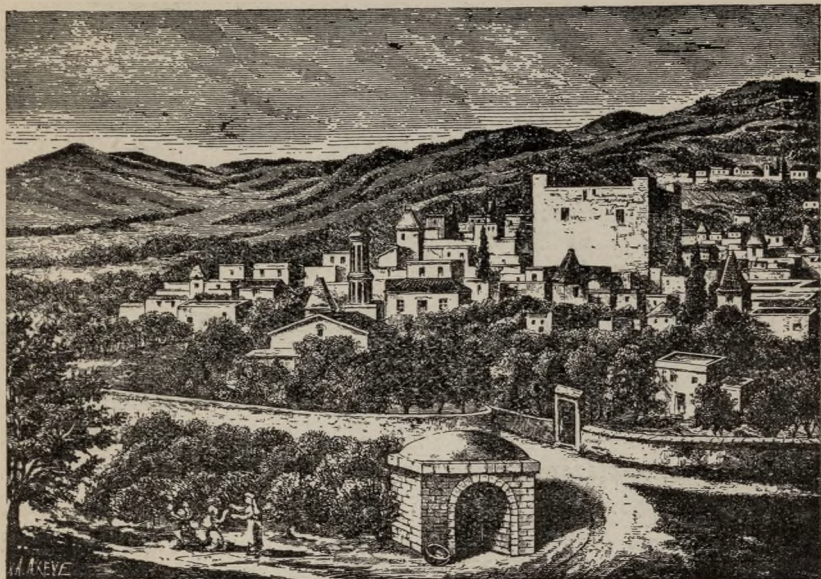
καὶ προπορευόμενοι τοὺς συνώδευαν πρῶτον εἰς τὰς τουρκικὰς Ἀρχὰς καὶ ἔπειτα εἰς τὸν Ἀρχιερέα· ἅψ' οὐ δὲ τοὺς εὐλόγει ὁ Ἀρχιερεὺς, ἐπανάρχοντο ὅλοι εἰς τὸ δημαρχεῖον προπορευομένων τῶν νεοψηφίστων καὶ εὐφημοῦντος τοῦ λαοῦ, καὶ οἱ πύοντες δημογέροντες ἔδιδαν λόγον τῶν πράξεών των αὐθήμερον.

Μεγάλην ἰσχὺν εἶχαν, πολλὰς τιμὰς ἀπελάμβαναν καὶ πολυειδῆ καθήκοντα ἐξεπλήρουν οἱ δημογέροντες· συνήρχοντο δὲ καθ' ἡμέραν εἰς τὸ δημαρχεῖον καὶ ἦσαν οἱ προστάται τῶν ἐπὶ τῆς νήσου Χριστιανῶν ἀπὸ πάσης ἐπηρείας τῶν ἐν αὐτῇ Τούρκων συστελλομένων καὶ φοβουμένων νὰ κακοποιῶσι τοὺς Χριστιανούς, διότι διέτριβαν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιπρόσωποι ἐπαγρυπνοῦντες τὰ συμφέροντα τῆς χριστιανικῆς κοινότητός των, καὶ δυνάμενοι, δι' ἧς ἀπελάμβαναν παρὰ τοῖς κρατοῦσιν ἰσχύος ἐπὶ ἀδραῖς δαπάναις, νὰ τιμωρῶσι τοὺς μὴ πράως φερομένους πρὸς τοὺς χριστιανούς τῆς νήσου καὶ μὴ τὰ ἔθιμα τοῦ τόπου καὶ τοὺς νόμους σεβομένους. Ὑπερασπίζοντες δὲ τοιοιυτοτρόπως οἱ δημογέροντες τοὺς συμπολίτας των ἡσυχολοῦντο σπουδαίως καὶ νὰ ἐξισάζωσι τὰς πρὸς ἀλλήλους διαφορὰς αὐτῶν ἐν πνεύματι ἐπεικειᾶς καὶ δικαιοσύνης κατὰ τὰ πατροπαράδοτα ἔθιμά των πηγάζοντα κυρίως ἀπὸ τῶν βυζαντινῶν νόμων· καὶ τὰς μὲν ἐμπορικὰς διαφορὰς ἀνέθεταν εἰς πέντε εἰδικούς δικαστάς, λεγομένους πρωτομάστορας, τὰς δὲ ναυτιλικὰς εἰς τρεῖς, λεγομένους δεπουτάτους· ἐθεώρουν δὲ τὰς λοιπὰς οἱ δημογέροντες αὐτοπροσώπως, ἢ διώριζαν ἐκ τοῦ προχείρου ἄλλους ἐκ τῶν εἰδημονεστέρων εἰς λύσιν αὐτῶν· ἐν πλήρει δὲ χρήσει ἦτο καὶ ἡ αἵρετοκρισία. Ἀλλ' ἡ δικτατορικὴ οὕτως εἰπεῖν δύναμις αὕτη τῶν δημογερόντων ἐμετριάζετο, συγκαλουμένων εἰς σύσκεψιν ἄλλοτε 40 ἢ 50, καὶ ἄλλοτε 15 ἢ 8 ἐκ τῶν ἐγκριτωτέρων κατὰ τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων· ἡ ἀπόφασις δὲ τῶν συγκαλουμένων ἦτον ὀριστική. Τόσον δὲ ἀκριδῶς, ἀπαθῶς καὶ ἐντίμως ἐξεπλήρουν οἱ δημογέροντες τὰ καθήκοντά των, ὥστε οὐδεὶς οὐδέποτε ὡς κατχραστῆς κατηγορήθη καὶ πάντες ἐλάμβαναν ἐπὶ τῆς λογοδοσίας των τὰς εὐχαριστίας τοῦ κρinoῦ διὰ τὴν ἀξιέπαινον διαχείρισιν τῆς δημοτικῆς Ἀρχῆς. Ἐκτὸς δὲ τῶν ἐν τοῖς πράγμασι οὐδεὶς τῶν Χίων εἶχεν ἄδειαν νὰ ἐπισκέπτεται τὰς τουρκικὰς Ἀρχὰς τοῦ τόπου.

Ἡ νήσος ὅλη δὲν ὑπέκειτο εἰς τὴν δημοτικὴν Ἀρχὴν τῆς πόλεως, καὶ ἐκ τῶν 66 χωρίων τῆς τὰ μὲν Μαστιχοχώρια εἶχαν ἰδίαν κυβέρνησιν τουρκικὴν καὶ δημοτικὴν· ἰδίαν κυβέρνησιν τουρκικὴν καὶ δημοτικὴν εἶχαν καὶ 3 ἄλλα χωρία, ὀφείλοντα νὰ ἐπισκευάζωσι τὰ ὑδραγωγεῖα τῆς πόλεως ἀμισθὶ καὶ διὰ τοῦτο μὴ φορολογούμενα, ἦγουν ὁ Δαφνώνας τὸ Βασιλιόνικον καὶ αἱ Καρυαί· τὰ δὲ λοιπὰ εἶχαν καὶ ταῦτα τοὺς γέροντάς των, ἀλλ' ὑπέκειντο εἰς τὰς τουρκικὰς καὶ χριστιανικὰς Ἀρχὰς τῆς πόλεως.

Ἐκτὸς δὲ τῶν πρὸς τὰς τουρκικὰς Ἀρχὰς τελῶν ἐφορολογοῦντο οἱ Χῖοι ὡς ἐφεξῆς. Δώδεκα εὐυπόληπτοι πολῖται, ἐκλεγόμενοι κατὰ ἐξαετίαν καὶ ὀδηγούμενοι ὑπὸ τοπικῶν καὶ ἀτομικῶν γνώσεων, ἔθεταν ὑπὸ τινὰς ὁροὺς καὶ ἐν

ἀγνοίᾳ παντὸς ἄλλου τοὺς φόρους κατὰ τὴν ἐκτίμησιν τῆς κινητῆς καὶ ἀκινήτου περιουσίας, ἐκάστου φροντίζοντες νὰ μὴ βαρύνωσι τὸν μικρὸν λαὸν καὶ παρέδιδαν τὸ βιβλίον τῆς φορογραφῆς ἐσφραγισμένον εἰς τοὺς δημογέροντας, οἵτινες, συμπαραλαμβάνοντες καὶ τέσσαρας ἄλλους τῶν ἐγκρίτων, ἐξετίμων τοὺς δώδεκα φοροθέτας. Ἐπειδὴ ἡ νῆσος ἐτρέφετο ἔξωθεν τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ ἔτους, εἰσήγοντο τὰ τρόφιμα ἀτελῆ· ἡ ἀτέλεια δὲ αὕτη, ἡ κατ' ἀναλο-

Ἡ Χίος (ἐκ τῆς Τουρλωτῆς).

γίαν μικρὰ συνεισφορά τῶν κατωτέρων τάξεων καὶ ἡ ὀλοτελὴς ἀσυδοσία τῶν κατωτάτων ἐθεωροῦντο ὡς ἀποζημιώσεις διὰ τὴν μὴ εἰς τὰ δημοτικά συμμέθεξιν αὐτῶν.

Καὶ οὕτω μὲν οἱ Χῖοι ἐπολιτεύοντο· εἰς τὸν συνετὸν δὲ τοῦτον τρόπον τοῦ κυβερνᾶν καὶ κυβερνασθαι, καὶ εἰς τὴν πρὸς τὸ ἐμπορεύεσθαι καὶ ξενιτεύεσθαι ῥοπὴν τῶν πολιτῶν τῆς ὠφείλετο ἡ εὐζωΐα, ἡ εὐνομία καὶ ἡ φιλομάθεια, δι' ἃς ἡ νῆσος αὕτη ἐθεωρεῖτο ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὡς ἄλλη νῆσος τῶν Μακάρων.

Διηγέθημεν ἤδη, ὅτι ἡ εἰς ἐξέγερσιν τῆς Χίου καταπλεύσασα τὸ παρελθὸν ἔτος εἰς τοῦ πασᾶ τὴν Βρύσιν ὑδραϊκὴ μοῖρα ἀνέπλευσεν εἰς Ὑδραν ἄπρακτος, διότι καὶ ἡ νῆσος εὐτύχει, καὶ οἱ φιλέμποροι καὶ φιλοδιομήχανοι λαοὶ σπανίως εἶναι φιλοπόλεμοι, καὶ ἡ φιλικὴ Ἑταιρία προσηλύτους ἐν αὐτῇ σχεδὸν δὲν εἶχε· μετὰ δὲ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἀπόπειραν, οἱ Τοῦρκοι ἐφάνησαν προνοητικώτεροι παρὰ τὸ σύνηθες. Ἀφ' οὗ ἐκράτησαν ἐν τῷ φρουρίῳ τινὰς τῶν ἐγκρίτων τῆς πόλεως καὶ τὸν Ἀρχιερέα, συμπαρέλαβαν μετ' ὀλίγας ἡμέρας καὶ τινὰς τῶν Μαστιχοχωριτῶν καὶ ἀπῆρταν ἀπὸ τῶν κατοίκων ὅλης τῆς νήσου ὅσα γῆραν παρ' αὐτοῖς ὅπλα, γνωστοποιήσαντες δὲ εἰς Κων-

σταντινούπολιν τοὺς ἑξωτερικοὺς καὶ ἑσωτερικοὺς φόβους των ἐξήτησαν βοήθειαν εἰς ἀσφάλειάν των. Ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ ταύτῃ διεβιδάσθησαν κατ' ἀρχάς ἐπὶ τῆς νήσου χίλιοι ὀπλοφόροι, ἐν οἷς πολλοὶ Κρήτες, ἀτακτοῦντες καθ' ἡμέραν, ἀρπάζοντες καὶ φονεύοντες ἀτιμωρήτως καὶ ἐν τῇ πόλει καὶ ἐν τοῖς χωρίοις. Διεβιδάσθη μετ' ὀλίγον εἰς τὴν νήσον πρὸς σωφρονισμόν τῶν ἀτάκτων τούτων καὶ ὡς φύλαξ πληρεξούσιος τῆς νήσου ὁ Βεχήτπασας μετὰ ἑκατὸν πυροβολιστῶν. Μετ' αὐτὸν διεβιδάσθησαν χίλιοι ἄλλοι στρατιῶται ὑπὸ τὸν Ἐλέζογλουν, ὃν εἶδαμεν ἄλλοτε φιλανθρώπως πολιτευόμενον πρὸς τοὺς ἐν Κουσταντασίῳ Χριστιανούς, ἀλλ' ἤδη διατελοῦντα ὑπὸ τὰς διαταγὰς πασᾶ, ἔχοντος θηρίου καρδίαν, ἀγγαρεύοντος καθ' ἡμέραν εἰς ἐπισκευὴν τοῦ φρουρίου τὸν χριστιανικὸν λαόν, ἐργοδιωκτοῦντος καὶ καταναγκάζοντος τοὺς ἐν τοῖς πράγμασι Χριστιανούς νὰ τρέφωσι τὸν ἐπὶ τῆς νήσου μαχαίροφόρον ὄχλον του καὶ νὰ θεραπεύωσι διὰ πλουσίων χορηγιῶν τὴν ἀπληστον φιλοχρηματίαν του εἰς ἀποτροπὴν τῆς διαρπαγῆς, τοῦ ἀνδραποδισμοῦ καὶ τῆς αἱματοχυσίας.

Ὁ Ὑψηλάντης, καθ' ὃν καιρὸν ἐστρατοπέδευεν ἐν Τρικόρφοις, διέταξεν ἐκστρατείαν εἰς Χίον ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Λυκούργου Λογοθέτου ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ ἐξουσίᾳ κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν τότε τάξιν· ἀλλὰ, θεωρήσας ταύτην βραδύτερον φθοροποιάν, ἀνεκάλεσε τὴν διαταγὴν του. Ἐγκατασταθείσης δὲ τῆς Κυβερνήσεως, περιεφέροντο εἰς τὴν ἀποστατήσασαν Ἑλλάδα ἀσήμαντοὶ τινες Χίοι προσπαθοῦντες νὰ φέρωσιν ἔξωθεν εἰς τὴν φιλειρηνικὴν πατρίδα των τὴν ἐπανάστασιν ἐν ἀγνοίᾳ καὶ παρὰ γνώμην των δυνατῶν πολιτῶν τῆς· μὴ εἰσακουόμενοι δὲ παρὰ τῆς Κυβερνήσεως, ἣτις ἔδλεπεν ὅτι κατεστρέφετο βεβαίως ἡ νῆσος, ἐσκέπτοντο ἄλλως πῶς νὰ κατορθώσωσι τὸ σκοπούμενον. Μεταξὺ τούτων διεκρίνετο Ἀντώνιος τις Μπουρνιάς ἐκ Παρπαριάς, χωρίου τῆς Χίου, ὑπηρετήσας ἄλλοτε παρὰ τοῖς Γάλλοις ὡς λοχαγός.

Διηγούμενοι τὰ τῆς Σάμου εἶπαμεν, ὅτι ἐπὶ τῶν ἀντικρῶ παραλίῳν τῆς δὲν ἔμειναν Τοῦρκοι εἰμὴ ἐν Κουσταντασίῳ, ὡς ἔχοντι δυνατόν φρούριον. Ἐπειδὴ συνηθορίζοντο αὐτόθι συχνάκις τουρκικὰ στρατεύματα, ἐσύμφερε νὰ ἐκλείψῃ ἡ φωλεὰ αὕτη διὰ τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν ἰσχυρίαν τῆς Σάμου· διὰ τοῦτο, σκέψεως κοινῆς γενομένης, ἀπεφάσισιν οἱ Σάμοι νὰ ἐτοιμάσωσιν ἐκστρατείαν εἰς ἄλωσιν τοῦ φρουρίου. Ἐν ᾧ δὲ κατεγίνοντο εἰς τούτο, μεταθὰς ὁ Μπουρνιάς εἰς Σάμον μετὰ τινων ἀσημάντων συμπατριωτῶν του ἐπρόβαλε τῷ ἀρχηγῷ τῆς ἐκστρατείας Λυκούργῳ ν' ἀναβάλῃ τὸ ἀνὰ χεῖρας σχέδιον καὶ ἐκστρατεύσῃ εἰς Χίον ἐπὶ λόγῳ, ὅτι τὸ μὲν φρούριον τοῦ Κουσταντασίου ἦτο δυσάλωτον. τὸ δὲ τῆς Χίου εὐάλωτον, ὅτι ὅλοι οἱ Χίοι ἦσαν ἐτοιμοὶ νὰ κινηθῶσιν, ἅμα ἔδλεπαν τοὺς Σαμίους ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ ὅτι μεγάλαι χρηματικαὶ ὠφέλειαι θὰ προήρχοντο ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ κοινοῦ ἐκ τῆς συμπαλαβῆς τῆς πλουσίας ταύτης νήσου· τῷ ἐνεχείρισε δὲ καὶ γράμμα προτρεπτικὸν ἐνὸς τῶν ἐπιτρόπων τῶν Μαστιχοχωρίων. Προθύμως ἐδέχθη ὁ Λυκούργος τὴν πρότασιν ταύτην καὶ ἀνεδέχθη τὴν ταχεῖαν συμπλήρωσιν

τῆς ἐτοιμαζομένης ἐκστρατείας εἰς τρισχιλίους, μηδὲν συλλογισθεὶς ποῖον ἐπιχείρημα καὶ ποῖαν εὐθύνην ἀνελάμβανε κινῶν εἰς ἀποστασίαν πολυάνθρωπον καὶ εὐδαίμονα τόπον παρὰ τὴν θέλησιν αὐτοῦ τοῦ τόπου, ἄνευ ἀδείας τῆς Ἐθνικῆς του κυβερνήσεως, στερούμενος τῆς συμπράξεως τῶν ναυτικῶν νήσων, παρὰ γνώμην τοῦ Ὑψηλάντου, ὃν καὶ μετὰ τὴν σύστασιν τῆς κυβερνήσεως ἐθεώρει ἀρχηγόν του, καὶ καθ' ἣν ὥραν ἤρχιζε τὸ ἔαρ, ἦτοι ὁ ἀκαταλληλότερος καιρὸς, καὶ ἦσαν ἐτοιμα πολλὰ τουρκικὰ στρατεύματα εἰς ἐκστρατείαν καὶ πολὺς στόλος εἰς ἐκπλουν καὶ τόσοι ἔγκριτοι Χίοι ἐν τῷ φρουρίῳ ὁμηρεύοντες (α).

Ἀφ' οὗ δὲ ἔγειναν τὰ ἐν Σάμῳ ἐνεργούμενα γνωστὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔσπευσεν ἡ Πύλη νὰ ζητήσῃ καὶ παρ' ἑαυτῇ εἰς ἀσφάλειαν τῆς πίστεως τῶν Χίων ὁμήρους· καὶ ἐστάλησαν τρεῖς τῶν ἐγκρίτων, ὁ Παντελῆς Ῥοδοκανάκης, ὁ Μιχαὴλ Σκυλίτσης καὶ ὁ Θεόδωρος Ῥάλλης, οἵτινες φθάσαντες εἰς Κωνσταντινουπόλιν ἐφυλακίσθησαν. Οἱ δὲ ἐπὶ τῆς Χίου Τοῦρκοι ἐφύλατταν ἕκτοτε αὐστηρότερον τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ, ἐμποδίζοντές τοὺς νὰ λαλῶσιν ὡς ἄλλοτε μετὰ τῶν συγγενῶν των. Ἐστειλαν δὲ ὁ Ἀρχιερεὺς καὶ οἱ δημογέροντες κατὰ διαταγὴν τοῦ πασᾶ εἰς μὲν τὰ χωρία τῆς νήσου ἀποστόλους καὶ ἱερικήρυκας, προτρέποντας τοὺς κατοίκους νὰ μείνωσι πιστοὶ εἰς τὴν Πύλην καὶ ἡσυχαι, εἰς δὲ τὴν Σάμον ἐξεταστὰς περὶ τῆς θρυλλουμένης ἐκστρατείας ἐπὶ παραγγελίᾳ νὰ προσπαθήσῃσι νὰ τὴν ἐμποδίσωσιν, ἂν τῷ ὄντι ἤτοιμάζετο.

Τὴν πρώτην ἐδομάδα τοῦ Μαρτίου διεδόθη λόγος ἐν τῇ πόλει τῆς Χίου ὅτι 18 Σάμιοι ἀπέβησαν εἰς Περαιᾶ, χωρίον βορεινὸν τῆς νήσου. Ὁ πασᾶς, δικαίως ὑποπτεύων ὅτι οἱ ἀποβάντες σκοπὸν εἶχαν νὰ ὑποκινήσωσι τοὺς χωρικοὺς, ἔστειλε στρατιώτας εἰς σύλληψίν των, καὶ ἀποτυχὼν ἀπήτησε νὰ τοὺς συλλάβῃ τὸ κοινὸν τῆς Χίου. Τὸ κοινὸν ἔστειλέ τινας ὅπου ὑποψία ἦτον ὅτι ἐκρύβησαν· ἀλλ' ἐν τῷ κατεγίνοντο εἰς εὔρεσιν αὐτῶν, ἐφάνησαν τὴν 9 ἐρχόμενα πολλὰ πλοῖα.

Ἐπὶ σκοπῷ νὰ μὴ ταλαιπωρῶνται ἀδιακόπως καὶ ἀπασχολῶνται τῶν ἔργων αὐτῶν οἱ κρατηθέντες ἐν τῷ φρουρίῳ Χίοι, ἐδιπλασιάσθη ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν, καὶ ἀλληλοδιέδεχοντο μνηϊκίως κατὰ τὸ ἥμισυ, οἱ μὲν ἀναδαίνοντες εἰς τὸ φρούριον, οἱ δὲ καταθαίνοντες εἰς τὴν πόλιν· μόνος ὁ Ἀρχιερεὺς ὡς μὴ ἀντικαταστήσιμος δὲν μετετόπει. Ἀλλ' ὁ πασᾶς, ἀφ' οὗ ἤκουσεν ὅτι ἤρχοντο τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος πλοῖα, ἀνεβίβασεν εἰς τὸ φρούριον καὶ τοὺς ἐν τῇ πόλει εἰς πλείονα ἀσφάλειάν του καὶ ἐκράτησε καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ, ὥστε ἐδιπλασίασε τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑποχειρίων του, ὅλων 72.

Τὸ πρωτὸ τῆς 10 τὰ φανέντα τὴν προτεραίαν πλοῖα ἡγκυροβόλησαν κατὰ τὴν ἀγίαν Ἐλένην, καὶ μετ' ὀλίγον ἔπλευσαν τὰ πλείστα εἰς Κοντάρι, τινὰ δὲ ἐπροχώρησαν ἀντικρὺ τῶν τουρκικῶν μνημάτων· ἦσαν δὲ ὅλα 8 βρίκια καὶ 30 σκολέβαι, καὶ ἔφεραν ὡς 2500 ὅπλοφόρους ὑπὸ τὸν Λυκουργόν. Οὗτοι ἀποβιβάσθentes πρὸ μεσημβρίας καὶ πεσόντες ἐπὶ τοὺς κατὰ τὸ πα-

ραθαλάσσιον ἐχθρούς, καὶ τοὺς μὲν φονεύσαντες, τοὺς δὲ αἰχμαλωτίσαντες, τοὺς δὲ τρέψαντες εἰς φυγὴν, εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, ἔκαυσαν τὸ τελωνεῖον καὶ τινα τουρκικὰ καφενεῖα καὶ ἐξεστέγασαν δύο μολυβδοσκεπὴ δζαμία. Τόσος δὲ φόδος κατέλαβε τοὺς Τούρκους φρονούντας, ὅτι οἱ ἀποθάντες ἦσαν πενταπλάσιοι, ὥστε 300 φυλάσσοντες τὸν λόφον τῆς Τρουλωτῆς ἔφυγαν ἰδόντες 50 μόνον τῶν ἀποθάντων ἐφορμῶντας, ἐγκατέλειψαν καὶ οἱ ἄλλοι ἀνάνδρως τὰς ἄλλας θέσεις καὶ ὅλοι ἐκλείσθησαν ἐν τῇ φρουρίῳ· 40 δὲ αὐτῶν, μὴ προφθάσαντες νὰ εἰσέλθωσιν, ἐκλείσθησαν ἐντὸς τοῦ Καμένου Πύργου καὶ τινων τουρκικῶν οἰκιῶν καὶ παρεδόθησαν μετ' ὀλίγον εἰς τοὺς περὶ τὸν Λυκούργον· ὥστε μετὰ τρεῖς ὥρας Τούρκοι δὲν ἦσαν εἰμὴ ἐντὸς τοῦ φρουρίου καὶ τοῦ θαλασσοπύργου. Οἱ δὲ ἐν τῇ πόλει Χριστιανοὶ τῆς ἀνωτέρας τάξεως, ἐκπλαγέντες ἐπὶ τῇ εἰσβολῇ ταύτῃ, ἀμηχανοῦντες περὶ τοῦ πρακτέου ὡς πάντῃ ἀπρασκειάστοι καὶ φοβούμενοι μὴ πάθωσιν οἱ ἐν τῇ φρουρίῳ πρόκριτοι καὶ συγγενεῖς των, οἰκοῦρουν ὅλην τὴν ἡμέραν. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεὶς ἐφρόντιζε περὶ τῶν ἀποθάντων, ἔσπικσαν οὗτοι τὰ τροφοπωλεῖα καὶ τὰ διήρπασαν· διήρπασαν καὶ τὰς τουρκικὰς οἰκίας. Τὴν ἐσπέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἦλθον εἰς τὴν πόλιν ὀλίγοι Μαστιχοχωρίται· τὴν δὲ ἐπαύριον συνῆρρυσαν πάμπολλοι χωρικοί, ἐξ ὧν οἱ πλείστοι μὴ ἔχοντες ὅπλα ἐβροπαλοφόρου· συνηνώθησαν τότε καὶ οἱ ἐν τῇ πόλει, καὶ τὴν γ' ὥραν μετὰ μεσημβρίαν ἐψάλη δοξολογία, καὶ ἔγεινε δι' ὅλης τῆς πόλεως πάνδημος λιτανεία ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς πατρίδος ἐν μέσῳ ζητωκραυγῶν, ἀλαλαγμῶν, ἀταξιῶν καὶ φόδων. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν εἰσῆλθε καὶ ὁ Λυκούργος εἰς τὴν πόλιν καὶ κατέλυσε ἐν τῇ Μητροπόλει, ὅπου κατέλυσε καὶ ὁ μέχρι τοῦδε ὑποκινήτης του καὶ ἀπὸ τῆς σήμερον ἀντίζηλός του Μπουρνιάς, φέρων ἐπὶ τοῦ σκιαδίου του τὸ δημοκρατικὸν τῆς Γαλλίας ἐθνόσημον· ἤθελε νὰ ἦναι ἰσότιμος ἂν ὅχι καὶ ἀνώτερος τοῦ Λυκούργου, ὡς ἐντόπιος. Ὁ δὲ Λυκούργος κατήγγησεν αὐθημερόν τὴν δημογεροντίαν καὶ ἐσύστησεν ἑπταμελὴ ἐφορίαν· ἔστησε καὶ τρία κανονοστάσια, τὸ μὲν ἐπὶ τῆς Τρουλωτῆς, ὅθεν ἐκτυπεῖτο τὸ φρούριον, τὸ δὲ ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Ἀσωμάτου, καὶ τὸ τρίτον ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ· ἀλλὰ τὰ κανόνια ἦσαν τόσον μικρά, ὥστε οὐδεμίαν διάβην ἐπροξένουν, ἐν ᾧ οἱ ἐν τῇ φρουρίῳ ἔδραπαν τὴν πόλιν βομβοβολοῦντες. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεμία ἐλπὶς ἐφαίνετο ταχείας πτώσεως τοῦ φρουρίου διὰ πολιορκίας ὡς καλῶς ἐφωδιασμένου, ἢ ἐφορίας, προβλέποντα τὰ μέλλοντα δεινὰ καὶ ἐκ τῆς ἔξωθεν ἐπαπειλουμένης ἀποβάσεως ἐχθρῶν καὶ ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς ἀναρχίας καὶ ἀταξίας, ἀπέστειλέ τινας πρὸς τὴν Κυδέρνησιν αἰτουμένη τὴν συνδρομὴν τῆς εἰς ταχεῖαν πτώσιν τοῦ φρουρίου (β)· μετέφερε δὲ καὶ ἐκ Ψαρῶν πολεμεφόδια, καὶ ἐμίσθωσε καὶ ἑξ πλοῖα ψαριανά.

Ὁ δὲ Λυκούργος, ἐπηρμένος ἐπὶ τῇ ἐπιτυχίᾳ τῆς ἀποβάσεώς του, ἔστειλε πρὸς τὸν παστᾶν ἐπιστολὴν διὰ τινος αἰχμαλώτου καὶ ἐζῆτει τὴν παράδοσιν τοῦ φρουρίου ἐπὶ ἀπειλῇ ἐξολοθρεύσεως ὅλης τῆς φρουρᾶς, ἂν παρήκουε· καὶ ἐπειδὴ δὲν ἔλαθεν ἀπόκρισιν ἐφιλοτιμήθη νὰ πραγματοποιήσῃ

τάς ἀπειλάς του καὶ διέταξε νὰ κόψωσι δένδρα καὶ παραχώσωσι τὴν τάφρου του φρουρίου εἰς ἄλωσίν του δι' ἐφόδου· ἀλλὰ σκεφθεῖς, ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἐδύνατο νὰ καύσῃ διὰ μιᾶς τὴν συσσωρευθησομένην εὐφλεκτον ὕλην, ἀνεκάλεσε τὴν διαταγὴν του.

Ἐν τούτῳ, ἡ ἀναρχία ἐκορυφώθη ἐντὸς τῆς πόλεως, καὶ οἱ εὐκατάστατοι ἤρχισαν νὰ φεύγωσιν· ὁ δὲ Μπουρνιάς, θέλων νὰ ἐμποδίσῃ τὴν φυγὴν των, ἀντὶ νὰ ἀφαιρέσῃ τὰ αἷτια, ἔγραψεν ἀπειλητικὴν ἐπιστολὴν τοῖς ἐφόροις (γ) καὶ ἐφυλάκισε καὶ προκρίτους καὶ γυναικας ἐτοιμοὺς νὰ φύγωσι.

Γενομένης δὲ γνωστῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει τῆς εἰς Χίον ἀποδόσεως τῶν Σαμίων, ὁ Σουλτάνος διέταξεν ὁ μὲν κατὰ πάντα ἕτοιμος στόλος νὰ πλεύσῃ εὐθὺς ἐκεῖ, οἱ δὲ Ἀσιάρχαι νὰ καταδιβάσωσι στρατεύματα ἀνευ ἀναβολῆς εἰς Τσεσμέν, καὶ νὰ τὰ διαδιβάσωσιν εἰς Χίον ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ στόλου· ἀκολουθῶν δὲ τὸ σύστημά του νὰ παιδεύῃ ἀδιαφόρως πταίστας καὶ ἀθώους διέταξε νὰ συλληφθῶσιν οἱ εὐρισκόμενοι ἐν Κωνσταντινουπόλει γνωστοὶ Χῖοι. Συνελήφθησαν ἕως 60 ὅχι ὡς πταίσται ἀλλ' ὡς Χῖοι, καὶ ἄλλοι ἐξ αὐτῶν ἐσφάγησαν, ἄλλοι ἐκρεμάσθησαν· ἐκρεμάσθησαν καὶ οἱ τρεῖς ὅμηροι μὴδὲν οὐδ' αὐτοὶ οὐδ' οἱ παρ' αὐτῶν ἀντιπροσωπεύμενοι πταίσαντες.

Οὐδέποτε προστixaί τοῦ Σουλτάνου ἐξετελέσθησαν τόσον ἐτοιμῶς ὅσον αἱ δοθεῖσαι περὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης. Τὸ μέγα πλῆθος ἀόπλων, φιλησύχων καὶ ἀπροστατέων Χριστιανῶν ἐπὶ τῆς νήσου, ὁ πολὺς αὐτῆς πλοῦτος, τὰ θέλγητρα τῶν γυναικῶν τῆς, ἡ ἀκόρεστος ἐπιθυμία τῆς καταστροφῆς πάσης χριστιανικῆς πόλεως καὶ ἡ ἄσβεστος δίψα χριστιανικοῦ αἵματος ἠρήμωσαν διὰ μιᾶς τὰ κατοικούμενα ὑπὸ Τούρκων πλησιόχωρα μέρη· ἀπειρα πλήθη συνήρχοντο εἰς Τσεσμέν ἀναμένοντα τὸν ὀθωμανικὸν στόλον πρὸς ἀσφαλῆ εἰς τὴν νήσον διακίδασιν· πολλοὶ δερβίσαι ἀφήκαν τοὺς εὐκτηρίους οἴκους των, καὶ ἀκολουθοῦντες τοὺς ἐκστρατεύοντας ἐξήπταν τὸν φανατισμὸν των καὶ ἠρέθιζαν ἔτι μᾶλλον τὴν αὐτερέθιστον αἵμοχαρῆ καρδίαν των· τινὲς δὲ αὐτῶν περιήλθαν παρὰ τὸ σύνθημα ἐν θρησκευτικῇ πομπῇ τὰς ὁδοὺς τῆς Σμύρνης πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον.

Τὴν δὲ 30, ἦτοι τὴν Μεγάλην Πέμπτην, ἐφάνη ἐξωθεν τῆς Χίου ὁ στόλος ὑπὸ τὸν καπητάμπασαν Καρχλὴν, ἐκ 46 πλοίων, ἐξ ὧν 6 δίχροτα καὶ 9 φρεγάται καὶ κορβέτται. τὰ δὲ λοιπὰ θρίκια καὶ βομβάρδαι ἔφερε δὲ καὶ ἐπτακισχιλίους ὀπλοφόρους. Φανέντος τοῦ στόλου, τὰ προστατεύοντα τὸν λιμένα ὀλίγα ψαριανὰ πλοῖα ἔφυγαν· ὁ δὲ καπητάμπασας ἐφέρετο κατ' ἀρχὰς προσεκτικῶς, καὶ οὐδὲ τὴν σημαίαν του ὕψωσε, διότι οὔτε τῆς πόλεως ἴσως οὔτε τοῦ φρουρίου τὴν κατάστασιν καλῶς ἐγίνωσκεν· ἀλλ' ἀρχομένης τῆς νυκτὸς μαθὼν ὅτι οἱ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς Ἕλληνες ἐφόνευσαν τὸ πλήρωμα μικροῦ τινος τουρκικοῦ πλοίου πεσόντος εἰς τὰ ῥιγὰ πλησίον τῆς γῆς, ἤρχισε νὰ κανονοβολῇ καὶ νὰ βομβοβολῇ τὴν πόλιν, καὶ ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ κανονοβοβολισμοῦ ἀπεκίδασε τοὺς ἐπτακισχιλίους ὀπλοφόρους. Ἐξῆλθαν συγχρόνως καὶ οἱ ἐν τῇ φρουρίᾳ ξιφήρεις, καὶ ὥρμησαν οἱ μὲν ἐντεῦθεν οἱ δὲ ἐκεῖθεν

ἐπὶ τοὺς Σαμίους· καὶ οὗτοι μὲν ἔφυγαν ὅλοι ἐκ τῆς πόλεως, οἱ δὲ Τοῦρκοι εἰσῆλθαν, τὴν ἔκαυσαν, ἔκαυσαν καὶ τὰ πλησίον τῆς πόλεως χωρία, Βασιλιόνικον καὶ Νεοχώρι, καὶ ἐδόθησαν εἰς σφαγὴν, εἰς ἀρπαγὴν καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν. Τὴν ἐπαύριον ἐφάνησαν ἄπειρα πλοιάρια μεταφέροντα Τοῦρκους ἐκ τῆς ἀντικρὺ ξηρᾶς. Ἐπειδὴ ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν ἐχθρῶν οἱ πλείστοι τῶν ἐν τῇ πόλει Χριστιανῶν ἀπεμακρύνθησαν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς νήσου πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κινδύνου, πολλοὶ δὲ κατέφυγαν εἰς τὰ προξενεῖα, δὲν ἐχύθη πολὺ αἷμα, διότι οἱ Τοῦρκοι, ἂν καὶ τόσον πολλοί, δὲν ἐπροχώρησαν εὐθὺς ἐνδότερον πρὸς καταδίωξιν τῶν Χριστιανῶν καὶ κατεγίνοντο κυρίως λεηλατοῦντες τὴν πόλιν. Τὴν δὲ Κυριακὴν τοῦ Πάσχα (2 Ἀπριλίου) ἐξεστράτευσαν κατὰ τοῦ μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Μητᾶ μίαν ἡμέισιν ὥραν μακρὰν τῆς πόλεως. Τὸ μοναστήριον τοῦτο ἦτον εὐρύχωρον καὶ περιτειχισμένον· ἐντὸς δὲ τοῦ περιτειχίσματος κατέφυγαν 3000 Χῖοι ὡς εἰς ἀσφαλὲς μέρος. Οἱ ἐπελθόντες τοῖς ἐπρόβαλαν νὰ παραδοθῶσιν· ἀλλ' οὗτοι ἤξευραν ὅτι θὰ παρεδίδοντο εἰς χεῖρας ληστῶν καὶ φονέων, καὶ δὲν ὑπήκουσαν, ἂν καὶ δὲν εἶχαν ἐλπίδα εὐτυχοῦς ἀντιστάσεως. Τότε οἱ Τοῦρκοι, πεσόντες πανταχόθεν ἐπὶ τὸ περιτείχισμα καὶ σπάσαντες αὐτό, εἰσέδυσαν ξιφῆρεις μετὰ τινα ἀντίστασιν, κατέκαυσαν τὸ μοναστήριον, καὶ τοὺς ἐγκλείστους, ἐκτὸς ὀλίγων, ἐξωλόθρευσαν τοὺς μὲν διὰ σιδήρου τοὺς δὲ διὰ πυρός. Τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν ἐξεστράτευσαν κατὰ τοῦ χωρίου τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Ἐντὸς αὐτοῦ ἦσαν ἱκανοὶ ἔνοπλοι Σάμιοι, ἐν οἷς καὶ ὁ Λυκοῦργος, μεταδάντες ἐκεῖ ἐπὶ τῆς φυγῆς των ἐπ' ἐλπίδι ἀντιστάσεως· ἀντέστησαν κατ' ἀρχάς, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἔφυγαν· οἱ δὲ Τοῦρκοι κυριεύσαντες τὸ χωρίον παρέδωκαν ὅλους τοὺς ἐν αὐτῷ τοὺς μὲν εἰς σφαγὴν τοὺς δὲ εἰς αἰχμαλωσίαν. Γενναῖοι ἐφάνησαν, ἐπελθόντων τῶν ἐχθρῶν, οἱ Βροντισιανοί, οἱ Ἐρυθραῖοι καὶ τινες ἀποχωρήσαντες εἰς τὰ χωρία αὐτῶν Σάμιοι, ἀλλὰ καὶ οὗτοι διεσκορπίσθησαν. Μετὰ τὰς προσβολὰς ταύτας ἐγκατέλειψαν οἱ περὶ τὸν Λυκοῦργον ὅλην τὴν νήσον, ἐπλευσαν εἰς Ψαρά, καὶ ἐκεῖθεν ἐπανῆλθαν ἀδλαβεῖς εἰς τὰ ἴδια, ἀφήσαντες τοὺς δυστυχεῖς Χίους εἰς τὴν γνωστὴν ἀπανθρωπίαν ἐχθρῶν, οὓς οἱ φεύγοντες ὥπλισαν κατ' αὐτῶν (δ).

Ὁ δὲ καπηγτάμπασας, ἔχων κατὰ νοῦν, ὡς ἐκ τῶν ἔργων ἐδείχθη, τὸν παντελῆ ἀφανισμόν τῶν Χίων καὶ ζητῶν μόνον τὸν συντελεστικώτερον τρόπον, ἐκάλεσε μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα τοὺς προξένους· καί, ἂψ' οὐ τοῖς ἐκοινοποίησεν ὅτι κατὰ διαταγὴν ἀνωτέραν ἐχάριζε γενικὴν ἀμνηστείαν, τοὺς παρεκάλεσε νὰ περιέλθωσι τὴν νήσον φέροντες τὰ ἀμνηστήρια, καὶ νὰ προτρέψωσι τοὺς κατοίκους εἰς ὑποταγὴν. Ὁ πρόξενος τῆς Αὐστρίας Στιεπεδίχος, καί, ἀντιπροσωπεύων τὸν πρὸ ὀλίγου ἀποδημήσαντα ὑποπρόξενον τῆς Γαλλίας Δεγιών, συμπαραλαβόντες καὶ δύο ἐντοπίους Χριστιανούς, ἀνεδέχθησαν τὴν ἀποστολὴν, πιστεύοντες ὅσα ἤκουσαν εἰλικρινῆ· βραδύωντες δὲ κλάδους ἐλαίας διηλθαν τὰ χωρία φέροντες, ἐκτὸς τῶν ἀμνηστηρίων, καὶ γράμματα τῆς αὐτῆς ἐννοίας πρὸς ὅλους τοὺς Χίους παρὰ τοῦ Ἀρχιερέως καὶ

τῶν ὀμηρευόντων προκρίτων καὶ ἐγγυόμενοι καὶ αὐτοὶ καλῇ πίστει τὴν ἀσφάλειάν των. Οἱ Χῖοι οὔτε εἰς τὰ ἀμνηστήρια, ὥς ὕπουλα, οὔτε εἰς τὰ πρὸς αὐτοὺς γράμματα τοῦ Ἀρχιερέως καὶ τῶν προκρίτων, ὥς ὑπὸ τουρκικὴν μάχαιραν γεγραμμένα, ἐπίστευσαν· ἀλλ' ἐπίστευσαν εἰς τὴν ἐγγύησιν τῶν προξένων, καὶ παραδώσαντες ὅσα ὅπλα τοῖς ἐναπέμειναν, οἱ μὲν ἐπανήλθαν σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς τὰς ἐξοχάς, οἱ δὲ ἔμειναν ἡσυχοὶ καὶ εὐπειθεῖς ἐν τοῖς χωρίοις· ἀπέστειλαν καὶ 70 πρὸς τὸν καπητάμπασαν εἰς ἔκφρασιν τῆς κοινῆς εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν δοθεῖσιν ἀμνηστείαν· ἀλλὰ πολλοὶ δυσπιστοῦντες ἔφυγαν ἀπὸ τῆς νήσου, εὐρεθέντων καλῇ τύχῃ πολλῶν πλοιαρίων ἐν τοῖς παραλίοις καὶ τινων πλοίων ψαρινῶν, σταλέντων μετὰ τὸν ἐμφανισμόν τοῦ στόλου πρὸς διάσωσιν τῶν ἐπὶ τῆς νήσου περιπλανωμένων

Ἡ Χίος μετὰ τὴν καταιστροφὴν

Χριστιανῶν. Οἱ Τοῦρκοι, ἀφ' οὗ ἐβεβαιώθησαν ὅτι δὲν εἶχάν τι νὰ φοβηθῶσι, καὶ βλέποντες ὅτι οἱ ταλαίπωροι Χῖοι, δεχθέντες τὴν ἀμνηστείαν καὶ πιστεύοντες, ἤρχοντο πρὸς αὐτοὺς ἀνύποπτοι, διεσπάρησαν εἰς τὴν νήσον καὶ ἤρχισαν ἀδεία τῶν ἀρχηγῶν γενικὴν σφαγὴν καὶ αἰχμαλωσίαν.

Ὅταν αὐτοὶ οἱ ἀρχηγοὶ προκαλῶσιν εἰς ἀθεμιτρυγίας βάρβαρον καὶ φανατικὸν στρατόν, εὐχολον εἶναι νὰ συμπεράνῃ τις τὰς φρικτὰς παραφορὰς τοῦ στρατοῦ. Εὐχολον νὰ φαντασθῇ ἂν καὶ δύσκολον νὰ περιγράψῃ τις καὶ τὰ φρικτὰ κακά, ὅσα ὑπέφερεν ὁ ἄοπλος τῆς Χίου λαός, ἀφρεθεῖς ἕκτοτε ὅλως εἰς τὴν μαχαιροφόρον χεῖρα 30,000 ἀνθρωπομόρφων θηρίων, πεσόντων εἰς τὴν νήσον ἐπὶ σκοπῇ νὰ σφάξῃσι, νὰ λεηλατήσωσι, καὶ νὰ αἰχμαλωτίσωσι. Πιστοί, ἄπιστοι εἰς τὸν Σουλτάνον, ὅλοι τότε ἐξίσου ἐθεωροῦντο καὶ ὅλοι παρεδίδοντο εἰς σφαγὴν ἢ εἰς αἰχμαλωσίαν· ματαίᾳ ἦτο πάσχα ἀντίστασις καὶ ἀπώλεια πᾶσα ὑποταγῇ· ἄσυλον οἱ καταδιωκόμενοι πνυτοῦ ἐξήτουν, καὶ ἄσυλον οὐδαμοῦ εὗρισκαν. Μοναστήρια ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν κτεπατήθησαν καὶ διηρπάγησαν, καὶ οἱ ἐν αὐτοῖς οἱ μὲν ἐθνακτώθησαν, οἱ δὲ ἐδουλαγωγήθησαν· ὁλόκληρα χωρία, ὥς ὁ Ἀνάδοτος καὶ τὰ Θυμιανά, κτεπετράφησαν· τὰ δὲ

λοιπά, ἐκτὸς τῶν Μαστιχοφόρων τῶν ὑπὸ τὴν ἰδιαιτέραν προστασίαν τῶν Σουλτανῶν, κατηρημώθησαν· καὶ αὐτοὶ οἱ ἐν τῇ νοσοκομίῃ καὶ λωδοκομείῃ νοσηλεύμενοι ὅλοι ἐξωλοθρεύθησαν· ὁλόκληροι οἰκογένειαι ἐπετειχίζοντο ἐντὸς ὑπογείων ἢ κατωγείων ἄσιτοι καὶ ἄπστοι, καὶ ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς ὑπεξήρχετό τις αὐτῶν ριψοκινδύνως εἰς πορισμὸν ὀλίγης πόσεως καὶ τροφῆς· οὔτε τὰ ὄρη ἢ τὰ σπήλαια, ὅπου οἱ πολυπλθεῖς Χῖοι κατέφευγαν, ἦσαν ἀσφαλῆς καταφυγή, οὔτε τὰ παραθαλάσσια, ὅπου κατέβαιναν, παρέιχαν βεβαίαν ἐλπίδα σωτηρίας, πολλάκις ἀτενίζοντες τὴν θάλασσαν ἐξελάμβαναν τοὺς ἀφροὺς τῶν κυμάτων πλοῖα ἐρχόμενα εἰς διάσωσίν των· χιλιάδες ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, συσσωρευθέντων εἰς τινα ἄκραν ἀντικρὺ τῶν Ψαρῶν ἐπ' ἐλπίδι ἀπόπλου, ἔπесαν εἰς χεῖρας δημίων, καὶ τόσον αἶμα ἐχύθη ὥστε ἐκοκκίνισε ἡ παράκτιος θάλασσα· ἡ μάχαιρα, τὸ πυροβόλον, ἡ ἀγχόνη, τὸ ὀζῶδες ρόπαλον δὲν ἤρκουν εἰς χορτασμὸν τῶν αἰμοδιψῶν· ἐπενόησαν νέον εἶδος θανάτου οἱ ἀλιτῆριοι· ἀναπταν τὰ ἐνδύματα τῶν τρισαθλίων γυναικῶν καὶ βασανίζοντές τας ἀπανθρώπως τὰς ἔκαιαν· ἄδυσώπητοι ἐφάνησαν πρὸς πᾶσαν φωνὴν ἐλέους καὶ κωφοὶ πρὸς πᾶσαν φωνὴν αἰδοῦς· ἐγέμισαν τὰς ἀγορὰς τῶν μεγάλων πόλεων αἰχμαλώτων ὡς ποίμνια ἐλαυνομένων καὶ παρ' ἑνὸς ἀνδροκαπήλου εἰς ἄλλον μεταπωλουμένων· μετέβησαν τὰ λαμπρὰ τῆς πόλεως κτίρια εἰς σωροὺς ἐρειπίων, τὴν βιβλιοθήκην τῆς εἰς στάκτην καὶ τοὺς εὐανθεῖς καὶ ὑγιεινοὺς ἀγρούς τῆς εἰς γῆν δυσωδίας καὶ λοιμικῆς νόσου. Μόνο οἱ τοῦ δυτικοῦ δόγματος δὲν ἐκακοποιήθησαν, καὶ μόνα τὰ προξενεῖα δὲν ἐπατήθησαν, καὶ οἱ εἰς αὐτὰ καταφυγόντες μόνοι τῶν ἐν τῇ νήσῳ ἀπομεινάντων διεσώθησαν, ἀλλὰ καὶ τούτων οἱ πλεῖστοι ὑπὸ τῶν διασωσάντων αὐτοὺς ἀπεγυμνώθησαν. Τοῦ θηριώδους δὲ τούτου ἐνόπλου ὄχλου θηριωδέστεροι ἐδείχθησαν οἱ ἀρχηγοί. Τὴν νύκτα τῆς 22 ὁ καπητάρμπασας ἐκρέμασεν ἐπὶ τῶν καταρτίων τῶν πλοίων ὡς κακούργους τοὺς ὑπὸ ἀμνηστειάν προσελθόντας 70 ἁθῶους χωρικοὺς· τὴν δὲ ὑστεραίαν μετέφερεν ἐκ τοῦ φρουρίου καὶ ἐκρέμασεν ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος 8 τῶν ἐν αὐτῇ κρατουμένων ὁμήρων, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐκρέμασεν ὅλους ὁ φρούραρχος τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐπὶ τοῦ Βουνακίου, ἐν οἷς καὶ τὸν σεβάσμιον καὶ πεπαιδευμένον ἀρχιερέα Πλάτωνα, καὶ κόψας καὶ ἐκδείρας τὰς κεφαλὰς των ἐγέμισεν ἀχύρων τὰς δορὰς καὶ τὰς ἔστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὸν κυριάρχην του ὡς τρόπαια, τὰ δὲ πτώματα ἔρριψεν ὅλα διὰ χειρὸς τῶν Ἑδραίων εἰς τὴν θάλασσαν· δὲν ἔπκυαν δὲ οἱ Τοῦρκοι ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας φονεύοντες, ἀνδραποδίζοντες, λεηλατοῦντες, καταστρέφοντες καὶ ἀνορύττοντες καὶ αὐτὴν τὴν γῆν εἰς ἀνεύρεσιν πραγμάτων Ἑκατὸν δεκατρεῖς χιλιάδες ἡριθμοῦντο οἱ καθ' ὅλην τὴν νῆσον Χριστιανοὶ τὴν 30 Μαρτίου· 1800 ἐναπέμειναν τὸν Αὐγούστον· ἐν τῇ μεταξὺ δὲ τούτῳ 23,000 ἐφονεύθησαν, 47,000 κατὰ τὸ κατὰστιχον τοῦ τελώνου ἡνδραποδίσθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ τῇδε κἀκεῖσε κακῶς διεσώθησαν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ περὶ φημος Χίος, ἡ νῆσος τῆς τρυφῆς, τοῦ πλούτου καὶ τῆς πολυανθρωπίας, ἔγεινε τόπος ἐρημώσεως καὶ δακρύων· ἡ δὲ φρικτὴ καταστροφή τῆς, κατα-

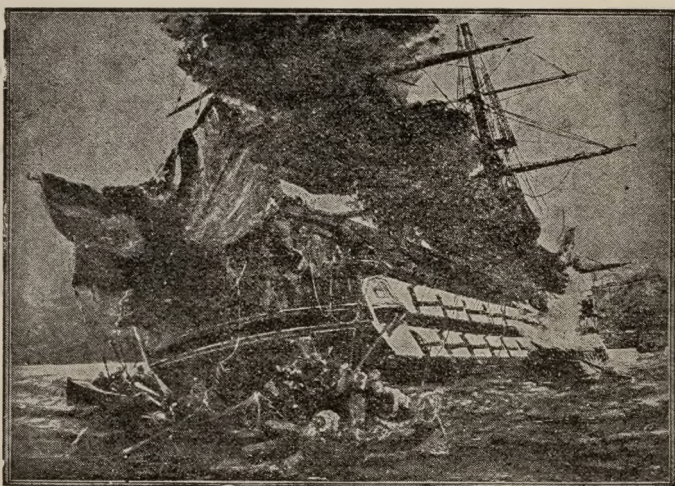
στραφὴ καταστροφῶν, εἶναι ἡ τρανωτέρα καὶ ἀψευδεστέρα ἀπόδειξις τῆς μα-
νιῶδους θηριωδίας τῶν Τούρκων ὅχι κατὰ ἐνόπλων ἢ πολεμίων, ἢ ἀποστα-
τῶν, ἀλλὰ κατὰ τῆς χριστιανωσύνης καὶ τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἄλλ' ἂν ἡ πολυπαθὴς αὕτη νῆσος δὲν ὠφέλησε τὸν ἀγῶνα ζῶσα, τὸν
ὠφέλησε πεσοῦσα, διότι ἐπὶ τῇ φρικτῇ πτώσει τῆς ἐξέστη καὶ ἡγανάκτησεν
ὁλος ὁ χριστιανικὸς κόσμος καὶ εἶδεν ὀφθαλμοφανῶς, ὅτι οἱ Τούρκοι ὤμωσαν
τὴν ἐξολόθρευσιν τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς, ὅτι ἡ ἀμνησνεΐα των ἦτον ἐπιβουλὴ
καὶ ἡ φιλανθρωπία των ἀπάτη, καὶ ὅτι οὔτε αὕτη ἡ ἀθωότης, οὔτε ἡ πρὸς
τὸν Σουλτάνον πίστις ἴσχυαν νὰ στομώσωσι τὸ ἀκονισθὲν ξίφος των.

Ἄν καὶ ὁ κίνδυνος τῆς Χίου ἦτο καὶ πρὸ τῆς καταστροφῆς τῆς φανε-
ρός, ἐδράδυναν δι' ἔλλειψιν πόρων νὰ ἐκπλεύσωσι τὰ ἐλληνικὰ πλοῖα εἰς
ὑπεράσπισίν τῆς καὶ ματαιώσιν τῶν περαιτέρω σχεδίων τοῦ ἐχθρικοῦ στό-
λου. Μόλις τὴν 27 Ἀπριλίου ἠγνώθησαν ὅθι, ἐν οἷς καὶ 8 πυρπολικά, ἐν τῷ
λιμένι τῶν Ψαρῶν· καὶ τὰ μὲν τῶν Σπετσῶν διετέλουν ὑπὸ τὸν Κολανδρου-
τσον, τὰ δὲ τῶν Ψαρῶν ὑπὸ τὸν Ἀποστόλη, τὰ δὲ τῆς Ἰδρας ὑπὸ τὸν
Μιαούλην, ὑφ' ὃν διετέλει καὶ ὁλος ὁ στόλος. Τὴν 28 ἐπλευσεν ὁ στόλος
οὗτος πρὸς τὸν Τσεσμέν, ὅπου, ὡς ἐλέγετο, ἐλλιμένιζεν ὁ ἐχθρικός· ἀλλὰ
μὴ εὐρὼν αὐτὸν περιέπλεε τὴν Χίον παραλαμβάνων ὅσους εὗρισκε περιπλα-
νωμένους καὶ κρυπτομένους δυστυχεῖς Χίους· εἰς εὔρεσιν δὲ αὐτῶν καὶ
ἀσφαλῇ συνοδίαν εἰς τὰ πλοῖα ἀπεδιβάσθησαν καὶ ναῦται ἔνοπλοι.

Τὴν δὲ 1 Μαΐου κατέπλευσεν ὁ στόλος εἰς Ψαρὰ καὶ ἔμαθεν ὅτι ὁ
τουρκικὸς ἐπανέπλευσε πρὸ δύο ἡμερῶν εἰς Χίον, ὅπου ὁ καπητάμπασας,
γαυριῶν ἐπὶ τοῖς κατορθώμασί του, ἐτρύφα περιμένων ἄλλα πλοῖα ἐκ Κων-
σταντινουπόλεως. Τὴν 10 ἤρχιζε τὸ βραμαζάνι. Ἐπειδὴ, διαρκούντος αὐτοῦ,
οἱ Τούρκοι συνήθως ἡσυχάζουν, ἀπεφάσισεν ὁ Καπητάμπασας νὰ μὴ ἐκ-
πλεύσῃ, μέχρι τοῦ Μπαϊραμίου· ἀλλ' οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου, θεω-
ροῦντες ὅτι ἡ ἐπὶ ματαίῳ παρέλευσις ἐνὸς μηνὸς ἔδλαπτε, διότι ἐξηντλοῦντο
οἱ ὀλίγοι πόροι του, ἀπεφάσισαν νὰ κτυπήσωσιν ὅσαν τάχιον ἐντὸς τοῦ λιμέ-
νος τῆς Χίου τὸν ἐχθρικὸν στόλον. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἀνήχθη ὁ ἐλλη-
νικὸς τὴν 8, ἀλλὰ δὲν εἰσέπλευσε τὴν ἡμέραν ἐκεῖνην τὸν πορθμὸν· τὴν δὲ
14 ἐπλησίασάν τινα τῶν πλοίων πρὸς τὰ θόρεια στόματα τοῦ πορθμοῦ, ἡχρο-
βολίσθησαν μετὰ τινων φρεγατῶν καὶ κορβετῶν, καί, δύσαντος τοῦ ἡλίου
ἐπανέπλευσαν ὅπου ἦσαν τὰ λοιπά. Τὴν δὲ ἐσπέραν τῆς 19 δεκαπέντε πλοῖα
πολεμικά καὶ τρία πυρπολικά ὑπὸ τὸν Μιαούλην εἰσέπλευσαν τὸν πορθμὸν
διὰ τοῦ πρὸς ἄρκτον εἰσπλου, τὰ δὲ λοιπὰ ἔμειναν ἔξω ἀποτελοῦντα γραμ-
μὴν ἀρχομένην ἀπὸ τῆς ἀρκτικῆς ἄκρας τῆς Χίου καὶ παρατεινομένην μέχρι
τῶν παραλίων τῆς Ἀσίας· τοῦτο ἰδοῦσα ἐν καιρῷ ἡ ἐπὶ τοῦ στομίου τοῦ
πορθμοῦ ἐχθρικὴ προφυλακὴ ἔδωκεν εἴδησιν κανονοβολήσασα καὶ ἀμέ-
σως ἀνήχθη ὁλος ὁ τουρκικὸς στόλος, ἀλλ' ἐν τόσῃ ταραχῇ καὶ βίᾳ, ὥστε
πολλὰ πλοῖα ἄφγσαν τὰς ἀγκύρας· ἀφ' οὗ δὲ ἐπλησίασαν οἱ δύο στόλοι ἐντὸς
βολῆς κανονίου, τέσσαρα ἐλληνικὰ πλοῖα, τὰ τοῦ Μιαούλη, τοῦ Σαχτούρη,

τοῦ Σκούρτη καὶ τοῦ Τσικμαδοῦ, ἔβαλαν εἰς τὸ μέσον τὴν ἐχθρικὴν ναυαρχίδα καὶ τὴν ἐπολέμουν· ἐπερρίφθη καὶ ἐν πυρπολικόν, ἀλλὰ δὲν ἐκόλλησε. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ἐξέπλευσαν τὰ ἑλληνικὰ καὶ κατόπιν αὐτῶν καὶ τὰ τουρκικὰ διώκοντα τὰ ἑλληνικὰ καὶ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς κανονοβολοῦντα, ἀλλ' ἐπὶ ματαίῳ· οἱ στόλοι ἀντεκανοβολήθησαν καὶ τὴν ὕστεραίαν ἐκτὸς τοῦ πορθμοῦ ἀδραβῶς ὥς καὶ τὴν προτεραίαν, καὶ τὰ μὲν ἑλληνικὰ ἐπανῆλθαν εἰς Ψαρά, τὰ δὲ τουρκικὰ εἰς τὸν λιμένα τῆς Χίου. Ἐκ τούτου ἦλθε νέα ναυτικὴ δύναμις ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὸν Καπητάμπασαν, καὶ ἀνεμένετο καὶ ἄλλη ἐξ Αἰγύπτου. Οἱ Ἕλληνες διελαγχίζοντο πάντοτε πῶς νὰ βλά-

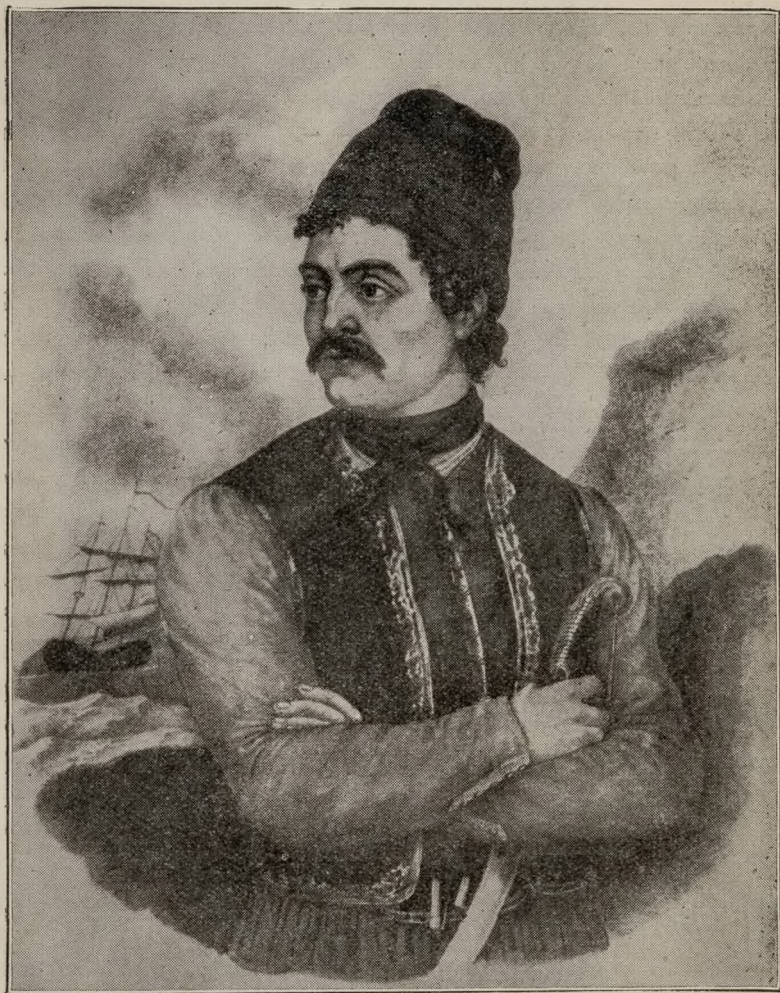
Ἡ πυρπόλησις τῆς Τουρκικῆς Ναυαρχίδος.

Εἰκὼν Κ. Βολωνάκη.

ψωσι τὸν ἐχθρὸν πρὶν δυναμιωθῇ ἔτι μάλλον, καὶ ἄλλον τρόπον δὲν εἶχαν παρὰ τὴν χρῆσιν τῶν πυρπολικῶν. Τὴν νύκτα πρὸ τῆς ἡμέρας τοῦ Μπαϊραμίου, ὃ ἐστὶ τὴν τῆς 6 Ἰουνίου, συνῆλθαν ἐπὶ τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος πολλοὶ τῶν πλοιάρχων τοῦ τουρκικοῦ στόλου εἰς συνεόρτασιν· σκοτεινὴ ἦτον ἡ νύξ ἐκεῖνη οὕσα ἡ τελευταία τῆς σελήνης, καὶ τὰ πλοῖα τοῦ στόλου ἐξ αἰτίας τοῦ ἐτι ἐπικρατοῦντος ῥαμαζανίου ἦσαν ὀλόφωτα· διεκρίνοντο δὲ μεταξὺ ὄλων τὰ δύο δίκροτα, ἦτοι ἡ ναυαρχὶς καὶ ἡ ὑποναυαρχὶς, διὰ τὴν πλουσίαν φωτοχυσίαν των. Πρὸ τριῶν ἡμερῶν δύο ἑλληνικὰ πυρπολικά, τὸ μὲν ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Πιπίνον Ὑδραῖον, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Κανάρην Ψαριανόν, ἀπέπλευσαν διὰ νυκτὸς ἐκ Ψαρῶν κατὰ τὸ ἀρκτικὸν μέρος τῆς Χίου· ἀλλ' ἐπείσαν εἰς τριήμερον γαλήνην. Συναπέπλευσαν καὶ τέσσαρα πολεμικά, δύο πρὸς τὸ νότιον καὶ δύο πρὸς τὸ βόρειον μέρος τοῦ πορθμοῦ ἐπὶ σκοπῇ νὰ παραλάβωσι τὰ πληρώματα τῶν πυρπολικῶν μετὰ τὸν ἐμπρησμόν αὐτῶν.

Τὴν ὅ ἤρχισε νὰ πνέῃ ἀρκετικὸς ἄνεμος, καὶ πρὸς τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου τὰ δύο πυρπολικά παρῆπλεαν ὑπὸ ξένην σημαίαν τὸ Καραμπουρνοῦ κρυπτόμενα ὑπὸ τὴν ξηράν· ἀφ' οὗ δὲ ἐνύκτωσεν, εἰσῆλθαν ἡσύχως καὶ ἀνυπόπτως εἰς τὸν πορθμόν, διότι ἐξ αἰτίας τῆς ἑορτῆς τοῦ Μπαϊραμίου ἡγκυροβόλησε καὶ ἡ προφυλακίς, καὶ ἔπλεαν ἐν μέσῳ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου· τόσον δὲ ἐπλησίασαν πρὸς τινὰ τῶν πλοίων ὥστε ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τῇ κραυγῇ τῶν σκοπῶν ν' ἀπομακρυνθῶσι καὶ νὰ μὴ φαίνωνται. Μετὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον ἐπανῆλθαν πλησίον ἐν μέσῳ τοῦ στόλου, καὶ βοηθούμενα ὑπὸ τῆς πνεύσεως ἀπογείου αὖρας ἔπεσαν αἰφνης τὸ μὲν Ψαριανὸν εἰς τὴν πρῶραν τῆς ναυαρχίδος καὶ περιπλεχθὲν μετέδωκεν ἀμέσως τὰς φλόγας του, τὸ δὲ Ἰδραϊκὸν εἰς τὴν πρῶραν τῆς ὑποναυαρχίδος, ὅπου ἐκόλλησεν, ἀλλ' ἐξεκόλλησε προτοῦ μεταδώσῃ τὰς φλόγας του καὶ καιόμενον ἐκυμαίνετο τῇδε κάκεισε ἐν μέσῳ τοῦ στόλου ἐνσπεῖρον φόβον καὶ ταραχήν. Οἱ δὲ γενναῖοι πλοίαρχοι καὶ ναῦται τῶν δύο πυρπολικῶν, ὅλοι 43, ἀφ' οὗ ἐτελείωσαν τὸ ἔργον, ἐμβάντες εἰς τὰ ἐφόλκια, ἐξῆλθαν τοῦ πορθμοῦ διὰ τοῦ νοτίου στομίου ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν ἀδλαβεῖς ὅλοι, διεσώθησαν εἰς τὰ εἰς σωτηρίαν των παραπλέοντα πλοῖα καὶ καταπλεύσαντες εἰς Ψαρά ἔτρεξαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν συνοδευόμενοι ὑπὸ τοῦ εὐφημοῦντος λαοῦ καὶ ἐδοξολόγησαν τὸν θεὸν τὸν εὐλογήσαντα τὸ κατὰ τῶν ἐχθρῶν τόλμημα· εἶχαν δὲ ἀποφασιν νὰ καῶσιν ὅλοι, ἂν ἔβλεπαν ὅτι δὲν ἐδύναντο ν' ἀποφύγῃσι τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, καὶ διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἔφεραν ἐντὸς τῶν δύο ἐφολκίων πυρίτιδα. Ἐντὸς δὲ τῆς φλογισθείσης ναυαρχίδος ἦσαν ὅχι μόνον Τοῦρκοι πολλοὶ καὶ σημαντικοί, ἀλλὰ καὶ Χριστιανοὶ αἰχμάλωτοι· ὅλοι δὲ ἐκτὸς ὀλίγων ἐχάθησαν, διότι ἀνάψαντα τὰ κανόνια ἐμπόδιζαν διὰ τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον τὰς λέμβους τῶν ἄλλων πλοίων νὰ πλησιάσωσι. Δύο λέμβοι τῆς ναυαρχίδος ἐδυθίσθησαν αὐτανδρὸι διὰ τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἐν αὐταῖς συσσωρευθέντων. Ἐμβάντος δὲ καὶ τοῦ Καπητάμπασα εἰς τὴν ἰδιαιτέραν λέμβον του, ἐπέπεσεν, ἐν ᾧ ἀπεμακρύνετο, ἐν τῶν καταρτίων τῆς καιομένης ναυαρχίδος, καὶ τὴν μὲν λέμβον ἐθύθισεν, αὐτοῦ δὲ τὴν ὁσφὺν ἔθλασεν· ἀλλὰ πετόντες κολυμβηταὶ εἰς τὴν θάλασσαν τὸν διέσωσαν φερόμενον ἐπὶ τῶν κυμάτων, καὶ τὸν ἀπεκόμισαν ἡμίθανῃ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, ὅπου μετ' ὀλίγον ἐξεψύχισε. Βόσκον δὲ τὸ πῦρ ἐν τῇ ναυαρχίδι διεδόθη μετὰ μίαν σχεδὸν ὥραν εἰς τὴν πυριτοθήκην· τότε ὑψώθη οὐρανομήκης πύρινος στῦλος φωτίζων ἐν μέσῳ τῆς σκοτεινῆς ἐκείνης νυκτὸς πλατὺν καὶ μακρὺν ὀρίζοντα. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἔθαψαν πρὸ τῆς μεσημβρίας ἐν τῷ φρουρίῳ τὸν Καπητάμπασαν· ἀλλ' ἐπὶ τῆς κηδείας ἐξεμάνησαν ἐκ νέου οἱ ἐπὶ τῆς Χίου αἰμοχαρεῖς Τοῦρκοι, καὶ ἡ θῆξ ἐνὸς Καπητάμπασα, γενομένου θύματος τοῦ πυρὸς τῶν Ἑλλήνων τοῖς ἔδωκε νέαν ἀφορμὴν νὰ κινήσωσιν ἕως δωδεκάσχιλοι τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς κηδείας πρὸς τὰ Μωρτοχωρία, τὰ μὴ ἕως τότε παθόντα, ἐπὶ προφάσει νὰ παιδεύσωσιν ὅχι τοὺς ἐγχωρίους ἀλλὰ τοὺς ἐξ ἄλλων χωρίων ἐκεῖ καὶ κυρίως εἰς τὸ Θολὸ Ποτάμι καταφυγόντας, ἂν καὶ ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς ἀμνηστείας. Ἐφρῶρει τὰ χωρία ταῦτα ὁ καλοκά-

γαθος Ἐλέζογλους, ὅστις, ἐπὶ σκοπῷ νὰ τὰ προφυλάξῃ παρέδωκε θείλων καὶ μὴ τοὺς εἰς αὐτὰ καταφυγόντας κατοίκους τῶν ἄλλων χωρίων, ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθη, ὡς ἤλπιζε, διὰ τῆς θυσίας τῶν ὀλίγων νὰ προφυλάξῃ τοὺς πολλοὺς. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ αἰμοχαρεῖς παρέλαβαν ὅσους ἐζήτησαν καὶ τοὺς ἐσφάξαν αὐ-

Κωνσταντῖνος Κανάρης.

Ἐκ παλαιᾶς εἰκόνης.

θωρεῖ, ἐπάτησαν αὐθημερὸν καὶ αὐτὰ τὰ χωρία ξιφήρεις σφάζοντες, αἰχμαλωτίζοντες καὶ καταστρέφοντες· ἡ καταστροφὴ δὲ αὕτη ἀπετελείωσε τὴν καταστροφὴν ὅλης τῆς νήσου.

Τὴν δὲ 8 ὁ τουρκικὸς στόλος ἀπέπλευσε τῆς Χίου καὶ τὴν 10 κατέπλευ-

σεν εἰς Μιτυλήνην. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀπέπλευσε καὶ ὁ ἐλληνικὸς ἐκ Ψαρῶν καὶ κατέπλευσε τὴν 10 εἰς Ἐρισόν· τὴν δὲ 15, καθ' ἣν ἡτοίμαζαν οἱ Ἕλληνες δύο πυρπολικά κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, μετέπλευσεν ὁ στόλος οὗτος εἰς Μοσχονήσια καὶ ἐκεῖθεν εἰς Τένεδον· ὁ δὲ ἐλληνικὸς διέπλευσε τὴν 17 τὸν πορθμὸν τῆς Χίου, ἐκανονοβόλησε τὸ φρούριον καὶ ἀντικανονοβοληθεὶς προσωρμίσθη τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἔξωθεν τῶν Ψαρῶν· ἐκεῖθεν ἀπέπλευσε τὴν 23 καὶ ἐλλιμένισε τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀντικρὺ τῆς Χίου ἀγνοῶν τὰ κινήματα τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου (ε). Μαθὼν δὲ τὴν 24 τὸν εἰς Ἑλλάσποντον πλοῦν αὐτοῦ ἐπανάπλευσεν εἰς τὰ ἴδια εὐφημούμενος καὶ θαυμαζόμενος διὰ τὰ κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου τολμηρὰ καὶ εὐτυχῇ του κατορθώματα.

Ἡ καρδία τοῦ Κανάρη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΑ΄.

Περὶ τῶν κεντρικῶν Ἀρχῶν τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, καὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν. — Ἐκστρατεία Ὑψηλάντιου εἰς Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. — Αἰνυκὴ κινήματα εἰς ἄλωσιν Ζητουνίου καὶ Πατραϊσικίου. — Ἐκστρατεία Μαυροκορδάτου εἰς Δυτικὴν Ἑλλάδα. — Τὰ κατὰ Κρήτην μετὰ τὴν ἐκεῖ ἀφίξιν Ἀφεντούλη μέχρι Μαΐου, καὶ θάνατος Βαλέστου.

ΕΙΔΑΜΕΝ, ὅτι ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ συνέλευσις, συστήσασα τὴν Ἐθνικὴν Κυβέρνησιν, διετήρησε τὰς κεντρικὰς Ἀρχάς, ἡγοῦν τὴν Γερουσίαν τῆς Πελοποννήσου, τὴν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ τὸν Ἀρειὸν Πάγον τῆς Ἀνατολικῆς καὶ ἔδωκε καὶ τὰς τρεῖς ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς κυβερνήσεως· ἀλλὰ κατὰ τοὺς ὁργανισμοὺς αὐτῶν οὐδὲν ἐδύνατο ἡ Κυβέρνησις νὰ ἐνεργήσῃ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις εἰμὴ διὰ τῶν Ἀρχῶν τούτων.

Ἡ Γερουσία τῆς Πελοποννήσου ἔστησε τὴν ἔδραν τῆς ἐν Τριπολιτσᾷ καὶ εἰργάζετο προθύμως καὶ ἐπιτυχῶς· ἀλλ' ἂν καὶ ὤφριεν ὑποταγὴν εἰς τὰς βουλὰς τῆς Κυβερνήσεως, δὲν ἐδράζυνε ν' ἀντιτείνῃ ἐμποδίσασα δι' ἱκανὸν καιρὸν καὶ αὐτὴν τὴν νομοθετηθεῖσαν εἰσπραξὶν ἐνὸς γροσίου τὸν ἄνθρωπον (τὸ ψυχόγροσον), διότι αἱ διαταγαὶ τῆς Κυβερνήσεως ἀπεστάλησαν κατ' εὐθείαν εἰς τὰς ἐπαρχίας· ἐξώκειλε δὲ μετὰ ταῦτα καὶ εἰς φανεράν ἀντιπολίτευσιν καὶ ἀντίπραξιν. Ἡ συνέλευσις ἔσφαλεν ἀφήσασα κράτη ἐν κράτει. Δύσκολον δὲν ἦτο νὰ τὰ καταργήσῃ, διότι οὐδεὶς ἀντέστη εἰς ὅσα ἐδουλεύθη· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχαν εἰσέτι διδάσκαλον τὴν πείραν.

Ἡ δὲ Γερουσία τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἡ εὐπειθεστέρα τῶν κεντρικῶν Ἀρχῶν, εἶχε τὴν ἔδραν τῆς ἐν Μεσολογίῳ, καὶ ἐνήργει ἐντὸς τῆς περιφερείας τῆς ὅπως ἐδύνατο. Ὁ δὲ Ἀρειὸς Πάγος εἶχε μοναδικὸν χαρακτῆρα· ἦτο περιπατητικὴ Ἀρχὴ καὶ μετέβαινε ἀπὸ ἐπαρχίας εἰς ἐπαρχίαν. Ἐπειδὴ δὲ αἱ νῆσοι δὲν εἶχαν κεντρικὴν Ἀρχήν, ἐστάλησαν εἰς ὁργανισμὸν αὐτῶν ἄρμοσταί. Ἡ δὲ Κυβέρνησις, προθεμένη τὴν κατ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος εἰσαγωγὴν ὁμοιομόρφου ὁργανισμοῦ, ἐξέδωκε νόμον, δι' οὗ διήρει τὴν ἑλληνικὴν χώραν εἰς ἐπαρχίας, τὰς ἐπαρχίας εἰς ἀντεπαρχίας πρώτης καὶ δευτέρας τάξεως καὶ ταύτας εἰς κοινότητας. ὀρίζουσα τὰ καθήκοντα ἐκάστης ὑπαλλήλου Ἀρχῆς καὶ τὰς πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν σχέσεις των. Πάντα δὲ ταῦτα ἐνηργοῦντο κοινῇ γνώμῃ τοῦ βουλευτικοῦ καὶ τοῦ νομοτελεστικοῦ, διετελοῦντων ἐν ἁρμονίᾳ, καθὼς ἐν ἁρμονίᾳ διετέλεσαν οἱ

συγκροτοῦντες ταῦτα καὶ κατὰ τὴν ἐν Ἐπιδαύρῳ συνέλευσιν. Μόνος ὁ πρόεδρος τοῦ βουλευτικοῦ Ὑψηλάντης ἀντεφρόνει, ἀλλὰ φανερᾷ δὲν ἀντεπολιτεύετο. Ἡ δοθεῖσα αὐτῷ πολιτικὴ θέσις οὔτε αὐτὸν εὐχαρίστει, οὔτε τὴν πατρίδα ὠφέλει. Ὁ Ὑψηλάντης ἦτον ἄνθρωπος τοῦ πολέμου μᾶλλον ἢ τῆς πολιτικῆς· ἦτο γενναῖόκαρδος, καρτερικός, καὶ ἠγαπᾶτο διὰ τὸν πολεμικόν του χαρακτῆρα ὑπὸ τοῦ στρατιωτικοῦ· εἶδε καὶ αὐτός, ὅτι ἡ θέσις, ἣν κατεῖχε, δὲν ἦτον ἡ πρέπουσα αὐτῷ, καὶ ἐπειδὴ θέατρον τοῦ προσεχοῦς καὶ κινδυνώδους πολέμου ἐφαίνετο ἡ Στερεὰ Ἑλλάς, ἐπεθύμει νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐκεῖ. Οἱ δὲ ἀντιπολιτευόμενοι αὐτὸν νομοτελεσταί, ἐπιθυμοῦντες νὰ τὸν ἀπομακρύνωσι τῆς ἔδρας τῆς Κυβερνήσεως, ἐδείχθησαν ἐπίσης πρόθυμοι· καὶ κατ' ἀρχάς μὲν ἀπεφασίσθη νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς Δυτικὴν Ἑλλάδα, μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας εἰς Ἀνατολικήν· ἀλλ' ὁ Ἄρειος Πάγος, οὔτινος πολλὰ μέλη ἤρχισαν, ὡς εἶδαμεν, ν' ἀντιφέρωνται πρὸς τὸν Ὑψηλάντην, ἅρ' ὅτου εἶδαν τοῦτον ἐν Τρικόρφοις, δὲν τὸν ἤθελεν ὅπου ἡγεμόνευεν, ἀλλ' ἤθελεν ἐκστρατεῖαν Πελοποννησίῳ ἀνευ αὐτοῦ, διότι ὑπώπτευε μὴ σχετισθῇ πρὸς οὓς ὁ Ἄρειος Πάγος ἀντεπολιτεύετο· τὸν ὑπέβλεπε δὲ καὶ ὡς δυνάμενον νὰ σφετερισθῇ τὴν κεντρικὴν ἐξουσίαν· διὰ τοῦτο ἀντέτεινεν εἰς τὴν πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος ἐκστρατεῖαν τοῦ ἀνδρὸς τούτου. Τὸ δὲ νομοτελεστικὸν ἐνέκρινε τοὺς λόγους τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ ἐπέμενεν εἰς τὸ νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ Ὑψηλάντης εἰς Δυτικὴν Ἑλλάδα, ὡς προαπεφασίσθη· ἀλλ' ἐνέδωκεν ἐπὶ τέλους εἰς τὴν γνώμην τοῦ βουλευτικοῦ καὶ εἰς τὴν ἐπιμονὴν αὐτοῦ τοῦ Ὑψηλάντου, ὅστις ἀνεχώρησεν ἐκ Κορίνθου τὴν 20 Φεβρουαρίου εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ἐξελέχθη δὲ ἀντιπρόεδρος τῆς βουλῆς, ἵνα ἐνεργῇ τὰ τῆς προεδρίας ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτοῦ, ὁ Χαραλάμης. Τρισχίλιοι Πελοποννήσιοι ἀπεφασίσθη νὰ συνεκστρατεύσωσιν ὑπὸ τὰς διαταγὰς του, ἀλλὰ μόλις 700 ἐξήλθαν τοῦ Ἰσθμοῦ ὑπὸ τὸν Νικητὴν καὶ τὸν Παναγιώτην Ζαφειρόπουλον. Ἐκστρατεύσας ὁ Ὑψηλάντης ὑψωσε τὴν σημαίαν τῆς Ἐταιρίας παρὰ τοὺς νόμους τοῦ ἔθνους, οὓς παρεδέχθη καὶ καθ' οὓς πρόεδρος τῆς βουλῆς κατέστη καὶ εἰς τὴν παροῦσαν ἐκστρατεῖαν ἀπεστάλη. Ἡ πρᾶξις αὕτη, μεμπτή καὶ ἀσυντελής πρὸς τοὺς σκοποὺς του, ἔδωκε δικαίαν ἀφορμὴν νὰ εἴπῃ καὶ νὰ γράψῃ ὁ Ἄρειος Πάγος τὰ μύρια κατ' αὐτοῦ ὡς ἀνατροπέως τῶν καθεστώτων. Ἡ Κυβέρνησις ἔδειξε πατριωτισμὸν καὶ φρόνησιν περιορισθεῖσα κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην ὥραν εἰς τὸ νὰ τὸν ἐπιπλήξῃ καὶ συμβουλεύσῃ τὰ δέοντα. Ὁ Ὑψηλάντης ἐδέχθη τὴν ἐθνικὴν σημαίαν ἀντὶ τῆς ἁλλῆς· ἀλλὰ μόλις ἐπάτησε τὴν γῆν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ ἔδωκε νέαν αἰτίαν διενέξεων· ἔστειλε κατ' εὐθείαν διαταγὰς πρὸς τοὺς ἐφόρους τῶν ἐπαρχιῶν, ὁφείλων κατὰ τὸν ἐνυπάρχοντα ὀργανισμὸν ν' ἀναφέρεται εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον. Νέα καὶ δίκαια παράπονα ἀπεύθυνεν εἰς τὴν κυβέρνησιν ὁ Ἄρειος Πάγος κατ' αὐτοῦ. Ἡ Κυβέρνησις ἔγραψε τοῖς ἀντιφερομένοις νὰ συμβιβασθῶσιν· ἔστειλε καὶ τὸν Γρηγόριον Κωνσταντᾶν, ὅστις τοὺς καθησύχασεν ἀλλὰ δὲν τοὺς ἐφιλίωσεν.

Ἀγγόντος δὲ τοῦ Μαρτίου συνήχθησαν εἰς πολεμικὸν συμβούλιον οἱ σημαντικώτεροι ὀπλαρχηγοὶ ὑπὲρ τὴν προεδρίαν τοῦ Ὑψηλάντου εἰς Πράλον ἐπὶ τῶν ὁρίων τῆς Δωρίδος, ὅπου, προθέμενοι νὰ ἐνισχύσωσι τὴν ἐπανάστασιν κατὰ τὰς ἀρκτικωτέρας ἐπαρχίας, ἐσχεδίασαν τρεῖς συγχρόνους ἐκστρατείας, τὴν μὲν εἰς Πατρατσίκι, τὴν δὲ εἰς Ζητοῦνι, τὴν δὲ πρὸς διακοπὴν πάσης συγκοινωνίας τῶν κατεχόντων τὸ Πατρατσίκι καὶ τὸ Ζητοῦνι ἐχθρῶν. Ἐβουλεύθησαν δέ, ὁ μὲν Ὀδυσσεύς, ὁ Δουσοβουνιώτης, ὁ Νικήτας καὶ ὁ Ζαφειρόπουλος, ἔχοντες 3000, νὰ περάσωσιν εἰς τὴν ἁγίαν Μαρίναν, τὴν ἐν τῷ Μαλιακῷ κόλπῳ, καὶ νὰ προχωρήσωσιν ἐκεῖθεν εἰς ἄλυσιν τοῦ φρουρίου τοῦ Ζητουνίου, ὁ δὲ Μήτσος Κοντογιάννης, ὁ Καλτσᾶς καὶ τὰ ἐπαρχιακὰ σώματα τῶν Κραθδάρων, τοῦ Καρπενησίου καὶ τοῦ Ἀποκούρου, ὅλοι 2500, νὰ κτυπήσωσι τὸ Πατρατσίκι· ὁ δὲ Νάκος Πανουργιάς μετὰ 1500 νὰ τοποθετηθῇ ἐν Κομποτάδαις. Ἀπεφασίσθη δὲ τὸ διὰ τὴν ἁγίαν Μαρίναν στρατευμα νὰ διαπλεύσῃ τὸν κόλπον τὴν ἐσπέραν τῆς Μεγάλης Πέμπτης, τὴν δὲ Μεγάλην Παρσσκευὴν νὰ ἐπιπέσῃ. Τὸ σχέδιον τοῦτο ὑπεγράφη τὴν 26 ὑπὸ τῶν παρευρεθέντων ἐν τῷ πολεμικῷ συμβουλίῳ· ἀλλ' ἀντὶ τῆς νυκτὸς τῆς Μεγάλης Πέμπτης, τὰ στρατεύματα διέπλευσαν τὸν κόλπον τὴν νύκτα τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς· τὸ πρωῒ δὲ τοῦ μεγάλου σαββάτου, ἤτοι τὴν 1 Ἀπριλίου, ὁ μὲν Δουσοβουνιώτης καὶ ὁ Νικήτας ἀπέβησαν εἰς Ἀχινόν, ἵνα μεταβῶσι διὰ ξηρᾶς εἰς Στηλίδαν, ὁ δὲ Ὀδυσσεύς εἰς ἁγίαν Μαρίναν. Προχωροῦντες δὲ οἱ ὑπὸ τὸν Δουσοβουνιώτην καὶ Νικήτην πρὸς τὴν Στηλίδαν ἀπήντησαν τοὺς ἐκεῖ Τούρκους ἐπερχομένους· καὶ ἐν πρώτοις μὲν ὠπισθοδρόμησαν διωκόμενοι, ἔπειτα δὲ ἐφορμήσαντες τοὺς ἔτρεψαν. ἐμῆγκαν εἰς Στηλίδαν, ἐσκότῳσαν καὶ ἐπληγγῳσαν ὑπὲρ τοὺς 50 καὶ ἔκασον καὶ τινας οἰκίας. Ἦλθαν μετ' ὀλίγον ἄλλοι Τούρκοι ἐκ Ζητουνίου ἐπιβητοί, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἔπαθαν καὶ ἀπεκρούσθησαν· διεκρίθησαν δὲ ἐν ταῖς συμπλοκαῖς ταύταις οἱ Πελοποννήσιοι διὰ τὴν εὐτολμίαν των· τὴν δὲ ἐπελθοῦσαν νύκτα ἐγκατέλειψαν οἱ Ἕλληνες τὴν Στηλίδαν καὶ καταβάντες εἰς τὸν αἰγιαλὸν μετέβησαν εἰς ἁγίαν Μαρίναν, ὅπου συνηνώθησαν μετὰ τῶν ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεά. Οἱ Τούρκοι ἦλθαν καὶ ἐκεῖ τὴν αὐτὴν ἡμέραν κατὰ τῶν συνηνωμένων Ἑλλήνων, συνηνωμένοι καὶ αὐτοί, καὶ ἐπολέμησαν. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἐκινήθησαν οἱ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος, δὲν ἐκινήθησαν τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ οἱ πρὸς τὰ ἄλλα μέρη, ὥς προεσχεδιάσθη, ἀναμένοντες τὸν Μήτσον Κοντογιάννην· τούτου δὲ μὴ φαινομένου, ἐξεστράτευσεν ὁ ἐν Κομποτάδαις Πανουργιάς μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐνήμερα τοῦ Πάσχα, ἤτοι τὴν 2 Ἀπριλίου, εἰς Πατρατσίκι· συνεξεστράτευσαν καὶ ὁ Καλτσᾶς καὶ ὁ Σαράκας, οἱ κατέχοντες τὸ ἐπάνω μέρος τῆς πόλεως· ἦλθεν ἐν τούτοις καὶ ὁ Κοντογιάννης καὶ οὕτως ἐπάτησαν τὴν πόλιν πολεμοῦντες καὶ πολεμούμενοι. Ἐφρονεύθησαν 11 Ἕλληνες καὶ ἐπληγγώθησαν 3· ἐφρονεύθησαν καὶ πλειότεροι Τούρκοι· ὅλοι δὲ αἱ οἰκίαι τῶν Μπογομύλων καὶ πολλὰ τῆς πόλεως ἐκάγησαν. Ἐξ ἡμέρας διέμειναν οἱ Ἕλληνες ἐν τῇ πόλει, τὴν δὲ ἐβδόμην ἀνεχώρησαν μὴ κατ' ὁρμὴν τὸν σκοπὸν, δι' ὃν εἰσέβαλιν.

Ὁ Κανάρης εἰς τὴν Χίον.

Εἰκὼν Ἑσς.

Δεκατριήμεροι διήρκεσαν αἱ κατὰ τὴν ἁγίαν Μαρίναν συμπλοκαὶ καὶ ἡ ἐκστρατεία μετέλλαξεν ἔκτοτε μορφήν· σχεδιασθεῖσα παρὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπιθετική, κατήντησεν, ἐξ αἰτίας τῶν ἐγκαίρως ἐπελθόντων πολυαρίθμων ἐχθρῶν, ἀμυντική· διότι οἱ Τοῦρκοι δὲν ἄφησαν τοὺς Ἑλληνας νὰ προχωρήσωσιν, ἀλλὰ κατέλαβαν τὸ ὑπερκείμενον τῆς ἁγίας Μαρίνας χωρίον, Αὐλάκι, καὶ στήσαντες ἐκεῖ 4 κανόνια τοὺς ἔδραπαν μέγਾਲως. Οἱ Ἑλληνες εἶδαν, ὅτι ἀδιατήρητος ἦτον ἡ θέσις των, ἐν ὅσῳ οἱ Τοῦρκοι κατεῖχαν τὸ Αὐλάκι· καὶ ἐπειδὴ ἐπάναγκες ἦτον ἡ νὰ τοὺς ἀποδιώξωσιν ἢ ν' ἀνχωρήσωσιν, ἀπεφάσιζαν νὰ ἐπιπέσωσι· τὴν νύκτι. Ἐλθούσης δὲ τῆς ὥρας, ὁ μὲν Δουδουνιώτης καὶ ὁ Νικήτας ἐκίνησαν· ὁ δὲ Ὀδυσσεύς, ἂν καὶ σύμφωνος πρὸ τοῦ κινήματος, μετέβαλε γνώμην τὴν στιγμὴν ἐκείνην θεωρήσας τὴν τροπὴν τῶν Ἑλλήνων βεβᾶιν. Τὴν γνώμην ταύτην τοῦ Ὀδυσσεύς παρεδέχθησαν καὶ ὁ Δουδουνιώτης καὶ ὁ Νικήτας, κοινοποιηθεῖσαν αὐτοῖς, ἀφ' οὗ ἐκίνησαν, καὶ ἐπανῆλθαν καὶ οὗτοι εἰς τὸ στρατόπεδον. Ἐπειδὴ δὲ τὸ σκοπούμενον δὲν ἐπραγματοποιήθη, δὲν ἔμεινεν εἰς σωτηρίαν τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοπέδου εἰμὴ ἡ ἀποχώρησις. Ἦσαν ἐν τῷ λιμένι τὰ διαδιβάσαντα τὸ στράτευμα διάφορα πλοῖα· ἐν δὲ τῷ τοῦ Βισδίτζη, ἀρχηγοῦ τοῦ στολίσκου, ἦσαν ὁ ἀντιπρόεδρος τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἐδρεύοντος τότε ἐν Λιθάδα, χωρίῳ τῆς Εὐδοίας, καὶ ὁ Ἀρειοπαγίτης Δρόσος Μανσόλας, μεταβάντες ἐκεῖ εἰς ἐποπτείαν τῶν πράξεων τῶν πολεμούντων καὶ εἰς προμήθειαν τῶν ἀναγκαιῶν. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἀνήγγειλαν αὐτοῖς τὴν ἀπόφασιν τῆς ἀποχωρήσεως καὶ τοὺς παρεκάλεσαν νὰ διατάξωσι τὴν διὰ τῶν πλοίων ἀντίπεραν τοῦ κόλπου διαδίβασίν των· ἀλλ' ἡ παράκλησις δὲν εἰσηκούσθη, διότι οἱ Ἀρειοπαγίται ἐφρόνουν ὅτι ἀναγκαῖον ἦτο τὸ στράτευμα νὰ ἐνδιχμεῖν. Τότε ὁ Ὀδυσσεύς, περὶ λαδῶν τὸν Νικήταν, ὑπῆγεν εἰς τὸ πλοῖον, ὅπου ἦσαν οἱ Ἀρειοπαγίται, πρὸς δικαιολογίαν τῆς μελετωμένης ἀποχωρήσεως· ἀλλ' οὐδ' αὐτῶν οἱ λόγοι ἔσχυσαν. Ἡ ἐκστρατεία αὕτη, χάρις εἰς τὸν ἀκάματον ζῆλον τοῦ Ἀρείου Πάγου, τοῦ παραλόθεν ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς πατρίδος ἀργυρολογήσαντος, ἦτο πολυέξοδος, διότι εἰς χρῆσιν αὐτῆς ἐμισθώθησαν 30 πλοῖα καὶ ἐπρομηθεύθησαν καὶ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα ἐν Ἀθονίᾳ· διὰ τοῦτο πικρὸν ἐφαίνετο τοῖς Ἀρειοπαγίταις, καὶ πικρὸν τῷ ὄντι ἦτον, ὅλοι οἱ ἄγωνες καὶ ὅλη ἡ μεγάλη δαπάνη τῆς ἐκστρατείας ν' ἀποδῶσιν εἰς μάτην. Οἱ ἐπὶ τοῦ πλοίου Ἀρειοπαγίται ὁμολογοῦν καὶ οὗτοι, ὅτι ἐλπίς ἀλώσεως τοῦ φρουρίου τοῦ Ζητουνίου, δι' ἣν ἐγένετο κυρίως ἡ ἐκστρατεία, δὲν ἦτον, ἀλλ' ἤθελαν τὸ στρατόπεδον νὰ διατηρήσῃ ἣν κατεῖχε θέσιν εἰς ἀναθάρρησιν τῶν κατὰ τὴν Μακεδονίαν καὶ τὸν Ὀλυμπον Χριστιανῶν ἀκούστων ὅτι ἐπὶ τῆς θέσεως ἐκείνης ἦτο στρατόπεδον. Ὁ σκοπὸς ἦτον ἀνκμηρόλως κρινωφελής, ἀλλὰ δὲν ἦτο κατορθωτός· καὶ ὁ Ὀδυσσεύς ἐπέμενεν εὐλόγως ἐν ὀνόματι καὶ τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν ὧν ἐβουλεύθησαν. Ἐν τούτοις ἔπεσαν εἰς σφοδρὰν λογομαχίαν, καὶ ὁ Ὀδυσσεύς ὅλως ἐξημμένως ἐξεστύμεισεν ἀπρεπεῖς λόγους κατὰ τοῦ Ἀγῶνος· οἱ λόγοι οὗτοι, ρηθέντες εἰς ἐπήκοον πολλῶν τῶν ἐν τῷ πλοίῳ, ἂν καὶ λό-

γοι θυμοῦ, ἐξηγρίωσαν τὸ πλήρωμα ὅλον κατὰ τοῦ Ὀδυσσέως ὡς ἐπιβούλου καὶ προδότου, καὶ μόλις τὸ καθησύχασαν αἱ πατριωτικαὶ νοουθεσίαι τοῦ ἀντιπροέδρου τοῦ Ἀρείου Πάγου. Διαρκούσης δὲ τῆς λογομαχίας, ἤρχισεν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς τουφεκισμὸς μεταξὺ Τούρκων καὶ Ἑλλήνων· τότε ἀφήσαντες τὰς ἔριδας οἱ ἐν τῷ πλοίῳ ἀνέβησαν ὅλοι ἐπὶ τοῦ καταστρώματος εἰς βοήθειαν τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς μαχομένων ἀδελφῶν· παρατηρήσαντες δὲ σωρὸν ἐχθρῶν πεζῶν ἐπὶ τινος ὑψώματος ἐντὸς βολῆς κανονίου καὶ ἓνα χρυσοστόλιστον ἄνδρα καθήμενον ἐπὶ ἀργυροστόλιστου ἵππου ἔμπροσθεν αὐτῶν, βαστῶντα ρόπαλον ἐν τῇ δεξιᾷ καὶ παρακελεύοντα τοὺς πεζοὺς εἰς μάχην, ἐκανονοδόλυσαν εἰς τὸν σωρὸν καὶ φονεύσαντες καὶ πληγῶσαντές τινας ἔρριψαν κατὰ γῆς καὶ τὸν ἄγνωστον τοῦτον ἀναβάτην. Μετὰ τὴν πτώσιν αὐτοῦ ἔπαυσεν ἡ μάχη, καὶ οἱ ἐχθροὶ ἄραντες τὸν νεκρὸν ἀνεχώρησαν· ἦτον δὲ οὗτος, ὡς ἔγεινε γνωστὸν μετὰ ταῦτα, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἐχθρικοῦ ἐκείνου στρατοῦ. Ἐν τοσοῦτῃ συγκατετέθησαν οἱ Ἀρειοπαγῖται, ἐκόντες ἄκοντες, εἰς τὴν πρότασιν τοῦ Ὀδυσσέως, καί, νυκτὸς γενομένης, ἐπέβη τὸ στράτευμα εἰς τὰ πλοῖα καὶ διεδιβάσθη ἀντικρὺ καῦσαν τὸν ἐν τῷ χωρίῳ λαμπρὸν πύργον τοῦ Χαλήλμπεη. Τοιοῦτοτρόπως τὰ κατὰ τὴν ἁγίαν Μαρτίαν πολεμικὰ κινήματα λαβόντα ἀρχὴν τὴν 1 Ἀπριλίου παρετάθησαν μέχρι τῆς 15, καθ' ὃ διάστημα ἐφονεύθησαν 50 Ἕλληνες καὶ ἐπληγώθησαν 90, οἵτινες μετεκομίσθησαν ἐπὶ θεραπείᾳ εἰς Εὐβοίαν, ὅπου ἀπέθαναν ἐξ αὐτῶν 15· πλείότεροι δὲ ἦσαν οἱ φονευθέντες καὶ πληγωθέντες Τούρκοι ὡς ἐφορμῶντες ἀπροφύλακτοι.

Μετὰ δὲ τὴν ἀποχώρησιν οἱ ἀποτυχόντες ἐν Πατρασιαίῳ ἔπесαν πάλιν εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην, ἐνωθέντος καὶ τοῦ Νικήτα, καὶ κατέλαβαν καὶ ἔκαυσαν μέρος αὐτῆς· ἀλλ' ἠναγκάσθησαν πάλιν ν' ἀπομακρυνθῶσιν· ἠνδραγάθησαν δὲ καὶ ἐφονεύθησαν ὁ κόμης Κουέλενος, Δανός, καὶ ὁ Εὐνέματος, Πρώσος. Τοιοῦτοτρόπως ἐματαιώθησαν αἱ ἐκστρατεῖαι αὐταί.

Ἐν τούτοις, μετὰ τὴν ἔξοδον τοῦ Ὑψηλάντου, ἡ ἐν Κορίνθῳ Κυβέρνησις κατεγίνετο ἀδικαίως στρατολογουσα ἐν Πελοποννήσῳ διὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα.

Ἐπὶ τῆς πτώσεως τῆς Κορίνθου τὸ τακτικὸν ἦτον ἐν τῷ διαλύεσθαι δι' ἑλλειψιν τῶν ἀναγκαίων καὶ διὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ ἀξίου ἀρχηγοῦ του Βαλέστου σκοπεύοντος νὰ μεταδῇ εἰς Κρήτην. Ἡ Κυβέρνησις, αἰσθανομένη τὴν μεγάλην ὠφέλειαν τοῦ σώματος τούτου, ἐφρόντισε συστηθεῖσα νὰ τὸ διατηρήσῃ καὶ αὐξήσῃ, καὶ ἐξέδωκε νόμον κανονίζοντα τὸν ὀργανισμόν του καὶ τὰ εἰς διατήρησιν καὶ αὐξήσιν του· ἀναδείξασα δὲ ἀρχηγόν του τὸν φιλέλληνα Ἰταλὸν Ταρέλλαν, ἀξιόλογον ἄνδρα διὰ τὰς στρατιωτικὰς του γνώσεις, τὴν φρόνησίν του καὶ τὴν ἀνδρίαν του, διέταξε νὰ ᾔηται δεκτοὶ καὶ ξένοι ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται· ἐπειδὴ δὲ συνήλθαν πολλὰ χόθεν πολλοὶ φιλέλληνες ἀξιωματικοί, καὶ δὲν εὗρισκαν τόπον παρὰ τῷ στρατῷ, ἡ Κυβέρνησις ἐξέδωκεν ἄλλον νόμον, δι' οὗ ὅλοι οὗτοι, οἱ μὲν ὡς ἀξιωματικοί, οἱ δὲ ὡς ἄπλοι στρατιῶται, ἐσύστησαν ἴδιον τάγμα ὀνομασθὲν «τάγμα τῶν φιλελ-

λήνων » Ἐπρώτευσεν τοῦτο ὅλων τῶν στρατιωτικῶν σωμάτων, καὶ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἐδέχθη ὁ πρόεδρος τοῦ νομοτελεστικοῦ τὸν βαθμὸν τοῦ ἐπιτίμου συνταγματάρχου του· ἐτέθη δὲ ὑπὸ τὸν κατὰ τὴν ἐπὶ τὸ Ναύπλιον ἔφοδον διακριθέντα διὰ τὴν εὐτολίμειαν τοῦ Ἰταλὸν Δανίαν, συνταγματάρχην ἀναδειχθέντα. Διέταξεν ἡ Κυβέρνησις καὶ στρατολογίαν κατὰ πᾶσαν ἐπαρχίαν τῆς Πελοποννήσου εἰς αὕξησιν τοῦ τακτικοῦ. Ἐν ᾧ δὲ ἡσχολεῖτο περὶ τὰ τοιαῦτα, ἦλθε πρεσβεία τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος αἰτοῦσα νὰ μεταβῇ ἐκεῖ ὡς πολιτικὸς καὶ πολεμικὸς ἀρχηγὸς ὁ πρόεδρος τοῦ νομοτελεστικοῦ, Μαυροκορδάτος, ὁ ἐλκύσας, ὡς προείπαμεν, ἐπὶ τῆς ἐκεῖ διατριβῆς του τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ὑπόληψιν τῶν Δυτικοελλαδιτῶν καὶ διορισθεὶς παμψηφεὶ πρόεδρος τῆς Γερουσίας τῶν ἐπὶ τῆς διὰ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ συστάσεώς της. Ἡ πρεσβεία εἰσηκούσθη, καὶ ἐξεδόθη ψήφισμα τὴν 11 Μαΐου, δι' οὗ ἐδίδετο ἀδεία τῷ Μαυροκορδάτῳ διμήνου ἀπουσίας, ἵνα μεταβῇ εἰς Δυτικὴν, χρεῖας δὲ τυχούσης καὶ εἰς Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, καὶ τῷ ἐνεπιστεύετο ἡ γενικὴ διεύθυνσις τῶν πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν πραγμάτων τοῦ μέρους ἐκείνου. Ἀπεφασίσθη δὲ καὶ πολλὰ στρατεύματα νὰ συνεκστρατεύσῃ καὶ ναυτικὴ δύναμις νὰ συνεκπλεύσῃ εἰς μετάβασιν στρατευμάτων ἀπὸ τόπου εἰς τόπον καὶ εἰς ὑποστήριξιν τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς πολεμικῶν κινήσεων. Τὴν 17 ἀνεχώρησεν ὁ πρόεδρος ἐκ Κορίνθου καὶ τὴν 23 ἔφθασεν εἰς Μεσολόγγι· ἀλλὰ δὲν εἶχεν εἰμὴ 400 τακτικούς, 120 φιλέλληνας, ἄλλους τόσους Ἑπταννησίους ὑπὸ τὸν Σπύρον Πανᾶν, καὶ 400 Πελοποννησίους ὑπὸ τὸν Γιατράκον, Δηληγιάννην καὶ Κυριακούλην. Συνηκολούθησε δὲ μετὰ 180 καὶ ὁ Μάρκος Μπότσαρης, μεταδὰς πρὸ ὀλίγου εἰς Κόρινθον, ἵνα ἐπικαλεσθῇ τὴν ἀντίληψιν τῆς Κυβερνήσεως ὑπὲρ τῆς κινδυνεύουσας πατρίδος του, καὶ φροντίσῃ καὶ περὶ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν παρὰ τῷ Χουρσῆδῃ συγγενῶν του. Εἶχε μεταβῇ εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα τὴν 12 Μαρτίου καὶ ὁ Γενναῖος μετὰ 250 πεμψθεὶς παρὰ τοῦ πατρὸς του ἐπὶ τῆς εἰς Πάτρας ἐκστρατείας του κατ' αἵτησιν τῶν Δυτικοελλαδιτῶν ἀποστολάντων πρὸς αὐτὸν περὶ τοῦτου πρεσβευτὴν τὸν πρῶτον ἀρχιεπίσκοπον Ἀρτῆς Πορφύριον· ὥστε ὅλη ἡ μεταδᾶσκα ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα δύναμις, τακτικὴ καὶ μὴ, συνηριθμεῖτο εἰς 1500. Εἶχαν δὲ καταπλεύσει τὴν 8 Μαΐου εἰς Μεσολόγγι καὶ 8 ἑλληνικὰ πλοῖα.

Ἡ ἀφίξις τοῦ Μαυροκορδάτου εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα δὲν ὁμοιάζει τὴν τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὴν Ἀνατολικήν, διότι πρὸς τοῦτον ἀντέπραπτε παρρησία ὁ Ἄρειος Πάγος καὶ ἀντεφέρετο εὐσχήμως καὶ ἡ Κυβέρνησις· τὸν δὲ Μαυροκορδάτον ὑπῆκουσεν ἡ Γερουσία καὶ τῷ ἔδιδε προθύμως χεῖρα βοηθείας καὶ ἡ Κυβέρνησις· διὰ τοῦτο ἐν ᾧ ἀνυπερβλήτοι δυσκολίαι παρενέπυσαν εἰς τὴν πρόοδον τῶν κινήσεων τοῦ Ὑψηλάντου, οὐδεμίαι τοιαύτη ἐδυσκόλευσε τὴν εὐόδωσιν τῆς ἀποστολῆς τοῦ Μαυροκορδάτου.

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα τῷ καιρῷ ἐκείνῳ.

Διηγούμενοι δὲ τὰ κατὰ τὴν Κρήτην εἶπαμεν ὅτι ὁ Ἀφεντούλης, ἀντι-

πρόσωπος τοῦ Ὑψηλάντου, ἔφθασεν εἰς Λουτρόν, λήγοντος τοῦ Ὀκτωβρίου. ἡῦρε δὲ τὰ πράγματα ἔχοντα οὕτως. Ἡ ἐπανάστασις δὲν εἶχεν εἰσέτι ἐξαπλωθῇ καθ' ὅλην τὴν νήσον· ἐξετείνετο μόνον ἀπὸ τῆς δυτικῆς ἐσχατιᾶς μέχρι τῆς Ῥεθύμνης. Δισχίλιοι τετρακόσιοι Κρήτες ὑπὸ τὸν Δασκαλάκην, Ἀναγνώστην Παναγιώτου, Πρωτοπαπαδάκην καὶ Σήφακαν παρεφύλατταν τὰ Χανιά, τὰ στενὰ Σελίνου καὶ Κισάμου, καὶ τὰ πρὸς τὴν Σούδαν μέρη. τρισχίλιοι δὲ ὑπὸ τὸν Ῥοῦσον καὶ ἄλλους ὁπλαρχηγούς κατεῖχαν τὰς διόδους τοῦ πασαλικίου τῆς Ῥεθύμνης, ἐξαιρουμένης τῆς παραθαλασσίας τῆς ἀπὸ Ῥεθύμνης εἰς τὸ Μεγάλον Κάστρον ἀγούσης· ἐνέδρευε καὶ ὁ Μελιδό-

Τὰ Χανιά.

νης παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς Ἰδης μετὰ χιλίων· ὥστε ὅλη ἡ ἐνοπλος δύναμις τῶν Κρητῶν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἦτον ἐξακισχίλιοι καὶ πεντακόσιοι. Τετραπλάσιοι ἦσαν οἱ ὁπλοφοροῦντες Τούρκοι καὶ κατεῖχαν πολλὰ ὀχυρὰ μέρη καὶ τὰς τρεῖς περιτετειχισμένας πόλεις, τὰ Χανιά, τὴν Ῥεθύμνην καὶ τὸ Μεγάλον Κάστρον· μὴ πολιορκούμενοι δὲ διὰ θαλάσσης, εἰμὴ ἐκ διαιμιμαίων ὑπὸ τινων πλοίων τῆς Κάσσου, δὲν ἔπασχον ἑλλειψιν τῶν ἀναγκαίων, κατετήκοντο ὅμως ὑπὸ τῆς πρό τινος καιροῦ ἀναφανείσης ἐν μέσῳ αὐτῶν καὶ διαρκούσης πανώλους. Ἀρχομένου δὲ τοῦ Δεκεμβρίου, 1500 ὑπὸ τὸν Δασκαλάκην καὶ Ἀναγνώστην Παναγιώτου ἐπάτησαν τὴν ἐπαρχίαν Σελίνου, ἐκυρίευσαν χωρία καὶ ἠνάγκασαν τοὺς τῇδε κάκεισε ἐπαρχιώτας Τούρκους νὰ συγκεντρωθῶσιν εἰς τοὺς πύργους τῆς πρωτευούσης των. Τινὲς τούτων κατέλαβαν ὡς προφυλακτήριον αὐτῆς καὶ τὸ παρακείμενον χωρίον, Σταυρόν, ὅπου οἱ Χριστιανοὶ τοὺς ἀπέκλεισαν, καὶ στερουμένους τροφῶν θὰ τοὺς ἤχμαλώτευαν μετὰ τινὰς ἡμέρας· ἀλλ' ὁ Δασκαλάκης μηδεμίαν ἀνεχόμενος

ἀναβολὴν ἐκάλεσε τοὺς στρατιώτας τοῦ εἰς ἔξοδον προκινδυνεύων αὐτὸς καὶ ἀριστεύων· ἀλλ' ἐτουφεκοβολήθη θανατηφόρως ἔνδοθεν τινος οἰκίας καταλιπὼν ἀγαθὴν μνήμην τῶν ὑπὲρ πατρίδος λαμπρῶν ἄθλων τοῦ καὶ τῆς γλυκειάς συμπεριφορᾶς του, δι' ἣν ἐπωνομάζετο Τσελεπής. Τούτου ἀποθανόντος, ἐγκατέλειψαν τὰς θέσεις τῶν οἱ συνανγωνισταὶ τοῦ διεδέχθη δὲ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κατὰ τὴν Μάλαξαν ὁ Σήφκας. Συγκρούσεις ἐγένοντο τὴν 20 καὶ ἔξωθεν τῶν Χανιῶν, ἐπανελήφθησαν δὲ σφοδρότερον καὶ τὴν 24, καθ' ἃς ἠττήθησαν οἱ ἐχθροὶ καὶ ἐφρονεύθησαν κατὰ τὴν τελευταίαν 35 καὶ πλειότεροι ἐπληρώθησαν ἠττηθέντες δὲ ἐξεθύμαναν κατὰ τῶν ἐν τῇ φρουρίῳ Χριστιανῶν, φρονεύσαντες 25 χωρικοὺς εἰσκομίσαντας ἔξωθεν ἀνυπόπτως ἔλαιον εἰς χρῆσιν τῶν κυρίων αὐτῶν. Τὴν δὲ 23 Ἰανουαρίου συνήφθη πεισματώδης μάχη ἔξωθεν τῆς Ῥεθύμνης, καθ' ἣν ἔτρεψαν καὶ ἐκεῖ οἱ Ἕλληνες τοὺς ἐχθροὺς, πηρευρεθέντες καὶ τοῦ Μελιδόνη καὶ ἀριστεύσαντος. Ἀλλήμη μάχη, ἐπίσης πεισματώδης καὶ εὐτυχής, πηρεολοούθησεν ὑπὸ τὸν Δεληγιαννάκη. Τὴν δὲ 5 Φεβρουαρίου ἐτοποθετήθησαν οἱ Ἕλληνες πλησιέστερον τῶν δύο φρουρίων καὶ ἀπέκρουσαν τοὺς ἐπὶ μεταβάσει εἰς Ῥεθύμνην δις ἐξελθόντας τῶν Χανιῶν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν αὐτοῦ τοῦ πασᾶ. Τὰς ἐπανειλημμένας δὲ ταύτας ἀποτυχίας τῶν ἐχθρῶν διεδέχθη ἀπέθεια καὶ ἀναρχία ἐν τῷ τῶν Χανιῶν, καὶ ἡ φρουρὰ ἀπέκλεισε τὸν πασᾶν ἐν τῇ παλατίῳ τοῦ καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ πληρώσῃ μέρος τῶν μισθῶν τῆς. Ἀρχομένου δὲ τοῦ Μαρτίου, ἔκοψαν ἐκ δευτέρου οἱ Χριστιανοὶ τὸ πρὸ τινων ἡμερῶν ἐπιδιωρθωθὲν ὕδραγωγεῖον καὶ ἀπώθησαν 1200, ἐξελθόντας μετ' ὀλίγον, σκοτώσαντες 30.

Ἄλλ' ὅσον εὐτύχουν τὰ κινήματα τῶν ἔμπροσθεν τῶν Χανιῶν καὶ τῆς Ῥεθύμνης Ἑλλήνων, τόσον ἐδυστύχουν τὰ τῶν πρὸς τοὺς πρόποδας τῆς Ἰδης. Οἱ Καστρινοὶ Τοῦρκοι ἦσαν πολυαριθμότεροι τῶν ἐν τοῖς ἄλλοις φρουρίοις· οἱ δὲ ἀντίπαλοί των ὀλιγαριθμότεροι τῶν ἔμπροσθεν τῶν Χανιῶν καὶ τῆς Ῥεθύμνης, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐδυνήθησαν νὰ διατηρήσωσι μέχρι πολλοῦ τὴν θέσιν των, καὶ οἱ Καστρινοὶ ἐξελθόντες ἐστρατοπέδευσαν ἀνενόχλητοι ἐν Φουρφουρᾷ, χωρὶς τῆς ἐπαρχίας Ἀμαρίου, κατὰ τὰς δυτικὰς ὑπωρείας τῆς Ἰδης. Προσῆλθαν καὶ τινες ἄλλοθεν· συνηριθμοῦντο δὲ ὡς 4000 σκοπὸν ἔχοντες νὰ πατήσωσιν ὅλα τὰ γειτνιάζοντα ἐλεύθερα μέρη. Εἰς ἀντίκρουσιν δὲ αὐτῶν μετεστρατοπέδευσαν εἰς τὰ χωρία τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας, Μοναστηράκι, Μέρωνα καὶ Ἀμάρι, οἱ πλείστοι τῶν παρὰ τὴν Ῥεθύμνην καὶ οἱ ἐν ταῖς ὑπωρείαις τῆς Ἰδης, ὅλοι ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ρούσου.

Τὴν δεκάτην τοῦ μηνὸς ἐπέρασαν οἱ Τοῦρκοι παμπληθεῖ τὸν μεταξὺ τῶν δύο στρατοπέδων ποταμόν, ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς ἐπολέμησαν ἐπὶ σκοπῇ νὰ τοὺς διασκορπίσωσιν, ἀλλ' ἀπέτυχαν καὶ ἐλθούσης τῆς ἐσπέρας ἀνεστρατοπέδευσαν βλαφθέντες μᾶλλον ἢ βλάψαντες. Διετῆρουν τὰς τροφὰς καὶ ἀπόσκειάς των ἐν τῇ χωρίῳ τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας, Βαθυακῷ, ἐντὸς τοῦ τζαμίου ὑπὸ φρουράν. Τὴν τρίτην νύκτα μετὰ τὴν μάχην ὁ Μελιδόνης καὶ τινες τολμηροὶ ὁπαδοὶ τοῦ ἐπάτησαν αἶφνης τὸ χωρίον τοῦτο ἐν

ἀγνοίᾳ τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν, κατέστρεψαν τὴν φρουράν, τὸ ἐλαφυραγώγησαν καὶ ἐπανήλθαν εὐτυχῶς εἰς τὸ ἐλληνικὸν στρατόπεδον. Κατεταράχθησαν οἱ ἐν Φουρφουρᾷ Τούρκοι μαθόντες τὸ γεγονός, καὶ ὑποπεύσαντες ὅτι ἦλθε καὶ ἄλλη δύναμις ὀπισθεν αὐτῶν, καὶ ὅτι κατείχετο εἰσέτι καὶ τὸ χωρίον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, διέλυσαν τὸ στρατόπεδον καὶ ἐπανήλθαν εἰς τὸ φρούριον.

Ἐφθόνουν τινὲς τῶν ὀπλαρχηγῶν ἐξ ἀρχῆς τὸν Μελιδόνην, ὃν ὁ λαὸς εἰτίμα ὑπὲρ πάντα ἄλλον διὰ τὸν θερμὸν πατριωτισμὸν του καὶ τὴν ἀνδρίαν του· ἡ δὲ τελευταία εὐτυχὴς ἐπιδρομὴ του ὅσον ἐκίνησε τὸν ἔπαινον τοῦ κοινοῦ, τόσον ἐκορύφωσε τὸν φθόνον τῶν ἐναντίων του καὶ ἐπέφερε μετὰ τινα λογομαχίαν καὶ τὸν φόνον του διὰ χειρὸς τοῦ Ῥούσου προραξι:σθέντος ὅτι ἐπὶ τῆς κινδυνώδους ταχύτης ἐπιδρομῆς δὲν προειδοποιήθη ὡς γενικὸς ἀρχηγός· ὠργίσθη ἐπὶ τῷ φόνῳ ὁ Ἀρεντούλης καὶ ἐκάθηρε τὸν φονέα, ἀλλ' ἔχασεν ἔνεκα τούτου τὴν εὐνοίαν τῶν Σρακιανῶν. Τὸ μέγα δὲ τοῦτο ἀνσιούρηγμα διέλυσε τὸ στρατόπεδον.

Τὴν δὲ 20 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἀπέβη εἰς Λουτρόν ὁ Βαλέστος μετὰ τινων εὐρωπαίων ἀξιωματικῶν καὶ ὀπλοφόρων Σαμίων καὶ μετέβη εἰς τὸ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῶν Χανίων χωρίον, Ἀιγεώργην, ὅπου ἔδρευεν ὁ Ἀρεντούλης. Τὰ προτερήματα τοῦ Βαλέστου ἐθάρρυναν καὶ τοὺς Κρήτας καὶ τὸν διοικητὴν, ἀδίκως ὑποπεύσαντα κατ' ἀρχὰς ὅτι ἐστάλη κατὰσκοπος τῶν πράξεών του, νὰ θέσῃαι τὸ πρὸς τὴν Ρεθύμνην στρατόπεδον ὑπὸ τῆς διαταγᾶς αὐτοῦ. Νοήμων οὗτος καὶ ἐμπειροπόλεμος, εἶδεν ἐκ πρώτης ὄψεως, ὅτι ἀτελεσφόρητα ἦσαν τὰ κατορθώματα τῶν Κρητῶν ἐν ὅσῳ δὲν κατεῖχαν ὀχυράν τινα πόλιν, διότι καὶ ἡ Ἀρχὴ τοῦ τόπου ἐπλανᾶτο τῇδε καὶ ἐκεῖσε, καὶ κέντρον πολεμικὸν ἦτο τὸ ἀπύκνεντρον Λουτρόν, καὶ καταρύγιον δὲν εἶχεν ὁ Ἀγὼν ἐν καιρῷ ἀνάγκης. Διὰ τοὺς λόγους τούτους ἔδωκε κατὰ νοῦν τὴν ἄλυσιν τῆς Ῥεθύμνης, καὶ κατεγίνετο μετὰ τῶν ἐν τοῖς πράγματι εἰς πολυπληθεῖ στρατολογίαν. Ἐπισκεφθεὶς δὲ τοὺς παρὰ τὰ Χανιά ἐτρατοπεδευμένους, μετέβη τὴν 28 εἰς τὸ κατὰ τὴν Ῥεθύμνην στρατόπεδον, ὅπου ἤρρε 800 μόνον μαχητάς. Αὐξηθέντος δὲ τοῦ ἀριθμοῦ μετὰ δύο ἡμέρας εἰς 1200, κατέλαβε τὸ χωρίον Κάστελλον, δύο ὥρας ἀπέχον τῆς Ῥεθύμνης, καὶ τὰ πλησίον χωρία, ἐπάνω Μαλάκι καὶ κάτω Μαλάκι. Τὴν 8 Ἀπριλίου ἐξεστράτευσαν οἱ Ῥεθύμνιοι πρὸς τὸ Κάστελλον καὶ ἔπασαν εἰς τὴν πεδιάδα· ἀλλὰ σφοδρῶς πολεμηθέντες ἀνεχώρησαν. Εἴκοσι Τούρκοι ἐφονεύθησαν, πλείότεροι ἐπληγώθησαν, καὶ δύο σημαῖαι ἔπασαν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Ἐμψυχωθέντες οὗτοι ἐπὶ τῇ νίκῃ ταύτῃ ἡτοιμάζοντο εἰς γενικὴν ἐφόρμησιν.

Τὴν 14 συνήθροισεν ὅλος ὁ Βαλέστος εἰς Κάστελλον (ἦσαν δὲ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὡς τετρακισχίλιοι) καὶ τοῖς ἐπρόδωκε νὰ ἐφορμήσωσί τινες ἐπὶ χιλίους πεντακοσίους ἐχθροὺς κατέχοντας ἔξωθεν τῆς πόλεως δύο ὑψηλὰς θέσεις, ἐξ ὧν ἡ μία εἶχε καὶ κονόνια, καὶ νὰ τοὺς προκαλέσωσιν εἰς μάχην, τῆς μάχης δὲ ἀρξαμένης νὰ ὑποχωρήσωσιν, ὥστε οἱ ἐχθροὶ νὰ τοὺς κατα-

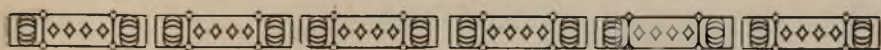
διώξωσιν, ἐπὶ δὲ τῇ καταδιώξει νὰ ἐπιπέσωσιν ἄλλοι ὅπισθεν τῶν καταδιωκόντων, καί, τοῦτου γενομένου, νὰ λάβωσι καιρὸν οἱ λοιποὶ καὶ χυθῶσιν, ἐξάρχοντος τοῦ ἀρχηγοῦ, εἰς τὴν πόλιν, εὐάλωτον οὖσαν ὡς ἔξωθεν αὐτῆς ἐσκηνωμένων τῶν ἀνδρειοτέρων καὶ πλειοτέρων τῆς φρουρᾶς τῆς· νὰ πλησιάσωσι δὲ καὶ τὰ περιπλέοντα Κάσσια πλοῖα καὶ νὰ κανονοβολήσωσι καὶ ταῦτα τὴν πόλιν ταυτοχρόνως· ἐπρότεινε δὲ ἡμέραν τῆς ἐφόδου τὴν ἐπαύριον. Ἐπικίνδυνον καὶ δυσκατόρθωτον ἔθεωρήθη τὸ σχέδιον, καθ' ὅσον μάλιστα εἶχαν ἤδη ἔλθει εἰς βοήθειαν τῶν Ῥεθύμνιων καὶ παρεστρατοπέδευαν ὑπερδισχίλιοι Καστρινοί, πλὴν δὲν ἀπερρίφθη, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης ἀνεδλήθη, μαθόντος τοῦ ἀρχηγοῦ ὅτι ἐσπάνιξε τὸ στρατόπεδον πολεμοφοδίων, καὶ ἀποστείλαντος ἐν ἀκκαρεῖ ἀνδρας εἰς Λουτρόν, ὅπου αἱ ἀποθήκαι, καὶ εἰς Ἀρμυρόν, ὅπου ἔδρευε τότε ὁ Ἀρεντούλης, εἰς πορισμὸν αὐτῶν καὶ τροφῶν· ἀλλ' οἱ Ῥεθύμνιοι προλαβόντες κατέδωκον αὐτῇμερὸν εἰς τὴν πεδιάδα, καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ πυρβολικοῦ ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας. Μέχρι τινὸς ἐφαίνετο ἡ μάχη ἀμφοτεπλής· ἀλλ' αἴφνης πνικρὸς φόβος κατέλαβε τούτους, καὶ ὅλοι κακὴν κακῶς διεσκορπίσθησαν. Εἰς μάτην ἠγωνίζετο ὁ Βαλέστος νὰ τοὺς ἐμψυχώσῃ· ἄρρωστος καὶ τωματώδης ἐκινδύνευσε καὶ αὐτὸς νὰ πιασθῇ ὡς μὴ δυνάμενος νὰ τρέξῃ· δύο δὲ Σρκιανοί, τῶν ὑπὸ τὸν Δεληγιαννάκην, τὸν ἐνωτότερον διαδεχόμενοι ἀλλήλους· ἀλλὰ βλέποντες τοὺς ἐχθροὺς προσερχομένους καὶ φοδηθέντες μὴ πιασθῶσι καὶ αὐτοί, τὸν ἀπέθεσαν ἐν τινι μωσινοδαρνῶδει ρευματιᾷ, καὶ ἔφυγον ἐπ' ἐλπίδι, ἐπανελθόντες τὴν νύκτα, νὰ τὸν διασώσωσιν. Οἱ Τοῦρκοι περιφερόμενοι εἰς σύλληψιν αἰχμαλώτων ἐπλησίασαν καὶ εἰς τὴν ρευματιὰν καὶ κόψαντες τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν δεξιὰν τοῦ Βαλέστου τὰς ἔφεραν εἰς τὸ φρούριον· συνέλαβον δὲ παρ' αὐτῷ καὶ τινα ἀξιωματικὸν τοῦ τακτικοῦ Χίου, Κόκκινον ὀνόματι, μὴ θέλοντα διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀφροσύνην του νὰ τὸν ἐγκαταλείψῃ.

Οὕτως ἐτελείωσε τὸ πολεμικόν του στάδιον ὁ πολυωφελὴς καὶ πλήρης εὐγενῶν αἰσθημάτων Βαλέστος ἐν τῷ τριακοστῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς ἡλικίας του, ἄξιος τῆς ἀγάπης, τῆς ὑπολήψεως καὶ τῆς παντοτεινῆς μνήμης τῶν Ἑλλήνων.

Ὅσον δὲ δεινὸν ἦτο τὸ κατὰ τὴν Ῥεθύμνην πάθημα τῶν Χριστιανῶν, τόσον ὁ κατὰ τὰ ἄλλα μέρη ἀγῶν αὐτῶν εὐδοκίμει. Τελευτώντος τοῦ Ἀπριλίου εἰσέδωκαν οἱ Χριστιανοὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας Αὐλοπόταμον καὶ Ἀμκρι, καὶ καταδιώξαντες τοὺς ἐχθροὺς, διεσπαρμένους εἰς τὰ χωρία, τοὺς ἀπώθησαν κακῶς ἔχοντας εἰς τὸ Μεγάλον Κάστρον, καὶ μετέφεραν τροφὰς εἰς τὰς πεινώσας οἰκογενείας των· ἀλλὰ μαθόντες ὅτι ὑπερτριακόσιοι Καστρινοί, ἐξορμήσαντες τοῦ φρουρίου, κατέλαβον ὄχυρόν τινα πύργον ἐν τῷ χωρίῳ, Ἐπισκοπῇ, ἐπανήλθαν, καὶ τούτους μὲν ἀπέκλεισαν, ἄλλους δὲ τινες πικρὰ λουθήσαντας εἰς ἐπικουρίαν διεσκορπίσαν. Ἀπελπισθέντες ἐπὶ τούτοις οἱ ἔγκλειστοι καὶ λειψυδρῶντες ἔστερξαν νὰ ἐγκαταλείψωσι τὸν πύργον καὶ ν' ἐπανέλθωσιν εἰς τὸ φρούριον ἀσφαλεῖς καὶ ἄοπλοι· ἀλλ' ὑποπτεύσαντες ἐπι-

βουλὴν ἀπεποιήθησαν ν' ἀφοπλισθῶσι ἐπὶ τῇ ἐξόδῳ, καὶ ὀλίγοι ἐξ αὐτῶν, ἐλθόντων εἰς χεῖρας ἔνεκα τούτου, διεσώθησαν εἰς τὸ φρούριον. Ἐφ' ὃ δὲ ταῦτα ἐνηργεῖντο κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη, φονικὴ μάχη συνέβη παρὰ τὰ Χανιά, καθ' ἣν κατεῖχαν θέσεις οἱ μὲν Τοῦρκοι ἀπὸ τοῦ προαστείου μέχρι τοῦ χωρίου Μακροτοίχου, οἱ δὲ Χριστιανοὶ ἀπέναντι τοῦ ποταμοῦ Κλαδισσοῦ· ἦσαν δὲ καὶ ὑπὸ τὸ πῦρ οὗτοι μὲν τοῦ φρουρίου, ἐκεῖνοι δὲ ἐξ Κασσίων πλοίων ὑπὸ τὸν Κανταρτσὴν. 100 Τοῦρκοι, ἐν οἷς καὶ ὀνομαστός τις Καραγκιουλές, καὶ 40 Χριστιανοὶ ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληρώθησαν ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ, μεθ' ἣν οἱ Τοῦρκοι ἐγκαταλείψαντες τὰς θέσεις των εἰσῆλθαν εἰς τὸ φρούριον κατησχυμμένοι· ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον καθ' ἣν ὄρχν εὐθύμουν οἱ Κάσσιοι ψάλλοντες τὰ νικητήρια καὶ ἐκανονοβόλουν, ἀφήρπασεν ὁ θάνατος τὸν εὐκλεῶς καὶ ἐνθουσιωδῶς ἀγωνιζόμενον Κανταρτσὴν, θλασθέντος ἑνὸς τῶν κανονίων τῆς ναυαρχίδος καὶ θνασίμως τρώσαντος αὐτόν. Ἐπεχείρησαν οἱ Χριστιανοὶ τὴν 12 Μαΐου νὰ καταστρέψωσι διὰ πυρὸς καὶ τοὺς ἐν τῷ πύργῳ τῶν Κουνουπιδινῶν τῷ παρὰ τὸ φρούριον τῶν Χανιῶν· καὶ ἐν πρώτοις μὲν πολλὰ ἔπαθαν, ἀλλ' ἐπικουρήσαντος τοῦ Σήφακα οἱ μὲν ἐχθροὶ κατέφυγαν εἰς τὰ Χανιά καταδιωκόμενοι, οἱ δὲ Χριστιανοὶ ἀνέτρεψαν τὸν πύργον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΒ΄

Τὰ μεταξὺ Ἀρείου Πάγου καὶ Ὀδυσσέως. — Φόνος Νούτσου καὶ Παλάσκα. — Ἀνάκλησις Ὑψηλάντου. — Ὁργὴ τῆς Κυβερνήσεως κατὰ τοῦ Ὀδυσσέως.

ΑΙ προϋπάρχουσαι διχόνοιαι τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τοῦ Ὑψηλάντου καὶ Ὀδυσσέως ἐκορυφώθησαν μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς εἰς Ζητοῦν ἐκστρατείας. Τινὲς τῶν Ἀρειοπαγιδῶν, μὴ λογιζόμενοι τὰς ἕξεις τῶν στρατιωτικῶν ἢ τὰς περιστάσεις, δὲν ἔπαυαν ἀποδίδοντες τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐκστρατείας εἰς τὴν διαγωγὴν τοῦ Ὀδυσσέως, ἐγκαλοῦντες αὐτὸν ἀναφανδὸν ὡς ἐπίβουλον καὶ θεωροῦντές τον ἀξιόποινον. Ἡ κατακραυγὴ αὕτη ἦτο ἄδικος κατὰ τὴν γνώμην τῶν συνεκστρατευσάντων ὀπλαρχηγῶν, διότι κοινῇ γνώμῃ καὶ ὄχι μόνῃ θελήσει τοῦ Ὀδυσσέως τὸ στράτευμα ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς ἁγίας Μαρίνας. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἠγανάκτησεν ἐγκαλούμενος ἀδίκως καὶ πικρῶς, καὶ ἔστειλε τὴν 16 εἰς τὸν Ἀρειον Πάγον, ἐδρεύοντα ἐν Λιθάδα, ἔγγραφον παραίτησιν ἀπὸ πάσης ὑπηρεσίας τῆς πατρίδος ἐπὶ λόγῳ οἰκιακῶν περιστάσεων. Ὁ δὲ Ἀρειος **Χρῆστος Παλάσκας** Πάγος, μὴ συλλογιαθεὶς ὅσα ἡ ὥρα ἀπῆτει, καὶ ὑποθέτων εἰλικρινῇ τὴν παραίτησιν, τὴν ἐδέχθη, ἀπήντησε πρὸς τὸν Ὀδυσσέα ὑπερῆφάνως, καὶ διώρισε τρεῖς πεντακκοσιάρχους νὰ παραλάβωσι τὴν χιλιarchίαν του προσωρινῶς· παρεκάλεσε δὲ δι' ἐπιστολῶν του τῆς 17 καὶ 18 τὴν Κυβερνήσιν νὰ στείλῃ τὸν πρό τινος καιροῦ ἐνωθέντα μετὰ τῶν ἀγωνιστῶν καὶ διατρίβοντα ἐν Κορίνθῳ Χρήστον Παλάσκην διάδοχον τῆς χηρευούσης χιλιarchίας. Ἡ παραίτησις τοῦ Ὀδυσσέως ἦτο πράξις ὀργῆς καὶ ὑπουλόγητος, καὶ ὄχι ὥριμου σκέψεως καὶ εἰλικρινείας. Ὁ παραιτούμενος, αἰσθανόμενος τὴν ἀξίαν του, ἤθελε διὰ τῆς πράξεως ταύτης νὰ ἐρεθίσῃ τὴν κοινὴν γνώμην κατὰ τῶν ἀντιπολιτευομένων αὐτὸν μελῶν τοῦ Ἀρείου Πάγου· διὰ τοῦτο διέμενε καὶ μετὰ τὴν παραίτησίν του ἐν Δαδίῳ, ὅπου διέτριβε καὶ πρὸ τῆς παραιτήσεώς του, συναναστρεφόμενος, συντρώγων καὶ συμβουλευόμενος μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου, διατρίβοντος καὶ αὐτοῦ ἐκεῖ. Ὁ Ἀρειος Πάγος, ὁ ἀντισταθεὶς, ὡς εἶδαμεν, ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς εἰς τὴν εἰς Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἐξοδὸν τοῦ Ὑψηλάντου, ἔλαβεν ἀφορμὴν ἐκ τῶν συμβάντων μετὰ τὴν ἀτυχῇ εἰς Ζητοῦν ἐκστρατείαν νὰ ὀργισθῇ ἔτι μᾶλλον κατ' αὐτοῦ, διότι τὸν ἐβλεπε περιθάλποντα

καὶ ἐμψυχούντα τοὺς ἐναντίους του, καὶ νὰ γράψῃ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τὴν 22 Ἀπριλίου παραπονούμενος, ὅτι πολλάκις ἐπρότεινε τὴν ἀνάκλησίν του καὶ δὲν εἰσηκούσθη, ὅτι ἡ ἐν Δαδίῳ διατριβὴ του, ἡ μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν ἀλληλογραφία του καὶ ἡ πρὸς τὸν Ὀδυσσεὰ εὐνοϊκὴ διάθεσίς του ἀνέτρεπαν ὅλα τὰ εἰς ἄλωσιν τοῦ Ζητουνίου σχέδι·κ, ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπεβουλεύετο τὴν πατρίδα καὶ τὰ καθεστῶτα, καὶ ἐπάναγκες ἦτο ν' ἀνακληθῇ ὁ ὑπερευνοῦν αὐτὸν Ὑψηλάντης, νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ Γιατράκος, ν' ἀποσταλῇ ὁ Παλάσκας εἰς παραλαβὴν τῆς χηρευούσης χιλιαρχίας· καὶ ν' ἀποσπασθῇ τοῦ Ὀδυσσεὺς ὁ Νικήτας.

Ἡ Κυβέρνησις λαβοῦσα τὰς τῆς 17 καὶ 18 Ἀπριλίου ἐπιστολάς τοῦ Ἀρείου Πάγου ἀπέστειλεν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα τὸν Ἀλέξη·ν Νούτσον καὶ τὸν Παλάσκην, ὅχι εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ Ὀδυσσεὺς κατὰ τὴν πρότασιν τοῦ αὐστηροῦ Ἀρείου Πάγου, ἀλλ' εἰς εἰρήνευσιν τῶν ἀντιφερομένων· ἡλπίζετο ὅε ἡ ἐπιτυχία τῆς ἀποστολῆς ταύτης καὶ ἐκ τῆς ἐπιρροῆς τοῦ Νούτσου ὡς ἔχοντος παλαιὰς σχέσεις πρὸς τὸν Ὀδυσσεὰ, ὃν διὰ τῆς πολλῆς περὰ τῷ Ἀλῇ εὐνοίας εἶχε λυτρώσει τοῦ θανάτου κατ' ἣν περίστασιν ἔπεσεν εἰς τὴν ὀργὴν τοῦ τυράννου ἐκεῖνου.

Φθάσαντες εἰς Λεθαδεῖαν οἱ ἀποσταλέντες καὶ συγκαλέσαντες τοὺς ὀπλαρχηγοὺς εἰς συνέλευσιν, ὅπου παρευρεθῆσαν καὶ δύο μέλη τοῦ Ἀρείου Πάγου, εἶπαν εἰς ἐπήκοον ὅλων ὅσα παρηγγέλλθησαν πρὸς εἰρηνοποίησιν. Οἱ λόγοι τούτων καὶ αἱ εἰρηνικαὶ συμβουλαὶ τῶν παρευρεθέντων ὀπλαρχηγῶν πρὸς τοὺς ἀντιφερομένους ἐφάνησαν ὅτι ἵσχυσαν· ἐκάλεσαν τότε οἱ ἀποσταλέντες ἐξ ὀνόματος τῆς βουλῆς τὸν Ὑψηλάντην νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Πελοπόννησον· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ διαταγὴ αὕτη δὲν ἦτο γραπτὴ, δὲν εἰσηκούσθησαν καὶ ἐπανήλθον εἰς Κόρινθον ἀρχομένου τοῦ Μαΐου, ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασαν νὰ εἰδοποιήσωσι τὴν Κυβέρνησιν ὅτι εἰρηνοποίησαν τοὺς ἀντιφερομένους καὶ ἡλθαν πρὸς αὐτὴν ἀναφοραὶ τινων δευτερευόντων ὀπλαρχηγῶν, ὑποκινηθεῖσαι ἀναμφιβόλως ὑπὸ τῶν πολιτικῶν ἐχθρῶν τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τοῦ Ὀδυσσεὺς, λέγουσαι ὅτι δὲν ἤθελαν νὰ ὑπηρετήσωσιν ὑπὸ τὰς διαταγὰς οὐδενὸς αὐτῶν. Ἡ Κυβέρνησις, ἰδοῦσα ὅτι πᾶς τρόπος εἰρηνοποιήσεως ἀπέδαινε μάταιος, ἀπέστειλεν ἐκ δευτέρου τὸν Νούτσον καὶ τὸν Παλάσκην, τοῦτον μὲν ἵνα παραλάβῃ τὴν χιλιαρχίαν τοῦ Ὀδυσσεὺς, ἐκεῖνον δὲ ἵνα ἐπιστατήσῃ μετὰ τοῦ Ἀρείου Πάγου εἰς τὴν πώλησιν τῶν προσόδων καὶ τὴν ἐξαργύρωσιν ἐθνικῶν τινων ὁμολογιῶν, καὶ ἐγκατεστήσῃ τὸν Παλάσκην ἐν τῇ νῆξ του στρατιωτικῇ Ἀρχῇ διὰ τῆς ἐπιρροῆς του περὰ τοῖς ζηλοτύπως πρὸς αὐτὸν διακειμένοις ὀπλαρχηγοῖς. Ἀνεκλήθη δὲ ἐγγράφως περὰ τῆς βουλῆς καὶ ὁ Ὑψηλάντης, καὶ διετάχθη καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς νὰ ἐμψυκισθῇ ἐνώπιον τῆς Κυβερνήσεως, καὶ ἀπολογηθῇ περὶ τῶν κατηγορευτοῦ. Ἐπὶ σκοπῷ δὲ νὰ ἐνεργηθῇ εὐτυχῶς ἡ μεταβίβασις τῆς χιλιαρχίας τοῦ Ὀδυσσεὺς εἰς τὸν Παλάσκην, ἐκρίθη εὖλογον νὰ φυλαχθῇ ἡ περὶ αὐτῆς διαταγὴ μυστική· ἀλλ' ἀνεκαλύφθη μόλις ὑπεγράφη, καὶ ἐν ἀγνοίᾳ καὶ τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῶν ἀποστελ-

λομένων ἀνηγγέλη τὸ περιεχόμενον αὐτῆς πρὸς τὸν Ὀδυσσεά πρὶν μεταβῶσιν οὗτοι εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα· ἀνηγγέλη δὲ πρὸς τὸν Ὀδυσσεά καὶ ὅ,τι δὲν ἦτον ἀληθές, δηλαδή, ὅτι ἡ Κυβέρνησις διέταξε τοὺς ἀποστελλομένους νὰ τὸν φονεύσωσιν. Ἐπὶ τοιαύτας ἐντυπώσεις ἔμελλε νὰ δεχθῇ τὸν Νοῦτσον καὶ τὸν Παλάσκαν ὁ Ὀδυσσεύς, ἄνθρωπος ἀνατραφεὶς ἐν τῇ μιαιφᾷ αὐλῇ τῶν Ἰωαννίνων, ὅπου εὐδοκίμει καὶ ἐτιμᾶτο μόνῃ ἡ κακουργία, καὶ ὅπου ἐθεωρεῖτο πολιτικὸν καὶ ὅσιον ἢ ἐπὶ ἀπλῇ ὑποψία ἀνθρωποκτονία. Οἱ ἀποστελλόμενοι ἀνεχώρησαν ἐκ Κορίνθου τὴν 14 Μαΐου, καὶ ἐπορεύθησαν εἰς Βελίτσαν, ὅπου διέτριβε τότε ὁ Ὑψηλάντης, πρὸς ὃν ἐνεχείρισαν τὰ ἀνακλητήριά του. Ἐκεῖναις ταῖς ἡμέραις τὸ μὲν γενικὸν στρατόπεδον τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος διέμενεν ἐν Πικρατσικίῳ, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεά ἐν Δρακοσπηλιᾷ. Οἱ ἀπεσταλμένοι ἔκριναν εὐλογον νὰ ὑπάγῳσιν εἰς τὸ γενικὸν στρατόπεδον, καὶ παραλαβόντες τοὺς ἐκεῖ ὀπλαρχηγοὺς καὶ ἱκανὴν δύναμιν, διότι ἰδίαν συνοδίαν εἶχαν μόνον 50 στρατιώτας, ν' ἀπέλθωσιν εἰς Δρακοσπηλιὰν πρὸς ἀνάγνωσιν τῶν διαταγῶν τῆς Κυβερνήσεως εἰς ἐπήκοον ὅλων περὶ τῆς ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς Ἀρχῆς παύσεως τοῦ Ὀδυσσεως, καὶ τῆς εἰς τὴν καθέδραν τῆς Κυβερνήσεως μεταπέμφεώς του· ἀλλὰ τινες τῶν φίλων των τοὺς ἀπέτρεψαν λέγοντες, ὅτι περιττὸν ἦτο νὰ ἐνεργήσωσιν ὅσα διετάχθησαν τίσῃ προφυλακτικῶς, διότι ὅλον τὸ ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεά στρατιωτικὸν ἦτον εἰς ἄκρον κατ' ἐκείνου ἡγανακτισμένον καὶ ἔτοιμον νὰ τὸν παραδώσῃ. Ἐπὶ τοιαύτας ἐλπίδας ἀναχωρήσαντες ὁ Νοῦτσος καὶ ὁ Παλάσкас ἐφθασαν περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 24 πλησίον τοῦ Δαδίου καὶ μαθόντες ὅτι ἐν αὐτῇ ἦτον ὁ Ὀδυσσεύς δὲν εἰσηλθάν, ἀλλ' ἐμεσήμβρισαν ἐκτός, χωρὶς νὰ ἔλθωσι εἰς λόγους μετ' αὐτοῦ. Ὁ Ὀδυσσεύς, εἰδὼς τὴν ἀποστολὴν των, ἤρχετο νὰ προλάβῃ διὰ τοῦ φόνου αὐτῶν ὅσα ἐπίστευεν ὅτι ἐμελέτων νὰ πράξωσι οὗτοι κατ' αὐτοῦ· εἶχε δὲ 50 ἀκολούθους ἀφήσας τοὺς λοιποὺς ὑπὲρ τοὺς 1000 ἐν Δρακοσπηλιᾷ. Ὁ Νοῦτσος καὶ ὁ Παλάσкас, μαθόντες ὅτι ὁ Ὀδυσσεύς ἦτο μακρὰν τοῦ στρατοπέδου του καὶ μὴ ὑποπτεύοντες ὅτι ἤξευρε τὰ τῆς ἀποστολῆς των καὶ ἐπίστευε καὶ ὅσα δὲν ἦσαν ἀληθινά, ἀκούσαντες δὲ καὶ ὅτι ὑπῆγαιεν εἰς Βελίτσαν πρὸς ἐντευξιν τοῦ Ὑψηλάντου ἐθεώρησαν ἀρμοδίαν τὴν περίστασιν νὰ πορευθῶσιν, ἀπόντος αὐτοῦ, εἰς τὸ ἐν Δρακοσπηλιᾷ στρατόπεδον ὑπολαμβάνοντές το, ἐξ ὧν ἤκουσαν, πρόθυμον νὰ ἐκτελέσῃ ἃς ἔφεραν διαταγάς. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἤλλαξαν πορείαν, ἐξενύκτισαν ἐν Γλουνίτσα, καὶ τὴν ἐπαύριον, ἤγουν τὴν 25, ὤδευαν πρὸς τὴν Δρακοσπηλιάν. Ὁ Ὀδυσσεύς καρδοκῶν τὰ βήματά των ἐστράφη, καὶ ἤρχετο ἀφανῆς κατόπιν των. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Νοῦτσος καὶ ὁ Παλάσкас ἐπορεύοντο πρὸς τὴν Δρακοσπηλιάν, ἠκούσθη ἀπροσδόκητος τουφεκισμὸς ὀπισθεν, μετὰ ταῦτα δὲ καὶ ἐμπροσθεν καὶ οἱ μὲν τουφεκίσαντες ὀπισθεν ἦσαν οἱ περὶ τὸν Ὀδυσσεά, οἱ δὲ ἐμπροσθεν οἱ τοῦ στρατοπέδου αὐτοῦ· διότι ἀναχωρῶν ἐκεῖθεν παρήγγειλε νὰ τουφεκίσωσιν, ὅταν ἀκούσωσιν αὐτὸν τουφεκίζοντα. Ὁ Νοῦτσος καὶ ὁ Παλάσкас, νοήσαντες τότε ὅτι ὁ Ὀδυσσεύς ἐγνώριζε τὰ τῆς ἀποστολῆς των, καὶ ὅτι πε-

ριεπλέχθησαν καὶ ἐκινδύνευαν, ἀλλὰ μὴ δυνάμενοι ἐξ αἰτίας τῆς θέσεως, εἰς ἣν εὗρίσκοντο, ν' ἀλλάξωσι πορείαν, ἐπροχώρησαν καὶ μὴ θέλοντες πρὸς τὸ στρατόπεδον πάντοτε τουφεκίζόμενοι, καὶ κατέφυγαν εἰς τὴν ἔμπροσθέν των τυχοῦσαν ξυλόστεγον ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ὅπου καὶ ἐκλείσθησαν· συνεκλείσθησαν δὲ καὶ ἔξ σύντροφοι, οἱ δὲ ἄλλοι φοβηθέντες διεσκορπίσθησαν.

Τότε οἱ ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεά, κυκλώσαντες τὴν ἐκκλησίαν, ἐτουφέκισαν τοὺς ἐν αὐτῇ πανταχόθεν καὶ ἔκαυσαν τὴν στέγην καὶ τὴν θύραν αὐτῆς. Παρῶν δὲ ὁ Ὀδυσσεὺς τοῖς ἔλεγε νὰ παραδοθῶσι καὶ τοὺς ἐβεβαίωνεν ὅτι δὲν θὰ τοὺς ἐκακοποιεῖ. Ὁ Νοῦτσος δὲν ὑπώπτευε τὸν Ὀδυσσεά πεποιθὼς ἐπὶ τὰς παλαιάς πρὸς αὐτὸν σχέσεις του καὶ τὰς ἄλλοτε εὐεργεσίας του, καὶ συναινέσει τοῦ Παλάσκᾳ ἐξῆλθε πρῶτος τῆς ἐκκλησίας μετὰ τοῦ ψυχουιοῦ του ἐλπίζων νὰ σώσῃ διὰ τῆς μεσιτείας του καὶ τὸν Παλάσκᾳ, ὃν ἠχθρεύετο ὁ Ὀδυσσεὺς ὡς ἐρχόμενον νὰ λάβῃ τὴν Ἀρχὴν του. Ὁ Ὀδυσσεὺς ὑπεδέχθη εὐμενῶς τὸν Νοῦτσον ἐν τῇ καλύβῃ του, τὸν ἐθάῤῥυνε, καὶ δι' αὐτοῦ ἐθάῤῥυνε καὶ τὸν Παλάσκᾳ νὰ παραδοθῇ. Ἐβῆλᾳν δὲ καὶ οἱ ἔξωθεν ἐν καδίσκῳ πυρίτιδα ἐπὶ σκοπῷ νὰ τὸν καταδιβάσωσιν ἄνωθεν τῆς κεκαυμένης στέγης, καὶ νὰ καύσωσι τοιοῦτοτρόπως τοὺς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἂν δὲν παρεδίδοντο. Οἱ ἐγκλειστοὶ παρεδόθησαν· ὁ δὲ Παλάσκᾳς ὑπῆγεν εἰς τὴν καλύβην τοῦ Ὀδυσσεώς, ὅπου ἦτο καὶ ὁ Νοῦτσος. Τότε ὁ Ὀδυσσεὺς διέταξε καὶ ἀνεγνώσθησαν εἰς ἐπήκοον ὅλων τῶν στρατιωτῶν αἱ κατ' αὐτοῦ διαταγαί, ὧν ἦσαν κομισταὶ καὶ ἐκτελεσταὶ ὁ Νοῦτσος καὶ ὁ Παλάσκᾳς· μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν ἐρεθίζων τοὺς στρατιώτας εἶπεν, ὅτι ὁ μὲν Νοῦτσος ἐστέλλετο ὡς βασιλεὺς, ὁ δὲ Παλάσκᾳς ὡς ἀρχιστράτηγος, ὅτι αὐτὸς ἀδιάρροει καὶ διὰ τὴν βασιλείαν τοῦ ἐνὸς καὶ διὰ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ ἄλλου, διότι ἡ ἐπιθυμία του ἦτο, καθὼς καὶ τὸ ἔδειξε διὰ τῆς παραιτήσεώς του νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς Ἰθάκην ὑπὸ ξένον κράτος, καὶ νὰ ζῇ τῇ ἄφρατῇ καὶ ἡσυχῇ ἐν τοῖς κόλποις τῆς οἰκογενείας του, ἀλλ' εἰς αὐτοὺς ἀπέκειτο νὰ συλλογισθῶσιν, ἂν ἦτον ἐντιμον καὶ ὠφέλιμον, συντρίψαντες τὸν τουρκικὸν ζυγόν, νὰ δεχθῶσιν ἄλλον· παρατηρήσας δὲ ὅτι οἱ στρατιῶται ὑπερηρεθίσθησαν ἐπὶ τοῖς λόγοις τούτοις, ἠγέρθη καὶ τοὺς ἠρώτησε μεγαλοφώνως: «αὐτοὺς θέλετε ἢ ἐμέ;» «ἐσὲ θέλομεν ἐσέ,» ἐφώνηξαν ὅλοι· «τιμωρήσατε λοιπὸν τοὺς ἐχθρούς σας καὶ ἐχθρούς μου,» ἐπανέλαθε, καὶ ἀνεχώρησε ἐκ τῆς καλύβης. Τότε οἱ στρατιῶται ἀπήγαγαν τὸν Νοῦτσον καὶ τὸν Παλάσκᾳν ὅχι μακρὰν τῆς καλύβης καὶ τοὺς ἐφόνευσαν περὶ τὸ δειλινὸν τῆς αὐτῆς ἡμέρας (25 Μαΐου). Ἡ μαιφονία αὕτη, τρομερὰ αὕτη καθ' ἑαυτήν, ἐφάνη τρομερωτέρα διὰ τὴν δημοσίαν ἀποστολὴν τῶν φονευθέντων καὶ ἐφαίνετο προμηγύνουσα ἄλλους φόνους κατὰ διαταγὴν τοῦ Ὀδυσσεώς διὰ τὰς ἐπικρατούσας διχονοίας· διὰ τοῦτο φόδος μέγας κατέλαβεν ὅλους τοὺς ἀντιπάλους αὐτοῦ τῇδε κάκεισε διασκορπισθέντας καὶ ἄσυλον ζητοῦντας. Ὁ δὲ ἐπανερχόμενος εἰς Πελοπόννησον Ἰψηλάντης ἐξ αἰτίας τῆς ἀνακλήσεώς του ἔμαθε τὸ κατὰ τὴν 25

συμβάν ἐν Διστόμῳ. Ἐκεῖ εὐρίσκοντο σημαντικαὶ οἰκογένειαι τῆς Λεθαδεΐας, αἵτινες καταφοδηθεῖσαι ἔδραμαν εἰς τὸ παραθαλάσσιον καὶ ἐμβήκαν εἰς τὰ πλοῖα· ἔλαβαν δὲ ἐν τῇ πρὸς σωτηρίαν φυγῇ των πᾶσαν εἰλικρινὴ συνδρομὴν παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου. Ἄφαντοι ἔγειναν καὶ οἱ εὐρεθέντες πρὸς τὰ μέρη ἐκεῖνα Ἀρειοπαγίται.

Ὁ δὲ Ἄρειος Πάγος, μαθὼν τὰ γενόμενα, ἔγραψε τὴν 31 καὶ ἔστειλε καὶ ἐν τῶν μελῶν του πρὸς τὴν Κυβέρνησιν εἰς ὑποστήριξιν τῶν ἐξῆς προτάσεων: α' ἡ νὰ διατάξῃ ἡ Κυβέρνησις τοὺς ὀπλαρχηγοὺς τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος νὰ συλλάβωσι καὶ στείλωσι τὸν Ὀδυσσεά εἰς αὐτὴν πρὸς ἀνακάλυψιν συνωμοσίας αὐτοῦ καὶ τοῦ Ὑψηλάντου· ἐπρόσθετε δὲ ὅτι, καθ' ἃς εἶχε πληροφορίας, οἱ ὀπλαρχηγοὶ ὅλοι ἐκείνου τοῦ μέρους, ἀγανακτήσαντες διὰ τὸ ἀνοσιούργημα, ἔτοιμοι ἦσαν νὰ ἐκδικήσωσι διὰ τῆς τιμωρίας τοῦ ἀνοσιουργήσαντος Ὀδυσσεὺς τὴν τιμὴν τῆς Κυβερνήσεως καὶ ν' ἀσφαλίσωσι τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος· β' ἡ νὰ μετατεθῇ ὁ Νικήτας εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ἢ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἢ νὰ διαταχθῇ αὐστηρῶς νὰ συμφωνήσῃ μετὰ τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ παύσῃ ὑπερασπίζων φανερᾶ τὸν Ὀδυσσεά· γ' ἡ νὰ παραλάβῃ ὁ Γκούρας τὸ ἐπαρχιακὸν στράτευμα τῆς Λεθαδεΐας καὶ δ' ἡ νὰ μεταβῇ ὁ πρόεδρος τοῦ νομοτελεστικοῦ ἀπὸ τῆς Δυτ. Ἑλλάδος εἰς τὴν Ἀνατολικὴν διὰ τὸ κατεπεῖγον τῆς περιστάσεως.

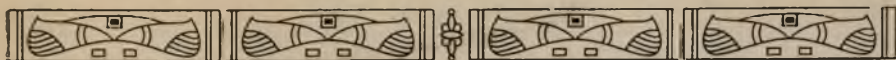
Ἡ Κυβέρνησις, ἡ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας εἰς τὸ Ἄργος μεταβάσας ἐπὶ λόγῳ μὲν ὑγείας διὰ τὸ νοσῶδες τῆς Κορίνθου, ἐπὶ σκοπῷ δὲ ἀσφαλείας διὰ τὴν ἐπαπειλουμένην ἀπὸ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος εἰς Πελοπόννησον ἐχθρικὴν εἰσβολὴν καὶ διὰ τὴν ἐγγίζουσαν πτώσιν τοῦ Νικητοῦ, ἰδοῦσα πόσον ἐξυθρίσθη ἐπὶ τῇ μαιφρονίᾳ ταύτῃ, ὠργίσθη εἰς ἄκρον, καὶ τὴν 3 Ἰουνίου ἐξέδωκε διάταγμα, δι' οὗ ἐκάθηρε τὸν Ὀδυσσεά ὡς ἐξυθρίσαντα τὴν Κυβέρνησιν, καταπατήσαντα τοὺς νόμους καὶ βάψαντα τὰς χεῖράς του εἰς αἰμάτων αἵμα· τὸν ἐκήρυξε δὲ καὶ ἄξιον θανάτου, καὶ ἐπεκήρυξε καὶ γρόσια 5000. Μὴ ἀρκεσθεῖσα δὲ εἰς ταῦτα διέταξε τὴν ὑστεραίαν τοὺς ἐγχωρίους τῆς ἐπαρχίας Λεθαδεΐας, ἐξ ὧν συνίστατο κυρίως τὸ στρατόπεδον τοῦ Ὀδυσσεὺς, νὰ τὸν συλλάβωσι ζῶντα ἢ νὰ τὸν θανατώσωσιν· ἔβαλε δὲ ὑπὸ αὐστηράς ποινᾶς καὶ τοὺς μὴ ἐγκαταλείποντας αὐτὸν καὶ ἐθεώρησε συνενόχους καὶ τῆς αὐτῆς ποινῆς ἀξίους καὶ ὅλους τοὺς συγγενεῖς των. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὁ ἐπίσκοπος Ἀνδρόυσης Ἰωσήφ, ὑπουργὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἔρριψε κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ὀδυσσεὺς καὶ τῶν ὑπ' αὐτόν, ἂν δὲν τὸν ἐγκατέλειπαν, τοὺς κεραινοὺς τοῦ ἀφορισμοῦ καὶ τοὺς ἐξεκκλησίασεν· ἀλλ' οὐδεὶς ἐκινήθη κατὰ τοῦ Ὀδυσσεὺς· καὶ οἱ πρόθυμοι νὰ προκαλέσωσι διὰ τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ κατ' εὐθείαν τὰς αὐστηράς διαταγὰς τῆς Κυβερνήσεως κατ' αὐτοῦ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος δὲν ἐφάνησαν πρόθυμοι καὶ νὰ τὰς ἐκτελέσωσιν· ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς μαινόμενος καὶ φοβούμενος κατέφυγεν εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ Παρνασσοῦ σπήλαιον (α), τὸ Κωρύκιον, τὸ πλησίον τοῦ Πατρατικίου στρατοπέδου διελύθη, ἀναρχία καὶ ἀταξία ἐπῆλθαν παντοῦ, καὶ οὐδεμία προ-

φύλαξις ὑπῆρχεν, ἐν ᾧ ἐπέκειτο ἡ εἰσβολή τοῦ ἐχθροῦ, ἐπέφερε δὲ ταῦτα πάντα ἡ ἄκαιρος, ἡ ἀπολίτευτος καὶ ἡ ὑπέρμετρος αὐστηρότης τοῦ Ἀρείου Πάγου καθ' ἑνὸς τῶν σημαντικωτέρων ὀπλαρχηγῶν τοῦ μέρους ἐκείνου ὑπαγορευθεῖσα ὑπὸ θερμοῦ μᾶλλον ἢ ἔμφρονος πατριωτισμοῦ.

Πρὶν ἀποστρέψωμεν τὸ πρόσωπον ἀπὸ τῆς λυπηρᾶς σκηνῆς τῆς Δρακοσπηλίας, ὀφείλομεν νὰ στηλιτεύσωμεν ὡς ψευδῇ καὶ ἀνυπόστατον τὴν διαδοθεῖσαν τότε φήμην τῆς ἐνοχῆς τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὸν ἄδικον φόνον τοῦ Νούτσου καὶ τοῦ Παλάσκα· ὁ Ὑψηλάντης ἐπεθύμει ἀνχιριθόλως τὴν ἀνατροπὴν τῶν καθεστώτων καὶ τὴν εἰσαξίν τοῦ συστήματός του, ὃ ἐστὶ τῆς προσωπικῆς Ἀρχῆς του· καὶ ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὴν μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν Ἐθνικῆς Κυβερνήσεως ἀνέγερσιν τῆς σημαίας του καὶ τοῦ φοίνικός του καθ' ἣν ἡμέραν ἐξήρχετο τοῦ Ἰσθμοῦ, δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι αἱ πρὸς τὸν Ὀδυσσεά καὶ ἄλλους σχέσεις του ἀπέδλεπαν καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον· ἀλλ' ἐπίσης δὲν ἀμφιβάλλομεν, ὅτι οὐδαμῶς ἐνείχετο εἰς τὴν μικρὰν πρᾶξιν τῆς Δρακοσπηλίας· ἀποχωρῶσα δὲ ἀπόδειξις τῆς ἀθωότητός του εἶναι ἡ πανθομολόγητος τιμιότης του.

Λ εἰσοδείξις εἰς
τὴν ἱστορίαν

Ὑπογραφή καὶ σφραγὶς τοῦ Ὀδυσσέως Ἀνδρουντοῦ.

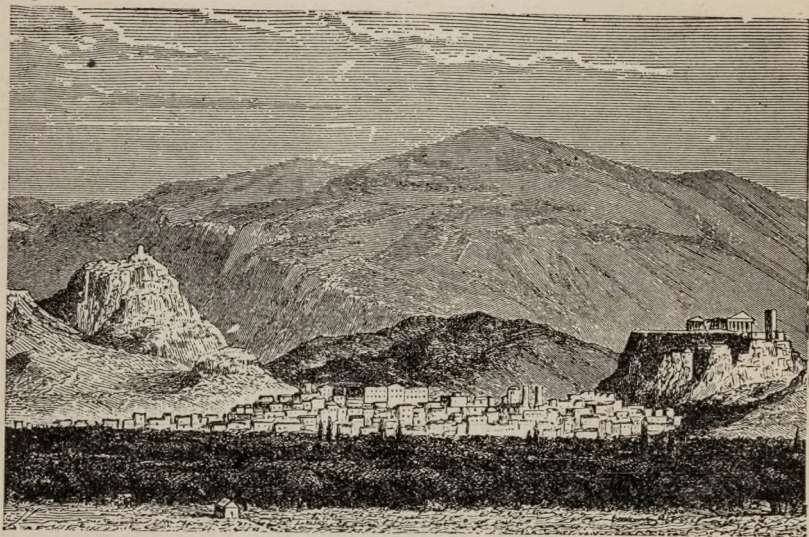

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΓ'

Παράδοσις τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν.

ΕΡΡΕΘΗ ἤδη, ὅτι, ἀναχωρήσαντος ἐξ Ἀθηνῶν τοῦ Βρυῶνῃ, οἱ Ἕλληνες ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν καὶ ἐπολιόρκουν ἐκ δευτέρου τὴν Ἀκρόπολιν. Ἀλλὰ, πρὶν ἀναχωρήσῃ, οἱ ἐντόπιοι Τούρκοι εἰσεκόμισαν πολλὰς τροφὰς εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ὥστε δὲν ἐφοβοῦντο νὰ πεινάσωσι εἰμὴ μετὰ μακράν πολιορκίαν· πηγὴν ὅμως νεροῦ δὲν εἶχαν· ἦσαν πολλαὶ δεξαμεναί, ἀλλὰ δύο μόνον ἦσαν αἱ εὐχρηστοί· καὶ ἐπειδὴ τότε ἦτο χειμὼν, μὴδ' αὐτὰς ἐφρόντιζαν νὰ γεμίσωσιν ἀπεκδεχόμενοι τὸ βροχερὸν νερόν. Ἐντὸς τοῦ παρατειχίσματος τῆς Ἀκροπόλεως (Σερπεντσὲ) ἦσαν, ὡς εἶπαμεν, τρία πηγάδια, ἐξ ὧν μόνον τὸ ἐν εἶχε νερόν πόσιμον. Τὸ παρατειχισμα τοῦτο ἀπεφάσισαν οἱ Ἕλληνες νὰ κυριεύσωσι, ἂν καὶ τὸ ἐπιχείρημα ἦτο λίαν ἐπικίνδυνον ἐξ αἰτίας τῶν φυλασσόντων αὐτὸ Ἀλβανῶν καὶ τῆς ὑπὸ τὴν βολὴν τῶν ὑπεράνω αὐτοῦ θέσεώς του. Τὴν 13 Νοεμβρίου ἀνέδρουν ὄρθρου βαθέος οἱ Ἕλληνες τὸ παρατειχισμα, ἐπύρθησαν τὸν ἔσω τεκκέν, ἐπάτησαν τὸ καφενεῖον καὶ ἐγένοντο κύριοι ὅλου τοῦ παρατειχίσματος, ὅπου ἦσαν τρόφιμα καὶ ἄλλα εἶδη· 40 Ἕλληνες ἐφρονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν· ἐπληγώθη καὶ ὁ ὀπλαρχηγὸς Δημήτριος Λέκκας· διεκρίθη δὲ ἐπ' ἀνδραγαθίᾳ ὁ Σαλαμίνιος Γεώργης Γλύτσης· πληγωθεὶς οὗτος βαρέως καὶ ἀποθνήσκων ἠρώτησεν «ἐμβήκαμεν;» ἀκούσας δὲ ὅ,τι ἐπεθύμει, ἐξυψύχησε φαιδρός· ἐφρονεύθησαν καὶ 15 Τούρκοι· οἱ δὲ λοιποὶ φύλακες τοῦ παρατειχίσματος, οἱ μὴ παθόντες, ὡς 30, ἐκρύδθησαν ἐν τοῖς ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν σπηλαίοις. Ἡμέρας δὲ γενομένης, ἰδόντες αὐτοὺς οἱ ἐν τῇ πόλει ἐκρέμασαν ἐπίμηκες κιδώτιον, ἄνωθεν ἀσκεπὲς καὶ ὅλον ἔσωθεν βαθύστρωτον, καὶ ἐν αὐτῷ κατακλινομένους τοὺς ἀνεβίβασαν ὅλους ἕνα πρὸς ἕνα τουφεκιζομένους κάτωθεν ἀλλὰ μὴ βλαπτομένους. Ἐνθουσιῶντες οἱ Ἕλληνες ὥρμησαν τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Ἀκρόπολιν, ἐκυρίευσαν τὴν πρώτην καὶ δευτέραν πύλιν καὶ εἰσέδυσαν εἰς τὸ ἐντὸς αὐτῆς κτίριον, τὸ κρινῶς μεχτέπι. Διὰ τῆς κυριεύσεως τοῦ παρατειχίσματος ἐστέρησαν οἱ Ἕλληνες τοὺς ἐχθροὺς τοῦ νεροῦ τῶν πηγადίων· ἐπὶ σκοπῷ δὲ νὰ ἀποκαταστήσωσι τὰ πηγάδια ταῦτα ἀχρηστα, καὶ ἂν ἀπεδιώκοντο, ἐνέβριψαν τὰ πτώματα τῶν φονευθέντων Τούρκων, ὥστε, ἂν ἐπεκράτει ἀνομβρία, θὰ παρεδίδυντο οἱ ἐν τῇ Ἀκροπόλει δι' ἑλλειψιν νεροῦ. Ἡσθάνοντο ἑκάτεροι πόσον ἀναγκαία ἦτον ἡ κατοχὴ τοῦ παρατειχίσματος καὶ ἡγωνίζοντο οἱ μὲν ν' ἀποδιώξωσι τοὺς κατόχους ῥίπτοντες βόμβας ἐπὶ τὸν

θολοσκέπαστον τεκχέν, ὅφ' ὃν ἐστεγάζοντο, οἱ δὲ νὰ ὑποστηρίξωσιν ἐσωτερικῶς τὸν θόλον. Οἱ Ἕλληνες ἔστησαν συγχρόνως ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ ἐν κανόνι 12 λιτρῶν, καὶ τὴν 3 Δεκεμβρίου εὐρόντες ὑπόγειον ὁπλὴν πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῶν προφυλαίων ἐπειράθησαν νὰ παρεισδύσωσιν· ἀλλὰ διὰ τὴν ἐνδότερον σωρείαν λίθων καὶ χωμάτων ὠπισθοδρόμησαν. Μετὰ δύο δὲ ἡμέρας πειραθέντες νὰ κυριεύσωσι καὶ τὴν τρίτην πύλην τῆς Ἀκροπόλεως, τὴν ἔκαυσαν ἐν μέρει, οὖσαν σιδηροσκεπῇ, ἀλλ', ἐπισωρευθέντων ὀπισθεν αὐτῆς χωμάτων, δὲν τὴν ἀνέτρεψαν καὶ ἀπεμακρύνθησαν φρονεύ-

Ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν.

σαντες τέσσαρες καὶ πληγώσαντες πέντε (α). Οὐδ' οἱ Τοῦρκοι ἐφάνησαν εὐτυχέστεροι ἐξορμήσαντες τὴν 16, καὶ ἐπανήλθαν φρονεύσαντες δύο. Ἀπελπισθέντες δὲ οἱ Ἕλληνες νὰ κυριεύσωσιν ἐξ ἐφόδου τὸ φρούριον, περιωρίσθησαν ἐπὶ ὅλην διμηνίαν εἰς διατήρησιν στενῆς πολιορκίας, καθ' ἣν οὐδ' οἱ Τοῦρκοι ἐπεχείρησαν ἐξοδόν. Κανονίαι καὶ τουφεκίαι ἐπιπταν ἐκ διαλειμάτων, ἀλλὰ πάντοτε σχεδὸν ἀδολαφείς, καὶ οἱ Ἕλληνες τόσοι ἐθαπρύνθησαν, ὥστε ἐπεσκεύασαν τὰς ἐν τῇ πόλει οἰκίας καὶ ἐπανάφεραν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των. Περὶ δὲ τὰ τέλη Φεβρουαρίου ὑπώπτευσαν ἐξ ὧων ἐφημίζοντο ἐχθρικὴν εἰσβολήν, καὶ ἐφοβήθησαν μὴ διὰ τῆς μακρᾶς παρατάσεως τῆς πολιορκίας ματαιωθῶσι καὶ δεύτερον οἱ ἀγῶνές των διὰ τοῦτο ἐξήτησαν παρὰ τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἔλαβαν 2 βομβοδόλους καὶ 200 βόμβας. Αἱ βομβοδόλοι ἐτέθησαν ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Ἀρείου Πάγου, 300 ὀργυιάς μακρὰν τῆς Ἀκροπόλεως ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Βουτιέρου, ἀρχαμένου τὴν τελευταίαν ἡμέραν τοῦ Φεβρουαρίου νὰ βομβοβολῇ αὐτὴν ἀλλ' ἀδολαφῶς.

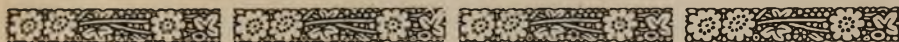
μένου δὲ τοῦ Ἰουνίου ὅλως διόλου σχεδὸν ἐξέλειψε τὸ ἐν ταῖς δεξαμεναῖς τῆς Ἀκροπόλεως νερόν· ἐταλαιπώρει δὲ τοὺς πολιορκουμένους ὅχι ὀλίγον καὶ ἡ συνήθως ἐπιπολάζουσα ἐπὶ τῶν πολιορκιῶν ἐπιδημία· οὐδ' ἡ ἐξωθεν ἐτοιμαζομένη τουρκικὴ εἰσβολὴ τοῖς ἦτο καὶ γνωστὴ εἰς ἐμφύχωσίν των. Δι' ὅλα ταῦτα, καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἐπὶ πολλοὺς μῆνας ἐπικρατοῦσαν ἐν Ἀθήναις ἀνομβρίαν, ἣν ὑπέλαβαν οἱ Τοῦρκοι θεομηνίαν, διότι ἐβλεπαν πίπτουσαν ἐκτὸς τῆς πόλεως τὴν βροχὴν, δύο ἐξ αὐτῶν ἀνέβησαν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων (2 Ἰουνίου) καὶ ἐπρόβαλαν συνθήκας ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν προξένων. Οἱ πρόξενοι δὲν ἀνεδέχθησαν τὴν εὐθύνην· ὑπεσχέθησαν ὅμως νὰ καταβάλωσι πᾶσαν δυνατὴν φροντίδα εἰς διατήρησιν τῆς συνθήκης. Διέτριβαν πρό τινων ἡμερῶν ἐν Ἀθήναις ὁ Ἀνδρέας Καλαμογδάρτης καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Ἀξιῶτης, ὡς ἀντιπρόσωποι ὁ μὲν πρῶτος τῆς Κυβερνήσεως ὁ δὲ ἄλλος τοῦ Ἀρείου Πάγου, εἰς παραλαβὴν τοῦ κινδυνεύοντος φρουρίου καὶ καταγραφὴν τῶν ἐν αὐτῷ πραγμάτων. Ἡ παρουσία τούτων ἐθάρρυνε τοὺς δικαίως φοβουμένους τὴν παρασπόνδην τῶν Τούρκων· τοὺς ἐθάρρυνε καὶ ὅρκος δοθεὶς παρὰ τῶν ἰσχυόντων Ἑλλήνων ἐπὶ τοῦ Εὐαγγελίου ἐνώπιον τοῦ Μητροπολίτου· καὶ οὕτως ὑπεγράφη συνθήκη τὴν 9 ἐν τῷ Αὐστριακῷ προξενίῳ καὶ κατὰ ῥητὴν αἵτησιν τῶν Τούρκων ἐνώπιον τῶν προξένων, ἀλλ' ὅχι καὶ ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν των. Οἱ ὅροι δὲ τῆς συνθήκης ἦσαν ἡ παράδοσις τοῦ φρουρίου καὶ παντὸς ὅπλου δημοσίου ἢ ἰδιαιτέρου, ἡ ἀσφάλεια τῆς ζωῆς καὶ τῆς τιμῆς τῶν Τούρκων, ἡ ἄδεια νὰ κατοικήσωσιν ἐν τῇ πόλει ἢ νὰ διαβιδοσθῶσιν εἰς Ἀσίαν ὑπὸ οὐδετέραν σημαίαν ἀνεξόδως, ἡ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων ἰσομοιρία παντὸς ἀργυροῦ, χρυσοῦ καὶ πολυτίμου εἴδους, ἡ τελεία ἀπόδοσις πάσης περιουσίας Ἑλληνικῆς, καὶ μεταβίβασις πάσης ἀκινήτου Τουρκικῆς εἰς τὴν κυριότητα τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως (β). Γενομένης δὲ τῆς συνθήκης, ἀνέβησαν εἰς τὸ φρούριον τὴν ἐπαύριον, α' ὥραν μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, οἱ πρόκριτοι τοῦ τόπου καὶ τὸ στράτευμα ὑπὸ τὸν Παναγὴν Χτενᾶν, προπορευομένου τοῦ Μητροπολίτου· ἐξῆλθαν εἰς προὔπαντησιν οἱ ἐγκλειστοὶ Τοῦρκοι, καί, παραδῶσαντος τοῦ φρουράρχου τὰς κλεῖς καὶ εἰπόντος «αὐτὴν ἡ τὸν ἡ θέλησις τοῦ Ἰψίστου», κατέβησαν ὅλοι αὐθημερὸν εἰς τὴν πόλιν, ὅπου τοῖς ἐδόθησαν κατοικίαι· ἦσαν δὲ ψυχαὶ 1160, ἐξ ὧν τὸ ἕκτον μὸλις ἱκανὸν νὰ φέρῃ ὅπλα· ὅλοι δὲ ἐξ αἰτίας τῆς κακουχίας ἐπασχαν, καὶ 60 ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἀπέθαναν. Οἱ Ἕλληνες ὑψωσαν ἐπὶ τοῦ φρουρίου τὴν σημαίαν των ὑπὸ τὸν κρότον τῶν κανονίων· ἀλλὰ τὴν ἀνδημον ταύτην χαρὰν συνεσκίασεν εὐθὺς λύπη, διότι ἐκ μέσῳ τοῦ κανονοβολισμοῦ ἐπυρσοκρότησεν ἀπροσδοκῆτως ἐν κανόνι καὶ ἐτίναξε τὸν ἐφιστάμενον ἀγαθὸν πολίτην καὶ γενναῖον πολεμιστὴν Παναγὴν Χτενᾶν, τὸν καὶ φρουράρχον, ἐξωθεν τοῦ φρουρίου.

Γενναῖοι, ἀκάματοι, καὶ καρτερικοὶ ἐφάνησαν οἱ Ἀθηναῖοι Χριστιανοὶ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς πολιορκίας· διακόσιοι περίπου ἀπέθαναν ἐξ αὐτῶν ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ· μεγάλη ἐφάνη καὶ ἡ καρτερία τῶν Τούρκων

αὐτῶν, γρῦξησαν τόσον τὸν φόβον τῶν Ἀθηναίων, ὥστε κατέφυγαν ἐκ δευτέρου αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά των εἰς Σαλαμίνα· οἱ δὲ ἐν τῇ πόλει ὀπλοφόροι, ἐν οἷς καὶ πάμπολλοι τῶν καταστραφέντων τόπων, διψῶντες ἐκδίκησιν διὰ τὰ πρὸ ὀλίγου μέγала παθήματά των καὶ ἐξαγριωθέντες ἐνώπιον νέων κινδύνων, ἤσαν ἀξιοκατακρίτως τὴν 28, ἐν μέσῳ τοῦ θαλάσσης, τῆς ἀναρχίας καὶ τοῦ ἐπικρατοῦντος φόβου, μισαφόνον χεῖρα ἐπὶ τοὺς ὑποσπόνδους Τούρκους παρὰ γνώμην τῶν ἐφόρων καὶ λοιπῶν προκρίτων τῆς πόλεως. Τετρακόσιοι ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ κατέφυγαν εἰς τὰ προξενεῖα, ὅπου ἤσαν ὑπεράσπισιν. Τὴν δὲ 3 Ἰουλίου εἰσέπλευσαν καλῇ τύχῃ εἰς Πειραιᾶ δύο βασιλικά γαλλικὰ πλοῖα, ἔτρεξαν οἱ πλοίαρχοι εἰς ἀντίληψιν τῶν ἀδίκως πασχόντων, τοὺς ἐπροστάτευσαν διὰ λόγων, δι' ἀπειλῶν, καὶ διὰ ἐπιδείξεως ὀπλων, καὶ συνώδευσαν ἀσφαλῶς ἐπὶ τῶν πλοίων 325 ἔξ αὐτῶν καὶ τοὺς μετεκόμισαν εἰς Σμύρνην· ἔμειναν δὲ οἱ λοιποὶ ἐν τοῖς προξενείοις, καὶ ἀπεστάλησαν μετὰ ταῦτα αὐτοὶ καὶ ἄλλοι δι' εὐρωπαϊκῶν πλοίων καὶ ἐκ διαλειμμάτων εἰς τὰ παράλια τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἀσφαλῶς· ὥστε ὅλοι οἱ ἐκ τῶν παραδοθέντων μετακομισθέντες ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος ἦσαν 550· ὅσοι δὲ οὔτε ἐφονεύθησαν οὔτε μετεκομίσθησαν, οἱ μὲν ἀπέθαναν ἐξ αἰτίας τοῦ ἐπὶ τῆς πολιορκίας ἐπιδημικοῦ μολυσμοῦ, οἱ δὲ μέιναντες ἐκουσίως ἐν Ἑλλάδι· διεσπάρησαν τῇδε κακείσε κακὴν κακῶς.

Ἡ Πύλη τοῦ Ἀδριανοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΔ΄

Ἔξοδος τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐπὶ στρατολογίᾳ. — Σύστασις βουλευτικῆς ἐπιτροπῆς. Βάπτισις Μαωμεθανῶν. — Σύμβασις περὶ παραδόσεως Ναυπλίου. — Ἰδιαιτέρεα καὶ μυσικὴ αἴτησις Ἀγγλικῆς προστασίας ὑπὲρ τῆς Πελοποννήσου. — Δύσις πολιορκίας Πατρῶν.

Η πάντοτε ἀναγκαία ἐκστρατεία τῶν Πελοποννησίων εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα ἔγεινεν ἀναγκαιοτάτῃ μετὰ τὰ ἐπὶ τῇ καταδιώξει τοῦ Ὀδυσσεύς, διότι ταῦτα ἐπέφεραν τὴν διάλυσιν τῶν στρατευμάτων καὶ ἀταξίαν καὶ ἀναρχίαν κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα. Ἐπειδὴ δὲ αἱ περὶ τοῦτου ἀλλεπάλληλοι τῆς Κυβερνήσεως διαταγαὶ πρὸς τὰς ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου δὲν εἰσηκούοντο, ἐκρίθη εὖλογον νὰ ἐνεργηθῶσιν αἱ κατ' ἐπαρχίαν στρατολογίαι διὰ τῶν ἐν αὐταῖς ἐχόντων ἐπιτροπῶν καὶ ἐπειδὴ οἱ πλεῖστοι ἀντεπροσώπευαν τὰς ἐπαρχίας τῶν παρὰ τῇ Κυβερνήσει ὡς μέλη τῆς βουλῆς, ἐξεδόθη τὴν 5 Ἰουνίου ψήφισμα, προεδρεύοντος τοῦ Ὑψηλάντου, φθάσαντος εἰς Ἄργος τὴν 1 καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἀναλαβόντος τὰ τῆς βουλευτικῆς τοῦ ὑπηρεσίας, λέγον, ὅτι ἐξ ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐπιτροπὴ ἐκ μελῶν τῆς βουλῆς ὅχι ποτὲ ὀλιγωτέρων τῶν πέντε, ἐπὶ μόνῃ δὲ θέσει νόμου δώδεκα, ἐπεῖχε τόπον ὅλης τῆς βουλῆς, καὶ ὅτι αἱ ἀποφάσεις τῆς εἶχαν ὅλην τὴν ἰσχὺν καὶ τὸ κύρος· ὠρίσθη καὶ ἡ διάρκειά τῆς μέχρι τῆς ἐπανόδου τῶν δύο τρίτων τῶν μελῶν τῆς βουλῆς. Τὸ σχέδιον δὲ ἦτο νὰ στρατολογήσῃ καθ' ὅλην τὴν Πελοπόννησον ἀναλόγως 17600, ἐξ ὧν νὰ ἐκστρατεύσωσιν εἰς μὲν τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα 6100, εἰς δὲ τὴν Ἀνατολικὴν 6350, καὶ νὰ μείνωσιν ἐν ταῖς πολιορκίαις τῶν μὲν Πατρῶν 3300, τῆς δὲ Κορώνης 600, καὶ τῆς Μοθώνης 1000, εἰς φρούρησιν δὲ τοῦ Νεοκάστου 150. Ἀφ' οὗ δὲ κατεστρώθη ὁ κατάλογος τῆς στρατολογίας ἀνεχώρησαν οἱ ἐν Ἀργεὶ πρόκριτοι τὴν 8, συνανεχώρησε δὲ καὶ ὁ ἀντιπρόεδρος τῆς βουλῆς Χαραλάμπης, ὃν ἀντικατέστησεν ὁ Βασίλης Μπουτούρης.

Ἡ ὁμόνοια μεταξὺ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ νομοτελεστικοῦ ἦτον ἡ ἰσχὺς τῆς Κυβερνήσεως κατὰ τὰς δεινὰς ἐκεῖνας περιστάσεις, καθ' ἃς αὕτη μὲν ἐστερεῖτο παντὸς χρηματικοῦ πόρου, ἡ δὲ Γερουσία τῆς Πελοποννήσου ἔδιδε τὸ σκανδαλῶδες παράδειγμα φανερὰς παρακοῆς εἰς τὰς διαταγὰς αὐτῆς. Ἄλλ' ἡ ὁμόνοια αὕτη ἔπαθε μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ὑψηλάντου, διότι, ὑποβλέπον αὐτὸν τὸ νομοτελεστικὸν δι' ὅσα συνέβησαν ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλ-

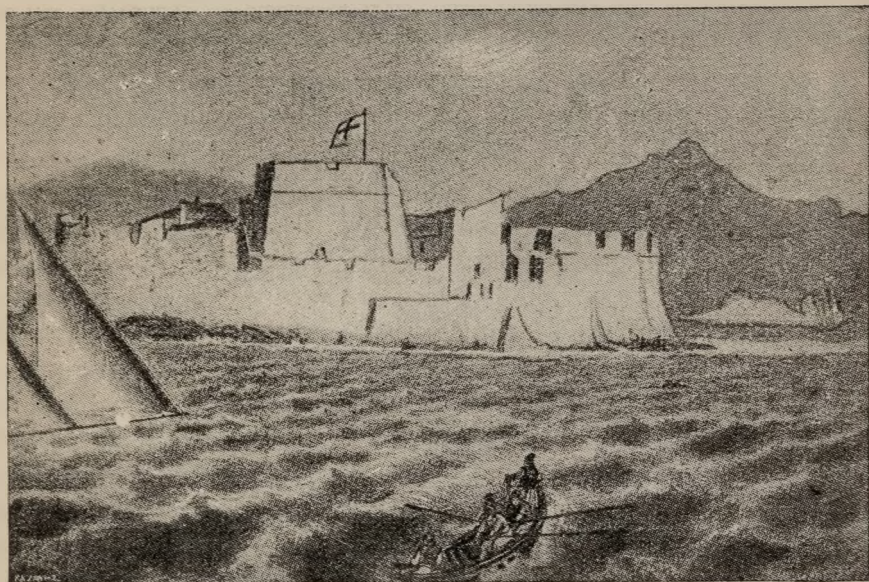
λάδι ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας του, δὲν ἐκοινοποίει τῇ βουλῇ τὰ σχέδιά του ὡς πρότερον, ὅχι διότι ἐφοβεῖτο τὴν ἐπιρροὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ διότι δὲν ἤθελε νὰ γνωρίζῃ ἐκεῖνος ὅσα ἐσχεδιάζοντο, καὶ ἐνήργει ἔκτοτε πολλάκις ἐν ἀγνοίᾳ τῆς βουλῆς. Ἡ δὲ βουλή, συνειθισμένη νὰ γνωρίζῃ τὰ πάντα καὶ νὰ σκέπτεται περὶ πάντων, δυσηρεστεῖτο διὰ τὸ νεοφανὲς δείγμα τῆς πρὸς αὐτὴν ὀλίγης τοῦ νομοτελεστικοῦ πίστεως.

Πρὸ τινων δὲ ἡμερῶν ἀνεφύη τὸ ἐξῆς θρησκευτικὸν ζήτημα.

Πολλοὶ Ἑλληγες ζήτηψ θρησκευτικῶ κινούμενοι ἐδάπτισαν ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως πολλοὺς τῶν αἰχμαλώτων θέλοντας καὶ μὴ θέλοντας. Ἡ Κυδέρνησις καὶ ἡ γερουσία τῆς Πελοποννήσου, ἀφ' οὗ ἐσυστήθησαν, ἀπηγόρευσαν τὴν βάπτισιν ὡς ἔργον ὅχι προαιρέσεως ἀλλ' ἀνάγκης. Μετ' ὀλίγον ἡ γερουσία ἠθέλησε νὰ τὴν ἐπιτρέψῃ ὡς ἔργον φιλανθρωπίας, διότι ἐν μέσῳ τόσων αἱματοχυσιῶν, ἃς πᾶς συνετὸς Ἑλλήν ἀπεστρέφετο, ἐθεώρησε τὸν τρόπον τοῦτον ὡς τὸν μόνον συντελεστικὸν εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ τοὺς Ἑλληγας φιλανθρωποτέρους πρὸς τοὺς διὰ τῆς θείας βαπτίσεως ἀναγεννωμένους Μωαμεθανούς. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἐπρότεινε πρὸς τὴν Κυδέρνησιν, ἀρχομένου τοῦ Μαΐου, νὰ διατάξῃ διὰ τοῦ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑπουργείου τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς νὰ βαπτίζωσι τοὺς θέλοντας, προηγουμένης τῆς ἀπαιτουμένης κατηχήσεως. Ὁ τότε ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑπουργός, ἐπίσκοπος Ἀνδρούσης Ἰωσήφ, φιλάνθρωπος ὡς καὶ τις ἄλλος, ἀπεδέχθη μὲν τοὺς λόγους, δι' οὓς ἔγεινεν ἡ πρότασις, ἀλλὰ μὴ ἐγκρίνων νὰ προσφέρεται τοιοῦτοτρόπως ἡ βάπτισις, ἐγνωμοδότησε νὰ βαπτίζωνται μόνον οἱ ἐντὸς τοῦ δωδεκάτου ἔτους ἄρρενες, ἀλλὰ καὶ οὗτοι συναίνεσει τῶν γονέων νὰ βαπτίζωνται δὲ καὶ αἱ νέαι γυναῖκες ὅσαι προηροῦντο. Ἀλλὰ τὸ βουλευτικόν, πρὸς ὃ ἐκοινοποιήθη ἡ γνώμη τοῦ ὑπουργοῦ, ἐπρόβαλε νὰ δέχεται ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία ἅπαντας τοὺς μετὰ πίστεως καὶ ἐκουσίως προσερχομένους ἄνδρας καὶ γυναῖκας πάσης ἡλικίας, ἀφ' οὗ κατηχοῦντο, ὡς ἂν ἦτον ἡ πίστις ἐπὶ τῶν ἄκρων τῶν χειλέων. Βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ βάπτισις ἐζητεῖτο παρὰ τῶν Μωαμεθανῶν εἰς ἀποφυγὴν τῶν δεινῶν καὶ ὅχι κατὰ συνείδησιν· δὲν ἔπρεπε δὲ μήτε διὰ πολιτικούς λόγους νὰ γίνωνται δεκτοὶ οἱ τοιοῦτοι ὡς ἔτυχεν· διότι, ὄντες κρυφίως θανάσιμοι ἐχθροὶ καὶ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων, ἐδύναντο, εἰσχωροῦντες εἰς τὴν πολιτικὴν ἢ στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κράτους διὰ τοῦ καθ' ὑπόκρισιν Χριστιανισμοῦ, νὰ γενώσιν ἐπικίνδυνοι· παράδειγμα πρόσφατον εἶχαν οἱ Ἑλληγες τὸ πρὸ ὀλίγου συμβὰν ἐν Λεσβαδείᾳ, ὅπου πολλοὶ αἰχμάλωτοι ἐδάπτισθησαν· ἀλλ', ἀφ' οὗ εἰσέβαλαν εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην οἱ ὑπὸ τὸν Μεχμέτπασαν καὶ τὸν Βρυώνην, ἀπέπτυσαν τὸ βάπτισμα καὶ ἐμάνησαν κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἔτι μᾶλλον ὡς βιασθέντες ἐξ ὧσων ἔπασχαν νὰ ἐξομώσωσιν. Αἱ παρατηρήσεις τοῦ νομοτελεστικοῦ, συνεταί, καὶ ὡς χριστιανικαὶ καὶ ὡς πολιτικά, ὑπερίσχυσαν μετὰ ἱκανὴν λογομαχίαν αὐτοῦ καὶ τοῦ βουλευτικοῦ, καὶ ἐνεκρίθη καὶ ἐκανονίσθη ν' ἀναγεννῶνται διὰ τῆς θείας κολυμβήθρας μόνον οἱ ἐντὸς τοῦ δωδεκάτου

ἔτους προσερχόμενοι ἄρρενες, αἱ δὲ γυναῖκες πάσης ἡλικίας, ἀλλ' οὐδεὶς μὴ συναινούντων τῶν γονέων.

Οἱ δὲ πολιορκούμενοι Τούρκοι τοῦ Ναυπλίου, στενοχωρούμενοι εἰς ἄκρον δι' ἑλλειψιν τροφῆς, ἀπεφάσισαν νὰ παραδοθῶσι· συνήργησεν εἰς τοῦτο καὶ τις Ὁθωμανὸς Ἰσοῦφ-τσαούσης, πεσὼν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, ἐν ᾧ ἀπεστέλλετο παρὰ τῶν πολιορκουμένων εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ γράψας πρὸς αὐτοὺς ἐπιστολὴν ἐπὶ τῇ προτροπῇ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἐκληψθεῖσαν ὡς τάληθῃ λέγουσαν, δι' ἧς τοὺς ἀπήλπιζε πάσης ἔξωθεν ἀντιλήψεως, καὶ τοὺς παρεκίνει νὰ συμβιβασθῶσι. Καὶ ἄλλοτε ἦλθαν οἱ πολιορκούμενοι εἰς λόγους συμβιβασμοῦ μετὰ τῶν πολιορκητῶν· καὶ ὁ Πετρόμπεης, ὅστις κατέ-

Τὸ Μπουρτζι τοῦ Ναυπλίου.

Κατὰ παλαιὸν σχεδιογράφημα.

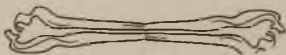
δη ἐκείνας τὰς ἡμέρας εἰς τὴν Ἀργολίδα ἀντιφερόμενος πρὸς τὴν κυβέρνησιν καὶ πεποιθὼς ἐπὶ τὴν ἐπιβρόχην του, ἔστειλε πρὸς τοὺς πολιορκουμένους τὸν αἰχμάλωτον καδὴν τῆς ἐπαρχίας τοῦ ἁγίου Πέτρου ἐπὶ συμβιβασμῷ μετ' αὐτοῦ ἢ δι' αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ ἀποστολὴ αὕτη ἐμτατώθη συλληφθέντος τοῦ καδῆ· ἐπὶ τῇ παρούσῃ ὅμως περιστάσει οἱ συμβιβαστικοὶ λόγοι ἐτελεσφόρησαν, καὶ τὴν 18 Ἰουνίου ὑπεγράφη πρᾶξις λέγουσα, οἱ μὲν Τούρκοι νὰ παραδώσωσι τὰ φρούρια καὶ παντὸς εἴδους ὅπλα δημόσια καὶ ἰδιωτικά καὶ τὰ δύο τρίτα τῆς κινητῆς περιουσίας των μετὰ λεπτομερῇ καταγραφῇ, οἱ δὲ Ἕλληνες νὰ μετακομίσωσι τοὺς Τούρκους εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀσίας καὶ νὰ τοῖς δίδωσι ταχτικῶς μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συμβάσεως τὴν καθημερινήν

τροφὴν μέχρι τοῦ εἰς τὰ ῥηθέντα παράλια κατάπλου. Εἰς ἐκπλήρωσιν δὲ τῶν ὅρων εἰσηλθὼν τὴν αὐτὴν ἡμέραν εἰς Ναύπλιον οἱ πληρεξούσιοι τῶν Ἑλλήνων ἐν συνοδίᾳ 100 ὀπλοφόρων ὑπὸ ἀναπεπταμένην σημαίαν. Εἰς ἀσφάλειαν δὲ αὐτῶν παρέδωκαν οἱ Τούρκοι τῇ Ἑλληνικῇ Κυβερνήσει ὁμήρους ἐκ τῶν σημαντικωτέρων οἰκογενειῶν· παρέδωκαν καὶ τὸν θαλασσόπυργον, εἰς ὃν εἰσηλθὼν 50 Ἑλληνες ἐκ τῶν ἀνωτέρω 100, οἱ δ' ἄλλοι ἔμειναν ἐν Ναυπλίῳ φρουροὶ τῶν συνεισελθόντων πληρεξουσίων. Ἡ εἰδησις τῆς ἐγγιζούσης πτώσεως τοῦ Ναυπλίου, ὅπου ἐνομιζέτο ὅτι ἦσαν θησαυροὶ ἀποτεταμειυμένοι, διασπαρεῖς εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου, ἔφερε κατὰ δυστυχίαν μεγάλα προσκόμματα εἰς τὴν προσχεδιασθεῖσαν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐκστρατεῖαν ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου, διότι ἐῴλκυσεν εἰς Ἀργολίδα πανταχόθεν πλήθη ὀπλοφόρων. Ἡ δὲ συρροὴ τούτων ἐπέφερεν ἀταξίας καὶ φόβους τῶν ἐξερχομένων ὑπὸ τὴν σύμβασιν Τούρκων καὶ προσβολὰς καὶ ὕβρεις καὶ κατ' αὐτῆς τῆς Κυβερνήσεως, ἥτις φοβηθεῖσα δικαίως μὴ κακοποιηθῶσιν ἢ ἀρπαγῶσιν οἱ δοθέντες αὐτῇ ὁμηροί, τοὺς ἐπεβίβασεν εἰς Ἑλληνικὸ νηλοῖον διαμένον ἐμπροσθεν τῶν Μύλων. Ὅσον δὲ συμφέρον εἶχαν οἱ Ἑλληνες νὰ ἐπιταχύνωσι τὴν παράδοσιν τοῦ φρουρίου διὰ τὴν προσεγγίζουσαν εἰσβολὴν τῶν ἐχθρῶν, τόσον εἶχαν οἱ Τούρκοι νὰ τὴν ἀναβάλλωσιν. Ἡ πείνα ἐδίασε τούτους νὰ συμδιβασθῶσιν, ἀλλὰ λαμβάνοντες κατὰ τὴν σύμβασιν τὴν καθημερινὴν τροφήν, ἀνάγκην δὲν εἶχαν νὰ ἐπιταχύνωσι τὴν παράδοσίν των μὴ εἰδότες τί τέξεται ὑπὲρ αὐτῶν ἢ ἐπιούσα. Οἱ Ἑλληνες, ἀσκέπτως καὶ μικρολόγως φερόμενοι, ἐπέδαλαν ὅρον τὴν λεπτομερῆ καταγραφὴν ὅλης τῆς κινητῆς τῶν πολιορκουμένων περιουσίας καὶ τὴν μετὰ ταῦτα ἀκριβῆ διανομὴν τῆς τὴν δ' ἀποπεράτωσιν τῆς ἐργασίας ταύτης παρέτεινεν ἔτι μᾶλλον ἢ κακῇ πίστις τῶν Τούρκων κρυπτόντων τὰ πολυτιμότερά των εἶδη. Οἱ ἐπὶ παραλαβῇ τοῦ φρουρίου εἰσελθόντες Ἑλληνες εἶδαν μετ' ὀλίγον πόσον δυσπλήρωτος ἦτον ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ὅρος, καὶ συναινέσει καὶ τῶν Τούρκων ἐζήτησαν καὶ ἔλαβαν τὴν ἄδειαν νὰ μετατρέψωσι τὸν ὅρον τοῦτον εἰς ρητὴν ποσότητα πληρωτέαν εἰς εἶδη ἐπὶ ἐκτιμῇσει, ἂν δὲν ἦτο δυνατόν εἰς χρήματα· ἀλλὰ καὶ ταύτης τῆς δυσκολίας ἀρθείσης, οὐδὲ καὶ τότε ὁ μέγας σκοπὸς ἐπληροῦτο, διότι ἐχρειάζοντο ἐπὶ χεῖρας χρήματα εἰς κίνησιν τῶν πλοίων διὰ τὴν διαβίβασιν τῶν πολιορκουμένων, καὶ ἡ Κυβέρνησις οὔτε εἶχεν οὔτ' εὑρίσκει, καὶ ἐπροσπάθει νὰ κινήσῃ πλοῖα ἐπὶ τῇ προσδοκωμένῃ μεριδίῳ τῆς ἐν Ναυπλίῳ περιουσίας. Διὰ τὰ αἷτια ταῦτα παρετείνετο ἡ τόσο ἀναγκαία παράδοσις τοῦ φρουρίου.

Περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ Μαΐου, ἡ Πελοποννησιακὴ Γερουσία ἀνεκάλυψεν, ὅτι ἐνήργουν τινὲς ἐν ἀγνοίᾳ ὧν ἐγκατέστησεν ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ συνέλευσις Ἀρχῶν, νὰ τεθῇ ἡ Πελοπόννησος ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Ἀγγλῶν, καὶ διεπραγματεύοντο περὶ τούτου μετὰ τῶν Ἀρχῶν τῶν Ἰονίων νήσων. Ὁργάνα δὲ τῆς διαπραγματεύσεως ταύτης ἐφωράθησαν οἱ δύο ἀδελφοὶ Ζαριφούπουλοι ἐξ Ἀνδριτσαίνης, ὧν συνέλαβε καὶ ἐφυλάκισεν ἡ Γερουσία τὸν ἕνα

εὐρεθέντα ἐν Τριπολιτσᾷ· ἡῦρε δὲ καὶ ἔγγραφα, δι' ὧν ἀπεδεικνύοντο τὰ περὶ τῆς Ἀγγλικῆς προστασίας ὑπενεργούμενα. Τὸ νομοτελεστικὸν μαθὼν ταῦτα κατέκρινεν ἀποτόμως τὴν διαπραγμάτευσιν· ἀλλ' οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου ἐν γένει δὲν ἐφάνησαν δυσαρεστηθέντες· μάλιστα τινες τῶν ἐν Ἀργεὶ εὐρεθέντων τότε, θελόντες ν' ἀνιχνεύσωσι τὴν διάθεσιν τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως, ἀπέστειλαν ὑπὸ ἄλλην πρόφασιν εἰς Ζάκυνθον τὸν ἐπίσκοπον Ῥέοντος καὶ Πραστοῦ, Διονύσιον, ὅστις διὰ τοῦ πρωτοπαπᾶ τῆς νήσου ἐκείνης, Γαρζώνη, ἐλθόντος εἰς λόγους μετὰ τοῦ διοικητοῦ περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἀποστολῆς ταύτης, εἰδοποιήθη, ὅτι ἔδιδεν ἀπάντησιν ἢ Ἀγγλικῇ κυδέρνησις, ἂν ἡ περὶ προστασίας πρότασις ἐστέλλετο εἰς Λονδῖνον ἔγγραφος παρὰ τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου. Καὶ ἡ μὲν διαπραγμάτευσις αὕτῃ διεκόπη.

Ἡ δὲ μετὰ τῶν πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν τῆς Πελοποννήσου ἐπικρατοῦσα ἀντιζηλία ἐκορυφώθη ἐπὶ τῇ εἰς τὰς ἐπαρχίας πρὸς στρατολογίαν καὶ ἐκστρατεῖαν διασπορᾷ τῶν προκρίτων. Ὁ Κολοκοτρώνης διετῆρει καλῶς τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν· ἀλλ' οἱ πρόκριτοι τῶν Καλαβρύτων, τῆς Καρυταίνης, καὶ ἄλλων μερῶν ὑφῆρπασαν τοὺς ἐπαρχιώτας τῶν ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου αὐτοῦ διὰ τὴν ἐκστρατεῖαν τῶν, ἴσως καὶ θέλοντες ν' ἀδυνατίσωσι τὸν δυνατὸν τοῦτον ἀντίπαλον, ὅστις, ἰδὼν τὴν ὑφαρπαγὴν καὶ ἐναπολειφθεὶς μετ' ὀλίγων, ἔλυσε πλήρης ὀργῆς τὴν πολιορκίαν καὶ ἀνέβη εἰς Τριπολιτσάν, κηρύττων, ὅθεν διέβαινεν, ἀσυδοσίαν πρὸς ἔλкусιν τοῦ λαοῦ καὶ ἐτοιμαζόμενος νὰ καταβῇ ἐκεῖθεν εἰς Ἀργολίδα, ἵνα κριθῇ, ὡς ἔλεγε, μετὰ τῶν ἀντιπάλων του, ἀλλὰ διανοούμενος κυρίως ν' ἀνατρέψῃ τὰ καθεστῶτα καὶ ν' ἀντικαταστήσῃ στρατοκρατίαν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ πομπώδης κατάλογος τῆς στρατολογίας ἔμεινεν ἀνενέργητος, καὶ ἡ εἰς τὰς ἐπαρχίας πολύκροτος διασπορὰ τῶν προκρίτων ἐπὶ σωτηρίᾳ τῆς κινδυνεύουσας πατρίδος ἔφερε κακὸν ἀντὶ καλοῦ, διότι ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν, χωρὶς νὰ κινήσῃ δυνάμεις οὔτε εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα οὔτε καὶ ἐπ' ἀσφαλείᾳ τοῦ Ἰσθμοῦ. Καὶ ταῦτα συνέβαιναν καθ' ἣν ὥραν οἱ μὲν ἐχθροὶ ἦσαν ἐτοιμοὶ νὰ περάσωσιν ἐν πολλῇ δυνάμει τὸν Σπερχειόν, οὐδεμία δὲ δύναμις, ἐξ αἰτίας τῶν κατὰ τὸν Ὀδυσσεά, ὑπῆρχεν ἐντεῦθεν τοῦ ποταμοῦ εἰς ἀντίκρουσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΕ΄

Ἑκστρατεία Ἀλθανῶν εἰς Σουλι.—Πιῶσις αὐτοῦ καὶ ἀποκλεισμός Κιάφας.—Ἑκστρατεία ὑπὸ τὸν Μαυροκορδάτον πέραν τοῦ Μακρονόρους.—Φθορὰ τῆς ὑπὸ τὸν Πασάνον μικρᾶς ναυτικῆς δυνάμεως ἐν τῷ Ἀμβρακικῷ κόλπῳ.—Μάχαι Κομποτίου, Πλάκας, Φαναρίου, καὶ θάνατος Κυριακούλη Μαυρομιχάλη.—Μάχη τοῦ Πέτα.

ΜΕΤΑ δὲ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀλῆ, ὅλη ἡ Ἡπειρος ἐπροσκύνησεν, ὡς εἴρηται, τὸν Χουρσίδην· ἀλλ' οἱ Σουλιῶται δὲν ἔκλιναν τὸν αὐχένα. Ὁ λαὸς οὗτος, ὁ πολεμήσας ἕως τότε ὑπὲρ τοῦ Ἀλῆ, ἀπεφάσισεν ὁμοθυμαδὸν νὰ πολεμήσῃ τοῦ λοιποῦ ὑπὲρ τοῦ ἔθνους του· ἐπὶ σκοπῷ δὲ νὰ πολεμήσῃ εὐτυχῶς καὶ νὰ φέρῃ προσκόμματα εἰς τὴν ἤδη ἔτοιμον κατὰ τῆς ἀποστατησάσης Ἑλλάδος ἐκστρατείαν τῶν Ἀλθανῶν ἐπρόβαλε τῇ Ἑλληνικῇ Κυβερνήσει νὰ στείλῃ κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη πλοῖα, τὰ μὲν πρὸς μεταφορὰν τῶν γυναικῶν καὶ τέκνων αὐτῶν εἰς Πελοπόννησον, τὰ δὲ πρὸς φόβον τῶν ἐχθρῶν καὶ ἐμψύχωσιν τῶν γειτόνων Χριστιανῶν· νὰ τοῖς στείλῃ δὲ καὶ τροφὰς καὶ πολεμεφόδια, καὶ νὰ τοῖς δώσῃ τὴν ἄδειαν νὰ συνεννοηθῶσι μετὰ τῶν Χριστιανῶν ἢ καὶ τῶν Μωαμεθανῶν τῆς Ἀλβανίας. Ἡ Κυβέρνησις ἔδωκεν ἐκ τοῦ προχείρου τὴν ζητηθεῖσαν ἄδειαν· ἐσκόπευε δὲ νὰ ἐκτελέσῃ βραδύτερον καὶ τὰς ἄλλας τῶν αἰτήσεις ὅπως ἐδύνατο· οἱ Ἀλθανοὶ ἐν τοσούτῳ, καὶ κυρίως οἱ γείτονες τῶν Σουλιωτῶν Τσάμιδες, δὲν ἔκριναν συνετὸν νὰ στρατεύσωσιν ἐπὶ τὴν ἀποστατήσασαν Ἑλλάδα καὶ ἀπομακρυνθῶσι τῶν ἐστιῶν αὐτῶν πρὶν εἰρηνεύσωσιν οἱ Σουλιῶται, διότι ἄλλως ἐκινδύνευαν αἱ οἰκογένειαι των, δι' ὃ παρεκάλεσαν τὸν Χουρσίδην νὰ φροντίσῃ περὶ τοῦτου. Οὗτος καὶ διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην, καὶ μὴ θέλων ν' ἀφήσῃ ὀπίσω φλόγα ἐπαναστάσεως δυναμένην νὰ διαδοθῇ, ἔγραψε τοῖς Σουλιώταις, ὅτι δίκαιον ἴσως εἶχαν ἄλλοτε νὰ ὀπλισθῶσι, διότι ὁ προκάτοχός του, παραβάς τὸ βασιλικὸν φερμάνι, ὅχι μόνον δὲν τοῖς ἀπέδωκε τὴν πατρίδα των καὶ τὰ ὑποστατικά των, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐπεβουλεύθη ὅτι ἡ Πύλη δὲν ἐμνησικάκει, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας τοὺς ἐσυγχώρει καὶ τοῖς ἀπέδιδε τὸν τόπον των, τὰ ὑποστατικά των καὶ τὰ ἀρχαῖά των προνόμια καὶ ὅτι ἦτον ἔτοιμος καὶ αὐτὸς νὰ τοῖς δώσῃ ὅ,τι ἄλλο εὐλογον ἐζήτουν· τοὺς παρεκίνησε δὲ νὰ στείλῃσι πρὸς αὐτὸν πληρεξουσίους ὅσον τάχιστα, διότι ἐδιόζετο νὰ ἐκστρατεύσῃ. Οἱ Σουλιῶται, εὐχαριστήσαντές τον διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς εὐνοϊάν του, ἀπήντησαν ὅτι, ἐπειδὴ

ἡ ἀποστασία τῶν Ἑλλήνων ἐπήγασεν ἐκ τῶν ραδιουργιῶν τοῦ Ἀλῆ, δίκαιον ἐφαίνετο, νὰ μὴ ἐκστρατεύσῃ ὁ Χουρσήδης κατ' αὐτῶν, πεσόντος ἐκείνου, ἀλλὰ νὰ τοῖς δώσῃ ἀμνηστείαν, καὶ ἂν ἐκεῖνοι τὴν ἐδέχοντο, τὴν ἐδέχοντο καὶ οὗτοι· ἄλλως ἐπρόκριναν ν' ἀποθάνωσι παρὰ ν' ἀμαυρώσωσι τὸ ὄνομά των δι' ἀπιστίας, ἀποχωριζόμενοι ὁμοθρήσκων συμπολεμιστῶν. Ἡ παρakoῖ αὕτη τῆς προσταγῆς καὶ τὸ ὕφος τῆς ἀπαντήσεως τῶν Σουλιωτῶν ἐκίνησαν εἰς ἀγανάκτησιν τὸν ἀλαζόνα Χουρσήδην, ὅστις, ἔτοιμος νὰ στείλῃ τὰς δυνάμεις του εἰς Ἀχαρνανίαν, ἀπεφάσισε νὰ τὰς κινήσῃ πρῶτον ὅλας εἰς ἐξολόθρευσίν των. Ἡ εἶδησις διεσπάρη, καὶ οἱ Σουλιῶται, ἀπόφασιν ἔχοντες ν' ἀνθέξωσι, διέταξαν τοὺς κατοικοῦντας τὰ ἀπώτερα χωρία των

Ἡ Κιάφα.

Χριστιανούς νὰ μετακομισθῶσι καὶ μετακομίσωσι τὰ κτήνη των εἰς τὰ ἐντὸς τοῦ τμήματος τοῦ Σουλίου πρὸς ἀσφάλειαν· ἀλλὰ πρὶν κινήθωσιν οἱ ἐχθροὶ κατ' ἐκείνων τῶν μερῶν, οἱ πρόκριτοι τῶν Ἀλβανῶν, λαβόντες τὰς περὶ ἐκστρατείας διαταγὰς τοῦ Χουρσήδου, καὶ βλέποντες ὅτι ἡνοίγετο στάδιον ἐπικινδύνου πολέμου καὶ ἀνωφελοῦς διὰ τοὺς λαφυροφίλους τούτους πολεμιστάς, ἦλθαν εἰς λόγους συμβιβασμοῦ μετὰ τῶν Σουλιωτῶν ἐν Δερβιζιάνοις, χωρὶς τέσσαρας ὥρας μακρὰν τοῦ Σουλίου. Οἱ λόγοι τῶν Ἀλβανῶν ἀπέβλεπαν ν' ἀπασπάρωσι τοὺς Σουλιῶτας τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων· ἀλλ' οὗτοι ἐπέμεναν εἰς ὅσα ἔγραψαν τῷ Χουρσήδῃ, καὶ οὕτως οἱ Ἀλβανοὶ καὶ οἱ Σουλιῶται διεχωρίσθησαν ἄπρακτοι τὴν πρώτην ἡμέραν· ἀνωφελῶς ἐπανελήφθησαν τὰ αὐτὰ καὶ τὴν ἀκόλουθον· πολλοῦ δὲ λόγου γενομένου περὶ τῆς ἀφεύκτου καταστροφῆς τοῦ Σουλίου, καὶ τοῦ ἀνδραποδισμοῦ τῶν γυναικῶν καὶ τέκνων τῶν Σουλιωτῶν, ἂν δὲν ἐσυμβιδάζοντο, ὁ Δαγκλῆς ἀπεκρίθη, «ἔτι ποτὲ δὲν

«θά ἡνδραποδίζοντο· διότι, ἂν ἐκυριεύετο ὁ τόπος των, θά ἐφρονεύοντο παρ' αὐτῶν τῶν Σουλιωτῶν.»

Μετὰ δὲ τὴν συνέντευξιν ταύτην οἱ Ἀλβανοὶ ἀπηλπίσθησαν παντὸς συμβιβασμοῦ, ὃ δὲ Χουρσήδης, εἰς ἄρσιν τοῦ προσκόμματος τοῦ νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς Αἰτωλοακαρνανίαν, ἐκίνησε κατὰ τοῦ Σουλίου ὅλας του τὰς δυνάμεις διὰ μίας, ὡς δεκατέσσαρας χιλιάδας. Εἰς ἄκρον ὀλιγάριθμοι ἦσαν οἱ Σουλιῶται καὶ ὀλίγας μόνον θέσεις ἐδύναντο νὰ καταλάβωσι, καὶ ὀλίγους πολεμιστὰς ἐν αὐταῖς νὰ τοποθετήσωσι. Τῷ ὄντι, ἐναντίον τῶν δεκατεσσάρων χιλιάδων ἀντέταξαν μόνον χιλίους, ἐξ ὧν τριακόσιοι κατέλαβον τὴν θέσιν τοῦ ἁγίου Νικολάου ὑπὸ τὸν Νότην Μπότσαρην, τετρακόσιοι τὴν τοῦ Ζαβρούχου ὑπὸ τὸν Διαμαντὴν Ζέρβαν καὶ ἄλλους, καὶ τριακόσιοι τὴν τοῦ Μομάκου ὑπὸ τὸν Δράκον, τὸν Δαγκλὴν καὶ τὸν Γούσην. Οἱ ἐχθροὶ, φθάσαντες εἰς Βαριάδας, διηρέθησαν εἰς τρία σώματα, καὶ τὸ μὲν ἐκ τρισχιλίων ὑπὸ τοὺς δύο σιλιχτάρας, τὸν τοῦ Χουρσήδη καὶ τὸν τοῦ Ἀλῆ, κατέλαβε τὴν 15 Μαΐου τὸ σέλωμα τοῦ Ποπώδου, τρεῖς ἡμισυ ὥρας μακρὰν τοῦ Σουλίου πρὸς βορρᾶν· τὸ δὲ ἄλλο ἐκ πεντακισχιλίων ὑπὸ τὸν Βρυώνην καὶ τὸν Ἄγον Μουχουρδάρην διέβη τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν τὸ ὑπερκείμενον τοῦ Σουλίου βουνόν, Βοῦτσι· τὸ δὲ τρίτον ὑπὸ τὸν Κεσέρ· Ἀχμέτ-πασᾶν ἐστράτευσεν πρὸς δυσμὰς τοῦ Σουλίου, κατὰ τοὺς Μύλους. Τὰ τρία δὲ ταῦτα πολυάριθμα σώματα ἔπασαν τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐπὶ τὰ τρία ὀλιγάριθμα τῶν Σουλιωτῶν· καὶ τὸ μὲν κατὰ τὸν ἅγιον Νικόλαον, μὴ δηννηθὲν ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του ν' ἀνθέξῃ, ὥπισθοδρόμησεν καὶ ἐτοποθετήθη κατὰ τὴν ὑπερκειμένην τῆς Κιάφας Στρέθιζαν, τὴν καὶ Στρούμπουλον· τὰ δὲ κατὰ τὸ Ζαβρούχον καὶ Μομάκον ὑπεράσπισαν εὐτυχῶς κατ' ἀρχὰς τὰς θέσεις των, ἀλλ' ἐπὶ τέλους τὰς ἐγκατέλειψαν. Οἱ ἐχθροὶ εἰσῆλθαν εἰς τὸ Σούλι, τὸ ἐκυριεύσαν καὶ ἀνέβησαν πρὸς τὴν ἄνωθεν αὐτοῦ ῥάχιν, Κοῦγκι. Ἐπὶ τῆς θέσεως ταύτης κείται ναὸς ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Δονάτου, περιτειχισμένος. Ὁ Δράκος, μεταβάς ἐκ τῆς θέσεως τοῦ Μομάκου εἰς τὸ Κοῦγκι καὶ ἰδὼν ἀναβάντας τοὺς ἐχθροὺς ἐκλείσθη ἐντὸς τοῦ περιτειχίσματος τοῦ ναοῦ μετὰ 52 πολεμιστῶν. Οἱ ὀλίγοι οὗτοι ἐπολέμησαν εὐτυχῶς δι' ὅλης τῆς ἡμέρας καὶ τῆς πρώτης φυλακῆς τῆς νυκτός. Περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον οἱ Τούρκοι, ἐπικρατοῦσης ἐντὸς τοῦ περιτειχίσματος βαθείας σιωπῆς, ὥρμησαν νὰ εἰσπηδῇσωσιν ὑποθέσαντες ὅτι ἔφυγαν οἱ ἐν αὐτῷ κρυφίως. Ἀτάραχοι οἱ ἐντὸς δὲν τοὺς ἐκτύπησαν ἕως οὗ ἐπλησίασαν, καὶ τότε πυροβολήσαντες ὅλοι διὰ μίας ἐφόνευσαν καὶ ἐπλήγωσαν πολλοὺς καὶ ἀπώθησαν τοὺς ἄλλους. Τὴν αὐτὴν νύκτα ὁ γραμματεὺς τοῦ Ἄγου Μουχουρδάρη ἐμήνυσεν κρυφίως τοῖς ἐντὸς τοῦ περιτειχίσματος, ὅτι οἱ Τούρκοι ἐμελέτων νὰ μὴ ἐπανεέλθωσι κατ' αὐτῶν, ἀλλὰ νὰ ὀρμήσωσι ἐπὶ τὴν Κιάφαν. Ἡ Κιάφα ἦτο τὸ τελευταῖον καταφύγιον τῶν Σουλιωτῶν. Ἐκεῖ ἦσαν αἱ γυναῖκες, τὰ τέκνα καὶ ἡ κινητὴ περιουσία των· ἐκεῖ ἐκάθητο καὶ ἡ Ἀρχὴ τοῦ τόπου· ἐκεῖ συνεσπρεύθησαν καὶ αἱ καταφυγοῦσαι ἐκ τῶν μακρυνῶν χωρίων οἰκογένειαι τῶν Χριστιανῶν καὶ τὰ κτήνη

αὐτῶν· ὥστε, ἂν ἐχάνετο ἡ Κιάφα, ἐχάνετο τὸ πᾶν· διὰ τοῦτο ἐπὶ τῇ κοινοποιήσῃ τοῦ γραμματέως, ἣν δὲν ὑπώπτευσαν δολίαν, ἐγκατέλειψαν τὴν θέσιν τοῦ ἁγίου Δονάτου. Μετὰ τὴν πτώσιν δὲ τοῦ Σουλίου ἐγκατέλειψαν καὶ οἱ ἄλλοι ἃς ἐκράτουν ἕως τότε θέσεις, ὥστε κατεῖχαν ὅλοι τρεῖς θέσεις, τὰς ἀναγκαιοτέρας, τὴν Κιάφαν, τὸ Ναβαρίκον, ἀπέχον τῆς Κιάφας τρία τέταρτα τῆς ὥρας, καὶ τὴν Χώνιαν, ὅθεν ἐλάμβαναν οἱ ἐν τῇ Κιάφᾳ τὸ νερόν· οἱ πλείστοι δὲ τῶν πολεμιστῶν ἦσαν πάντοτε περὶ τὴν Κιάφαν.

Οἱ Τοῦρκοι ἐκινήθησαν τῷ ὄντι, καθὼς προανηγέλθη παρὰ τοῦ γραμματέως, πρὸς τὴν Κιάφαν, ἔστησαν ἐπάνωθεν αὐτῆς βομβοδόλους καὶ κανόνια, ἐκτύπουν τὸ φρούριον καὶ τὰς ἐξωθεν τοῦ φρουρίου οἰκογενείας τῶν χωρικῶν, καὶ ἐπροξένουν πολλὴν βλάβην. Ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ ἦλθε καὶ ὁ Χουρσέδης εἰς τὸ στρατόπεδον μαθὼν τὴν πτώσιν τοῦ Σουλίου καί, συμβουλίου γενομένου, ἀπεφασίσθη νὰ κινηθῶσι συγχρόνως ἐπὶ τὸ Ναβαρίκον, τὴν Χώνιαν, καὶ τὴν Κιάφαν· καὶ τὰ χαράγματα τῆς 17 Ἰουνίου ἐκίνησαν ὁ ὁ μὲν Βρυώνης καὶ ὁ Ἄγος Μουχουρδάρης μετὰ ἐξακισχιλίων ἐπὶ τὸ Ναβαρίκον, ὁ δὲ Ἰσμαῖλ Πρόνιος, ὁ Ταῆρ-Τσαπάρης, καὶ ὁ Μπάλιος Χούσας μετὰ τετρακισχιλίων ἐπὶ τὴν Χώνιαν· ὁ δὲ Σιλιχτάρης Μπότας μετὰ δισχιλίων ἐπὶ τὴν Κιάφαν. Τριακόσιοι Σουλιῶται ἦσαν κατὰ τὸ Ναβαρίκον πρὸ τοῦ κινήματος τῶν ἐχθρῶν· ἐπὶ δὲ τῇ παρουσίᾳ τόσοῦ πλήθους, 37 μόνον ἀπέμειναν ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Δράκον, ἀλλὰ καὶ τόσον ὀλίγοι ἀντεστάθησαν εὐτυχῶς, ἕως οὗ ἦλθεν ἱκανὴ βοήθεια ἐκ τῆς Κιάφας, καὶ τότε ἠνάγκασαν τοὺς ἐχθροὺς νὰ ὑποχωρήσωσι τὴν νύκτα ἄπρακτοι. Ἀφ' οὗ δὲ ἐξημέρωσε, χίλιοι πεντακόσιοι, διαμείναντες ἐντός τινων πύργων ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ὑποχωρήσεως τῶν συναδέλφων των, ἐζήτησαν ἄδειαν ἵνα ἀπέλθωσιν ἀδλαβεῖς. Οἱ δὲ Σουλιῶται, ὑποπεύσαντες μὴ ἐπανεέλθωσιν οἱ προαναχωρήσαντες εἰς λύτρωσιν τῶν ἀπομεινάντων τούτων, εἰσήκουσαν τὴν αἴτησίν των. Ἀπέτυχαν ἐπίσης καὶ τὰ σύγχρονα κινήματα τῶν Ἀλβανῶν κατὰ τὴν Κιάφαν, ὅπου καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες τοὺς ἐπολέμησαν κυλίουσαι λίθους. Εὐτύχησαν κατ' ἀρχὰς τὰ κατὰ τὴν Χώνιαν καὶ ἐδίασαν οἱ ἐχθροὶ τοὺς ἐκεῖ Σουλιώτας, ἑκατὸν σχεδὸν ὄντας, νὰ ὑποχωρήσωσι πρὸς τὰ ἄνω· ἀλλ' ἐν τῷ μεταξύ ἐφάνησαν ἀπροσδοκῆτως καταβαίνοντες ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῶν βουνῶν πεντακόσιοι Χριστιανοὶ ἀλαλάζοντες καὶ τουφεκίζοντες, ἐν οἷς καὶ γυναῖκες, αἱ μὲν ἐνοπλοὶ αἱ δὲ ῥοπαλοφόροι. Τούτους ἰδόντες οἱ Τοῦρκοι μακρόθεν ἐρχομένους ἀνεχώρησαν ἄπρακτοι καὶ μετέδωκαν εἰς τὰς πρώτας θέσεις των.

Ἄν ἡ ὑπερέχουσα ἀνδρία τῶν Σουλιωτῶν δὲν ἦτον ἤδη πολλαχόθεν γνωστή, τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος κατορθώματα ἤρκουν νὰ τὴν μαρτυρήσωσιν.

Ἐν τῷ μεταξύ δὲ τούτῳ οἱ ἐν Πρεβέζῃ καὶ Ἄρτῃ διαμένοντες ἐχθροὶ ἐπάτουν τὰ ἄκρα τῆς Ἀκαρνανίας, ἡκροβολίζοντο καὶ ἐπανήρχοντο εἰς τὰ ἴδια. Ἐν μῇ δὲ τῶν ἐπὶ τοῦ ἔαρος ἐπιδρομῶν ἀνέκτησαν τὰ τειχίδια τοῦ Τεκὲ καὶ τῆς Πλαγιᾶς.

Ὁ δὲ Χουρσῆδης, ὅλως ἀγανακτῶν διὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς εἰς ἄλωσιν τῆς Κιάφας ἐκστρατείας του, διώρισε τὸν Βρυώνην ἀρχηγὸν τῆς πολιορκίας καὶ ὅλων τῶν κατὰ τὴν Ἑπείρον ὀθωμανικῶν δυνάμεων, καὶ μετέβη εἰς Λάρισσαν πρὸς κίνησιν ἄλλου πολυπληθοῦς στρατοῦ ἐτοιμοῦ ἤδη νὰ εἰσβάλλῃ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον.

Ἐπειδὴ τόσα στρατεύματα ἔτοιμα νὰ πέσωσιν εἰς Αἰτωλοακαρνανίαν δὲν ἐχρονοτρίβησαν εἰμὴ διὰ τὴν ἀντίστασιν τῆς Κιάφας, μέγα συμφέρον εἶχεν ἡ Ἑλλάς νὰ διατηρηθῇ ἡ θέσις ἐκείνη, φαινομένη τὸ προπύργιον τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος· μέγα συμφέρον εἶχε καὶ νὰ μεταφέρῃ τὸ θεάτρον τοῦ πολέμου ὑπερόριον, ὃ ἔστιν εἰς τὴν Ἑπείρον· διὰ τοῦτο, φθάσαντος τοῦ Μαυροκορδάτου εἰς Μεσολόγγι, ἀπεφασίσθη νὰ σταλῇ ὅλη ἡ δύναμις εἰς λύτρωσιν τῆς κινδυνευούσης Κιάφας καὶ εἰς σύστασιν στρατοπέδου πέραν τοῦ Μακρυνόρους.

Ἀφ' οὗ δὲ διὰ τῆς προθύμου συνδρομῆς ὅλων τῶν Ἀρχῶν καὶ ὅλων τῶν δυνατῶν διέθεσεν ὁ Μαυροκορδάτος τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ὅπως ἡ περίστασις ἀπήγτει, καὶ ἐνήργησεν ὅσα ἀναγκαῖα εἰς προμήθειαν τροφῶν, ἀπεστάλῃ ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης μετὰ πεντακοσίων Μανιατῶν καὶ Καρυτινῶν ἐπὶ τεσσάρων ἐκ τῶν ἐν Μεσολογγίῳ τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐλλιμενιζόντων πλοίων εἰς Φανάρι, λιμένα 5 ὥρας ἀπέχοντα τῆς Κιάφας· ὁ δὲ Μαυροκορδάτος ἐξεστράτευσεν τὴν 1 Ἰουνίου μετὰ τῶν τακτικῶν, τῶν φιλελλήνων, τῶν ἐπανησιῶν, καὶ τινων Αἰτωλοακαρνανίων εἰς τὴν πέραν τοῦ Ἀγελώου κοιλάδα, Λάσπην, ὑπὸ τὸ χωρίον τοῦ Μαχαλά, ὅπου ἐνεκρίθη νὰ συνέλθωσι πανταχόθεν τὰ στρατεύματα· ἐνδιατρίψας δὲ τρεῖς ἡμέρας ἐπροχώρησεν εἰς Καρθασσαρὰν ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς ὁχθῆς τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, καὶ εὐρὼν δύο μικρὰς κανονφόρους ὑπὸ τὸν Ἰταλὸν Πασάνον, τὸν ἄλλοτε ἐν ὑπηρεσίᾳ τοῦ Ἀλῆ, ἔστειλε δι' αὐτῶν εἰς τὴν ἐπὶ τῆς ἀρκτικῆς ὁχθῆς τοῦ κόλπου Κόπραϊναν δύο εὐκόμιστα κανόνια καὶ τινες ἄλλας πολεμικὰς ἀποσκευὰς πρὸς μετακόμισίν των εἰς Κομπότι, χωρίον δύο ὥρας ἀπέχον τῆς Ἀρτῆς ἐπὶ ὑψηλῆς θέσεως ἔστειλε δὲ καὶ τὰ στρατεύματα διὰ Βάλτου καὶ Μακρυνόρους εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον, ὅπου ἐφθασε καὶ αὐτὸς τὴν 9. Ἀλλ' ὅλα τὰ ἐκεῖ συνελθόντα στρατεύματα, τακτικά καὶ μὴ, μόλις ἦσαν τρισχίλιοι, ἐν ᾧ τριπλάσια ἦσαν τὰ ἐν Ἀρτῇ, Ἰωαννίνοις καὶ Πρεβέζῃ ἐχθρικά. Τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν, ἐξελθὼν ὁ Νορμάννος, μετ' ὀλίγων ἀκολούθων εἰς παρτήρησιν τῶν πέριξ τοῦ χωρίου θέσεων, ἀπῆντησεν αἰφνης πεντακοσίους ἱππεὺς ὑπὸ τὸν Ἰσμηλ Πλιάσxn ἐρχομένους καὶ αὐτοὺς ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ ἐξ Ἀρτῆς πρὸς τὸ Κομπότι, καὶ ὀπισθοδρομήσας εἰς τὸ χωρίον εἰδοποίησε τὴν ἐπέλευσιν τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἐν τῷ ἄμειν οἱ ἐκεῖ Ἕλληνες καὶ φιλέλληνες ἐφορμήσαντες τοὺς ἔτρεψαν, καὶ προπορευόμενοι οἱ φιλέλληνες καὶ ἀκολουθοῦντες οἱ Ἕλληνες τοὺς κατεδίωξαν σχεδὸν ὥς τὴν Ἀρταν φονεύσαντες ἱκανοὺς ἀναβάτας καὶ ἀρπάσαντες τοὺς ἵππους των, ἐν οἷς καὶ

τινες ἀξιωματικῶν καὶ τοῦ κεχαγιά ἀργυροχαλίνωτοι. Ἐφρονεύθησαν καὶ ὀλίγοι Ἕλληνες τακτικοί·

Τὴν δὲ ἐπαύριον, ἐν ᾗ οἱ ἐν τῇ Κομποτίῳ ἐδουλεύοντο περὶ τῶν περαιτέρω, ἦλθαν πρὸς αὐτοὺς ἀπεσταλμένοι τῶν Σουλιωτῶν ἀναγγέλλοντες τὴν ἐπικίνδυνον στάσιν των καὶ αἰτούμενοι ταχεῖαν ἀντίληψιν· ἐπρόσθεταν δὲ ὅτι, ἐπειδὴ ἦσαν πλείότεροι ἢ ὅσοι ἐχρειάζοντο ὀπλοφόροι εἰς φύλαξιν ὧν κατεῖχαν θέσεων, ἔτοιμοι ἦσαν νὰ ἐξέλθωσί τινες εἰς ὑποστήριξιν τῶν ἔξω κινήματων ἅμα ἐπλησιάζαν στρατεύματα. Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ ταύτῃ ἀπεφασίσθη ἄλλοι μὲν τοῦ ἐν Κομποτίῳ στρατεύματος νὰ πλησιάσωσιν ὅσον ἐδύναντο πρὸς τὴν Κιάφαν, ἄλλοι δὲ νὰ μεταβῶσιν εἰς τὸ χωρίον τοῦ Πέτα ὡς εἰς θέσιν δυνατωτέραν ἐπὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ νὰ ἐμποδίσωσι τοὺς ἐν Ἄρτῃ Τούρκους τοῦ νὰ ἐκστρατεύσωσιν ἐπὶ τοὺς εἰς βοήθειαν τῆς Κιάφας κινουμένους.

Ὁπλαρχηγὸς τοῦ τμήματος τῆς Ἄρτης, εἰς ὃ ἀνήκε τὸ χωρίον τοῦ Πέτα, ἦτον ὁ Γῶγος, οὗτινος τὰ λαμπρὰ ἐν τῷ χωρίῳ ἐκείνῳ καὶ ἐν Μακρυνόρει κατορθώματα ἀρχομένου τοῦ ἀγῶνος διηγῆθημεν. Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἐστρατοπέδευεν ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐν τῇ ῤηθέντι χωρίῳ. Ἄν καὶ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως ἐπολέμησε φανερᾷ τοὺς Τούρκους καὶ ἔφθειρε πολλοὺς καὶ ἐματαίωσε καὶ τὰ κατὰ τῆς Αἰτωλοακαρνανίας σχέδιά των, οἱ Τοῦρκοι, θεωροῦντές τον ὡς δυνατόν καὶ ὡς ἔχοντα πολλὴν καὶ δικαίαν φήμην, τὸν ἄφησαν ἀνενόχλητον ὀπλαρχηγὸν τοῦ τμήματός του ὑποκρινόμενον ἔκτοτε τὸν φίλον των· ἄλλ' οὔτε ἐκεῖνοι ἐπίστευαν αὐτόν, οὔτε αὐτὸς ἐκείνους· δι' ὃ καὶ ἀσυνέντευκτοι ἦσαν, καὶ συνενοοῦντο μόνον διὰ γραμμάτων ἐξαγοραζόμενοι ἀμοιβαίως τὸν καιρόν. Ὁ ὀπλαρχηγὸς οὗτος, διατηρῶν φανεράς σχέσεις πρὸς τοὺς Τούρκους, διετήρει ἐπίσης φανεράς καὶ πρὸς τοὺς Ἕλληνας· καὶ τοῖς μὲν ἔλεγεν ὅτι τὸ ἐθνικὸν συμφέρον ἀπῆλτει νὰ πολιτεύεται τοὺς Τούρκους, τοῖς δὲ ὅτι ἡ φρόνησις ἀπῆλτει νὰ πολιτεύεται τοὺς Ἕλληνας. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ Ἕλληνες ἐστρατοπέδευσαν ἐν Κομποτίῳ, οἱ Τοῦρκοι, ἀναλογιζόμενοι τὴν παρελθοῦσαν διαγωγὴν του, τὸν ὑπώπτευσαν ὑπεράλλοτε καὶ τῷ ἔγραψαν ὅτι καιρὸς ἦτο νὰ προσδάλωιν ἐκ συμφώνου τοὺς κλέπτας· οὗτος δὲ τοῖς ἀπεκρίθη, ὅτι ἔτοιμος ἦτον, ἀλλ' ἐνόμιζε καλὸν νὰ μὴ βιασθῶσι· τοὺς ἐζήτηι δὲ τροφὰς καὶ πολεμέροδια διὰ τοὺς στρατιώτας του. Οἱ Τοῦρκοι καὶ τὴν περὶ ἀναβολῆς γνώμην του ἤκουσαν, καὶ ὅσα ἐζήτησε τῷ ἔστειλαν, ἐξ ὧν ἄλλα μὲν ἐχάρισε τοῖς ὁμοπίστοις του, ἄλλα δὲ τοῖς ἐπώλησεν εἰς μισθοδοσίαν τῶν στρατιωτῶν του· δὲν τοῖς ἀπέκρυψε δὲ οὐδ' ὅτι τῷ ἔγραψαν ἐσχάτως οἱ Τοῦρκοι, οὐδ' ὅτι αὐτὸς ἀπεκρίθη. Τοιοῦτος ἦτον ὁ Γῶγος.

Εἰς ἐκτέλεσιν δὲ τοῦ σχεδίου τῆς ἐλληνικῆς ἐκστρατείας ὑπὲρ τῆς Κιάφας ὁ μὲν Βαρνακιώτης, ὁ Ἰσχος, ὁ Μάρκος Μπότσαρης, ὁ Βλαχόπουλος, ὁ Καρατάσος, καὶ ὁ Γάτσος ἐκίνησαν τὴν ἐσπέραν τῆς 12 μετὰ χιλίων διακοσίων πρὸς τὴν Κιάφαν· οἱ δὲ τακτικοί, οἱ φιλέλληνες, οἱ Ἑπτανήσιοι, ὁ Γρίβας, ὁ Γενναῖος καὶ ὁ Γιατράκος μετέβησαν τὴν ἐπαύριον εἰς τοῦ Πέτα,

δπου ἤϋραν τὸν Γῶγον καὶ ἄλλους ὀπλαρχηγούς· ἔμειναν δὲ ἐν Κομποτίῳ τινὲς Μεσολογγῖται, Ἀνατολικιώται καὶ Ζυγιῶται ὑπὸ τὸν Παναγιώτην Ντόβαν, τὸν Σπύρον Πετχλούδη καὶ τὸν Κωνσταντῖνον Γκολφῖνον. Ὁ δὲ Μαυροκορδάτος, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τινων Πελοποννησίων καὶ Στερεοελλαδιτῶν, μετέβη αὐθημερὸν εἰς Λαγκαδαν ἐπὶ προμηθεῖα τῶν ἀναγκαίων τοῦ στρατοῦ. Τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν συνέβη τὸ ἐξῆς δυστύχημα τῆς ἐκστρατείας, πρὸδρομος δεινοτέρων δυστυχημάτων.

Διὰ τοῦ Πασάνου, δικαιοῦντος τὰς δύο μικρὰς κανονοφόρους, εἶχαν ἤδη καταλάβει οἱ Ἕλληνες τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον. Οἱ Τούρκοι θέλοντες νὰ τὸν ἀνακτήσωσιν ἠτοίμασαν ἐν Πρεβέζῃ καὶ μετέφεραν εἰς τὸν κόλπον τρεῖς μεγάλας κανονοφόρους. Ἄνισος ἦτο ἡ πάλῃ, καὶ ὁ Πασάνος ἐπροσπάθησε νὰ ρίψῃ εἰς τὴν ξηρὰν τὰς κανονοφόρους του, αἵτινες εὐρέθησαν ἀνυπόπτως πλέουσai ἐπὶ τῷ εἴσπλῳ τῶν ἐχθρικῶν· ἀλλ' ἡ ἐπικρατοῦσα νηγемία ἐματαιῶσε τὰς προσπαθείας του. Ἀπελπισθεῖς δὲ τοῦ νὰ τὰς λυτρώσῃ, ἐμδῆκεν εἰς τὸ ἐφόλκιόν του καὶ ἠγωνίζετο διὰ τῆς κωπηλασίας νὰ σωθῇ καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῆς ἀρκτικῆς ἄκρας τοῦ κόλπου· ἀλλ' εὖστοχος κανονία ἐδύθισε τὸ ἐφόλκιον, καὶ

Μάρκος Μπότσαρης

οὕτως οἱ ἐχθροί, συλλαβόντες τὰς κανονοφόρους καὶ τὰ πληρώματα, συνέλαβαν καὶ αὐτὸν φερόμενον ἐπὶ τῶν κυμάτων, τὸν ἀπεκόμισαν σιδηροδέσμιον εἰς Ἄρταν καὶ τὸν ἐφυλάκισαν (α), τοὺς δ' ἄθλίους ναύτας ἐσοῦδλίσαν ἐν Πρεβέζῃ. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Τούρκοι γενόμενοι κύριοι ὄλου τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου διέκοψαν τὴν διὰ θαλάσσης κοινωνίαν τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοπέδου καὶ τῆς Ἀκαρνανίας.

Οἱ δὲ περὶ τὸν Βαρνακιώτην καὶ λοιποὺς ὀπλαρχηγούς, ἀναχωρήσαντες ἐκ Κομποτίου, ἀπῆντησαν μεγάλα ἐμπόδια εἰς τὴν πρὸς τὴν Κιάφαν πορείαν των περιφερόμενοι τῇδε κάκεισε, διώκοντες καὶ διωκόμενοι, ἕως οὗ πάμπολλοι Τούρκοι ἐπέπεσαν τὸ πρῶτ' τῆς 29 εἰς Πλάκαν, χωρίον ἐπὶ ὄρους ὑψηλοῦ καὶ ἀπέχον τῆς μὲν Κιάφας 10 ὥρας, τοῦ δὲ Κομποτίου 4. Ἡ μάχη διήρκεσεν ἰσοπαλῆς μέχρι τῆς μεσημβρίας, καθ' ἣν, ἐλθούσης νέας καὶ ἀκουράστου πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ἐπιβοηθείας, ἐτράπησαν οἱ Ἕλληνες ἀπηυδηκότες ἐξ αἰτίας τῆς μάχης τῆς αὐγῆς καὶ κατέφυγαν διωκόμενοι εἰς τὴν ἀκρώρειαν. Οἱ δ' ἐχθροὶ ἐκυρίευσαν τὴν θέσιν των, ἐπῆραν ὅλην τὴν πολεμικὴν ἀποσκευὴν των καὶ τὰς ὀλίγας τροφάς των, καὶ ἐφόνευσαν καὶ ἐπλήγωσαν ὑπὲρ τοὺς 100. Οἱ Σουλιῶται ἔστειλαν 500 εἰς ἐπικουρίαν, ὥς προὔπεσχεθησαν, ἀλλ' ἀπαντήσαντες οὗτοι πολλὰς δυσκολίας καθ' ὅδον δὲν ἐφθασαν

πλησίον τῆς Πλάκας εἰμὴ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν τῆς μάχης, καθ' ἣν μαθόντες τὴν ἀπὸ τῆς προτεραίας φυγὴν τῶν Ἑλλήνων ἐπανῆλθαν εἰς τὰ ἴδια· οἱ δὲ καταφυγόντες εἰς τὴν ἀκρώρειαν Ἕλληνας, ἀπελπισθέντες τοῦ νὰ χρησιμεύσωσι πλέον πρὸς τὸν σκοπὸν δι' ὃν ἐξεστράτευσαν, κατέβησαν τὴν νύκτα ὀπισθεν τοῦ ὄρους καὶ ἔφθασαν εἰς Πέτα κακῶς ἔχοντες τὴν 1 Ἰουλίου, καὶ οὕτως ἐματαιώθη τὸ δι' ἐκείνου τοῦ μέρους ὑπὲρ τῆς Κιάφας σχέδιον.

Οἱ δὲ ἐν Πέτα φιλέλληνες, καὶ κατ' ἐξοχὴν ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Δανίας, ἀκούσαντες ἐπὶ τῆς ἐκεῖ ἀφίξεώς των, ὅτι 800 τῶν ἐν Ἀρτῇ Ἀλβανῶν ἐξηλ-

Κόμης Νορμάννος.

θαν εἰς τὰς πλησιοχώρους κώμας, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιστρατεύσωσι. Τόσον δὲ ἀκράτητος ἦτον ἡ τόλμη τοῦ Δανίου καὶ τόσον θερμὴ ἡ ἐπιθυμία του νὰ διαπρέψῃ, ὥστε παρήκουσε καὶ αὐτὸν τὸν ἀρχηγὸν τῶν ἐπιτελῶν Νορμάννον, ὅφ' ὃν διετέλουν οἱ τακτικοὶ καὶ οἱ φιλέλληνες, μὴ ἐγκρίνοντα τὴν ἐπικίνδυνον ταύτην περιπλάνησιν. Ἐπειδὴ οἱ φιλέλληνες οὔτε τόπον οὔτε γλῶσσαν ἐγνώριζαν παρέλαβάν τινας τῶν ὀπαδῶν τοῦ Γώγου ὡς ὁδηγοὺς. Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν ἐξεστράτευσαν (25 Ἰουνίου), συνεξεστράτευσαν καὶ οἱ Ἐπτανήσιοι ὑπὸ τὸν Πανῆν, καὶ ὅλοι κατέβησαν ἐν πρώτοις πρὸς τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ τῆς Ἀρτῆς, καὶ μέχρι τινὸς παραποταμοποροῦντες ἀνέβησαν τὴν νύκτα εἰς

Πλάκαν ὅπου δὲν ἦσαν ψυχὴν, διότι διαδάντες ἐκεῖθεν τὴν προτεραίαν οἱ Ἀλδανοὶ τόσον ἠτάκτησαν, ὥστε οἱ κάτοικοι ὅλοι κατέφυγαν εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰ δάση· εἶδαν ὅμως ἐπὶ τινων ὁρέων πέραν τοῦ ποταμοῦ πολλὰ πυρὰ καὶ ἐντεῦθεν συμπεράναντες ὅτι ἐκεῖ ἦσαν οἱ ἐχθροί, ἐκίνησαν κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος τὴν ἀκόλουθον αὐγὴν, ἐπέρασαν πρὸς μεσημβρίαν τὸν ποταμόν, καὶ τὴν ἐσπέραν ἔφθασαν εἰς τὸ ὀρεινὸν χωρίον, Βρόντσαν, ὅπου ἐφαίνοντο τὰ πυρὰ τὴν παρελθοῦσαν νύκτα, ἀλλὰ δὲν ἦσαν εἰμὴ μίαν καὶ μόνην γυναῖκα καὶ ἔμαθαν, ὅτι πρὸ ὀλίγου ἔφυγαν οἱ Ἀλδανοὶ ἐκεῖθεν ἐν βίᾳ· ἡ δὲ ἐν βίᾳ φυγὴ φαίνεται ὅτι προῆλθεν ἐκ τινων τουφεκιῶν, ἃς ἔρριψαν οἱ δοθέντες παρὰ τοῦ Γώγου ὁδηγοί, ἐν ᾧ ἐπλησίαζαν πρὸς τὴν Βρόντσαν εἴτε κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν τῶν ὀπλοφόρων Ἑλλήνων, τουφεκιζόντων ἀσκέπτως καὶ ἀσκοπῶς, εἴτε, ὥς τινες τῶν φιλελλήνων ὑπόπτευσαν, εἰς προειδοποίησιν καὶ προφύλαξιν τῶν ἐχθρῶν. Ἐπειδὴ τὸ χωρίον ἐκεῖνο κεῖται ἄνωθεν τῆς μεταξὺ Ἄρτης καὶ Ἰωαννίνων διερχομένης διὰ τινος αὐλῶνος ὁδοῦ ὁ Δανίας ἀπεφάτισε νὰ ἐνδιαιμύνωσιν οἱ περὶ αὐτὸν εἰς ἐνεδραν, μηδαμῶς ὑποπτευόντων τῶν Τούρκων ὅτι παρῆσαν ἐχθροί· καὶ ἐπειδὴ ἔρχαν τὰς ὀλίγας τροφάς των, παρεκάλεσαν τὸν Γῶγον νὰ τοῖς στείλῃ ἄλλας, ὥς προῦπεσκέθῃ ἐν τούτοις συνέλθάν τινας Τούρκους διωδίνοντας. Τόσον δὲ ἦσαν ἄφοβοι, ὥστε 40 ἀπεκόπησαν τὴν νύκτα καὶ ἔτρεξαν πολλὰς ὥρας μακρὰν τῶν ἁλλων πρὸς τὰ Πέντε-Πηγάδια, διότι ἤρχετο ἐκεῖθεν βαθὺς καὶ κωφὸς ἡχος τουφεκισμῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἡχος, ὅστις μόνος τοὺς ὠδήγει, ἔπαυσε προοῦσης τῆς νυκτός, ἐπανῆλθαν εἰς Βρόντσαν· ἔπεσαν δὲ ἐπὶ τῆς ἐπανόδου των ἐξαίφνης εἰς τινα ἐχθρικὴν φρουρὰν μίαν ὥραν μακρὰν τῶν Πηγαδίων καὶ τοὺς μὲν ἐσκότωσαν, τοὺς δὲ διεσκόρπισαν. Ὁ Δανίας εἶχε διαθέσει νὰ διατριφῇ ἐκεῖ ἡμέρας τινὰς μετὰ τοῦ μικροῦ στρατοῦ· ἀλλ' ἡ στέρησις τῶν τροφῶν καὶ ἡ μὴ ἀποστολὴ ἄλλων παρὰ τοῦ Γώγου, ἔτι δὲ καὶ κατεπεύγουσα περὶ ἐπανόδου διαταγὴ τοῦ Νορμάννου, μαθόντος ὅτι οἱ ἐν Ἄρτῃ Τούρκοι ἐμελέτων ἐντὸς ὀλίγου νὰ ἐκστρατεύσωσιν, ἠνάγκασαν τοὺς περιπλανωμένους τούτους νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς Πέτα, ὅπου ἔφθασαν τὴν 1 Ἰουλίου.

Καὶ ἄλλοθεν ἴσως, ἀλλὰ βεβαίως ἐκ τοῦ ἐξῆς περιστατικοῦ, οἱ ἐν Ἄρτῃ Τούρκοι ἀνεκάλυψαν κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἐλληνικῆς ἐκστρατείας, δι' ἣν ἐροβήθησαν κατ' ἀρχὰς ὑποθέτοντές την πολλὰ σημαντικήν.

Οἱ Τούρκοι, ἐν ᾧ τὸ ἐλληνικὸν στρατόπεδον διέμενεν ἐν Κομποτίῳ, ἐνεδρεύοντες διὰ νυκτός πλησίον τοῦ χωρίου ἐκείνου, συνέλθαν, τελευτώντος τοῦ Ἰουνίου, τὸν ἐκ τοῦ τάγματός των φιλελλήνων Ἰταλὸν Μονάλδην περιδιαβάζοντα καὶ τὸν ἔφεραν εἰς Ἄρταν. Οὗτος περιποιηθεὶς καὶ θαρρύνθεὶς ὑπὸ τῶν ἐκεῖ διατριβόντων πασάδων τοῦ Ἰσμαήλ-Πλιάσα καὶ τοῦ Μεχμέτ-Ρεσίτη, τοῦ καὶ Κιουταχῆ, ἀνεκάλυψεν αὐτοῖς καὶ τὰς ἐνεστώσας δυνάμεις καὶ τὰ μελετώμενα κινήματα καὶ τὰς ἐλπίδας τῶν Ἑλλήνων· ἀλλ' ὁ δυστυχὴς δὲν ἐδυνήθη διὰ τῶν ἀνακαλύψεων του ν' ἀποφύγῃ τὸν ἐπαπειλοῦντα

κίνδυνον. Οἱ ἄπιστοι πασάδες, μαθόντες ὅσα ἤθελαν, τὸν ἀπεκεφάλισαν καὶ ἔστησαν τὴν κεφαλὴν τοῦ εἰς τὸ μέσον τῆς ἀγορᾶς τῆς Ἄρτης. Οἱ Τοῦρκοι ἐθαῤῥύνθησαν μεγάλως ἀκούσαντες ὅσα ἠγνόουν καὶ τὰ ἐκοινοποίησαν τῷ γενικῷ ἀρχηγῷ των Βρυώνη, ὅστις μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Χουρσήδη, ἀφ' οὗ διέθεσε πρεπόντως τὰ τῆς πολιορκίας τῆς Κιάφας, κατέλαβε τὰς Βαριάδας, κεντρικὴν θέσιν μεταξὺ Ἰωαννίνων, Ἄρτης καὶ Σουλίου.

Ἄν καὶ ἡ κατοχὴ τοῦ Κομποτίου ἦτον ἀναγκαιοτάτη, διότι τὸ χωρίον τοῦτο κεῖται ἐπὶ τῆς μεταξὺ τοῦ Πέτα καὶ τῆς Λαγκάδας ὁδοῦ, δι' ἧς οἱ ἐν Πέτᾳ ἐλάμβαναν τὰς τροφὰς καὶ τὰ πολεμεφόδια, μόνον 150 ἦσαν οἱ ἐναπομεινάντες. Οἱ δὲ ἐν Ἄρτῃ, ὡς χίλιοι, ἐπέπεσαν αἰφνης τὴν 3, ἔκαυσαν τὰ ἄκρα τοῦ χωρίου καὶ ἀνέδησαν εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ ὑψώματος ἐκκλησίαν τῆς Εὐαγγελίστρας, ὅπου ἐκλείσθησαν οἱ ὀλίγοι Ἕλληνες καὶ ὑπερασπίσθησαν εὐτυχῶς δύο ὥρας, ἕως οὗ, ἀκουσθέντος τοῦ τουφεκισμοῦ, ἔφθασεν ἔγκαιρος βοήθεια ἀπὸ τοῦ Πέτα ὑπὸ τὸν Γρίβαν καὶ τὸν Γενναῖον καὶ ἀπὸ τῆς Λαγκάδας ὑπὸ τὸν Ῥάγκον, καὶ οὕτως οἱ Τοῦρκοι προσβλήθέντες ὑπὸ τῶν ἔξωθεν ἐλθόντων καὶ φοβηθέντες ὅτι ἐπήρχοντο καὶ ἄλλοι, ἀνεχώρησαν φονευθέντων τινῶν ἐξ αὐτῶν ἐπληρώθησαν δὲ καὶ 7 Ἕλληνες. Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ἀνεκλήθη ὁ Γενναῖος εἰς Πελοπόννησον παρὰ τοῦ πατρὸς του.

Τὰς αὐτὰς δὲ ἡμέρας ἐκινήθησαν οἱ Τοῦρκοι ἐπὶ τοὺς περὶ τὸν Κυριακούλην ἐστρατοπεδευμένον παρὰ τὸν λιμένα τοῦ Φαναρίου. Σκοπὸς τῆς ἐνεὶ ἀποδόσεως τῶν Ἑλλήνων ἦτο ν' ἀνοιχθῇ διὰ τῆς συμπράξεως τῶν Σουλιωτῶν ἢ εἰς Κιάφαν ἄγουσα ὁδὸς ἐπὶ εἰσαγωγῇ τροφῶν. Οἱ Σουλιῶται, μαθόντες τὴν ἀπόδασιν, ἔσπευσαν νὰ στείλωσι βοήθειαν. ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι, ὡς τρισχίλιοι, ἐπέπεσαν τὸ πρωὶ τῆς 4 Ἰουλίου. Ἀντέστησαν οἱ Ἕλληνες γενναίως, φονεύσαντες ἱκανοὺς ἐκ τῶν ἀλλεπαλλήλως ἐφορμώντων. Οἱ Τοῦρκοι, παθόντες πολλὴν βλάβην ὡς ἀπροφύλακτοι, ἤρχισαν νὰ ὑποχωρῶσιν. Ὁ δὲ ἐν Βαλτετίῳ νικητῆς Κυριακούλης διεκρίθη καὶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ διὰ τὴν συνήθη ἀφοδίαν του· ἄλλ' ἐν ᾧ ἔτρεχεν ἀπὸ προμαχώνος εἰς προμαχῶνα πρὸς ἐμφύχωσιν τῶν στρατιωτῶν του, τὸν ἐκτύπησε κατάκαρδα τουφεκοβολὴ καὶ τὸν ἔρριψε νεκρόν. Ὁ παρακολουθῶν αὐτὸν στρατιώτης φοβηθεὶς μήπως ἡ γνώσις τοῦ θανάτου τοῦ ἀρχηγοῦ διαταράξῃ τοὺς συμπολεμιστάς του, ἐπέβριψε τὸν ἐπενδύτην του καὶ ἀπέκρυψε τὸν θάνατόν του καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς μάχης. Ἐφρονεύθη καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἐχθρικοῦ στρατεύματος, ὅστις κατὰ τὴν γνώμην τινῶν ἦτον ὁ κατὰ τὸ Βαλτέτσι στρατηγὴς Κεχαγιάμπεης. Οἱ δὲ Ἕλληνες διετήρησαν ὅλην τὴν ἡμέραν τὰς θέσεις των, τὴν δὲ νύκτα ἀποφασίσαντες ν' ἀναχωρήσωσιν ἐξ αἰτίας τῆς προξενηθείσης ἀθυμίας καὶ ἀταξίας ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ καλοῦ ἀρχηγοῦ του, οἱ μὲν Σουλιῶται ἐπανήλθαν εἰς τὰ ἴδια, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπέβησαν εἰς τὰ ἐν τῷ λιμένι πλοῖα, καὶ ἀποπλεύσαντες τὴν ἐπαύριον ἀπεβιβάσθησαν εἰς Μεσολόγγι φέροντες τὸν νεκρὸν τοῦ Κυριακούλη, ὃν ἐκήδευσεν ἡ πόλις λαμπρῶς. Ἀφ' οὗ δ' ἐματαιώθησαν τοιοιτοτρόπως αἱ δύο.

ἐκστρατεῖαι τοῦ Φαναρίου καὶ τῆς Πλάκας καὶ ἀπέπλευσαν τὰ τέσσαρα ἐλληνικά πλοῖα, οἱ Σουλιῶται ἀπέβαλαν πᾶσαν ἐλπίδα ἐξωτερικῆς ἀντιλήψεως.

Τὸ χωρίον τοῦ Πέτα κεῖται ἐπὶ θέσεως ὀρεινῆς καὶ ὀχυρᾶς ἐν μέσῳ δύο σειρῶν βουνῶν, τῆς μὲν ἔμπροσθεν πρὸς δυσμὰς τῆς δὲ ὀπισθεν. Ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐστρατοπέδευσαν οἱ Ἕλληγες ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ οἱ τακτικοί, οἱ φιλέλληγες καὶ οἱ Ἐπτανήσιοι κατέλαβαν τὴν ἔμπροσθεν σειράν, τὴν καὶ ἐπικινδυνότεραν· τὴν αὐτὴν κατέλαβαν καὶ οἱ ἐπανελθόντες ἀπὸ τῆς περιπλανήσεώς των, οἱ δὲ λοιποὶ ἐτοποθετήθησαν ἐν τῇ ὀπισθεν τοῦ χωρίου τῇ καὶ ἐπιμηκεστέρᾳ· ἦσαν δὲ ὅλοι οἱ ἐν Πέτᾳ ὑπερδισχίλιοι. Ἐπειδὴ οἱ τακτικοὶ καὶ οἱ φιλέλληγες ὠλιγώρουν τὰς συνήθεις ἐν Ἑλλάδι διὰ προμαχώνων προφυλάξεις ἐν καιρῷ μάχης, οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῶν μὴ τακτικῶν ἐπροσπάθησαν νὰ τοὺς πείσωσι εἰς ἀνέγερσιν αὐτῶν, ἀλλ' ἐκείνοι ἀπεκρίθησαν, ὁ μὲν Δανίας τῷ Γῶγῳ «Ἡμεῖς ἔχομεν τὰ στήθη μας προμαχώνα,» ὁ δὲ Ταρέλλας τῷ Βλαχοπούλῳ «Ἡξεύρομεν καὶ ἡμεῖς νὰ πολεμῶμεν.» ὥστε ἐπὶ μόνῃ τῇ ἀνδρίᾳ των ἐρειδόμενοι δὲν ἠθέλησαν ν' ἀκούσωσι τὰς συμβουλὰς των περὶ τὰς τοιαύτας μάχας ἐμπείρων. Ἐτοποθετήθησαν δὲ τὰ μὲν δύο ἐλληνικά τάγματα πρὸς τὸ κέντρον ἔχοντα παρ' αὐτοῖς δύο κανόνια καὶ δέκα κανονοβολιστὰς ὑπὸ τὸν Ἑλβετὸν Βράνδλην, ὁ δὲ λόχος τῶν φιλελλήνων ἀριστερᾷ, ὃ ἐστὶν ἐν τῇ ἐπικινδυνότερᾳ ὅλῳ των θέσεων, τὸ δὲ σῶμα τῶν Ἐπταννησίων δεξιᾷ, ὅλα δὲ πλησίον τὸ ἐν τῷ ἄλλῳ· οἱ δὲ μὴ τακτικοί, οἱ ὀπισθεν τοῦ χωρίου, ἐτοποθετήθησαν οἱ μὲν πρὸς τὸ κέντρον ὑπὸ τὸν Βαρνακιώτην, οἱ δὲ ἀριστερᾷ ὑπὸ τὸν Μπότσαρην, οἱ δὲ δεξιᾷ ὑπὸ τὸν Γῶγον καὶ Βλαχόπουλον· ὁ δὲ Ἀνδρέας Ἰσχος καὶ ὁ Γάτσος παρεφέδρευαν. Ἀνεδέχθη δὲ ὁ Γῶγος νὰ φρουρήσῃ καὶ τὸ Μετεπιὸν καὶ τὸν παρακείμενον λόφον, καὶ ἀνέθεσε τὴν φρουρήσιν τούτου εἰς τοὺς ἐγχωρίους τοῦ Πέτα

Τὴν 4 Ἰουλίου, πέμπτῃ ὥρᾳ πρὸ μεσημβρίας, ἐξῆλθε τῆς Ἀρτῆς τὸ τουρκικὸν στράτευμα· ἐπροπορεύετο τὸ ἱππικὸν καὶ ἠκολούθει τὸ πεζικόν· τὸ ὅλον ἐπτά ἢ ὀκτὼ χιλιάδων. Διηρέθη δὲ εἰς δύο, καὶ οἱ μὲν πλείστοι προσέβαλαν κατὰ μέτωπον τὸ χωρίον, ὅπου οἱ φιλέλληγες, οἱ τακτικοὶ καὶ οἱ Ἐπτανήσιοι, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπορεύθησαν δισχίλιοι μὲν πρὸς τὸ δεξιὸν κέρας τῶν μὴ τακτικῶν, ἕνα, διαβάντες τὸ Μετεπιὸν καὶ κυριεύσαντες τὸν λόφον, καταλάβωσι τὰ νῶτα τῶν Ἑλλήνων, ὀλιγαριθμότεροι δὲ πρὸς τὸ ἀριστερὸν κατὰ τὸν Σταυρόν. Σφοδρὸς πυροβολισμὸς ἀναψεν ἐν πρώτοις κατὰ μέτωπον· οἱ Τούρκοι ἀπεκρούσθησαν καὶ πολλοὶ ἔπεσαν ἐπὶ τῆς πρώτης καὶ δευτέρας προσβολῆς. Οἱ φιλέλληγες ἐφάνησαν ἄξιοι τῆς πολεμικῆς ψήμης των, καὶ οἱ τακτικοὶ καὶ οἱ Ἐπτανήσιοι ἄξιοι μιμηταὶ των.

Ὁ Γῶγος ἄφησε τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν τῶν ἐχθρῶν νὰ διέλθῃ τὸ Μετεπιὸν ἀνεπηρέαστος· ἐσύγκειτο δὲ αὕτη ἐξ 80, ἐν οἷς, κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν μὴ τακτικῶν, ἦσαν ὅλοι οἱ σημαιοφόροι, οἱ καὶ ἀνδρεότεροι τοῦ στρατοῦ. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ παρακολουθοῦντες ἐξήθασαν ἐντὸς βολῆς, τότε ἐπέπεσαν οἱ περὶ τὸν Γῶγον αἵφνης καὶ τοὺς ἔτρεψαν· ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ καὶ

ὁ Δῆμος Τσέλιος, οἱ παρασταθμεύοντες, τοὺς κατεδίωξαν κακῶς ἔχοντας· ὥστε ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων ἐφαίνετο πανταχόθεν βεβαία· ἀλλὰ τυχαῖόν τι περιστάτικόν ἀνέτρεψε τὰ πάντα. Οἱ προπορευθέντες 80 Τοῦρκοι, βλέποντες ἑαυτοὺς ἀπομεμονωμένους καὶ μὴ δυνάμενοι πλέον νὰ ἐνωθῶσι μετὰ τῶν καταδιωκομένων καὶ ἀμηχανοῦντες τί νὰ πράξωσι πρὸς σωτηρίαν των, ἐτύλιξαν τὰς σημαίας των καὶ ἐπροχώρησαν ἐξ ἀνάγκης ὡς ἀπηλπισμένοι πρὸς τὰ ἄνω, ἴσως εὕρισκαν διέξοδον ἐκεῖθεν. Φθάσαντες δὲ εἰς τὸν παρὰ τῷ Μετεπιῷ λόφον ἐθαύμασαν μὴ εὐρόντες εἰμὴ ἓνα ἵππον, τὸν τοῦ Γῶγος, καὶ 8 μόνον στρατιώτας φυλάττοντας αὐτόν, καὶ θαρρύνθέντες ἐξετύλιξαν τὰς σημαίας των. Τότε τινὲς τῶν μὴ τακτικῶν, ἰδόντες αἰφνης τουρκικὰς σημαίας ὑπεράνω αὐτῶν καὶ ὑποθέσαντες ὅτι ὁ Γῶγος ἐνίκηθη ἢ ἐπρόδωκε, διεσκορπίσθησαν ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ οἱ λοιποὶ ὅλοι. Οἱ δὲ κάτω μαχόμενοι Τοῦρκοι, ἐμψυχωθέντες ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν σημαιῶν καὶ συμπεράναντες ἐντεῦθεν ὅτι οἱ συναγωνισταὶ των ἐνίκησαν καὶ κατέλαβαν τὰς ἀκρωτείας, ὥρμησαν θαρρῶς καὶ ἐπὶ τοὺς εὐτυχῶς μέχρι τοῦδε ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν πολεμοῦντας, οἵτινες ἰδόντες τὰ γενόμενα ἀπηλπίσθησαν καὶ ὑπεχώρησαν διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν ξιφοκτονοῦντες καὶ ξιφοκτονούμενοι. Οἱ πλείστοι δὲ τῶν φιλελλήνων καὶ τινες τακτικοὶ φθάσαντες εἰς τὸν Σταυρὸν δὲν ἐδύναντο νὰ προχωρήσωσι, διότι ἐκυκλώθησαν ὑπὸ σμήνους ἐχθρῶν καὶ εὐρέθησαν ἡναγκασμένοι ἢ νὰ παραδοθῶσιν ἢ ν' ἀποθάνωσιν. Ἐπρωτίμῃσαν τὸ ἐνδοξότερον, καὶ συμπυκνωθέντες εἰς σχῆμα πυργοειδὲς (en bataillon carré) ἔπεσαν ὅλοι ἐνδόξως φονεύοντες καὶ φονευόμενοι. Οἱ δὲ λοιποὶ φιλέλληνες ὑποχώρησαν δι' ἄλλης ὁδοῦ ἐκινδύνευσαν καταδιωκόμενοι ν' ἀφανισθῶσι καὶ ἐκείνοι ὅλοι· ἀλλ', ἂψ' οὗ κατήντησαν εἰς ἀπότομόν τινα θέσιν κατὰ τὸν Σταυρὸν, εὐρέθη ὑπεράνω αὐτῆς τὴν ὥραν ἐκείνην ὁ Γῶγος μετὰ τινων τῶν ὁπαδῶν του, καὶ ὅλοι οὗτοι ἐτουφέκισαν διὰ μιᾶς τοὺς καταδιώκοντας καὶ ἐλύτρωσαν τοὺς καταδιωκομένους. Μεγάλα τὰ παθήματα τῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγωνισθέντων τὴν ἡμέραν ἐκείνην· ὁ Ταρέλλας, ὁ Δανίας, τὸ τρίτον σχεδὸν τοῦ τακτικοῦ, τὸ ἥμισυ τῶν Ἴόνων καὶ τὰ δύο τρίτα τῶν φιλελλήνων, ἐν οἷς καὶ οἱ δέκα κανονοβολισταί, καὶ ὁ σημαιοφόρος ἐφονεύθησαν, οἱ ἐν τῷ χωρίῳ ἀσθενεῖς ἐσφάγησαν, ὁ Νορμάννος, ὁ Πανάς καὶ ἐκ τῶν μὴ τακτικῶν ὁ Δῆμος Τσέλιος ἐπληγώθησαν· ὀλίγοι ἡχημαλωτίσθησαν, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἀπεκεφαλίσθησαν ἐν Ἀρτῇ ἐκτὸς ἐνὸς φιλέλληνος Πρώσσου, ὡς γνώσεις ἔχοντος χειρουργικᾶς. Οἱ Τοῦρκοι ἐγένιναν κύριοι τοῦ χωρίου, καὶ ἐπῆραν ὅλα τὰ πολεμικά, ὅλας τὰς τροφάς, δύο κανόνια καὶ τὴν σημαίαν τῶν φιλελλήνων. Τοιοῦτος δὲ ἦτον ὁ διασκορπισμὸς καὶ τοιαύτη ἡ περιπλάνησις τῶν διασωθέντων, ὥστε πολλοὶ μὴ παθόντες οὔτε ἐφαίνοντο οὔτε ἠκούοντο πολλὰς ἡμέρας· ἦσαν δὲ καὶ τινες, ὡς ὁ Βλαχόπουλος, ὁ Γουδερνάτης καὶ ἄλλοι, οἵτινες θρηγνύμενοι ὡς πεσόντες ἐν τῇ μάχῃ ἐξεφανερώθησαν παρ' ἐλπίδα ὡς ἀναστάντες ἐκ νεκρῶν. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ἡ συμφορὰ τοῦ Πέτα ἦτο μᾶλλον καταστροφὴ ἢ ἡττα.

Καὶ οἱ μὲν Τούρκοι ἀρήσαντες φρουρὰν ἐν τῷ χωρίῳ ἐπανήλθαν εἰς Ἄρταν, ὅπου ἐπανηγύρισαν λαμπρῶς τὴν νίκην των· οἱ δὲ διασκορπισθέντες ὀπλαρχηγοὶ καὶ ὀπλοφόροι Ἕλληνες καὶ φιλέλληνες συνήλθαν ἔνθεν κακειῖθεν εἰς Λαγκάδαν, ὅπου διέμενεν ὁ Μαυροκορδάτος.

Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Πέτα συνέβη μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ὅ,τι συμβαίνει συνήθως μετὰ τὰς τροπὰς· ἐμέμφοντο καὶ ἐνοχοποιοῦν ἀλλήλους· ἀλλ' ἡ γενικὴ κατακραυγὴ ἔπεσεν ἐπὶ τὸν Γῶγον ἀναδεχθέντα νὰ φρουρήσῃ καὶ μὴ φρουρήσαντα τὸν λόφον, ἐξ ἧς αἰτίας προῆλθεν ἡ κρίσις τῆς μάχης· διὰ τοῦτο οἱ φιλέλληνες τὸν ὠνόμαζαν φανερά προδότην, ἀλλ' οὔτε ὁ Μαυροκορδάτος οὔτε οἱ μὴ τακτικοὶ ἀρχηγοὶ συνέφασκαν ἀποδίδοντες δικαίως τὴν μὴ φρούρησιν τοῦ λόφου εἰς τὴν συνήθη ἀπειθειαν τῶν μὴ τακτικῶν. Ὁ δὲ Γῶγος, πεποιθὼς ἐπὶ τῇ ἀθωότητί του, ἦλθε καὶ αὐτὸς εἰς Λαγκάδαν· ἀλλ' ἰδὼν ἐκ τοῦ πλησίον τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων ἐπανήλθεν εἰς τὰ ἴδια, ἐσυμβιδάσθη μετὰ τῶν Τούρκων, καὶ Τούρκος ἔκτοτε διέμενε μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του.

Τὰ ἐν Ἠπείρῳ ἀλλεπάλληλα κητορθώματα τῶν ἐχθρῶν τοῖς ἥνοιξαν τὰς διόδους τῆς Αἰτωλίας καὶ τῆς Ἀκαρνανίας, ὅθεν ἄλλοτε ἐξεδιώχθησαν καὶ ἀπεκρούσθησαν κακῶς ἔχοντες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΣΤ'.

Ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Μαχμούδπασαν Δράμαλιν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον καὶ ἀποτυχία αὐτῆς.—Τὰ κατὰ Ἑβδοίαν καὶ Κρήτην.

ΕΝ ᾧ ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλὰς ἦτον ὅλη ἀπροφύλακτος καὶ ὅλη ἄνω κάτω διὰ τὴν τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τοῦ Ὀδυσσέως ἀλληλομαχίαν, διὰ τὸν φόνον τοῦ Νούτσου καὶ Παλάσκα καὶ διὰ τὴν ὀργὴν τῆς Κυδερνήσεως κατὰ τοῦ φονέως, ὁ μεταδᾶς ἐξ Ἡπείρου εἰς Θεσσαλίαν Χουρσέδης ἐκίνησε τὰ συνηγμένα ἐκεῖ πολυάριθμα στρατεύματα· καὶ αὐτὸς μὲν ἐκάθησεν ἐν Ἀρρίσῃ εἰς προμήθειαν τροφῶν καὶ ἐνίσχυσιν τῆς ἐκστρατείας δι' ἀποστολῆς νέων στρατευμάτων, ἐφορεύων ἐν ταῦτῃ καὶ τὰ κατὰ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος προσχεδιασθέντα ὑπὸ τὸν Βρυώνην κινήματα· ἐξεστράτευσεν δὲ ὡς ἀρχιστράτηγος κατὰ διαταγὴν τῆς Πύλης ὁ ἐκ Δράμης τῆς Μακεδονίας Μαχμούδπασας, ὁ καὶ Δράμκλης, ὁ πρὸ πολλοῦ κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἀγωνιζόμενος, γνωστὸς διὰ τὴν λαμπρότητα τοῦ γένους του καὶ τὰ μεγάλα πλοῦτη του. Συνεξεστράτευσαν δὲ ὑπ' αὐτὸν ὁ ἄλλοτε ἀρχιβεζίρης Τοπάλ-Ἀλήπασας, ὁ ἄλλοτε ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν Ἐρήπ-Ἀχμέτπασας, ὁ Χασάνπασας Κασάμπασης, ὁ Τσαρκατσῆ-Ἀλήπασας, ὁ Ἀργεῖος Ἀλήπασας διορισθεὶς ἔκτοτε φρούραρχος Ναυπλίου, δύο ἄλλοι ὀλίγον γνωστοὶ πασάδες καὶ πολλοὶ δερεμπεῆδες τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης, ὧν οἱ ἐπισημότεροι ἦσαν ὁ Ἐμῆναγας Κιουπρουλῆς, ὁ ἐκ Καστορίας Μεχμέτμπεης, ὁ ἐκ Ξάνθης Ἐμῆνμπεης, ὁ ἐκ Νεβροκόπου Ἰσοῦφμπεης, καὶ ὁ ἐκ Μαγνησίας Γιακούπαγας Καραοσμάνογλους. Τὴν δὲ 29 Ἰουνίου ὁ ἀρχιστράτηγος ἐπέρασε τὸν Σπερχειόν. Ἐπέκεινα τῶν 30000 ἦσαν οἱ συνεκστρατεύοντες, ἀλλ' 24000 οἱ πολεμισταὶ (α), ἐξ ὧν τὰ τρία τέταρτα ἔφιπποι, οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν πεζῶν Ἀλβανοί. Εἶχε δὲ ἡ ἐκστρατεία αὕτη εἰς χρῆσιν τῆς καὶ 30000 ἡμιόνους καὶ 500 καμήλους. Ὁ στρατὸς οὗτος ἐφωδιασμένος καὶ δι' ἐξ ἐλαφρῶν κανονίων, καὶ τῶν ἀναγκαιῶν κανονοβολιστῶν εἰσέδαλεν ἀνεπηρέαστος τὴν 1 Ἰουλίου εἰς Θήβας, ἔκαυσε τὴν πόλιν καὶ διέχυσεν ἐπὶ τῆς διαβάσεώς του παντοῦ τρόπον μέγαν. Ἡ Βοιωτία καὶ ἡ Μεγαρὶς ἡρημώθησαν, καὶ οἱ κάτοικοι τῶν κατέφυγαν οἱ μὲν εἰς τὰ ὄρη οἱ δὲ εἰς τὴν Σαλαμίνα, ὅπου κατέφυγαν καὶ οἱ Ἀρειοπαγῖται· ἀλλὰ φορηθέντες οὗτοι τὸν μέχρι θανάτου καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Σαλαμῖνι καταδιώκοντα αὐτοὺς Ὀδυσσέα ἐφυγαν καὶ ἐκείθεν, καί, μεταδίνοντες ἀπὸ πλοίου εἰς πλοῖον καὶ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, κατήντη-

σαν εἰς τὸ ἐν Εὐβοίᾳ Ξηροχωρί, προσπαθοῦντες νὰ διατηρήσωσι σκιὰν διοικήσεως ἐν μέσῳ τόσῳ δαινῶν περιστάσεων. Πρὶν δὲ φθάσῃ ὁ ἐχθρικός στρατός εἰς τὸν Ἴσθμόν, 1200 ὑπὸ τὸν Τσαρχατῆ-Ἀλήπασαν μετέβησαν εἰς Εὐβοίαν καὶ εἰσῆλθαν εἰς Χαλκίδα.

Μαθοῦσα ἡ Κυβέρνησις τὴν ἐχθρικὴν ἐκστρατείαν, ἣν οὔτε τόσον σημαντικὴν ἐπίστευεν οὔτε ταχέαν ἐπροσδόκα, ἔσπευσε νὰ φρουρήσῃ τὰ πέραν τοῦ Ἴσθμοῦ στενά. Πολλοὶ ἐκλήθησαν εἰς φρούρησιν, πλὴν ὀλίγοι ἐπροθυμή-

Αἱ Θῆβαι.

θησαν· προθυμότερος δὲ πάντων ἐφάνη ὁ Τσαλαφατίνος, ὅστις ἐκστρατεύσας ἐπροχώρησε πέραν τοῦ Ἴσθμοῦ ἐπὶ σκιπῷ νὰ προκαταλάβῃ τὸ Κανδηλί· ἀλλὰ πολλὰ ὀλίγοι τῶν συνεκστρατευσάντων τὸν ἠκολούθησαν· ἀμνηχανῶν δὲ διὰ τὴν ὀλιγότητα τῶν ἀκολουθῶν του περὶ τοῦ πρακτέου, καὶ μαθὼν ὅτι 600 Τριπολιτσιῶται ὑπὸ τὸν Σέκερην, Ῥήγαν Παλαμίδην καὶ ἄλλους, 80 Ἀργεῖοι ὑπὸ τὸν Νέζον καὶ ἄλλοι τόσοι Κορίνθιοι ἀνέβησαν ἤδη τὰ μεγάλα Δερβένια, ὠπισθοδρόμησε πρὸς αὐτούς· ὅλοι δὲ καταλαβόντες διαφόρους θέσεις εἰς ἐμπόδιον τῆς προόδου τῶν ἐχθρῶν ἐφαίνοντο πρόθυμοι ν' ἀντιπαραταχθῶσιν· ἀλλ' ἐπὶ τῇ θέᾳ τόσοῦ στρατοῦ, πλησιάζοντος, ἐδειλίασαν καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ἀμαχητί, ἐγκαταλείψαντες καὶ ὅλας τὰς ἀποσκευάς των· μόνοι ἐναπέμειναν οἱ ὑπὸ τὸν Τσαλαφατίνον ὀλίγοι· ἀλλ' ἰδόντες καὶ οὔτοι παρ' ἐλπίδα τοὺς λοιποὺς συμπολεμιστάς των φεύγοντας ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι. Διαδίδοντες δὲ οἱ φεύγοντες εἰς δικαιολογίαν των ὅθεν διέβαιναν καὶ διαβεβαίουντες καὶ οἱ ἀρχοὶ αὐτῶν ὅτι οἱ πλείστοι τῶν σὺν

αὐτοῖς ἐχάθησαν ἐν τῇ μάχῃ, ἐν ᾗ μάχῃ δὲν ἔλαβε χώραν, καὶ τετραπλασιάζοντες τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐχθρῶν καὶ μεγαλαποιοῦντες τὸν κίνδυνον ἔφεραν τὸν λαὸν ὅλον εἰς ἀπελπισίαν καὶ κατ' ἐξοχὴν τοὺς ἐν τῇ Ἀργολίδι, οἵτινες καταλιπόντες καὶ πόλιν καὶ χωρίαν καὶ τὴν δυσμετακόμιστον περιουσίαν των ἔτρεχαν ἄλλοι εἰς τὰ ὄρη καὶ ἄλλοι εἰς τὰ παραθαλάσσια, γυμνούμενοι οἱ πλείστοι οἱ μὲν καθ' ὁδὸν ὑπὸ τῶν εἰς τὴν Ἀργολίδα πρὸς λεηλασίαν τοῦ Ναυπλίου ἐπὶ τῆς προσδοκωμένης πτώσεώς του συρρευσάντων Μανιατῶν, οἱ δὲ κατὰ θάλασσαν ὑπὸ τῶν ναυτῶν, εἰς ὧν τὰ πλοιάρια κατέφευγαν. Τὰ πάντα ἦσαν ἐν ἄκρα ταραχῇ, ἀταξίᾳ, διαιρέσει καὶ ἀπελπισίᾳ. Ἡ Κυβέρνησις, ἀντὶ τὰ ἐμψυχώσῃ τὸ πλῆθος, ὠλιγοψύχησεν αὐτῇ· μείναςα δὲ καὶ ἀφρούρητος καὶ μὴ θεωροῦσα ἐαυτὴν ἀσφαλῇ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἐμβῆκε τὴν 6. ἐκτὸς τινων μελῶν τῆς, εἰς δύο γολέττας ἐλλιμενιζούσας ἔμπροσθεν τῶν Μύλων, τὴν μὲν Ὑδραϊκὴν, τὴν δὲ Σπετσιοτικὴν. Κατήντησε δὲ εἰς τόσῃν ἀδυναμίαν, ὥστε οὔτε καὶ τὸν ἄργυρον νὰ προφυλάξῃ ἐδυνήθη, τὸν ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων συναχθέντα καὶ κατατεθέντα ἐν τινι πλοίῳ, ὅθεν τὸν ἥρπασαν ναῦται ἔξωθεν ὀρήσαντες ἐπὶ λόγῳ ὀφειλομένων μισθῶν. Μόνος ὁ Θανάσης Καρίγιαννης, Μανιάτης, εὑρεθεὶς ἐν Ἀργεῖ ταῖς ἡμέραις ἐκεῖναις τῆς φυγῆς, τῆς ἀρπαγῆς, τῆς καταπίεσεως καὶ τοῦ τρόμου, καὶ εὐρῶν δέκα ὁμόφρονάς του ἀνέβη αὐθόρμητος καὶ ἄφοδος εἰς τὸ φρούριον τοῦ Ἀργου καὶ ὕψωσέ σημαίαν.

Ἀφ' οὗ δὲ ἡ ἄνωθεν τοῦ Ἰσθμοῦ στενὴ ἐκείνη καὶ δι' ὀλίγων εὐπεράσπιτος δίοδος ἀφέθη ὅλη ἀνοικτὴ διὰ τὴν λειποταξίαν τῆς φρουρᾶς τῆς, ἡ πρόοδος τοῦ ἐχθροῦ ἔμεινε πάντῃ ἀνεμπόδιστος. Ἀλλά, εἰδὼς οὗτος πόσον ἡ διάθασις ἦτον ἐπικίνδυνος, ἐπλησίαζε μετὰ πολλῆς προσοχῆς, καθ' ὅσον μάλιστα ἐβλεπεν ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων ἀναπεπταμένους ἐλλληνικὰς σημαίας, ἃς οἱ λειποτάχται ἐγκατέλειψαν ἐκ τῆς βίας καὶ τοῦ τρόμου ἐπὶ τῆς φυγομαχίας των. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἐχθρικός στρατὸς εἰσέδυσσε διὰ τοῦ δυσπροσίτου ἐκεῖνου μέρους πάντῃ ἀνεμπόδιστος, καὶ ἐχύθη ὅλος εἰς τὴν πεδιάδα καταδιώκων καθ' ὁδὸν τοὺς λειποτάχτας καὶ φονεύων καὶ τινὰς αὐτῶν. Ἐπὶ δὲ τῆς εισόδου του ἔφυγεν ὁ φρούραρχος Ἀχιλλεὺς Θεοδωρίδης (β) καὶ ὅλη ἡ φρουρά τῆς Ἀκροκορίνθου, ἃν καὶ καλῶς ὠχυρωμένης καὶ ἐφωδιασμένης. Ἐφρονεύθησαν καὶ οἱ ἔμφρουροι Τοῦρκοι, ἐν οἷς καὶ ὁ πολυκτῆμων Κιαμήλμπεης.

ὑπὸ τοιαύτας εὐτυχεῖς περιστάσεις διαβάς ὁ Δράμαλης τὰ δυσδιάβστα Δερβένια τὴν 5, ἐκυρίευσεν τὴν αἰσchrῶς ἐγκαταλειφθεῖσαν δυσάλωτον Ἀκροκορίνθον. Καταπλεύσαντος δὲ συγχρόνως εἰς τὸν Ἰσθμὸν καὶ τοῦ ἐν Πάτραις Ἰσοῦφης καὶ γενομένου αὐθημερὸν πολεμικοῦ συμβουλίου περὶ τῶν περαιτέρω κινήματων, οἱ πλείστοι, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἰσοῦφης καὶ ὁ Ἀργεῖος Ἀλῆς, οἱ εἰδότες τὸν τόπον, ἐγνωμοδότησαν νὰ φρουρηθῇ προσηκόντως ἡ Ἀκροκορίνθος καὶ διαιρεθὲν τὸ στράτευμα εἰς τρία νὰ κινήθῃ τὸ μὲν πρὸς τὴν Ἀργολίδα, τὸ δὲ πρὸς τὴν ἐπαρχίαν τῶν Καλαβρύτων, τὸ δὲ πρὸς τὰς Πάτρας

καὶ τὴν Ἥλιδα, ἐπὶ λόγῳ ὅτι διηρημένον τριουτοτρόπως καὶ πᾶσαν στρατιωτικὴν συγκέντρωσιν Ἑλλήνων θὰ διεσκέδαζε καὶ τὰς ἀναγκαίας τροφὰς θὰ εὕρισκε, καὶ μαχόμενον παντοῦ θὰ ὑπερίσχυεν. Ἀλλ' ὁ ἀρχιστράτηγος δὲν ἐνέκρινε τὴν γνώμην ταύτην, καὶ φρουρήσας τὴν Ἀκροκώρινθον διὰ τριακασίων ὑπὸ τὸν Χασάνπασαν, νυμφευθεὶς καὶ τὴν χήρην τοῦ Κικιμήλ-μπεη ὤδευσε πανστρατιᾷ καὶ ἐν βία πρὸς τὸ Ἄργος ἀφῆσας ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ, ὑπὸ φύλαξιν ὀλίγων, τὰ πέντε ἐκ τῶν ἑξ κανονίων (γ). Ἔστειλε καὶ 50 ἵππεῖς

Τὰ Καλάδρουτα.

εἰς κατασκοπὴν, οἵτινες, μιᾶς μίαν εὐρόντες ἀντίστασιν εἰσῆλθαν τὴν 6 καὶ εἰς αὐτὸ τὸ Ναύπλιον καὶ ἀνήγγειλαν τὴν ἔλευσιν τοῦ στρατοῦ πρὸς ἐμφύχωσιν τῶν πολιορκουμένων καὶ λύσιν τῆς συμδράσεως.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἀνέβαιναν οἱ ἐχθροὶ πρὸς τὸ Ἄργος, οἱ Ἕλληνες ἔκαιαν ὅλους τοὺς ἐν τῇ πόλει καὶ τοῖς χωρίοις τῆς Ἀργολίδος καρπούς. Ὁ δὲ Πάνος Κολοκοτρώνης, ὁ Κουμουστιώτης καὶ οἱ Μαυρομιχάλοι : Γεωργάκης, Ἰωάννης, Κατσάκος καὶ Βοϊδῆς, παραλαβόντες διακοσίους στρατιώτας, ὑπῆγαν εἰς Κουτσοπόδι εἰς καῦσιν τῶν ἐκεῖ ἀσυγκομιστῶν εἰσέτι γεννημάτων· ἀλλὰ, καθ' ἣν ὥραν τὰ ἔκαιαν, ἡ ἐχθρική προφυλακὴ κυκλώσασα τὸ χωρίον ἐρρίφθη ἐπ' αὐτοὺς ἀντισταθέντας γενναίως καὶ ἐφόνευσεν ἱκανούς, ἀλλ' οἱ σημαντικοί, ἔριπποι ὄντες, διεσώθησαν ὅλοι ἀβλαβεῖς. Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ πρώτη Ἑλλήνων καὶ Τούρκων σύγκρουσις ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς ταύτης.

Ἐν τοσοῦτῳ, ἐπαιρόμενοι οἱ ἐχθροὶ ὡς μηδαμοῦ εὐρόντες ἀντίστασιν, ἀνέβαιναν εἰς Ἄργος ὡς εἰς πανήγυριν. Τόσον δὲ ἐπαρῶνθησαν, ὥστε μόνοι οἱ ἀποσπασθέντες 50 ἵππεῖς, οἱ φέροντες τὰς ἀγαθὰς ἀγγελίας εἰς Ναύπλιον, εἰσῆλθαν εἰς Ἄργος πρὶν φθάσῃ ὁ στρατός, καὶ διέμειναν, τόσον ὀλίγοι, ἄροδοι ἐν τῇ ἐχθρικῇ ἐκείνῃ πόλει ὡς ἐν ἰδίᾳ. Τοῦτο ἰδὼν ὁ πλήρης τόλμης καὶ ζήλου Καρίγιαννης ἀνωθεν τῆς ἀκροπόλεως ἐξηλθεν ὅλος ὀργή, καὶ ἐντυχὼν τινὰς Ἀργεῖους τοὺς ἐπέπληξεν, ὅτι ἄφησαν τὴν πατρίδα των εἰς τὴν διά-

κρισιν τόσον ὀλίγων ἐχθρῶν. Ἐπιλοτιμήθησαν οἱ ἐπιπληχθέντες, ὥρμησαν μετὰ τῶν περὶ τὸν Καρίγιαννην ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς, ἐρόνευσάν τινας, τοὺς δὲ λοιποὺς ἀπεδίωξαν. Τούτου γενομένου, ὁ γενναῖος Καρίγιαννης ἀνέβη πάλιν εἰς τὴν ἀκρόπολιν ὑπὸ τὴν σημαίαν του.

Ὁ δὲ Κολοκοτρῶνης (δ), διατρέγων ἔτι ἐν Τριπολιτῶν, ἔμαθε τὴν εἰς Ἀργολίδα εἰσβολὴν τοῦ Δράμκλη καὶ τὴν εἰς τὰ πλοῖα καταφυγὴν τῆς Κυδερνήσεως, καὶ ἰδὼν τὸν κίνδυνον τῆς πατρίδος ἐδόθη ὅλος εἰς ὑπεράσπισιν τῆς πρόθυμον συνεργὸν εὐρὼν τὴν Γερουσίαν (ε) κατεβαλοῦσαν ἔκτοτε πᾶσαν φροντίδα εἰς ἀσφάλειαν τοῦ Κράτους· ἔγραψε παντοῦ, ἐφοβέριζεν, ἐνήργει,

Ὁ Μυστράς

ἐδείκνυνεν ἄκραν ἀφοδίαν ἐν μέσῳ τοῦ ἐπικρατοῦντος γενικοῦ φόβου, διέταξε τὸν μὲν Πλαπούταν νὰ ἔλθῃ μετὰ 500 πλησίον τοῦ Ἀργους καὶ τοποθετηθῇ ἐν Σχοινοχωρίῳ (ζ), τὸν δὲ Ἀντώνην Κολοκοτρῶνην νὰ μεταβῇ μετὰ 400 εἰς τὸν ἄγιον Γεώργιον· ἐξῆλθε δὲ καὶ αὐτὸς τῆς Τριπολιτσᾶς πρὸς τοὺς Μύλους.

Ὁ δὲ Ὑψηλάντης, διατρέγων ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμκλη ἐν Ἀργεῖ, κατέκρινεν ὡς ἄνανδρον τὴν εἰς τὰ πλοῖα καταφυγοῦσαν Κυδερνήσιν, καὶ πρόθυμος νὰ τρέξῃ εἰς βοήθειαν τῆς κινδυνευούσης πατρίδος ἀνέβαινεν εἰς Τριπολιτσάν πρὸς ἐντευξίν τῶν μὴ μετατροπισάντων γερουσιастῶν καὶ τοῦ Κολοκοτρῶνη καὶ εἰς σύσκεψιν περὶ τοῦ πρᾶκτέου· ἀνέβαιναν δὲ ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ συγχρόνως ἐκ τῶν Μύλων καὶ ὁ Πετρόμπεης καὶ ὁ Κρεβδατᾶς προεστῶς τοῦ Μυστρά, καὶ ἀπῆντησαν ὅλοι τὸν Κολοκοτρῶνην κατὰ τὸ Τχ-

Θούλι· ἐκεῖ συσσεφθεντες ἔκριναν πρὸ παντὸς ἀναγκαῖον νὰ καταλάβωσι τὴν ἔρημον καὶ ἀνώχυρον ἀκρόπολιν τοῦ Ἄργους εἰς ἐπασχόλησιν τοῦ ἐχθροῦ ἐντὸς τῆς Ἀργολίδος ὀλίγας ἡμέρας, ἕως οὗ λάβωσι καιρὸν καὶ συνάξωσι στρατιώτας· εἰς ἀντίστασιν, διότι οἱ Τούρκοι σπανίως ἀφίνουν ὀπισθὲν τῶν ἐχθρῶν συσσωματωμένους. Εἰς κατάληψιν δὲ αὐτῆς ἐστάλησαν ὁ Μαρμπι-

Ἰωάννης Μαυρομιχάλης.

τσιώτης, ὁ Κατσίκος, ὁ Κουμουστιώτης καὶ ὁ Ζαχαρόπουλος μετὰ 200 στρατιωτῶν. Οὗτοι φθάσαντες πλησίον τῆς ἀκροπόλεως ἠπόρησαν καὶ ἐχάρησαν ἰδόντες κυματίζουσιν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ἐλληνικῆς σημαίας, εἰσῆλθαν προθυμότεροι, ἠσπάσθησαν ἐγκαρδίως τὸν Καρίγιαννιν καὶ κατέλαβαν καὶ καὶ τὴν ὑπ' αὐτὴν Μονὴν τῆς Κεκρυμμένης. Κατόπιν τῶν ῥηθέντων ὀπλαρχηγῶν ἀνέδωσαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Γεωργάκης καὶ Ἰωάννης Μαυρομιχάλης καὶ ὁ Πάνος Κολοκοτρώνης, ὥστε ὅλη ἡ ἐν αὐτῇ φρουρὰ συνίστατο ἐξ 700 ἐπιλέκτων.

Τὴν 10 ἐχύθη ὅλος ὁ ἐχθρικός στρατὸς εἰς Ἀργολίδαν, ὅπου καὶ ἐστρατοπέδευσε· τὴν δὲ 12 ἔφθασεν ὁ ἀρχιστράτηγος εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ἄργους· καὶ ὁ μὲν Ἀργεῖος Ἀλῆς, παραλαβὼν ἵππεις τινὰς εἰσῆλθεν ὑπὸ τὸν κρότον τῶν κωνίων εἰς Νάυπλιον, ὁ δὲ Δράμαλης ἐπολιόρκησεν εὐθὺς στενῶς καὶ ἐπολέμει τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Ἄργους καὶ τὴν Μονὴν τῆς Κεκρυμμένης.

Ἀφ' οὗ δὲ οἱ συνελθόντες εἰς Ταβούλι διεχωρίσθησαν, ὁ Κολοκοτρώνης ἐκίνησε πρὸς τὸν ἅγιον Γεώργιον διὰ τοῦ Τουρνικίου, θέλων νὰ παρατηρήσῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὰ κινήματα τοῦ ἐχθροῦ· εὐρὼν δὲ καθ' ὁδὸν ἐν τῇ χωρίῳ τοῦ Μυλάνδρινου Τούρκους (ἡ) ἐκ τῶν τοῦ Δράμαλης, ἐλθόντας ἐπὶ λαφυραγωγία, τοὺς ἔκαυσε κλεισθέντας ἐν τινι οἰκίᾳ καὶ μὴ θελήσαντας νὰ παραδοθῶσιν. Ἐτοποθέτησε δὲ τὸν μὲν Ἀντώνην Κολοκοτρώνην καὶ ἄλλους τινὰς ὀπλαρχηγούς, ἔχοντας ὅλους 500, κατὰ τὰ Δερβενάκια, τὸν δὲ Γεωργίον Ἀλωνιστιώτην καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ κατὰ τὸν ἅγιον Γεώργιον, ὅπου διέμεινε πρὸς καιρὸν καὶ αὐτός.

Ὁ δὲ Πετρόμπεης ἐπανῆλθεν εἰς τοὺς Μύλους, ὅπου ἦσαν καὶ πρὸ τῆς

εἰσβολῆς τοῦ Δράμακῃ ἱκανὰ στρατεύματα συνηθροισμένα εἰς λαφυραγωγίαν ἐπὶ τῇ προσδοκωμένῃ πτώσει τοῦ Ναυπλίου καὶ ὅπου συνήρχοντο καθ' ἡμέραν καὶ ἄλλα. Κατεῖχαν δὲ τὰ στρατεύματα ταῦτα τὴν θέσιν τῶν Μύλων καὶ τὴν τοῦ Κεφαλαρίου τὴν ἐν τῇ ὑπωρεῖα τοῦ Χάρου, ὅπου ἀναψαίνονται τὰ νερά τοῦ ἀπὸ τῆς Στυμφάλης λίμνης πηγάζοντος Ἑρασίνου, καὶ ὑπὸ γῆν μέχρι τῆς θέσεως ἐκείνης ῥέοντος. Τὸ σχέδιον δὲ τῶν ἀρχηγῶν Ἑλλήνων ἦτο νὰ κλείσωσι τὰς ἐξόδους τῶν ἐχθρῶν καὶ νὰ τοὺς λιμοκτονήσωσιν ἐντὸς τῆς Ἀργολίδος μὴ εὐρίσκοντες τροφάς, διότι οἱ Ἕλληνες ἐπρόλαβαν καὶ τὰς ἔκασαν. Ἐν τούτῳ οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει τοῦ Ἄργου καὶ οἱ ἐν τῇ Μονῇ τῆς Κεκρυμμένης ἐπροκάλουν εἰς μάχην ἄνωθεν τοὺς ἐχθροὺς τουφεκίζοντες. Οἱ Τοῦρκοι, ἅψ' οὐ τοῖς ἐπρόλαβαν νὰ προσκυνήσωσι καὶ δὲν εἰσηκούσθησαν, ἐκανονοδολοῦν τὴν Κεκρυμμένην ἀπὸ τοῦ Φορονέως καὶ ἐτουφεκίζαν νύκτα καὶ ἡμέραν καὶ τὴν ἀκρόπολιν ἐπέμειναν δὲ πολεμοῦντες ἄν καὶ οὐδεμίαν βλάβην ἐπροξένουν, διότι ἐπίστευαν, ὅτι οἱ Ἀργεῖοι καὶ ἄλλοι ἀπέθεσαν ἐν τῇ ἀκροπόλει τὴν πολυτίμον περιουσίαν των. Οἱ ἔγκλειστοι δὲν ἔπασχαν ἑλλειψιν τροφῆς, διότι ἐπρόλαβαν καὶ εἰσεκόμισαν ἐκ τῆς πόλεως, ἀλλὰ νεροῦ. Τοῦτο ἐγνώριζαν οἱ ἐν Μύλοις καὶ ἐν Κεφαλαρίῳ, καὶ πεπεισμένοι ὅτι δὲν ἐδύναντο οἱ ἔγκλειστοι ν' ἀνθέξωσι μέχρι πολλοῦ, καὶ βλέποντες περὶ ἑαυτοὺς ἱκανὰ στρατεύματα, ἀπεφάτισαν νὰ κινήθωσιν ἐπὶ τοὺς πολιορκητάς, καὶ εἰδοποίησαν καὶ τὸν ἐκ τῆς θέσεως τοῦ Σχοινοχωρίου εἰς τὴν τῶν Ἐκόδων, πλησιεστέραν τοῦ Ἄργου, μεταδάντα Πλαπούταν, ἵνα κινήθῃ καὶ αὐτὸς συγχρόνως. Τοιουτοτρόπως πεσόντες τὴν 15 Ἰουλίου πολλαχόθεν ἐπὶ τοὺς πολιορκοῦντας ἤνοιξαν τὴν ἀκρόπολιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ κατοχὴ τῆς ἦτο δι' οὗς εἴπαμεν λόγους εἰσέτι ἀνγκιστῆται, ἐξῆλθαν μόνον, κοινῇ γνώμῃ, ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Γεωργάκης Μυρομυχάλης, ὁ Πάνος Κολοκοτρώνης καὶ οἱ πλείστοι τῶν στρατιωτῶν· ἐναπέμειναν δὲ οἱ λοιποὶ ἀρχηγοὶ καὶ 250 στρατιῶται, δυνάμενοι δι' ἧς εἶχαν τροφῆς καὶ πόσεως, ἅψ' οὐ τόσον ἡλαττώθη ὁ ἀριθμὸς των, νὰ ἐνδιαμείνωσιν εἰσέτι ὀλίγας ἡμέρας, συνενόηθησαν δὲ νὰ ἔλθωσι καὶ ἐκ δευτέρου μετ' ὀλίγον οἱ ἔξωθεν εἰς βοήθειάν των. Τοιουτοτρόπως, χάρις εἰς τὴν ἀφροσύνην καὶ γενναιότητα τῶν ἀπομεινάντων ἐν τῇ ἀκροπόλει Ἑλλήνων, ἀσχολούμενος ὁ ἐχθρὸς εἰς τὴν πολιορκίαν αὐτῶν δὲν ἐπεχείρησε νὰ προχωρήσῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου. Διὰ τούτων τεχνασιμάτων ἐπροσπάθουν οἱ Ἕλληνες νὰ σταματήσωσι τὴν πρόσδον τοῦ δεινοῦ στρατοῦ, ὅτε αἰφνης ἐγνώσθη ὅτι πολυάρμενος ὁθωμανικὸς στόλος ἔπλεεν ἔξωθεν τῆς Ὑδρας σκοπεύων, ὡς ἐφαίνετο, νὰ εἰσπλεύσῃ τὸν Ἀργολικὸν κόλπον. Εὐχολον εἶναι νὰ φαντασθῇ τις τὸν εὐλογον φόβον τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν ἐπικίνδυνον ἐκείνην ὥραν, καὶ ἐξαιρέτως τὴν παραζάλην τῆς Κυβερνήσεως, οὔτε ἐπὶ τῆς ξηρᾶς θεωρούσης ἑαυτὴν ἀσφαλῆ, οὔτε ἐντὸς τῶν πλοίων, ὅπου κατέφυγε, δυναμένης πλέον νὰ διαμένῃ. Καλῇ τύχῃ ὁ στόλος, ὡς ἂν δὲν ἐφρόντιζε περὶ τῶν συμφερόντων τοῦ Κράτους, ἢ ὡς ἂν ἦτο ξένος ὁ ἐπὶ τῆς Ἀργολίδος ἀγῶν, ἀντὶ νὰ εἰσπλεύσῃ καὶ συμπράττων

μετὰ τοῦ στρατοῦ καταστρέψῃ διὰ μιᾶς τὰ πάντα, ἐξηκολούθησεν ἡσύχως τὸν πλοῦν πρὸς τὰς Πάτρας, ἵνα παραλάβῃ τὸν ἐκεῖ διατρίβοντα Μεχμέτπασαν διαδεχθέντα τὸν ἐν Χίῳ θανατωθέντα Καπητάμπασαν.

Διασκεδασθέντος τοῦ μεγίστου τούτου κινδύνου, οἱ ἐν Μύλοις καὶ ἐν Κεφαλαρίῳ ἐστρατοπεδευμένοι Ἕλληνες, ἀναλογισθέντες ὅτι ἡ ἐξοδος τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει ἀπομεινάντων δὲν ἐπεδέχετο περαιτέρω ἀναβολήν, ἐκίνησαν εἰς λύτρωσίν των ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀντώνη Μαυρομιχάλη τὴν 19, καλέσαντες, ὡς καὶ πρότερον, τὸν Πλαπούταν ὅπως συμπράξῃ, Ἄλλ' οὗτος δὲν εἰδοποιήθη ἐν καιρῷ, ὥστε ὅλον τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν ἔπεσεν ἐπὶ τοὺς ἐλθόντας ἐκ Μύλων καὶ Κεφαλαρίου.

Ἀνῆγειραν οἱ πολιορκοῦντες καὶ πολεμοῦντες τὴν ἀκρόπολιν Τοῦρκοι πρὸς τοῖς ἄλλοις ἓνα προμαχῶνα ὑπ' αὐτήν, ὑπερενοχλοῦντες τοὺς πολιορκουμένους. Ἄλλ' οἱ πολιορκούμενοι, τουφεκίζοντες ἄνωθεν, ἠνάγκασαν τοὺς κατέχοντας αὐτὸν νὰ τὸν ἐγκαταλείψωσι, καὶ ἐνέθεσαν τὸν Βοῦδῆν Μαυρομιχάλην. Ὁ φιλοκίνδυνος οὗτος ἀνὴρ ἐξῆλθε, διαρκούσης τῆς μάχης, μετὰ 40 ἀκολουθῶν ξιφῆρης καὶ ἔπεσεν ἐπὶ τοὺς πλησίον του ὀλίγους ἐχθρούς. Ἄλλ' οἱ λοιποὶ Ἕλληνες, μὴ ἠξεύροντες ὅτι ὁ προμαχὼν κατελήφθη ὑπὸ τῶν συναδέλφων των, ἐξέλαβαν τοὺς ἐντὸς ὡς ἐχθρούς· καὶ βλέποντες αὐτοὺς μὲν διασκορπίζοντας τοὺς πλησίον αὐτῶν, ἄλλοθεν δὲ γενειοφόρον στρατιώτην, ἣ κατ' ἄλλους παπᾶν, βασιτώντα σημαίαν καὶ φεύγοντα, ἐτράπησαν ὅλοι εἰς φυγὴν. Τότε οἱ ἐχθροί, βλέποντες τοὺς Ἕλληνας φεύγοντας, ἔπεσαν ἔφιπποι καὶ πεζοὶ κατόπιν των καὶ τοὺς κατεδίωξαν προσπαθοῦντας νὰ διασωθῶσιν ἐπὶ τοῦ Χάρου· ἐφόνευσαν δὲ 153, καὶ ἐπλήγωσαν 64. Μετὰ τὴν ἀπροσδόκητον τάυτην τροπὴν καὶ φθοράν τῶν Ἑλλήνων οἱ μὲν Τοῦρκοι ἐπανῆλθαν εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ἀργους, οἱ δὲ Πελοποννήσιοι, ἰδόντες τόσον ἀριθμὸν πεσόντων καὶ πληγωθέντων ἀδελφῶν, συνήχθησαν πάλιν εἰς Κεφαλάρι· ἔντρομοι. Ἐν τοσοῦτῳ οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει ἐφαίνοντο μηδεμίαν πλεον ἔχοντες ἐλπίδα σωτηρίας.

Ὁ δὲ κατὰ τὸν ἄγιον Γεώργιον Κολοκοτρώνης μαθὼν τὸ δυστύχημα μετέβη τὴν ἐπαύριον (20 Ἰουλίου) εἰς Μύλους, ὅπου ἐκτὸς τῶν ἡττηθέντων σωμαίων ἤυρε καλὴν τύχην 1300 Ἀρκαδίους φθάσαντας μετὰ τὴν μάχην· θέλων δὲ νὰ θαρρύνῃ τοὺς δειλιάσαντας, ἀνέβη ἐπὶ τινος ὑψώματος καὶ ἐφλόγισε τὰς καρδίαις τῶν ἀκροατῶν του διὰ τῶν σφοδρῶν ἐπιπλήξεών του, διὰ τῶν πατριωτικῶν προτροπῶν του καὶ δι' ὃν ἔδωκε χρηστῶν ἐλπίδων· καί, ἐπειδὴ τότε ἐπρόκειτο πρὸ παντὸς ἄλλου νὰ προφθάσῃ· καὶ σώσῃ τοὺς ἐν τῇ ἀκροπόλει, ἐκίνησαν τὴν αὐτὴν ἐσπέραν τὰ στρατεύματα ὑπὸ τὸν Κόλοκοτρώνην· καὶ τὴν μὲν πρώτην καὶ δευτέραν νύκτα ἡκροβολίσθησαν ἀνεπιτυχῶς. Τὴν δὲ τρίτην, διαρκούντος τοῦ συνήθους ἀκροβολισμοῦ, ἔλαβαν οἱ ἐγκλειστοὶ καιρὸν καὶ ἐξῆλθαν ὅλοι σχεδὸν σῶσι. Παρέδλεψαν δέ, ὡς φαίνεται, καὶ οἱ Τοῦρκοι, ὡς ἔχοντες πρῶτιστον σκοπὸν τὴν διαρπαγὴν τῶν πρᾶγματων. Ὁ δὲ πρῶτος στήσας ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τὴν σημειαν Καρί-

γιαννης ἔτυχε κοιμώμενος τὴν ὥραν τῆς ἐξόδου. Ἐξυπνήσας δέ, καὶ ἰδὼν ἀσπροδοκῆτως ἑαυτὸν ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν καταγινομένων νὰ λαφυραγωγῶσιν ὅ,τι εὔρισκαν, διότι πολῖταιί τινες τοῦ Ἄργους εἶχαν τῷ ὄντι ἀποθέσει ἐν τῇ ἀκροπόλει πρὸς ἀσφάλειαν ἐπὶ τοῦ διασκορπισμοῦ των τὰ ἐπιπλάτων, ἔδραξε καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ προχείρου κακὰδιον, ἔχωσεν ἐν αὐτῷ ὅλην τὴν κεφαλὴν του ὥστε νὰ μὴ φαίνεται τὸ πρόσωπόν του, καὶ χειροκρατῶν οὐτιδανὰ σκευὴ ἐξῆλθε τῆς ἀκροπόλεως τὴν ἡμέραν, τραχυδῶν καὶ σκιρτῶν, διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν ὑπολαθόντων αὐτὸν ὡς ἓνα τῶν εἰσελθόντων Τούρκων μεταφέροντα εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ἄργους τὰ λάφυρά του.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ ἐστάλη ἐκ νέου πρεσβεία εἰς Ζάκυνθον ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ στρατιωτικοῦ τῆς Πελοποννήσου, ἐπικαλουμένη δι' ἐγγράφου τὴν προστασίαν τῶν Ἀγγλων· ἀλλὰ δὲν ἐνεκρίθη τὸ ἔγγραφον ὅπως ἦτο συντεταγμένον, καὶ ὁ πρεσβευτὴς Πονηρόπουλος ἐπανῆλθεν εἰς Πελοπόννησον πρὸς καταλληλοτέραν αὐτοῦ σύνταξιν.

Μετὰ δὲ τὴν εἰς Ἀργολίδα εἰσδολὴν τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ καὶ τὴν εἰς Ναύπλιον εἰσodon τοῦ Ἀλῆ ὡς φρουράρχου, ἡ περὶ παραδόσεως συνθήκη ἐλύθη, καὶ οἱ ἀκολουθήσαντες τὴν εἰσελθούσαν εἰς Ναύπλιον ἐπὶ καταγραφῇ τῶν πραγμάτων ἐπιτροπὴν, ἔνοπλοι ἕως τότε, ἀφωπλίσθησαν. Ἀλλὰ τὰ ἐντὸς τοῦ φρουρίου εὑρεθέντα μέλη τῆς ἐπιτροπῆς οὔτε ἐκακοποιήθησαν, οὔτε εἰς τὸν Δράμαλιν, ζητοῦντα αὐτά, παρεδόθησαν, διότι οἱ ἐν Ναυπλίῳ Τούρκοι ἐφοβοῦντο μὴ δώσωσι δικαίαν ἀπορμὴν καὶ ἀντικακοποιήσωσιν οἱ Ἕλληνες τοὺς παρ' αὐτοῖς ὀμηρεύοντας οἰκείους των· διέμεινε δὲ καὶ ὁ θαλασσοπόρος ὑποχείριος τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Δράμαλιν ἐπροσπάθησεν ἐν πρώτοις νὰ διαφθείρῃ τὴν φρουράν του· ἀφ' οὗ δὲ ἀπέτυχε, διέταξε τοὺς ἐν Ναυπλίῳ νὰ τὸν κανονοβολήσωσι, τοῖς ἔστειλε κανονοβολιστάς, καὶ οὕτω τὸ πρῶτ' τῆς 21 Ἰουλίου ἤρχισε σφοδρότατος κανονοβολισμός· κατέλαθε δὲ καὶ τὸ ἔξωθεν τοῦ τεύχους χωρίον Ἀριαν. Ἡ φρουρά τοῦ κανονοβολουμένου ὀχυρώματος συνίστατο τότε ἐκ τινων Κρανιδιωτῶν, ἀλλ' εἰσῆλθον εἰς ἐνίσχυσιν καὶ εἰς εὐστοχωτέραν χρῆσιν τῶν κανονίων οἱ φιλέλληνες Χάστιγξ, Χάνης, Ἀνεμάτος καὶ Γέρδης ὑπὸ τὸν Ἰορδάνην, ὃν διέταξεν ἡ Κυβέρνησις νὰ καύσῃ τὴν πόλιν τοῦ Ναυπλίου, δι' ἧς ἐπηγγέλλετο πυροτεχνίας· ἀλλ' ὁ ἀρχηγὸς οὗτος ἔγεινεν ἀφαντος ἐλθούσης τῆς εἰδήσεως ὅτι εἰσέπλεεν ὁ ἐχθρικός στόλος, διέμειναν ὅμως οἱ ἄλλοι Ἕλληνες καὶ φιλέλληνες κανονοβολοῦντες καὶ κανονοβολούμενοι. Ὁ πόλεμος δὲ οὕτως, συχνῶς καὶ σφοδρῶς ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐπαναλαμδανόμενος, δὲν ἔπαυσε εἰμὴ τὴν 25 ἐπὶ τῇ ἐκτενεῖ αἰτήσει τῶν Ναυπλιέων, οἵτινες βλέποντες φθειρομένους τὰς οἰκίας των ἐδικαιολογοῦντο πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ὅτι κατὰ διαταγὴν τοῦ Δράμαλιν καὶ ὄχι κατ' ἰδίαν θέλησιν ἤρχισαν τὰς ἐχθροπραξίας. Ἐν τῷ διαστήματι ὅμως τούτῳ ἔπαθαν τὰ τεῖχη τοῦ θαλασσοπύργου, καὶ κατεστάθησαν ἀχρηστα καὶ τινα τῶν κανονίων του, ἀλλ' οὐδεὶς τῶν ὑπερασπιστῶν του ἐφρονεύθη· δύο μόνον Κρανιδιώται ἐπληγώθησαν.

Εἶδामεν πόσον ταχεῖα ἦτον ἡ πρόοδος τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ. Ἐν διαστήματι δύο ἐβδομάδων, ἀπ' οὗ ἐπέρασε τὸν Σπερχειόν, ἔφθασεν εἰς Ἀργολίδα· ἀλλὰ δύο ἐβδομάδας ἐνδιέμεινεν ἀργός. Τροφάς δὲν ἡῦρε διόλου (θ), καὶ ὅσον πολλαὶ καὶ ἂν ἦσαν ὅσας ἔφερε κατηναλίσκοντο ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ὑπὸ τοῦ πλῆθους· ἀλλ' εἰς ἐξαφάνισιν αὐτῶν συνέντρεξε καὶ ἡ πολλὴ κατὰχρησις. Τὸ κρέας ἐπωλεῖτο 30 παράδας ἢ ὁκά ἐν Ἀργεὶ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς εἰσβολῆς, ἀλλὰ μετὰ δεκαπενθήμερον κρέας σχεδὸν δὲν εὕρισκετο. Ἐδόθησαν δὲ καὶ ἱκαναὶ τροφαὶ εἰς χρῆσιν τῶν ἐν Ναυπλίῳ, καὶ τὸ στρατόπεδον ἤρχισε νὰ πεινᾷ καὶ δὲν εὕρισκεν ἐπὶ τῆς ἀργολικῆς πεδιάδος εἰς τροφήν του εἰμὴ ἄωρα σταφύλια πρόξενον πυρετῶν, πολλάκις δὲ καὶ θανάτων, διότι οἱ Ἕλληνες ἐνέδρευαν ἐντὸς τῶν ἀμπέλων καὶ ἐφόνευαν καθ' ἡμέραν πολλοὺς. Οὐδὲ νερὸν εἶχαν ἐν ἀφθονίᾳ, διότι δὲν ἔβρεξε τὸ θέρος ἐκεῖνο διόλου, καὶ τὰ πλεῖστα πηγάδια τοῦ Ἀργου ἐστέρφευσαν. Δι' ὅλα ταῦτα ὁ Δράμαλης ἐσκέπτετο σπουδαίως νὰ μεταβῇ εἰς ἄλλην ἐπαρχίαν καὶ ἐθεώρει μᾶλλον κατορθωτὴν καὶ ὠφέλιμον τὴν εἰς Κόρινθον ἐπάνοδόν του. Ἰπῆρχε δὲ καὶ ἀντιπολίτευσις ἐν τῇ στρατοπέδῳ του, κρυφίως ὑποθαλπομένη ὑπὸ τοῦ Χουρσῆδῃ φθονοῦντος τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ κατ' εὐθείαν ὑπὸ τῆς Πύλης ἀρχιστρατηγίαν καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἐκστρατείας του τιμὴν καὶ δόξαν. Ἡ ἀντιπολίτευσις δὲ αὕτη, καθὼς συμβαίνει ἐν ταῖς ἀποτυχίαις, ἐκορυφώθη, ἀπ' οὗ δὲν εὐδοκίμησεν ἡ ἐκστρατεία, καὶ διηγείρει πολλὴν κατακραυγὴν κατὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου. Τὸν ἐκἀκίζαν δὲ οἱ ἐναντίοι του ὅτι ὁ στρατὸς ἔπαθε, διότι δὲν ἠθέλησε νὰ δεχθῇ τὴν γνώμην τῶν προβαλόντων ἐν Κορίνθῳ νὰ μὴ βαδίσῃ ὅλος τὴν αὐτὴν ὁδόν· πολλοὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἠπειθοῦν ἀναφανδὸν εἰς τὰς διαταγὰς του· τινὲς δὲ καὶ ἀλληλομάχουν παρρησίᾳ, ὥστε τὸ Ἄργος κατήντησε θέατρον καθημερινῶν καὶ δεινῶν ἀταξιῶν. Τοιαύτη ἦτο ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἡ κατάστασις τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου.

Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης μὴ δυνάμενος νὰ βλάψῃ τοὺς ἐχθροὺς πολεμῶν, ἐσοφίζετο πῶς νὰ τοὺς φοβίσῃ· παρετήρησεν ὅτι ἔχασαν τὸ θάρρος καὶ ὑπώπτευσεν τὴν φυγὴν των· ἐπειδὴ δὲ ἤθελε νὰ τοὺς ἀποτρέψῃ τοῦ νὰ προχωρήσωσιν εἰς Τριπολιτσάν, διέσπειρε τὴν νύκτα τῆς 23 πολλοὺς στρατιώτας ἐπὶ τῶν πρὸς τὴν πόλιν ἐκείνην ὁρέων καὶ τοὺς διέταξε ν' ἀνάψῃ ἕκαστος καὶ νὰ διατηρήσῃ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς τρία πολυλαμπὴ πυρά. Ἐγένετο τὸ διαταχθὲν καὶ ἐπικνελήφθη καὶ τὴν ἐξῆς νύκτα, ὥστε οἱ Τοῦρκοι ὑπέλαβαν ὅτι συνέρβρευσαν πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος πλῆθῃ Ἑλλήνων, ἐφοβήθησαν καὶ δὲν ἐξῆλθαν τοῦ Ἀργου, ὡς συνείθιζαν. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης, ἄγρυπνος πάντοτε καὶ προσεκτικὸς, ἐσυμπέρανεν ἐντεῦθεν ἔτι μᾶλλον, ὅτι ἐμελέτων ταχέως νὰ φύγῃ, καὶ εἶπε τοῖς συναδέλφοις του ὅτι ἐθεώρει ἀναγκαῖον οἱ πολλοὶ νὰ διατηρήσωσι τὰς θέσεις τοῦ Κεφαλάριου καὶ τῶν Μύλων, εἰς ἐμπόδιον τῶν ἐχθρῶν, ἂν ἐδοκίμαζαν ν' ἀναβῶσιν ἐκεῖθεν εἰς Τριπολιτσάν, καὶ ὅτι ὀλίγοι ἦσαν ἱκανοὶ νὰ κλείσωσι τὰς μεταξὺ Ἀργου καὶ Κορίνθου

Ἑλληνόπαις ὑπερασπιζόμενος τὸν πατέρα του.

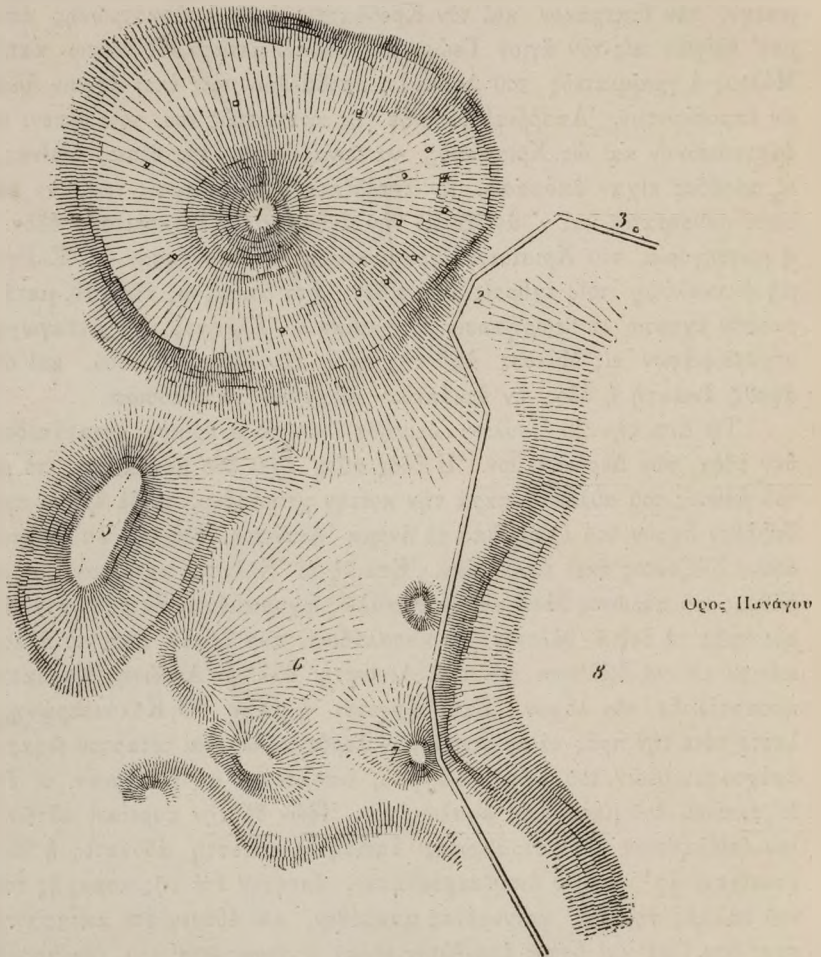
Ἐκ παλαιᾶς εἰκόνης.

στενοτοπίας εἰς πρόσκομμα τῆς εἰς Κόρινθον ἐπανόδου των ἦσαν δὲ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ὡς ὀκτακισχίλιοι ὀπλοφόροι Ἕλληνες ἐν τῇ Ἀργολίδι. Κατὰ τὴν γνώμην ταύτην οἱ πλείστοι ἔμειναν ὅπου ἦσαν ὑπὸ τὸν Πέτρομπεην, τὸν Γιατράκον καὶ τὸν Κρεβδατᾶν· ὁ δὲ Κολοκοτρώνης ἐπανῆλθε μετ' ὀλίγων εἰς τὸν ἅγιον Γεώργιον. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ κατέβη εἰς Μύλους ὁ γραμματεὺς τοῦ Δράμαλη προβάλλων τοῖς ἐκεῖ ἄρεσιν ἀμαρτιῶν, ἃν ἐπροσκύνουν. Ἀπορῥιφθεὶς δὲ τῆς προτάσεώς του, τοῖς εἶπεν, ὡς ὑπὸ ἐμπιστοσύνην καὶ ὡς Χριστιανός, νὰ δυναμώσωσι τὰς θέσεις ἐκείνας, διότι οἱ πασάδες εἶχαν ἀπόφασιν, ἃν ἀπερῥίπτετο ἡ πρότασίς των, νὰ ἐρρομήσωσι πανστρατιᾷ καὶ ν' ἀνοίξωσι τὴν ἄγουσαν εἰς Τριπολιτσάν ὁδόν. Ἄλλ' ἡ μυστηγορία τοῦ Χριστιανοῦ γραμματέως, ὃν ἐκράτησαν οἱ Ἕλληνες ἵνα μὴ ἀνακαλύψῃ τοῖς ἐχθροῖς ὅ,τι εἶδεν, ἦτο δολία, ὡς ἐδείχθη, μετὰ ταῦτα σκοπὸν ἔχουσα νὰ θεωρήσωσιν ἀναγκαίαν οἱ Ἕλληνες τὴν μεταγωγὴν τῶν στρατευμάτων εἰς Μύλους ἀπὸ τῆς πρὸς τὴν Κόρινθον ὁδοῦ, καὶ οὕτω ν' ἀφεθῇ ἀνοικτὴ ἡ ὁδός, ἣν ἐσκόπευαν οἱ ἐχθροὶ νὰ ὁδεύσωσι.

Τῷ ὄντι τὴν 26 Ἰουλίου ἐκινήθη ὅλον τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον πρὸς τὴν ὁδὸν τῶν Δερβενακίων. Ἡ ὁδὸς αὕτη ἔχει δύο μονοπάτια, τὸ μὲν ἐπὶ τοῦ βάθους τοῦ αὐλῶνος παρὰ τὴν κοίτην χειμάρρου, τὸ δὲ ἔρπον πρὸς τὴν δεξιόθεν ὄφρυν τοῦ ὄρους ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀἰσώστη, διὰ τὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Σώζοντος ἐκεῖ ἐκκλησίαν. Ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες κατεῖχαν τὴν ἐπὶ τοῦ βάθους τοῦ αὐλῶνος θέσιν καὶ ἦσαν καλῶς ὠχυρωμένοι, ἐστράφησαν οἱ Τοῦρκοι πρὸς τὰ δεξιὰ θέλοντες νὰ καταλάβωσι τινα λόφον πρὸς τὸ ἄλλο μονοπάτιον καὶ νὰ διέλθωσι διὰ τοῦ Ἀἰσώστη· ἀλλ' ὁ Ἀντώνης Κολοκοτρώνης προκατέλαβε τὸν λόφον. Ἐκεῖ ἤρχισεν ἡ μάχη Ὁ Κολοκοτρώνης ἐφύλαττε τότε τὴν πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῶν Δερβενακίων καὶ τέταρτον ὥρας αὐτῶν ἀπέχουσαν θέσιν τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ὑποπτεύων μὴ διέλθωσιν οἱ Τοῦρκοι δι' ἐκείνου τοῦ μέρους ὡς ὀμκλωτέρου. Ἰδὼν δὲ τὴν πᾶρειν αὐτῶν ἔστειλεν ἐπιδορῆθαι 800 στρατιώτας· ἐπειδὴ δὲ κατέστη ἀδύνατος ἡ θέσις, ἣν κατεῖχεν, ἅψ' οὗ 800 ἀπεμακρύνθησαν, ἔστησαν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ βουνοῦ πολλάς σημαίας φαινομένας μακρόθεν, καὶ ἔθεσεν ἐπὶ καταφρνοῦς μέρους ὅσα ζῶα καὶ ὅσους ἐπενδύτας εἶχαν οἱ στρατιῶταί του, ἵνα ὑπολάβωσιν ὅτι κάτωθεν ἐχθροὶ ὅτι κατεῖχαν τὴν ἀδύνατον ἐκείνην θέσιν πολλοὶ Ἕλληνες καὶ μὴ δοκιμάσωσι νὰ διαβῶσιν ἐκεῖθεν. Οἱ ἐχθροὶ ἐν τοσούτῳ πολεμοῦντες καὶ πολεμούμενοι ὀπισθεν καὶ ἐκ τῶν πλυχίων, καὶ φρονεούμενοι ἐπροχώρουν πρὸς τὸν Ἀἰσώστην, ὅπου δὲν ἦτον ἑλληνικὴ φυλακή.

Κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἔτυχαν ὁδεύοντες πρὸς τὴν Κόρινθον διὰ τοῦ Αἰνιορίου, δύο ὥρας ἀπέχοντος τῶν Δερβενακίων πρὸς τὰ δεξιὰ, ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Νικητάς καὶ ὁ Δικαῖος μετὰ 500 στρατιωτῶν, ἵνα τοποθετηθῶσιν ἐπὶ τῶν μεγάλων Δερβενίων εἰς ἀντίκρουσιν ἐπαπειλουμένης νέας εἰσβολῆς ἐχθρῶν. Οὗτοι, ἀκούσαντες πολὺν τουφεκισμὸν ἄνωθεν τῆς θέσεως ὅπου ἦτον ὁ Κολοκοτρώνης, ἐστράφησαν πρὸς τὰ ἐκεῖ ὑποπτεύοντες συμπλοκὴν· ἀλλὰ

δὲν ἐπρεχώρησαν, διότι ἀπαντήσαντες βοσκὴν ἔμαθαν, ὅτι ὀλίγοι Τούρκοι ἦλθαν πρὸς τὰ Δερβενάκια, καὶ ὅτι ἀκροβολισθέντες μετὰ τῶν φυλαττόντων

- 1 Ἀργιλόδουνο Καρπίσιοι καὶ Βοινίσιοι Ἀλωνισιῶται
- 2 Θέσις τῶν Καπετανέων
- 3 Χάνι τοῦ Ἀνέστη (Μύλος)
- 4 Δύο ζῶναι περιβολῶν ἐπὶ τοῦ Ἀργιλόδουνου. Εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους μεγάλο ταμποῦρι ὡς καταφύγιον
- 5 Θέσις τοῦ Θ. Κολοκυτρῶν
- 6 Χαμόκλαδα εἰς ἃ ἐκρίπτοντο οἱ στρατιῶται
- 7 Ἐκκλησίᾳς ἐνείπια
- 8 Βουνὸ εἰς ὃ ἐστρέψαν οἱ Τούρκοι διὰ τὸν Ἅγιον Σῶστην

Τὰ Δερβενάκια.

Τοπογραφικὸς χάρτης Φωτάκου.

τὴν θέσιν ἐκείνην Ἑλλήνων ἐπανῆλθαν εἰς Ἄργος. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ βοή τοῦ τουφεκισμοῦ δὲν ἔπαυεν, ἐστράφησαν πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος καὶ κατέλαβαν

τὰ ἔμπροσθεν τοῦ ἐχθροῦ. Ἐξακισχίλιοι Τοῦρκοι εἶχαν ἤδη διαβῆ καὶ πέσει εἰς Κουρτέσαν κακῶς ἔχοντες· ἀλλ' οἱ κατόπιν αὐτῶν ἐρχόμενοι ηὔραν τὴν ἔξοδον προκατειλημμένην ὑπὸ τῶν ῥηθέντων τριῶν γενναίων ἀρχηγῶν τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Τοῦρκοι πολεμούμενοι ἔμπροσθεν, ὀπισθεν, δεξιῇ καὶ ἀριστερᾷ, συνωθούμενοι καὶ συναγωνιζόμενοι νὰ περάσωσι καὶ αὐτοὶ εἰς Κουρτέσαν συνωρεύθησαν ἐπὶ τι βάραθρον ὑπὸ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἀἰσώστη καὶ ἐκεῖ ἠφανίσθησαν· σωρηδὸν ἔπιπταν ἐντὸς τοῦ βάραθρου φονευόμενοι· πολλοὶ ὑπεκφεύγοντες τὸν κίνδυνον ἐδοκίμαζαν ν' ἀναβῶσι ἔφιπποι τὰ ὄρη· ἄλλοι ὠδήγουν δι' ἐκείνου τοῦ μέρους φορτωμένους ἵππους καὶ καμήλους· ἀλλ' οἱ ἵπποι καὶ αἱ κάμηλοι ὀλισθαίνοντες ἐκρημνίζοντο· ὥστε ζῶα, ἄνθρωποι, φορτία καὶ λίθοι ἔπιπταν ἐπὶ ζώων, ἀνθρώπων, φορτίων καὶ λίθων. Ὁ ὀλίγος ὅμως ἀριθμὸς τῶν ἔμπροσθεν Ἑλλήνων δὲν ἦτον ἱκανὸς νὰ ἐμποδίσῃ ὀλοτελῶς τὴν διάβασιν τόσων ἐχθρῶν, διὰ τοῦτο πολλοὶ αὐτῶν διεσώθησαν ὡς καὶ οἱ πρὸ αὐτῶν εἰς Κουρτέσαν. Ὑπερτρισχίλιοι ἐλογίσθησαν οἱ ἀπολεσθέντες ἐχθροί· ἔπесαν δὲ τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων μέγας ἀριθμὸς ζώων καὶ ἀπειρα καὶ πολύτιμα ἄλλα λάφυρα. Οἱ δὲ διασωθέντες εἰς Κουρτέσαν ἐπὶ τῆς πρώτης καὶ δευτέρας διαδόσεως ἐπανῆλθαν τὴν ἐπαύριον πρὸς τὸ στόμιον τῆς ἔξόδου εἰς βοήθειαν τῶν ὀπισθεν ἀπομεινάντων συναδέλφων των· ἀλλ' ἰδόντες τοὺς Ἑλληνας ἐτοίμους νὰ τοὺς ἀντικρούσωσι δὲν ἐπροχώρησαν. Ἐστειλε συγχρόνως καὶ ὁ φρούραρχος τῆς Κορίνθου τρία ἑλαφρά κονόνια πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος, ἀλλὰ καὶ ταῦτα εἰς οὐδὲν ἐχρησίμευσαν. Οἱ δ' ὀπισθεν ἐρχόμενοι Τοῦρκοι, ἐν οἷς καὶ οἱ πλείστοι τῶν πασάδων καὶ αὐτὸς ὁ Δράμαλης, ἰδόντες ὅσα ἔπαθαν οἱ προπορευθέντες, δὲν εἰσῆλθεν τὴν τεθλιμμένην ὁδὸν τῶν Δερβενακίων, ἀλλ' ἔμειναν ἐπὶ τῆς ἀπέναντι πεδιάδος καὶ ἔστειλάν τινες πρὸς τοὺς πλησιεστέρους Ἑλληνας ἵνα μάθωσι τίς ὁ ἀρχηγὸς των. Μαθόντες δὲ παρὰ τοῦ ἐκεῖ φυλάττοντος παπαῖ Δημήτρη Χρυσιδιτσιώτου ὅτι ἦτον ὁ Κολοκοτρώνης, τῷ ἐπρότειναν νὰ ἐξαγοράσωσι ἐλευθέραν τὴν δίοδον· ἀλλ' ἰδόντες ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ ἵππεις τινες Ἑλληνας καὶ τοὺς ὑπασπιστάς τοῦ Κολοκοτρώνη, Σπηλιωτόπουλον καὶ Φωτάκον, ἐρχομένους πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος, καὶ ὑπολαβόντες αὐτοὺς ἐρχομένους εἰς κατασκοπὴν, μὴ θέλοντες δὲ καὶ νὰ διανυκτερεύσωσιν ἐπὶ τῆς πεδιάδος, ἐπανῆλθαν εἰς Γλυκιάν πλησίον τοῦ Ναυπλίου· ὥστε οἱ ἐχθροί, ἔχοντες μεσότηχον τὰ φονικά Δερβενάκια, διηρέθησαν ἀκουσίως οἱ μὲν κατὰ τὴν Κουρτέσαν, οἱ δὲ κατὰ τὴν Γλυκιάν, ὅπου τοῖς συνέβη τὴν αὐτὴν νύκτα ἄλλο δυστύχημα ἐκληφθὲν ὡς κάκιστος οἰωνός· ἀναψε αἴφνης καὶ ἐκάη ἡ πυρίτις.

Ἐπειδὴ δὲν ἔμενε πλέον ἀμφιβολία, ὅτι οἱ Τοῦρκοι θὰ ἐπεχειρίζαν νὰ διαβῶσιν εἰς Κόρινθον θέλοντες καὶ μὴ θέλοντες, ἀνάγκη ἦτο νὰ προκαταλάβωσιν οἱ Ἑλληνες τὰς διόδους.

Τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν τῆς μάχης, ἦτο· τὴν 27, ἦλθαν εἰς τὸν τόπον τῆς καταστροφῆς ὁ Πλαπούτας, ὁ Δημήτρης Δηληγιάννης, ὁ Γιατράκος, ὁ Τσόκρης καὶ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ πρὸς ἀκριβῆ γνῶσιν τῶν ἐπὶ τῆς προτε-

ραίας. Συσκέψεως δὲ γενομένης περὶ τοῦ πρακτέου, ἀπεφασίσθη, ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ ἐν ἀγνοίᾳ: ποίαν τῶν ἀγούσων εἰς Κόρινθον ὁδῶν ἐσχόπευαν οἱ ἐχθροὶ νὰ διέλθωσιν, ὁ μὲν Γιατράκος καὶ ὁ Τσόκρης νὰ παραλάβωσιν ἀμέσως τὰ ἐν Ἄργει στρατεύματά των καὶ νὰ καταλάβωσι τὰς Μυκίνας, ὁ δὲ Ὑψηλάντης, ὁ Δικαῖος καὶ ὁ Νικήτας, ὁ διὰ τὰς κατὰ τὴν 26 ἀνδραγαθείας του ἐπονομασθεὶς Τουρκοφάγος, νὰ μείνωσι κατὰ τὸ Μπερπάτι καὶ Ἀϊνόρι, ὅπου μετέβησαν μετὰ τὴν μάχην, ὁ δὲ Πλαπούτας, ὁ Δηληγιάννης, καὶ ὁ Ἀντώνης Κολοκοτρώνης νὰ φυλάξωσι τὰ Δερβενακίᾳ· ὅλοι δὲ νὰ τρέξωσιν ὅπου φανῇ ὁ ἐχθρὸς. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐξεστράτευσεν πρὸς τὴν ὁδὸν τοῦ Ἀϊνορίου ἔλος· φθάσας δὲ εἰς Μπερπάτι ἐκτυπήθη ὑπὸ τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων. Ὁ Κολοκοτρώνης, νομίζων ὅτι οἱ περὶ τὸν Γιατράκον καὶ τὸν Τσόκρην κατέλαβαν τὰς Μυκίνας καὶ θὰ ἐπιπταν ὀπισθεν τοῦ ἐχθροῦ, ὥς προεσχεδίασθη, διέταξεν ἀμέσως τοὺς περὶ τὸν Πλαπούταν ν' ἀφήσωσι τὴν θέσιν τῶν Δερβενακίων καὶ νὰ τρέξωσιν ἀπέμπροσθέν του πρὸς τὴν Κλένιαν, κώμην τῆς ἐπαρχίας Κορίνθου. Ἀλλ' οὔτε οἱ περὶ τὸν Πλαπούταν ἔφθασαν ἐν καιρῷ ὅπου διετάχθησαν, οὔτε ὁ Γιατράκος καὶ ὁ Τσόκρης κατέλαβαν τὴν θέσιν τῶν Μυκηνῶν ἐπὶ λόγῳ, ὅτι ἡπειθήσαν οἱ στρατιῶταί των· τοιοιυτρόπως ἀπέτυχεν τὸ σχέδιον, καὶ οἱ ἐχθροὶ παθόντες πολλά, ἀλλ' ὀλίγα ὥς πρὸς ὅσα ἔπαθον οἱ συνάδελφοί των τὴν 26, διέβησαν τὰ στενὰ καὶ διεσώθησαν εἰς Κόρινθον, ὅπου μετ' ὀλίγον ἐστάλησαν ἐκ Πατρῶν πέντε πλοῖα φέροντα τροφάς εἰς χρῆσιν αὐτῶν καὶ τῶν ἐν τῇ Ἀχροκορίνθῳ ὧν ὑπὸ τὰς ὀφεις ὁ Μ. Τομπάζης, εἰσπλεύσας τὸν Σαρωνικὸν κόλπον πρὸ τινων ἡμερῶν καὶ ἀποβιβάσας εἰς Κεγχρεάς τὰ πληρώματα τῶν πλοίων του, ἤρπασεν ὅλας τὰς ἐναποτεθειμένας τροφάς καὶ ἄφηκε τὴν ἀπρονόητον ἐκείνην φρουρὰν σχεδὸν πεινῶσαν.

Τοιοῦτον ἀπέβη τὸ τέλος τῆς εἰς Ἀργολίδα ἐκστρατείας τοῦ πολυπληθοῦς τούτου ἐχθρικοῦ στρατοῦ, παθόντος τὰ πάνδεια ἐπὶ τῆς εἰς Κόρινθον ἐπιστροφῆς, διότι ὁ ἀρχηγός του, ἐπαιρόμενος ἐπὶ τῇ δυνάμει του, δὲν ἐφρόντισεν ἐπὶ τῆς ἐκεῖθεν εἰς Ἄργος ἀναβάσεως νὰ διατηρήσῃ τὰ μεταξὺ τῶν δύο πόλεων στενά. Τόσος δὲ τρόμος κατέλαβεν τὸν Δράμαλιν, ὥστε ἐγκατέλειπεν ἔξωθεν τοῦ Ναυπλίου ἐπὶ τῆς εἰς τὴν Γλυκιὰν ὑποχωρήσεώς του καὶ τὸ μόνον παρ' αὐτῷ ἐπὶ τῆς εἰς Ἀργολίδα εἰσβολῆς του κανόνι.

Ἀφ' οὗ δὲ οἱ Τούρκοι συνήλθαν ὅλοι εἰς Κόρινθον, ὁ Κολοκοτρώνης ὀρθῶς συλλογισζόμενος ἐσχεδίασε νὰ τοὺς ἀποκλείσῃ ἐντὸς ἐκείνης τῆς ἐπαρχίας διὰ ξηρᾶς (διότι ἡ θάλασσα τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου ἦτον ἀνοικτὴ δι' ἑλλειψιν ἑλληνικῶν πλοίων) καθὼς τοὺς ἀπέκλεισε πρὸ ὀλίγου ἐντὸς τῆς Ἀργολίδος· καὶ ἐπειδὴ μετὰ τὰς προῤῥηθείσας μάχας ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Νικήτας καὶ ὁ Δικαῖος μετέβησαν εἰς τὸν Ἴσθμὸν καὶ ἐκλείσαν τὰς διόδους ἐκείνας συνάξαντες καὶ τοὺς Δερβενοχωρίτας, ὁ Κολοκοτρώνης ἄφηκε ἱκανὴν φρουρὰν ἐπὶ τῶν μεταξὺ Κορίνθου καὶ Ἀργους διόδων, μὴ τυχὸν τὰς καταλάβωσιν οἱ Τούρκοι καὶ ἀνοίξωσι τὴν κοινωνίαν τῶν δύο ἐκείνων ἐπαρ-

χιῶν· αὐτὸς δέ, ὁ Γιατράκος, ὁ Πλαπούτσας, ὁ Δημήτρης Δηληγιάννης, ὁ Ἀντώνης Κολοκοτρώνης, ὁ Χρηστόπουλος καὶ ὁ Γενναῖος, ἔχοντες τρισχιλίους, ἐτοποθετήθησαν ἐν Σολίῳ, χωρίῳ πέντε ὥρας ἀπέχοντι τῆς Κορίνθου, ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν Ἀχαΐαν ὁδοῦ, δι' οὗ, ὡς ἐσυμπέρναν, ἐμελέτων οἱ Τοῦρκοι νὰ διαδῶσι. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἔφθασαν καὶ οἱ Πετμεζᾶδες μετὰ 500 εἰς Βάλτσας, χωρίον ἀπέχον τοῦ Σολίου μίαν ὥραν. Τὴν δὲ ἐπαύριον ὁ Κο-

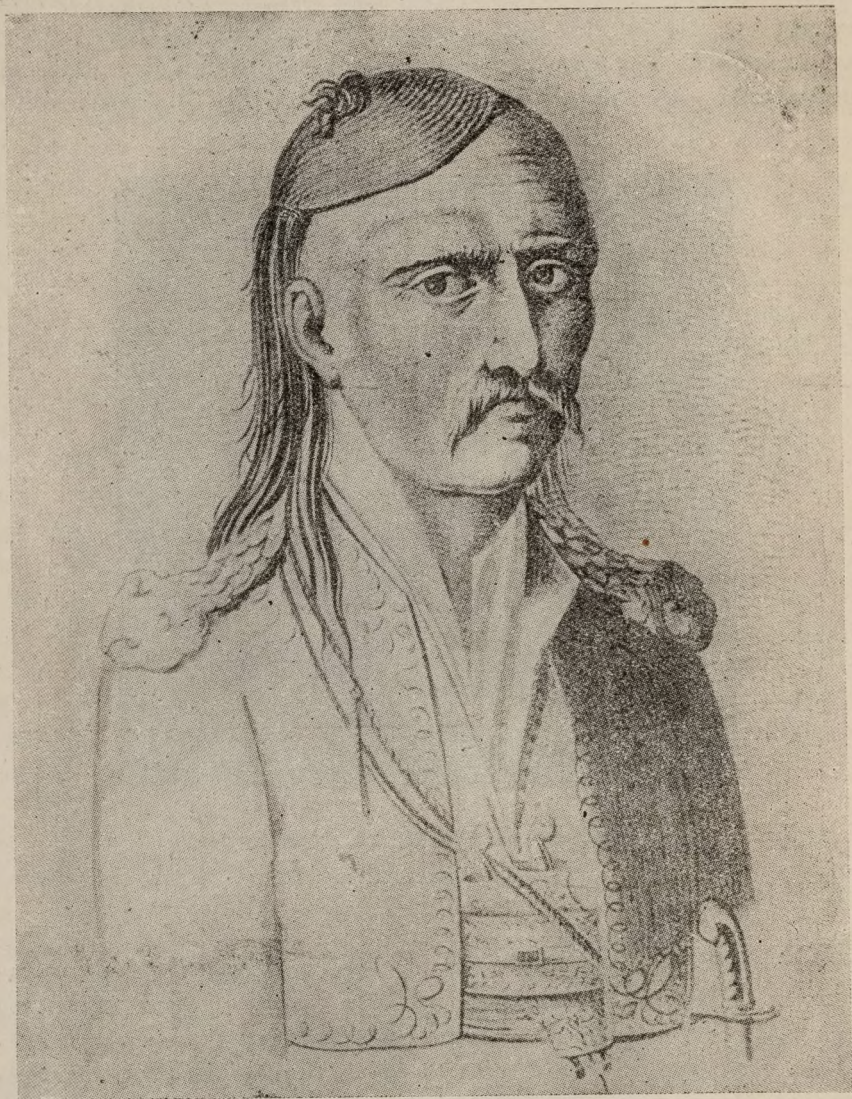
Ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τὰ Δερβενάκια

Σχεδιογράφημα Δ. Μπισκίνη.

λοκοτρώνης διέταξε τὸν Γεννηῖον καὶ τὸν Γιαννάκην Κολοκοτρώνην νὰ καταλάβωσι τὰ Βασιλικά, μίαν ὥραν καὶ τρία τέταρτα μακρὰν τοῦ λοιποῦ στρατοπέδου, ὡς προφύλακες. Διέδαινε κατὰ περίστασιν τὴν αὐτὴν ἡμέραν διὰ τῶν Βασιλικῶν ὁ Γάτσος ἐρχόμενος ἐκ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐνδιέμεινε καὶ οὗτος· ὥστε ἡ προφυλακὴ αὕτη συνηριθμείτο εἰς 1300. Τὴν δ' ἐπιοῦσαν νύκτα ὁ Κολοκοτρώνης διέταξε καὶ ἄναιψαν πολλοὶ πυρὰ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν βουνῶν εἰς ψευδῇ ἐπίδειξιν τῶν δυνάμεών του.

Τρισχίλιοι Τοῦρκοι ἵππεις καὶ πεζοί, ἐπανῆλθαν τὴν 4 Αὐγούστου εἰς Κλένιαν, ὅπου ὡς ἔμαθαν, ἦσαν συσσωρευμένοι τροραί. Τὴν θέσιν ἐκείνην κατεῖχαν 400 Ἑλληγες ὑπὸ τὸν Γεωργάκην Μαυρομιχάλην, τὸν Κατσάκον, τὸν Τσαλακρατῖνον καὶ ἄλλους. Οἱ ἐχθροὶ ἔτρεψαν διὰ μίας τοὺς Ἑλληνας,

τοὺς κατεδίωξαν, ἐκυρίευσαν τὴν κώμην καὶ παρ' ὀλίγον συνέλαβαν τὸν Μαυρομ:χάλην· ἀλλ' οἱ φυλάττοντες τὴν πλησίον θέσιν τοῦ ἁγίου Βασιλείου

Θ. Κολοκοτρώνης.

Κατὰ σχεδιογράφημα περιηγητοῦ.

Τριπολιτσιώται, ὡς 600, ὑπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς Ἀθωνασόπουλον, Λεβιδιώτην, Δαρειώτην καὶ Ῥιζιώτην, κατέβησαν ἐκεῖθεν δρομικῶς, κατέλαβαν τὸν ἔξωθεν τῆς κώμης ναὸν καὶ τὸν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς κώμης λόφον· ἐθάῤῥυναν τοὺς

φεύγοντας δι' οὗ ἔδειξαν αὐτοὶ θάρρους, τοὺς ἐπανάφεραν εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης, καὶ διὰ τῆς συμπράξεως αὐτῶν ἀπήλασαν τῆς κώμης ἀπράκτους τοὺς εἰς αὐτὴν εἰσελθόντας ἐχθρούς.

Τὴν δὲ 7 Αὐγούστου οἱ Τούρκοι, θέλοντες ν' ἀνοίξωσι τὴν εἰς Πάτρας ἄγουσαν ὁδόν, ἐξεστράτευσαν πρὸς τὸ μέρος τοῦ Κιάτου καὶ τῶν Βασιλικῶν, καὶ συνεκρούσθησαν μετὰ τῶν Ἑλλήνων πλησίον τῶν σταφιδῶνων, ἀλλ' ἐπανῆλθαν ἄπρακτοι εἰς Κόρινθον. Τὴν δὲ 12 ἐξεστράτευσαν πάλιν πανστρατιᾷ πρὸς τὰ Βασιλικά, ὅπου διέμενε ἡ προφυλακὴ, ἣτις ἀντέστη γενναίως, ἂν καὶ ὀλίγη· συνῆλθαν ἐκεῖ μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς μάχης καὶ τὰ ἄλλα ἑλληνικὰ στρατεύματα, καὶ ἡ τροπὴ τῶν Τούρκων ἐφαίνετο καὶ ταύτην τὴν ἡμέραν βεβαία· ἀλλὰ τινες ἐκ τοῦ τάγματος τοῦ Ἀναγνώστη Πετμεζᾶ, μαχομένου εὐτυχῶς, ἰδόντες ἵππον ἐντὸς σταφιδῶνος, ἀφελθέντα ὑπὸ τῶν Τούρκων ὡς δέλεαρ, ἔτρεξαν νὰ τὸν συλλάβωσι· καὶ αἰφνης ἀνέστησαν 60 Τούρκοι ἐνεδρεύοντες, καὶ ἔτρεψαν τοὺς ἀπροσέκτους τούτους Ἑλληνας εἰς φυγὴν φονεύσαντες ἓνα ἐξ αὐτῶν. Ἡ φυγὴ τῶν ὀλίγων Ἑλλήνων ἔφερε πανικὸν φόβον καὶ γενικὴν τροπὴν. Μόνοι δὲν μετετόπησαν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ τάγματος τούτου καὶ ὁ υἱὸς του παρκαλεύοντες καὶ τοὺς ἄλλους νὰ τοὺς μιμηθῶσιν, ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσαν καὶ ἀπέθνηκαν καὶ οἱ δύο μαχόμενοι. Οἱ δὲ Τούρκοι, ἐμψυχωθέντες ὑπὸ τοῦ κατὰ κράτος τὸ τάγμα τοῦτο πανικοῦ φόβου, ἔπεσαν πανστρατιᾷ ἐπὶ τὰ ἄλλα, ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τὰ ὑπὸ τὸν Γιατράκον καὶ Πλαπούταν καὶ ἐφόνευσαν δύο γενναίους ὑπερχηγούς, τὸν Γιαννετᾶν Μιστριώτην, τὸν Οἰκόνομον Παπᾶ Καλομοίρην καὶ ἱκανοὺς στρατιώτας. Μόνη ἡ ὑπὸ τὸν Γάτσον, Γενναῖον, καὶ Γιαννάκην Κολοκοτρώνην προφυλακὴ διετήρησε τὴν θέσιν τῆς καὶ ἐμπόδισε τὴν πρόοδον τῶν ἐχθρῶν. Τὸ ἀξιέπαινον παράδειγμα τῆς προφυλακῆς ἐπανήγαγε μετ' ὀλίγον εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης καὶ τοὺς ὑπὸ τὸν Γιατράκον καὶ Πλαπούταν, ἀκούσαντας τὰς πατριωτικὰς φωνὰς τῶν ἀρχηγῶν· καὶ οὕτως οἱ Τούρκοι ἰδόντες τοὺς Ἑλληνας ἐπανελθόντας εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης ὑπεχώρησαν. φονεύσαντες 53, ἀλλὰ πλειότεροι ἐφονεύθησαν ἐξ αὐτῶν. Ἐπανερχόμενοι δὲ εἰς Κόρινθον ἀπήντησαν καθ' ὁδὸν τοὺς περὶ τὸν Ἀντώνην Κολοκοτρώνην καὶ Ἀλωνιστιώτην, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἠνώχλησαν, ἂν καὶ τὸ μέρος ἦτον ἐπίπεδον. Μετὰ τὰς δύο ἀτυχεῖς δοκιμὰς ἀπηλπίσθησαν τοῦ νὰ σπάσωσι τὸν πρὸς τὴν Ἀχαΐαν στρατιωτικὸν τῶν Ἑλλήνων φραγμόν. Ἐχοντες δὲ τὴν θάλασσαν ἀνοικτὴν, καὶ λαμβάνοντες ἐκεῖθεν ἀνεμποδίστως τροφάς, ἔκριναν καλὸν ν' ἀναμείνωσι μέχρι τινός ἡσύχως τὰς ἐξωθεν δυνάμεις κατὰ τὰς ὑποσχέσεις τοῦ ἐν Λαρίσση Χουρσῆδη, καὶ τὸν εἰς τὸν Ἀργολικὸν κόλπον κατάπλουν τοῦ ἐμπροσθεν τῶν Πατρῶν στόλου των· ἀλλ' ἠνωχλοῦντο ἀκαταπαύστως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀρπάζοντων καθ' ἡμέραν τὰ ζῶα των.

Μετὰ δὲ τὰ συμβάντα ταῦτα ἡ Γερουσίᾳ τῆς Πελοποννήσου ἐψήφισε τὸν Κολοκοτρώνην, ἐπὶ τῇ αἰτήσει τῶν ἐν τῇ Κορινθίᾳ στρατευμάτων, ἀρχιστράτηγον διὰ τοὺς λαμπροὺς καὶ εὐτυχεῖς ἀγώνάς του. Ὁ δὲ νέος ἀρχιστρά-

τηγος, ἀφῆσας φρουράς ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω θέσεων καὶ δυναμώσας καὶ τὰς ἐπὶ τῶν μεταξὺ Κορίνθου καὶ Ἄργους στενοτοπιῶν, ἀνέβη εἰς Τριπολιτσάν, ὅπου ἡ Γερουσία καὶ ὁ λαὸς τὸν ὑπεδέχθησαν εὐγνωμονοῦντες καὶ ἀγαλλόμενοι.

Θεόκλητος Φαρμακίδης.

ἐχθρὸν ἐπερχόμενον, διεσκορπίσθη· οἱ δὲ Τούρκοι κατέλαβαν τὴν θέσιν ἐκείνην.

Διέτριβε πρὸ τινων ἡμερῶν ἐν Ξηροχωρίῳ ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης, ὅστις μεταβάς εἰς Λιθάδας καὶ ἐφοδιασθεὶς διὰ γραμμμάτων τοῦ Ἀρείου Πάγου μετέβη τὴν 30 Ἰουνίου εἰς Σκιάθον, ἵνα πείσῃ καὶ μεταρέρῃ εἰς Εὐβοίαν τοὺς ἐκεῖ μετὰ τὴν ἐν Κασσάνδρᾳ, Ναούσῃ καὶ Ὀλύμπῳ καταστροφὴν τοῦ ἀγῶνος ὑπὸ διαφόρους ὀπλαρχηγούς καὶ ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ Διαμαντῆ μετὰ πάντας πολεμικοὺς ἀνδράς τοῦ Ὀλύμπου. Ἐπέστησαν οἱ ἄνδρες οὗτοι, κατέπλευσαν 600 πλησίον τῶν Βρυσακίων κατεχομένων ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀπέβησαν εἰς τὴν ξηράν, καὶ διὰ τοῦ σφοδροῦ κανονισμοῦ τοῦ ὑπὸ τὸν Ἀρείον Πάγον διατελοῦντος καὶ καταπλευσάντος ἐκ Λιθάδας πλοίου τοῦ Βισδίζη, ἀπεδίωξαν τοὺς Τούρκους τῆς θέσεως ἐκείνης καὶ ἐτοποθετήθησαν αὐτοί. Οἱ Τούρκοι κατέφυγαν εἰς τὸ φρούριον κακῶς ἔχοντες, τὴν δὲ ἐπιούσαν συσσωματωθέντες πάμπολλοι ἐπεξήλθαν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ἐπανήλθαν πάλιν περὶ τὴν ἐσπέραν εἰς τὸ φρούριον. Τὰ αὐτὰ ἔπραξαν καὶ ἔπαθαν καὶ τὴν ὕστεραίαν καὶ ἔκτοτε περιωρίσθησαν ἐντὸς τοῦ φρουρίου. Οἱ δὲ ἐντόπιοι Χριστιανοὶ θαρρύνοντες, χάρις εἰς τοὺς Ὀλυμπίους, συνήλθαν πάλιν εἰς Βρυσάκια, ὅπου μετέβησαν καὶ πρόκριτοι τοῦ βορείου μέρους τῆς Εὐβοίας· ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν τὸ ὑπὸ τόσον αἰσίους οἰωνοὺς νεοσυστηθὲν στρατόπεδον τοῦτο διελύθη ἐντὸς ὀλίγου· διότι οἱ μὲν Ὀλύμπιοι ἀπῆλθον πολλὰ, οἱ δὲ ἐντόπιοι δὲν εἶχαν νὰ τοῖς δώσωσιν εἰμὴ ὀλίγα. Ἀναχωρήσαντες δὲ οἱ 600 Ὀλύμπιοι εἰς Ὠρεόν, διέμειναν ἐκεῖ βουλευόμενοι περὶ τοῦ πρακτέου· ἔφθασε καὶ ὁ μὴ συναποπλεύσας γενικὸς ἀρχηγὸς τῶν Διαμαντῆς· τοὺς ἐπρόφθασαν καὶ τινες στα-

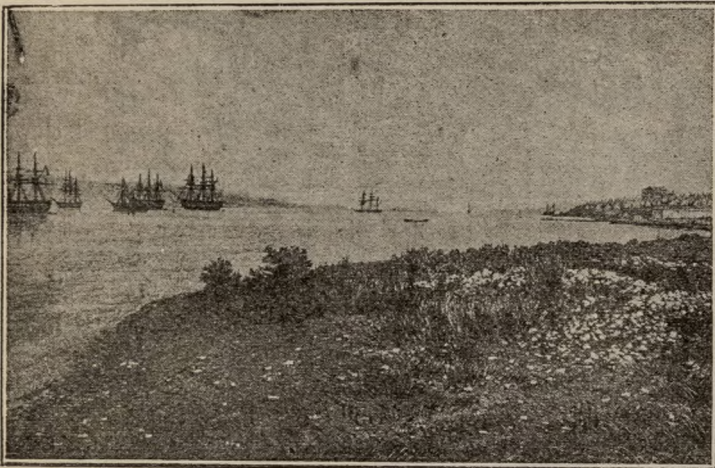
Ἡ ἀποτυχία τῆς μεγάλης ταύτης ἐχθρικής ἐκστρατείας ἐδόξασε διακίως τοὺς Πελοποννησίους.

Ὁ δὲ Τσαρκατοῦ - Ἀλήπασας ὁ ἀποχωρισθεὶς τοῦ ὑπὸ τὸν Δράμακην γενικοῦ στρατοπέδου πρὸ τῆς εἰς Πελοπόννησον εἰσβολῆς του, ἀρ' οὗ εἰσηλθεν εἰς Χαλκίδα, παρέλαβε τοὺς στρατιώτας του καὶ τοὺς ἐν τῇ φρουρίᾳ ἐκείνῃ διαμένοντας καὶ ἐξεστράτευσεν πρὸς τὰ Βρυσάκια, ὅπου ἦτο τὸ ἑλληνικὸν στρατόπεδον. Ἀλλὰ τὸ στρατόπεδον τοῦτο μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀγγελῆ δὲν εἶχεν ἄξιον ἀρχηγόν· διὰ τοῦτο, μόλις εἶδε τὸν

λέντες πρὸς αὐτοὺς παρὰ τοῦ Ἀρείου Πάγου· μετέβησαν καὶ οἱ πρόκριτοι τοῦ τόπου, καὶ συμφωνίας γενομένης ἐπανῆλθαν οἱ Ὀλύμπιοι εἰς Βρυσάκια ὑπὸ ταχτὸν κατὰ μῆνα μισθὸν καὶ ἔστησαν ἐκ νέου τὸ στρατόπεδον ὑπὸ τὸν Διαμαντῆν.

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τὸ ἀνατολικὸν τῆς Εὐβοίας μέρος. Ἴδου δὲ καὶ τὰ κατὰ τὸ δυτικόν.

Μετὰ τὴν πρὸς τὰ μέρη τῆς Καρύστου ἦτταν τῶν Ἑλλήνων, καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἀναχώρησιν τῶν ἔξωθεν ἐλθόντων ὀπλοφόρων, ἐναπέμεινεν ὁ ἐντόπιος ὀπλαρχηγὸς Κριεζιώτης, περιφερόμενος, ὡς εἴρηται, τὰ βουνὰ τῆς Ἐρετρίας καὶ Κούμης. Ἡ φήμη τῆς ἀνδρίας τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἔφερε ὑπὸ τὴν ση-

Ὁ λιμὴν τῆς Σούδας.

μαίαν του μετ' ὀλίγον πολλοὺς συντοπίτας του. Ὁ δὲ Τσαρκατσῆ-Ἀλήπασας, εὐδοκιμήσας κατὰ τοῦ στρατοπέδου τῶν Βρυσακίων, ἔστειλε στράτευμα καὶ κατὰ τῶν ὑπὸ τὸν Κριεζιώτην ἐστρατοπεδευμένων ἐν Μετοχίῳ, χωρίῳ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῆς Κούμης. Ἐν τούτοις ἦλθαν εἰς βοήθειαν τῶν περὶ τὸν Κριεζιώτην ἔξωθεν στρατιῶται ὑπὸ τὸν Ἀναγνώστην Σαλαμίνιον. Τρεῖς ἡμέρας ἀντετουφεκίζοντο Ἕλληνες καὶ Τούρκοι. Οἱ Τούρκοι ἀπέτυχαν τοῦ σκοποῦ των καὶ ἐπανῆλθαν εἰς Χαλκίδα κταδιωκόμενοι.

Τοιαύτη ἦτον ἡ κατάστασις ὅλης τῆς Εὐβοίας ἐκείναις ταῖς ἡμέραις. Ἡ δὲ τῆς Κρήτης ἦτον ἡ ἐξῆς.

Μετὰ τὴν συνέλευσιν τῆς Ἐπιδαύρου ἢ Κυβέρνησις, καθ' ὃν καιρὸν ἐφρόντιζε περὶ γενικοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ κράτους, ἀπέστειλεν εἰς Κρήτην ὡς ὀργανιστὴν αὐτῆς τὸν Πέτρον Σκυλίτην Ὀμηρίδην. Φθάσας οὗτος τὰ τέλη Ἀπριλίου εἰς Ἀρμένους, κώμην τῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνων, ὅπου ἔδρευε τότε ἡ προσωρινὴ διοίκησις τῆς Κρήτης, ἐκάλεσε τὸν περιοδεύοντα τὴν νῆσον Ἀφεντούλην εἰς γνῶσιν τῶν διαταγῶν τῆς Κυβερνήσεως. Ὁ Ἀφεντού-

λης, ὅστις ἐθεώρει τὴν Κρήτην ὡς βασιλείον ἀνεξάρτητον τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος καὶ ἐνεδύθη πᾶσαν ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς νήσου ἐν ὀνόματι τοῦ Ὑψηλάντου, καλούμενος «Ἀρχιστράτηγος καὶ διοικητὴς πάσης Κρήτης», ὠργίσθη ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ ταύτῃ καὶ ἐδόα κατὰ τῆς Κυβερνήσεως, ἀλλὰ μὴ εἰσακουόμενος ἠναγκάσθη νὰ ὑπακούσῃ καὶ προσυπογράψῃ τὴν 21 Μαΐου τὸν νέον ὀργανισμόν, ὃν πρόθυμοι ὅλοι οἱ πρόκριτοι καὶ ὀπλαρχηγοὶ τῆς νήσου ὑπέγραψαν τὴν αὐτὴν ἡμέραν. Καταλιπὼν δὲ καὶ τὸν πολεμικὸν τίτλον τοῦ ἀρχιστράτηγου ἔφερεν εἰς τὸ ἐξῆς τὸν πολιτικὸν τοῦ γενικοῦ ἐπάρχου τῆς Κρήτης κατὰ τὸν νέον ὀργανισμόν. Ἄλλ' ἐν ᾧ ὅλοι συνεσχέπτοντο περὶ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ ἐφάνη τὴν 28 παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἐν τῷ λιμένι τῆς Σούδας ὁ Αἰγύπτιος στόλος ἐξ 106 πολεμικῶν καὶ φορτηγῶν πλοίων, φέρων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Χασάνπασα πεντακισχιλίου, ἐν οἷς καὶ δισχιλίοι ἐμπειροπόλεμοι Ἀλβανοὶ, ὀκτακόσιοι ἵππεις καὶ ἱκανὰ πολεμefόδια καὶ κανόνια. Ἡ πρωτοφανὴς ἐν Κρήτῃ θέα στόλου ἐφόδισεν εἰς ἄκρον τοὺς Κρητάς· ἤρξθη δὲ τὸν φόβον καὶ ἡ σύγχρονος φήμη, ὅτι ὁ ἐν τῷ χωρίῳ τῶν Μαχαιρῶν ἐδρεύων τότε Ἀφεντούλης, ἀπαρεσκόμενος ἐπὶ τῇ νέᾳ τάξει τῶν πραγμάτων καὶ ἀπελπισθεὶς ἐξ αἰτίας τοῦ νέου κινδύνου καὶ τῶν ἐγχωρίων διενέξεων, ἐμελέτε νὰ δραπέτευσῃ. Ἡ μελετωμένη δραπέτευσις δὲν ἦτο ψευδής, ἀλλ' ἐπρολήφθη ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀνεβλήθη.

Τριακόσαι περίπου ψυχαὶ εὐρίσκοντο κατὰ τὸ ἀκρωτήριο τῶν Χανίων, Μελέχα, εἰς συλλογὴν καρπῶν καθ' ἣν ἡμέραν κατήχθη ὁ στόλος καὶ ἐκινδύνευσαν ἀποκλειόμεναι ν' ἀπολεσθῶσιν· ἀλλὰ, χάρις εἰς τὸν Σήφρακκα καὶ τὸν Βασίλην Χάλην, δραμόντας αὐθημερὸν εἰς ἀπαλλαγὴν των, διεσώθησαν εἰς τὰ ἴδια ἀδελφεῖς. Πλήρεις ζήλου καὶ θάρρους οἱ δύο οὗτοι γενναῖοι ὀπλαρχηγοὶ, παραλαβόντες καὶ τὸν Μανδᾶν, ἐπάτησαν πολλαχόθεν μετὰ περίπου πεντακοσίων τὸ κατὰ τὰς Ἀλυκὰς ἐσκηνωμένον ἐχθρικὸν στρατόπεδον περὶ τὸ λυκαγιές τῆς 1 Ἰουνίου, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ κενεδιώχθησαν μέχρι τῆς ὑπωρείας τῆς Μαλάξας, ὅπου ἐντυχόντες ἄλλους ἐπιβοηθοὺς ἀντέκρουσαν τοὺς ἐχθροὺς καὶ τοὺς ἀπώθησαν εἰς τὰς σκηνὰς των.

Ἀποδιώξας ὁ Χασάνπασα τὴν δευτέραν ἡμέραν τῆς ἀφίξεώς του τοὺς ἐν Τσουκαλαριοῖς καὶ ἐν Νεοκώρῳ σταθμεύοντας Χριστιανοὺς καὶ κυριεύσας ὅλα τὰ πλησιόχωρα πεδινὰ μέρη, ἐστράτευσε τὴν 11 εἰς κατοχὴν τῆς Μαλάξας. Ἐπτακόσιοι Χριστιανοὶ ἦσαν ἐν ταῖς ὑπωρεαῖς τότε συγκεντρωμένοι, ἀνέστησαν εἰς τετρακισχιλίους, ἀλλὰ πολλὰ παθόντες ἀνέβησαν διὰ νυκτός εἰς τὸ χωρίον καὶ μετ' ὀλίγον τὸ ἐγκατέλειψαν ἀμαχητὶ καὶ ὑπεχώρησαν πρὸς τὰς Ῥίζας εἰς χωρίον Κάμπον· καταλαβὼν δὲ τὴν ἐπαύριον ὁ Χασάνπασα τὴν Μαλάξαν καὶ ἐγκαταστήσας φρουράν ὑπὸ τὸν ἀνεψιόν του Μουσταφάμπεην. ἀνεστρατοπέδευσεν· ἀλλ' οἱ Χριστιανοὶ ἐπανελθόντες τὴν 20 Ἰουλίου περιέζωσαν τὸ χωρίον. Οἱ περὶ τὸν Μουσταφάμπεην, πτοηθέντες κατ' ἀρχάς, ὥρμησαν νὰ φύγωσιν, ἀλλ' ἐμποδίσθησαν, ἐπικλινδρόμησαν ἐξ ἀνάγκης, ἐπολέμησαν ὡς ἀπηλπισμένοι, ἐνίκησαν καὶ διεσκόρπισαν τοὺς

ἐχθρούς των φονεύσαντες 40, ἐν οἷς καὶ τὸν στρατηγικώτατον τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Κρήτης Πρωτοπαπαδάκην· ἀλλὰ μετὰ δέκα ἡμέρας ἀφῆκαν τὸ περιμάχητον χωρίον, καὶ τὸ κατέλαβαν ἐκ νέου οἱ Χριστιανοί.

Μετὰ δὲ τὰ κατὰ τὴν Μαλάξαν, ἐπενέγκοντα μέγαν καὶ γενικὸν φόβον, ἐβουλήθη ὁ Χασάνπασας νὰ ἐλκύσῃ εἰς ὑποταγὴν τοὺς Χριστιανούς ὡς μηδὲν ἐλπίζοντας πλέον εἰς τὰ ὄπλα των, καὶ ὑπέσχετο διὰ τοῦ ἐπισκόπου Κυδωνίας, ὃν εὗρων ἐν τῇ φυλακῇ ἀπεφυλάκισε, ν' ἀποδώσῃ τοῖς ἀποστάταις, ἂν ἐπροσκύνουν, τὰ ὑπάρχοντά των καὶ τοὺς κρατουμένους συγγενεῖς των. νὰ ἐπιτρέψῃ δὲ καὶ τὴν ἐπισκευὴν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ νὰ χορηγήσῃ πᾶσαν ἀντίληψιν εἰς ἐπανάρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων. Ἀδύνατοι οἱ Χριστιανοὶ τὸν ἐπολιτεύθησαν, ἐξέθεσαν τὰ κακὰ ὅσα ὑπέφεραν, εἶπαν ὅτι ἀδύνατον νὰ συζήσωσιν εἰς τὸ ἐξῆς Τούρκοι καὶ Χριστιανοὶ ὡς καὶ πρότερον, ἐπρόβαλαν διακοπὴν ἐχθροπραξιῶν καὶ ἄλλους ἀπαρδέκτους ὅρους καὶ ἐζήτησαν καιρὸν νὰ συμβουλευθῶσι καὶ τὴν ἐν Πελοποννήσῃ Κυβέρνησιν. Ὁ Χασάνπασας ἐπανάλαβε ὅσα καὶ πρότερον, καὶ θέλων νὰ τοὺς ἀπελπίσῃ, τοὺς εἶδοποίησεν, ὅτι ὅλη ἡ Πελοπόννησος ἐπροσκύνησεν ἐπὶ εἰσβολῇ τοῦ Δράμαλῃ· ἀλλὰ πεισθεῖς ὅτι οἱ Χριστιανοὶ τὸν ἠπάτουν ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρὸν, ἀπεφάσισε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὰ Λευκὰ Ὅρη, καὶ παραλαβὼν τοὺς πασάδας τῶν Χανιῶν καὶ τῆς Ῥεθύμνης, ἐπάτησεν ἀμαχητὶ τὴν 4 Αὐγούστου καὶ ἔκαυσε τὸ Θέρισον καὶ τοὺς Λάγκους· μαθὼν δὲ ὅτι πολλαχόθεν συνέρρεαν Σφακιανοί, Ῥιζίται καὶ ἄλλοι εἰς ἀντίκρουσιν, συχνάκις ἀκροβολιζόμενος καὶ φοβηθεὶς μὴ πάθωσιν αἰφνης οἱ περὶ αὐτὸν ὅσα ἔπαθον τὸ παρελθὸν ἔτος οἱ συνάδελφοί των, ἀνεστρατοπέδευσε, μηδὲν κατὰ τὴν μεγάλην ταύτην ἐκστρατείαν κατορθώσας πολλοῦ λόγου ἄξιον· πατήσας δὲ ἀμαχητὶ καὶ καταστρέψας τὸν Ἀποκόρωναν, καὶ ἀναπαύσας ἐπὶ τινας ἡμέρας τοὺς ὑπ' αὐτόν, ἐστράτευσεν εἰς Μεγάλον Κάστρον ὅπου ἔφθασε τὴν 31 πολέμων καθ' ὁδὸν καὶ πολεμούμενος καὶ ἐστρατοπέδευσε ἐξω τῆς πόλεως.

Εἶχαν ἐκστρατεύσει πρὸ τινων μηνῶν διάφοροι ὀπλαρχηγοὶ τῶν ἐν ἀποστασίᾳ μερῶν εἰς Μυράμπελον καὶ Λεσίδι πρὸς ἀνέγερσιν καὶ ἐμφύχωσιν τῶν εἰσέτι ἐν ἡρεμίᾳ ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν, καὶ εὐδοκίμησαν· οὐδ' ἡ ἀπόδοσις τῶν ἐξ Αἰγύπτου ἐδυνήθη νὰ ψυχράνῃ τοὺς εἰς ἐφόπλισιν ὀργῶντας τῶν μερῶν ἐκεῖνων Χριστιανούς, ὥστε τὸν Ἰούλιον μόνη ἡ ἐπαρχία τῆς Σιτείας ἡρέμει ὡς ἀπόκεντρος. Πολλάκις καὶ πολλαχοῦ συνεκρούσθησαν Χριστιανοὶ καὶ Τούρκοι κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη, καὶ ὁ κάλλιστος τῶν ἀγώνων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπερίσχυε. Τόσον δὲ ἐξεμάνησαν οἱ Ῥεθύμνιοι Τούρκοι μαθόντες τὰ γενόμενα, ὥστε ἀφῆρπασαν οἱ θρασύτεροι καὶ φιλεκδικώτεροι, ἄκοντος τοῦ πασᾶ, τὸν ἐν εἰρκτῇ κρατούμενον καὶ κακουχούμενον ἐπίσκοπον τῆς ἐπαρχίας, καὶ τὸν ἐκρέμασαν· ἐφόνευσαν δὲ τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ ἄλλους Χριστιανούς.

Ἄλλ' ἡ ἄφιξις τοῦ ὑπὸ τὸν Χασάνπασαν στρατοῦ εἰς τὸ Μεγάλον Κάστρον. ὅπου ἦσαν ἤδη οἱ πολυαριθμότεροι τῶν ἐν τοῖς φρουρίοις Τούρκων,

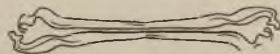
μετέβαλε τὰ πράγματα ἐπὶ τὸ χεῖρον, καὶ ἐπηρέασε καὶ αὐτὰ τὰ πνεύματά τινων τῶν κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη Χριστιανῶν. Ὁ στρατάρχης οὗτος ἀπέστειλεν, ἅμα φθάσας, πολλαχοῦ ἀποσπάσματα εἰς ἐξολόθρευσιν καὶ αἰχμαλωσίαν· εἰσέβαλε μετὰ ταῦτα καὶ αὐτὸς πανστρατιᾷ εἰς τὴν ἐπαρχίαν Πεδιᾶδα καὶ τὴν ἐκυρίευσεν ἀναιμωτί· ἀλλὰ πειραθεὶς νὰ καταλάβῃ καὶ τὴν δυσδιάθετον θέσιν Σίτι, τὴν Μχλάξαν ἐκείνου τοῦ μέρους, ἀπεκρούσθη καὶ ὀπισθοδρομήσας ἐστρατοπέδευσε κατὰ τὸ Βιάννον ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Ἀρκαδίας, ὅπου διατρίψας ὁλόκληρον μῆνα ἐπανήλθεν εἰς τὴν Πεδιᾶδα. Ἡ ἐπαρχία Λασιθί, εἶναι, ἐξ αἰτίας τῆς ὀρεινῆς καὶ δυσπρόσιτου θέσεώς της, τὰ Σφακιά τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τῆς νήσου, καὶ εἰς τοὺς κατοίκους αὐτῆς ἀπέδλεπαν οἱ γεινιᾶζοντες καὶ πάσχοντες λαοί· ἀλλ' οἱ κάτοικοι αὐτῆς καταποτηθέντες ἐπεκαλέσθησαν παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τὸ ἔλεος τοῦ ἐχθροῦ, λήγοντος τοῦ Ὀκτωβρίου· οἱ ἄλλοι ὅμως λαοί, ἂν καὶ ἀσθενέστεροι, δὲν ἐμμήθησαν τὸ παράδειγμά των, προτιμῶντες τῆς ὑποταγῆς ποτὲ μὲν τὴν πάλην, ποτὲ δὲ τὴν εἰς τὰ ὄρη καταφυγὴν· μετεμελήθησαν δὲ καὶ οἱ Λασιθιωταὶ καὶ ἐφωπλίσθησαν ἐκ νέου. Ὀλίγοι μόνον ὑπεκρίθησαν ἐξ ἀνάγκης ὑπὸ κλισιν· οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ πλησιόχωροι τοῦ φρουρίου.

Μὴ δυνάμενοι δὲ οἱ Χριστιανοὶ ν' ἀντιπαρτάττωνται πλέον ἐκ τοῦ συστάδην πρὸς τοὺς πολυαρίθμους καὶ καλῶς συντεταγμένους ἐναντίους των ἡγωνίζοντο νὰ τοὺς βλάπτωσι σποράδην.

Πολλὰς τοιαύτας εὐτυχεῖς ἐπιδρομὰς παρορῶντες χάριν συντομίας φέρομεν εἰς γνῶσιν τὴν ἑξῆς.

Τριακόσιοι ἐκλεκτοὶ Ἀλβανοὶ ἐστάλησαν διὰ θαλάσσης εἰς Κρουσῶνα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μιλεδυζίου παρὰ τοῦ Χασάνπασα ὡς προφυλακὴ τοῦ στρατοπέδου, ἀλλ' ἐπιπεσόντες ἔξωθεν διὰ νυκτὸς οἱ Χριστιανοί, καὶ συνεργεῖα τῶν ὑποκρινομένων ὅτι ἐπροσκύνησαν ἐντοπίων τοιχωρυχοῦντες, καὶ μεταβαίνοντες ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν καὶ κείμενοι, τοὺς ἠνάγκασαν νὰ κλεισθῶσι ἐν τῇ θολωτῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ χωρίου, καὶ σπάσαντες τὸν θόλον καὶ ἐνρίψαντες καυστικὰς ὕλας τοὺς κατέκαυσαν ὅλους.

Κατ' ἐκεῖνας τὰς ἡμέρας ἦλθε νέα ἐπικουρία χιλίων ἀνδρῶν πρὸς τὸν Χασάνπασαν ἐξ Ἀλεξανδρείας καὶ διεκομίσθησαν ἐν ἀφθονίᾳ τροφαὶ καὶ πολεμεφόδια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΖ'

Τὰ μετὰ τὴν μάχην τοῦ Πέτα κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα μέχρι τῆς πολιορκίας Μεσολογγίου καὶ ἡ ἐν τούτοις παράδοσις τῆς Κιάφας.

ΜΕΤΑ δὲ τὰ ἐν Πέτᾳ δυστυχῇ συμβάντα, φανερόν ἦτον ὅτι οἱ Τούρκοι θὰ ἐπροχώρουν πρὸς τὴν Αἰτωλοακαρνανίαν πίπτοντες οἱ μὲν εἰς Ξηρόμερον διὰ τῆς Βονίτσης, κύριοι ὄντες τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, οἱ δὲ εἰς Βάλτον διὰ τοῦ Μακρυνόρου. Ὁ Μαυροκορδάτος, διαμείνας ἐν Λαγκαδά ἕως οὐ συνήχθησαν ἐκεῖ τὰ ἐπὶ τῆς ἐν Πέτᾳ μάχης διασκορπισθέντα στρατεύματα πρὸς ἐνδυνάμωσιν τῆς θέσεως ἐκείνης, ἂν καὶ μὴ ὅσον ἄλλοτε ἀναγκαιᾶς μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων κυρίευσιν τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, ἀνεχώρησε, καὶ μεταδίδων ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον καὶ ἀπὸ βουνοῦ εἰς βουνὸν ἐπροσπάθει νὰ ἐγκαρδιώσῃ καὶ πείσῃ τοὺς φοβηθέντας λαοὺς, ἵνα προκαταλάβωσι τὰς θέσεις τοῦ Λουτρακίου καὶ τοῦ Καρδασαρά, ὅπου ὁ ἐχθρὸς ἐδύνατο ν' ἀποδιβάσῃ εὐκόλως τὰ στρατεύματά του. Ἀλλ' ἐν ᾧ κατεγίνετο ἐπιπόνως εἰς τοῦτο, νέον δεινὸν ἐπῆλθε πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ σχεδίου. Ὁ συνηνωμένος στόλος Κωνσταντινουπόλεως, Αἰγύπτου καὶ Ἀλγερίας, ὁ ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη φανεὶς ἐκτὸς τῆς Ὑδρας, ἐξ 84 πολεμικῶν πλοίων, ἐξ ὧν 7 δίκροτα καὶ 15 φρεγάται, ἐλλιμένισε τὴν 20 Ἰουλίου ἑξῶθεν τοῦ Μεσολογγίου· ἦλθαν καὶ τὰ ἐν τῇ Κορινθίᾳ κόλπῳ καὶ ἔγειναν ὅλα 90. Ἐμφανισθέντος τοῦ στόλου τούτου, τὰ 8 ἑλληνικὰ πλοῖα ἀπέπλευσαν, καὶ οἱ Ἕλληνες φοβηθέντες ἐξ αἰτίας τῶν κατὰ τὴν ξηρὰν νεωστὶ συμβάντων, καὶ βλέποντες ὅτι ἡ θάλασσα τοῦ Μεσολογγίου ἔπηξε, κατὰ τὴν φράσιν των, ἐπὶ τῇ ἐμφανισμῷ τόσων κινητῶν βουνῶν, ἐνόμισαν ὅτι ἐπέστη ἡ τελευτή αἶψα καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος καὶ τῆς ζωῆς των.

Τὴν ἄλωσιν τοῦ Βασιλαδίου ἐπεχείρησεν ὁ ἐχθρὸς οὗτος στόλος καὶ πολλάκις ἐδοκίμασεν ὑπὸ βχυρὸν κανονοβολισμὸν ν' ἀποδιβάσῃ ναῦτας καὶ στρατιώτας· ἀλλ' ἡ τόλμη τῶν ἐντοπίων ὑπερασπιστῶν τοῦ ἐδείχθη τοιαύτη, ὥστε 50 μόνον ναῦται Μεσολογγίτις ἤρκεσεν νὰ ἀποκρούσωσιν εὐτυχῶς τὰς ἀλλεπαλλήλους ἐφόδους τοῦ ἐχθροῦ. Ἀγωνισθεὶς δὲ δύο ἡμέρας ἀνωφελῶς μετέπλευσεν εἰς τὴν μετὰ τὸν Εὐήναιον καὶ Μεσολογγίου Μαύρην Ἀλικήν, ἐπὶ σκοπῷ νὰ κυριεύσῃ καὶ ἐκείνην τὴν θέσιν καὶ στήσῃ στρατόπεδον· ἀλλ' ἡὔρεν ἐπὶ τῆς παραλίας 800 Αἰτωλοὺς ἐτοιμοὺς νὰ τὴν ὑπερασπίσωσιν. Ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Μικρῆς, ὁ μόνος ἴσως τῶν συγχρόνων του ὀπλαρχηγῶν τῆς

Δουτικῆς Ἑλλάδος, ὅστις δὲν ἐφίλησέ ποτε τουρκικὴν ποδιάν, διότι ἔζη μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως ἀδιακόπως ὡς κλέπτῃς, περιπλανώμενος εἰς βουνὰ καὶ εἰς ἐρήμους, θέλων νὰ δείξῃ τὸ στράτευμά τουτο πολυανθρωπότερον καὶ ἐπιφοβώτερον, διέσπειρεν, ἅμα ἐνύκτωσε, τοὺς στρατιώτας του ἐπὶ τῆς παραλίας καὶ τοὺς διέταξε νὰ τουφεκίζωσιν ὁλονυκτί ἀνάπτοντες καὶ πολλὰ πυρά· ἔπαιζαν δὲ καὶ μουσικὰ ὄργανα, καὶ οἱ στρατιῶται εὐθύμουν χορεύοντες, τραγουδοῦντες καὶ ἀλαλάζοντες. Πρωῖας δὲ γενομένης, καθ' ἣν ὥραν οἱ Τούρκοι προσήρχοντο καὶ εἰς αὐτῶν διελάλει μεγαλοφῶνως κατὰ τὴν συνήθειαν τὴν ἐνότητά τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν θεῖαν ἀποστολὴν τοῦ Προφήτου, τινὲς τῶν στρατιωτῶν ἀνέβησαν τὰ δένδρα προσευχόμενοι καὶ διαλαλοῦντες ὡς οἱ Τούρκοι καὶ βλασφημοῦντες τὸν Προφήτην. Ἄλλοι δὲ, συνάζοντες χοίρους, τοὺς ἡνάγκαζαν τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς τῶν Τούρκων, σφίγγοντες τὸν λαιμόν των, νὰ γρυλλίζωσιν. Οἱ Τούρκοι, ἀκούσαντες τόσους ἀσεβεῖς λόγους καὶ τὸν ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον τοῦ ἑλληνικοῦ στρατεύματος ὁξὺν γρυλλισμόν των βδελυρῶν παρ' αὐτοῖς ζῶων, ἰδόντες καὶ τόσῃν ἀφοβίαν ἀπέπλευσαν τὴν ἐπαύριον ἄπρακτοι, καὶ ἐλλιμένισαν ἔμπροσθεν τῶν Πατρῶν. Οἱ δὲ Ἕλληνες, οὓς ἔξ αὐτῆς τῆς φυσικῆς ζωηρότητος καὶ θερμῆς φαντασίας των μικρόν τι ἄρκει νὰ μικροκαρδίσῃ ἢ νὰ μεγαλοκαρδίσῃ, ἰδόντες τὴν διττὴν ἀποτυχίαν τῶν ἐχθρῶν κατὰ τὰ παράλια τῆς Αἰτωλίας ἤρχισαν νὰ λησμονῶσιν ὅσα ἔπαθαν.

Μετὰ δὲ τὰς ἀλλεπαλλήλους ἀποτυχίας τῶν Ἑλλήνων πέραν τοῦ Μακρυνόρους καὶ τὸν ἐξ ἀνάγκης περιορισμὸν αὐτῶν ἐντεῦθεν τῶν ὀρίων τοῦ Ξηρομέρου καὶ τοῦ Βάλτου, οὐδεμία ἀπέμεινε ἐλπίς εἰς λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Κιάφας· ἤρχισαν δὲ οἱ ἐγκλειστοὶ καὶ νὰ πεινῶσιν· ἡ δὲ συσσώρευσις τόσων χωρικῶν ἐντὸς τόσῳ στενοῦ τόπου ἐπήνεγκεν ἐντὸς ὀλίγου καὶ λοιμικὴν· οἱ Ἀλβανοὶ ἐπροσπάθουν δι' ὑποσχέσεων ν' ἀποσπᾶσιν τῶν Σουλιωτῶν τοὺς χωρικοὺς των· οἱ δὲ χωρικοὶ ἐδίδαν ὧτα ἀκοῆς ἐξ αἰτίας τῆς πείνας, τῆς λοιμικῆς καὶ τῆς ἀπελπισίας. Καθ' ἡμέραν δὲ ἐγίνετο λόγος μεταξὺ πολιορκουμένων καὶ πολιορκουμένων περὶ συμβιβασμοῦ ἄλλοτε μερικοῦ καὶ ἄλλοτε γενικοῦ, ἕως οὗ ἐσυμβιβάσθησαν ὀριστικῶς.

Οἱ Σουλιῶται συγκατένευσαν νὰ παραδώσωσι τὴν Κιάφαν, ἀλλὰ δὲν ᾔθελσαν νὰ μετοικίσωσιν εἰς μέρος τουρκικόν, καὶ ἀπῆλθον νὰ μεταβιβασθῶσιν ὑπὸ ἰόνιον σημαίαν εἰς τὴν Ἑπτάνησον. Οἱ Τούρκοι δὲν ἀντεῖπαν, ἀλλ' ἐχρειάζετο ἡ συγκατάθεσις τοῦ μεγάλου ἄρμοστοῦ τῶν Ἰονίων νήσων, καὶ ἔστειλαν πρὸς αὐτὸν καὶ οὗτοι καὶ ἐκεῖνοι πρέσβεις. Ἐν τοσοῦτῳ, ἀφ' οὗ προώδευσεν ὁ συμβιβασμός, οἱ χωρικοὶ τῇ συγκαταθέσει τῶν Σουλιωτῶν ἐπανῆλθαν εἰς τὰ χωρία των καὶ παρεδόθησαν εἰς τοὺς γείτονάς των ἀγάδες. Εἰσηκούσθη καὶ ἡ πρὸς τὸν μέγαν ἄρμοστὴν πρεσβεία, καὶ ὑπεγράφη συνθήκη ἐν Πρεβέζῃ τὴν 28 Ἰουλίου ἐν τῇ οἰκίᾳ καὶ ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τοῦ ἐκεῖ Ἀγγλοῦ προξένου, Μαυέρου, ὑποχρεοῦσα τοὺς Τούρκους ν' ἀγοράσωσιν ὅσα εἶδη οἱ Σουλιῶται ᾔθελαν ν' ἀφήσωσιν ὡς περιττὰ ἐν τῇ

φρουρίῳ, νὰ τοῖς δώσωσι φορτηγὰ ζῶα πρὸς μεταφορὰν τῶν ἀδυνάτων καὶ τῶν σκευῶν αὐτῶν εἰς τὸν λιμένα, νὰ πληρώσωσι τοὺς ναύλους, νὰ τοῖς ἐγχειρίσωσιν ὁμήρους πρὸς ἀσφάλειάν των ἐπὶ τῆς ἐξόδου αὐτῶν μέχρις οὗ ἔμβωσιν εἰς τὰ πλοῖα καὶ ν' ἀπομακρύνωσι τὰ ἐν τῷ λιμένι στρατεύματα. Οἱ Τοῦρκοι, προθέμενοι ν' ἀπαλλοτρίωσιν ὅσον τάχιον τῶν δεινῶν τούτων ἐχθρῶν καὶ προσηλώσωσι τὴν προσοχὴν των εἰς τὰ τῆς Αἰτωλοακαρνανίας, ὅχι μόνον ταῦτα ἔστρεψαν, ἀλλὰ καὶ γρόσια 150000 τοῖς ἔδωκαν ἐπὶ λόγῳ μισθῶν ὀφειλομένων αὐτοῖς παρὰ τοῦ Ἀλῆ, διότι ἄνευ τούτων δὲν ἤθελαν οἱ Σουλιῶται ν' ἀπολύσωσι τὸν Χασάνπασαν, ὃν ὡς ὁμηρον τοῖς παρέδωκεν ὁ πάππος τοῦ Ἀλῆ ἐπὶ τῆς συμμαχίας των. Ὑπὸ τοὺς ὅρους τούτους ἔστειλαν ἐν πρώτοις εἰς τὸν αἰγιαλὸν οἱ Σουλιῶται τὰς οἰκογενείας καὶ τὰ σκεῦη των, κατέβησαν τὴν 2 Σεπτεμβρίου καὶ αὐτοὶ ἔνοπλοι καὶ ἀπέπλευσαν σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις ὑπὸ συνοδίαν ἀγγλικῶν πολεμικῶν πλοίων εἰς Κεφαλληνίαν, ὅπου ὑπέστησαν πολυήμερον κάθαρσιν διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν παρ' αὐτοῖς λοιμικίην καὶ τὴν ἀνυπανεῖσιν ἐντὸς τοῦ λοιμολαθαρτηρίου εὐλογίαν.

Παραδοθείσης τῆς Κιάφας, ἡ Αἰτωλοακαρνανία ἔχασε τὸ προπύργιον τῆς.

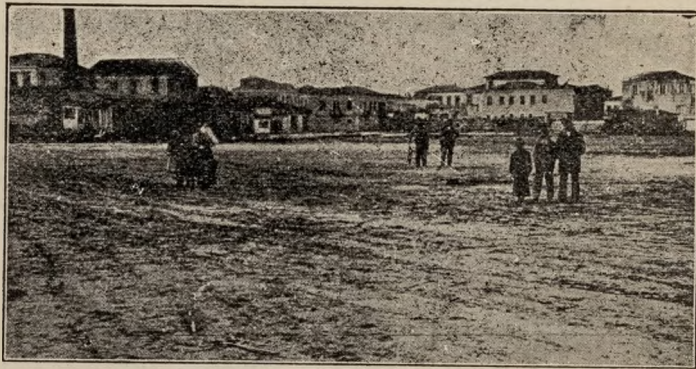
Διετέλει ὑπὸ τὸν Βρυώνην ὁ Μεχμέτ-Πουσήτπασας, ὁ καὶ Κιουταχῆς, φρούραρχος τῆς Ἄρτης, καὶ διαπρέψας ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Πέτζ. Ἀνθρωπος οὗτος ὀξύς καὶ τολμηρός, μεμφόμενος τὸν ἀρχηγόν του ὡς ἀδρανῆ καὶ ἀνάξιον καὶ φιλοτιμούμενος νὰ φανῇ ἀξιώτερος καὶ δοξασθῇ ὑπὲρ ἐκείνον, ἐμίσθωσεν ἐπὶ δύο μῆνας τρισχιλίους Ἀλβανούς, παρέλαβε καὶ τὸν Ἰσμαῖλ Πλιάσαν ἀντίζηλον τοῦ Βρυώνη, καί, πλήρης ἐλπίδων νὰ ὑποτάξῃ τὴν Αἰτωλοακαρνανίαν διὰ τῶν μικρῶν τούτων δυνάμεων ἐξ αἰτίας τῶν δεινῶν τῆς περιστάσεως, διέπλευσε τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον καὶ ἀπέβη εἰς Λουτράκι, ἀρχομένου τοῦ Αὐγούστου, συγκαταταθέντος καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ Βρυώνη θέλοντος καὶ μὴ θέλοντος, ὡς φοβουμένου τὰς πρὸς τὴν Πύλιν καὶ τὸν Χουρσὴδην κατ' αὐτοῦ ἀναφοράς τοῦ τολμηροῦ Κιουταχῆ.

Ὁ δὲ καταγινόμενος εἰς ἀσφάλειαν τῆς ἄκρας τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου Μαυροκορδάτος εἶχεν ἔλθει εἰς Μαχαλᾶν φέρων τὰ ἀπομεινάρια τοῦ τακτικοῦ ὀλίγας ἡμέρας πρὶν ἀποβῇ ὁ Κιουταχῆς εἰς Λουτράκι, τὰ ἄφησεν ἐκεῖ πρὸς σύστασιν στρατοπέδου, ὑπῆγεν ἐπὶ στρατολογίᾳ εἰς Μεσολόγγι καὶ Ἀνατολικὸν καὶ ἀνέβη ἔπειτα εἰς Βραχῶρι πρὸς ἐπίβλεψιν, ὡς ἀπὸ κεντρικωτέρου μέρους, τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων καὶ προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων τοῦ στρατοπέδου τοῦ Μαχαλᾶ, οὕτως εἰς αὔξησιν κατεγίνοντο καὶ προεστώτες καὶ ὀπλαρχηγοί.

Ὁ δὲ Κιουταχῆς, ἀποβὰς εἰς Λουτράκι καὶ εὐρὼν τὸν τόπον ἀφύλακτον ἐξεστράτευσεν εἰς τὰ ἐνδότερα, ἔκαυσε καθ' ὁδὸν τὴν Κατούναν, καὶ φθάσας εἰς Παπαδάτας, χωρίον ἡμίωρον ἀπέχον τοῦ Μαχαλᾶ, ἀπῆντησεν 60 Ἑλληνας ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ προφῆτου Ἡλίου ὁδοιποροῦντας πρὸς τὸ ἀρτιγενὲς στρατόπεδον τοῦ Μαχαλᾶ. Οὗτοι, εὐρεθέντες παρὰ προσδοκίαν ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ φύγωσι κατέλαβαν τὴν παρακειμέ-

νην δυνατὴν θέσιν τοῦ μικροῦ χωρίου Ἀετοῦ καὶ τόσον γενναίως ἀντέστησαν ὥστε οἱ περὶ τὸν Κιουταχὴν, φοβηθέντες μὴ ἐπιπέσωσι καὶ οἱ ἐν Μαχαλᾷ, ἀνεστρατοπέδευσαν εἰς Λουτράκι ἐπὶ σκοπῷ νὰ μὴ ἐκστρατεύωσιν ἕως οὗ εἰσδῶλῃ καὶ ἡ ὑπὸ τὸν Βρυώνην μεγάλη δύναμις. Διέπρεψαν δὲ κατὰ τὴν μάχην τοῦ Ἀετοῦ, συμβᾶσαν τὴν 10 Αὐγούστου, ὁ Θεοδωράκης Γρίβας, ὁ Γιάννης Τσαούσης, ὁ Στάθης Κατσαρὸς καὶ ὁ Δημήτρης Παληογιάννης.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἐκάθητο ὁ Κιουταχὴς ἐν Λουτρακίῳ ἀργός, οἱ εἰς τὸν Μαχαλᾶν πανταχόθεν συρρέοντες Ἕλληνες ἔγειναν τρισχίλιοι καὶ ἐξεστράτευσαν ἐπὶ σκοπῷ νὰ ριφθῶσιν αἶφνης διὰ νυκτὸς ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς ὡς ἀπροφύλακτους. Ἀλλὰ πλησιάζσαντες καὶ εὐρόντες αὐτοὺς παρὰ πᾶσαν προσ-

Τὸ Μεσολόγγιον

δοκίαν καλῶς ὠχυρωμένους καὶ ἐτοιμοὺς εἰς μάχην, δὲν τοὺς ἐκτύπησαν καὶ ἐπανήλθαν εἰς Μαχαλᾶν ἄπρακτοι. Ἡ δὲ ἀπροσδόκητος τῶν ἐχθρῶν αὕτη προετοιμασία ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ ὑποπτεύσωσι πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων, ὅτι μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν ἐπίβουλοι ἀνακαλύπτοντες τῷ ἐχθρῷ τὰ σχέδιά των. Ἐφωράθησαν δὲ καὶ τινες σπερμολόγοι ἐμπνέοντες κακοδοúlως φόβον. Οἱ φανεροὶ οὗτοι λόγοι εἰς ἀπονέκρωσιν τοῦ λαοῦ καὶ αἱ ὑποκρυπτομένης ἐπιβουλῆς ὑποψαίαι ἐγέννησαν μετὰ τῶν συγκροτούντων τὸ στρατόπεδον τοῦ Μαχαλᾶ ὀπλαρχηγῶν δεινὰς λογοτριβὰς καὶ ἔφεραν μετ' ὀλίγον καὶ τὴν διάλυσιν ὅλου τοῦ στρατοπέδου, ἐλθοῦσης τῆς βεβαίας εἰδήσεως ὅτι ὁ εἰς Ἄρταν μεταβάς Βρυώνης ἦτο ἕτοιμος νὰ εἰσδῶλῃ καὶ οὗτος μετὰ πολυαρίθμων Ἀλβανῶν.

Ἡ εἶδησις τῆς ἐγγιζούσης εἰσβολῆς καὶ ὁ διασκορπισμὸς τοῦ στρατοπέδου ἀπήλπισαν τοὺς δυστυχεῖς κατοίκους τῶν μερῶν ἐκείνων, οἵτινες μῆτε ὑπεράσπισιν βλέποντες, μῆτε νὰ προσκυνήσωσι θέλοντες ἔτρεχαν πληθηδὸν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀκαρνανίας, ἵνα διασωθῶσιν εἰς τὸ μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως ἔρημον νησίδιον τοῦ Καλάμου, τὸ ὑπὸ τὴν Κυβέρνησιν τῆς Ἑπτανήσου, φέροντες καὶ ἔσην ἐδύναντο περιουσίαν. Τὴν ἀπελπίσαν δὲ ταύτην

ἐκορύφωσαν αἱ πρὸς ἀλλήλους τινῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τινων τῶν προκρίτων διαιρέσεις, ἀπειλοῦσαι κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἐμφύλιον πόλεμον, κατὰ μὲν τὰ Ἀγραφα μεταξὺ Καραϊσκάκη καὶ Ῥάγκου, κατὰ δὲ τὸν Βλωχὸν μεταξὺ Σταΐκου καὶ Βλαχοπούλου, κατὰ δὲ τὰ Κράδαρα μεταξὺ Πηλλάλα καὶ Καναβοῦ. Ὁ δὲ ἐμφύλιος οὗτος πόλεμος, ὅπου καὶ ἂν ἐξεβῇ γνυτο, φόβος μέγας ἦτο μὴ ἐτάραττε καὶ τὰς ἄλλας ἐπαρχίας, καὶ τότε θὰ ἐκινδύνευε νὰ χαθῇ αἰσχυρῶς ὅλη ἡ Δυτικὴ Ἑλλάς αὐτῇ ἀφ' ἑαυτῆς.

Ὁ Βρυώνης δὲν ἦτον οὔτε ὡς ὁ Χουρσήδης βαρὺς καὶ σκληρός, οὔτε ὡς ὁ Δράμαλης ἄσκεπτος καὶ ὀρμητικός. Ἦτο καὶ αὐτὸς ἄλλοτε ἐκ τῶν αὐλικῶν τοῦ Ἀλῆ, ἐγνώριζε τοὺς προεστῶτας καὶ ὀπλαρχηγούς τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, καὶ ἀπελάμβανε τὴν ὑπόληψίν των. Πολλάκις ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ θαυμάσῃ τὴν ἀνδρίαν τῶν πολεμιστῶν ἐκείνου τοῦ μέρους καὶ δὲν ἠλαῶνευετο διὰ τὰς κατ' αὐτῶν τελευταίας ἐπιτυχίας του. Διὰ ταῦτα ἐπεχείρησε, καὶ πρὶν πέσῃ ἢ Κιάφα, νὰ τοὺς ἐλκύσῃ μᾶλλον διὰ λόγων ἢ νὰ τοὺς ὑποτάξῃ δι' ὀπλων, καὶ ἀνταπεκρίνετο φιλικῶς μετὰ τινων τῶν δυνατῶν ἐκείνων τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ ἰδίως μετὰ τοῦ Βαρνακιώτη, τοῦ μόνου στρατηγοῦ ἐν τῇ Αἰτωλοακαρνανίᾳ. Οἱ δ' ἐν τοῖς πράγματι καὶ αὐτὸς ὁ Μαυροκορδάτος ἐγνώριζαν τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἀνταπόκρισιν· ἂν δὲ καὶ εἶχαν ὑπ' ὄψιν τὴν πρόσφατον ἀποσπίρτησιν τοῦ Γώγου καὶ τὰ εἰς διάλυσιν τοῦ στρατοπέδου τοῦ Μαχαλᾶ σκευωρηθέντα, ὅλοι ἐπίστευαν, ὅτι οἱ μετὰ τῶν Τούρκων ἀνταποκρινόμενοι Δυτικοελλαδίται ἦσαν πιστοὶ εἰς τὸν ἀγῶνα, καὶ ὅτι ἐνήργουν ἐπ' ἀγαθῇ τῆς κινδυνεύουσας πατρίδος, ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρὸν.

Ἀφ' οὗ τὸ στρατόπεδον τοῦ Μαχαλᾶ διεσκορπίσθη καὶ οἱ κάτοικοι ἀπηλπισμένοι ἐγκατέλειψαν τὰς ἐστίας των, ὁ Μαυροκορδάτος, βλέπων τὸν φανερὸν κίνδυνον, μετέδῃ εἰς Κωνοπίναν, ὅπου συνεκρότησε συμβούλιον, ἐν ᾧ παρευρέθησαν διάφοροι πρόκριτοι καὶ ὁ Βαρνακιώτης. Ἐπρόκειτο περὶ τοῦ ποιητέου, καὶ ὅλοι οἱ παρευρεθέντες συνωμολόγησαν ὅτι, ἐπὶ τῶν δεινῶν ἐκείνων περιστάσεων, ἡ φρόνησις ἀπῆται νὰ πολιτευθῶσι τὸν Βρυώνην, ἀλλ' ἐπὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ νὰ κερδίσωσι καιρὸν, ἕως οὗ συνδιαλλαγῶσιν οἱ ἀντιφερόμενοι ὀπλαρχηγοί, ἐγκαρδιωθῶσιν οἱ πτοηθέντες λαοὶ τῆς Αἰτωλοακαρνανίας καὶ φθάσῃ ἡ ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἀναμενομένη Πελοποννησιακῇ ἐπικουρίᾳ, διότι ἦτο γνωστὴ ἡ διὰ τὴν συμβᾶσαν φθορὰν τοῦ Δράμαλη ἀπαλλαγὴ τῶν Πελοποννησίων τοῦ ἐπαπειλοῦντος αὐτοὺς κινδύνου. Ἐκρίθη δὲ συμφέρον νὰ μὴ διακόψῃ ὁ Βαρνακιώτης τὴν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ μετὰ τοῦ Βρυώνη ἀπατηλὴν ἀνταπόκρισιν. Ὁ Βαρνακιώτης ἀντέτεινε κατ' ἀρχὰς ἐπὶ λόγῳ, ὅτι, ἐν ᾧ ἀνταπεκρίνετο ἐπ' ἀγαθῇ τῆς πατρίδος, τινὲς τὸν ἐσυκοφάντουν ὡς μελετῶντα προδοσίαν, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἔδειξεν ὅτι ἐπέισθη, ζητήσας καὶ λαθὼν εἰς ἀναίρεσιν τῶν ἀδίκων κατ' αὐτοῦ, ὡς ἔλεγεν, ὑποψιῶν, ἔγγραφον παρὰ τῶν παρευρεθέντων, δι' οὗ τῷ ἐδίδετο ἄδεια νὰ μὴ παύσῃ μὲν διαπραγματευόμενος δι' ὧν ἐνόμιζε καταλληλοτέρων τρόπων, ἀλλ' ἐξαγοραζόμενος μόνον

τὸν καιρόν (α). Λαδὼν δὲ τὸ ζητηθὲν ἔγγραφον, παρέλαβε καὶ τὸν Γιαννάκην 'Ράγκον, καὶ ἀπῆλθε, μεσοῦντος τοῦ Σεπτεμβρίου, εἰς Ἄρταν, μήτε τοὺς ὑπογράψαντας προκρίτους προειδοποιήσας, μήτε τὴν ἄδειαν τοῦ Μαυροκορδάτου, ὅστις ἦτον ἡ Ἀρχὴ τοῦ τόπου καὶ συνυπέγραψε, λαδὼν ἢ ζητήσας. Παρηκολούθησε δὲ μετ' ὀλίγον τὸν Βαρνακιώτην εἰς Ἄρτην καὶ ὁ Ἀνδρέας Ἴσκος.

Εὐμενῶς καὶ ἐντίμως ἐδέχθη τὸν Βαρνακιώτην ὁ Βρυώνης καὶ διὰ τὴν ἀντιπροσωπίαν του καὶ διὰ τὴν σημασίαν του, καὶ τόσον τὸν ἔθελε δι' ὅσων τῷ ὑπεσχέθη, ὥστε τὸν ἔφερεν εἰς παντελῆ λήθην τοῦ ἀληθοῦς σκοποῦ τῆς ἀποστολῆς του. Ἐπανελθὼν δὲ ὁ Βαρνακιώτης μετ' ὀλίγον εἰς τὰ ἴδια ἐκάλεσεν ἁμέσως παρ' αὐτῷ τοὺς προκρίτους τῶν ἐπαρχιῶν εἰς σύσκεψιν, καὶ εἰδοποίησε περὶ τούτου καὶ τὸν Μαυροκορδάτον, ἀλλὰ δὲν ὠμολόγησεν ὅτι ἐπροσκύνησεν.

Ὁ Μαυροκορδάτος καὶ πολλοὶ πρόκριτοι εὐρίσκοντο πρὸς τὰ Κάτω Γεφύρια καθ' ἣν ἡμέραν ἔφθασαν τὰ πρὸς αὐτοὺς γράμματα τοῦ Βαρνακιώτη· ἦσαν δὲ ἀνῆσυχαι δι' ὅσα ἤκουσαν καὶ ἀπεποιήθησαν εὐσχήμως τὴν πρόσκλησίν του. φοβούμενοι μὴ κρατηθῶσι καὶ παραδοθῶσιν εἰς τὸν Βρυώνην· ἐκάλεσαν δὲ αὐτοὶ αὐτὸν εἰς συνέντευξιν ἐπὶ σκοπῷ ν' ἀνακαλύψωσι τὴν ἀλήθειαν, σκεπτόμενοι, ὅτι, ἂν ἦτον ἐνοχος, θὰ παρήκουεν, εἰ δὲ καὶ ἦτον ἀθῶος, θὰ ὑπῆκουεν. Ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, 23 Σεπτεμβρίου, ἀνεκαλύφθη ἡ ἀλήθεια, διότι τοῖς ἐστάλησαν ἄλλοθεν τινα τῶν ἀμνηστηρίων τοῦ Βρυώνη πρὸς διαφόρους ὀπλαρχηγοὺς τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, καὶ τινα γράμματα τοῦ Βαρνακιώτη πρὸς αὐτοὺς κατακρίνοντος τὴν ἐθνικὸν ἀγῶνα, ὡς κινηθέντα καὶ διατηρούμενον ὑπὸ ἑτεροχθόνων καὶ τυχοδιωκτῶν ἐπ' ὠφελείᾳ αὐτῶν καὶ συμβουλεύοντος αὐτοὺς νὰ προλάβωσι τὴν ἀφρευκτον καταστροφὴν τοῦ τόπου, καὶ ἀσφαλίσωσι τὰ συμφέροντά των διὰ τῆς προθύμου καὶ εἰλικρινοῦς ὑποταγῆς των εἰς τὴν Ἑψηλὴν Πύλῃν.

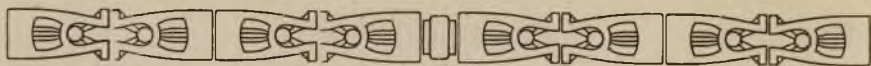
Τοιαύτη διαγωγὴ καὶ τοιαῦται προτροπαὶ ἐν τοιοῦτοις καιροῖς τοιοῦτου ἀνδρός, παρασύραντος καὶ τὸν ὀπλαρχηγὸν τοῦ Βάλτου Ἀνδρέαν Ἴσκον καὶ τὸν συνοπλαρχηγὸν τοῦ Γιαννάκην Ῥάγκον καὶ τὸν Γεωργάκην Βαλτινόν, ἔφεραν χεῖριστα ἀποτελέσματα ἐν τῇ Δυτικῇ Ἑλλάδι, διότι αἱ δύο πολεμικώτεραι ἐπαρχίαι τῆς, τὸ Ξηρόμερον καὶ ὁ Βάλτος, αἱ προφυλακίδες τῆς : ἡ μὲν πρὸς τὸ Μακρυνόρος ἡ δὲ πρὸς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον, ἐθεωροῦντο ἔκτοτε ὡς προσκυνήσασαι· μέγας δὲ φόβος ἦτο μὴ καὶ ἄλλαι ἐπαρχίαι ἐμυμούντο τὸ παράδειγμά των.

Ἄλλ' ὅσον μεγάλη ἀνεφάνησαν τὰ περιστοιχίζοντα τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα δεινά, τόσον ὁ Μαυροκορδάτος καὶ οἱ λοιποί, οἱ μείναντες πιστοὶ εἰς τὴν πατρίδα, ἠῤῥησαν τὸν ζῆλόν των ὑπὲρ τῆς τιμῆς καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῆς. Ἄνω κάτω ἐκινούντο οἱ πατριῶται οὔτοι θαρρύνοντες τὸν λαόν, συνιστῶντες νέα στρατόπεδα καὶ καταχλαμβάνοντες διαφόρους θέσεις ἀλληλοδιαδόχως, ἂν καὶ ἡ εἰσχωρήσασα εἰς τὰ σπλάγχνα τῆς Αἰτωλοακαρνανίας ἐπιβουλὴ καὶ τὰ στρατόπεδα διέλυε καὶ τοὺς ἄλλους πατριωτικοὺς ἀγῶνάς των παρέλυνε (β).

Ἐν τούτοις, καθὼς προανηγγέλθη, ὁ Βρυώνης διέβη ἀνεμποδίστως μετὰ ἑπτακισχιλίων ἢ ὀκτακισχιλίων Ἀλβανῶν τὰ στενὰ τοῦ Μακρυνόρους καὶ ἐστρατοπέδευσε κάτωθεν τῆς Λεπενούς· ἐκεῖ ὑπῆγεν εἰς ἔντευξιν τοῦ ὁ Κιουταχῆς, καὶ ἐκεῖθεν πρῶτος οὗτος ἐπέρασε μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν τὸν ποταμόν. Οἱ δὲ ἀπομείναντες ἐν τοῖς χωρίοις, ὅθεν διέβαιναν ὁ ἐχθρός, Χριστιανοί, μὴ δυνάμενοι νὰ τὰ φυλάξωσιν ἀπάτητα, τὰ ἔκαιον καὶ ἔφευγαν· ἔκαυσαν καὶ τὸ Βραχῶρι τὴν αὐγὴν τῆς αὐτῆς ἡμέρας, καθ' ἣν εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸ περὶ τὸ ἐσπέρας ὁ Κιουταχῆς. Τοιουτοτρόπως οἱ Τοῦρκοὶ ἐπροχώρουν μὲν πάντη ἀνεπηρέαστοι ἐντὸς τῆς Αἰτωλίας, ἀλλ' οὐδαμοῦ ἀπήντων ψυχὴν γεννητήν, καὶ πέραξ αὐτῶν δὲν ἔβλεπον εἰμὴ καπνοὺς, φλόγας καὶ παντελῆ ἐρημίαν.

Ὁ δὲ Κιουταχῆς διέμεινεν ἡμέρας τινὰς ἐν Βραχωρίῳ, ἕως οὗ ἦλθεν ἐκεῖ καὶ ὁ Βρυώνης μετὰ τοῦ λοιποῦ στρατεύματος, καὶ τότε ἐξεστράτευσαν ὅλοι ὁμοῦ πρὸς τὰ κάτω μέρη τῆς Αἰτωλοακαρνανίας ἀφήσαντες ἐν Βραχωρίῳ ἱκανὴν φρουράν. Ὁ δὲ Μαυροκορδάτος, ὁ Μπότσαρης, ὁ Τσόγκας, ὁ Βλαχόπουλος, ὁ Μακρῆς καὶ ἄλλοι πιστοὶ ὀπλαρχηγοί, κατέλαβαν διαφόρους θέσεις ἐπ' ἐλπίδι ἀντιστάσεως· ἀλλ' ἀδύνατοι ὄντες ἐνώπιον τόσων δυνάμεων ἠναγκάζοντο ἐπὶ τῇ προσεγγίσει τοῦ ἐχθροῦ νὰ ὑποχωρῶσιν. Ἡ τελευταία θέσις, ἣν κατέλαβαν, ἦτο τὸ Κεφαλόδρουσον, δύο ἡμίσις ὥρας μακρὰν τοῦ Μεσολογγίου, ὅπου διέμειναν τέσσαρας ἡμέρας· ἀλλὰ καὶ ταύτην ἐγκατέλειψαν, ἐπελθόντων τῶν ἐχθρῶν τὴν 21 Ὀκτωβρίου καὶ ἐσκορπίσθησαν· καὶ οἱ μὲν ἐντόπιοι ὀπλαρχηγοὶ ἀνέβησαν τὰ βουνά, ὁ δὲ Κίτσος καὶ ὁ Μπότσαρης, οἱ μὴ ἔχοντες ἐπαρχιακὰς ὀπλαρχηγίας, εἰσῆλθαν καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν καὶ κακῶς ἔχοντες εἰς Μεσολόγγι, ὅπου εἶχε καταφύγει τέσσαρας ἡμέρας προτοῦ καὶ ὁ Μαυροκορδάτος.

Διελθόντες δὲ οἱ ἐχθροὶ ἀνεπηρέαστοι τὸ Κεφαλόδρουσον ἔπесαν τὴν αὐτὴν ἡμέραν εἰς τὴν ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου πεδιάδα ἄνωθεν τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ ἁγίου Δημητρίου καὶ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, μηδενὸς ἀντιμαχομένου, καὶ ἐπροχώρησαν αὐθημερὸν πρὸς τὰ κατ' ἀνατολὰς τοῦ Μεσολογγίου χωρία Μποχωρί καὶ Γαλατᾶν, ἥρπασαν τὰς ἐκεῖ τροφὰς τῶν Ἑλλήνων καὶ ἠχημαλώτευσαν καὶ τινὰς γυναῖκας καὶ παιδία· τὴν δὲ 25 ἐπανῆλθαν ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἐστρατοπέδευσαν ὁ μὲν Κιουταχῆς κατὰ τὸν ἅγιον Ἀθανάσιον, ὁ δὲ Βρυώνης κατὰ τὸν ἅγιον Δημήτριον· ὕψωσαν δὲ διὰ νυκτὸς καὶ κανονοστάσια ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐντὸς πιστολιᾶς ἀπὸ τοῦ τείχους τῆς πόλεως, καὶ ἐπέθηκαν κανόνια καὶ βομβοδόλους. Παρηκολούθουν δὲ τὰ ἐχθρικά στρατεύματα ὁ Γῶγος, ὁ Βαρνακιώτης, ὁ Ἰσχος, ὁ Γιαννάκης Ῥάγκος καὶ ὁ Γεωργάκης Βαλτινός. Πρὸ ὀλίγων δὲ ἡμερῶν εἶχαν καταπλεύσει εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μεσολογγίου καὶ τρία πολεμικὰ πλοῖα ὑπὸ τὸν ἐν Πάτραις Ἰσούφην, ὥστε τὴν 25 ἡ πόλις τοῦ Μεσολογγίου ἐπολιορκεῖτο διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΗ.

Συγκρούσεις κατὰ ξηρὰν ἔμπροσθεν Ναυπλίου.—Ναυμαχία ἐν τῷ Ἀργολικῷ κόλπῳ καὶ ἀνάπλους τοῦ Τουρκικοῦ σιόλου.—Ἐμπρησμός δικροῦ ἐν Τενέδῳ.—Παράδοσις Ναυπλίου

ΟΤΤΕ ἡ ἐπὶ τῆς εἰσόδου τοῦ Δράμαλη λυθεῖσα διὰ ξηρᾶς πολιορκία τοῦ Ναυπλίου ἐπανεληφθῇ μετὰ τὴν ἔξοδον αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Ἀργολίδος, οὔτε αἱ μεταξὺ Κορίνθου καὶ Ἄργους στενοτοπίαὶ ἐφυλάχθησαν μετὰ τὴν εἰς Τριπολιτσάν ἀνάβασιν τοῦ Κολοκοτρώνη. Πάμπολλοι Ἕλληνες, διαταχθέντες εἰς φρουρήσιν τῶν στενοτοπιῶν καὶ διατήρησιν τῆς πολιορκίας, διεσπάρησαν εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου, οἱ μὲν πρὸς φύλαξιν οἱ δὲ πρὸς πώλησιν τῶν πλουσίων λαφύρων ὥστε οἱ ἐν Ναυπλίῳ Τούρκοι, ἀντιλήπτορες ἔχοντες καὶ τοὺς εἰσελθόντας μετὰ τοῦ Ἀλῆ ἱππεῖς, ἐξήρχοντο ἀνεμποδίστως καὶ ἀφόδως εἰς τὰ περίξ τοῦ φρουρίου βόσκοντες τοὺς ἵππους των καὶ ἀρπάζοντες ὅ,τι εὑρίσκαν. Τοῦτο θεωρῶν ὁ ἐν Μύλοις διατρίδων Πετρόμπεης διέταξε πεντακοσίους Μανιάτας καὶ κατέλαβαν τὴν παραθαλασσίαν θέσιν τοῦ Κιοσκίου· εἶχαν δὲ εἰς ὑπεράσπισιν οὗτοι καὶ δύο κανονοφόρους· ἀλλὰ τὴν 8 Αὐγούστου ἐξελθόντες τοῦ Ναυπλίου 50 ἱππεῖς καὶ 600 πεζοὶ ἀπεδίωξαν τοὺς 500 κακῶς ἔχοντας, φονεύσαντές τινας αὐτῶν, θαλασσωσάντες πολλοὺς καὶ αἰχμαλωτίσαντες 14, ἐν οἷς καὶ τοὺς ὀπλαρχηγούς Ῥαβδούλιαν Καθδολαράκην καὶ Θεοδωρὴν Κουμοντάκον. Μετὰ τὸ πάθημα τοῦτο βλέποντες οἱ Ἕλληνες τοὺς Τούρκους περιφερομένους ἀφόδως ἐσκέφθησαν νὰ τοὺς βλάψωσι δι' ἐνέδρας. Πολλοὶ Τούρκοι ἐξῆλθον τὴν 14 καὶ ἐπροχώρησαν ἐπὶ συγκομιδῇ καρπῶν εἰς Κούτσι, ὅπου ἐνέδρευάν τινες Ἕλληνες, οὔτινες θέλοντες νὰ παρασύρῳσι τοὺς ἐχθροὺς μακρότερον ἠσύχασαν· ἀλλ' εἰς αὐτῶν θελχθεὶς ἐκ τῆς λάμπφως τῶν ἀργυρῶν ὅπλων ἐνδὸς Τούρκου, ἀναδάντος εἰς συκὴν, τὸν ἐτουφέκισε καὶ τὸν ἔρριψε νεκρόν. Ἐξ αἰτίας τοῦ περιστατικοῦ τούτου ἐξεπανερώθησαν οἱ Ἕλληνες ἐκ διαφόρων μερῶν ὅπου ἐνέδρευαν, ἔξωσαν τοὺς ἐχθρούς, τοὺς ἔτρεψαν, ἐφόνευσαν 26 καὶ ἐζώγησαν 18, οὓς ἔδωκαν εἰς ἀνταλλαγὴν τῶν προσυλληφθέντων 14 Μανιατῶν· ἐζώγησαν καὶ ἱπποὺς, ἡμιόνους καὶ καμήλους, ἐφονεύθησαν δὲ καὶ 2 Ἕλληνες καὶ ἐπληγώθησαν 5. Κατὰ τὴν ἡμέραν δὲ ταύτην ὁ ἀδελφὸς τοῦ Νικήτη Νικολῶς Σταματελόπουλος, ἀρχηγὸς τῶν ἔξωθεν τοῦ Ναυπλίου Ἑλλήνων, καταδιώκων Τούρκον καθήμενον ἐπὶ ἀργυροστολίστου ἵππου, ἐφονεύθη ὑπ' αὐ-

τοῦ καθ' ἣν στιγμήν ἔδραξε τοὺς χαλινούς τοῦ ἵππου του· διεκρίνετο δὲ ὁ φρονευθεὶς ὡς ἄνδρεὺς καὶ φιλεῦτακτος.

Ὁ δὲ Ὀθωμανικὸς στόλος, ἀφ' οὗ διέμεινεν ἀνωφελῶς ἐν Πάτραις ὑπὲρ τὸν μῆνα, καθ' ὃν καιρὸν ἡ παρουσία του ἦτο τόσο ἀναγκασία ἐν τῇ Ἀργολίδι πρὸς διατήρησιν τοῦ ὑπὸ τὸν Δράμαλιν στρατοῦ καὶ λύσιν τῆς πολιορκίας τοῦ Ναυπλίου, ἀπέπλευσε τὴν 27 ὑπὸ τὸν νέον Καπητάμπασαν, καὶ τὴν 7 Σεπτεμβρίου ἐφάνη ἔξωθεν τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Σπετσῶν.

Ἐλθούσης δὲ τῆς εἰδήσεως, ὅτι ἔπλεε πρὸς τὸ Ναύπλιον, κατέλιπαν τὸν θαλασσόφυργον οἱ φυλάσσοντες αὐτόν, καὶ ἔμειναν εἰς φύλαξιν αὐτοῦ 48

Αἱ Σπέτσαι.

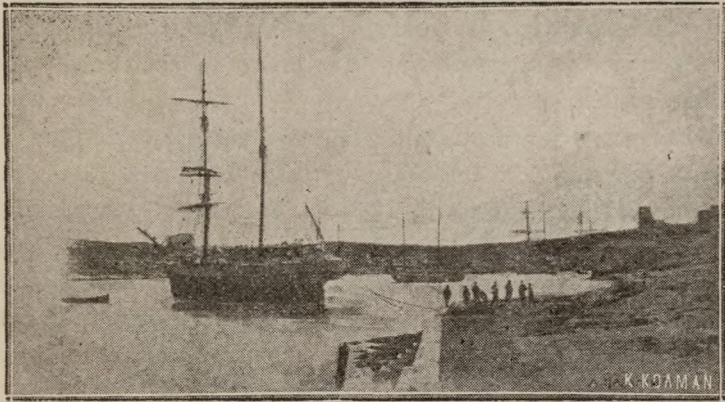
ῥας δύο μόνον γέροντες, ὁ μὲν Ὑδραῖος ὁ δὲ Σπετσιώτης καὶ ὁ φιλέλλην Χάνης· μετὰ δὲ ταῦτα εἰσῆλθον 20 Ἑπτανήσιοι ὑπὸ τὸν Σεμπρικόν καὶ ἄλλοι τόσοι Χειμαριῶται ὑπὸ τὸν Γράμζην, καὶ οὕτω ἡσφαλίσθη τὸ μικρὸν ἐκεῖνο φρούριον.

Οἱ Ἕλληνες ὑπέθεσαν, ὅτι ὁ στόλος ἐσκόπευεν ὄχι μόνον νὰ τροφοδοτήσῃ τὸ Ναύπλιον, ἀλλὰ καὶ ν' ἀποβιβάσῃ στρατεύματα εἰς Σπέτσας· διὰ τοῦτο ἐπρόλαβαν οἱ Σπετσιῶται καὶ μετεβίβασαν εἰς Ὑδραν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των, καὶ μετέφεραν ἔξωθεν καὶ στρατιώτας πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ τόπου των· 60 δὲ πολεμικά πλοῖα καὶ 10 πυρπολικά ὑπὸ τὸν Μιαούλην παρέπλεον εἰς ματαίωσιν τοῦ βρῆθέντος διττοῦ σκοποῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ναυτικὴ δύναμις τῶν Ἑλλήνων ἦτον ἀνεπαρκής, ὁ Μιαούλης ἐσχεδίασε νὰ τὴν ἀντιτάξῃ ὅλην ἡνωμένην, καὶ διέταξε νὰ πλέῃ ὅλη ὁμοῦ μεταξὺ τῆς Πελοποννησιακῆς παραλίας καὶ τῶν νήσων Ὑδρας καὶ Σπετσῶν· ἀλλ' ὁ ἐχθρικός στόλος ἐκινήθη τόσο ἐπιδεξιῶς παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν, ὥστε διέπλευσε τὴν 8 τὸν μεταξὺ Ὑδρας καὶ Σπετσῶν πορθμόν, καὶ διεχώρησε τὰ ἑλληνικά πλοῖα τὰ μὲν πρὸς ἀνατολὰς τὰ δὲ πρὸς δυσμὰς, ἐν οἷς καὶ ἡ ναυαρχίς. Ὁ Μιαούλης, ὅσον γενναῖος τόσο καὶ συνετός, ἐπιμένων εἰς τὸ πρῶτόν του σχέδιον, ἐπόδισε καὶ ἔπλεε πλησίσιος πρὸς τὸ Χέλι ἐπὶ τῆς Πελοποννησιακῆς παραλίας, εἰς προσβολὴν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ἃν ἐπειρᾶτο νὰ πλεύσῃ εἰς

Ναύπλιον· διέταξε δὲ ὅλα τὰ πλοῖα νὰ παρακολουθήσωσι. Ἄλλ' οἱ πλοίαρχοι Ἀντώνης Γ. Κριεζῆς, Ἀναργυρος Λεμπέτης καὶ Λεονάρδος Θεωδωρῆς, ὧν τὰ πλοῖα εὐρέθησαν πρὸς ἀνατολάς, ὑποθέτοντες ὅτι ὁ ναύαρχος ἀπεμακρύνετο ἐπὶ σκοπῷ νὰ παρεκκλίνῃ τὴν μάχην, παρήκουσαν καὶ ἔπλευσαν εἰς τὸ μέσον τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. Ἐκ τῶν τριῶν δὲ τούτων πλοίων τὸ μὲν τοῦ Λεονάρδου ἦτο πυρπολικόν, τὰ δὲ τοῦ Λεμπέτη καὶ Κριεζῆ πολεμικά, ἅτινα καὶ ἤρχισαν εἰς ἑκπληξιν τῶν ἐχθρῶν καὶ φίλων νὰ κανονοβολῶσιν. Ὁ ναύαρχος, ἰδὼν ἀπροσδοκῆτως ὅτι ἀνετράπη τὸ σχέδιόν του, ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω καὶ διέταξε τὰ ἄλλα πλοῖα νὰ συμπαραπλέωσιν. Ἐν τούτοις ἡ πρὸς δυσμὰς μοῖρα κατεδιώκετο, καὶ κινδυνεύουσα νὰ πάθῃ ἐπλησίασε πρὸς τὸ νησίδιον τοῦ Δοκοῦ, ὅπου δὲν ἦτο δυνατόν νὰ πλησιάσῃσι τὰ μεγάλα τοῦ ἐχθροῦ πλοῖα· πολλὰ ὅμως μικρότερα ἐπλησίασταν προστατευόμενα ὑπὸ τῶν μεγάλων, ἕως οὗ ὁ Πιπίνος ἐκόλλησεν εἰς ἓν ἀλγερινὸν τὸ πυρπολικόν του· ἀλλὰ ὅσοι γενναῖοι Ἀλγερινοὶ εἰσεπήδησαν καὶ τὸ ἐξεκόλλησαν· πλὴν καὶ οἱ ὅσοι φλογισθέντος αὐτοῦ, οἱ μὲν ἐκάησαν οἱ δὲ πεσόντες εἰς τὴν θάλασσαν ἐπνίγησαν· ἐφοδῆθησαν ὅμως ἐξ αἰτίας τοῦ συμβάντος τούτου τὰ ἄλλα πλοῖα τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου καὶ ἀπεμακρύνθησαν. Τοιοῦτοτρόπως ἀπηλλάγη ἡ ἐλληνικὴ ἐκείνη μοῖρα· ἀλλὰ μὴ δυναμένη νὰ πλεύσῃ πρὸς τὸν ναύαρχόν της ἐξ αἰτίας τῆς θέσεώς της προσώρμισε σῶα παρὰ τὴν Πελοποννησιακὴν παραλίαν ἀντικρὺ τῆς Ὑδρας. Ἐν δεινῇ θέσει εὐρέθησαν καὶ πλοῖα τῆς πρὸς ἀνατολάς μοίρας, ὥστε ὀλίγα, ἐν οἷς καὶ ἡ ναυαρχίς, ἦλθαν ὅπου ἐμάχοντο τὰ τοῦ Κριεζῆ καὶ τοῦ Λεμπέτη· ἦσαν δὲ τὰ προσελθόντα τοῦ Σαχτούρη, τοῦ Χατση - Ἀναργύρου, τοῦ Παναγιώτα, τοῦ Δημήτρη Μισούλη, τοῦ Τσούπη, τοῦ Ῥάφτη καὶ τοῦ Λαχανᾶ. Ἡ μικρὰ δὲ αὕτη δύναμις ἐπολέμησε μέχρι τῆς ἑσπέρας, καὶ δὲν ἄφησε τὸν ἐχθρικὸν στόλον νὰ πλεύσῃ, καθὼς ἐμελέτα, εἰς τὸν Ἀργολικὸν κόλπον. Νυκτὸς δὲ γενομένης, ὁ μὲν τουρκικὸς στόλος ἐξεπελάγησεν, ὁ δὲ ἐλληνικὸς ἔμεινεν ἐντὸς τοῦ πορθμοῦ. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἐκανονοβολήθησαν μακρόθεν οἱ δύο στόλοι ἱκανὴν ὥραν, διαρκούσης ἄκρας νηνεμίας. Τὴν δὲ ἐπιοῦσαν καθὼς καὶ τὴν παρελθοῦσαν νύκτα ἐφεγγοδόλουν ὅλα τὰ πλησίον βουνὰ τῆς Πελοποννήσου, καὶ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας καθὼς καὶ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς οἱ ἐπὶ τῶν νήσων Ὑδρας καὶ Σπετσῶν καὶ οἱ κάτοικοι τῶν ἀντικρυνῶν χωρίων Κρανιδίου καὶ Ἐρμιόνης ὅλοι ἐγρηγόρουν· συνέρρευσαν δὲ πρὸς τὸ παράλιον καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἔνοπλοι ἄλλοθεν. Τὴν δὲ ὑστεραίαν οἱ στόλοι ἔμειναν ἄπρακτοι, ἂν καὶ ὁ ἐχθρικός ἐπλησίασε ταῖς Σπέτσαις· ταῖς ἐπλησίασε καὶ τὴν 11, ἀλλ' οὐδὲ καὶ τότε ἐκανονοδόλησε. Τὴν δὲ 12 ἐπροχώρησεν ὁλόσωμος πρὸς τὸ Ναύπλιον· ὠπισθόπλεε καὶ ὁ ἐλληνικὸς σκοπεύων νὰ τὸν κτυπήσῃ πρὸς τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου, ὅπου ἐναυλόχουν τινὰ πυρπολικά. Ἄλλ' ὁ ἐχθρικός, προχωρήσας ἕως οὗ ἀπέιχε τοῦ Ναυπλίου 10 μίλια, ἀνεχώρευσεν αἰφνιδίως καὶ ἔστειλεν εἰς τὴν πόλιν πλοῖον ὑπὸ σημαίαν Αὐστριακὴν φέρον τροφάς.

Τὸ πλοῖον τοῦτο συνελήφθη ὑπὸ τῶν αἰφνης ἐμπροσθεν αὐτοῦ ἀναφα-

νέντων πυρπολικῶν τοῦ Τσερεμέ καὶ τοῦ Θεοδωρῆ Ἰδραίων· εὐρέθησαν δὲ καὶ γράμματα ἐν αὐτῷ στελλόμενα παρὰ τοῦ Καπητάμπασα πρὸς τὰς ἐν Ναυπλίῳ Ἀρχάς καὶ λέγοντα, ὅτι τὰ πάντα ἦσαν λίαν καλὰ, ὅτι τὸ Σοῦλι ἔπεσε καὶ ὅλοι οἱ ἐν αὐτῷ ἄπιστοι κατηφανίσθησαν, ὅτι ὁ ἐπανελθὼν εἰς Κόρινθον βασιλικὸς στρατὸς δὲν ἐδλάφθη καὶ ἐπανεστρεφεν εἰς Ἄργος, ὅτι νέα στρατεύματα παρηκολούθουν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Χουρσήδη, ὅτι ναυμαχίης ὁ ἀήττητος στόλος ὁ ἐλληνικὰ πλοῖα ἐδύθισε καὶ 2 ἔκαυσε καὶ ὅτι ὁ Καπητάμπασας δὲν ἔκρινεν εὐλογον νὰ εἰσπλεύσῃ διότι ἦσαν τὰ νερὰ ῥιχά, καὶ διότι ἐβεβαιώθη, ὅτι ὁ πυρπολικὰ τῶν ἀπίστων ἦσαν πλησίον τοῦ φρου-

Ο λιμὴν τῶν Σπετσῶν.

ρίου παραφυλάττοντα, καὶ 10 ἐν τῷ λιμένι τῶν Σπετσῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἔστειλε τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος πλοῖον φέρον τροφάς, διανορούμενος νὰ στείλῃ καὶ ἄλλας. Καὶ ταῦτα μὲν περιεῖχαν ἐν περιλήψει τὰ γράμματα (α). Ὁ δὲ ἐχθρικός στόλος οὔτε κατὰ τῶν ἀπέμπροσθεν αὐτοῦ συλλαβόντων τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος αὐστριακὸν πλοῖον ἐκινήθη, οὐδὲ ἄλλας τροφάς ἐπεχείρησε νὰ στείλῃ· ἀλλὰ ἐπόδισε τὴν ἐπιούσαν καὶ ἐξήρχετο ἐν τοσαύτῃ βίᾳ, ὥστε, ἀφ' οὗ ἀφώπλισε κατὰ τὰ παράλια τῆς Λακωνίας ἐν δικάταρτόν του ὡς βραδύπλου, τὸ ἔκαυσεν· ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνεμος ἦτον ὀλίγος, δὲν ἐξέπλευσεν ὅλος τοῦ κόλπου εἰμὴ τὴν ὑστεραίαν παρακολουθούμενος ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ, κανονοβολῶν μακρόθεν καὶ κανονοδολούμενος. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐκάθησε πρὸς τὸ νότιον μέρος τῆς Ἰδρας ἐν δίχροτον· ἀλλὰ, μετακρομισθέντων τῶν κανονίων του εἰς ἄλλο πλοῖον, ἐξεκάθισε πρὶν φθάσῃ τὰ κατ' αὐτοῦ κινήθοντα πυρπολικά. Τὴν δὲ 15, πνέοντος ἀνατολικοῦ ἀνέμου, ἐξεπελάγισεν ὁ ἐχθρικός στόλος καὶ κατέπλευσεν εἰς Σούδα· ἐπανεπλεύσε τότε καὶ ὁ ἐλληνικός εἰς τοὺς λιμένας του.

Ἐρχόμεθα τώρα νὰ ἐξηγήσωμεν τὸν αἰφνίδιον ἀνάπλου τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου.

Ἀρχομένου τοῦ Αὐγούστου ὁ τότε ἀρχηγὸς τῆς ἐν τῷ Αἰγαίῳ γαλλικῆς μοίρας Βιελλᾶς κατέπλευσε τὴν νύκτα εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυπλίου ἐπὶ τῆς φρεγάτας Fleur de lis. Τὴν δὲ ἐπύριον κατέπλευσεν εἰς τὸν αὐτὸν λιμένα καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀγγλικῆς Χαμιλτῶν ἐπὶ τῆς Καμβρίας. Ἡ ἐν Μύλοις τότε Κυβέρνησις ἔστειλέ τινα εἰς χαιρετισμὸν τῶν μοιράρχων παρακαλοῦσα αὐτοὺς νὰ μὴ λάθωσι συγκοινωνίαν μετὰ τῶν ἐν Ναυπλίῳ. Ὁ Χαμιλτῶν ἐδέχθη προθύμως τὴν δικαίαν ταύτην αἴτησιν· ἀλλ' ὁ συνάδελφός του Βιελλᾶς τὴν ἀπέρριψεν ἀποτόμως· ἔστειλε δὲ καὶ ἀξιωματικὸν πρὸς τὴν ἐλληνικὴν Κυβέρνησιν ἀπαιτῶν γρόσια 35 χιλιάδας, τὰς μὲν 30 εἰς ἀποζημίωσιν τοῦ φορτίου τοῦ ὑπὸ γαλλικὴν σημαίαν πλοίου Λιστόκου, κρατηθέντος ὑπὸ τοῦ φρουράρχου Μονεμβασίας Γιάννη Μαυρομιχάλη καὶ διὰ τῆς βίας ἐκφορτωθέντος τὸν παρελθόντα Ἀπρίλιον, τὰς δὲ 5 ἐπὶ λόγῳ ἄλλων ἀποζημιώσεων.

Ἡ Κυβέρνησις ὑπεσχέθη τῇ ἀπόδοσιν καὶ τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης ποσότητος μετὰ διμηνίαν, καὶ ὁ Βιελλᾶς ἔστερξεν· ἀλλὰ τὴν 31, ὅ ἐστι πρὶν παρέλθῃ ἡ προθεσμία, καὶ καθ' ἃς ἡμέρας ἀνεμένετο ὁ τουρκικὸς στόλος, ἐπανεπλευσεν ὁ μοιράρχος οὗτος εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυπλίου ἐπὶ τῆς φρεγάτας του, σύμπλους ἔχων μίαν γαδάραν καὶ μίαν γολέτταν. Ὁ Μισούλης πολιορκῶν τὴν πόλιν ἔστειλε τὸν Σαχίνην εἰς χαιρετισμὸν τοῦ καὶ τὸν παρεκάλεσε νὰ μὴ κοινωνήσῃ μετὰ τῶν ἐν τῇ πολιορκουμένῃ πόλει· ἀλλ' ἐκεῖνος ὅχι· μόνον ἀπέρριψε τὴν παράκλησιν, ἀλλ' ἀπήγγειλεν ἀμέσως τὰς ἀποζημιώσεις ἐπὶ ἀπειλῇ βίας. Εἰς μάτην ἡ Κυβέρνησις ἐπεκαλέσθη τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ὅρου τῆς προθεσμίας· ὑπέικουσα δὲ εἰς τὴν ἀνάγκην ὑπεσχέθη νὰ πληρώσῃ ἐντὸς ἑξ ἡμερῶν. Ἡ προθεσμία αὕτη ἔληξε τὴν 8 Σεπτεμβρίου, καθ' ἣν, μὴ δοθέντων τῶν χρημάτων, παρέστη ὁ Γάλλος μετὰ τοῦ στολίσκου του ἔμπροσθεν τῆς Ἰδρας, ἐν ᾗ ἐμάχοντο οἱ στόλοι, καὶ χωρὶς ν' ἀναλογισθῇ τὴν κρίσιμον θέσιν τῶν πραγμάτων κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, μετέπεμψε τὸν Νέγκαν, καὶ ἐπὶ λόγῳ τῆς μὴ ἀποδόσεως τῶν χρημάτων κατὰ τὴν τελευταίαν ὑπόσχεσιν τῆς Κυβερνήσεως ἀπῆγει τοὺς ἐπὶ τῆς γολέττας αὐτοῦ Τούρκους, τοὺς ὡς ὁμήρους δοθέντας τῇ ἐλληνικῇ κυβερνήσει παρὰ τῶν ἐν Ναυπλίῳ Τούρκων, καθ' ὃν καιρὸν ὑπεγράφη ἡ περὶ τῆς παραδόσεως τοῦ φρουρίου σύμβασις. Ὁ Νέγκας ἀπέρριψε τὴν ἀπαίτησιν, ὁ δὲ Βιελλᾶς ἔστειλε ν' ἀφαιρᾷ τοὺς ἐν τῇ γολέττᾳ ὁμήρους, μηδὲν ἀναλογισθεὶς ὅτι ἀποσπῶν αὐτοὺς ἀπέσπα τὴν μόνην ἐγγύησιν τῆς ἀσφαλείας τῆς ζωῆς τῶν ἐν Ναυπλίῳ ὁμήρων Ἑλλήνων. Ἀλλ' οἱ ναῦται τῆς γολέττας ἐπρόλαβαν καὶ τοὺς ἀπεβίβασαν. Τότε ἡ φρεγάτα ἐκανονοδόλησε τὴν ὑπὸ τὰ κανονοστάσια τῆς Ἰδρας ἀπειθῇ γολέτταν, τὴν ἐτρύπησε καὶ ἐπλήγωσε δύο ναύτας ἐν αὐτῇ καὶ μίαν ἔγκυον γυναῖκα ἐπὶ τοῦ παραθαλασίου. Τὴν ἐσπέραν δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας τὰ γαλλικὰ πλοῖα ἠγκυροβόλησαν κατὰ τὴν δυτικὴν ἄκραν τῆς νήσου τῶν Σπετσῶν. Τὴν δὲ 12 ἔστειλεν ὁ ἀρχηγὸς τῶν πρὸς τὸν Καπητάμπασαν ἕνα τῶν ἀξιωματικῶν εἰς ἐπίσκεψιν αὐτοῦ καὶ εἰς συμβιβασμὸν τοῦ συνήθους

διὰ κανονίων ἀμοιβαίου χαιρετισμοῦ· ἀλλ' ἔστειλε διὰ τῆς αὐτῆς εὐκαιρίας καὶ τινὰ Ἀραβὰ πρὸ καιροῦ αἰχμάλωτον ἐν Ὑδρᾷ, ἐλευθέρως περιφερόμενον ἐκεῖ καὶ καταφυγόντα εἰς τὴν γαλλικὴν φρεγάταν, ἐν ᾗ αὕτη εὗρίσκετο ἔμπροσθεν τῆς Ὑδράς. Μετ' ὀλίγην ὥραν, ἅψ' οὗ οἱ ῥηθέντες ἔφθασαν εἰς τὴν ὀθωμανικὴν ναυαρχίδα, ἀνεκώχευσε παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ὁ στόλος, ἀπέστειλε τὸ συλληφθὲν αὐστριακὸν καὶ ἐπόδισεν. Ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης καὶ ἐκ τῆς ἐννοίας τῶν συλληφθέντων γραμμάτων ἀπέδωκαν τὸν αἰφνίδιον ἀνάπλου τοῦ στόλου οἱ μὲν εἰς τὰς πρὸς τὸν Καπητάμπασαν ἀνακρινώσεις τοῦ εὐμενῶς πρὸς τοὺς Τούρκους καὶ δυσμενῶς πρὸς τοὺς Ἑλλήνας διακειμένου Βιελᾶ μαθόντος ἐξ ὧν ἔλαβε συνεντεύξεων μετὰ τῶν Ἑλλήνων, ὅτι ἐναυλόχουν πυρπολικά πρὸς τὸ δάθως τοῦ λιμένος καιροφυλακτοῦντα νὰ καύσωσι τὸν στόλον ἐπὶ τοῦ εἰσπλου, οἱ δὲ εἰς μόνας τὰς ἀνακαλύψεις τοῦ Ἀραβῶς. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἀνὰνδρος Μεχμέτης ἀπέφυγε τὴν ἐπαπειλουμένην ἐντὸς τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου βλάβην τοῦ στόλου τοῦ Ἰσῶς δὲ καὶ αὐτὸν τὸν ὀλεθρόν του. Ὁ δὲ Γάλλος μοίραρχος ἔλαθε μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὅσα χρήματα ἐξίτηι καὶ ἀνεχώρησεν, ἀλλ' ἡ ἀξιόμεμπτος διαγωγή του κατεκρίθη ὑπὸ τῆς φιλανθρωπῶς καὶ φιλέλληνης Γαλλίας καὶ ἐπέφερε τὴν ἀνάκλησίν του.

Διατρέψας δὲ ὁ ὀθωμανικὸς στόλος ἡμέρας τινὰς ἐν τῇ λιμένι τῆς Σούδας πρὸς ἀναψυχὴν τῶν ναυτῶν, ἀπέπλευσε τὴν 8 Ὀκτωβρίου, περιῆλθέ τινὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ ἔρριψεν ἄγκυραν ἔμπροσθεν Σύρας καὶ Μυκόνου. Οἱ φιλότουρκοι τῆς Σύρας ἔσπευσαν νὰ προσφέρωσι τὴν βαθεῖαν ὑπόκλισίν των τῷ Καπητάμπασᾳ, ἀποστείλαντες τοὺς προεστώτας των εἰς τὴν ναυαρχίδα (β). Ἀλλ' οἱ Μυκόνιοι, ἀντὶ ὕδατος καὶ γῆς, τῇ ἐπρόσφεραν πυρίτιδα καὶ βόλια, καὶ ὅλοι ἐνοπλοὶ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν 100 Ἀλγερίνους ἀποδάντας εἰς τινὰ ἄκραν τῆς Μυκόνου ἐπὶ ἀρπαγῇ αἰγοπροβάτων καὶ ἐφόνευσαν καὶ τινὰς αὐτῶν. Ὁ στόλος δὲν ἔκρινεν εὐλογον νὰ παιδεύσῃ τὴν αὐθάδη νῆσον, μήτε νὰ ῥίψῃ ἄγκυραν ἔμπροσθεν ἄλλης τινός, ἅψ' οὗ μάλιστα παρὰπλέων τὴν Τήνον (γ), εἶδε μέγα πλῆθος ἐνόπλων ἐτοίμων εἰς ἀντίστασιν· ἀλλ' ἔπλευσε κατ' εὐθείαν εἰς Τένεδον. Ἐν ᾗ δὲ ἀνέμεναν ἐκεῖ τὰς διαιτηγὰς τοῦ Σουλτάνου, σφοδρὰς τρικυμίας ἐπελθούσης, πολλὰ πλοῖα διεσκορπίσθησαν, τινὰ δὲ καὶ ἐβλάβησαν. Μετὰ τὸ συμβᾶν τοῦτο ἐξέπλευσαν τῶν Ψαρῶν δύο πυρπολικά: τὸ μὲν ὑπὸ τὸν Κανάρην, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Μπρατσάνον, συνέπλεαν δὲ καὶ δύο μύστικα: τὸ μὲν ὑπὸ τὸν Καλαράτην, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Σαρίανην, καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τῶν προφυλακίδων ἔπесαν τὰ πυρπολικά εἰς τὸ μέσον τοῦ στόλου τὰ ἐξημερώματα τῆς 27 καὶ ἐβρίφθησαν ἐπὶ δύο δίκροτα, τὸ μὲν ὑπὸ τὸν Μπρατσάνον ἐπὶ τὴν ναυαρχίδα, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Κανάρην ἐπὶ τὴν ὑποναυαρχίδα. Ἡ ναυαρχὶς διεσώθη κόψασα τὰς ἀγκύρας τῆς, ἀλλ' ἡ ὑποναυαρχὶς κατεφλέχθη. Χίλιοι ἐξακόσιοι ἦσαν οἱ ἐν αὐτῇ ναῦται καὶ στρατιῶται, ἐξ ὧν 15 μόνον διεσώθησαν. Μετὰ τὸ κατόρθωμα τοῦτο οἱ μὲν ναῦται τῶν δύο ἑλληνικῶν πυρπολικῶν ἔπλευσαν ἐπὶ τῶν ἐφορκίων πρὸς τὴν Ἀθήναιον, καὶ μὴ εὐρόντες ἐκεῖ τὰ μύστικα κατέπλευσαν εἰς Σκύρον, ὅπου τὰ ἤϋσαν,

καὶ ἐπανήλθαν ὅλοι ἀβλαβεῖς εἰς Ψαρά· ὁ δὲ ἐχθρικός στόλος ἀνήχθη ὅλος ἔντρομος καὶ εἰσέπλευσε τὸν Ἑλλήσποντον, ταπεινωθεὶς κατέμπροσθεν τῶν ἐμπορικῶν πλοίων τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀφήσας τοὺς μεγαλοτόλμους ναύτας τῆς θαλασσοκρατορίας. Φόβος καὶ τρόμος κατέλαβε μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα τὰς

Γυνὴ τῆς Μυκόνου.

νήσους καὶ τὰς παραθαλασσίους πόλεις τῆς αὐτοκρατορίας τὰς ὑπὸ Τούρκων κατοικουμένας. Ἐν Σμύρνῃ, ἐν Χίῳ, ἐν Μιτυλήνῃ, παντοῦ ἡγωνίζοντο οἱ Τούρκοι δι' ὧν ἐδύναντο τρόπων ὅχι πλέον πῶς νὰ καταδιώξωσι τοὺς ἐχθροὺς των, ἀλλὰ πῶς νὰ ἀσφαλισθῶσιν ἀπὸ τῆς καταδιώξεως τῶν θαλασσινῶν τῆς Ἑλλάδος, καὶ κυρίως τῶν γειτόνων των Ψαριανῶν (δ), οἵτινες περιέπλεαν

ὡς θαλασσοκράτορες ὅλα τὰ παράλια, καταστρέφοντες, λεηλατοῦντες καὶ ἐκφορίζοντες τοὺς παραθαλασσίους ἐχθρούς των.

Εἰς τόσην δὲ ἔφθασαν οἱ θαλασσινοὶ τῆς Ἑλλάδος τόλμην κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, καὶ τόσον κατεφρόνησαν τοὺς ἐχθρούς των, ὥστε 4 πλοῖα τῆς Κάσσου κατέσχαν ἐν τῇ λιμένι τῆς Δαμιέττης, πόλεως πλησίον τῶν ἐκβολῶν τοῦ Νείλου καὶ ἀντικρὺ τοῦ Δέλτα, 13 πλοῖα παραλαμβάνοντα τροφάς εἰς χρῆσιν τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ἤρπασαν ἱκανὰ χρήματα εὑρεθέντα ἐν αὐτοῖς, καὶ μεταγγίσαντες ὅλας τὰς τροφάς εἰς τρία τῶν κατασχεθέντων πλοίων ἀπήγαγαν αὐτὰ εἰς τὴν πατρίδα των, χωρὶς ὅμως νὰ ἐγγίσωσι τὴν ἐν αὐτοῖς εὑρεθεῖσαν εὐρωπαϊκὴν ἰδιοκτησίαν. Μετὰ τινὰς δὲ ἡμέρας 2 πλοῖα Ψαριανὰ συνέλαβαν 4 μικρὰ ἐχθρικά πρὸς τὰ παράλια τῆς Συρίας φέροντα πλούσια φορτία. Ἐν ἐνὶ λόγῳ μετὰ τὸν εἰς τὸν Ἑλλησπόντον κατησχυμμένον πλοῦν τοῦ μεγάλου στόλου, ὃν ὁ ἀνάξιος Καπητάμπασας δὲν ἠσχύνθη μετὰ τὴν αἰσχρὰν ἀποτυχίαν του νὰ ὀνομάσῃ διὰ τῶν πρὸς τοὺς ἐν Ναυπλίῳ Τούρκους γραμμάτων του ἀήτητον, δὲν ἐφαίνετο ἔξωθεν τοῦ Ἑλλησπόντου τουρκικὴ σημαία παρὲς ἐν τοῖς μυχοῖς τινων λιμένων καὶ ἐν τῇ Κορινθιακῇ κόλπῳ μέχρι τοῦ Μεσολογγίου, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἐν ὅσῳ δὲν ἐφαίνετο ἑλληνικὸν πλοῖον.

Μαντῷ Μαυρογένους.

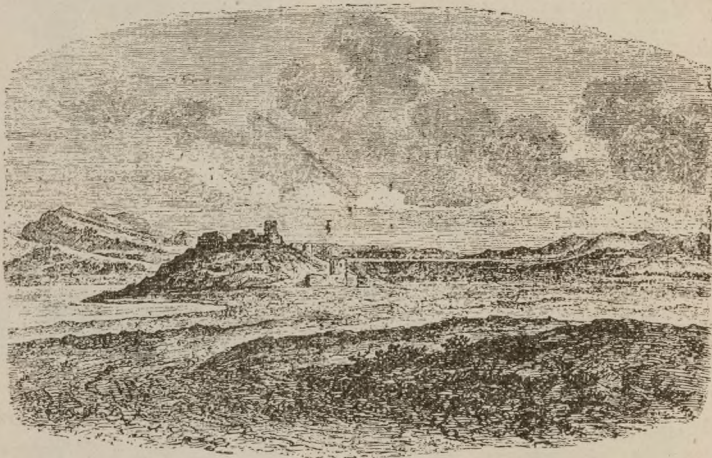
Ἡ ἡρώς τῆς Μυκόνου.

Ἡ δὲ ἀνάληψις τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου μετὰ τὴν εἰς Κόρινθον ἐπάνοδον τῶν ὑπὸ τὸν Δράμαλιν, ἔφερε τοὺς Ναυπλιεῖς εἰς τὴν προτέραν των δεινὴν θέσιν. Αἱ τροφαί, ἃς ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη εἰσεκόμισαν, κατηναλώθησαν μετὰ παρέλευσιν τόσοῦ χρόνου· ἡ θέσις αὐτοῦ, παρ' οὗ ἠλπίζαν οἱ ἐν Ναυπλίῳ βοήθειαν, ἦτο χειρίστη· τὸ ὑπ' αὐτὸν στρατόπεδον δὲν ἔπασχεν ἑλλειψιν τροφῶν, διότι ὁ Κορινθιακὸς κόλπος ἦτον ἀνοικτός, ἀλλ' ὑπέπεσεν εἰς βαρεῖαν ἀσθένειαν ἐξ αἰτίας τοῦ κλίματος τῆς Κορίνθου καὶ τῆς στενοχωρίας. Διὰ τοῦτο ὁ Δράμαλης, μὴ δυνάμενος ν' ἀνοίξῃ τὴν πρὸς τὰς Πάτρας ὁδόν, ἀπέστειλε διὰ θαλάσσης τὴν 26 Σεπτεμβρίου ὑπερδισχιλίους στρατιώτας πρὸς τὴν Περαχώραν, οἵτινες ἀπέδωκαν ἐκεῖ ἐπὶ σκοπῇ νὰ κυριεύσωσι τὴν Μεγαρίδα εἰς πλειοτέραν ἄνεσιν τοῦ στρατοῦ, ἀλλ' ἀπέτυχαν καταπολεμηθέντες ὑπὸ τοῦ παρευρεθέντος Νικίττα μετὰ 800 καὶ ἐδιάσθησαν νὰ ἐπαναπλεύσωσιν εἰς Κόρινθον. Ἐπεσαν δὲ ἐν ἐκείνῃ τῇ μάχῃ 40 Τούρκοι καὶ 12 Ἕλληνες.

Ἐν ᾧ δὲ τὰ παθήματα τοῦ στρατοῦ τούτου καὶ τῶν ἐν Ναυπλίῳ ἦσαν

τοιαῦτα, ὁ ἐν Πάτραις Ἰσούφης, ἀντὶ νὰ φροντίσῃ πῶς νὰ τοὺς ἀνακουφίσῃ, ἂν ὅχι καὶ νὰ τοὺς ἀπαλλάξῃ τῶν δεινῶν, δὲν ἔπαυεν ἐμπορευόμενος τὰ ναυάγια τοῦ βασιλείου του καὶ τὰς δεινὰς περιστάσεις τῶν πασχόντων συναδέλφων του.

Πρὸ πολλοῦ εἶχε συστηθῇ ἐν Ζακύνθῳ Ἑταιρία κερδοσκοπῶν, τῶν πλείστων ξένων, τροφοδοτοῦσα ὑπὸ τὴν πρὸς τοὺς Τούρκους εὐμενῇ διάθεσιν τῆς Κυδερνήσεως καὶ τὴν ὀργὴν καὶ κατάρχην τοῦ λαοῦ τὰ μεσημβρινὰ φρούρια τῆς Πελοποννήσου καὶ τὰς Πάτρας. Ὁ Ἰσούφης, ὅστις ἐξουσίαζε τὸ στόμα τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, δὲν ἐπέτρεπεν ἀφορολόγητον τὴν εἰσαγωγὴν τροφῶν ἐντὸς τοῦ κόλπου· πολλάς δὲ ἠγόραζεν αὐτὸς ἐπὶ μετρωτάτῃ τιμῇ

Ἡ πεδιάς τῶν Μεγάρων.

καὶ μετεπώλει πρὸς τοὺς ἐν Κορίνθῳ συναδέλφους του ὅσον ἤθελεν. Ὁ πασᾶς οὗτος ἡῦρε καὶ ἄλλον πόρον· ἀντὶ νὰ βλάβῃ καιρίως τοὺς ἐντὸς τοῦ κόλπου ἐχθροὺς του, μὴ ἐπιτρέπων τὴν ἐξαγωγὴν τῶν προϊόντων αὐτῶν, εὐηρεστεῖτο, γενόμενος συμμέτοχος τῆς ὠφελείας, νὰ ἐπιτρέπη ὑπὸ βαρὺν φόρον τὴν ἐξαγωγὴν τῆς σταφίδος, τοῦ ἐλαίου, καὶ παντὸς ἄλλου προϊόντος.

Ὁ δὲ ἀτυχὴς Δράμαλης, ὁ πάντοτε περὶ τῶν συμφερόντων τοῦ κράτους του φροντίζων, οὔτε κόπων οὔτε κινδύνων οὔτε χρημάτων ἐφείδετο. Ἄν καὶ αὐτὸς καὶ οἱ ὑπ' αὐτὸν ἦσαν εἰς ἀθλίαν κατάστασιν, ἔλαβε φροντίδα περὶ τοῦ κινδυνεύοντος Ναυπλίου, καί, ἀρχομένου τοῦ Ὀκτωβρίου, ἔστειλεν εἰς αὐτὸ ὀλίγας τροφάς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ δελημπασή του Ἀχμέτη ἔχοντος 80 μόνον ἵππους διὰ τὴν καθ' ὁδὸν προστασίαν τῆς ἀποστολῆς ταύτης. Ὁ δελημπασῆς εὐδοκίμησε καὶ κατὰ τὴν εἰς Ναύπλιον νυκτερινὴν διὰ τῶν Δερβενακίων διάβασιν του καὶ κατὰ τὴν ἐκείθεν εἰς Κόρινθον τὴν ἐφεξῆς νύκτα ἐπιστροφὴν του, διότι ἡῦρε τὰ στενὰ τῆς ὁδοῦ πάντῃ ἀφύλακτα. Θαρ-

ρυνθείς ὁ Δράμαχης ἐκ τῆς ἐπιτυχίας ταύτης ἔστειλε περὶ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς ἄλλας τροφάς· καὶ ἐπειδὴ τὰ Δερβενάκια δὲν ἦσαν ὡς προτοῦ ἀφρούρητα, συναπέστειλε δύο στρατιωτικὰ σώματα τὸ μὲν εἰς ἀσφαλῆ συνοδίαν τῶν τροφῶν μέχρι Ναυπλίου ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ δελήμπασῃ του, τὸ δὲ εἰς μύνην ὑπεράσπισιν τῆς ἐκεῖθεν τῶν στενῶν μετχορμίσεως των· διέταξε δὲ τὸ σῶμα τοῦτο νὰ ἐπιστρέψῃ ἔπειτα εἰς Κορτέσαν καὶ παραμείνῃ ἐκεῖ, ἵνα ὑπερασπίσῃ πάλιν τὴν ἐπάνοδον τῶν συνοδευσάντων τὰς τροφάς. Εἰσελθόντα τὰ δύο ταῦτα σώματα τὰ Δερβενάκια καὶ πορευόμενα τὸ μὲν διὰ τῆς συνήθους ὁδοῦ, τὸ δέ, τὸ καὶ συνοδεῦον τὰς τροφάς, διὰ τοῦ Ἀἰσώστη, ἀπεδίωξαν ἀπέμπροσθὲν των τοὺς παραφυλάττοντας ὀλίγους Ἕλληνας, καὶ εὐτυχῶς κατορθώσαντα τὸ σκοπούμενον ἐπανήλθαν εἰς Κορτέσαν ἀβλαβῆ· ὁ δὲ δελήμπασης διὰ τὴν διττὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἐπιχειρήματος ἐτιμήθη διὰ τῶν δύο ἀλογοσυρῶν.

Ὁ Κολοκοτρώνης, ὅστις καὶ ἐπὶ τῆς πρώτης καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας τροφοδοτήσεως διέτριβεν ἐν Τριπολιτσᾷ, μαθὼν τὴν διάδοσιν τῶν Τούρκων καὶ φοβηθεὶς μήπως εὐτυχήσαντες οὗτοι ἐπιχειρήσωσι νέαν εἰσβολὴν εἰς Ἀργολίδα καὶ καταλάβωσι καὶ κρατήσωσι καὶ τὰ στενὰ εἰς ἐλευθέραν συγκοινωνίαν Κορίνθου καὶ Ναυπλίου καὶ ματαιώσωσι τοιοῦτοτρόπως ὅλας τὰς περὶ τῆς πτώσεως τοῦ φρουρίου τούτου ἐλπίδας, κατέβη καὶ ἐδυνάμωσεν ὅλας τὰς ἀναγκαίους θέσεις μεταξὺ Κορίνθου καὶ Ἀργούς, τοποθετήσας ἱκανὰ καὶ ἀξιόμαχα στρατεύματα, καὶ ἐνδιέμεινε καὶ αὐτός. Ἄλλ' ὅλαι αἱ προσπάθειαι καὶ αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων ὀλίγον ἔλειψε ν' ἀποδῶσι μάταιαι ἔνεκα τοῦ ἐξῆς περιστατικοῦ.

Τὴν 5 Νοεμβρίου, περὶ τὰ χαράγματα, οἱ ὑπὸ τὸν Σεμπρικὸν φυλάττοντες τὸν θαλασσόπυργον τοῦ Ναυπλίου εἶδαν πλοῖον εἰσερχόμενον τὸν λιμένα, τὸ ἐκανονοδόλησαν καὶ ἐφόνευσαν τὸν πηδαλιούχον. Ὁ κρότος τοῦ κανονοβολισμοῦ ἔβαλεν εἰς κίνησιν τὰ πρὸς τοὺς Μύλους ἑλληνικὰ πλοῖα, ἅτινα ἰδὼν ὁ διοικητὴς τοῦ ἀγνώστου πλοίου πλέοντα πρὸς τὸν θαλασσόπυργον καὶ πιστεύων, καθ' ἃς εἶχε ψευδεῖς πληροφορίες, ὅτι τὸ φρούριον ἐκεῖνο ἦτον ὑπεξούσιον τῶν Τούρκων, καὶ ὅτι ἡ κανονία ἔπεσε κατὰ λάθος, ἔφερε τὸ πλοῖον πλησίον τοῦ φρουρίου, ὕψωτε τὴν σημαίαν καὶ ἐφώνηξε μακρόθεν ὅτι ἦτο πλοῖον φιλικὸν φέρον πρὸς τοὺς πολιορκουμένους τροφάς. Οἱ ὑπὸ τὸν Σεμπρικὸν τὸ ἐκτύπησαν ἐκ δευτέρου καὶ τὸ ἐτρύπησαν· τότε ἐνόησαν οἱ ἐν Ναυπλίῳ τὴν ἀπάτην τῶν ἐπὶ τοῦ πλοίου, καὶ οἱ μὲν ἐκανονοδόλουν πρὸς ἐμψύχωσιν καὶ ὁδηγίαν τῶν ἐν αὐτῷ, πολλὰ δὲ ὀθωμανίδες, ἰστάμεναι ἐπὶ τῶν πρὸς τὴν θάλασσαν ἐπάλλεων, ἐξέτειναν τὰς χεῖρας, καὶ κραυγάζουσαι παρεκίνουν τὸς ἀγνοοῦντας τὸν λιμένα καὶ φοβούμενους ναύτας τοῦ πλοίου νὰ εἰσπλεύσωσιν ἀφόδως· τοῖς ἐδείκνυναν δὲ ὡς ἀσφαλὲς ἄρχημι τὸ ὀπισθεν μέρος τῆς ἀκροναυπλίας. Ἐπρόφθασαν ἐν τοσοῦτῳ τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα καὶ τὸ συνέλαβαν. Τὸ πλοῖον ἦτο ἀγγλικόν, φέρον τροφάς ἐκ Σμύρνης (ε).

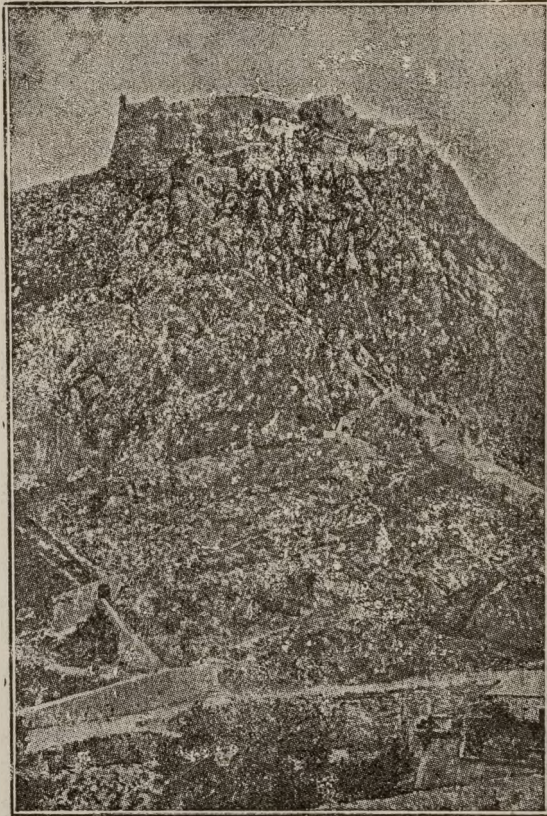
Μετὰ τὴν τοιαύτην ἄρπαγὴν τῶν τροφῶν ὑπὸ τῶν πεινῶντων στομά-
των, κατήντησαν οἱ Ναυπλιεῖς ἰὰ τρώγωνσιν ὄχι μόνον ἀκάθαρτα ζῶα, ἀλλὰ
καὶ αὐτὰς τὰς σάρκας τῶν ἀποθνησκόντων ἀνθρώπων καὶ βράζοντες τὰ δέρ-
ματα τῶν ζώων νὰ ροφῶσι τὸν ζωμόν. Ἐξ αἰτίας δὲ τῆς δεινῆς ταύτης θέ-
σεως τῶν, 150 ἐπίλεκτοι ἐκ τῶν ἐντοπίων ἐξῆλθον τοῦ Ναυπλίου τὴν νύκτα
κρυφίως, καὶ γνωρίζοντες ἀκριβῶς τὰς θέσεις καὶ τὰ μονοπάτια, καὶ λαλοῦν-
τες ἐντελῶς τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν, διέδωκαν πρὶν φέξῃ διὰ μέσου τῶν
Ἑλλήνων ὡς Ἑλληνες, καὶ φθάσαντες εἰς Κόρινθον ἀνήγγειλαν ὅτι τὸ Ναύ-
πλιον παρεδίδοτο ἐξ ἄπνυτος μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ἂν δὲν ἐπρομηθεύετο ἐν
καιρῷ τροφῶν. Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ ταύτῃ οἱ ἐχθροὶ ἐκίνησαν πανστρατιᾷ τὴν
28 εἰς τροφοδότησίν του καὶ ἐνυκτώθησαν κατὰ τὴν Κορτέσαν· ὀρθρου δὲ
βαθέος εἰσῆλθον πρῶτοι τὰ στενὰ τοῦ Ἀἰσώστη οἱ ὡς Ἑλληνες διαδόντες
150 Ναυπλιεῖς, καὶ φθάσαντες ὅπου ἦτον ἡ τῶν περὶ τὸν Νικήταν προφυ-
λακὴ ὑπὸ τὸν Ζαχαρίαν Ἀγιοπετρίτην ἐχαίρετησαν καὶ ἀντεχαίρετήθησαν
ὡς Ἑλληνες. Ἐρωτηθέντες δὲ πόθεν ἤρχοντο ἀπεκρίθησαν, ὅτι περιεπλα-
νήτησαν εἰς ζωοκλοπίαν καὶ ὅτι ἀπέτυχαν. Ἀπατήσαντες τοιοιτοτρόπως
τοὺς Ἑλλήνας ἀνέδωκαν ὑπὸ τὸ ἐπικρατοῦν σκότος ἐν ἀγνοίᾳ τῶν Ἑλλήνων
εἰς τὸν ὑψηλότερον λόφον ὅπισθεν τῆς θέσεως τῶν περὶ τὸν Νικήταν καὶ
ἐκάθησαν ἡσυχοί. Ἐν τούτοις ἡ ἐλληνικὴ προφυλακὴ εἶδε τοὺς ἐχθροὺς
πανστρατιᾷ ἀναβαίνοντας τὰ στενὰ καὶ ἔδωκεν εἶδωσιν. Κατεῖχαν δὲ ταῦτα
1500 Ἑλληνες ὑπὸ τὸν Νικήταν, τὸν Τσόκρην, τὸν Δακρειώτην, τὸν Λεβι-
διώτην καὶ τὸν Παπα-Ἀρσένιον Κρανιδιώτην. Ἐπὶ δὲ τῇ εἰδοποιίᾳ οἱ
Ἑλληνες κατέλαβαν τοὺς προμαχῶνάς των τουφεκίζοντες καὶ τουφεκιζόμε-
νοι. Ἀλλ' ἄφ' οὗ ἀναψεν ὁ τουφεκισμός, εὐρέθησαν ἀπροσδοκίτως ἐν μέσῳ
διττοῦ πυρός, διότι οἱ ὡς Ἑλληνες προδιαδόντες 150 καὶ κατέχοντες τὸν
ἐπικείμενον λόφον ἐχθροὶ τοὺς ἐτουφεκίζαν ὅπισθεν· εἶδαν δὲ πεσόντα μετ'
ὀλίγων νεκρῶν ἔμπροσθέν των ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ἐχθρῶν τούτων καὶ τὸν Παπα-
Ἀρσένιον, τὸν αὐτὸν ὅστις ἠνδραγάθησεν ἐν τῇ πρὸς τὸ τεῖχος τοῦ Ἀργου
μάχῃ ἐπὶ Κεχαγιάμπεη καὶ διήλθε ξιφήρης καὶ ἀδλαβῆς πολυάριθμον στρά-
τευμα ἐχθρῶν ἀπὸ τῆς μονῆς τῆς Κεκρυμμένης εἰς τοὺς Μύλους. Ὁ γεν-
ναῖος οὗτος λειτουργὸς τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος, ἐν ᾧ ἔτρωγε καὶ ἔπινε
τὴν πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος μάχης ἐσπέραν, εἶπεν εὐθυμῶν
εἰς ἐπήκοον πολλῶν, «ὅτι τὸ κεφάλι τοῦ Ἀρσενίου θὰ πέσῃ.
ἀλλὰ σπεῖρὶ δὲν θὰ φθάσῃ εἰς Ναῦπλι.» Ἐν τούτοις τεταραγ-
μένοι οἱ Ἑλληνες διὰ τὴν ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐχθρῶν θέσιν των, ἰδόντες καὶ
τὸν Ἀρσένιον πεσόντα ἐτράπησαν εἰς φυγὴν· ἔφυγε καὶ ὁ Νικήτας καὶ κλει-
σθεῖς μετ' ὀλίγων ἐν τινὶ πύργῳ κτισθέντι πρὸ ὀλίγου παρὰ τὴν θέσιν ἐκεί-
νην ἐπολέμει τοὺς ἐχθροὺς κτυποῦντας τὸν πύργον διὰ κανονίου. Ἐφθασαν
ἐν τοσούτῳ εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν κατεχόντων τὰς
ἄλλας στενοτοπίας Ἑλλήνων, ἐπέπεσε καὶ ὁ χατοσῆ-Χρῆστος ὅπισθεν, καὶ
οὕτως οἱ Τούρκοι ἀπελπισθέντες ἐπανήλθαν ἄπρακτοι εἰς Κόρινθον καταδιω-

κόμμενοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἕως οὗ ἔπεσαν εἰς τὴν πεδιάδα. ὁ Τούρκος καὶ 9 Ἑλληνες ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν κατὰ τὴν μάχην ταύτην.

Ἐν δὲ τῇ Ναυπλίῳ ἐπεκράτει πρό τινος καιροῦ διαίρεσις, τῶν μὲν θελόντων. τῶν δὲ μὴ θελόντων νὰ παραδοθῶσιν. Οἱ δυστυχεῖς ἔγκλειστοι ἐκτὸς τῆς πείνας κατεθλίβοντο καὶ ὑπὸ λοιμικῆς· ὅσον δὲ ἐπερίσσευαν τὰ κακὰ των, τόσον ὑπερίσχυε καὶ τὸ εἰς παράδοσιν κλῖνον κόμμα. Ἐστενοχωροῦντο δὲ πρό τινων ἡμερῶν καὶ ὑπὸ τῶν ἔξω τοῦ Ναυπλίου ἑλληνικῶν στρατευμάτων, ὧν τὴν ἀρχηγίαν διεδέχθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νικολοῦ Σταματελοπούλου ὁ Σταῖκος Σταϊκόπουλος. Τὰ στρατεύματα ταῦτα, βοηθούμενα ὑπὸ τῶν ἀπομεινάρων τοῦ τακτικοῦ, ἄτινα μεταβάнта μετὰ τὴν μάχην τοῦ Πέτα ἀπὸ τόπου εἰς τόπον κατήντησαν τὸν Ὀκτώβριον πρό τῶν πυλῶν τοῦ Ναυπλίου, ἐκτύπησαν πολυάκις τοὺς Ναυπλιεῖς ἐξερχομένους καὶ τοὺς ἐδίασαν νὰ μὴ προχωρῶσιν ἐκεῖθεν τοῦ προχώματος. Τὰ αἷτια ταῦτα ἠνάγκασαν τοὺς Τούρκους καὶ πρό τῆς παντελοῦς ἀποτυχίας τῶν εἰς ἀντίληψίν των στρατευσάντων ἐκ Κορίνθου νὰ ἔλθωσι σπουδαιότερον εἰς λόγους συμβιβασμοῦ μετὰ τοῦ Σταῖκου καὶ εἰς νέαν δι' αὐτοῦ διαπραγματεύσιν μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη. Ὁ Κολοκοτρώνης ἀπεκρίθη ὅτι τοῖς ἐχαρίζετο ἡ ζωὴ καὶ τοῖς ἐδίδοντο καὶ πλοῖα πρὸς διαβίβασιν ὅλων εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀσίας· εἰ δὲ καὶ δὲν ἔστεργαν, θὰ τοὺς ἔτρωγεν ὅλους ἐντὸς ὀλίγου ἡ ἑλληνικὴ μάχαιρα. Τὸ γράμμα τοῦτο λαθὼν ὁ Σταῖκος ἀπέστειλε τὴν ἐσπέραν τῆς 29 εἰς τὸ φρούριον. Οἱ Τούρκοι, θέλοντες νὰ λάθωσιν αὐτοῦ γινῶσιν ὅλοι καὶ συναποφασίσωσι, συνήλθον εἰς γενικὸν συμβούλιον· κατέβησαν εἰς τὴν πόλιν καὶ οἱ ἐν Παλαμηδίῳ ἀφήσαντες ὀλίγους φύλακας ὥς μηδὲν ὑποπτεύοντες.

Ἄλλ' ἐν τῇ μεταξὺ τούτῃ δύο Ἀλβανοὶ ἐκ τῶν ἐναπομεινάντων φυλάκων τῇδε κακείσε ἀπροσέκτως διεσπαρμένων, ταλαιπωρούμενοι ὑπὸ τῶν δεινῶν τῆς πολιορκίας καὶ ἐλπίζοντες ἴσως πλουσίας ἀμοιβάς, κατέβησαν διὰ σχοινίου ἀπὸ τοῦ τείχους, ὑπῆγαν πρὸς τὸν κατὰ τὴν Ἀριαν Σταῖον, τῷ εἶπαν ὅτι ἡ φρουρὰ τοῦ Παλαμηδίου κατέβη εἰς τὴν πόλιν καὶ ὅτι, ἂν ὑπῆγαιεν εὐθύς, θὰ ἐκυρίευσεν τὸ Παλαμῆδ· ἀναμωτί. Ὁ γενναῖος Σταῖκος, χωρὶς νὰ ὑποπτεύσῃ δολιότητα, παρέλαβε 200 συντρόφους, 60 Κρανιδιώτας καὶ ἓνα λόχον τοῦ τακτικοῦ καὶ ἦλθεν ὑπὸ τὰ τείχη μετὰ τὸ μεσονύκτιον. Ἀσέλγητος καὶ βροχερὰ ἦτον ἡ νύξ ἐκείνη· ἀνέβησαν τὰ τείχη κατ' ἀρχάς ὀλίγοι, ἦνοιξαν πυλίδι τινὰ καὶ εἰσῆξαν δι' αὐτῆς καὶ τοὺς λοιπούς. Ἡ θέλησάν τινες τῶν φυλάκων ν' ἀντισταθῶσιν, ἀλλ' ἔρριψαν μετ' ὀλίγον τὰ ὅπλα, καὶ οἱ Ἑλληνες ἐκυρίευσαν τοιοιτοτρόπως ἀναμωτί τὸ ἀπόρθητον φρούριον πρὸς τὰ χαράγματα τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἡ Ἐκκλησία ἐορτάζει τὴν μνήμην τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου. Ἀφ' οὗ δὲ τὸ ἐκυρίευσαν, ἐτουρέκισαν ὅλοι διὰ μιᾶς βλέποντες πρὸς τὴν πόλιν καὶ φωνάζοντες· «καλῶς «σὰς ηὔραμεν ἀγάδες.» Οἱ δυστυχεῖς ἀγάδες, ἀγνοοῦντες τίνι τρόπῳ ἐκυρίευσαν οἱ Ἑλληνες τὸ φρούριον καὶ βλέποντες ἑαυτοὺς καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ἐχθρῶν περιέτρεχαν τὰς ἀγυῖας τῆς

πόλεως ὡς παράφρονες. Ἡμέρας δὲ γενομένης, οἱ νέοι κύριοι τοῦ Παλαμηδίου ὑψώσαντες τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ ἐκανονοδόλησαν φωνάζοντες, «καὶ τοῦ χρόνου ἀγάδες τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου.» Ἐν τοσούτῳ ὁ ἐν Δερβενακίοις Κολοκοτρώνης, ἀκούσας τὸν κανονοβολισμόν, ἔτρεξεν ἔφιππος εἰς Ναύπλιον· καθ' ὁδὸν ἀπήντησε πεζὸν φέροντα τὴν εἰδησιν, εἰσηλθὲν αἰς τὸ φρούριον ὑπὸ τὸν κρότον τῶν κανονίων καὶ διέταξεν ἀμέσως καὶ

Τὸ Παλαμηδι.

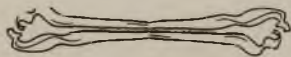
ἔστρεψαν πρὸς τὴν πόλιν καὶ τὴν ἀκροναυπλίαν πολλὰ κανόνια· ἔστειλε δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἐν τῇ πόλει Τούρκους διαταγὴν ἀπειλητικὴν νὰ παραδώσωσι τὴν πόλιν καὶ τὴν ἀκροναυπλίαν ἐντὸς τριῶν ὥρων, καὶ ἐπειδὴ μετὰ τὰς τρεῖς ὥρας δὲν ἔλαβεν ἀπόκρισιν, ἤρχισε νὰ κανονοβολῇ· ἀλλ' ἐπὶ τῇ προτάσει τῶν Τούρκων καὶ τῇ μεσιτείᾳ τῶν διαμενόντων ἐν Ναυπλίῳ μελῶν τῆς ἑλληνικῆς ἐπιτροπῆς, ἔστερξε νὰ συμβιβασθῇ· καὶ οὕτω, παύσαντος τοῦ κανονοβολισμοῦ, ἀνέβησαν εἰς τὸ Παλαμηδὶ οἱ ἐντόπιοι μπέηδες καὶ ὁ ἀρ-

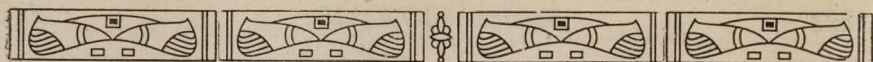

Ὁ Σταϊκόπουλος κυριεύων τὸ Παλαμήδιον.

Εἰκὼν Ἑσς.

χηγὸς τῶν ἐντὸς τοῦ Ναυπλίου Ἀλβανῶν ἐπὶ συμβιβασμῷ. Σὰς χαρίζομεν, τοῖς εἶπεν ὁ Κολοκοτρώνης, τὴν ζωὴν καὶ σὰς ἀφίνομεν καὶ ἀπὸ δύο ἐνδουμασίας· σὰς δίδομεν καὶ ἑλληνικὰ πλοῖα εἰς μετακόμισίν σας καὶ σὰς τρέφομεν ἕως οὗ κατευοδωθῆτε ὅπου θέλετε. «Ἡμεῖς,» ἀπεκρίθη ὁ ἀρχηγὸς Ἀλβανός, «δὲν δίδομεν τ' ἄρματα· θὰ πολεμήσωμεν ὅσω νὰ βγῇ ἡ ψυχὴ μας, θὰ καύσωμεν τὴν χώραν· καὶ δὲν θ' ἀφήσωμεν πέτραν σὲ πέτραν.» «Καύσατέ την,» ἐπανέλαθεν ἀποτόμως ὁ Κολοκοτρώνης, «ἀλλὰ νὰ ἡξεύρετε ὅτι θὰ καῖτε καὶ σεῖς·» ἀλλ' οἱ μπέηδες ἔπαυσαν τὴν ἀναφύεισιν λογοτριβὴν, συγκατετέθησαν εἰς τὰς προτάσεις τοῦ Κολοκοτρώνη πρὸς χάριν, ὡς εἶπαν, τῶν γυναικῶν καὶ παιδίων, κατέβησαν εἰς τὴν πόλιν καὶ ὑπέγραψαν ὅλοι τὴν σύμβασιν· ἀφ' οὗ δὲ συνυπεγράφη καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἔστειλαν οἱ Τούρκοι πρὸς αὐτοὺς τὰς κλεῖς τῶν φρουρίων. Οἱ Ἕλληνες παρέλαβαν τὰ κάτω φρούρια καὶ διώρισάν τινας εἰς σύναξιν καὶ ἀπόθεσιν ἐν δύο τζαμίοις, ἐπὶ καταγραφῇ, τῶν πραγμάτων τῶν Τούρκων. Φόβος μέγας ἐπεκράτει μὴ ἐπάθαιναν οἱ Ναυπλιεῖς ὅσα ἔπαθαν οἱ συνάδελφοί των ἐν Νεοκάστρῳ, ἐν Κορίνθῳ καὶ ἐν Ἀθήναις· ὁ Κολοκοτρώνης, μὴ θέλων νὰ συμβῇ τοιοῦτόν τι, μὴδὲ νὰ διαρπαγῇ ἡ περιουσία, ἔκλεισεν ἔξω τῆς πύλης τοῦ φρουρίου τοὺς συρρέουσοντας ἐπὶ λαφυραγωγίᾳ στρατιώτας· ἀλλ' οὗτοι ἠπείλησαν νὰ εἰσέλθωσι διὰ τῆς βίας, νὰ σφάξωσι τοὺς Τούρκους καὶ νὰ διαρπάσωσι τὰ ὑπάρχοντά των· δι' ὃ πᾶσα ἀναβολὴ ἀπόπλου ἦτον ἐπικίνδυνος. Καλῇ τύχῃ κατέπλευσε τὴν 12 Δεκεμβρίου εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυπλίου ὁ Χαμιλτὼν ἐπὶ τῆς Καμβρίας καὶ παρέλαβε συναινέσει τῶν Ἑλλήνων 400, παρέλαβαν καὶ τοὺς λοιποὺς τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Μιαούλη ἐπὶ μισθῷ ἑκατὸν δέκα χιλιάδων γροσίων πληρωθέντων ἐκ τῶν λαφύρων, καὶ οὕτως ἀπεβίβασαν τοὺς αἰχμαλώτους ὁ μὲν Χαμιλτὼν εἰς Σμύρνην, ὁ δὲ Μιαούλης εἰς Κουσάντασι, ἀλλ' ὅλους τόσῳ κακῶς ἔχοντας διὰ τὴν ἐπὶ τῆς πολιορκίας πείναν, τὴν λοιμικὴν καὶ τὴν κακοπάθειαν, ὥστε 67 ἀπέθαναν ἐπὶ μόνῃς τῆς Καμβρίας κατὰ τὸν διάπλουν παραταθέντα ἐξ αἰτίας ἐπισυμβάσης τρικυμίας· ἀπέθαναν δὲ τινες αὐτῶν φαγόντες διὰ μιᾶς κατὰ κόρον· ἐμολύνθη καὶ τὸ πλήρωμα τῆς φρεγάτας· μόνοι ὡς αἰχμάλωτοι ἐκρατήθησαν ἐν Ναυπλίῳ ὁ πρῶν φρούραρχος Σελήμπασας καὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ Ἀλῆς, ὡς μὴ θελήσαντες νὰ ὑπογράψωσι τὴν συνθήκην· ἀλλ' ὅχι μόνον δὲν ἠνωχλήθησαν οὐδ' αὐτοὶ οὐδ' οἱ περὶ αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ ἄκρας ἔτυχον περιποιήσεως τροφοδοτούμενοι πλουσιοπαρόχως καὶ ζῶντες ἐν ἀνέσει μέχρις οὗ ἀπελύθησαν. Οἱ Ἕλληνες διεμερίσαντο μεταξὺ των τὰ ἐναποταμιευθέντα πράγματα τῶν Τούρκων ἄνευ οὐδεμιᾶς ὠφελείας τοῦ ταμείου· τὰ πολυτιμότερα δὲ αὐτῶν διηρπάγησαν ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΘ'

Τὰ κατὰ τὸν Ὀδυσσεά — Αὐτοκέλευστος συνέλευσις ἐν Ἀθήναις τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν ἐκείθεν διάβασιν τοῦ Δράμαλης.

Τὰ κατὰ τὸν Ἀρειον Πάγον. — Κατηγορία τοῦ Ἰωάννου Λογοθέτου μέλους τοῦ νομοτελεστικοῦ ἐπὶ πολιτικῷ ἐγκλήματι. — Νέα εἰσβολὴ ἐχθρῶν ὑπὸ τὸν Κιοσὲ Μεχμέτπασαν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ ἀναχώρησις αὐτῶν.

ΟὔΤΕ ἡ πρὸς τὸν Νοῦτσον καὶ Παλάσκαν βδελυρὰ διαγωγὴ τοῦ Ὀδυσσεως, οὔτε ἡ κατ' αὐτοῦ ἀγανάκτησις καὶ καταδρομὴ τῆς Κυβερνήσεως ἴσχυσαν νὰ βλάψωσι τὴν πρὸς αὐτὸν τοῦ κοινοῦ ὑπόληψιν. Ὡς προδότην καὶ ὡς θαρρύναντα τὴν εἰσβολὴν τῶν ἐχθρῶν τὸν κατεμήνυνεν ὁ Ἀρειος Πάγος, ἀλλὰ τὸ κοινὸν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἀπέδοκίμαζε τὰ κατ' αὐτοῦ λεγόμενα, ὅχι διότι τὸν ἐνόμιζεν ἀθῶον, ἀλλὰ διότι τὸν ἐθεώρει ὡς τὸν ἱκανώτερον ν' ἀνορθώσῃ διὰ τῶν ὅπλων τὴν πεσοῦσαν πατρίδα· δι' ὃ καὶ τὸν ἐθάρρυνε διὰ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς συνδρομῆς του. Ἰσχυρότεροι τῶν ἀνθρώπων τῆς μαχαίρας εἶναι οἱ ἄνθρωποι τοῦ νόμου ἐν καιρῷ εἰρήνης· ἀλλ' ἐν καιρῷ ἐπαναστάσεων καὶ πολέμων ἡ μάχαιρα τιμῆται ὑπὲρ τὸν νόμον, καὶ θεωρεῖται ὡς ἀσπίς κατὰ κακοποιήσεων καὶ ἀδικιῶν, ὡς ἀφασιστήριον κατ' ἐχθρικῶν προσβολῶν καὶ ὡς εὐτυχὲς ὄργανον πλεονεκτικῶν καὶ φιλάρχων σκοπῶν. Διὰ ταύτην καὶ μόνην τὴν αἰτίαν ἐτιμᾶτο ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὁ μισούμενος ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως Ὀδυσσεύς. Τὸ αἶσθημα δὲ τοῦτο τοῦ κοινοῦ ἴσχυσε διὰ τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων καὶ παρὰ τῷ βουλευτικῷ προτείναντι τὴν 24 Ἰουνίου τὴν ἄφεσιν τῶν ἀμαρτιῶν τοῦ Ὀδυσσεως· τὸ δὲ νομοτελεστικόν, ὑπεῖκον εἰς τὴν αὐτὴν ἀνάγκην, διέταξε τὸν Ἀρειον Πάγον νὰ μὴ ἐκτελέσῃ ὅσα κατ' ἐκείνου διετάχθησαν. Ἄλλ' ὅποιαδήποτε καὶ ἂν ἐφάνη ἡ ἐξ ἀνάγκης διαγωγὴ τῆς Ἀρχῆς, ὁ Ὀδυσσεύς, πεποιθὼς ἐπὶ τὴν ἐπιρροὴν καὶ τὴν μάχαιράν του, κατεφρόνει Κυβέρνησιν καταφυγοῦσαν διὰ τὴν ἀσφάλειάν της εἰς πλοῖον, καὶ κεντρικὴν Ἀρχὴν ἀνίσχυρον ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς δικαιοδοσίας της, φεύγουσαν ἀπέμπροσθέν του, περιπλανωμένην καὶ διασωθεῖσαν εἰς τι ἀπομεινωμένον ἀκρωτήριον νήσου. Ἐξέδιδεν ἡ Κυβέρνησις κατ' αὐτοῦ καταστρεπτικὰ καὶ ἀφοριστικὰ ἔγγραφα, καὶ οὗτος συνέβη ἀσφαλῆς καὶ συνέπραττε μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Κυβερνήσεως ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι ἐνεργῶν παρῤῥησίᾳ τὴν ἀνατροπὴν καὶ αὐτῆς καὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου. Τόσῃ δὲ ἦτον ἡ παρὰ τοῖς ὀπλαρχηγοῖς ὑπόληψις του, ὥστε ὁ Γκούρας, ἂν καὶ μικρὰς

τότε σημασίως, ἀπεποιήθη τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ μετὰ τὴν καθαίρεσιν τοῦ Ὀδυσσέως ὀπλρχηγίαν τῆς Λεβαθείας, προτιμήσας τῆς μεγαλοδωρίας τῆς Ἀρχῆς τοῦ ἔθνους τὴν φιλίαν τοῦ καθαιρεθέντος.

Μετὰ δὲ τὴν διάβασιν τοῦ Δράμαλι ἢ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι ἐφοβεῖτο νέαν εἰσβολήν. Μόνος τόπος ἀσφαλῆς ὥπως οὖν κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη ἦσαν αἱ Ἀθῆναι μετὰ τὴν κυρίευσιν τῆς Ἀκροπόλεως διὰ τὴν παράμερον θέσιν των. Ἀλλὰ καὶ ἡ πόλις ἐκείνη ἔπασχεν ἐσωτερικὰς ἀνωμαλίαις, διότι οἱ πρὸς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐνεργοῦντες πρὸ τῆς κυριεύσεως τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηναῖοι διηρέθησαν μετὰ τὴν κυρίευσιν καὶ κατέτρεχαν ἀλλήλους. Ἡ Ἀττικὴ δὲν εἶχεν, ὡς εἴρηται, πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ὀπλρχηγόν. Διάφοροι ἀνεφάνησαν μετὰ τὴν ἐπανάστασιν ἀντιποιοῦμενοι τὴν ὀπλρχηγίαν, ἀλλ' οὐδεὶς ὑπερίσχυεν. Ἀποθανόντος τοῦ Παναγῆ Χτενᾶ, ἀνεδείχθη φρούραρχος τῆς Ἀκροπόλεως ὁ ἀδελφὸς τοῦ Σπύρος. Ἀλλ' οὗτος οὔτε τὴν πολιτικὴν Ἀρχὴν τοῦ τόπου ἐτίμα, οὔτε πρὸς τοὺς συμπολίτας του καλῶς ἐφέρετο, τοὺς μὲν αὐτεξουσίως φυλακίζων καὶ τιμωρῶν, τοὺς δὲ φορολογῶν ἐπὶ λόγῳ τροφῆς καὶ μισθοδοσίας τῆς φρουρᾶς· τινὲς δὲ τῶν στρατιωτῶν του ἐδολοφόνησαν τὸν Χατοῆ Γεωργαντᾶν Σκουζέν, ἓνα τῶν ἐφόρων τῶν Ἀθηνῶν, ἐπανερχόμενον ἀπὸ Σαλαμῖνος εἰς Ἀθήνας. Τοιαύτη διαγωγὴ διήγειρεν ἄκραν ἀγανάκτησιν, καὶ μίαν ἡμέραν, καθ' ἣν ἔλειπεν ὁ Χτενᾶς ἐκ τοῦ φρουρίου, ὁ Σαρῆς, ἄλλος ὀπλρχηγὸς Ἀθηναῖος, ἀνέβη μετὰ τινων ὀπαδῶν του εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἀντικατέστη αὐτοχειροτόνητος φρούραρχος, παρέλαθεν εἰς ὑποστήριξίν του ὡς συμφρούραρχον καὶ ἄλλον ὀπλρχηγόν Ἀθηναῖον, τὸν Δημήτρην Λέκκαν, ἀπέλυσε τοὺς ἐν φυλακῇ καὶ ἐπολιτεύθη ἀξιεπαίνως· ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἀντιζηλίας πολλῶν συμπατριωτῶν ὀλίγον ἐχάρησαν καὶ αὐτοὶ τὴν φρουραρχίαν των.

Ἐστρατοπέδευε πρὸ τίνος καιροῦ ἐπὶ τῆς Γερανίας τῆς Μεγαρίδος ὁ Ὑψηλάντης· οὗτος ἐπὶ τῇ προσκλήσει τῶν Ἀθαιναίων τῶν μὴ θελόντων φρουράρχους τὸν Σαρῆν καὶ τὸν Λέκκαν συμπαραλαβὼν καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὄρους συναγωνιστὴν του Νικήταν μετέβη τὴν 21 Αὐγούστου εἰς Ἀθήνας, ἵνα διαθέσῃ ἄλλως πως τὰ τοῦ φρουρίου. Ἀλλ' οἱ φρούραρχοι οὔτε τὰς φιλικὰς προσκλήσεις του εἰσήκουσαν, οὔτε εἰς τὰς βαρεῖας ἀπειλὰς του ἐνέδωκαν, οὔτε νὰ τὸν δεχθῶσιν ἐντὸς τῆς Ἀκροπόλεως ἐπιθυμοῦντα νὰ τὴν ἐπισκεφθῇ συνήνεσαν· ἐπειδὴ δὲ ἐφοβήθησαν μὴ πάθωσιν ὑπὸ τῶν ἰδίων στρατιωτῶν, διότι ὁ Ὑψηλάντης ὀργισθεὶς ἐφοδέρισε νὰ καύσῃ ἐπὶ τῇ παρακῇ των τὰς οἰκίας των καὶ νὰ φυλακίσῃ τοὺς συγγενεῖς των, μετεκάλεσαν τὸν Ὀδυσσεά εἰς παραλαβὴν τῆς Ἀκροπόλεως. Εὗρημα ἐθεώρησεν ὁ Ὀδυσσεὺς τὴν προσφορὰν ταύτην καὶ ἔτρεξε δρομαῖος εἰς Ἀθήνας τὴν 27. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος, ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Νικήτας ἦσαν τοῦ αὐτοῦ φρονήματος δὲν ἐλογόφεραν περὶ τῆς κατοχῆς τοῦ φρουρίου· μάλιστα τόσαν ἦσαν σύμφωνοι, ὥστε συνεπεστάτησαν καὶ οἱ τρεῖς ἐπὶ τῶν γενομένων ἐκεῖναις ταῖς ἡμέραις ἀθηναϊκῶν ἀρχαιρεσιῶν. Καὶ ὁ μὲν Ὑψηλάντης καὶ ὁ Νικήτας ἐπανήλθαν

μετ' ὀλίγον εἰς τὸ στρατόπεδον (α), ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς ἔμεινε ἐν Ἀθήναις καὶ διώρισε φρούραρχον τὸν ὀπαδὸν τοῦ Γκούραν. Τοιουτοτρόπως οἱ Ἀθηναῖοι διὰ τὰς πρὸς ἀλλήλους ἀσυμφωνίας ἐστερήθησαν οἰκιοθελῶς τῆς ἐγχωρίου δυνάμεως τῶν καὶ τὴν παρέδωκαν, ἢ μᾶλλον εἶπεν παρέδωκαν ἑαυτούς, εἰς χεῖρας τοῦ Ὀδυσσεως, ἀνδρός, οὔτινος ἢ προλαβοῦσα διαγωγῇ καὶ ἢ παροῦσα θέσις δὲν ἦσαν βεβαίως τόσης ἐμπιστοσύνης ἄξιαι.

Ἡ δ' ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης ἀπροσδόκητος αὔξησις τῆς δυνάμεως τοῦ Ὀδυσσεως καὶ τὴν φιλοδοξίαν τοῦ ἔτι μᾶλλον ἐξῆψε, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ὑπόληψιν τοῦ κοινοῦ ὑπερῷξεν· καὶ οἱ μὲν διὰ κολακείαν, οἱ δὲ διὰ φόβον, καὶ ἄλλοι διὰ τὴν ἀνάγκην τῶν περιστάσεων ἤθελαν νὰ ἐκτείνωσι τὴν ἐξουσίαν τοῦ καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.

Πολλοὶ τῶν προκρίτων αὐτῆς ἀντεφέροντο πρὸ πολλοῦ πρὸς τὸν Ἀρείον Πάγον. Μετὰ δὲ τὰ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ὀδυσσεως συμβάντα, ἐθαρρύνθησαν ἔτι μᾶλλον καὶ ἔβαλαν κατὰ νοῦν καὶ αὐτὴν τὴν κατάργησίν του ἢ τὴν ἀντικατάστασίν τινων τῶν μελῶν του, ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τοῦ δεινοῦ ἀντιπάλου του. Ἀληθὴς αἰτία τῆς ἀντιπολιτεύσεως τῶν ῥηθέντων προκρίτων ἦτον ἡ πρὸς τοὺς Ἀρειοπαγίτας ἀντιζηλία καὶ ἡ ἀντιποιήσις τῆς ἐξουσίας τῶν, ἂν καὶ μὴ πολλοῦ φθόνου ἄξιαι· ἀλλ' οἱ ἰδιοτελεῖς σκοποὶ καὶ τὰ πάθη τῶν ἀνθρώπων περικαλύπτονται πάντοτε ὑπὸ πρόσχημα ὀρθοῦ λόγου καὶ γενικοῦ συμφέροντος εἰς ἀπάτην τοῦ κοινοῦ, οὔτινος ἀπαιτεῖται ἡ σύμπραξις ἢ ἡ γνώμη· διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἄνδρες οὗτοι διετείνοντο εἰς δικαιολογίαν τῆς κατακραυγῆς τῶν, ὅτι οἱ πλείστοι τῶν Ἀρειοπαγιδῶν ἢ δὲν ἐξελέχθησαν ὑπὸ τῶν ἐλευθέρων ἐπαρχιῶν νομίμως, ἢ ἐστάλησαν ἐξ ἐπαρχιῶν ὑπὸ τὸν τουρκικὸν εἰσέτι ζυγόν· καὶ ἐστία μὲν τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἦσαν αἱ Ἀθηναί, πρωταγωνισταὶ δὲ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν πάντοτε καὶ ἐνίσχυσιν τοῦ Ὀδυσσεως οἱ πρόκριτοι τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Λεβαδείας καὶ τῶν Θηβῶν, καλέσхντες, ἀρχομένου τοῦ Σεπτεμβρίου, δι' ἐγκυκλίων, εἰς γενικὴν σύσκεψιν περὶ τούτου καὶ τοὺς προκρίτους τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος.

Μετὰ τὰ ἐν τῇ Δρακασπηλιᾷ συμβάντα καὶ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Δρόμαλη, καὶ μέλη τοῦ Ἀρείου Πάγου διασκορπισθέντες καὶ καταδιωκόμενα ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσεως, διαπράττοντος καὶ ἐπὶ ξηρᾷ καὶ ἐπὶ θαλάσσης τὴν σύλληψιν τῶν, κατήντησαν μεσσηνίας τοῦ Σεπτεμβρίου εἰς Ξηροχωρὶ τῆς Εὐβοίας, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ οὔτε δύναμιν οὔτε ἀσφάλειαν εἶχαν. Αἱ ἐπαρχίαι, ἃς ἀνεφέραμεν, ἀπεστάτησαν καὶ ἐκινήθησαν κατ' αὐτοῦ· καὶ αὐτὴ ἡ νῆσος τῆς Εὐβοίας, εἰς ἣν κατέφυγεν, ὅχι μόνον δὲν ὑπῆκουεν, ἀλλὰ καὶ ὅπλα κατ' αὐτοῦ ἔλαβε· θὰ διελύετο δὲ βεβαίως, ἂν δὲν ὑπεστηρίζετο παρὰ τοῦ ἐπὶ τῆς νήσου ὀπλαρχηγοῦ Διαμντη, ὅστις καὶ ἐνόπλιως ἀπὸ τῶν κατ' αὐτοῦ ἐνόπλιως ἐλθόντων Εὐβοέων τὸν ὑπερήσπισε, καὶ οὔτε εἰς τὰς ἐπανειλημμένας εἰσηγήσεις τοῦ Ὀδυσσεως οὔτε εἰς τὰς ἰδιαιτέρας προτροπὰς τοῦ Ὑψηλάντου, ἀποστείλαντος ἐπὶ τούτῳ πρὸς αὐτὸν τὸν ἄλλοτε ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου συναγωνιστὴν του καὶ πάντοτε πιστὸν Ὑψηλαντιστὴν Σάλλαν, ὥτα ἀκοῆς ἔδωκεν.

Τοιαύτη κατάστασις πραγμάτων ἐβोधέται μεγάλως τοὺς ἐν Χαλκίδι Τούρκους, οἵτινες, μηδενὸς ἐναντιούμενου, ἐξήρχοντο εἰς τὴν ἀντικρυνὴν ξηρὰν, ἥρπαζαν ὅ,τι εὗρισκαν καὶ ἐπανήρχοντο ἀνενόχλητοι εἰς τὸ φρούριον, φοβούμενοι μόνον νὰ προχωρήσωσιν· ἀλλ' ὅσα ἐκ τοῦ πλησίον ἥρπαζαν, οὔτε εἰς αὐτάρκη τροφὴν των οὔτε εἰς χορτασμὸν τῆς πλεονεξίας των ἤρκουν. Ἦσαν δὲ ἐντὸς τοῦ φρουρίου καὶ Ἀλβανοὶ εἰς τόσῃν ἀπέθειαν καὶ ἀναισχυντίαν καταντήσαντες, ὥστε ἀρπάσαντες μᾶλλον ἢ λαβόντες τοὺς καθυστεροῦντας μισθοὺς των παρὰ τοῦ πασᾶ ἀπέδωκαν αὐθαιρέτως εἰς τὴν ἀντίπεραν ξηρὰν τὴν 25 ὥς 500, ἐκανονοβολήθησαν ὥς ἐχθροὶ παρὰ τῶν ἐν Καραμπασᾶ Τούρκων καὶ ἐπῆλθαν εἰς τὰ τουρκικὰ χῶματα διὰ Λεβαδείας καὶ Ζητουρίου. Τὴν ἀκόλουθον δὲ ἡμέραν 200 Τοῦρκοι, ἐξεληθόντες τῆς Χαλκίδος, ἐπροχώρησαν ἐπὶ ἀρπαγῇ μέχρι τῶν Πλαταιῶν, ἀλλ' ἐκτυπήθησαν καὶ ἐπέστρεψαν σχεδὸν ἄπρακτοι.

Συνελθόντες δὲ οἱ κατὰ τοῦ Ἀρείου Πάγου συγκαλεσθέντες εἰς Ἀθήνας, τὸν κατέργησαν τὴν 18, ἀναθέσαντες τὰ καθήκοντά του εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους καὶ ἐφόρους τῶν ἐλευθέρων ἐπαρχιῶν μέχρι τῆς συγκροτήσεως τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως· θέλοντες δὲ νὰ τιμήσωσι τὸν δυνατὸν τῆς ἡμέρας Ὀδυσσεά, τὸν ἀνηγόρευσαν ὁμοθυμαδὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, καὶ τὴν 24, γενομένης τελετῆς παρόντων τῶν μελῶν τῆς συνελεύσεως ταύτης καὶ πλήθους λαοῦ, ἀνεγνώσθη μεγαλοφώνως τὸ ἀρχιστρατηγικὸν δίπλωμά του, τὸν ἔζωσαν οἱ ἀρχιεπίσκοποι Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν, μέλη ὄντες καὶ αὐτοὶ τῆς συνελεύσεως, τὴν σπάθην τῆς ἀρχιστρατηγίας καὶ τὸν ἀνευφήμησαν ὅλοι οἱ παρεστώτες.

Ἡ τοπικὴ δὲ αὕτη καὶ αὐτοκέλευστος συνέλευσις, ὑπογράψασα τὰς δύο πράξεις, τὴν τῆς καταργήσεως τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τὴν τῆς ἀρχιστρατηγίας τοῦ Ὀδυσσεως, ἐν ᾗ μήτε τὴν μίαν μήτε τὴν ἄλλην νὰ ὑπογράψῃ δύναμιν εἶχε, διελύθη· ἀλλὰ τὸ παραδοξότερον καὶ μεμπτότερον, καὶ ὅ,τι δεικνύει αὐτὸ καὶ μόνον τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τῶν τότε κυδερνητικῶν πραγμάτων εἶναι, ὅτι μέλος τοῦ νομοτελεστικοῦ, ὁ Ἰωάννης Λογοθέτης, εὑρεθεὶς ἐκεῖ συνέπραξε καὶ αὐτὸς παρῆρσιν μετὰ τῶν ἀντιπολιτευομένων τὴν Κυβέρνησιν καὶ συνυπέγραψε καὶ τὴν κατέργησιν τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τὴν περὶ τούτων πρὸς τὴν Κυβέρνησιν ἀναφορὰν. Διὰ τὴν διαγωγὴν του δὲ ταύτην τὸ νομοτελεστικὸν ἠναγκάσθη νὰ τὸν κατηγορήσῃ ἐνώπιον τῆς Βουλῆς ὡς ἔνοχον πολιτικοῦ ἐγκλήματος.

Ἐκστρατεύσαντος δὲ τοῦ Δράμαλη, ὁ Χουρσέδης διέμεινεν ἐν Λαρίσῃ καὶ δι' ἄλλα αἵτια καὶ εἰς ἀποστολὴν νέων στρατευμάτων· ἐξαπέστειλε δέ, ἀρχομένου τοῦ Αὐγούστου, τρισχιλίους ὑπὸ τὸν Χασνατάρην, τοῦ καὶ πέρυσιν εἰσβαλόντος εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα βεζίρη Κιοσέ-Μεχμέτη διορισθέντος ἀρχηγοῦ τῶν νέων τούτων στρατευμάτων. Οἱ τρισχίλιοι οὗτοι ἤλθαν κατὰ τὴν Φοντάναν ὅχι πρὸς διὰβάσιν εἰς Λεβαδείαν τόσον ὀλίγοι ὄντες, ἀλλὰ πρὸς κατάληψιν τῆς θέσεως διὰ τὴν ἐν καιρῷ ἀκίνδυνον δι' ἐκείνου τοῦ

μέρους εισβολὴν καὶ ἄλλου στρατεύματος, ἐρχομένου κατόπιν ὑπ' αὐτὸν τὸν Μεχμέτην. Τὴν θέσιν τῆς Φοντάνας κατεῖχαν ὁ Δουβουνιώτης καὶ ὁ Γκούρας. Οἱ Τούρκοι ἐδοκίμασαν νὰ προχωρήσωσιν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ, φρονεθέντων τινῶν, ὠπισθοδρόμησαν πρὸς τὴν Νευρόπολιν, ὅπου καὶ ἐστρατοπέδευσαν. Οἱ δὲ ῥηθέντες ὀπλαρχηγοὶ Ἕλληνες καὶ τινες ἄλλοι, ἐν οἷς καὶ ὁ Ὀδυσσεύς, ἐπέπεσαν σκοποῦντες νὰ τοὺς διασκορπίσωσιν, ἀλλὰ διεσκορπίσθησαν αὐτοί· ἐδοκίμασαν καὶ ἐκ δευτέρου νὰ τοὺς διασκορπίσωσιν, ἀλλὰ καὶ ἐκ δευτέρου ἀπέτυχαν, καὶ τὰ στρατεύματά των διελύθησαν, καὶ οἱ τρισχίλιοι Τούρκοι ἔμειναν ἔκτοτε ἀνενόχλητοι. Μετ' ὀλίγον ἦλθαν καὶ ἄλλοι εἰς ἐνδυνάμωσιν τοῦ μικροῦ τούτου ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, καὶ ἔκτοτε οἱ ἐχθροὶ ἐφόδιζαν ἀντὶ νὰ φοβῶνται, καὶ ἐβλαπταν ἀντὶ νὰ βλάπτωνται· ἔμειναν δὲ οἱ μὲν πεζοὶ ἐν Νευροπόλει ὥς καὶ πρότερον, οἱ δὲ ἵππεις ἐτοποθετήθησαν ἐν Δαδίῳ· διεχέοντο δὲ οἱ μὲν ἐντεῦθεν οἱ δὲ ἐκεῖθεν, μηδενὸς ἐναντιουμένου, εἰς τὰ πέριξ χωρία λεηλατοῦντες καὶ ἐσοδιάζοντες τοὺς ὀφίμους καρπούς· ἔκαυσαν ἐν τῇ μεταξὺ τούτῳ καὶ τὸ Ταλάντι. Ἐπὶ τέλους ἦλθε καὶ αὐτὸς ὁ Μεχμέτης· ἐφημίζετο δὲ ὅτι οἱ εἰσελθόντες ἐχθροὶ ἦσαν ὅλοι δωδεκακισχίλιοι.

Θέλων δὲ ὁ πασᾶς νὰ προχωρήσῃ διήρπασεν εἰς δύο τὸν στρατὸν του, καὶ αὐτὸς μὲν ὁδηγῶν τὸ πλεῖστον μέρος διέβη εἰς Σάλωνα τὴν 17 Ὀκτωβρίου διὰ τῆς Γραβιάς, ὁ δὲ διοικητῆς τῆς Ὀχρίδος Τσελελεντήμπεης, ὁδηγῶν τὸ ὑπόλοιπον, ἐπεχείρησε νὰ διέλθῃ διὰ τοῦ Ζεμενοῦ, ἀλλ' ἀπεκρούσθη παρὰ τῶν ὑπὸ τὸν ὑποπλαρχηγὸν τοῦ Ὀδυσσέως Λάϊον προκαταλαβόντων τὴν θέσιν ἐκείνην Ἀραχωδιτῶν καὶ παρὰ τῶν ὑπὸ τὸν Λεπενιώτην, ὑποπλαρχηγὸν καὶ αὐτὸν τοῦ Ὀδυσσέως, τοποθετηθέντων ἐν τῇ μετοχίῳ τῆς Ἱερουσαλὴμ. Ἀπελπισθεὶς δὲ νὰ διέλθῃ τὴν ὁδὸν ἐκείνην ὠπισθοδρόμησε καὶ διέβη καὶ οὗτος εἰς Σάλωνα διὰ τῆς Γραβιάς.

Ἐν μέσῳ δὲ τῆς ἐπελθούσης ἀμνηχανίας ἐξ αἰτίας τῆς ἐχθρικῆς ταύτης εισβολῆς, οἱ Ἀνατολικοελλαδίται ἀπέβλεπαν διὰ τὴν σωτηρίαν των εἰς τὸν νέον ἀρχιστράτηγον καὶ τῷ ἔγραφαν πανταχόθεν νὰ ἐκστρατεύῃ. Ὁ Ὀδυσσεὺς ὑπόπτει μὴ ἔλθῃ ὁ Μεχμέτης, μηδενὸς ἐναντιουμένου, καὶ εἰς αὐτὰς τὰς Ἀθήνας καὶ κατεγίνετο σπουδαίως εἰς ὀχύρωσιν καὶ ἐφοδιασμὸν τῆς Ἀκροπόλεως· καὶ ἐπειδὴ ἀνέπαρος ἦτον εἰσέτι ἡ περιουσία τῶν παραδοθέντων Τούρκων, διότι δὲν ἐσυμβιδάζοντο οἱ κρατοῦντες αὐτὴν εἰς διανομήν τῆς· ὁ Ὀδυσσεὺς συναινέσει τῶν ἐφόρων τὴν ἐξηργύρωσε καὶ τὴν ἐξώδευσε συνεχροδεύσας καὶ ἐξ ἰδίων εἰς ἀγορὰν τροφῶν καὶ ἄλλων ἀναγκαίων διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς Ἀκροπόλεως. Ἐῖδαμεν, ὅτι ἡ ἔλλειψις τοῦ νεροῦ καὶ ὅχι τῆς τροφῆς ἐπέφερε τὴν πτῶσιν αὐτῆς. Καλὴ τύχη ὁ κίνδυνος οὗτος ἐξέλειπε· ἀπροσδοκῆτως, διότι ἐργάται τινὲς σκάπτοντες ἀνεκάλυψαν κατὰ περίστασιν ὑπὸ τὸ ἄντρον τοῦ Πανὸς πηγὴν ἀφθόνου καὶ καθαροῦ νεροῦ, ἣν ὀλίγον ἀπέχουσιν τοῦ τείχους συμπαρέλαθεν ὁ Ὀδυσσεὺς διὰ παραιτίχισματος. Ἐξασφαλίσας δὲ τὴν Ἀκρόπολιν ὑπὸ τὴν φρουραρχίαν τοῦ Γκούρα ἐξεστράτευσ

τὴν 23 (β). Δὲν εἶχε τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰμὴ 300, καὶ μόλις ἔγειναν ὅλοι οἱ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ 1200, συνενωθέντων καθ' ὁδὸν καὶ ἄλλων ὑποπληρχηγῶν. Ἄλλ' ἡ φήμη τόσον ἐπλήθυνε τὰς δυνάμεις του, ὥστε ὁ Μεχμέτης, ὅστις ἤξευρεν ὅτι οἱ ὑπὸ τὸν Λεπενιώτην μετετόπισαν ἀπὸ τῶν πρὸς τὸ Ζεμενὸν θέσεων εἰς Καστρί ἐπὶ περιορισμῷ τῶν πρὸς ἐκεῖνα τὰ μέρη ἐχθρῶν, φοβηθεὶς μὴ κλεισθῇ ἐντὸς τῶν Σαλώνων τὰ ἔκαυσε, ἔκαυσε καὶ τὸ παρκαείμενον χωρίον Τοπόλια, ἐξήλθε πανστρατιᾷ καὶ ἐστρατοπέδευσε πρὸς καιρὸν κατὰ τὴν Γραβιάν. Φθάσας δὲ ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς Δαλίαν ἐπὶ τῆς εἰς Σάλωνα πορείας του καὶ μαθὼν ταῦτα ἐστράφη καὶ ἔφθασεν εἰς Δαδί τὴν 1 Νοεμβρίου· καὶ ἄλλοι μὲν ἔμειναν ἐντὸς τοῦ χωρίου, οὗσης τῆς ἡμέρας βροχερᾶς. ἄλλοι δὲ ἀνέβησαν ὑπ' αὐτὸν εἰς τὸ ἡμιώριον ἀπέχον τοῦ χωρίου μοναστήριον τῆς Παναγίας, ὅπου ἤυραν τοὺς κατὰ διαταγὴν του μεταβάοντας πρὸ ὀλίγης ὥρας ἐκεῖ ἐκ Καστρίου. Πρὶν δὲ τοποθετηθῶσιν, ἐφάνη αἰφνιδίως ὁ τουρκικὸς στρατὸς ὁδεύων διὰ τῆς πεδιάδος τοῦ Δαδίου πρὸς τὸ Τουρκοχώρι, καὶ ὁ σαλπικτὴς τοῦ Ὀδυσσεὺς ἐσάλπισεν εἰς εἰδοποίησιν τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Τοῦρκοι ἠγγόνουν ὅτι κατεῖχαν τὰς θέσεις ἐκεῖνας Ἕλληνες καὶ ἦσαν ἤδη προωδευμένοι· ἀλλ' ἀκούσαντες τὸν ἦχον τῆς σάλπιγγος ὥπισθοδρόμησαν καὶ κατέλαβαν τὰ καλύδια τοῦ Δαδίου. Ὁ Ὀδυσσεὺς διέταξεν ἄμέσως τοὺς σὺν αὐτῷ νὰ ὀχυρωθῶσι καὶ παρήγγειλε καὶ τοὺς ἐν τῷ χωρίῳ ὑπὸ τὸν Γάτσον καὶ τὸν Σαρήν ν' ἀναβῶσιν εἰς τὸ μοναστήριον. Ἄλλ' οἱ ἐχθροὶ μήτε νὰ ἐνωθῶσι τοῖς ἔδωκαν καιρὸν μήτε νὰ ὀχυρωθῶσιν, ἀλλ' ἔπεσαν διὰ μιᾶς οἱ μὲν περὶ ἐπὶ τοὺς ἐν τῷ μοναστηρίῳ, οἱ δὲ ἵππεῖς ἐπὶ τοὺς ἐν τῷ χωρίῳ, ἔτρεψαν ὅλους, ἐπῆραν τὰς ἀποσκευὰς των, ἐφόνευσαν

Γυνὴ ἐκ Τανάγρας.

ὡς 20, ἐν οἷς καὶ τὸν Μήνιον Κατσικογιάννην, ἐξώγρησαν τὸν Σαρῆν (γ), ἐπλήγωσαν τὸν Γάτσον, καὶ μόλις ὁ Ὀδυσσεὺς διέφυγεν ὡς ταχύπους τὰς χεῖράς των διαβάς διὰ μέσου αὐτῶν ὡς Ἀλθανός. Ἦσαν δὲ ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῆς Παναγίας καὶ τινες οἰκογένειαι, ἐξ ὧν οἱ μὲν ἄνδρες ἐσφάγησαν, αἱ δὲ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά ἡχμαλωτίσθησαν. Οἱ Τοῦρκοι μετέβαλαν τὸ σχέδιόν των μετὰ τὴν παρεμπесоῦσαν ταύτην τροπὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ μετέβησαν εἰς Βελίτσαν.

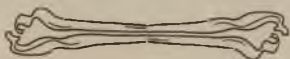
Μετὰ δὲ τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος συμβάντα, οὐδὲν ἐφαίνετο δυνάμενον νὰ ἐμποδίσῃ τὴν πρόοδον τῶν ἐχθρῶν πρὸς τὸν Ἰσθμὸν ἢ πρὸς τὰς Ἀθήνας, οὐδὲ νὰ προφυλάξῃ ἀπὸ τῆς σφαγῆς καὶ τῆς αἰχμαλωσίας πολλοὺς κατοίκους τῶν μερῶν ἐκείνων μὴ δυνάμενους διὰ τὸν ἐπικρατοῦντα χειμῶνα μήτε νὰ προφυλαχθῶσιν, μήτε τὰ ζῷά των νὰ προφυλάξωσιν ἐπὶ τῶν ὁρέων· ἀλλ, ὁ πολυμήχανος Ὀδυσσεύς, νικηθεὶς διὰ τῆς ἐχθρικῆς δυνάμεως, ἐνίκησε διὰ τῆς φυσικῆς του δεξιότητος.

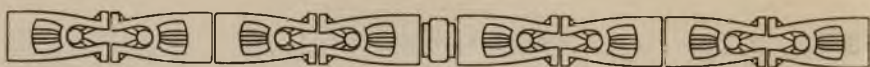
Προθέμενος νὰ κερδίσῃ καιρὸν καὶ στρατολογήσῃ ἐκ νέου, ἐσοφίσθη νὰ διαπραγματευθῇ μετὰ τῶν Τοῦρκων, καὶ ἔγραψε τῷ γνωστῷ του Τσελελεντήμπεγ ἡράκλειον ταπεινόν, δι' οὗ παρακάλει τὸν παῖδα ν' ἀπολύσῃ τοὺς ἐπὶ τῆς τελευταίας μάχης συλληφθέντας Ἑλληνας, ὑποσχόμενος καὶ αὐτὸς ν' ἀπολύσῃ τινὰς παρ' αὐτῷ αἰχμαλώτους Τοῦρκους. Ὁ Τσελελεντήμπεγς ἀπεκρίθη φιλοφρόνως, καὶ τῷ ἐπρόβαλε νὰ στείλῃ πρὸς αὐτὸν πιστὸν ἀνθρώπον τοῦ εἰς διαπραγματεύσιν περὶ τῆς ἀμοιβαίας ἀπολύσεως τῶν αἰχμαλώτων καὶ περὶ ἄλλων σπουδαίων ὑποθέσεων. Ἐπὶ τῇ ἀρεστῇ ταύτῃ προτάσει ἀπέστειλεν ὁ Ὀδυσσεὺς τὸν γραμματέα του Ἀντώνην Γεωργαντᾶν, ὁ δὲ Τσελελεντήμπεγς ἀνταπέστειλε τὸν Μουστάμπεγν πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ Γεωργαντᾶ. Εὐμένεστατα ἐδέχθησαν οἱ Τοῦρκοι τὸν ἀποσταλέντα καὶ ὑπεσχέθησαν πρόθυμοι ἐξ ὀνόματος τῆς Πύλης πρὸς τὸν ἀποστείλαντα τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ἐκείθεν ἀναχωρησιν ἐλοῦ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ προσκυνήσῃ αὐτὸς καὶ προσκυνήσωσι διὰ τῆς προτροπῆς του καὶ οἱ λοιποὶ ὀπλαρχηγοὶ καὶ πρόκριτοι τοῦ μέρους ἐκείνου. Ὁ Γεωργαντᾶς, ὑποκριθεὶς ὅτι τοιαύτη ἦτο καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ Ὀδυσσεύς, ἐπανῆλθε πρὸς αὐτὸν τὴν ἐπαύριον κομιστὴς τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος προτάσεων. Ὁ δὲ Ὀδυσσεύς, εὐρὼν ὅτι ἐξήτει ἐπ' ἀνέπεμψεν αὐθημερὸν τὸν ἐπιτήδειον Γεωργαντᾶν, ἀπέλυσε τοὺς πλείστους τῶν παρ' αὐτῷ αἰχμαλώτων καὶ ἐπρόβαλεν εἰς ἀποπεράτωσιν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος διαπραγματεύσεως ἀναχωρῆν καὶ συνέντευξιν. Προθύμως ἐδέχθησαν οἱ Τοῦρκοι τὴν πρότασιν, ἀπέλυσαν τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ τὴν 5 Νοεμβρίου ὁ Ὀδυσσεὺς ἐν συνοδίᾳ ὀλίγων σωματοφυλάκων ὑπῆγεν εἰς τὸ πλησίον τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου χωρίον ἀγίαν Μαρτίαν, ὅπου ἤυρε τὸν Κεχαγιάμπεγν καὶ τὸν Τσελελεντήμπεγν προσμένοντάς τον· τόσον δὲ ἐπιτηδείως ὑπεκρίθη πρὸς αὐτοὺς τὸν πιστὸν ῥαγιάν, ὥστε ἀπέφυγεν εὐσχήμως καὶ ἀνυπόπτως νὰ ὑπογράψῃ τὸ προετοιμασθὲν εἰς ὑπογραφὴν του προσκυνητοχάρτιον ἐπὶ

λόγῳ ὅτι ὄχι μόνον δὲν ὠφέλει, ἀλλὰ ἔβλαπτε τὸν κοινωφελῆ σκοπὸν μόνῃ ἢ ὑπογραφῇ αὐτοῦ ἐν ἀγνοίᾳ τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν καὶ προκρίτων τοῦ μέρους ἐκείνου· τοὺς ἐβεβαίωσε δὲ ὅτι μετὰ τὴν εἰς Ζητοῦν ἐπάνοδον τοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν πρότασιν των θὰ ἔστελλεν ἐκεῖ τοὺς προκρίτους τῶν ἐπαρχιῶν εἰς προσκύνησιν των. Οἱ μπέηδες ἐπήνεσαν τὸν ζῆλόν του καὶ τὴν φρόνην του, τῷ ὑπεσχέθησαν πλουσίᾳς ἀμοιβᾶς διὰ τὴν πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πύλῃν ἀκραιφνή πίστιν του, καὶ ἐπὶ τῇ βεβαιώσει τῆς εἰς Ζητοῦν ταχείας ἐπάνοδου των, διεχωρίσθησαν· καὶ οἱ μὲν Τοῦρκοι ἀνεχώρησαν τῷ ὄντι ὅλοι εἰς Ζητοῦν· (δ)· ὁ δὲ Ὀδυσσεύς, θέλων νὰ φανῇ ὅτι ἐξετέλεσεν ὅσα ὑπεσχέθη, ἔστειλε κατόπιν αὐτῶν εἰς προσκύνησιν τοῦ πασᾶ τέσσαρας ἀσημάντους ἀλλ' εὐπρεπῶς ἐνδεδυμένους γέροντας ὡς ἀντιπροσώπους τῶν ἐπαρχιῶν τῶν μερῶν ἐκείνων.

Ἀρμοδίαν ἐθεώρησεν ὁ Ὀδυσσεύς τὴν περίστασιν ταύτην νὰ κυριεύσῃ δι' ἀπάτης ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ψευδοῦς του ὑποταγῆς τὸν Καραμπαμπᾶν· καί, ἀφ' οὗ προητοιμάσθη, ἀπέλυσε καὶ ἀπέστειλε πρὸς τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ τινὰς αἰχμαλώτους Τούρκους, καὶ παρηκολούθει καὶ αὐτός, σκοπεύων νὰ ριφθῇ αἰφνιδίως εἰς αὐτό· ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι ἀνεκάλυψαν τὴν ἀπάτην καὶ ἐματρίασαν τὸ σχέδιόν του.

Διὰ τοιαύτης μηχανουργίας ἡλευθέρωσεν ὁ Ὀδυσσεύς τὴν κινδυνεύουσαν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, καὶ οἱ πρόκριτοι καὶ ὀπλαρχηγοὶ αὐτῆς, οἱ μὴ συμπράξαντες, εὐφήμησαν τὸν ἐλευθερωτὴν τῆς. Ἀλλ' ἀπορίας ἄξιον εἶναι πῶς ὁ Μεχμέτης ἡπατήθη τόσον εὐκόλως· καὶ φαίνεται ὅτι συνέτρεξαν εἰς τὴν ἐπάνοδόν του καὶ ἄλλα αἷτια, τὰ ἐξῆς. Διαδοθέντος τοῦ λόγου ὅτι ἐπροσκύνησε τὸ μέρος ἐκεῖνο, οἱ συνεχστρατεύοντες Ἀλβανοί, ἀποβαλόντες πᾶσαν ἐλπίδα λαφυραγωγίας καὶ αἰχμαλωσίας, ἀνεχώρησαν πρὸ τῶν ἄλλων, καὶ ἡδυνάτισεν ὁ στρατός. Ἐγνώσθη δὲ ὅτι καὶ ἑλληνικά τινα σώματα διέκοψαν τὴν συκοινωνίαν Βελίτσας, ὅπου ἐστρατοπέδευαν οἱ ἐχθροί, καὶ Ζητουνίου, ὅθεν τοῖς ἤρχοντο αἱ τροφαί, καὶ ἤρπασαν καὶ τινὰς αὐτῶν κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας. Ἐτάραξε δὲ ἴσως ὄχι ὀλίγον τὸν Μεχμέτην καὶ ἡ εἶδησις, ὅτι ὁ προστάτης του Χουρσέδης, δι' οὗ ἀνεδείχθη ἡγεμὼν τῆς Πελοποννήσου, πεσὼν εἰς ὀργὴν καὶ καταδικασθεὶς εἰς θάνατον, ἐπρόλαβε καὶ ἐφαρμακεύθη, οὕτως ἀνταμείψαντος τοῦ Σουλτάνου τὰς πρὸς αὐτὸν λαμπρὰς ὑπηρεσίας του (ε)· ἔμαθεν ἴσως καὶ τὰ δυστυχήματα τοῦ Δράμαλη, ἐπροχώρει καὶ ὁ χειμὼν δριμύς καὶ βροχερός. Πάντα ταῦτα συνέτρεξαν, φαίνεται, εἰς τὴν ἐπὶ μόνῃ τῇ ἀπατηλῇ διαγωγῇ τοῦ Ὀδυσσεὺς δυσεξήγητον ἀναχώρησιν τοῦ Μεχμέτη ἐν μέσῳ τῆς εὐτυχοῦς προόδου του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Μ'.

*Περιγραφή Μεσολογγίου καὶ πολιορκία αὐτοῦ. — Ἀποτυχία τῆς ὑπὸ
τὸν Βρυώνην ἐκστρατείας εἰς Δυτικὴν Ἑλλάδα.*

Η ΠΟΛΙΣ τοῦ Μεσολογγίου κεῖται μεταξὺ τῶν δύο ποταμῶν, τοῦ Εὐή-
νου (Φίδαρη) καὶ τοῦ Ἀχελφίου (Ἄσπρου)· ἀπέχει δὲ τοῦ μὲν πρώτου 6,
τοῦ δὲ δευτέρου 12 μίλια, καὶ 4 τῆς νοτίου ὑπώρειας τοῦ Ἀρακύνθου (Ζυ-
γοῦ)· κεῖται δὲ ἐπὶ χερσονησοειδοῦς ἐσχατιᾷς πεδιάδος ἀπὸ τῆς ῥηθείσης
ὑπώρειας ἀρχομένης καὶ εἰς τὴν θάλασσαν τελευτώσης. Μίαν ἡμισυ ὥραν μα-
κράν τοῦ Μεσολογγίου πρὸς ἄρκτον ἐπὶ τινος λόφου κεῖνται τὰ ἐρείπια τῆς
νεωτέρας Πλευρῶνος, τὰ κοινῶς λεγόμενα κάστρον τῆς Κυρᾶ - Εἰρήνης. Ἄ-
δηλον ποία αὕτη ἡ Κυρᾶ - Εἰρήνη. Πρὸς τὴν ὑπώρειαν δὲ τοῦ Ζυγοῦ ἐπὶ
τινος ὑψώματος σώζονται ἐρείπια τοῦ τείχους τῆς παλαιᾶς Πλευρῶνος, κοι-
νῶς λεγόμενα Γυφτόκαστρον. Συνηκίσθησαν δὲ κατὰ τὸν Στράβωνα οἱ οἰκή-
τορες αὐτῆς εἰς τὴν νεωτέραν Πλευρῶνα, πορθοῦντος τὴν χώραν Δημητρίου
τοῦ ἐπικληθέντος Αἰτωλικοῦ. Ἄγνωστος ἡ πρώτη τῆς πόλεως τοῦ Μεσολογ-
γίου καταβολή. Ὁ Ἰουδαῖος Βενιαμὴν ὁ ἐκ Τουδέλης, ὁ περιγηγηθεὶς τὴν
Ἑλλάδα τὸ 1153, ἀναφέρει τὸ Ἀνατολικόν, τὸ κατ' αὐτὸν Νατολικόν, ἀλλ'
ὄχι καὶ τὸ Μεσολόγγι. Ὁ δὲ Βενετὸς ἱστοριογράφος, Πέτρος Γαρζῶνης,
διηγούμενος τοὺς μεταξὺ Τουρκίας καὶ Βενετίας συγχρόνους τοῦ πολέμου
λέγει, ὅτι μετὰ τινα μάχην πλησίον τοῦ Μεσολογγίου ἐν ἔτει 1684, καθ' ἣν
ἐφονεύθησαν ὄχι ὀλίγοι Τούρκοι καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Σεφέραγας, τὸ Ἀνα-
τολικόν, τὸ καὶ κατ' αὐτὸν Νατολικόν, καὶ τὸ Μεσολόγγι ἀπεσπάρθησαν τῶν
Τούρκων καὶ ὑπέτάχθησαν εἰς τοὺς Βενετούς. Ὁ ἡμέτερος Ἰωάννης Στάννος
οὐδ' αὐτὸς οὐδαμοῦ τῆς χρονικῆς βίβλου τοῦ ἀναφέρει τὸ Μεσολόγγι. Ἐν
οὐδενὶ δὲ τῶν πρὸ τῆς συγγραφῆς τοῦ Γαρζῶνη γεωγραφικῶν πινάκων ση-
μειοῦται ἡ πόλις αὕτη, οὐδὲ μνεῖα γίνεται αὐτῆς ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς ἐν
ἔτει 1571 κατὰ τὴν Ναύπακτον περιφήμου ναυμαχίας ἣ ἄλλης τινὸς κατ'
ἐκεῖνα τὰ μέρη συμπλοκῆς. Οὐδὲν ἔχνος ἀρχαιότητος, οὐδὲ βυζαντινὸν ἢ βε-
νετικόν τι φαίνεται ἐν τῇ πόλει, καὶ ἡ κτίσις αὐτῆς εἶναι ὅλη τουρκικὴ· φαί-
νονται μόνον τὰ ἐρείπια τῶν κατὰ τὸν τουρκορῥωσικὸν πόλεμον ἐπὶ Αἰκα-
τερίνης κατεδαφισθεισῶν οἰκιῶν, λαβούσης καὶ τῆς πόλεως ταύτης τότε τὰ
ὅπλα κατὰ τῶν Τούρκων. Βορειοανατολικῶς τοῦ Μεσολογγίου, μίαν ὥραν
μακρὰν αὐτοῦ ἐπὶ πεδιάδος, σώζονται ἐρείπια πενιχρᾶς κωμοπόλεως καλού-
μενα χίλια σπίτια, καὶ λέγεται, ὅτι μετὰ τὴν κατ' ἀρχὰς τοῦ ΙΣΤ' αἰῶ-

Χάρτης τοῦ Μεσολογγίου.

νος καταστροφὴν τῆς κωμοπόλεως ἐκείνης κατέφυγαν οἱ πλεῖστοι τῶν κατοίκων τῆς χάριν ἀσφαλείας εἰς τὰ ἔνυδρα μέρη, ὅπου κεῖται σήμερον ἡ πόλις τοῦ Μεσολογγίου. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως δεικνύει τὴν ὄχι ἀρχαίαν καταβολὴν τῆς καὶ ἐξηγεῖ καὶ τὴν θέσιν, ἐφ' ἧς ἐκτίσθη εἴτε ἐν μέσῳ λάκκων ἐξ αἰτίας τῆς λίμνης τῆς, εἴτε ἐν μέσῳ λόγγου, διότι, καὶ ἀρχομένης τῆς ἐπαναστάσεως, ἐσώζοντο ἔξωθεν αὐτῆς καὶ ἐξικινούντο ἔως εἰς τὰ ἄκρα τῆς ἐλαιῶνες, οἵτινες κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν παράδοσιν, ἄγριοι καὶ κατάπυκνοι ἄλλοτε, ἡραιώθησαν καὶ ἐκεντρώθησαν. Πολλὰ ἔτη πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἡ πόλις αὕτη ἦτο καθ' ὅλα σημαντικωτέρα τοῦ Ἀνατολικοῦ δι' ὃ, ἂν καὶ ἡ ἐκ τῶν δύο τούτων πόλεων καὶ τοῦ Νεοχωρίου ἐπαρχία ἐκαλεῖτο ἐπὶ τουρκοκρατίας Μουκατᾶς Ἀνατολικοῦ, ὁ διοικητὴς ἔδρευεν ἐν Μεσολογγίῳ· ἐκαλεῖτο δὲ ἀναμφιδόλως οὕτω, διότι ἐπὶ τῆς συστάσεως αὐτῆς τὸ Ἀνατολικὸν ἐπρώτευν. Ἡ πόλις τοῦ Μεσολογγίου εἶχε πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως 5500 ψυχάς· 40 δὲ ἢ 50 μόνον ἐξ αὐτῶν ἐπρέσβευαν τὰ τοῦ κορανίου. Μέγα μέρος τῶν κατοίκων ἦσαν ἀλίεις, ἱκανοὶ δὲ ναῦται μετερχόμενοι τὴν ἀκτοπλοῖαν ἢ πλέοντες ἐπὶ ξένων πλοίων, ἀφ' οὗ ἔπαυσαν νὰ ναυπηγῶσιν ἐπὶ τοῦ τόπου μεγάλα πλοῖα μετὰ τὴν πρόσδον τοῦ ναυτικοῦ τοῦ Γαλαξειδίου, ἐνισχυομένου ὑπὸ τῶν πλουσίων ἐμπόρων τῶν Πατρῶν. Αἱ δύο δὲ αὗται τάξεις τῶν κατοίκων, ἡ τῶν ἀλιέων καὶ ἡ τῶν ναυτῶν, κατεῖχαν ἐν γένει τὸ παραθαλάσσιον τῆς πόλεως· οἱ δὲ γεωργοί, οἱ κοινῶς λεγόμενοι καλυδιῶται, ὡς ἔχοντες εἰς κατοικίαν καλύδας, κατεῖχαν τὸ πρὸς τὴν ξηράν· οἱ δὲ λοιποὶ πολῖται τὰ κεντρικώτερα. Ἐπειδὴ τὸ παραθαλάσσιον εἶναι τὸ τερπνότερον καὶ τὸ ὑγιεινότερον, πολλοὶ εὐκατάστατοι ἔφρατταν διὰ πασάλων καὶ πηλιουρίων συμπεπλεγμένων μέρος τῆς ἀδαθοῦς θάλασσης καὶ τὸ ἀπεγείωναν μεταφέροντες ἐκ τῶν πλησιεστέρων τῆς λίμνης νησιδίων γλίναν ἀντέχουσιν εἰς τὰς παντοτεινάς ἐπαφάς καὶ τὰς συχνὰς προσβολὰς τῆς θαλάσσης· ἐπὶ δὲ τοῦ κατασκευαστοῦ τούτου καὶ ἀστερεώτου ἐδάφους ἔστρωναν τεσσάρων πέντε ποδῶν πλάτος ἐχούσας ἐσχάρας, ἣτοι συνδεδεμένα δένδρινα ξύλα μὴ σηπόμενα ἀλλὰ μάλιστα σκληρυνόμενα ἐντὸς τῆς θαλάσσης· ἐπὶ τῶν ἐσχάρων δὲ τούτων ἐθεμελίωναν τὰς οἰκίας.

Τὸ δ' ἔδαφος τῆς πόλεως εἶναι σχεδὸν ἰσοθάλασσον διὰ τοῦτο πολὺ λάκις ἐν καιρῷ χειμῶνος, ὠθουμένων τῶν κυμάτων πρὸς τὴν ξηράν ὑπὸ τῶν πελαγίων ἀνέμων, περιθαλασσοῦνται αἱ παράλιοι οἰκίαι, καὶ οἱ ἐνοικοῦντες κοινωνοῦν μετὰ τῶν λοιπῶν διὰ μονοξύλων. Συμβαίνει δ' ἐνίοτε τὸ ἐναντίον, καὶ ἡ θάλασσα φεύγει ὡς ὠκεάνειος ἄμπωτις ἀπέμπροσθεν τῆς πόλεως ἐπὶ τῇ θιαίᾳ καὶ διαρκεῖ πνοῇ τοῦ χειμερινοῦ βορέου. Πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἦσαν ἐν τῇ πόλει πέντε ἐκκλησίαι καὶ ἐν τῷ ξημίῳ ἤχημαζε καὶ σχολεῖον διαδίδον τὴν γνῶσιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ὑπὸ τὸν μαθητεύσαντα ἐν τῷ Ἀγίῳ Ὄρει παρὰ τῷ Εὐγενίῳ καὶ τῷ Νεοφύτῳ καὶ μετὰ ταῦτα συσχολαρχήσαντα Παναγιώτην Παλαμᾶν, ὅν, ἀποκτήσαντα μεγάλην ὑπόληψιν γραμματικοῦ καὶ ἐλκύσαντα μέγαν ἀριθμὸν ἀκροατῶν ἐκ διαφόρων

μερῶν τῆς Ἑλλάδος, ἔπειτα δὲ μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως ὑπὸ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ Γρηγόριον καὶ Ἰωάννην συγκροτούμενοι ἑλληνοδιδάσκαλοι ἐστέλλοντο πολλαχοῦ διὰ τοῦτο ἡ γνῶσις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἦτο παρὰ τοῖς προΐσταμένοις κοινή.

Ἡ δὲ ἔμπροσθεν τοῦ Μεσολογγίου λιμνοθάλασσα ἔχει 65 μιλίων περιφέρειαν· εἶναι πολυῖχθος· περιέχει δύο ἀλυκάς, τὴν μὲν κατὰ τὸ Ἀνατολικόν, τὴν Ἀσπρην, τὴν δὲ κατὰ τὸ Μποχώρι τὴν Μαύρην· τὰ πρὸς τὴν θάλασσαν δὲ νερά τῆς εἶναι τόσον ῥηχὰ καὶ ὁ πυθμὴν τῆς τόσον βορβορώδης καὶ φυκώδης, ὥστε καταντᾷ ἄπλευστος διὰ παντὸς εἶδους τροπιδοφόρων πλοιαρίων καὶ μόνον πλώϊμος δι' ἐλαφρῶν μονοξύλων· σχίζεται δὲ διὰ στενοῦ αὐλακος ἀρχομένου ἀπὸ τῆς πόλεως καὶ τελευτῶντος ὅπου τὰ νερά εἶναι βαθέα· Δι' αὐτοῦ δὲ καὶ μόνου εἰσέρχονται καὶ ἐξέρχονται τὰ μικρὰ τροπιδοφόρα πλοῖα· τὰ δὲ εὐμεγέθη ὀρμίζονται ἐξ μίλια μακρὰν τῆς πόλεως. Πολλαχοῦ τῆς λίμνης ἀναδύονται νησίδια χρήσιμα εἰς τοὺς ἀλιεύοντας ἡμερο-νυκτίζοντας ἐν καίρῳ τῆς ἀλιείας ἐντὸς χορτοσκεπῶν καὶ καλαμοστρώτων καλυβῶν, κοινῶς πελάδων (α), ἐστημένων ἐπὶ δοκῶν ἐμπηγνυομένων εἰς τὸν βορβορώδη καὶ ἀπαγῇ πυθμένα τῆς θαλάσσης καὶ μίαν ἢ δύο πήχεις ὑπερφυμένων, ὥστε αἱ πελάδες αὗται φαίνονται κρεμάμεναι ἐπὶ τῶν κυμάτων.

Τερπνὸν θέαμα παριστάνει ἡ λίμνη συνήθως ἐν μέσῳ τῶν ἀσελήνων νυκτῶν. Πάμπολλα μονόξυλα φέροντα ἐπὶ τῆς ἄκρας τῆς πρώρας προμήκη καὶ σιδηρᾶν ἐσχάραν ἐνθαδον καὶ φωτοβολοῦσαν, κοινῶς λεγομένην πρυάν, περιπλανῶνται ἐν τῇ λίμνῃ εἰς ἀλίευσιν, ἡ δὲ πλουσία καὶ ἀεικίνητος φεγγαβολὴ τῶν πρυῶν αὐτοκίνητος ὑπολαμβάνεται μακρόθεν διὰ τὴν ἐν μέσῳ τοῦ σκότους ἀφάνειαν τῶν μονοξύλων.

Ἐπὶ τῆς ἄκρας δὲ τοῦ ἀνατολικοῦ χείλους τοῦ αὐλακος κεῖται τὸ Βασιλάδι, νησίδιον 150 βημάτων περιφέρειαν ἔχον καὶ σχεδὸν ἰσοθάλασσον, ἀλλὰ πολλὰ σημαντικὸν διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ στομίου τῆς δυσεισπλεύστου λίμνης θέσιν του καὶ ἀπέχει τῆς πόλεως μίαν ἡμισυ ὥραν. Τὴν πρὸς τὸ πέλαγος δὲ πλευρὰν του ἐτείχισεν ὁ Ἀλήπασας ἐπὶ τοῦ κατὰ τὸ 1806 τουρκοῤῥωσικοῦ πολέμου· οἱ δὲ Ἕλληνες ἐπέθεσαν, κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, τρία κανόνια, δι' ὧν ἐματαιώσαν ἄλλοτε, ὥς προείπαμεν, τὰ σχέδια τοῦ μεγάλου ἐχθρικοῦ στόλου.

Ὅπως δὲ ἡ πρὸς τὴν θάλασσαν οὕτω καὶ ἡ πρὸς τὴν ξηρὰν θέσις τῆς πόλεως εἶναι φύσει ὀχυρά, διότι ἡ ἀπὸ τῆς ὑπωρείας τοῦ Ζυγοῦ χωρίζουσα αὐτὴν γῆ εἶναι, ὥς προείρηται, ὅλη ἐπίπεδος, οὐδαμῶς ἐπιτηδεία εἰς πολεμικὰς προσβολὰς καὶ πανταχόθεν ὑπὸ τὸ πῦρ τῆς πόλεως· ἀπέκοπτε δὲ ταύτην τῆς ξηρᾶς ἡμελημένη καὶ ἀτελής τάφρος ἀμφοτέρωθεν εἰς τὴν λίμνην ἀπολήγουσα καὶ ἔχουσα τεσσάρων ποδῶν βάθος, ἐπτά πλάτος καὶ ἐνὸς μιλίου μήκος· ἐπὶ δὲ τῆς πρὸς τὴν πόλιν ὀχθῆς τῆς τάφρου ὑφούτο τεῖχος ἀπύργωτον, ἀκατασκέυαστον, ἐπὶ σιδηρῶν θεμελίων, τεσσάρων ποδῶν ὕψος

καὶ δύο πλάτος ἔχον, ἐν μέρει πέτρινον καὶ ἐν μέρει πλίνθινον, ἐφ' οὗ ἔκειντο δεκατέσσαρα παλαιὰ κονόνια σιδηρᾶ.

Τοιαύτη ἦτον ἡ πόλις, ὅπου κατέφυγαν ὁ Μαυροκορδάτος, ὁ Μάρκος καὶ ὁ Κίττος, καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν.

Μηδὲν γενναῖον μὴδ' εὐτυχές προσδοκῶντες οἱ πλείστοι τῶν περὶ τὸν Μαυροκορδάτον μετὰ τὰ πρὸ μικροῦ ἐν τῇ Αἰτωλοκαρνανίᾳ συμδάντα, τὸν ἐσυμβούλευσαν κατὰ τὴν ἐν Μεσολογγίῳ πρώτην τῶν συνδιάσκεψιν νὰ μὴ κινδυνεύσῃ ἀνωφελῶς, ἀλλὰ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰ μέρη ἐκεῖνα. «Ἄν τὰ ἐγκαταλείψωμεν ἡμεῖς,» ἀπεκρίθη ὁ Μαυροκορδάτος, «διέρχονται οἱ ἐχθροὶ ἀκωλύτως, κυριεύεται ἡ εἰσέτι δεινοπαθοῦσα Πελοπόννησος, καὶ τὸ πᾶν ἀπόλλυται· ἐγὼ θ' ἀποθάνω ἐδῶ.» «Κ' ἐγώ,» ἀνεφώνησεν ὁ Μάρκος. Οἱ λόγοι οὗτοι ἐχρησίμεισαν ὥς θεμέλιος λίθος τῆς ἐν Μεσολογγίῳ ἐγκρατερήσεως. Ἄλλ' ὅσον σταθερὰ καὶ ἂν ἦτον ἡ ἀπόφασις τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Μάρκου, ἀδύνατον νὰ ἐνεργηθῇ τι εὐτυχῶς χωρὶς τῆς εἰλικρινοῦς καὶ θερμῆς συμπράξεως τῶν ἐντοπίων, διότι τὸν μὲν Μαυροκορδάτον μόνον 25 φρουροὶ ἠκολούθησαν ὑπὸ τὸν Κατσαρόν, τὸν δὲ Μάρκον καὶ Κίττον 35 ὀπλοφόροι· διὰ τοῦτο ὁ Μαυροκορδάτος καὶ οἱ ῥηθέντες ὀπλαρχηγοὶ ἐκάλεσαν εἰς συμβούλιον τὸν ἐν τῇ πόλει ἀρχιεπίσκοπον Πορφύριον καὶ τοὺς προεστώτας αὐτῆς Ἰωάννην Τρικούπην, Ἀναστάσιον Παλαμῆν, Πάνον Παπαλουκᾶν καὶ Ἀθανάσην Ῥαζοκότσικν, καὶ τοὺς ἡῆραν ὁμογνώμονας· ἐρωτηθεὶς καὶ ὁ λαὸς συνεπευφήμησε καὶ αὐτὸς ὅλος, προθυμηθεὶς νὰ συνεγκατεστήσῃ μέχρι τέλους. Ἀφ' οὗ δὲ ἀπεστάλησαν εἰς τὴν Ἐπτάννησον οἱ πλείστοι τῶν γερόντων, τῶν γυναικῶν, τῶν παιδίων καὶ τῶν ἀσθενούντων διὰ τινων κρυπτῶν διάπλων, ἡριθμήθησαν οἱ δυνάμενοι ἐκ τῶν ἐναπομεινάντων νὰ φέρωσιν ὅπλα καὶ εὐρέθησαν ὅλοι 360, ἐν οἷς καὶ οἱ ἀνωτέρω φρουροὶ καὶ ὀπλοφόροι· εὐρέθησαν καὶ τροφαὶ καὶ πολεμεφόδια ἐνὸς μηνός.

Οἱ δὲ πολιορκοῦντες ἐχθροί, ἔχοντες καὶ ἑνδεκα κονόνια καὶ τέσσαρας βομβοδόλους, ἤρχισαν εὐθὺς νὰ πυροβολῶσι σφοδρῶς τὴν πόλιν· ἀλλ' ἀφ' οὗ ἀνωφελῶς καὶ ἀκαταπράστως ἐπολέμησαν δύο ἡμερονύκτια, συνῆλθαν οἱ πασάδες εἰς συμβούλιον. Ὁ Κιουταχῆς καὶ ὁ Ἰσούρης, ὁ πολιορκῶν διὰ θαλάσσης, ἦσαν γνώμης νὰ ἐφορμήσῃ διὰ μιᾶς ἐπὶ τὸ σθαρρὸν τεῖχος καὶ νὰ κυριεύσῃ τὴν πόλιν ἐξ ἐφόδου· ἀλλ' ὁ Βρυώνης ἀντέτεινε λέγων, ὅτι τὸ ἐπιχειρήμα ἦτο κινδυνῶδες, καὶ ὅτι ἐν τῇ γενικῇ ἐρημώσει τῆς Αἰτωλοκαρνανίας ἀναγκαῖον ἦτο νὰ διατηρηθῇ ἡ πόλις ἐκεῖνη διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ στρατοπέδου ἐν καιρῷ χειμῶνος· ἀντέτεινε δ' ἔτι μᾶλλον στοχαζόμενος, ὅτι ἐδύνατο νὰ ἐλκύσῃ τοὺς ἐν τῇ πόλει, ὡς μηδεμίαν τρέφοντας ἐλπίδα σωτηρίας καὶ ὡς ὑπ' ὅψιν ἔχοντας τὰ προσκυνήσαντα μέρη τῆς Αἰτωλοκαρνανίας καὶ μὴ παθόντα, ὡς αὐτὸς ἐπίστευε, καὶ τοὺς προσκυνήσαντας ὀπλαρχηγούς τοὺς ἐν ἀσφαλείᾳ καὶ τιμῇ ζῶντας. Κατὰ τὴν γνώμην δὲ ταύτην, ὁ Βρυώνης ἐπεχείρησεν ἀμέσως νὰ βάλῃ εἰς πρᾶξιν τὸ περὶ συμβιβασμοῦ προσφιλές του σχέδιον, καὶ διέταξε τὸν παρακολουθοῦντα Βαρνακιώτην νὰ

γράφῃ τοῖς γνωστοῖς αὐτῷ προκρίτοις τοῦ Μεσολογγίου περὶ ὑποταγῆς. Ὁ Βαρνακιώτης ἔγραψεν, ἀλλ' ἀπάντησιν δὲν ἔλαβεν. Ἐν τοσοῦτῳ ἐξηκολούθει ὁ πόλεμος. Οἱ δὲ ἐντὸς τοῦ Μεσολογγίου τειχομαχοῦντες ἐμεθοδεύοντο διάφορα τεχνάσματα εἰς ἀπάτην τοῦ ἐχθροῦ ὡς πρὸς τὸν ὀλίγον ἀριθμὸν των. καὶ ἄλλοτε μὲν ἐτουφέκιζαν καὶ ἐπιστόλιζαν διὰ μιᾶς ὅλοι, ἄλλοτε δὲ ἐφαίνοντο ἐπὶ τοῦ ἐνὸς μέρους τοῦ τείχους καὶ ἔτρεχαν οἱ αὐτοὶ καὶ ἐφαίνοντο ἐπὶ τοῦ ἄλλου ἐμπήγοντες ἐπιτηδεῖως τουφεκολόγγας (β), ἵνα ὑποθέτωσιν οἱ θεωροῦντες αὐτάς ἔξωθεν ὅτι ἦσαν ἐν τῇ πόλει καὶ ὀπλίται φράγχοι· ἔκρουαν δὲ ἐπὶ τῇ αὐτῇ σκοπῇ καὶ εὐρωπαϊκὰ τύμπανα. Ὁ Βρυώνης βλέπων ὅτι δὲν εὐδοκίμησεν ἡ πρὸς τοὺς προκρίτους διαπραγματεύσεις του διὰ τοῦ Βαρνακιώτη, διέταξε τὸν Ἄγον Βασιάρην νὰ ἔλθῃ εἰς λόγους μετὰ τοῦ Μάρκου ὡς γνώριμός του. Ὁ Μάρκος λαβὼν τὴν ἄδειαν ἐξῆλθεν ἐντὸς βολῆς πιστόλας εἰς συνέντευξιν.

Ὁ Ἄγος τὸν ἐσυμβούλευσεν ὡς φίλος, καὶ παρήγγειλε δι' αὐτοῦ καὶ τοῖς προκρίτοις νὰ μὴ κινδυνεύσωσιν ἐπὶ ματαίῳ ἀλλὰ νὰ προσκυνήσωσιν· ἐγγυᾶτο δὲ ἐξ ὀνόματος τῶν πασάδων ὅχι μόνον γενικὴν καὶ τελείαν ἀμνηστείαν, ἀλλὰ καὶ ἄδειαν ν' ἀναχωρήσωσιν ἀνεπηρέαστοι ὁ πρόεδρος, ὁ Μάρκος καὶ ὅσοι ἄλλοι ὑπώπτευν τὴν ὀργὴν τῶν πασάδων. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ ἐγκλειστοὶ καὶ ἀναλογιζόμενοι ὅτι πᾶσα ἀναβολὴ τοὺς ὠφέλει περιμένοντας ἔξωθεν βοήθειαν διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ἔκριναν εὐλογον, βλέποντες τοὺς ἐχθροὺς κατατρίβοντας τὴν κρίσιμον ὥραν τῶν ἔργων εἰς ἀχρήστους λόγους, νὰ μὴ ἀπορρίψωσιν ἀποτόμως τὰς περὶ συμβιβασμοῦ προτάσεις, ἀλλὰ νὰ προβάλωσιν ἄλλας δυσπαραδέκτους. Ἐν ᾧ δὲ ἐξηκολούθει ἡ φιλικὴ αὕτη διαπραγματεύσεις, εἰδοποίησεν ὁ Ἰσούφης τὸν λαὸν τοῦ Μεσολογγίου, ὅτι ἂν ᾔθελε νὰ μὴ ἀποτερωθῇ ἡ πόλις ὅλη καὶ γίνῃ τάφος ὅλων τῶν ἐν αὐτῇ ἀθώων, νὰ τῷ παρχωθῇ τὸν πρόεδρον, τοὺς ἄρχοντας, τοὺς ὀπλαρχηγούς καὶ ἀνὰ δύο χριστιανούς δι' ἕκαστον Τοῦρκον τῶν ἐν τῇ ἐπὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Φιδερῆ πεσόντι τουρκικῷ πλοίῳ συλληφθέντων καὶ θανατωθέντων (γ)· ἀπῆτει δὲ παρὰ τοῦ λαοῦ καὶ ἀποζημίωσιν τῶν διαρπαγέντων ἐπὶ τοῦ πλοίου καὶ ἀπόδοσιν ὅλων τῶν ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως ὀφειλομένων τῇ Πύλῃ φόρων. Ὁ Ἰσούφης, πεποιθὼς ἐπὶ τὴν ἄφρευκτον πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἀστόχαστος ἐν οἷς ἐνήργει, ἔδωκε καὶ ἐγγράφους ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ τῶν Μεσολογγιτῶν τὰς προτάσεις καὶ ἀπαιτήσεις του. Ὁ Μάρκος ἔσπευσε νὰ τὰς κοινοποιήσῃ τῷ Βρυώνῃ ἐξ ὀνόματος τῶν Μεσολογγιτῶν, ὡς ἀπορούντων καὶ ἀμφιβαλλόντων περὶ τῆς εἰλικρινείας τῶν συγκαταθετικῶν λόγων του, διότι τοὺς ἀπεδείκνυν ὑπόπτους αἱ ἀπαιτήσεις τοῦ Ἰσούφη. Ἄλλος ἐξ ἄλλου ἐγενεῖν ὁ Βρυώνης ἐπὶ τῇ κοινοποιήσῃ ταύτῃ καὶ ἀπεκρίθη νὰ μὴ δοθῇ ἀκρόασις, ἀλλὰ νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐν πλήρει πεποιθήσῃ· ἡ διὰ τοῦ Ἄγου καὶ τοῦ Μάρκου διαπραγματεύσεις. Μετὰ τινων δὲ ἡμερῶν διαπραγματεύσιν ἐσυμβιβάσθη διὰ λόγου ν' ἀναχωρήσωσιν εἰς Πελοπόννησον ἀνεπηρέαστοι ὁ πρόεδρος καὶ οἱ περὶ αὐτόν, ὁ Μάρκος, ὁ Κίτσος, οἱ προεστῶτες καὶ τρια-

κόσαι οἰκογένειαι αἱ εὐπωρότεραι, ὅ ἐστι πολυαριθμότεραι παρ' ὅσας περιεῖχεν ἡ πόλις τότε· καὶ τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι οἱ Τούρκοι ἠγνόουν τὴν ἐσωτερικὴν ἀδυναμίαν τῆς πόλεως· ἐσυμβιδάσθη δὲ καὶ ὀκταήμερος ἀνακωχή· εἰς εὐρεσιν τῶν ἐπὶ μετακομίσει πλοίων. Ἐν τοσοῦτῳ ἡ ἀνακωχή αὕτη καὶ ἡ προθεσμία ἐχρησίμευαν εἰς ἐνδυνάμωσιν τοῦ ὀχυρώματος ἐν γνώσει καὶ ἀδείᾳ τοῦ Βρυώνη πιστεύοντος τοὺς παραγγέλλοντας ἔσωθεν, ὅτι ἀναγκαῖον ἦτο ν' ἀποκοιμίζωσι τοιοῦτοτρόπως τὸν λαόν, ὅστις δὲν ἔπρεπε νὰ μάθῃ, πρὶν ἔλθῃ ἡ ὥρα, ὅσα ἐσυμβιδάσθησαν.

Ἡ τρίτη ἡμέρα τῆς ἀνακωχῆς, ἥτοι ἡ 8 Νοεμβρίου, ἔγεινεν ἡμέρα χαρᾶς, διότι ἐράνησαν ἔσωθεν τῆς πόλεως ἑπτὰ ὑδραϊκὰ πλοῖα ἀποδιώξαντα διὰ μόνου τοῦ ἐμφανισμοῦ των τὰ ὑπὸ τὸν Ἰσοῦφην τουρκικά, ἐξ ὧν ἓν, ἀνίκανον νὰ μεταβῇ εἰς Πάτρας διὰ τὴν ἐπικρατούσαν ἀντίπνοιαν, κατέφυγεν ἡμίπνικτον εἰς Ἰθάκην. Ἡ ἔλευσις τῶν πλοίων διέλυσε μὲν τὴν διὰ θαλάσσης πολιορκίαν, ἀλλὰ δὴν ἠσφάλισε τοὺς ἐγκλειστούς καὶ ἀπὸ τῆς ἐφορμήσεως τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς πολυαριθμῶν ἐχθρῶν· διὰ τοῦτο ὁ Βρυώνης, πεποιθὼς πάντοτε ἐπὶ τὴν ὑπερέχουσιν δυνάμειν του, ἐσυμβούλευσε τοὺς πολιορκουμένους νὰ διαβιδασθῶσιν εἰς Πελοπόννησον κατὰ τὴν συμφωνίαν ἐπὶ τῶν ἐλθόντων ἐλληνικῶν πλοίων· ἀλλ' ἀντὶ νὰ διαβιδασθῶσιν οἱ ἐν Μεσολογγίῳ εἰς Πελοπόννησον, διεβιδάσθησαν τὴν 11 ἀπὸ Πελοποννήσου εἰς Μεσολόγγι ἐπὶ τεσσάρων ἐκ τῶν προῤῥηθέντων πλοίων 700 Πελοποννήσιοι ὑπὸ τὸν Πετρόμπεην, τὸν Ζαήμην καὶ τὸν Κανέλλον Δηληγιάννην· συνεπανέπλευσε καὶ ὁ περὶ τῆς ἐπικουρίας ταύτης προαποσταλὴς παρὰ τοῦ Μαυροκορδάτου Γρίβας. Ὁ Ἄγιος, ἀνήσυχος δι' ὅσα ἔβλεπε καὶ ἤκουεν, ἦλθεν εἰς λόγους βαρεῖς μετὰ τοῦ Μάρκου· οὗτος δέ, ὑποπτεύων μὴ πάθῃ ὡς ἀπαιτήσας τοὺς Τούρκους, ὑπεκρίθη ὅτι οἱ ἐγκλειστοὶ ἔτι μοι ἦσαν νὰ στείλωσιν ἱκέτας εἰς προσκύνησιν τῶν πασάδων. Ὑπερεχάρησαν οἱ πασάδες ἐπὶ τῇ φαιδρᾷ ταύτῃ ἀγγελίᾳ, καὶ ἡτοιμάσθησαν τὰ πάντα εἰς δεξιῶσιν τῶν ἱκετῶν. Ὁ δὲ γλυκὺς καὶ συγκαταβατικὸς Βρυώνης θέλων νὰ τιμήσῃ τὸν ἄγριον Κιουταχὴν, ὑπῆγεν εἰς τὴν σκηνὴν του καὶ καυχώμενος ὅτι τὸ περὶ συμβιδασμοῦ σχέδιόν του τὸ παρ' ἐκείνου ἀποδοκιμαζόμενον, εὐδοκίμησε διέταξε νὰ οδηγήσωσιν ἐκεῖ τοὺς ἐρχομένους εἰς προσκύνησιν. Ἐπ' αὐτῷ τούτῳ ἡτοιμάσθησαν τὰ συνήθη καθάδια εἰς τιμὴν τῶν ἐρχομένων, οἱ κήρυκες περιφερόμενοι διεσάλπιζαν τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως, οἱ καταλυματῖαι διέθεταν τὰ καταλύματα, οἱ ἵπποκόμοι ἐφαλάροναν τοὺς ἵππους τῶν πασάδων διὰ τὴν ἐν τιμῇ καὶ παρατάξει εἰσοδὸν των εἰς τὴν πίπτουσαν πόλιν, καὶ ὁ Βαρνακιώτης διετάχθη νὰ προῦπαντήσῃ τοὺς προσερχομένους. Ἐν τοσοῦτῳ ἡ ὥρα παρήρρχετο, καὶ οὐδεὶς προσήρχετο, Ἀδημονοῦντες οἱ πασάδες διὰ τὴν τόσῃν βραδύτητα εἶδαν ἀνθρωπὸν προσερχόμενον ἐκ τῆς πόλεως παρ' οὗ ἔλαβαν γράμμα λέγον «ἂν θέλετε τὸν τόπον μας ἐλάτε νὰ τὸν πάρετε».

Τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ἡ πλαστὴ διαπραγματεύσεις καὶ ὁ πόλεμος μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ἀπάτης καὶ τοῦ ἐμπαιγμοῦ ἐπανελήφθη σφοδρότερος.

Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἀπέθανεν ἐν Μεσολογίῳ ὁ ἀγαπώμενος καὶ τιμώμενος παρὰ πάντων διὰ τὴν ἀγαθὴν καρδίαν καὶ τὰς πολεμικὰς του γνώσεις Νορμάννος καὶ ἐτάφη πλησίον τοῦ Κυριακούλη.

Μόλις δ' ἐλύθη ἡ κατὰ θάλασσαν πολιορκία, καὶ οἱ φιλογενεῖς Ζακύνθιοι καὶ Κεφαλλῆνες ἔσπευσαν νὰ στείλῃσι τροφὰς καὶ πολεμεφόδια εἰς τὴν πόλιν, ἃν καὶ ἡ κυβέρνησις των παρενέβαλε παντὸς εἵδους προσκόμματα· ἡγκυροδόλησε δὲ μετ' ὀλίγον ἔμπροσθεν τοῦ Μεσολογίου καὶ πλοῖον φέρον ἐκ Λιθούρνου πολεμεφόδια· ἦλθαν καὶ ἄλλα τέσσαρα πολεμικὰ πλοῖα Σπετσιωτικά· εἰσῆλθαν εἰς τὴν πόλιν διὰ θαλάσσης καὶ διάφοροι Δυτικοελλαδίται, ἐν οἷς καὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ Μακρῆς καὶ Τσόγκας· ἦλθαν καὶ ἄλλοι χίλιοι Πελοποννήσιοι ἐκ Γαστούνης καὶ Πύργου· ἦλθε καὶ ὁ Λόντος μετὰ τῶν περὶ αὐτόν (δ). Ἡ μεταβολὴ αὕτη τῶν πραγμάτων ἔφερε μεταβολὴν καὶ τῶν πνευμάτων τῶν ἐναπομεινάντων κατοίκων τῆς Αἰτωλοακαρνανίας, οἵτινες προσκυνήσαντες πρὸ ὀλίγου διὰ τῆς συνεργείας τῶν ὀπλαρχηγῶν των κατεπιέζοντο καὶ ἐγυμνοῦντο ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν εἰς τόσῃ ἀναίδειαν ἐξοκειλάντων, ὥστε ν' ἀπογυμνώσῃσι καὶ αὐτοὺς τοὺς Βραχωρίτας Τούρκους, τοὺς μετὰ τὴν ἄλυσιν τῆς πόλεως ἐκείνης ἐν Δραγαμέστῳ παρὰ τοῦ Βαρνακιώτου φυλαττομένους.

Ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν ἐχθρῶν ἐντεῦθεν τοῦ Μακρυνόρους πάμπολλοι κάτοικοι τῆς Αἰτωλοακαρνανίας κατέφυγαν, ὡς εἴρηται, εἰς Κάλαμον πρὸς ἀποφυγὴν τῆς σφαγῆς, τῆς γυμνώσεως καὶ τῆς αἰχμαλωσίας, ὡς μὴ δυνάμενοι ν' ἀντισταθῶσι, καὶ ὡς μὴ θέλοντες νὰ προσκυνήσωσιν. Ἄλλ' ὁ μέγας ἄρμοστὴς ἐφάνη τόσον ἀσυμπαθής, ὥστε ἔστειλε στρατιώτας καὶ τοὺς ἀπέθνησεν. Ἐξήτησαν οἱ δυστυχεῖς ἄσυλον καὶ διὰ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ ἀνήλικα τέκνα των, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦτο δὲν εἰσηκούσθησαν. Ἡ σκληρὰ αὕτη πράξις ἀπέβλεπεν ἀναμφιβόλως εἰς τὸ νὰ διάσῃ τοὺς ἀποδιωχθέντας νὰ προσκυνήσωσιν· ἀλλ' ἔφερε τὸ ἐναντίον ἀποτέλεσμα, διότι τοὺς ὥπλισεν ἐξ ἀνάγκης πρὸς ὑπεράσπισιν γυναικῶν καὶ τέκνων καὶ πρὸς θλάδην τοῦ ἐχθροῦ· ἐκ τῶν ἀποδιωχθέντων δὲ τούτων καὶ ἐξ ἄλλων τινῶν Ἑλλήνων ἄλλοθεν συρρευσάντων συνεκροτήθησαν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις δύο σώματα. τὸ μὲν κατὰ τὸ Ἐηρόμερον ὑπὸ τοὺς ἀδελφοὺς Χασαπαίους, τὸ δὲ κατὰ τὸν Βάλτον ὑπὸ τὸν Μαλεσάδαν, καὶ περιφερόμενα ἠνώχλουν συνεχῶς τοὺς ἐχθροὺς, κόπτοντα καὶ τὴν μετὰ τῆς Ἄρτης καὶ Πρεβέζης κοινωνίαν· ἐγνώσθησαν καὶ καθ' ὅλον τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον ἡ ἀποτυχία τῆς ἐκστρατείας τοῦ Δράμαλη, τὰ κατὰ τὸν Ἀργολικὸν κόλπον συμβάντα τοῦ στόλου, ὁ ἐν Τενέδῳ ἐμπρησμός τοῦ δικρότου καὶ ἡ πτώσις τοῦ Ναυπλίου· ὁ χειμὼν ἐπροχώρει καὶ ἐστενοχώρει τοὺς ἐχθροὺς· αἱ τροφαὶ ἐσπάνιζαν ἐν τῇ στρατοπέδῳ· βροχαὶ συνεχεῖς καὶ ῥαγδαῖαι ἐπιπταν· πυρετοὶ κακοήθεις ἀνεφύοντο· μισθοὶ δὲν ἐδίδοντο καὶ συχνάκις ἐξώρμων ἐπὶ τοὺς πολιορκοῦντας οἱ πολιορκούμενοι. Δι' ὅλα ταῦτα ἡγέρθη ἐν τῇ τζουρκικῇ στρατοπέδῳ μέγας γογγυσμός κατὰ τῶν πασάδων καὶ ἐψιθυρίζετο καὶ ἡ διάλυσίς του. Οἱ δὲ πα-

σάδες, κακὸν μᾶλλον ἢ καλὸν προσδοκῶντες ἀπὸ πάσης περαιτέρω ἀναβολῆς, ἀπεφάσισαν ἔφοδον. Ἄλλ' ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ στρατοπέδου εἶχε σθεσθῇ· μόνον τὸ χρυσίον, τὸ μὴ παρ' ἄλλοις ἴσως τόσην ἰσχὺν ἔχον ὕσιν παρὰ τοῖς Ἀλθανοῖς, ἐδύνατο νὰ τὸν ἀνάψῃ. Διὰ τοῦτο οἱ πασάδες ἐπρόσφεραν ἀνὰ χίλια γρόσια ἐκάστῳ τῶν προαιρουμένων ν' ἀναβῶσι τὰ τεῖχη. Ὁκτακόσιοι προηρέθησαν, ἐν οἷς καὶ ὅλοι οἱ σημαιοφόροι, καὶ ἡμέρα ἐφόδου ὠρίσθη ἡ τῶν Χριστουγέννων περὶ τὸν ὄρθρον, ἐπ' ἐλπίδι ὅτι οἱ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ σχεδίου τούτου Ἕλληνες θὰ συνήρχοντο τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ θὰ κατέλιπαν τὸ ὀχυρῶμα ἀφρούρητον. Καὶ ταῦτα μὲν οἱ Τούρκοι μυστικῶς ἐμελέτησαν, οἱ δὲ Ἕλληνες τὰ ἀνεκάλυψαν οὕτως.

Τὴν ἐσπέραν τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων παρέπλεε τὴν ἄσπρην Ἀλυκὴν μονόξυλον φέρον ἀπὸ Ἀνατολικοῦ εἰς Μεσολόγγι τὸν γραμματέα τοῦ Μακρῆ. Ὁ γραμματεὺς, ἰδὼν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἀνθρωπον σείοντα μανδύλιον, ἐπλησίισε. «Ἐγώ,» εἶπεν ὁ ἀνθρωπος, «εἶμαι Χριστιανὸς καὶ πρόθυμος νὰ πάθω διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Κυρίου μου· μὴ ἀπορήσης καὶ μὴ δυσπιστήσης εἰς ὅσα θ' ἀκούσης, ἂν μὲ βλέπης συνοδεύοντα τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Κυρίου μου· ἡ γυνή μου καὶ τὰ τέκνα μου εἶναι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των, καὶ τοῦτο ἄρκει νὰ μὲ δικαιολογήσῃ ἐνώπιόν σου. Ὁ Θεὸς τῶν Χριστιανῶν ἠθέλησε νὰ μάθω ὅσα οἱ ἐχθροὶ μελετοῦν κατὰ τοῦ λαοῦ του, καὶ περιφέρομαι ἀπὸ πρωῒας ὡς κυνηγὸς εἰς σωτηρίαν τῶν ὁμοπίστων μου· τρέξε εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰπὲ ὅτι οἱ ἐχθροὶ σκοπὸν ἔχουν νὰ ἐφορμήσωσιν αὐριοι τὰ χαράγματα διὰ τῆς πρὸς ἀνατολὰς πλευρᾶς τοῦ ὀχυρώματος». Ταῦτα εἶπεν ὁ ἄγνωστος ἀνθρωπος, ὕψωσε τὰς χεῖράς του εἰς τὸν οὐρανόν, ἐδάκρυσε καὶ ἔγεινεν ἄφαντος (ε).

Ὁ γραμματεὺς ἐφθασε περὶ τὴν α' ὥραν τῆς νυκτὸς εἰς τὴν πόλιν καὶ ἀνήγγειλεν ὅσα εἶδε καὶ ἤκουσε. Τὸ πρῶτ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας ὁ Μαυρομιχάλης, ὁ Τσόγκας καὶ ὁ Γρίβας εἶχαν ἐμθεῖ μετὰ 500 στρατιωτῶν εἰς πλοῖα, ἵνα μεταδιδασθῶσιν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀκαρνανίας καὶ ἐνοχλήσωσιν ἐκεῖθεν τὸν ἐχθρόν· ἐσκόπευαν δὲ νὰ ἀποπλεύσωσι τὴν νύκτα· ἀλλ' ὁ πρόεδρος, ἅμα μαθὼν τὰ ἀνωτέρω, τοῖς παρήγγειλε νὰ ἐξέλθωσι, καὶ ἐξῆλθαν ὡς 100 ὑπὸ τὸν Γρίβαν, τὸν Τσαλαφατῖνον καὶ τὸν Κουμουντουράκην· διέταξε δὲ συγχρόνως διὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου νὰ μὴ ἀνοίξωσιν αἱ ἐκκλησίαι τὸ πρῶτ', καὶ ὅλοι οἱ ἄνδρες νὰ εὐρεθῶσιν ἐπὶ τοῦ ὀχυρώματος ἔτοιμοι εἰς πόλεμον. Τούτου γενομένου, ἐτοποθετήθησαν οἱ ὑπερασπισταὶ του ὡς ἑξῆς. Ὁ Μάρκος καὶ ὁ Λόντος μετὰ τῶν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν των 400 κατέλαβαν τὸ κέντρον, ἡγουν τὸ ἔμπροσθεν τῶν δύο ἐκκλησιῶν τῆς Παναγίας καὶ τοῦ ἁγίου Νικολάου μέρος, ὅπου ἦτο τοῦ ὀχυρώματος ἡ πύλη· 600 δέ, οἱ πλείστοι Καλαβρυτινοί, οἱ λοιποὶ δὲ Μεσολογγῖται καὶ Ἀνατολικιώται ὑπὸ τὸν Ζαήμην καὶ ἄλλους, ἐτοποθετήθησαν ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ὀχυρώματος· 1200 δὲ Καρυτινοί, Γαστουναῖοι, Πύργιοι, Μεσολογγῖται καὶ Ζυγιῶται διεσπάρησαν ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς ὑπὸ τὸν Δηληγιάννην, τὸν Μακρῆν, τὸν Γιαν-

νάκην Ῥαζοκότσικαν, τὸν Γρίθαν καὶ τινας ἄλλους· ἐπὶ δὲ τῶν κανονοστασίων ἦσαν πάντοτε Μεσολογγῖται ναῦται, ὡς ἐμπειρότεροι τῶν ἄλλων πυροβολισταί. Ἦσαν δὲ τότε ἔλοι οἱ ἐντὸς τοῦ Μεσολογγίου πολεμισταί 2250 ἐπὶ γραμμῆς ἀρχομένης ἀπὸ τῆς μιᾶς ἅκρας τῆς τάφρου καὶ τελευτώσης εἰς τὴν ἄλλην. Ἐφύλατταν πάντοτε καὶ τὰς δύο ἅκρας τῆς τάφρου δύο κανονιοφόροι.

Οἱ Τοῦρκοι διηγρέθησαν καὶ οὗτοι καὶ διεσπάρησαν καθ' ὅλον τὸ μῆκος

Ἀνδρέας Ζαΐμης.

τοῦ ὀχυρώματος· οἱ δὲ 800 τειχοβάται ἐπλησίασαν τὴν νύκτα πρὸς τὴν κατ' ἀνατολὰς πλευρὰν τοῦ ὀχυρώματος, ὅπου τὸ τεῖχος ἦτον ἀδυνατώτερον, καὶ παρεφένδρευν ἐν ταῖς παραφυομέναις βουρλιαῖς, ὅλοι εὖζωνοι, βαστών-τες γυμνὸν ξίφος καὶ ἀναμένοντες ἀφανεῖς καὶ σιωπηλοὶ τὴν ὀρισμένην ὥραν, μηδὲ ὅλως ὑποπτευόντων τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ ὀχυρώματος ὅτι οἱ ἐχθροὶ ὑποδιενυκτέρευαν. Μίαν ὥραν πρὶν φέξῃ ἤρχισεν ἔξωθεν σφοδρὸς τουφεκισμὸς ἀπὸ ἅκρου εἰς ἅκρον τοῦ ὀχυρώματος· ἐκινήθη συγχρόνως δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τὸ ἱππικόν· κραυγαί, ἀλαλαγμοὶ ἠκούοντο πανταχόθεν, καὶ

μετ' ὀλίγον ἀνεφάνησαν αἰφνης οἱ κρυπτόμενοι 800, καὶ πολλοὶ αὐτῶν ἀνέβησαν δι' ὧν ἔφεραν κλιμάκων εἰς τὸ τεῖχος, ὅπου ἔστησαν δύο ἢ τρεῖς σημαίας· δύο δὲ σημαιοφόροι ἐτινάχθησαν καὶ ἐντὸς τοῦ ὀχυρώματος καὶ σκοτώσαντες δύο τρεῖς συνελήφθησαν. Ἡ ἐφόρμησις τῶν 800 ἦτο καὶ τολμηρὰ καὶ ἐπιδέξιος, ἀλλ' ἀνωφελὴς καὶ θανατηφόρος. Ἀλλεπάλληλοι ἐκρημνίζοντο εἰς τὴν τάφρον οἱ ἀλλεπαλλήλως τὸ τεῖχος ἀναβαίνοντες. Τρεῖς ὥρας ἐπέμεναν μαχόμενοι, ἀλλὰ μηδὲν κατορθώσαντες ἀπεχώρησαν, καὶ οἱ Ἕλληνες ἐξεληθόντες ἤϋραν παρὰ τὸ τεῖχος 12 σημαίας κατὰ γῆς ἐρρήμιμνας καὶ ἐσκύλευσαν τοὺς νεκροὺς. 500 ἐχθροὶ ἐσκοτώθησαν καὶ ἐπληρώθησαν ἐπὶ τῆς ἐφόδου· ἐσκοτώθησαν δὲ μόνον 4 Ἕλληνες, οἱ 2 Μεσολογγῖται καὶ οἱ 2 Γαστουναῖοι, δύο δὲ ἐπληρώθησαν.

Ἡ ἡττα μεταβάλλει πολλάκις τοὺς φίλους εἰς ἐχθροὺς, καὶ ἡ νίκη τοὺς ἐχθροὺς εἰς φίλους. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ τοῦ Βάλτου Ῥάγκος καὶ Ἰσκος καὶ ὁ Βαλτινός, οἱ συνακολουθήσαντες τοὺς Τούρκους, τοὺς ἐγκατέλειψαν μετὰ τὰ κατὰ τὴν 25 Δεκεμβρίου συμβάντα· ἔπαθαν οἱ ἐχθροὶ καὶ ἄλλο δεινόν· τὰ ὑπὸ τὸν Μαυρομιχάλην καὶ Τσόγκαν σώματα πεσόντα ἐπὶ τοὺς ἐν τῇ Κατοχῇ ἐχθροὺς, τοὺς ἠφάνισαν· τὰ μεταβιβάσαντα δὲ αὐτοὺς ἐκεῖ πλοῖα συνέλαβαν ἐν φορτηγὸν φέρον εἰς τοὺς ἐχθροὺς ἐκ Πρεβέζης τροφάς· διεδόθη καὶ λόγος ἐν τῇ τουρκικῇ στρατοπέδῳ, καὶ λόγος ἀληθής, ὅτι οἱ ἐπανελθόντες εἰς τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα Βαλτινοὶ ἐκλείσαν τὸ Μακρυνόρος, καὶ ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς ἤρχετο καὶ αὐτὸς ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος πρὸς τὸ Μεσολόγγι μετὰ πολλῶν στρατευμάτων, ἀφ' οὗ ἀνεχώρησαν οἱ ὑπὸ τὸν Μεχμέτην Τούρκοι. Δι' ὅλα ταῦτα ἔφυγαν οἱ Τούρκοι διὰ νυκτὸς τὴν 31 Δεκεμβρίου ἀπέμπροσθεν τοῦ Μεσολογγίου ἐν τόσῃ βίᾳ, ἀταξίᾳ καὶ φόβῳ, ὥστε τὴν ἐπαύριον ἐξεληθόντες οἱ ἐν τῇ πόλει ἤϋραν, ὅπου ἦσαν ἐσκηνωμένοι οἱ Τούρκοι, 10 κανόνια, 4 βομβοδόλους, τὴν πολεμικὴν ἀποσκευὴν των καὶ αὐτὰ τὰ ἐπιπλα τῶν πασάδων. Συνέλαβαν δὲ καὶ τινας ἀσθενεῖς Τούρκους, παρ' ὧν ἔμαθαν ὅτι οἱ πασάδες ὤδευαν πρὸς τὸ Βραχῶρι, ὁ μὲν Βρυώνης διὰ τῆς Κλεισούρας, ὁ δὲ Κιουταχῆς διὰ τοῦ Κερασόδου, ἵνα περάσωσι τὸν ποταμὸν ὅσον τάχιον καὶ διασωθῶσιν εἰς Πρέβεζαν. Διαιρεθέντες τότε οἱ ἐν Μεσολογγίῳ Ἕλληνες οἱ μὲν κατεδίωξαν τὸν ἐχθρὸν μέχρι τοῦ Κερασόδου, οἱ δὲ μέχρι τῆς Κλεισούρας· ἄλλοι δὲ ἐστράτευσαν εἰς Μποχώρι καὶ Γαλατᾶν, ὅπου ἦσαν τὰ νοσοκομεῖα καὶ αἱ ἀποθήκαι τῶν ἐχθρῶν. Ὁ Μάρκος ἐπρόβαλε ν' ἀποκλείσωσι τοὺς ἐχθροὺς ἐντὸς τοῦ Βραχωρίου ὅπου, ἐστερημένοι τροφῶν καὶ μὴ ἔχοντες ἄλλα πολεμεφόδια πάρεξ ὅσα περιεῖχεν ἐκάστου ἡ φυσίγγιοθήκη, ἢ θὰ ἐχάνοντο ἢ θὰ παρεδίδοντο. Ἡ πρότασις ἐνεκρίθη, ἀλλὰ δὲν ἐπραγματοποιήθη διὰ τὰς ἐπικρατούσας εἰσέτι μεταξὺ τινῶν τῶν ὀπλαρχηγῶν διαιρέσεις καὶ ζηλοτυπίας. Οἱ Τούρκοι, κακῶς ἔχοντες, συνήχθησαν εἰς Βραχῶρι ἀφῆσαντες καθ' ὁδὸν ἀπὸ τῆς βίᾳς τὸ μόνον παρ' αὐτοῖς κανόνι, καὶ ἐπροχώρησαν ἄνευ ἀναβολῆς πρὸς τὸν ποταμὸν, ἀλλὰ τὸν ἤϋραν ἀδιάβατον διὰ τὰς ῥαχδαίας βροχὰς καὶ τὴν λύπην τῆς χιόνος ἐξ

αίτίας τῶν ἐπικρατούντων νοτίων ἀνέμων, καὶ ἐπανήλθαν ὅλοι εἰς Βραχῶρι, ὅπου ἔμειναν ἱκανὰς ἡμέρας ἄστεγοι, ἀσκήνωτοι ἐν μέσῳ ἔρειπίων, τρώγοντες τοὺς ἵππους των. Διαρκούσης δὲ τῆς ἀμνηχανίας ταύτης, ἀπεκόπησαν τρισχίλιοι, καὶ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἰσμαήλ-Πλίαςα, τοῦ Ἰσμαήλ-Χατοῦ-Μπέντου καὶ τοῦ Ἄγου ἐπεχείρησαν νὰ διέλθωσι τὴν 15 Ἰανουαρίου τὰ Ἀγραφα· ἀλλ' ὁ Καραϊσκάκης, προκαταλαβὼν τὴν δίοδον κατὰ τὸν Ἅγιον Βλάσσην, τοὺς ἀπώθησεν εἰς τὸ Βραχῶρι φονεύσας ὑπὲρ τοὺς 200, ἐν οἷς καὶ τὸν Χατοῦ-Μπέντον. Ἐφονεύθησαν δὲ καὶ 20 Ἕλληνες, ἐν οἷς καὶ ὁ Μπακογιάννης. Ἐν μέσῳ δὲ τῶσων δεινῶν καὶ τοιαύτης ἀμνηχανίας οἱ Τοῦρκοι ἠναγκάσθησαν ν' ἀναχωρήσωσιν ὅλοι τὴν 28 εἰς Βραχωρίου, καὶ ἐρρίφθησαν εἰς τὸν ποταμὸν κατὰ τὸ μέρος τῆς Λεπενούς· ἀλλ' ὁ πυθμὴν αὐτοῦ ἦτο τόσῳ λασπώδης, καὶ ἡ ὁρμὴ τοῦ ρεύματος τόσῳ σφοδρά, ὥστε ἡ ποταμοπορία ἐφαίνετο ἀδύνατος.

Τότε οἱ ἐπιτηδεότεροι καὶ τολμηρότεροι ἵππεῖς, στήσαντες τοὺς ἵππους των ἀκινήτους εἰς τρεῖς στίχους ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ κατέμπροσθεν τοῦ ρεύματος, ἔκοπταν ὅπως οὖν τὴν φορὰν αὐτοῦ, καὶ οὕτως οἱ στρατιῶται κρεμῶντες τὰς φουσικιοθήκας ἐπὶ τοῦ τραχήλου καὶ ἀνατείνοντες τὰς δεξιὰς των βασιτώσας τὰ τουφέκια ἐπιπταν εἰς τὸν ποταμὸν κάτωθεν τῶν τριῶν ἀκινήτων στίχων εἰς διαπεραίωσιν· ἀλλ' ἡ ῥύμη τοῦ ποταμοῦ ἔσπα τὰς ἵπποστιχίας, καὶ τὰ ρεύματα παρέσυραν διὰ τῆς δινήσεώς των καὶ τοὺς ποταμοποροῦντας ἵππεῖς καὶ τοὺς ἵππους των. Ἐτυχε νὰ παροδεύωσιν ἀντικρὺ τοῦ ποταμοῦ ὀλίγοι Ἕλληνες, οἵτινες τουφεκίσαντες μακρόθεν κατεθορύδησαν ἔτι μᾶλλον τοὺς ποταμηπόρους φοβηθέντας ὅτι ἐπύρχοντο πολλὰ στρατεύματα. Τῷ ὄντι ἐστάλησαν στρατεύματα εἰς κατοχὴν τῆς ἀντίπεραν ὄχθης, ἀλλὰ διὰ τὴν διαφωνίαν τῶν ἀρχηγῶν ἐκάθησαν κατὰ τὸν Μαχαλᾶν καὶ ἄφησαν τὸν πόρον ἀνεμπόδιστον· οὐδεμία δὲ ἀμφιβολία ὅτι, ἂν κατ' ἐκείνην τὴν περίστασιν κατελαμβάνετο ἡ ὄχθη, ἄφευκτος θὰ ἦτον ὁ παντελὴς ὄλεθρος τῶν ἐχθρῶν· διότι ἂν καὶ δὲν ἠνωχλήθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, πεντακόσιοι καὶ ἐπέκεινα ἐπνίγησαν. Οἱ δὲ διασωθέντες ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, ὅπου καὶ ἐξενύκτισαν ἡμίπνικτοι, ἀπηυδημένοι καὶ ἀνεφοδίστοι, ἦσαν τόσον ἐντρομοὶ καὶ ἀπηλπισμένοι, ὥστε ἀκούσαντες τὴν νύκτα τὸ σφοδρὸν φυφύλλισμα τῶν δένδρων ἐξ αἰτίας πνεύσαντος αἰφνιδίως ἀνέμου ἐνόμισαν ὅτι ἐπέπεσαν οἱ ἐχθροί, καὶ πολλοὶ αὐτῶν ὑπτιάζοντες καὶ χεῖρας ἐκέτιδες ἐκτείνοντες ἐφώναζαν· ἀμάν· ἀμάν· τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν κατέβησαν εἰς Καρβασαράν, ὅπου εὐρόντες πλοῖα ἔτοιμα διέπλευσαν εἰς Πρέβεζαν τὴν 8 Φεβρουαρίου. Τόσῃ δὲ ἦτο ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἡ ἀσυμφωνία καὶ ἀπεΐθεια τῶν Ἑλλήνων, ὥστε τινὲς τῶν ἡμιθανῶν τούτων ἐχθρῶν ἔλαβαν θάρρος καὶ ἔμειναν καὶ ὠχυρώθησαν ἐν Καρβασαρά. Μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα ὁ Βαρνακιώτης κατέφυγεν εἰς Κάλαμον.

Τοιοῦτον τὸ τέλος τῆς εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ἐκστρατείας, καθ' ἣν οἱ ὀνομαστότεροι Ἀλβανοὶ κατησχύνθησαν. Ἐνδεκακισχίλιοι ἦσαν οἱ εἰσθα-

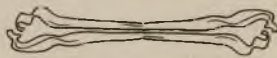
λόντες· πολλοὶ αὐτῶν ἄφησαν ἐκεῖ τὰ κῶλα, οἱ πλείστοι δὲ διεσώθησαν, ἀλλ' ἄξιοι ἐλέους καὶ ὀφείλοντες τὴν ὑπαρξίν των εἰς μόνην τὴν ἀσυμφωνίαν τῶν Ἑλλήνων.

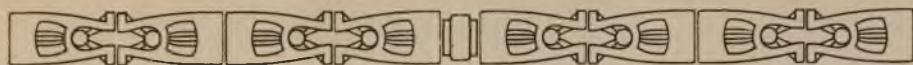
Ἄλλ᾽, ἂν μόνῃ ἡ ἀσυμφωνία τῶν Ἑλλήνων διέσωσε τοὺς ἐχθροὺς ἀπὸ τοῦ παντελοῦς ὀλέθρου, ἡ μωρία τῶν ἐχθρῶν διέσωσεν, αὕτη μόνῃ, τὸ Μεσολόγγι. Ὅσοι ἦσαν οἱ ὑπὸ τὸν Βρυώνην ἔμπροσθεν τῆς πόλεως ταύτης, ἄλλοι τόσοι, ἂν ὅχι καὶ πολυαριθμότεροι, ἦσαν καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Μεχμέτην ἐν Σαλῶνις. Ἄλλ' ἂντι νὰ ἐνεργῶσιν οἱ δύο οὗτοι ἀρχηγοὶ ἐκ συμφώνου καὶ δραστηρίως, ἐνήργουν ὡς ἂν δὲν εἶχαν ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπόν, καὶ ὡς ἂν δὲν ὑπηρέτουν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ κράτος· καὶ ὁ μὲν Μεχμέτης, πολιορκουμένου τοῦ Μεσολογγίου, ἔφυγε πανστρατιᾷ ὡς νενικημένος, ἂν καὶ νικητῆς, ἐκείθεν τῆς Οἴτης, ὁ δὲ Βρυώνης ἔχασε τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως ὀρεγόμενος νὰ ἐξουσιάσῃ διὰ συνθήκης ὅ,τι ἀπέκειτο εἰς αὐτὸν καὶ μόνον νὰ κυριεύσῃ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς διὰ τοῦ ξίφους.

Χαίρουσα ἡ Ἑλλάς ἐπὶ τῇ καταστροφῇ τῆς ἐχθρικῆς ταύτης ἐκστρατείας ἐώρταξε πολὺν καιρὸν τὰ ἐπινίκια, τραγουδοῦσα τοῦ Μεσολογγίου τὸ τραγοῦδι, ῥαψῳδίαν ἀγνώστου τινὸς καὶ ἀγγραμμάτου λυραοῖδοῦ. Ἴδου οἱ πρῶτοι στίχοι.

«Νᾶμουν πουλὶ νὰ πέταγα, νὰ πῆγαίνα τοῦ ψήλου,
 «ν' ἀγνάντευα τῇ Ῥούμελῃ, τὸ δόλιο Μεσολόγγι,
 «πῶς πολεμᾷ μὲ τὴν Τουρκιά, μὲ τέσσαρους πασάδαις·
 «πέφτουν ἢ μπόμπαις σὰ βροχή, ἢ μπάλαις σὰ χαλάζι,
 «κι' αὐτὸ τὸ λιανοτούφεκο σὰν ἄμμος τῆς θαλάσσης·
 «κλαίουν μαννούλαις γιὰ παιδιά, γυναῖκες γιὰ τοὺς ἄνδρας,
 «κλαίει κι' ἡ μαύρη μας ἡ γῆ πῶχασε τὴ σπορά της.

.
 , »

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ΄

(α.)

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Λεβαδείας ἀνέφερεν εἰς τὴν Πύλῃν ὁ Κιοσέ-Μεχμέτπασας, ἐν Ἀσιανῇ μεγαλοῤῥημοσύνῃ, ὅτι ἐφονεύθησαν τρισχίλιοι Ἕλληνες, οἱ μὲν διὰ σιδήρου, οἱ δὲ διὰ πυρός.

(β.)

Ὁ πρόξενος οὗτος ἡγαπᾶτο καὶ ἐτιμᾶτο δικαίως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, εὐμενῆς φανεῖς πρὸς τὸν ἀγῶνά των ἅπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ΄

(α.)

Ἄρθρον ζ' τῆς συνθήκης τοῦ Καῖναρτσίου.

«Ἡ Ὑψηλὴ Πύλῃ ὑπόσχεται νὰ προστατεύῃ πάντοτε τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ τὰς ἐκκλησίας της.»

Ἐν δὲ τῷ ἄρθρῳ ιζ', ἐν ᾧ γίνεται λόγος περὶ τῆς ἀποδόσεως ὅλων τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, ἃς ἐκυρίευσεν ἐπὶ τοῦ πολέμου ἡ Ῥωσσία, ἡ Πύλῃ ὑπόσχεται πρὸς τοῖς ἄλλοις μῆτε ἡ χριστιανικὴ θρησκεία, μῆτε αἱ ἐκκλησίαι νὰ πάθωσιν εἰς τὸ ἔξῃς, μῆτε ἡ ἀνοικοδομὴ τῶν ἐκκλησιῶν ἢ ἡ ἐπισκευὴ νὰ ἐμποδίζεται· νὰ μὴ καταδιώκεται δὲ μῆτε νὰ χλευάζεται κατ' οὐδένα τρόπον τὸ ἱερατεῖον. Ὁ Hammer θεωρεῖ τὴν συνθήκην τοῦ Καῖναρτσίου ὡς ἀρχὴν τῆς διαλύσεως τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, τοῦλάχιστον τῆς ἐν Εὐρώπῃ. (ὄρα Βιβλ. ογ'.)

(β.)

«Ἡ Πύλῃ» (λέγει ὁ ι' παράγραφος τοῦ α' ἁρθρου τῆς συνθήκης) «συναινᾷ ν' ἀναφέρονται εἰς αὐτὴν ὑπὲρ τῶν δύο ἡγεμονειῶν οἱ παρ' αὐτῇ πρέσβεις τῆς αὐτοκρατορικῆς αὐτῆς τῆς Ῥωσσίας κατὰ τὰς περι-«στάσεις τῶν μερῶν ἐκείνων, καὶ ὑπόσχεται νὰ τοὺς ἀκούῃ μετὰ τῆς εἰς «φιλικὰς καὶ τιμωμένας Δυνάμεις προσηκούσης εὐμενείας.»

(γ.)

Ἀνέγνωσα ἀναφορὰν πολλῶν χωρικῶν τῆς Βλαχίας πρὸς τὸν ἐκεῖ πρόξενον τῆς Ῥωσσίας ἐκτραγωδούντων τὰ δεινὰ των καὶ ἐπικαλουμένων

τὴν ἀντίληψιν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου ὡς προστάτου τῶν ἡγεμονειῶν.

(δ.)

Ὁ Δανέζης ἐφυλακίσθη κατ' ἀρχάς, μετὰ ταῦτα ἐξωρίσθη εἰς Μαγνησίαν καὶ ἀπελύθη ἐπὶ τῇ ἱκεσίᾳ τοῦ πατριάρχου καὶ τῇ συνδρομῇ τοῦ πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας.

(ε.)

Ἀρθ. λβ'.

«Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ὑπόσχεται μήτε αὕτη ν' ἀπαιτῇ, μήτε νὰ ἐπιτρέπη «ἄλλος τις ν' ἀπαιτῇ οἰαδήποτε τέλη ἐπὶ τῶν φορτίων τῶν ἐμπορικῶν ὥσ- «σικῶν πλοίων, τῶν εἴτε ἀπὸ ὥσσικῶν λιμένων εἰς τὴν Ἀσπρην ἢ τὴν «Μεσόγειον θάλασσαν, εἴτε ἀπὸ τῆς Ἀσπρης ἢ τῆς Μεσογείου εἰς τὴν «Μαύρην πλεόντων, μήτε νὰ βιάζωνται τὰ πλοῖα ταῦτα ἐπὶ τοῦ διάπλου «ν' ἀποβιβάζωσι τὰ φορτία εἰς Κωνσταντινούπολιν ἢ εἰς ἄλλο μέρος.

«Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ὑπόσχεται, τὰ ὑπὸ ὥσσικὴν σημαίαν πλοῖα, τὰ «ἐρχόμενα ἀπὸ Μαύρης θαλάσσης καὶ διαβαίνοντα διὰ Κωνσταντινουπό- «λεως, ἂφ' οὗ παρουσιασθῇ ἡ δῆλωσις τῶν φορτίων αὐτῶν ἐπιβεβαιω- «μένη παρὰ τοῦ πρέσβεως τῆς Ρωσσίας, νὰ λαμβάνωσιν ἀμέσως τὸ φιορμάνι «καὶ ν' ἀποπλέωσιν ἀκωλύτως, ἂφ' οὗ τὸ δεῖξωσιν ἐπὶ τοῦ ἔκπλου. Ἐπίσης «νὰ μὴ κωλύωνται καὶ ὅταν ἐπανερχόμενα ἀπὸ τῆς Ἀσπρης θαλάσσης εἰς «τοὺς ἐντὸς τῆς Μαύρης ὥσσικους λιμένας δεῖξωσιν ἐπὶ τοῦ εἴσπλου τὸ «ἐπὶ τῇ παρὰ τοῦ πρέσβεως τῆς Ρωσσίας ἐπιβεβαιωθείσῃ δηλώσει τοῦ «φορτίου των ἐκδοθὲν «φιορμάνι».

Ἀρθ. λγ'.

«Ὅλα τὰ ὑπὸ ὥσσικὴν σημαίαν πλοῖα, τὰ διαπλέοντα τοιοῦτοτρόπως «τὸν πορφυρὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀπερχόμενα μακρύτερον, ἐφο- «διαζόνται ἐπὶ τῆς διαπορθμεύσεώς των διὰ φιορμανίου, καθὼς ἐρῶδῃ ἐν «τῷ λβ' ἄρθρῳ, ἐπὶ τῇ καλῇ πίστει τῆς δηλώσεως τῶν φορτίων ὑπὸ τὴν «ἐπιβεβαίωσιν τοῦ πρέσβεως τῆς Ρωσσίας, ἂν δὲ ἡ Πύλη ἀμφιβάλλῃ ἢ «ὑποπιτεύῃ ὅτι εὐρίσκονται ὑπήκοοί της μεταξὺ τοῦ πληρώματος, τότε ἡ «αὐτοκρατορικὴ αὐλὴ τῆς Ρωσσίας ἐπιτρέπει νηοψίαν, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς «συστολῆς ἐνεργουμένην, μηδαμῶς ἐγγιζομένων, ὡς ἐρῶδῃ ἀνωτέρω, τῶν «ἐντὸς τοῦ πλοίου πραγματειῶν ἢ ἐνοχλουμένου τοῦ πλοιάρχου, ἢ ἐμπο- «διζομένου ὑπὸ περιττῶν ἐνίοτε ἐξετάσεων τοῦ διὰ τῆς συνθήκης τῆς εἰ- «ρήνης νομοποιηθέντος ἐπὶ διακομιδῇ ἐμπορίου».

(στ.)

Ἡ ἀπόδειξις ὅτι διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἐπροσπάθει ἡ Πύλη νὰ ἐμπο- δίσῃ τὴν μετακομιδὴν τῶν τροφῶν εἰς τὴν ἀποστατήσασαν Ἑλλάδα, εὐρί- σκεται ἐν τῇ πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει γαλλικὴν πρεσβείαν κοινο- ποήσει αὐτῆς κατὰ τὸν Αὐγούστον διαλαμβανούσῃ πρὸς τοῖς ἄλλοις τὰ ἀκόλουθα. «Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἀπαιτεῖ φιλικῶ τῷ τρόπῳ νὰ μὴ πωλῶσιν οἱ

« ῥηθέντες ἔμποροι τὰ γεννήματά των πρὸς τοὺς παραπλέοντας τὸ Αἰγαῖον «πειρατάς· καὶ ὁ ἀντιπρόεδρος τῆς Γαλλίας καλῶς θὰ πράξῃ, ἂν διατάξῃ «τοὺς ἐρχομένους σιτεμπόρους ἀπὸ τῆς Μαύρης θαλάσσης καὶ ἔχοντας «τὴν ἄδειαν νὰ μεταφέρωσι τὰ γεννήματα εἰς τὴν Ἀσπρην νὰ μὴ τοῖς «τὰ πωλῶσι χάριν τῆς μεταξὺ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης καὶ τῆς αὐλῆς τῆς Γαλ- «λίας ὑπαρχούσης «σταθερᾶς φιλίας».

(ζ.)

Τὸ ἔγγραφον τοῦτο πληροῖ δεκαεπτὰ σελίδας εἰς 8ον κατὰ τὴν γαλ- λικὴν μετάφρασιν, ὅθεν τὸ ἐπορίσθην.

(η.)

Ἴδου τί λέγει περὶ τούτου τὸ β' ἄρθρον τῆς συνθήκης τοῦ Καϊναρ- τίου.

« Ἄν μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης καὶ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν «ἐπικυρώσεων ὑπῆκοοι τινες τῶν δύο Δυνάμεων, πράξαντες βαρὺ τι ἔγ- «κλημα ἢ ἔνοχοι γενόμενοι ἀπειθείας ἢ προδοσίας, καταφύγωσιν ὥς εἰς «ἄσιλον εἰς τὰ χώματα τῆς μιᾶς τῶν δύο δυνάμεων, νὰ μὴ γίνωνται δεκτοὶ «ἐπ' οὐδεμιᾷ προφάσει, ἀλλ' ἀμέσως νὰ παραδίδωνται, ἢ τοῦλάχιστον ν' «ἀποπέμπωνται ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς ἐπικρατείας, ἵνα μὴ συμβῇ ἐντεῦθεν «ψυχρότης ἢ ἀνωφελὴς ἔρις μεταξὺ τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν. Ἐξαιροῦνται «μόνον ὅσοι ἐν μὲν Ῥωσσίᾳ ἀσπασθῶσι τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, ἐν «δὲ Τουρκίᾳ τὴν μωαμεθανικὴν. Ἀλλ' ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν ὑπῆκοοι τῆς «μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης Δυνάμεως, εἴτε Χριστιανοὶ εἴτε Τοῦρκοι ἐγκληματίαι, με- «ταβοῦν ἀπὸ τῆς μιᾶς ἐπικρατείας εἰς τὴν ἄλλην, νὰ παραδίδωνται ὅταν «ζητηθῶσιν».

(θ.)

Ὁ πατριάρχης Γρηγόριος δὲν ἐγεννήθη ἐν Καλαβρούτοις ἀλλ' ἐν Δη- μητσάνῃ.

Ἐξ ὧν μέχρι τοῦδε ἐξιτόρησα, ἔγεινε γνωστὸν ὅτι ἐν τῇ Ἑλλάδι ἡ αἵματοχυσία τῶν ἀθῶων Μουσουλμάνων καὶ αἱ βεβηλώσεις τῶν τζαμιῶν ἤρχισαν μετὰ τὰς ἀδίκους σφαγὰς καὶ τὴν χύσιν τοῦ ἱερωτέρου αἵματος τῶν Ἑλλήνων, ὃ ἐστὶν ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα καὶ ὅχι τὰ αἷτια τοῦ θά- νάτου τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν ἄλλων.

(ι.)

Οὐδεμία ἀπόδειξις ἢ ἐνδειξις τοῦ ἐγκλήματος τοῦ πατριάρχου, τῶν ἀρχιερέων ἢ τόσων ἄλλων θυμάτων ἐφάνη.

(κ.)

Ἄν ἡ Πύλη εἶχε τοιαῦτα ἔγγραφα, διατί δὲν τὰ ἐγνωστοποιεῖ εἰς ὁμοκαίολογίαν τῆς;

(λ.)

Ἴδου ἡ ἀπόδειξις ὅσων εἶπα ἐξιστορῶν τὰ κατὰ τὴν Μολδοβλαχίαν, δηλαδή ὅτι ἡ Ῥωσσία ἐπρόσφερε στρατιωτικὴν δύναμιν κατὰ τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, ἣν ἡ φιλύποπος καὶ ὑπερήφανος Πύλη δὲν ἐδέχθη.

(μ.)

Ὅσα λέγει ὁ πρέσβυς εἰς μαρτυρίαν, ὅτι δὲν ὑπῆρχε κατ' εὐτυχίαν παράδειγμα πατριάρχου τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ὑποστάντος τοιοῦτον θάνατον, πρέπει νὰ ἐννοηθῶσι, καθὼς προσθέτει καὶ αὐτός, ὡς πρὸς τὸν τόπον καὶ τὴν ἡμέραν τῆς ἀγχόνης τοῦ Γρηγορίου, διότι ἡ ἱστορία μᾶς λέγει, ὅτι πρὸ τοῦ Γρηγορίου πολλοὶ οἰκουμενικοὶ πατριάρχαι οἱ μὲν ἀπηγχονίσθησαν οἱ δὲ ἄλλως πως ἐθανατώθησαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'

(α.)

Ἴδου ἡ συνθήκη.

«Διὰ τοῦ παρόντος ὑπογράφου καὶ βεβαιωτικοῦ ἡμῶν γράμματος «δηλοποιούμεν ὅλοι ἡμεῖς οἱ ἀγάδες Μονεμβασίας καὶ οἱ λοιποί, ὅτι, «ἐπειδὴ καὶ ἐπολεμήθημεν παρὰ τοῦ ἐκλαμπροτάτου ἡγεμόνος Ἀλεξάνδρου πρίγκηπος Κατακουζηνοῦ, καὶ μὴν ὑποφέροντες πλέον νὰ ἐναντιωθῶμεν εἰς τὴν ἡγεμονίαν του, ὑπὸ τῆς μεγάλης ἡμῶν ἀνάγκης παραδιδόμεθα καὶ δίδομεν τὸ βασιλικὸν κάστρον εἰς τὴν ἐκλαμπρότητά του κατὰ «τὸς συνθήκας καὶ ὁμιλίας καὶ ἀποφάσεις τῆς ἡγεμονίας του. Ἡ ἀπόφασις τῆς ἡγεμονίας του, κατὰ τὸ ζήτημά μας, εἶναι διὰ νὰ μᾶς στείλῃ μὲ «καράβια ἢ εἰς Τσιρῆγον ἢ εἰς Ἀνατολήν, δίδοντάς μας καὶ τὴν ζωοτροφίαν μας καὶ νὰ μᾶς ὑπάγουν, Θεοῦ θέλοντος, χωρὶς ναύλους· παραδίδομεν καὶ τὰ ἄρματα μας ἄνευ τῶν ἀσημίων. Οὕτως ἐδέσαμεν τὰς συμφωνίας καὶ συνθήκας μας καὶ οὕτω παραδιδόμεθα εἰς τὴν ἐκλαμπρότητα του, δίδοντες τὰ κλειδιά τοῦ κάστρου μας Μονεμβασίας.

«1821 Ἰουλίου 20, ἀπὸ Μονεμβασίας.

«Ὅλοι ἡμεῖς οἱ ἀγάδες Μονεμβασίας ὑπογραφόμενοι βεβαιούμεν.

«ΜΕΧΜΕΤΑΓΑΣ, Γιανιτσάραγας.

«ἸΜΠΡΑΧΗΜΑΓΑΣ, Τσιτάραγας τοῦ πάνου κάστρου.

«ΜΟΥΣΤΑΦΑΓΑΣ, Τσιτάραγας τοῦ κάτω κάστρου.

«ΜΕΧΜΕΤΑΓΑΣ, Ἀζέπι Ἀβέλης.

«ΜΕΧΜΕΤΑΓΑΣ, Τσεπετση Ἀβέλης.

«ΧΟΥΣΕΗΝΑΓΑΣ, Τσεπετση Ἀνής.

«ἸΜΠΡΑΧΗΜΑΓΑΣ, Τοπιτση Ἀβέλης.

«ΜΕΧΜΕΤΑΓΑΣ, Τοπιτση Ἀνής.

«ΜΟΥΣΤΑΦΑ ΜΠΕΗΣ, Χασάν-μπέη-Ζαδές.»

(α δίσ.)

Ὁ Πιεράκος ἠνδραγάθησε καὶ ἄλλοτε· ἐκλείσθη μίαν ἡμέραν μετ' ὀλίγων στρατιωτῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Λεώνη τῇ ἐν τῷ προαστείῳ εἰς ἔνεδραν. Οἱ Τοῦρκοι ἐπρόλαβαν καὶ τὸν ἀπέκλεισαν ἐντὸς τῆς οἰκίας· βόμβαι καὶ κανονόσφαιραι ἔπεσαν ἐπάνω του· ἀλλ' αὐτὸς διετήρησε τὴν θέσιν του δλόκληρον ἡμερονύκτιον καὶ ἔφυγεν ἔπειτα ἀβλαβής.

(β.)

Ἴδου ἡ συνθήκη.

«Φανερόνομεν οἱ κάτωθεν ὑπογεγραμμένοι ἀρχιστράτηγοι, οἱ καπε-
«ταναῖοι ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, ὅτι ἀπὸ τὰς 25 Μαρτίου τοῦ παρόντος χρό-
«νου, κατὰ τὴν ὑψηλὴν προσταγὴν ἤλθομεν μὲ τὰ στρατεύματά μας τῆς
«ξηρᾶς, καθὼς καὶ διὰ θαλάσσης μὲ τὰ καράβιά μας καὶ ἐπολιορκήσαμεν
«τὸ κάστρον, λεγόμενον Νεόκαστρον, καὶ ἀφ' οὗ διάφοραι φοραῖς ἐπολε-
«μήσαμεν μὲ τοὺς εἰς τὸ κάστρον πολιορκουμένους Τούρκους μὲ κανόνια,
«μπόμπαις καὶ μὲ ντουφέκια, τοὺς ἐκαταστήσαμεν μουσερὲ σφικτὰ καὶ
«τοὺς ἐβαστήξαμεν ἕως τὴν σήμερον, Αὐγούστου 5, ἀποκλεισμένους ξηρᾶς
«καὶ θαλάσσης, χωρὶς νὰ εἰμπορέσουν οὔτε νὰ ἐμβοῦν οὔτε νὰ ἐβγοῦν.
«Ἐτοῦτον τὸν τρόπον τοὺς ἐφέραμεν εἰς τέτοιον περσεέ, ὅπου ἔφαγαν
«τ' ἄλογά τους καὶ κάθε ἄλλο εἶδος ζώων ὅπου εὗρέθη μέσα, καὶ μὲ αὐτὸν
«τὸν τρόπον μᾶς ἐπληροφόρησαν ὅχι μόνον οἱ καθημερινοὶ ἐξερχόμενοι
«Τοῦρκοι ἀπὸ τὸ κάστρον, καὶ ἐπαραδίδοντο ἐκ τῆς πείνης σχεδὸν ἀπο-
«θαμένοι εἰς χεῖράς μας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ἐδικoύς μας, εὗρισκομένους
«μέσα, ὅλα αὐτὰ ἐπληροφορήθημεν. Ἐκ ταύτης τῆς ἀνάγκης λοιπὸν κα-
«κατὰ τὸ ἀνθρώπινον χρέος σήμερος ἐσυμφωνήσαμεν μὲ κατὰ μέρος ἀμο-
«βαῖα γράμματα, καὶ μᾶς ἐπαράδοσαν τὰ κάστρον· καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τὸ ἄλλο-
«μέρος φιλανθρώπως τοὺς ἐσυμφωνήσαμεν ἐλεύθερον ἀπέραςμα ξηρᾶς καὶ
«θαλάσσης μὲ ὅλα τοὺς τὰ πράγματα, ἐκτὸς τῶν ἀρμάτων, νὰ τοὺς ὑπά-
«γωμεν ὅθεν ὁ καθεὶς ἠθέλησεν. Διὸ εἰς ἔνδειξιν τοὺς δίδομεν τὸ παρόν
μας ὑπογεγραμμένον.

« 1821 Αὐγούστου 7, Νεόκαστρον.

«Μεθώνης Γρηγόριος,

«Πρωτοπαπατσώρης,

«Ἀναστάσιος Κατσαρός,

«Ἀθανάσιος Γρηγοριάδης,

«Νικόλαος Πονηρόπουλος,

«Γιαννάκης Μέλιος,

«Α. Ρ. Χ. Γ. Α. Ρ. Κ.

«Καπετανάκης,

«Νικόλας Μπόταση,

«Ἀναστάσης Ἀνδρούτσου,

«Ἀθανασούλης,
 «Γαλάνης Παναγιώτης,
 «Γ. Οἰκονομόπουλος,
 «Κωνσταντῖνος Διαμαντῆς,
 «Τσάννες. Ἀναστάσης Περωτῆς,
 «Γιωργάκης Παναγιώταρος.»

«Τὴν σήμερον φανερόνομεν ἡμεῖς οἱ κάτωθεν ὑπογεγραμμένοι τρεῖς
 «καπηταναῖοι, οἱ δύο Πετσώταις, ὀνομαζόμενοι ὁ καπετὰν Νικόλας Μπό-
 «τασης καὶ καπετὰν Ἀναστάσης Κολανδροῦτσος, καὶ καπετὰν Γεώργιος
 «Δενδρολίβανος, Ζακύνθιος, μὲ πανδιέρα ἑλληνική, εἰς τὰ ὁποῖα τρία κα-
 «ράβια ἐμπαρκάρονται οἱ Νεοκαστρίται Τοῦρκοι, κατὰ τὸ δευτέρῳ ὁποῦ
 «βαστοῦν καὶ τὰ δύο μέρη, καπεταναῖοι καὶ οἱ Τοῦρκοι, ἄνδρες καὶ γυ-
 «ναῖκες, ὁποῦ γίνονται ψυχαῖς ἐπτακόσιαις τριάντα τέσσαραις μεγάλοι καὶ
 «μικροί, Ν. 734. Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι ἐμπαρκάρονται εἰς τὰ ἄνωθεν κα-
 «ράβια μὲ ὅλον τους τὸ πρᾶγμα, ὅ,τι καὶ ἂν περιποτάζουν, κατὰ τὸ δευ-
 «τέρῳ, καὶ νὰ ἔχουμε χρέος νὰ τοὺς πηγαίνουμε εἰς τὴν Ἀραπιά, εἰς Τού-
 «νεξι, εἰς τὸ πόρτον Ἀκαλμπέντι μὲ τὸ ἱρτζι τους καὶ ζωὴν τους καὶ βιός
 «τους, καὶ χωρὶς ναῖλον· καὶ διὰ τὸ φαῖ τους, παξιμάδι ἀπὸ ὁκὰ μίαν
 «τὴν κάθε ψυχὴν, κρέας, λάδι καὶ ὅλα ὅ,τι κάνουν χρειαν νὰ ἡμεῖθα εἰς
 «χρέος νὰ τοὺς μαντινίρουμεν, ἕως ὁποῦ νὰ τοὺς ἐβγάλωμεν εἰς τὴν στε-
 «ρεὰ ὡς ἄνωθεν· καὶ διὰ σιγουριτὰ ἔγινε τὸ παρὸν καὶ ὑπεγράφη ἀπὸ
 «τοὺς καπεταναίους,

«1821 Αὐγούστου 7, Νεόκαστρον.

«Μεθώνης Γρηγόριος,
 «Πρωτοπαποτσώρης,
 «Ἀναστάσιος Κατσαρός,
 «Ἀθανάσιος Γρηγοριάδης,
 «Νικόλαος Πονηρόπουλος,
 «Καπετανάκης,
 «Γιαννάκης Μέλιος,
 «Καπετὰν Γεωργάκης Τράκος,
 «Αρ. Χ. Γ. Α. Ρ. Κ.
 «Νικόλας Μπόταση,
 «Ἀναστάσης Ἀνδροῦτσος,
 «Κωνσταντῖνος Διαμαντῆς,
 «Γαλάνης Παναγιώτης,
 «Γεώργιος Οἰκονομόπουλος,
 «Τσάννες. Ἀναστάσης Περωτῆς,
 «Γεωργάκης Παναγιώταρος».

(γ.)

Ἡ ὑπὸ τὸν Δημήτρεν Μιαούλην καὶ Νικολὸν Μπόττην πλεύουσα πρὸς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον μοῖρα ἄφησεν ἐπὶ τοῦ διάπλου της εἰς πολιορκίαν Νεοκάστρου καὶ Κορώνης δύο πλοῖα, τὸ τοῦ Α. Κολανδρούτσου καὶ τὸ τοῦ Α. Κολάτση, ὡς εἴρηται, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ἀνάπλου της ἀντικατέστησε ὁ Μπόττης τὸν Κολάτην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'

(α.)

Ὀλίγας ἡμέρας προτοῦ ὁ Γιάννης Θεοδώρου Κολοκοτρώνης, μόλις δεκαεξαετῆς, κατέβη μετὰ τριῶν ἢ τεσσάρων ὀπλοφόρων πλησιέστερον τῆς Τριπολιτσᾶς, ὅπου συνέλαβεν Ἀραβὰ ὀπλισμένον διὰ τὸ ἀνδραγάθημα τοῦτο ὠνομάσθη Γενναῖος καὶ φέρει ἔκτοτε τὸ ὄνομα τοῦτο.

(β.)

Ὅρα τὸν πρὸς τὸ νομοθετικὸν σῶμα κατὰ τὴν 5 Μαρτίου 1822 ἐναρκτήριοι λόγον τοῦ μεγάλου ἄρμοστοῦ.

(γ.)

Ὁ ἄνθρωπος οὗτος, φόβῳ καταληφθεὶς ἔνεκα τῶν ἐπικειμένων τοῖς χριστιανοῖς δεινῶν, ἐτούρκευσε καὶ ἐν τῷ νεοφωτισμῷ του κατεδίωκε τοὺς πρώην ὁμοπίστους του.

(δ.)

Ὁ προεστὼς τῆς Τριπολιτσᾶς Σωτήρης Κούγιας οὔτε ἐφυλακίσθη οὔτε ὡς συνωμότης κατὰ τοῦ τουρκικοῦ κράτους ἐθεωρήθη κατηγορήθη δὲ ὡς προδόσας τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας, ἔπαθε πολλὰ ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς παρὰ τοῦ Λαγρὲ καὶ ἀπέθανεν ἔξ ὧν ἔπαθεν.

(ε.)

Ἐφονεύθησαν αἴφνης ἐν μιᾷ νυκτὶ κατὰ διαταγὴν τοῦ πολιτάρχου, Πάνου Κολοκοτρώνη, ὁ Μουσταφάμπεης καὶ ὁ Δεφδερδάρης.

(στ.)

Ὑπεγράφετο «Μιχαὴλ Κομνηνὸς Ἀφεντούλιεφ».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'

(α.)

Ὁ συνακολουθήσας τὸν Βρυώνην Ὁμέρμπεης Καρύστιος εἶχεν ἀναχωρήσει ἔξ Ἀθηνῶν εἰς Εὐβοίαν τὸν Αὐγούστον.

(β.)

Ποῖα προνόμια ἀπελάμβαναν αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου ἐν γένει συνάγεται

ἐκ τοῦ ἀκολούθου ἀνεκδότου Χάρτου, ὅστις ἑλληνιστὶ μετεγλωττισμένος κεῖται ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Νάξου. Τὸν ἐκδίδω δὲ ἀπαράλλακτον κατὰ τὸ δοθὲν μοι ἀντίγραφον παρορῶν τὰ ἐσφαλμένα.

«Μετὰφρασις τοῦ Ἀκτιναμέ, ὃν ὁ αὐτοκράτωρ καὶ βασιλεὺς Σουλτάν-
«Ἰμπραήμ ἔδωσε τῶν νησιῶν.

«Ἀπὸ τὸ νησὶ τῆς Ναξίας, τῆς Ἀνδρου, τῆς Μήλου, Πάρου, Συν-
«τορίνης καὶ Σίφνου, καὶ τῶν λοιπῶν νησιῶν, οἱ ἄνθρωποι Χρυσάκης
«Σουμμαρίπας, Κανάλας, Κάης, Μικέλης, Δαμιανός, καὶ Χριστόδουλος
«Μεχέλης ὁ Περχῆς καὶ οἱ λοιποὶ ἦλθαν εἰς τὴν ἀνίκητόν μου Πόρταν
«καὶ ἦτον ἀπ' ἀρχῆς ὁ ἀοιδιμός μου πάππους ὁ Σουλτάν Σουλεϊμάν, ὁ
«Θεὸς νὰ τοῦ χαρίζη τὸν παράδεισον, εἰς τοῦ ὁποίου Σουλτάνου τὸν καιρὸν
«ἦτον ὁ Χερέμπης καπητάν-πασᾶς, ὅστις διέβη εἰς αὐτὰ τὰ νησιά, καὶ
«οἱ αὐτῶν ἐγκάτοικοι δὲν ἐσῆκωσαν κεφάλι ἄλλ' ἐπροσκύνησαν τὴν ἀνίκη-
«τόν του βασιλείαν, καὶ ἐπ' αὐτῷ τούτῳ ἐξ ἐκείνου τοῦ καιροῦ ἓνα Ῥω-
«μαῖον μπέην ἔκαμαν ἐξ αὐτῶν τῶν ἰδίων· ἀπεράσαντας ὁμως καιρὸς
«ἓνας ἑβραῖος μπέης ἐστάληκεν, Ἰωσήφ τοῦνομα, καὶ ἔκαμε ζάπτι αὐτὰ
«τὰ νησιὰ μερικὸν καιρὸν κατὰ ταῖς τάξαις καὶ κατὰ τὰ κανόνια τους,
«καὶ ἔως τὴν σήμερον ἡμέραν εἰς τὸν ἴσκιον τῆς βασιλείας μου αὐτὰ ὅλα
«τὰ νησιὰ ἐπέρασαν δίχως καμμίαν πείραξιν. Ἀποθνήσκοντος δὲ τοῦ
«Ἰωσήφ ἐδιωρίσθη ἀπὸ τὴν βασιλείαν μου μπέης Φλαμπουριάρης, ἐδιω-
«ρίσθη καὶ κριτὴς διὰ νὰ κρίνῃ εἰς αὐτὰ τὰ νησιὰ μὲ τέτοιαν προσταγὴν,
«ἥγουν ἀπαραμειώτως νὰ κρίνῃ τὰς ὑποθέσεις των κατὰ τὸ κανόνι καὶ
«κατὰ τοὺς νόμους ὅπου εἰς τοὺς Χιώτας ἐδόθησαν. Καὶ τῶν Χιωτῶν οἱ
«νόμοι καὶ κανόνες ὅπου τοὺς ἐχάρισα εἶναι ἅ πληρῶνσι κατὰ ὅπως
«ἐπλήρωναν ἐξ ἀρχῆς τὰ χαράτσιά των, καὶ περισσότερον νὰ μὴ πληρῶ-
«νωσι, καὶ ὅστις δὲν εἶναι διὰ χαράτζι νὰ μὴ τὸ πληρῶνῃ, καὶ ἔξω ἀπὸ
«τὰ χαράτζιά των οὔτε σπένζα οὔτε ἀβαρίζι, οὔτε ἀτζεμογλάνι, οὔτε σι-
«λεμπιγιέ, οὔτε μεχετριγιέ οὔτε ἀπὸ τὰ τεκλήφια ὅπου ἔχει ἡ βασιλεία μου
«νὰ μὴ δίδουν, καὶ ὅπως εἶναι ὁ λανθασμένος νόμος τους νὰ πηγαίνουν
«εἰς τὰς ἐκκλησίας τους καὶ νὰ θάπτουν τοὺς νεκροὺς τους ὑπὸ
«τὰς ἐκκλησίας, καὶ ὅταν θελήσουν νὰ ἀνοίγουν τὰ μνήματά τους οὔτε ὁ
«καδῆς, οὔτε ὁ μπέης νὰ μὴ τοὺς πειράξῃ· μερέτι διὰ τοὺς ἀποθαμένους
«νὰ μὴ γυρεῖουν οὔτε νὰ πάρουν, διότι οὔτε εἰς τοῦ Θεοῦ τὴν κρίσιν, οὔτε
«εἰς τὸ κανόνι μου εἶναι τὰ τοιαῦτα. Ἀπὸ ὑποθέσεις ὅπου δὲν εἶναι τῆς
«κρίσεως οἱ καδίδες δυνατὰ νὰ φυλάττωνται· χωρὶς κρίσιν κανένα νὰ μὴ
«πειράζωσι· καὶ αἱ ἐκκλησίαι τους ὁπόταν χαλάσουν νὰ ταῖς φκιάνουν ὡς
«πρότερον, καὶ τινὰς εἰς τοῦτο νὰ μὴ τοὺς πειράξῃ. Ἀπὸ τὰ χωράφιά τους
«καὶ τὰ ἀμπέλιά τους νὰ πέρνουνται αἱ δεκαταὶ ὡς ἐπέρνοντο πρῶτον, καὶ
«περισσότερον νὰ μὴ πέρνωσιν ἀπὸ τὰ μούλκιά των· τινὰς νὰ μὴ τοὺς
«εὐγάλλῃ στανικῶς, καὶ τινὰς στανικῶς νὰ μὴ τοὺς τὰ πέρνῃ· εἰς τὰς δια-
«τάξεις αὐτῶν ὅ,τι ἤθελαν δώσει ἢ ἀφήσει νὰ πιάνεται εἰς τὰ χαρίσματα

«των, νὰ πιάνωνται καὶ οἱ πεῖτουλματζίδες, καὶ οἱ κασαμίδες νὰ μὴν «ἀπλώνουν, ἢ νὰ τοὺς πειράζουν, καὶ ὁποῖαν κρίσιν κατὰ τοὺς νόμους των «ἔκοψαν ἀναμεταξύ των καὶ ἔχουν τὴν ἀπόδειξιν αὐτῆς, τινὰς νὰ μὴν εἰ-
«μπορῇ νὰ χαλάσῃ αὐτὴν τὴν κρίσιν τους. Οἱ καδίδες διὰ χοτζέτι, διὰ σι-
«τζέλι καὶ διὰ ἄρζι ἔξω ἀπὸ τὸ κανόνι περισσότερον νὰ μὴ πέρνωσι, καὶ
«διὰ τὰς ὑποθέσεις των βάζοντας ἐκ τῆς ἐδικῆς τους ὁμηγύρεως ἀνθρώ-
«πους διὰ νὰ τοὺς συμβιβάζουν ὅ,τι ἤθελαν θεσπίσει νὰ εἶναι στερεκτὸν
«καὶ οἱ καδίδες μου νὰ μὴ ἀνακατόνωνται εἰς τοὺς συμβιβασμούς των. Ὁ
«ψευδομαρτυρίας δυνατὰ νὰ φυλάττωνται, καὶ περισσότερον ἀπὸ πεντακό-
«σια ἄσπρα δίχως χοτζέτι ἢ συγκύλι, ἂν καὶ μαρτυρήσωσι τοιαύτας μαρ-
«τυρίας, οἱ καδίδες μου νὰ μὴ τὰ ἀκροάζωνται. Ὁ
«κουμπάνιας τοῦ ὁσπιστίου τους καὶ διὰ τὸ κρασί τους καὶ ἄλλα φαγο-
«πότια κοιμέρεκι νὸ μὴ δίδωσι. Ὁ
«αὐτοὺς τοὺς νησιώτας ἂν πηγαινά-
«μενοι εἰς ἄλλους τόπους διὰ πραγματεῖαν τους καὶ ἤθελαν ἀποθάνει, τὸ
«ὅ,τι πρᾶγμα καὶ ῥοῦχα ἤθελαν ἔχει νὰ τὰ περιλαμβάνουν ἀκέραια καὶ
«σωστὰ οἱ συντρόφοι αὐτῶν. Ὁ
«οἱ πεῖτουλματζίδες, οἵτινες νὰ μὴ ἔχουν
«ἄδειαν νὰ ἀπλώνουν εἰς αὐτά. Ὁ
«ὅστις ἐξ αὐτῶν τῶν νησιωτῶν ἤθελεν
«ἔλθει ἐκουσίως ἐπὶ παρουσίᾳ τῆς κρίσεως ὁμολογούμενος νὰ ἔμβῃ εἰς τὴν
«πίστιν τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐμβαίνει ἀνεμποδίστως· βιαίως ὅμως τινὰς Μουσουλ-
«μάνον νὰ μὴ κάμῃ. Ὁ
«ἀπὸ δὲ τὰς γυναῖκας ὅποια θελήσει νὰ ὑπανδρεῖ-
«θῇ Τοῦρκον, νὰ ἔρχεται μόνῃ της εἰς τοῦ Θεοῦ τὴν κρίσιν νὰ δώσῃ
«τὴν ὁμολογίαν της, χωρὶς τοῦτο καπίνι νὰ μὴ τὴν κόπτεται. Εἴ τις ἐξ
«αὐτῶν ἤθελεν ἐπιπέσει εἰς σφάλμα, ἐκεῖνος προσωπικῶς του μόνον νὰ
«παιδεύεται, καὶ ὅχι τινὰς ἄλλος δι' αὐτόν. Διὰ νυκτὸς νὰ περιπατῶσι ἔ-
«χοντες φανάρια ἢ φῶς μαζί τους, τινὰς νὰ μὴ τοὺς ἐμποδίσῃ· εἰς τὰ
«χωρία τους ναίπης νὰ μὴ πηγαίνῃ· ἄλλ' εἴ τις ἔχει κρίσιν καὶ ὑπόθεσιν
«ἐλευθέρως νὰ πηγαίνῃ εἰς τὴν κρίσιν καὶ τινὰς νὰ μὴ τὸν ἐμποδίσῃ. Ὁ
«κεῖνοι ὅπου συνάζουν τὰ δοσίματα καὶ χαράτζια, μόνον τὰ συνηθισμένα
«νὰ πέρνωσι οὐχὶ περισσότερον· κανὲν μαγκίρι, χάρτζι, καὶ ταγὶ διὰ τὸ
«ἄλογόν τους, οὔτε διὰ τὰ φαγοπότια τους νὰ μὴ τοὺς δίδουν, ἀλλὰ νὰ
«τὰ ἀγοράζωσι μὲ τὰ ἰδιά τους ἄσπρα. Τοὺς δὲ χρεώστας ὁ μουμπασίρης
«εἰς ἄλυσον ἢ εἰς σκοτεινὸν τόπον νὰ μὴ τοὺς βάζουν ἄνευ τῆς γνώμης
«τῶν γερόντων καὶ τῶν προεστῶν τοῦ τόπου, καὶ εἰς τι θέλημα ἢ ὑπόθεσιν
«τους διορίσῃ ὁ καδὴς ἢ ὁ μπέης τους νὰ τὸ ἐξετάζωσιν ἂν ἦναι κατὰ τὴν
«κρίσιν καὶ νὰ διορίσωσι δραγομάνον αὐτοὶ οἱ νησιῶται ὅποιον θελήσωσι·
«ταῖς βίγλαις, ὅπου βάνουσιν ὡς ἐξ ἀρχῆς πάλιν νὰ βάνουσιν ὅποιους θέ-
«λουσι. Γιανίτζαροι οὔτε γιασακτζίδες εἰς αὐτὰ τὰ νησιά νὰ μὴ πηγαίνωσι.
«Ἐκ τούτων τῶν νησιωτῶν ὅποιον ἤθελον πειράξῃ ἢ τοῦ ἤθελαν κάμει
«ζουλοῦμι εἴτε ὁ καδὴς, εἴτε ὁ μπέης ἢ ἄλλος τινὰς, καὶ ἤθελε νὰ ἔλθῃ
«εἰς τὴν βασιλείαν μου διὰ νὰ ἐμφανίσῃ τὰς ὑποθέσεις του νὰ ἐμβαίνει εἰς
«ὅποιον ξύλον ἤθελεν εὔρει, καὶ τινὰς οὔτε πασᾶς, οὔτε μπέης, οὔτε καδὴς

«νὰ μὴ τὸν ἐμποδίζῃ. Εἰς τὰ χωράφια τοὺς ὅπου ἀναμεταξύ των δίδουσι «μὲ ἀποκοπὴν, καθὼς ἔχουσι συνήθειαν, τινὰς νὰ μὴ τοὺς ἐμποδίζῃ, ἀλλὰ «νὰ ἔχουν τὸ κῦρος τοὺς καθὼς αὐτοὶ συνηθίζουσιν. Ὅλα ὅπου ἐγράφησαν «εἰς τοῦτον τὸν Ἀκτιναμέ νὰ ἔχουν τὸν τόπον τοὺς, ὅλα νὰ κρατῶνται, καὶ «ὅποιοι δὲν ἤθελον ὑποταχθῇ καὶ κρατήσῃ τὸ κανόνι μου, νὰ γίνεται παρ' «αὐτῶν γνωστὸς εἰς τὴν βασιλείαν μου διὰ νὰ παιδεύηται. Οὕτως γράφω «καὶ οὕτως ὀρίζω. Τοῦ πάππου μου, τοῦ πατρός μου, τοῦ ἀδελφοῦ μου «τὸν Ἀκτιναμέ ἔγραψα καὶ ἐγὼ καὶ τὸν ἀνανέωσα. ὃν καὶ δέδωκα τῶν «αὐτῶν νησιωτῶν διὰ νὰ περνῶσιν ὑπὸ τοῦ μεγαλοτάτου ἰσκίου μου· ἔτι «ὥρισα ὅπου ὁ Ἀκτιναμές μου δυνατὰ νὰ πιάνεται· ἀφ' ὅσα γέγραφα εἴτις «ἤθελε παραβῇ ἓνα τὸ μικρότερον νὰ παιδεύηται· ἔτι νὰ πράττῃτε.»

(γ.)

Ὁ ὀργανισμὸς τοῦ Ἀρείου Πάγου ὑπεγράφη τὴν 15 Νοεμβρίου. ἀλλ' ἡ συνέλευσις εἰργάσθη κατὰ τὰ σωζόμενα πρακτικά της μέχρι τῆς 20. Ὅρα τὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Μάμουκα.

(δ.)

Δωδεκαμελῇ τὴν Ἀρχὴν ταύτην διατάττει ὁ ὀργανισμὸς της, ἀλλὰ μὴ συμπεριλαμβανομένων τῶν δύο προέδρων της. Τοῦτο δὲ ἐξάγεται ἐκ τοῦ α' παραγράφου τοῦ β' κεφαλαίου τοῦ ὀργανισμοῦ της καὶ ἐκ τῶν πρακτικῶν τῆς συνεδριάσεως τῆς 17 Νοεμβρίου. Ὅρα τὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Μάμουκα.

(ε.)

Θ' ἀπορήσουν ἴσως οἱ μεταγενέστεροι πῶς ἐμωράνθησαν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν οἱ Ἀλβανοί, ἐν ᾧ ἐξεδίδοντο προκηρύξεις καὶ ἦσαν καὶ τόσα ἄλλα φανερά δείγματα τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλ' οἱ Ἀλβανοὶ οὔτε γράμματα ἤξεύρουν, οὔτε ἀνταποκρίσεις ἔχουν, οὔτε φροντίζουν νὰ μάθωσι τί γίνεται ἄλλοι· ἂν δὲ ἤκουσαν τοιοῦτόν τι, τὸ ἐθεώρησαν ἢ ὡς ψευδὲς ἢ ὡς ἀναγκαῖον πρὸς ἀπάτην τῶν πολλῶν. Ἡ ἱστορία λέγει ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀμφέβαλλαν περὶ τῆς ἐπὶ τοῦ Θεμιστοκλέους κατασκευῆς τῶν μακρῶν τειχῶν τῶν Ἀθηνῶν, ἕως οὔ, ἀποτελειωθέντων, ἔμαθαν τὰ περὶ αὐτῶν παρὰ τοῦ ἰδίου Θεμιστοκλέους. Ἐχοντες τοιαῦτα παραδείγματα διατί ν' ἀπορήσωσιν οἱ μεταγενέστεροι διὰ τὴν ἄγνοιαν τῶν Ἀλβανῶν ;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΣΤ'

(α.)

Λυθεῖσα ἡ πολιορκία τῆς Ἀκροκορίνθου ἐπὶ τῆς διαβάσεως τοῦ Κεχαγιαμπη ἐπανελήφθη ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ καὶ πρὸ τῆς διαβάσεως ἀρχηγοῦ αὐτῆς Ἀναγνώστη Πετμεζᾶ. Τοῦτον διεδέχθη τὸν Ὀκτώβριον ὁ

Νικόλως Σολιώτης, ἐπὶ τῆς ἀρχηγίας τοῦ ὁποίου κατεσχέθη ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος θέσις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ'

Διακήρυξις τῆς Ἑθνικῆς συνελεύσεως.

«Ἀπόγονοι τοῦ σοφοῦ καὶ φιланθρώπου ἔθνους τῶν Ἑλλήνων, σύγ-
«χρονοι τῶν νῦν πεφωτισμένων λαῶν τῆς Εὐρώπης, καὶ θεαταὶ τῶν κα-
«λῶν, τὰ ὁποῖα οὗτοι ὑπὸ τὴν ἀδιάρρηκτον τῶν νόμων αἰγίδα ἀπολαμ-
«βάνουσιν, ἦτο ἀδύνατον πλέον νὰ ὑποφέρωμεν μέχρις ἀναληθείας καὶ
«εὐηθείας τὴν σκληρὰν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους μάστιγα, ἥτις ἤδη τέσ-
«σαρας περίπου αἰῶνας ἐπάταξε τὰς κεφαλὰς ἡμῶν, καὶ ἀντὶ τοῦ λόγου
«τὴν θέλησιν ὡς νόμον γνωρίζουσα διώκει καὶ διέταττε τὰ πάντα δεσπο-
«τικῶς καὶ αὐτογνωμόνως. Μετὰ μακρὰν δουλείαν ἠναγκάσθημεν τέλος
«πάντων νὰ λάβωμεν τὰ ὅπλα· εἰς χεῖρας, καὶ νὰ ἐκδικήσωμεν ἑαυτοὺς καὶ
«τὴν πατρίδα ἡμῶν ἀπὸ μίαν τοιαύτην φρικτὴν καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀρχὴν
«αὐτῆς ἀδικον τυραννίαν, ἥτις οὐδεμίαν ἄλλην εἶχεν ὁμοίαν, ἢ καὶ δυνα-
«μένην ὁπωσοῦν μετ' αὐτῆς νὰ παραβληθῇ δυναστείαν. Ὁ κατὰ τῶν Τούρ-
«κων πόλεμος ἡμῶν μακρὰν τοῦ νὰ στηρίζεται εἰς ἀρχάς τινας δημαγω-
«γικὰς καὶ στασιώδεις ἢ ἰδιωφελεῖς μέρους τινὸς τοῦ σύμπαντος Ἑλληνι-
«κοῦ ἔθνους σκοποῦς, εἶναι πόλεμος ἔθνικός, πόλεμος ἱερός, τοῦ ὁποίου
«ἡ μόνη αἰτία εἶναι ἡ ἀνάγκη τῶν δικαίων τῆς προσωπικῆς ἡμῶν ἐλευ-
«θερίας, τῆς ἰδιοκτησίας, καὶ τῆς τιμῆς, τὰ ὁποῖα, ἐν ᾧ τὴν σήμερον ὅλοι
«οἱ εὐνομούμενοι καὶ γειτονικοὶ λαοὶ τῆς Εὐρώπης τὰ χαίρουσιν, ἀπὸ ἡμᾶς
«μόνον ἡ σκληρὰ καὶ ἀπαραδειγμάτιστος τῶν Ὀθωμανῶν τυραννία ἐπροσ-
«πάθησε μὲ βίαν ν' ἀφαιρέσῃ, καὶ ἐντὸς τοῦ στήθους ἡμῶν νὰ τὰ πνίξῃ.
«Εἵχομεν ἡμεῖς τάχα ὀλιγώτερον παρὰ τὰ λοιπὰ ἔθνη λόγον διὰ νὰ στε-
«ρῶμεθα ἐκείνων τῶν δικαίων, ἢ εἵμεθα φύσεως κατωτέρας καὶ ἀχρεῖ-
«στέρας διὰ νὰ νομιζώμεθα ἀνάξιοι αὐτῶν καί, καταδικασμένοι εἰς αἰωνίαν
«δουλείαν, νὰ ἔρπωμεν ὡς κτήνη καὶ αὐτόματα εἰς τὴν ἄλογον θέλησιν
«ἐνὸς ἀπηνόῤῃ τυράννου, ὅστις ληστρικῶς καὶ ἄνευ τινὸς συνθήκης ἤλθε
«μακρόθεν νὰ μᾶς καθυποτάξῃ; δίκαια, τὰ ὁποῖα ἡ φύσις ἐνέσπειρε βα-
«θέως εἰς τὴν καρδίαν τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὰ ὁποῖα οἱ νόμοι συμφώνως
«μὲ τὴν φύσιν καθιέρωσαν, ὅχι τριῶν ἢ τεσσάρων ἀλλὰ καὶ χιλίων καὶ
«μυρίων αἰῶνων τυραννία δὲν δύναται νὰ ἐξαλείψῃ, καὶ ἂν ἡ βία ἢ ἡ
«ἰσχύς πρὸς καιρὸν τὰ καταπλακώσῃ, ταῦτα πάλιν ἀπαλαίωτα καὶ ἀνεξά-
«λειπτα καθ' ἑαυτὰ ἡ ἰσχύς εἴμπορεῖ νὰ ἀποκαταστήσῃ καὶ ἀναδείξῃ οἷα
«καὶ πρότερον καὶ ἀπὸ αἰῶνων ἦσαν· δίκαια τέλος πάντων, τὰ ὁποῖα δὲν
«ἐπαύσαμεν μὲ τὰ ὅπλα νὰ υπερασπιζώμεθα ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος ὅπως οἱ
«καιροὶ καὶ αἱ περιστάσεις ἐπέτρεπαν.

«Ἀπὸ τοιαύτας ἀρχὰς τῶν φυσικῶν δικαίων ὁρμώμενοι καὶ θέλοντες
«νὰ ἐξομοιωθῶμεν μὲ τοὺς λοιποὺς συναδελφούς μας Εὐρωπαίους Χρι-

«στιανούς ἐκινήσαμεν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Τούρκων, μᾶλλον δὲ τοὺς
 «κατὰ μέρος πολέμους ἐνώσαντες ὁμοθυμαδὸν ἐστρατεύσαμεν ἀποφασί-
 «σαντες ἢ νὰ ἐπιτύχουμεν τὸν σκοπὸν μας καὶ νὰ διοικηθῶμεν μὲ νόμους
 «δικαίους, ἢ νὰ χαθῶμεν ἐξ ὀλοκλήρου κρίνοντας ἀνάξιον νὰ ζῶμεν πλέον
 «ἡμεῖς οἱ ἀπόγονοι τοῦ περικλεοῦς ἐκείνου ἔθνους τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ δου-
 «κλείαν τοιαύτην ἰδίαν μᾶλλον τῶν ἀλόγων ζώων παρὰ τῶν λογικῶν ὄντων.
 «Δέκα μῆνες ἤδη παρήλθαν ἀφ' οὗ ἤρχισαμεν νὰ τρέχωμεν τοῦτο τὸ στά-
 «διον τοῦ ἐθνικοῦ πολέμου. Ὁ ὕψιστος Θεὸς μᾶς ἐβοήθησε καίτοι ὄχι
 «ἱκανὰ προπαρασκευασμένοις εἰς τὸ τοιοῦτον μέγα τῳόντι ἐπιχείρημα.
 «τὰ ὅπ' α μας ἐφάνησαν πολλαχοῦ νικηφόρα, πλὴν καὶ πολλαχοῦ ἐθρον
 «καὶ εἰσέτι εὐρίσκεισιν ἀντίστασιν ὄχι μικράν· περιστάσεις ἐναντία μᾶς
 «ἀπῆντησαν, καὶ ταύτας νὰ ἐξομαλίσωμεν ἕως ὥρας ἐνησχολούμεθα. Ὅθεν
 «δὲν πρέπει νὰ φανῇ παράξενον ἂν ἄχρι τοῦδε ἀνεβάλλομεν τὴν πολιτικὴν
 «τῆς πατρίδος μας διάταξιν, ἂν δὲν ἐπροφθάσαμεν νὰ κηρύξωμεν τὴν
 «ἀνεξαρτησίαν ἡμῶν καὶ νὰ ἀναφανῶμεν ὡς ἔθνος ἐνώπιον πάντων τῶν
 «εὐνομοιμένων λαῶν καὶ ἀπάσης τῆς οἰκομένης. Πρὶν περὶ τῆς φυσικῆς
 «ἡμῶν ὑπάρξεως ὁπωσοῦν βεβαιωθῶμεν, ἥτιον ἀδύνατον νὰ σκεφθῶμεν
 «καὶ περὶ τῆς πολιτικῆς. Ἔστωσαν λοιπὸν τὰ εἰρημένα εἰς μὲν τοὺς ἄλλους
 «ἱκανὴ ἀπολογία τῆς ἀναβολῆς μας, εἰς ἡμᾶς δὲ παραμυθία διὰ τὴν ἐπι-
 «κρυψήσασαν ἁταξίαν.

«Ἦδη δέ, ὅτε αἱ ἐναντίαι περιστάσεις ἤρχισαν νὰ ἐξομαλίζωνται ἀπε-
 «φασίσαιμεν ἢ μᾶλλον ἠναγκάσθημεν νὰ ὀργανίσωμεν καὶ σύνταγμα πο-
 «λιτικὸν τῆς Ἑλλάδος· καὶ πρῶτον μὲν κατὰ μέρος, οἷον τὸ τῆς Ἀνατο-
 «λικῆς χέρσου Ἑλλάδος, τὸ τῆς Δυτικῆς χέρσου Ἑλλάδος, τὸ τῆς Πελοπον-
 «νήσου, το τῶν Νήσων, κ.τ.λ. Ἀλλ' ἐπειδὴ ταῦτα ἀπέβλεπαν μᾶλλον τὰς
 «μερικωτέρας σχέσεις, καθ' ἃς ἐκάστη τῶν εἰρημένων ἐπαρχιῶν καὶ νήσων
 «ᾧφιλε νὰ διαταχθῇ καὶ διοικηθῇ, διὰ τοῦτο ἦτον ἀνάγκη πᾶσα ἐπομέ-
 «νως νὰ γενῇ καὶ ἓν ἄλλο γενικὸν προσωρινὸν πολίτευμα εἰς ὅλα τὰ πράγ-
 «ματα καὶ εἰς ὅλας τὰς ἐσωτερικὰς καὶ ἐξωτερικὰς σχέσεις τῆς Ἑλλάδος
 «ἐπεκτεινόμενον. Πρὸς τοῦτου τὴν κατασκευὴν καὶ σύνταξιν αἱ κατὰ μέ-
 «ρος ἐπαρχίαι καὶ νῆσοι ἔπεμψαν τοὺς πληρεξουσίους παραστάτας των·
 «οὗτοι λοιπὸν ἐν ἐθνικῇ συνελύσει σκεφθέντες καὶ μελετήσαντες ἱκανῶς
 «περὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων ὀργάνισαν μίαν προσωρινὴν διοίκησιν,
 «καθ' ἣν ἡ Ἑλλὰς ἅπασα μέλλει νὰ κυβερνηθῇ ἐφεξῆς. Ταύτην, καὶ ἀπλῶς
 «μὲν ὡς ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ δικαίου καὶ τῶν ὁρθῶν νόμων ἐστηρικμένην,
 «καὶ ἐν μέρει δὲ κατὰ ὀργανισμένην κοινῇ τῶν Ἑλλήνων γνώμῃ, ὁφεί-
 «λουσιν ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος ν' ἀναγνωρίζωσι μόνον ἓν
 «νομὸν καὶ ἐθνικὴν διοίκησιν ἀναλόγως προσφερόμενοι

«Τὰ συνιστῶντα τὴν διοίκησιν σώματα εἶνε δύο· τὸ ἐκτελεστικὸν καὶ
 «τὸ βουλευτικόν. Ἀπὸ τὰ ὁποῖα διορίζεται καὶ τὸ δικαστικόν, ἀνεξάρτητον
 «ὅμως ἀπὸ ἐκεῖνα διόλου.

«Ταῦτα διακηρύττει ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις πρὸς τὸ Πανελλήνιον ἐν καὶ
 «μόνον προσεπιφέρουσα, ὅτι αὐτῆς μὲν ἐπεραιώθη τὸ ἔργον καὶ διαλύεται
 «σήμερον· ἔργον δὲ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ χρόος εἶναι νὰ φανῇ εὐπει-
 «θὴς καὶ ὑπὴκοος εἰς τοὺς νόμους καὶ τοὺς ἐκτελεστάς ὑπουργοὺς τῶν νό-
 «μων. Ἑλληνες, εἶπατε πρὸ ὀλίγου ὅτι δὲν θέλετε δουλείαν, καὶ ὁ τύραν-
 «νος χάνεται καθημέραν ἀπὸ τὸ μέσον σας· ἀλλὰ μόνη ἡ μεταξὺ σας ὁμό-
 «νοια καὶ ἀκριβὴς ὑποταγὴ εἰς τὴν διοίκησιν ἐμπορεῖ νὰ στερεώσῃ τὴν
 «ἀνεξαρτησίαν σας. Εἶθε ὁ κραταιὸς τοῦ Ὑψίστου βραχίων ν' ἀνυψώσῃ
 «καὶ ἀρχομένους καὶ ἀρχοντας, τὴν Ἑλλάδα ὁλόκληρον, πρὸς τὴν πάρε-
 «δρον Αὐτοῦ σοφίαν, ὥστε ν' ἀναγνωρίσωσι τ' ἀληθῆ των ἀμοιβαία συμ-
 «φέροντα· καὶ οἱ μὲν διὰ τῆς προνοίας, οἱ δὲ λαοὶ διὰ τῆς εὐπειθείας νὰ
 «στερεώσωσι τῆς κοινῆς ἡμῶν πατρίδος τὴν πολύευκτον εὐτυχίαν. Εἶθε!
 «Εἶθε!»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ'

(α.)

Κατ' ἄλλους ὁ πασᾶς οὗτος ἐλέγετο Χασάνης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Λ'

(α.)

Συζητεῖται εἰσέτι ἐν Ἑλλάδι ἂν ὁ Λυκοῦργος ἀνεδέχθη τὴν εἰς Χίον
 ἔκστρατείαν κατὰ διαταγὴν ἢ παρὰ διαταγὴν τοῦ Ὑψηλάντου. Ὁ Λυκοῦρ-
 γος δὲν ἔπαυσε διατεινόμενος μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του ὅτι εἶχε τοιαύτην
 διαταγὴν. Ἰδοὺ ἡ ἀλήθεια.

Ὁ Ἰωάννης Λαυρεντίου Ῥάλλης Χῖος, μύστης τῆς Ἑταιρίας τῶν Φι-
 λικῶν, διέτριβεν ἐν Ὀδησσῶ, ὅτε ἐξεῤῥάγη ἡ ἐπανάστασις. Προθὼν τὴν
 ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος του διέβη εἰς Τρίκορφα τὸν Μάϊον τοῦ 1821
 καὶ λαβὼν τὴν ἀπαιτουμένην τότε παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου πληρεξουσιότητα
 ἀπῆλθεν εἰς Σάμον πρὸς στρατολογίαν, καὶ κατὰ διαταγὴν τοῦ Ὑψηλάν-
 του παρέλαβε συνεργὸν καὶ κοινωνὸν τῆς μελετωμένης ἀποβάσεως εἰς Χίον
 τὸν Λυκοῦργον, ἰσχύοντα τότε ἐν τῇ πατρίδι του. Πεισθεις δὲ μετ' ὀλί-
 γον, ὅτι τὸ ἐπιχείρημα ἦτον ἄκαιρον, ἔγραψε τῷ Ὑψηλάντῃ, ὅτι ἐθεώρει
 ἀναγκαίαν τὴν ἀναβολὴν εἰς αἰσιωτέρας περιστάσεις, ἐζήτησε τὴν ἐκ Σά-
 μου ἀνάκλησίν του ὡς ἀξιωματικὸς του καὶ ἐντολοδόχος του καὶ τὸν πα-
 ρεκάλεσε ν' ἀποτρέψῃ τοῦ σκοπομένου ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸν Λυκοῦργον.
 Ἐνήργησεν ὁ Ὑψηλάντης τὰ προβαλλόμενα, καὶ ὑπεσχέθη ὑπακοὴν ὁ Λυ-
 κοῦργος κατὰ τὴν ἀπειδῇ μαρτυρίαν ἰῶν ἐξῆς δύο ἐπιστολῶν σωζομένων
 παρὰ τῷ ἐν Σύρῳ Ἰωάννῃ Λαυρεντίου Ῥάλλῃ, ἐξ ὧν ἀποδεικνύεται, ὅτι
 ὁ Λυκοῦργος ἐξεστράτευσεν παρὰ τὰ διαταχθέντα καὶ συνομολογηθέντα.

«Φιλογενέστατε Κ. Ι. Α. Ράλλη.

«Ἐλαβον τὸ ὑπὸ 28 Νοεμβρίου γράμμα σου παρὰ τοῦ ἀνεψιοῦ σου «Κυρίου Στεφάνου Γαλάτη καὶ τοῦ Κ. Αὐγερινοῦ. Ἐπαινῶ τὴν φρόνησιν «καὶ καρτερίαν σου διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος σου· ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ «παρουσαὶ περιστάσεις δὲν συγχωροῦν τὴν ἐπιχείρησιν, ἐκάματε καλὰ νὰ «τὴν ἀναβάλετε εἰς ἐπιτήδειον καιρόν, ὅστις εἶναι βέβαια ἡ τοῦ Ῥωσικοῦ «πολέμου κήρυξις, ἢ τῶν ἐθνικῶν κινημάτων ἢ πρόοδος, τὴν ὁποίαν ἐλ- «πίζω μὲ τὴν σύστασιν τῆς ἐθνικῆς βουλῆς. ἦτις ἤρχισεν ἤδη νὰ συγκρο- «τῇται. Ἦσυχάσε λοιπὸν εἰς καμμίαν νῆσον ἕως νὰ ἔλθῃ ἡ ποθουμένη ὥρα, «καὶ τότε βάλλεις εἰς πρᾶξιν τὸν πατριωτικὸν πόθον σου, τότε κατὰ τὰς «περιστάσεις μὲ γράφεις καὶ σοῦ στέλλω τὰ ἀνήκοντα γράμματα· εἶδε ἕως «τότε νὰ ἐπιτύχω καὶ ἐγὼ καλητέρας περιστάσεις διὰ νὰ βοηθήσω καὶ «πραγματικῶς τὴν πατρίδα σου. Λυποῦμαι ἕως τώρα ὅτι ἡ διχονοία, ἡ «πλεονεξία καὶ τῶν Ἑλληνικῶν λαῶν ἡ ἀμάθεια ἐμπόδισαν τὰς λαμπράς «προόδους, τὰς ὁποίας ἠθέλαμεν κάμει βέβαια ἀπόντων τῶν ἐλαττωμάτων «τούτων καὶ μάλιστα τῆς διχονοίας· ἡ Σάμος καὶ ἡ Κρήτη, ἂν εἶναι αἰ- «σθησις τοῦ καλοῦ, πρόκεινται λαμπρότατα παραδείγματα τοῦ τί δύνανται «νὰ κάμουν οἱ Ἕλληνες ἂν ὁμονοήσωσιν ἐν καιρῷ.

«Γράφε με ὅ, τι περίεργον μανθάνεις περὶ τοῦ γένους.

«Εὐχόμενος δέ σοι ὑγίαν καὶ τοῦ ποθουμένου ἀγαθὴν ἔκβασιν μένω.

«ὁ πατριώτης

«Δημήτριος Ὑψηλάντης.»

«Ἐκ Κορίνθου τὴν 21 Δεκεμβρίου 1821.»

«Τῷ Ὑψηλοτάτῳ καὶ θεοστηρίκτῳ Προίγκηπι τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος
«καὶ παντὸς Αἰγαίου Πελάγους Κ. Κ. Δημητρίῳ Ὑψηλάντῃ προ-
«σκυνητῶς.

«Ὑψηλότετε Κύριε.

«Κατὰ τὰς προσκυνητάς μοι ἐπιταγὰς τῆς πρὸ ὀλίγου φανείσης ἐπι- «στολῆς σας ἀνέβαλον εἰς εὐτυχεστέραν περίστασιν τὴν ἐκστρατείαν τῆς «Χίου· μολονότι πατριῶται τινες Χῖοι πρὸ πολλοῦ ἤδη εὐρισκόμενοι ἐνταῦθα «δὲν ἔλειψαν νὰ μὲ παρακινήσωσιν εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην. Εὐχομαι «ὅμως αἱ περιστάσεις τοῦ καιροῦ νὰ μὲ ὀδηγήσωσι ταχέως εἰς τὸ νὰ ἐπι- «χειρήσω σὺν Θεῷ καὶ τὸ ἀπαραίτητον τοῦτο χρέος μου κατὰ τὸν πόθον «τῆς ψυχῆς μου. Ὁ Κ. Ῥάλλης ἀκολουθῶν τὰς αὐτὰς διαταγὰς σας περὶ «τῆς ἐκστρατείας ἀφῆθη ἀπὸ τὰς δι' αὐτὴν φροντίδας του κατὰ τὸ παρὸν «ἔωσόν ὁ καιρὸς νὰ μᾶς διδάξῃ τὸ πρακτέον, καὶ ἔρχεται αὐτόθι εἰς προ- «σκύνησίν σας.

«Ἡ εἰς τὰ ἐνταῦθα διαγωγή του ἐστάθη τιμία καὶ εὐγενὴς καὶ ὅλαι «του αἱ καθημεριναὶ ἀσχολίαι ἀπέβλεπον ἐν μόνον, τὸν ἱερὸν καὶ γενναῖον «σκοπὸν τῆς ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ ἐλευθερώσεως τῆς φιλιτάτης πατρίδος του.

«Ὅθεν ἐπήνεσα τὸν τοιοῦτον ζῆλόν του. Ταῦτα περὶ τούτου προσκυνητῶς,
«μένω δὲ τῆς ὑμετέρας θεοστηρίχτου ὑψηλότητος

«Ταπεινὸς δοῦλος

«ὁ ἀρχιστράτηγος τῆς Σάμου

«Λογοθέτης Λυκοῦργος.»

«αωκβ' Ἰανουαρίου κ' Σάμος.»

(β.)

Ἡ Κυβέρνησις ἔστειλε δέκα βομβοβόλους, πέντε βαρέα κανόνια καὶ
πινες φιλέλληνας εἰς χρῆσιν αὐτῶν· ἀλλ' ἡ βοήθεια αὕτη ἔφθασεν εἰς Ψαρά,
ἀφ' οὗ ἡ Χίος κατεστράφη.

(γ.)

Ἄν ἀνδρὸς χαρακτὴρ ἐκ λόγου γνωρίζεται, ἃς ῥίψη τὸ βλέμμα ὁ
ἀναγνώστης εἰς τὴν ἀκόλουθον τοῦ Μπουρνιᾶ ἐπιστολὴν πρὸς τὴν ἐφορίαν
καὶ θὰ γνωρίσῃ ἐξ αὐτῆς τὸν ἄνδρα.

Μανθάνω ὅτι τινὲς ἐδῶ ἀπὸ τοὺς μεγάλους καὶ πλουσίους ἢ μελετοῦν
ἢ ἀποφασίζουσιν νὰ φύγουν φαμηλιαρικῶς. Εἰς τί αἰτίαν ν' ἀποδώσω
«αὐτὸ τὸ κίνημα δὲν ἤξεύρω. Πλὴν προλαμβάνω νὰ σᾶς εἶπω ὅτι ὅσον
«τάχιστα νὰ ἐμποδίσετε ὅχι νὰ φύγουν ἀλλὰ καὶ ἂν τὸ ἐστοχάσθησαν διὰ
«νὰ μεταβληθοῦν καὶ νὰ μὴ μεταύγῃ πλέον ἀπὸ τὸ στόμα των, διότι ἡ κα-
«λοσύνη μου φθάνει ἕως εἰς ἕνα βαθμόν, καὶ ἡμπορῶ πλέον καὶ ἐγώ, ὅταν
«παροργισθῶ, δι' ὅσον δύναμαι νὰ κάμω. Ἰδοὺ σᾶς λέγω ἐν περιλήψει
«τὴν ἰδέαν, νὰ κρίνετε τὸ πρᾶγμα, νὰ ἐμποδίσετε τοὺς τοιοῦτους στοχα-
«σμοὺς διὰ νὰ μὴ καταντᾷ τὸ πρᾶμα ἄσχημα καὶ ὑγιαίνειτε.

«ὁ ἀρχιστράτηγος Χίου Χατζῆ Ἀντώνης.»

«Τὴν 9 Μαρτίου ἀπόγευμα.»

(δ.)

Ἡ πτώσις τῆς Χίου ἐπέφερε καὶ τὴν τοῦ Λυκούργου. Μόλις ἐπανῆλ-
θεν οὗτος εἰς τὰ ἴδια, καὶ οἱ τοῦ ἐναντίου κόμματος τὸν ἀπέκλεισαν ἐντὸς
τῆς ἐν Καρλοβασίῳ οἰκίας του, ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθησαν νὰ τὸν συλλάβω-
σιν. Ἀποφινγὼν ὁ Λυκοῦργος τὰς χεῖρας αὐτῶν μετέβη εἰς Ἄργος, ὅπου
ἔδρευε τότε ἡ Κυβέρνησις· ἐκεῖ ἐφιλακίσθη ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ τῶν παθόντων
Χίων ὥς αἴτιος τῆς καταστροφῆς τῆς πατρίδος των· ἐπὶ δὲ τῆς εἰσβολῆς
τοῦ Δράμαλη ἐδραπέτευσεν, ἐπανῆλθεν εἰς Σάμον καὶ στρατολογήσας ἐκ-
νήθη κατὰ τοῦ ἐπάρχου Μωραλῆ· ἀλλὰ, συγκρούσεως γενομένης ἐν τῇ
κωμοπόλει τοῦ Πλατάνου, ἐνίκηθη καὶ κατέφυγεν εἰς Σαλαμίνα, ὅπου
συνελήφθη κατὰ διαταγὴν τοῦ κοινοῦ τῆς Ὑδρας ἐπὶ ἀποδόσει τριακο-
σίων χιλιάδων γροσίων, ἅτινα κατηγορεῖτο ὅτι ἤρπασεν ἀπὸ τοῦ ταμείου
τῆς Σάμου ἐπὶ τῆς φυγῆς του· οὐδ' ὀβολὸν δ' εὐρόντες παρ' αὐτῷ οἱ συλ-
λαβόντες αὐτὸν Ὑδραῖοι τὸν ἀπήγαγον εἰς Ὑδραν καὶ τὸν παρέδωκαν
τοῖς τότε ἄρμοσταῖς πρὸς ἐξέτασιν. Οἱ ἄρμοσταὶ δὲν ἠῦραν τὴν κατηγο-

ρίαν ἀληθῆ· ἔχοντες δὲ κυρίαν ἐντολὴν νὰ λάβωσι παρὰ τῶν Σαμίων τὸν ἀναλογοῦντα ἔρανον εἰς χρῆσιν τοῦ στόλου καὶ ἀπελπισθέντες τοῦ νὰ τὸν εἰσπράξωσι διὰ τοῦ ἐπαρχοῦ καὶ τῶν σιστηθεισῶν παρ' αὐτοῦ Ἀρχῶν ἀπέλυσαν τὸν ἐν τῷ πλοίῳ κρατούμενον Λυκοῦργον, καὶ διὰ τῆς δραστηρίου συμπράξεως αὐτοῦ ἐσύναξαν τὸν ἔρανον ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν· τὸν ἐγκατέστησαν δὲ καὶ διοικητὴν τῆς Σάμου ἐπὶ τῇ αἰτήσει τοῦ ὑπερισχύσαντος τότε κόμματός του καὶ εἰς ἀμοιβὴν τῆς ἐπὶ τῇ συνάξει τοῦ ἐράνου ὑπηρεσίας του.

(ε.)

Παραπλεύουσα ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἡ γολέττα τοῦ Τομπάζη τὰ θρακικὰ παράλια, εἶδεν ὑπὸ τι ἀκρωτήριον ἐλλιμενίζοντα πλοιαρία ἐχθρικὰ καὶ ἐπεπλευσεν· ἀλλ' οἱ ναῦται τῶν πλοιαρίων τούτων, ἀναβάντες εἰς τὸ ἀκρωτήριον, τόσον οφουδρῶς ἐτουφέκισαν τοὺς ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τῆς γολέττας, ὥστε τοῖς ἠνάγκασαν ν' ἀπομακρυνθῶσιν ἄπρακτοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΒ΄.

(α.)

Περὶ τοῦ σπηλαίου τούτου ὄρα Κεφάλαιον ΝΕ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΓ΄.

(α.)

Ἡ ἡμέρα κατέλαβε δύο Ἑλληνας ἔμπροσθεν τῆς περὶ οὗ ὁ λόγος πύλης καταγινομένους εἰς τὸ νὰ τὴν ῥίψωσιν· εἰς αὐτῶν ὠνομάζετο Νικολῆς, ὑπηρετήσας ἄλλοτε ὡς στρατιώτης παρὰ τοῖς Γ' ἄλλοις. Ἐπειδὴ δὲ ὁ κίνδυνος ἐξ αἰτίας τοῦ φωτός τῆς ἡμέρας ἦτο μέγας, ἐκρύβησαν οἱ δύο οὗτοι ἐντὸς τινος ἀνοιχθείσης πρὸς τὴν πύλην ὁπῆς ἐπ' ἐλπίδι νὰ φύγωσιν ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νικτὸς· ἀλλ' ἡ ἀκρόπολις ἐφωτίσθη ἔξωθεν δι' ὅλης τῆς νικτὸς ὑπὸ τῶν Τοῦρκων φοβουμένων νέαν ἔφοδον, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐτόλμησαν οἱ δύο Ἑλληνες νὰ φύγωσι τὴν νύκτα. Τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν ὁ μὲν Νικολῆς, δραμὼν αἰφνιδίως ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ἐχθρῶν, διεσώθη ἀβλαβής, ὁ δὲ ἄλλος ἐκτυπήθη κατακέφαλα. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας δύο Ἑλληνες τῶν ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως. θέλοντες νὰ φύγωσιν, ἀπηωρήθησαν διὰ σχοινίου τὰ ἐξημερώματα· οἱ Τοῦρκοι τοὺς ἐνόησαν καὶ τοὺς ἐτουφέκισαν· ὁ εἰς διεσώθη ὁ δὲ ἄλλος ἐφονεύθη· ἔφυγαν ἐκεῖθεν μετ' αὐτοὺς καὶ τρεῖς τέσσαρες Ὀθωμανοὶ καὶ Ὀθωμανίδες.

(β.)

Ἴδου ἡ συνθήκη γραφεῖσα ὑπὸ τῶν πολιορκουμένων καὶ παραδεκτὴ γενομένη ὑπὸ τῶν πολιορκητῶν.

«Διὰ τοῦ παρόντος συμφωνητικοῦ γράμματος δῆλον γίνεται, ὅτι, «ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας Ἀθηνῶν, ἐπαναστατήσαντες «μᾶς ἐπολέμησαν, καί, ἀφοῦ μᾶς ἀπέκλεισαν εἰς τὸ Φρούριον, μετὰ σταθε- «ρὰν ἐπιμονὴν ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, καὶ μετὰ τὴν ὁποίαν ὑπεφέραμεν «σκληραγωγίαν, μᾶς ἔλειψαν τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα, καὶ κατὰ τὸν ἀνέ- «καθεν ὅρον ἐζήτουν νὰ δώσωμεν ῥαῖ (ὑποταγὴν) εἰς αὐτούς, καὶ νὰ τοῖς «παυαδώσωμεν τὸ Φρούριον· καὶ ὅλοι ἡμεῖς οἱ μικροὶ καὶ μεγάλοι ἐστέρ- «ξαμεν τοῦτο, καὶ διὰ τοῦτο συνδιαλεχθέντες μετὰ τῶν ἀπεσταλμένων καὶ «ἀπολύτων πληρεξουσίων τῆς Διοικήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνους (ἡνο- «μαζομένης ἐνδόξου Γοβέρνου), ὑπὸ τὴν ὁποίαν ὑπόκεινται οἱ εἰρημένοι «Ἀθηναῖοι Ἕλληνες, τῶν ἐντίμων Κυρίων Ἀνδρέου Καλαμογδάρτη καὶ «Ἀλεξάνδρου Ἀξιώτου καὶ μετὰ τῶν δώδεκα Ἐφόρων τῶν Ἀθηνῶν καὶ «μετὰ τῶν λοιπῶν Ὀπλαρχηγῶν ἐκάμαμεν τὰς ἀκολουθίους συμφωνίας «διακρινόμενας κατ' ἄρθρον.

«Α'. Νὰ δώσωμεν εἰς χεῖρας τῶν τὰ ὅπλα τὰ ἐν τῷ Φρουρίῳ εἰρι- «σκόμενα, κανόνια, μουσκέρια. καὶ ὅλα τὰ εἰς χεῖρας τῶν Ὀθωμανῶν εὐρι- «σκόμενα ὅπλα καὶ χαρπία χωρὶς νὰ κάμωμεν καμμίαν ἀντίστασιν.

«Β'. Μετὰ τὴν παρὰδοσιν αὐτῶν μέχρις ὅτου προμηθευθῶσιν ἄλλοσε, «οἱ Ἕλληνες νὰ ἀσφαλίσωσι τὴν τιμὴν καὶ τὴν ζωὴν τῶν Ὀθωμανῶν, «χωρὶς νὰ τοῖς προσενηθῇ παραμικρὰ ζημία ἢ βλάβη.

«Γ'. Ἀπὸ τὰ εἰς χεῖρας τῶν Ὀθωμανῶν εὐρισκόμενα ἔπιπλα καὶ φο- «ρεῖματα νὰ λάβῃ ἐκάστη ὀθωμανικὴ οἰκογένεια μεθ' ἑαυτῆς ἀνὰ ἓν πά- «πλωμα, σινδόνιον, προσκέφαλον, καὶ σιλτὲ, καὶ κατασκευασμένα φορέ- «ματα συγγεόμενα εἰς ἓν φορτίον· καὶ ἀνὰ δύο τεντζερέδες μὲ τὰ σκεπά- «σματά των καὶ ἀνὰ δύο σαχάνια.

«Δ'. Ἀπὸ τὰ εἰς χεῖρας τῶν Ὀθωμανῶν εὐρισκόμενα ἀδαμαντικά, «χρυσάφια, καὶ ἀργυρικά, καθὼς καὶ τὰ μετρητὰ χρήματα ὅσα μὲν εἶναι «ἰδιωτῶν περιουσίαι, τὰ μὲν ἡμίση νὰ λάβωμεν ἡμεῖς τὰ δὲ ἄλλα ἡμίση «νὰ τὰ παραδώσωμεν εἰς αὐτούς. ὅσα δὲ ἤθελεν ἀποδειχθῇ ὅτι εἶναι τῶν «Ἑλλήνων περιουσίαι νὰ τὰ παραδίδωμεν εἰς αὐτούς σῶα χωρὶς νὰ τὰ «μερίζωμεν.

«Ε'. Ἀφοῦ ἐξέλθωμεν τοῦ Φρουρίου ὅσοι τῶν Ὀθωμανῶν θελήσουν «νὰ διατρίψωσιν εἰς τὴν πόλιν, νὰ ἔχουν τὴν ἄδειαν νὰ κατοικῶσιν ἀπα- «ρεμποδίστως, καὶ νὰ μὴ παρενοχλῶνται ἀπὸ κανέν μέρους· ὅσοι δὲ θελή- «σουν νὰ περάσουν εἰς τὴν Ἀσίαν, νὰ ἐπιβιβάζωνται εἰς πλοῖα ὑπὸ ση- «μαίαν ἀγγλικήν, γαλλικὴν, καὶ αὐστριακὴν, καὶ νὰ μεταφέρονται ἐν «ἀσφαλείᾳ· τὸν δὲ ἀπαιτούμενον ναῦλον τῶν πλοίων αὐτῶν καὶ τὸ ἀναγ- «καῖον μὲ αὐτόρκειαν διὰ τὰ πρὸς τὸ ζῆν παξιμάδι καὶ τυρὶ εἰς τὸ διά- «στημα τῆς ὁδοιπορίας των νὰ παραδώσουν οἱ Ἕλληνες εἰς χεῖρας τῶν «πλοιάρχων.

«Ἀφοῦ ἐσυμβιβάσθημεν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ παρεδέχθημεν

«ἐκάτερα τὰ μέρη τὰς συμφωνίας αὐτάς. ἐδόθη πρὸς ἡμᾶς ἐν ῥωμαϊκὸν «συμφωνητικὸν ἔγγραφον, σφραγισμένον μὲ τὴν σφραγίδα τῆς ἐπαρχίας, «καὶ ὑπογεγραμμένον μὲ τὰς ὑπογραφὰς τῶν διωρισμένων. Διὸ καὶ δίδε-
«ται πρὸς αὐτοὺς ἐκ μέρους ἡμῶν τὸ παρὸν ἐπίσημον ἐσφραγισμένον
«ἔγγραφον.

«Τὴν 3 Σιαγάλ 1227 (Τουρκ. ἔτ).»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΕ.

(α.)

Ὁ Πασάνος ἠλευθερώθη μετὰ ταῦτα ἐξαγορασθεὶς παρὰ τῆς γυναικὸς του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΣΤ.

(α.)

Ἔλαβα τὰς πληροφορίας ταύτας παρὰ τοῦ συνεκστρατεύσαντος καὶ ἐπὶ τῆς πτώσεως τοῦ Ναυπλίου αἰχμαλωτισθέντος Ἀλήπασα. Ἀδύνατον νὰ γνωρίσῃ τις ἀκριβῶς τὸν ἀριθμὸν ἀτάκτου στρατοῦ διὰ τὴν παντελῆ ἔλλειψιν στρατολογικῶν καταλόγων. Οὐδὲ τὸ ποσὸν τῶν διανεμομένων σιτη-
ρεσίων συντελεῖ εἰς γνῶσιν τῆς ἀληθείας διὰ τὰς πολλὰς καταχρήσεις.

(β.)

Ὁ Ἀχιλλεὺς Θεοδωρίδης εἶχε βαθμὸν ταξιάρχου καὶ διωρίσθη φρού-
ραρχος Ἀκροκορίνθου τὴν 19 Μαΐου· ἡσθάνθη δὲ τί ἔπραξε λειποτακτήσας
καὶ ἐγένετο μετ' ὀλίγον αὐτόχειρ.

(γ.)

Παραφυλάξαντες τὴν εὐκαιρίαν οἱ Δερβενοχωρίται ἤρπασαν τὰ κα-
νόνια ταῦτα.

(δ.)

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἐκ Πιτρῶν ἀναχώρησιν τοῦ Κολοκοτρώνη
ὁ Ἰσούπασας ἐπλείνεσεν ἄφοβος εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, καὶ ἀποβάς
εἰς Βοστίτσαν κατηδάφισε τὸ ἐκεῖ κανονοστάσιον.

(ε.)

Τινὲς γερουσιασταὶ ἀντικολοκοτρωνικοὶ ἔφυγαν ἀπὸ τῆς Τριπο-
λιτσᾶς ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ ἀντικατεστάθησαν ἄλλοι ὁμό-
φρονές του.

(ζ.)

Ὁ Πλαπούτας καὶ ὁ ἐν τῇ συνοδίᾳ του Μπούκορας, προπορευόμενοι
τῶν ἄλλων ἀπῆντησαν, ἐν ᾧ ὑπήγαιναν εἰς Σχοινοχώρι, κατὰ τὸ Ψίχτι,

δύο Τούρκους ἐφίππους, ἔφιπποι καὶ οὗτοι, καὶ ἦλθαν εἰς χεῖρας. Ὁ εἰς τῶν Τούρκων ἔθλασεν ἐν τῇ ἀλληλομαχίᾳ τὸ ξίφος τοῦ Πλαπούτα, ἀλλὰ ὁ ἐπιδέξιος οὗτος διαξιφιστὴς καὶ ὁ συναγωνιστὴς του ἐφονεύθησαν· ἐπληγώθησαν ἐλαφρῶς καὶ οἱ Ἕλληνες. Ὁ Πλαπούτας ἀπέστειλε τὸ ξίφος του εἰς τὴν Γερουσίαν, ἥ δὲ Γερουσία τῷ ἔγραψε τὰ ἑξῆς. «Τὸ εἰς δύο τεθλασμένον ξίφος σου ἐλάβαμεν· ἐπληροφορήθημεν καὶ ὅτι ἐπληγώθης ἐπιπολαίως εἰς τὸ πρόσωπον. Τοιαῦται πληγαὶ προσθέτουσι λάμπιν εἰς τὴν δόξαν, ἥτις σὲ περικαλύπτει.» Ἀπῆντησαν μετὰ ταῦτα οἱ περὶ τὸν Πλαπούταν ἐρχομένους ἐκ Κορίνθου 60 ἔχθρους, καὶ αἴφνης ἐπιπεσόντες κατέστρεψαν τοὺς πλείστους.

(η.)

Εὐρέθη καὶ ὁ Δικαῖος ἐν τῇ συνοδίᾳ τοῦ Κολοκοτρώνη κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην.

(θ.)

Ἐπειδὴ ἡ ἄγουσα πρὸς τὴν Ἐπίδauρον ἦτον ἀφύλακτος, ὥδευσαν οἱ ἐχθροὶ ἀκινδύνως πρὸς ἐκεῖνα τὰ μέρη εἰς προνομὴν· ἐπροχώρησαν δὲ καὶ εἰς τὸ Λιγουριὸν καὶ τὸ ἔκαυσαν· ἔκαυσαν καὶ τινὰ μοναστήρια· ἀλλ' οὐδαμοῦ εὗρισκαν τροφάς, ὥστε ἔβλαπταν, ἀλλὰ δὲν ὠφελοῦντο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΖ'

(α.)

Ἴδου τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἔγγραφον.

«Ἡ Δυτικὴ Ἑλλάς ἐφθασεν εἰς ἀκμὴν τοιαύτην, καθ' ἣν μόνῃ ἡ «γενικὴ συνδρομὴ καὶ προθυμία τῶν κατοίκων τῆς μὲ τὰ ὅπλα εἰς τὰς «χεῖρας εἰμπορεῖ νὰ τὴν ἀσφάλισι ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ τοὺς ὄνυχας. Ἀλλ' «ἐπειδὴ αὕτη ἡ προθυμία (ἄνευ τῆς ὁποίας οὐδὲν γενναῖον κατορθοῦται) «λείπει κατὰ τὸ παρὸν δι' ἐξωτερικὰς τινὰς αἰτίας, δὲν μένει ἄλλη καταφυγή, παρὰ τὸ νὰ γενῇ στρατήγημα ἐπιτήδειον νὰ ἀναβάλλῃ τὴν παροῦσαν ὁρμὴν τοῦ ἐχθροῦ, ἕως ὅτου νὰ γενῇ τρόπος νὰ συναχθῶσιν οἱ σκορπισμένοι Ἕλληνες. Τοιοῦτον στρατήγημα δὲν εἶναι ἄλλο, παρὰ μία προσποιητὴ διαπραγματεύσις προσκυνήσεως, ἡ ὁποία ἐκτεινομένη εἰς μῆκος «θέλει δώσῃ καιρὸν νὰ οἰκονομηθῶσι πρὸς τὸ συμφέρον τὰ πράγματα. «Κοινῇ γνώμῃ λοιπὸν ὅλων ἡμῶν τῶν ἐνταῦθα παρευρεθέντων, διορίζεται ὁ Γενναϊότατος Στρατηγὸς Γεώργιος Νικολοῦ (ὁ Βαρνακιώτης), τοῦ «ὁποίου ὁ ἄμεμπτος καὶ φιλελεύθερος χαρακτήρ σύρει ὅλων τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς ἑαυτόν, νὰ πραγματευθῇ τὸ εἰρημένον στρατήγημα, μεταχειριζόμενος πᾶν ὅ,τι ἡ φρόνησίς του ἠθέλε τὸν ὑπαγορεύσει, διὰ νὰ φθάσῃ «εἰς τὸν σκοπὸν του, σκοπὸν κοινῶς παρὰ πάντων ἐγκρινόμενον καὶ ἐπι-

«θυμούμενον, τοῦ νὰ κερδίσῃ δηλ. καιρόν, καὶ ἐν τούτῳ νὰ προετοιμα-
«σθῶσι τὰ σωτήρια μέσα διὰ τὸ μετὰ ταῦτα.

«Α. Μαιροκορδάτος,
«Κωνστ. Καραπάνου,
«Ἰωάννης Τρικούπης,
«Σπυρ. Κουρκουμέλης,
«Ἀθανάσιος Ῥαζῆς,
«Εὐθύμιος Βασιλάκης,
«Ν. Καρπούνης,
«Δημ. Πλατύκας,
«Πάνος Ῥάγκος,
«Γεώργιος Βαλτινός,
«Νικολάκης Λήλου.»

(β.)

Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας οἱ Μεσολογγῖται καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Μακροῦν
συνέλαβον τουρκικὸν πλοῖον, πεσὸν εἰς τὰ ῥηχὰ πλησίον τῶν ἐκβολῶν τοῦ
Εὐήνου καὶ μεταφέρον ἀπὸ Πατρῶν καὶ Πρεβέξης Τοῦρκους, λάφυρα
καὶ χρήματα· καὶ τὰ μὲν ἐν τῷ πλοίῳ διηρπάγησαν, οἱ δὲ ἐν αὐτῷ Τοῦρ-
κοι ὅλοι ἐν στέματι μαχαίρας ἀπέθαναν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΗ΄.

(α.)

Ἴδου τὰ σιλληφθέντα τρία γράμματα, καθὼς τότε μετεφράσθησαν,
ἐν οἷς θὰ παρατηρήσῃ ὁ ἀναγνώστης τὴν φιλοψεύδειαν τοῦ γράφοντος·

«Ἐκτὸς ὅτι ὁ ἀήτιτος στόλος δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἔμβῃ ἕως ὑπὸ τὸ
«φρούριον τοῦ Ναυπλίου διὰ τὸ ἀβαθεῖς τῶν ὑδάτων, ἐβεβαιώθημεν πρὸς
«τούτοις ὅτι εἰς τὸ καστέλι τοῦ Ναυπλίου εἶναι κεκρυμμένα ἕξ πυρπόλα
«πλοῖα τῶν ἀπίστων, καθὼς ὁ κόμη ἄλλα δέκα εἰς Σπέτσας, τὰ ὁποῖα ἔχο-
«μεν καθαρὰν πληροφορίαν ὅτι ἔχουν ἐτοιμότητα. Ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁ ἀήτ-
«τητος στόλος ἔκαμε πανία ἀπὸ Πάτραν καὶ τριγυρίζομεν κατὰ ταῦτα τὰ
«μέρη, ἐξῆντα καράβια τῶν ἀπίστων τρέχουν πάντοτε κατόπιν τοῦ στόλου
«μας, καὶ κατὰ ταύτην τὴν στιγμὴν ἄρχεται πάλιν ἡ ναυμαχία, καὶ εἰς
«τοιαύτας περιστάσεις τὸ νὰ ἔμβωμεν εἰς στενὰ μέρη, ἡξείρετε πολλὰ καλὰ,
«εἶναι εἰς ἄκρον ἐπικίνδυνον. Ὅθεν ἡ Ὑψηλότης σου, καθὼς ἀνέκαθεν
«ἐφάνης πάντοτε ἀνδρεῖος καὶ πιστός, θέλεις ἐξακολουθεῖ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς
«τὴν συνήθη σου αὐτὴν ἀνδρίαν καὶ πίστιν. Περὶ δὲ τροφῶν καὶ ἄλλων
«διὰ τὰ αὐτόσε ἀναγκαίων θέλομεν φροντίσει καὶ πρὸς ἡσυχίαν σας.

«Ἐγράφη ἡ παροῦσα τῇ 5 Μουχαρεμίου 1238 (12 Σεπτεμβρίου
«1822).»

«Μὲ ἄλλα μου γράμματα σᾶς ἔγραφα ὅτι σᾶς στέλλονται δύο ἄλλα «καράβια μὲ διαφόρων εἰδῶν τροφάς· αὐτὰ ὅμως ἀπαντήσαντα καθ' ὁδὸν «ἐναντίον τὸν ἄνεμον ἐπόδησαν καὶ ὑπῆγαν πρὸς τὴν Σούδαν· κατόπιν «ὁμως δὲν θέλομεν λείπει ἀπὸ τοῦ νὰ σᾶς στέλλωμεν.»

«Δόψα τῷ Ὑψίστῳ Θεῷ πρὸ ἑνὸς μηνὸς ἤδη αἱ δυνάμεις τῆς Ῥού-
«μελης πηγαίνουν ἀξιολογώτατα. Εἰς τὸ φρούριον λεγόμενον Σοῦλι ἐμβὰς
«ὁ ὑψηλότατος βαλῆς Ἰωαννίνων Ὁμέρ-πασᾶς κατεκυρίευσεν αὐτὸ καὶ
«καταφανίσας τοῖς ἐν αὐτῷ ἀπίστοις, ἄλλους μὲν ἐφόνευσεν, ὀλίγους δὲ
«ἐξ αὐτῶν διεσχόρησεν. Ἀντικρὺς τῶν Παιρῶν εἰς τὸ Μεσολόγγι ἐλθόν-
«τες διάφοροι βιζητινὰς κατεκυρίευσαν αὐτὰ τὰ μέρη. Αὕτη ἡ εἰδησις
«ἔφθασε πρὸς ἡμᾶς πρὸ δώδεκα ἡδὴ ἡμερῶν. Εἰδοποιεῖσθε πρὸς τοῦτοις
«ὅτι ὁ ὑψηλότατος Χουρσιδ-πασᾶς ἔρχεται κατ' αὐτὰς εἰς Μορσαν μὲ
«πλήθος ἄπειρον στρατιωτῶν. Τὸ δὲ ἐν Κορίνθῳ ἀνίκητον στρατόπεδόν
«μας δὲν ἐπειράχθη τὸ παραμικρόν, καὶ κατ' αὐτὰς ἔρχεται πρὸς τὸ μέρος
«τοῦ Ναυπλίου. Ταῦτα πληροφορηθέντες βεβαίως γνωστοποιούμεν καὶ
«πρὸς ὑμᾶς. Διὰ τὰ ἐμβασωμεν τροφάς εἰς τὸ φρούριον τοῦ Ναυπλίου
«ἐξεπλεύσαμεν ἀπὸ Πάτρως μὲ τὸν ἀήτητον στολόν, ἡμέρα Παρασκευῇ,
«τῇ δεκάτῃ τρίτῃ τοῦ παρελθόντος μηνὸς Ζιλιχίξ, καὶ διὰ τὸ ἐναντίον τῶν
«ἀνέμων μόλις ἐφθασαμεν εἰς τὰ μέρη Ὑδρας καὶ Σπετωῶν τῇ πέμπτῃ
«τοῦ τρέχοντος Μοιχαρεμίου, ἡμέρα Παρασκευῇ. Ἐπειδὴ ὅμως ἐφάνησαν
«ἐὼς ὀδυνητὰ καράβια τῶν ἀπίστων Ὑδραίων καὶ Σπετσιωτῶν ἔμπρο-
«σθεν τοῦ ἀητήτου στολίου, τὰ ὅποια ἐδείκνυν ὅτι ἤθελον νὰ ὀρμήσωσι
«καθ' ἡμῶν, ἐκροτήσαμεν ναυμαχίαν, ἣτις διήρκεσε σχεδὸν ὥρας ἑξ καὶ
«εἰς τὴν ὁποίαν μὲ τὴν χάριν τοῦ Ὑψίστου καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ ἐν
«ἁγίοις βασιλεὺς μας ἐβυθίσσαμεν διὰ τῶν πυροβόλων μας ἑξ καράβια τῶν,
«καὶ δυο ἄλλα, τὸ μὲν μὲ τρία, τὸ ἕτερον μὲ δύο κατάρτια ἐπυρπολήθη-
«σαν ἀπὸ τὸ σφοδρὸν τῶν ὀπλῶν μας πῦρ. Χάριτι θείᾳ πανταχοῦθεν ἔχο-
«μεν ἀγαθὰς ἀγγελίας, τὰς ὁποίας καὶ πληροφοροῦμεθα, καθὼς ἀκόμη
«σὺς εἶναι γνωστὸς καὶ ὁ σφοδρὸς οὗτος πόλεμος τοῦ ἀητήτου στόλου
«κατὰ τῶν ἀπίστων, ἐν καιρῷ τῆς συγκροτήσεως τοῦ ὁποίου ἐστάλη πρὸς
«ὑμᾶς τὸ παρὸν πλοῖον μὲ τὰς τροφάς, καὶ πάλιν ὁ περίβλεπτος οὗτος
«στολὸς θέλει πλεύσει κατὰ τῶν ἐχθρῶν, τοὺς ὁποίους μὲ τὴν βοήθειαν
«τοῦ Ὑψίστου ἐλπίζω ὅτι θέλομεν νικήσει καὶ καταφανίσει. Ἡ δ' Ὑψη-
«λότης σας δεομένη ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τοῦ κράτους τοῦ ἀητήτου στόλου μὲ
«ὑποχρεοῖ καθ' ὑπερβολήν.

«Τῇ 9 τοῦ Μοιχαρεμίου 1238 (12 Σεπτεμβρίου 1822).»

(β.)

Ὅλιγον ἔλειψε νὰ χαθῇ ἡ Σύρα μετὰ τινὰς μῆνας ἐπὶ τῇ προφάσει
τοῦ φανατισμοῦ τῆς καὶ τῆς ἐντεῦθεν τουρκοκρατείας τῆς. Φασιώλης τις
Ἑλταννήσιος βουλὴν ἔβαλε νὰ τὴν λεηλατήσῃ· συνάξας ὑπὸ πρόσχημα

θηρσκευτικοῦ ζήλου πολλοὺς πολλαχόθεν Ἑλληνας τοὺς ἔφερεν ἐπὶ δύο πλοίων εἰς Σύραν· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ κάτοικοι καὶ τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου δόγματος ἐκινδύνευαν ἐξίσου, ἀντέστησαν ὅλοι ἐκ συμφώνου, ἐπολέμησαν καὶ τοὺς ἀπεδίωξαν διὰ τῆς συμπράξεως Αὐστριακοῦ πολεμικοῦ πλοίου εὐρεθέντος ἐν τῷ λιμένι. Ἐσκοτώθησαν δὲ καὶ τινες κατὰ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἀλληλομαχίαν. Ἀλλ' οἱ περὶ τὸν Φασιώλην ἐπιμένοντες εἰς τὸν σκοπόν των, εὐρόντες καὶ ἄλλους ἐπὶ ἄρπαγῇ ἐτοίμους, καὶ συμπληρωθέντος τοῦ ἀριθμοῦ εἰς δισχιλίους, ἐπανῆλθαν τὴν 10 Φεβρουαρίου εἰς Σύραν ἐπὶ πολλῶν πλοιαρίων, καὶ ἔκαυσαν καὶ διήρπασάν τινες ἐπὶ τοῦ παραλίου ἀποθήκας. Καθ' ἣν δὲ ὥραν ἔουελλαν νὰ πέσωσιν εἰς διαρπαγὴν καὶ αὐτῆς τῆς πόλεως κατέπλευσεν ἀγαθῇ τύχῃ τὸ γαλλικὸν πολεμικὸν πλοῖον Estafette καὶ διέσωσε τὴν κινδυνεύουσαν πόλιν, ἀναγκάσαν τοὺς δισχιλίους ληστοπειρατὰς νὰ φύγωσιν ἐκεῖθεν ἐπὶ τῶν πλοιαρίων των. Ὁ ἀκούραστος κακοῦργος Φασιώλης ἦλθε καὶ τρίτην φορὰν εἰς Σύραν τὴν 4 Ἰουλίου ἐπὶ τινος βρικόιου 12 κανονίων ἐν συντροφίᾳ καὶ ἄλλων ὁμοίων του, καὶ διέδωκεν ὅτι ἐστάλη ὡς ἀστυνόμος παρὰ τῆς Κυβερνήσεως· ἀλλ' ὁ Δεφρινῆς, ὅστις παρετήρει τὰ κινήματά του, ἔφθασεν εἰς Σύραν τὴν ὑστεραίαν ἐπὶ τῆς Μηδείας, συνέλαβε τὸ βρίκι, συνέλαβε καὶ τὸν Φασιώλην ἐντὸς Ἰονίου τινὸς πλοίου κρυβέντα, καὶ τὸν ἀπέστειλε σιδηροδόξιμον εἰς τὰς Ἰονίους Νήσους.

(γ.)

Μετ' ὀλίνας ἡμέρας ἀνεφάνη πανώλης ἐν Τήνῳ καὶ διεδόθη καὶ εἰς ἄλλα μέρη, ἀλλὰ δὲν διήρκεσε.

(δ.)

Ὁ κύριος Ν. Κοτσιᾶς λέγει ἐν τινι φυλλαδίῳ, ὅτι δὲν ἀποδίδω τὸν προσήκοντα ἔπαινον εἰς τοὺς Ψαριανοὺς· ἀλλ' ἡ συγγραφὴ μου ἀποδεικνύει τὸ ἐναντίον· εἶπε καὶ ἄλλα, ἀλλ' οὕτε εἰς αὐτὰ ἀπῆντησα οὐτ' ἀπαντῶ. Ἄλλοι ἀπῆντησαν εἰς πολλά· ὅρα τὰ ἐν ἔτει 1857 δημοσιευθέντα, ἥτοι Ἀνασκειῖν Τσαμαδοῦ. Τηλέγραφον τῶν Κυκλάδων 25 Μαΐου. Ἀθηνᾶν 30 Ἰουνίου, 3 καὶ 7 Ἰουλίου, 16 Αὐγούστου καὶ 11 Σεπτεμβρίου. Ἐλπίδα 22 Νοεμβρίου, καὶ Ἑλληνα 18 Μαΐου τοῦ 1858. Εἰς πρόχειρον δὲ φωτισμὸν τοῦ ἀναγνώστου ἐφ' οἷς ἐπικρίνεται ἡ ἱστορία, ἀρχοῦμαι νὰ βάλω ὑπ' ὅψιν αὐτοῦ μόνην τὴν ἐν τῷ φύλλῳ τῆς Ἀθηνᾶς τῆς 3 Ἰουλίου 1857 διατριβὴν ἔχουσαν οὕτω.

«Ὁ Κ. Κοτσιᾶς ἐξέδωκε κατ' αὐτὰς ἐπικρίσιν τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἐν ἣ μέμφεται τὸν συγγραφέα αὐτῆς Κ. Τρικού-«πην ὡς μὴ ἀπονέμοντα ἔπαινον εἰς τοὺς Ψαριανοὺς διὰ τὰ κατὰ τὸν «ἀγῶνα ἀνδραγαθήματά των, ὡς θεωροῦντα τὸν ναύαρχον τῆς Ὑδρας «γενικὸν ἀρχηγὸν τῆς θαλασσίου δυνάμεως, ὡς ἀποδίδοντα εἰς τινα ἄγγλον «πλοίαρχον τὴν πρώτην ἰδέαν τῆς χρήσεως τῶν πυρπολικῶν, ὡς συμπε-«ριλαβόντα ἐν τῇ διηγήσει τῶν ναυμαχιῶν ἡμαρτημένα τινά, ὡς παρα-

«φράζοντά τινα τῆς ἱστορίας τοῦ Γ' ὀρδωνος, καὶ ὥς μὴ ἀναφέροντα τὰς πηγὰς ὅθεν ἠρύσατο τὴν ὕλην.

«Ἐνεγνώσαμεν καὶ ἡμεῖς ἐν καιρῷ καὶ ἐπὶ τῇ ἐκδόσει τῆς περὶ ἧς «ὁ λόγος ἐπικρίσεως διήλθομεν ἐκ νέου τὴν ἱστορίαν τοῦ Κ. Τρικούπη «προσεκτικώτερον, καὶ ὅχι μόνον οὐδὲν οὐδαμοῦ εὔρομεν δικαιῶν τοὺς «λόγους τοῦ ἐπικριτοῦ ὥς πρὸς τὴν ὀλιγόρησιν τῶν ἀνδραγαθημάτων τῶν «Ψαρισιῶν, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας παρατηρήσαμεν ὅτι πολλαχοῦ τῆς ἱστορίας «ποιεῖ μετὰ πολλῶν ἐγκωμίων μνείαν αὐτῶν· εἰς πίστιωσιν δὲ τῶν λεγο- «μένων ἀντιγράφομεν τὰ ἐξῆς δύο τεμάχια.

«Ἀναφέρων ὁ ἱστορικὸς ἐν τῷ ΛΗ' κεφαλαίῳ τὴν κατὰ τὴν Τένε- «δον κατάφλεξιν τῆς τουρκικῆς ὑποναυαρχίδος παρὰ τοῦ ἐνδόξου Κανάρη, «λέγει. «ὁ δὲ ἐχθρικός στόλος ἀνήχθη ὅλος ἐντρομος καὶ εἰσέπλευσε τὸν «Ἑλλήσποντον ταπεινωθεὶς κατέμπροσθεν τῶν ἐμπορικῶν πλοίων τῆς «Ἑλλάδος, καὶ ἀφήσας τοὺς μεγαλοτόλμους ναύτας τῆς θαλοσσοκράτο- «ρας· φόβος καὶ τρόμος κατέλαβε μετ' αὐτὰ τὰ συμβάντα τὰς νήσους καὶ «τὰς παραθαλασσίους πόλεις τῆς αὐτοκρατορίας τὰς ὑπὸ Τούρκων κατοι- «κουμένας· ἐν Σμύρῃ, ἐν Χίῳ, ἐν Μιτυλήνῃ, παντοῦ ἡγωνίζοντο οἱ Τοῦρ- «κοι δι' ὧν ἐδύναντο τρόπων ὅχι πλέον πῶς νὰ καταδιώξωσι τοὺς ἐχθροὺς «των, ἀλλὰ πῶς ν' ἀσφαλισθῶσιν ἀπὸ τῆς καταδιώξεως τῶν θαλασσινῶν «τῆς Ἑλλάδος καὶ κυρίως τῶν γειτόνων τῶν Ψαριανῶν, οἱ ὅποιοι «περιέπλεον ὥς θαλασσοκράτορες ὅλα τὰ παράλια, καταστρέφοντες, λη- «λατοῦντες, καὶ ἐκφοβίζοντες τοὺς παραθαλασσίους ἐχθροὺς των.»

«Καὶ ἐν τῷ κεφαλαίῳ ΜΔ' διηγούμενος ὁ ἱστορικὸς τὴν εἰς τὰ ἀντι- «κρὺ τῆς Σάμου παράλια τῆς Ἰωνίας ἀπόβασιν τῶν Ψαριανῶν λέγει. «τό- «σον δὲ φόβον διέσπειραν οἱ Ψαριανοὶ εἰς ὅλα ἐκεῖνα τὰ παράλια, ὥστε «οἱ ἐν Σμύρῃ πρόξενοι τοὺς παρεκάλεσαν ν' ἀπέχωσι πάσης ἐχθροπρα- «ξίας ἐντὸς τοῦ κόλπου ἐκείνου χάριν αὐτῶν, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν ἐνοι- «κούντων χριστιανῶν· ἀφίνομεν τὸν τόπον ἥσυχον, ἀλλ' ὑπό- «φορον, ἀπεκρίθησαν ὑπερηφάνως οἱ Ψαριανοί.»

«Τίς ἀναγνοὺς τὰ τεμάχια ταῦτα δύναται νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ ἱστορία τοῦ «Κ. Τρικούπη δὲν ἀπονέμει τὸν προσήκοντα ἔπαινον εἰς τοὺς Ψαριανοὺς, «καὶ δὲν τοὺς ἀναβιβάζει, οὕτως εἰπεῖν, ὑπεράνω τῶν ἄλλων κατὰ θάλασ- «σαν ἐνδόξων συναγωνιστῶν αὐτῶν;

«Ψευδές, κατὰ τὸν Κ. Κοτσιᾶν, ὅτι ὁ ναύαρχος Τομπάζης ἀνέφερεν «ἐν τῷ ἐν τῇ ναυαρχίδι του συμβουλίῳ, ὅτι πλοίαρχος ἄγγλος, ὃν συνήν- «τησε κατὰ τὸν Καφηρέα, τὸν ἐσυμβούλευσε τὴν χρῆσιν τῶν πυρπολικῶν. «ὅπως διηγεῖται ὁ Κ. Τρικούπης· προσθέτει δὲ ὁ Κ. Κοτσιᾶς, ὅτι ὁ «πλοίαρχος Νικόδημος, διςλεχθεὶς μετὰ τοῦ Κ. Τρικούπη περὶ τούτου καὶ «τινῶν ἄλλων ἐπεμελήθη νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ τῆς ἀπάτης ταύτης, ἀλλὰ δὲν «εἰσηκούσθη, εἰπόντος τοῦ Κ. Τρικούπη, ὅτι ἄνδρες ἀξιόπιστοι τὸν ἐβε- «βαίωσαν ὅτι οὕτως εἶχεν.

«Ἄν οἱ ἐν τοῖς πράγμασι παρόντες εἶναι ἀξιопιστότεροι τῶν ἀπόντων, εἶχε δίκαιον ὁ ἱστορικὸς νὰ προτιμῇ τῆς μαρτυρίας τοῦ ἀπόντος «τὴν τῶν παρόντων καὶ αὐτηκῶν, καὶ τοιοῦτοι εἶναι οἱ διάσημοι κατὰ «θάλασσαν ἀγωνισταί, Α. Κριεζῆς καὶ Γ. Σαχίνης, παρευρεθέντες ἐν τῷ «συμβουλίῳ καὶ διηγούμενοι καὶ νῦν τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο· ἀλλ' ὁ Κ. Τρι- «κούπης ἀναφέρων αὐτὸ προσεπισημειοῖ ὅτι «ἀκούσας ὁ ἐν τῷ συμβου- «λίῳ ναύαρχος τῶν Ψαρῶν τοὺς λόγους τοῦ Τομπάζη εἶπεν, ὅτι καὶ ἐν τῇ «νήσῳ του ἐγένετο λόγος περὶ πυρπολικῶν,» ὥστε ὁ Κ. Τρικούπης ἱστο- «ρεῖ ὅτι προὔπηρχε τῆς ἀγγελίας τοῦ Ἀγγλου ἡ ἰδέα αὕτη ἐν τῇ νήσῳ τῶν «Ψαρῶν· ἀποδίδει δὲ ἐν τῷ 13 κεφαλαίῳ εἰς τοὺς Ψαριανοὺς μόνους καὶ «τὴν πρώτην πιασκευὴν καὶ τὴν πρώτην χρῆσιν αὐτῶν. Ἀλλὰ τὰ πυρπο- «λικά δὲν ἐφανερώθησαν πρώτην φορὰν, κατὰ τὸν Κ. Κοτσιᾶν, ἐπὶ τοῦ «ἐλληνικοῦ ἀγῶνος, οὗτ' ἐπὶ τῆς μεταξὺ Ῥώσων καὶ Τούρκων ναυμαχίας «τοῦ Τσεσιέ ἦσαν ἐν χρῇσει, ὅπως ἐπέτρεπον οἱ καιροὶ ἐκεῖνοι, τὸν πέμ- «πτον αἰῶνα πρὸ Χριστοῦ, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θουκυδίδου, ἂν ὅχι «ἰσχυριώτερον.

«Ἡμαρτημένα τινὰ ἐν ταῖς περιγραφαῖς τῶν ναυμαχιῶν περιέχει, «κατὰ τὸν Κ. Κοτσιᾶν, ἡ ἱστορία τοῦ Κ. Τρικούπη. Δὲν ἀπορῶμεν εἰς «τοὺς λόγους τούτους, διότι καὶ αὐτοὶ οἱ αὐτόπται τῶν γεγονότων διαφό- «ρως ἐκθέτουν αὐτὰ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον· «οἱ παρόντες τοῖς ἔργοις,» λέγει «ὁ Θουκυδίδης, «οὗτ' αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν ἔλεγον, ἀλλ' ὡς ἑκατέρων τις «εὐνοίας ἢ μνήμης ἔχοι·» καὶ ἡ εὐνοία τοῦ Κ. Κοτσιᾶ εἶναι καταφανής. «Πιθανὸν νὰ παρεισήχθησαν ἡμαρτημένα τινὰ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Κ. Τρι- «κούπη, καθὼς καὶ ἐν πάσῃ ἄλλῃ ἱστορικῇ συγγραφῇ, ἀλλὰ, καὶ ἂν πα- «ραδεχθῶμεν ὡς ἀληθῶς ἡμαρτημένα ὅσα ἀναφέρει ὁ Κ. Κοτσιᾶς, εἶναι «καλὴ τύχη ὅλα μηδαμινῆς σημασίας· προσωπικὰ μᾶλλον ἢ πραγματικά, «μηδαμῶς ἐπηρεάζοντα τὴν οὐσίαν καὶ τὸν χαρακτῆρα τῶν πραγμάτων «ὡς τοιαῦτα, καὶ μᾶλλον ἐπιβεβαιοῦντα ἢ ἐξασθενοῦντα τὴν ἀξιопιστίαν «αὐτῶν ἐν τῷ συγγράμματι. Ἀλλ' ὁ ἐπικριτής, καὶ τοι περὶ τῶν κατὰ θά- «λασσαν πραγματευόμενος, οὐτε καὶ ὅλων τῶν ὑπαρχόντων ἡμερολογίων «φαίνεται λαβὼν γνῶσιν, ἂν καὶ ὀλίγων. Τὸ εἰσέτι χειρόγραφον τοῦ ναύαρχοῦ Σακιοῦρη βεβαίως δὲν ἀνέγνωσεν, ἀλλ' οὐδὲ γνῶσιν τῆς ὑπάρξεως «αὐτοῦ εἶχεν, ὡς ἐκ τοῦ φυλλαδίου του καταδεικνύεται· δὲν διεξῆλθεν οὐδὲ «τὸ τοῦ ναύαρχου Σαχινῆ, καὶ τοι κατατεθειμένον ἐν τῇ δημοσίᾳ βιβλιο- «θήκῃ. Τοσοῦτον δὲ ἀτελῶς παρεσκευασμένος ἀποδύεται εἰς ἀγῶνα πρὸς «συγγραφεὰ καὶ τὰ ἡμερολόγια ταῦτα διεξελθόντα, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς «παραθέσεως, καὶ τὰς ἐκ μονομερείας πληροφορίας, ἐφ' ὧν ἐρείδεται ὁ «Κ. Κοτσιᾶς, ἔχοντα, καθὼς αὐτὸς ὁ ἐπικριτής του ὁμολογεῖ, ἀπορῶν ἐν «τῇ ἀπλότητί του πῶς ἐδυνήθη ὁ συγγραφεύς, καὶ τοι ἔχων αὐτάς, νὰ «διηγηθῇ συμβάντα τινὰ ἄλλοτρόπως.

«Ὁ Κ. Τρικούπης παραφράζει τινά, κατὰ τὸν Κ. Κοτσιαῖν, τῆς ἱστορίας τοῦ Γόρδωνος.

«Ἡ ἱστορία δὲν εἶναι ἐφευρέσεις· εἶναι διήγησις γεγονότων, καὶ χρέος «τοῦ ἱστοριογραφοῦντος εἶναι νὰ μελετήσῃ τὰ παρ' ὅλων πρὸ αὐτοῦ γραφέντα· καὶ ὅσα μὲν εὗρεν ὁρθά, νὰ παραλάβῃ ὅσα δὲ ἐσφαλμένα, νὰ παραλείψῃ, τὰ δὲ νὰ συμπληρώσῃ ἢ νὰ διςρθώσῃ· τοῦτο ἔπραξεν ἀκριβῶς «ὁ Κ. Τρικούπης· ὁ δὲ ἐπικριτὴς, εἰς ἀπόδειξιν ὅτι μετέφρασεν ὁ Κ. Τρικούπης πολλὰ τοῦ Γόρδωνος, φέρει παραδείγματα ἀντιπαραθέτων αὐτά· «ἀλλὰ φέρει τὰ τοῦ Ἀγγλου εἰς τὴν πρωτότυπον αὐτοῦ γλῶσσαν, ὥστε ὁ «μὴ εἰδὼς Ἀγγλικά οὐδεμίαν κρίσιν δύναται νὰ ἐπιφέρῃ· ἡμεῖς μετεγλωττίσαμεν καὶ ἐκδίδομεν τὸ πρῶτον παράδειγμά τοι, καὶ λέγομεν ὅτι καὶ «αὐτολεξεῖ ἂν μετέφραζε τὸ τεμάχιον τοῦτο ὁ Κ. Τρικούπης δὲν θὰ ἐσφαλᾷ, ἂν ἐθεώρει τὸ διήγημα ἀκριβές. Ἀλλ' ὁ ἀναγνώστης θὰ παρατηρήσῃ «ἐκ τῆς παραθέσεως ὅτι τὸ τοῦ Ἑλληνος ἱστορικοῦ εἶναι πληρέστερον διήγημα. Ἰδοὺ τὸ τοῦ Γόρδωνος· «Ὁ πλοίαρχος Τοῦρκος ἐσκοτίσθη ἐκ τοῦ «φόβου του (deprived by fear of all presence of mind) καὶ ἔρριπεν «ἄγκυραν ἐν τῷ ὄρμῳ τῆς Ἐρικοῦ ὅπου παρέλαβε στρατεύματα· ἰδοὺ «καὶ τὸ τοῦ Κ. Τρικούπης· «Τὴν ἐσπέραν τῆς ἰδίας ἡμέρας τὸ δίκρινον «ἐπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρικοῦ παρακολουθούμενον ὑπὸ τῶν ἑλλη- «νικῶν πλοίων· ὁ πλοίαρχος τοῦ δίκρινον, φοβούμενος νικητηρίην ἔφοδον «κατὰ τοῦ πλοίου του, παρέλαβε τὴν ἰδίαν ἐσπέραν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς ἱκα- «νούς στρατιώτας Τοῦρκους εἰς ὑπεράσπισίν του· Ἦθελεν ὁ Κ. Κοτσιαῖς «νὰ παραλείψῃ ὁ Κ. Τρικούπης τὸ γεγονός, διότι προγενέστερός του «ἱστορικὸς τὸ ἐδιηγῆθη, ἢ ἔπρεπε νὰ τὸ μεταποιήσῃ ἵνα φανῇ πρωτό- «τυπος ἐν πᾶσι;

«Ἐλέγχει ὁ ἐπικριτὴς τὸν Κ. Τρικούπην ὥς μὴ ἀναφέροντα τοὺς «περὶ τῆς ἐπαναστάσεως συγγραψάντας, ὅθεν ἠρύσατο τὴν ὕλην, καὶ ἀντι- «παραθέτων τὸν τρόπον τοῦ γράφειν αὐτοῦ, ὥς πρὸς τὴν συλλογὴν τῆς «ὕλης, πρὸς τὸν τοῦ Θουκυδίδου, λέγει ὅτι ὁ μέγας εὖτος ἱστορικὸς ὁμο- «λογεῖ τὰς πηγάς. Καὶ ἡμεῖς ἀνεγνώσαμεν τὸν Θουκυδίδην, ἀλλ' οὐδαμοῦ «εἶδομεν ν' ἀναφέρῃ συγγραφεῖς οὓς ἐσυμβουλευθῇ· λέγει μόνον τάδε. «Τὰ δὲ ἔργα τῶν πραχθέντων ἐν τῷ πολέμῳ οἷα ἐκ τοῦ πυρατιχόντος «πυνθανόμενος ἤξιωσα γράφειν, οὐδ' ὥς ἐμοὶ ἐδόκει, ἀλλ' οἷς τε αὐτὸς «παρῆν καὶ παρὰ τῶν ἄλλων ὅσον δυνατόν ἀκριβεῖα περὶ ἐκάστου ἐπε- «ξεληθών·

«Ἐν ὁ ἐπικριτὴς πηγὰς ταύτας θεωρεῖ, τὰς αὐτὰς ἔχει καὶ ὁ Κ. Τρι- «κούπης· «τοὺς λόγους τούτους,» λέγει, «τοῦ ἱστορικοῦ εἶχα καὶ ἐγὼ παν- «τοτεινον ὁδηγόν μου συγγράφων.» Καλῶς ἔχει βεβαίως ὁ γράφων ἀρχαίαν «ἱστορίαν ν' ἀναφέρῃ τοὺς συγγραφεῖς οὓς συμβουλευέται· ἀλλ' ὁ γράφων «τὴν σύγχρονόν του καὶ ἀρνούμενος ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν ὕλην ἐκ στό- «ματος χιλιάδων αὐτοπτῶν πῶς δύναται νὰ τηρήσῃ τὸν κανόνα τοῦτον;

«Προθέμενος ὁ Κ. Κοτσιᾶς νὰ διορθώσῃ σφάλματα ἄλλων πίπτει αὐτός εἰς τρανὰ σφάλματα. Ὁ Κ. Τρικούπης, λέγει, ἤλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ 1824. ἀλλὰ πάμπολλοι τῶν ἐν Ἀθήναις τὸν εἶδον κατὰ τὸ Μακρυνόρος, ὅπου καὶ συνέφαγον ἐπὶ τῆς ἐκεῖ ἐκστρατείας τοῦ Κ. Μαυροκορδάτου, τὸ 1822. Ἐν σελίδι δὲ 57 λέγει, ὅτι ἐν ᾧ ὁ Σαχιούρης ἀπαριθμεῖ 40 πλοῖα φορτηγὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὁ Τρικούπης τὰ μεταποιεῖ εἰς 60, λέγων ὅτι ἦσαν 40 ἐν οἷς καὶ 20 σακολέβαι· ὥστε ἡ πρόθεσις ἐν, κατὰ τὸν Κ. Κοτσιᾶν, σημαίνει ἐνταῦθα σύν!

«Παραλείποντες δὲ χάριν συντομίας πολλὰ ἄλλα, λέγομεν, πρὸς χαρκτηρισμὸν τῆς ἐπικρίσεως, ὅτι ἀναγκαῖα καὶ διδακτικὴ εἶναι ἡ ἐπίκρισις παντὸς συγγράμματος γινομένη ἀπαθῶς, ἐπιστημόνως, ἐν πνεύματι φιλαληθείας, καλῆς πίστεως καὶ μετ' εὐσχημοσύνης· ἀλλ' ἡ ἀνὰ χεῖρας ἀμοιροῖ ἀτυχῶς παντὸς τοιούτου χατακτηριστικοῦ· μεμπτὴ δὲ ὡς τοιαύτη, καθίσταται μεμπτοτέρα καὶ ὡς ἀγενῶς προθεμένη, δι' ὧν μερῶν τοῦ συγγράμματος ἀποσιωπᾷ ἢ διαστρέφει νὰ διαταρᾷ ἡ καὶ διεγείρῃ κατὰ τοῦ συγγραφέως ἀδίκως καὶ παραλόγως ὀλόκληρον κοινότητα, διότι δὲν ἐμνημόνευσεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ του, ὡς ὁ ἴδιος Κ. Κοτσιᾶς ὁμολογεῖ ἐν σελίδι «75, τινὸς τῶν συγγενῶν του, καὶ δὲν ὑπερεπῆνεσέ τινας τῶν φίλων του, μὴ συλλογισθεῖς ὅτι ἡ ἱστορία οὔτε ὀνοματολόγιον εἶναι, οὔτε λόγος πανηγυρικός.

«Ἐπληνέθη καὶ ἐπαινεῖται τὸ σύγγραμμα τοῦ Κ. Τρικούπης ὑπὸ τῶν σοφῶν Ἀγγλίας, Γαλλίας, Γερμανίας καὶ Ἀμερικῆς ὁμοθυμαδὸν διὰ τὴν ἀμεροληψίαν του, τὴν ἱστορικὴν του οἰκονομίαν καὶ τὴν γραφικὴν του ἀξίαν. Καθ' ἣν ὥραν γράφομεν, ἔχομεν ὑπ' ὄψιν δύο διατριβάς περὶ τοῦ συγγράμματος τούτου πρὸ ὀλίγων ἐβδομάδων ἐκδοθείσας, τὴν μὲν ἐν τῇ «ἐφημερίδι τῶν σοφῶν (*Journal des Savans*), τὴν δὲ ἐν τῇ τῶν συζητήσεων (*des débats*) λίαν ἐπαινετικὰς. Σύγγραμμα ὑπὸ τοιούτων καὶ τοσοῦτον εἰσημιούμενον μυκτηρίζει βεβαίως τὰς προσβολὰς ἀνθρώπου ἐμπαθῶς πρὸς τὸν συγγραφέα ὡς παριδόντα τοὺς συγγενεῖς του διακειμένου, ἀτελῇ γνῶσιν τῶν πραγμάτων ἐκ μονομερείας ἔχοντας, τὴν δόξαν τῶν μεγάλων τῆς Ὑδρας ἀγωνιστῶν φθονοῦντος καὶ οὐδ' αὐτὴν τὴν κοινὴν σημασίαν τῶν προθέσεων γινώσκοντος.»

(Ε.)

Τὸ πλοῖον τοῦτο (*the Flora of London*) ἐστάλη εἰς τὸ Καστρί ὅπου ἔδρευεν ἡ Κυβέρνησις. Συνελήφθη μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἔξωθεν τῶν Σπετσῶν καὶ ἄλλο ἀγγλικὸν ἐρχόμενον καὶ αὐτὸ ἐκ Σμύρνης (*Malvina*). Τὰ δύο ταῦτα πλοῖα ἐκρατήθησαν καὶ ἐξεφορτώθησαν εἰς χρῆσιν τῶν Ἑλλήνων· ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἀπαιτήσει τοῦ Ἀγγλοῦ μοιράρχου, Χαμιλτῶνος, λόγῳ ὅτι δὲν ἀνεγνωρίζοντο οἱ ἀποκλεισμοί, καὶ τὰ πλοῖα ἀπελύθησαν, καὶ τὰ φορτὰ ἐπληρώθησαν, καὶ ἀπαζημιώσεις ἐδόθησαν.

Ὁ Κανάρης καὶ ὁ Πιπῆνος.

Μαρμάρινον ἄγαλμα ἐν Πανόρμῳ τῆς Σικελίας.

B — 273

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΘ΄

(α.)

Ἐκεῖναις ταῖς ἡμέραις κατέπλευσαν εἰς Πειραιᾶ δύο γαλλικὰ πολεμικὰ πλοῖα εἰς παραλαβὴν Τούρκων τινῶν ἐκ τῶν καταφυγόντων εἰς τὰ προξενεῖα καὶ τοῦ διοικητοῦ τῶν Ἀθηνῶν· ἀλλ' ὁ λαὸς ἠναντιώθη εἰς τὴν ἀπόλυσίν τινων ἐξ αὐτῶν. Οἱ Γάλλοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποβιβάσωσι στρατιώτας καὶ κανόνια εἰς ὑπεράσπισίν των, καὶ οὕτως οἱ κρατούμενοι ἀπελύθησαν διὰ νυκτὸς συνεργείᾳ καὶ τοῦ Ὀδυσσέως καὶ τῶν ἐφόρων.

(β.)

Συνελήφθησαν ἐν Πέτρᾳ καὶ ἐστάλησαν πρὸς τὸν Ὀδυσσεά, διατρίβοντα ἔτι ἐν Ἀθήναις, τρεῖς ὡς φέροντες γράμματα τῶν ἐν Χαλκίδι πρὸς τοὺς ἐν Ζητουνίῳ Τούρκους. Ἐξ αὐτῶν ὁ μὲν ἦτο Μωαμεθανός, οἱ δὲ δύο Ἕλληνες, ἐξ ὧν ὁ εἰς παπᾶς. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐθανάτωσεν αὐτεξουσίως καὶ ἀνεξετάστως καὶ τοὺς τρεῖς, τοὺς μὲν δύο κρεμάσας, τὸν δὲ παπᾶν κτίσας ὄρθιον.

(γ.)

Ὁ Σαρῆς ἀπήχθη εἰς Λάρισσαν, ὅπου καὶ ἐφυλακίσθη· ἀλλ' ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Χουρσήδη συνέβη ταραχὴ ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει, ἠννοίχθησαν αἱ φυλακαί, ἔφυγεν, ἄν καὶ σιδηροδέσμιος, καὶ τὴν 20 Δεκεμβρίου ἐξεφανερῶθη ἐν μέσῳ τῶν Ἀθηναίων.

(δ.)

Ἴδου τί ἔγραφεν ὁ Ὀδυσσεὺς τῷ Δυοβουνιώτῃ καὶ Διαμαντῇ περὶ τῆς φυγῆς τῶν ἐχθρῶν τὴν 22 Νοεμβρίου.

«Μάθετε ὅτι τοὺς Τούρκους ἐγὼ μὲ τουφέκι καὶ τὸ περισσότερον μὲ «ταῖς ψευτιαῖς καὶ μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ τοὺς ἐκυνήγησα καὶ πᾶν «κατὰ διαβόλου εἰς τὸ Ζητοῦνι.»

(ε.)

Ὁ νεκρὸς τοῦ Χουρσήδη ἐξετάφη μετὰ ταῦτα, ἀπεκόπη ἡ κεφαλὴ του καὶ ἀπεκομίσθη ἐπὶ ἀργυροῦ πίνακος εἰς τὸν Σοιλτάνον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Μ΄.

(α.)

Πλεκτὰς καλύβας ὀνομάζει τὰς τῶν ἀλιέων ὁ Θεόκριτος (ὄρα εἰδύλλιον «ἀλιεῖς»), τὰς περιγράφει δὲ οὕτως·

«Ἰχθύος ἀγρευτῆρες ὁμῶς δύο κεῖντο γέροντες,
«στρωσάμενοι βρύον αὔον ὑπὸ πλεκταῖς καλύβαισι,
«κεκλιμένοι τοίχῳ τῷ φυλλίνῳ.»

(β.)

Αἱ τουφεκολόγchai αὗται ἦσαν αἱ τῶν τρυφεκίων, ἅτινα ἔφερεν εἰς

Μεσολόγγι ὁ Μαιροκορδάτος ἐπὶ τοῦ ἑκεί ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς κατάπλου του· ἔκειντο δὲ ὡς ἄχρηστοι, ἀποποιουμένων τῶν μὴ τακτικῶν τὴν παρὰ τοῖς τακτικοῖς συνήθη χρῆσιν αὐτῶν· τὸν καιρὸν αὐτὸν ἀπεβιβάσθησαν εἰς Μεσολόγγι καὶ τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος εὐρωπαϊκὰ τύμπανα.

(γ.)

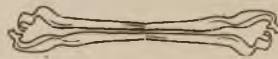
Τὸ πλοῖον τοῦτο εἶναι τὸ ἀναφερόμενον ἐν ταῖς σημειώσεσι τοῦ ΑΖ κεφαλαίου ὑπὸ στοιχεῖον β'.

(δ.)

Ὁ Λόντος, ἐπὶ σκοπῷ νὰ κτυπήσῃ ἔξωθεν τοὺς πολιορκοῦντας τὸ Μεσολόγγι, διεβίβασεν ἱκανὰς δυνάμεις ἐκ Βοστίτσης εἰς Τριζώνια καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Γαβαλοῦς· ἀλλὰ διὰ τὰς ἐπικρατούσας τότε διαιρέσεις καὶ ζηλοτυπίας τῶν ὀπλαρχηγῶν ἐκείνου τοῦ μέρους, ἐπανῆλθεν ἄπρακτος εἰς Πελοπόννησον, καὶ εἰσῆλθεν ἐκεῖθεν εἰς Μεσολόγγι.

(ε.)

Ὁ τότε ἄγνωστος ἄνθρωπος ἐγνώσθη μετὰ ταῦτα. Ἦτον Ἰωαννίτης καὶ ὠνομάζετο Γιάννης Γούναρης· ἠκολούθει δὲ τὸν Βρυώνην ὡς κυνηγὸς του καὶ συνείθιζε νὰ κυνηγᾷ ἀνυπόπτως πρὸς τὰ ἄκρα τῆς λίμνης θαλασσοπούλια. Ὁ Βρυώνης ἔμαθεν ὅτι οὗτος ἀνεκάλυψε τὸ μυστικόν, καὶ μὴ δυνηθεὶς νὰ τὸν συλλάβῃ φοβηθέντα καὶ μείναντα ἐν Μεσολογγίῳ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν Τούρκων, ἔσφαξεν ἐπὶ τῆς εἰς Ἄρταν ἐπανόδου του, ἐπὶ τῇ ἐπιμόνῳ ἀπαιτήσῃ τῶν συνεκστρατευσάντων καὶ παθόντων, τὴν ἐκεῖ γυναῖκα καὶ τὰ παιδιά του. Ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἔγεινε, μετὰ τὴν σφαγὴν τῶν φιλιτῶν του, μοναχός, καὶ διὰ τῆς ἐλεημοσύνης τῶν Χριστιανῶν ἀνεκαίνισε τὴν ἐπὶ τῆς μεταξὺ Μεσολογγίου καὶ Βραχωρίου Κλεισούρας ἐκκλησίαν τῆς Θεοτόκου τῆς Ἑλεούσης, καὶ ἐκεῖ ἐτελείωσε τὰς ἡμέρας του, δίδων νερὸν τοῖς διαβάταις καὶ διὰ τῶν μικρῶν δωρημάτων αὐτῶν ποριζόμενος τὰ πρὸς τὸ ζῆν.

ΕΚΔΟΤΗΣ Ι. Ν. ΣΙΔΕΡΗΣ ΑΘΗΝΑΙ

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΗΣΙΟΝ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟΝ ΕΘΝΙΚΟΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑ

ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΩ 1922

ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ, ΓΡΑΜΜΑΤΑ, ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ, ΙΣΤΟΡΙΑ,

ΕΚΚΛΗΣΙΑ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ, ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ,

ΕΘΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

ΙΔΡΥΤΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΡΟΣΙΝΗΣ

ΣΥΝΤΑΚΤΑΙ:

Γ. Ἀθάνας, Θ. Ἀθάνας, Κ. Ἀθανασιάδης, Δ. Αἰγινήτης, Αἴγλη Αἰγι-
νήτου, Ἀμίλλας Ἀλεβιζᾶτος, Κ. Ἀμαντος, Α. Ἀνδρεάδης, Γερ. Χ. Ἀν-
νινος, Μπάμπης Ἀννινος, Ἑλλη Ἀποστολίδου, Θ. Βελλιανίτης, Ι. Κ.
Βογιατζίδης, Δημοσθ. Βουτρωᾶς, Π. Γιαννηλίας, Φ. Γιοφύλλης, Ρήγας
Γκόλφης, Γ. Γρατσιᾶτος, Ι. Κ. Γρυπάρης, Αἰμιλία Στεφ. Δάφνη, Στέφ.
Δάφνης, Γ. Δελής, Δ. Ι. Δρόσος, Μιχ. Ι. Εἰλάμπιος, Κ. Ζέγγελης, Σπινθ.
Θεοτόκης, Κ. Καιροφύλας, Δ. Κακλαμάνος, Ι. Θ. Κακριδῆς, Δ. Γρ. Καμ-
πούρογλου, Α. Καρχαβίτσας, Ἀντ. Κεραμόπουλος, Γ. Δ. Κορομηλᾶς,
Παντ. Κοντογιάννης, Σ. Κοιγῆας, Φ. Κουκουλές, Στίλπων Κυριακίδης,
Κ. Κωνσταντόπουλος, Π. Λορεντζᾶτος, Ε. Σ. Λυκούδης, Μ. Μαλακάσης,
Δ. Μάργαρης, Σ. Μενάρδος, Δ. Σ. Μπαλᾶνος, Στ. Ξανθοιδίδης, Α. Ξυγ-
γόπουλος, Δ. Οἰκονομίδης Γ'. Π. Οἰκονόμος Ἀναστ. Ὁρλάνδος, Παῦλος
Νιρβάνας, Κωστῆς Παλαμᾶς, Ἀνθ. Παπαδόπουλος, Δ. Π. Πασχάλης,
Ι. Πολέμης, Α. Προβελέγγιος, Κ. Ρωμαῖος, Ι. Σβορώνος, Μ. Σιγοῦρος,
Σ. Σκίπης, Γ'. Σπαταλᾶς, Α. Μ. Στρατηγόπουλος, Γ. Σωτηριάδης, Γ.
Σωτηρίου, Π. Δ. Ταγκόπουλος, Μ. Τσιριμῶκος, Γ. Β. Τσοκόπουλος, Χ.
Τσουντας, Π. Φουρζίκης, Ζωὴ Φράγκου, Γ. Χατζιδάκης, Ι. Χρυσάφης.

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΑΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ:

Σ. Βικᾶτος, Δ. Γαλάνης, Κ. Δημητριάδης, Α. Δούκας, Π. Ζωγράφος, Ε. Θωμόπουλος, Π. Μαθιόπουλος, Δ. Μπισκίνης, Σ. Παπαπαναγιώτιου, Κ. Παρθένης, Προκοπίου, Γ. Ρούλος, Α. Σῶχος, Μ. Τόμπρος, Χατζηκυριάκος Γκίκας.

ΤΙΜΗ ΤΟΥ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΥ

	1922	"	Αδετον δρ.	30.—	Χαρτ.	δρ.	40.—	Δεμ.	δρ.	45.—
	1923		»	»	30.—	Δεμ.		»	45.—	
Τοῦ ἔτους	1924		»	»	30.—	»		»	45.—	
	1925		»	»	35.—	»		»	50.—	
	1926		»	»	50.—	»		»	65.—	

Πᾶσα ποραγγελία ἀπειθύνεται συνοδευομένη ὑπὸ τοῦ ἀντιτίμον καὶ τῶν ἐξῆδων ταχυδρομικῆς ἀποστολῆς: (Δρ. 4 διὰ τὸ Ἑσωτικὸν καὶ Δρχ. 8 διὰ τὸ Ἐξωτικὸν ἕκαστος τόμος) Πρὸς τὸ Βιβλιοπω-
λεῖον ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΣΙΔΕΡΗ, ὁδὸς Σταδίου 46, Ἀθήνας.

Henry Liddell & Robert Scott

ΜΕΓΑ ΛΕΞΙΚΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

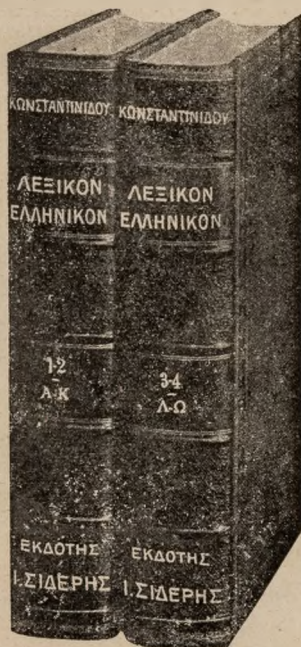
ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΘΕΝ, ΔΙΑΣΚΕΥΑΣΘΕΝ ΚΑΙ ΔΙΑ ΠΛΕΙΣΤΩΝ ΝΕΩΝ ΛΕΞΕΩΝ
ΚΑΙ ΦΡΑΣΕΩΝ ΠΛΟΥΤΙΣΘΕΝ

ΥΠΟ

ΜΟΣΧΟΥ—ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ

Σχήμα μέγα 22×32 τόμοι τέσσαρες, σελίδες 3040

Μία καὶ μόνη λέξις δύναται νὰ παραστήσῃ τὴν μεγάλην ἀξίαν καὶ τὴν χρησιμότητα τοῦ λεξικοῦ τούτου: ἡ λέξις *ἀπαράμιλλον*. Καὶ πράγ-

ματι οὐδὲν ἄλλο ὁμοειδὲς ἔργον δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς αὐτὸ ὡς πρὸς τὸν πλοῦτον τῆς ὕλης, ἀκριβολογίαν τῶν ἐννοιῶν, τὴν ἐρμηνείαν τῶν λέξεων καὶ τῶν φράσεων τῶν περιεχομένων εἰς τὰ κείμενα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων, καὶ τέλος ὡς πρὸς τὴν καθοδήγησιν διὰ τὴν ἀνεύρεσιν τῶν γραμματολογικῶν πηγῶν, τῶν τύπων καὶ τῶν ἰδιωμάτων τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν διαλέκτων. Ἐἴνε τὸ μοναδικὸν ἔργον εἰς τὸ εἶδός του καὶ συνεπῶς πᾶσα σύστασις περιτετεύει. Πᾶς φίλος τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων εὐρίσκει ἐν τῷ λεξικῷ τούτῳ ἀνεξάντλητον πηγὴν φιλολογικῶν γνώσεων καὶ πλήθος πολιτίμων καὶ χρησιμωτάτων ὁδηγιῶν εἰς τὸν χειρισμὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τὴν κατανόησιν τοῦ μηχανισμοῦ καὶ τῆς ἐξελίξεως αὐτῆς ἀπὸ τῶν ἀρ-

χαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον. Ἐἴνε πολυτιμώτατον φιλολογικὸν μνημεῖον καὶ κόσμημα διὰ πᾶσαν βιβλιοθήκην.

Τόμοι 4. Σχήμα μέγα (22×32) ἐπὶ χάρτον πρώτης ποιότητος Δρ. 800
Δεδεμένον στερεῶς μὲ δέγμα εἰς δύο τόμους » 1.000

